UNIVERZITET MEDITERAN PODGORICA

Prof.dr Zoran Todorović,or

KODEKS ETIKE ZA PROFESIONALNE RAČUNOVOĐE I REVIZORE

ETIČKA PRAVILA, NAČELA, PRINCIPI I KONCEPTUALNI OKVIR

Podgorica, februara 2018.

Izdavač:
Univerzitet Mediteran Podgorica

Za izdavača
Prof. dr Janko Radulović

Recenzenti:
Prof dr Radislav Jovović ,redovni profesor
Prof dr Milenko Popović , redovni profesor
Prof dr Dragoljub Janković , vanredni profesor

Lektura i korektura
Branka Simićević

Tehnička priprema
Blažo Veljović

Štampa
Štamparija „Artgrafika“, Podgorica

Tiraž
300

Podgorica, februara 2018.

CIP - Каталогизација у публикацији
Национална библиотека Црне Горе, Цетиње

ISBN 978-9940-514-53-2
COBISS.CG-ID 35222288

ISBN 978-9940-514-53-2

SADRŽAJ

Predgovor 15
Preface 17
Izvodi iz recenzija 19
Recenzija 21
Ključne primjedbe i njihovo obrazloženje: 23
Mišljenje recenzenata 23
Uvod 25

I DIO - O ETICI UOPŠTE 27

1. Etika 29
2. Međunarodna federacija računovođa - IFAC 33
   2.1 Predmet i smisao etike 36
   2.2 Pojam i cilj etike 37
   2.3 Etika kao filozofija 37
      2.3.1. Antička filozofija i etika 39
      2.3.2. Religiozno razdoblje i hrišćanska etika 40
      2.3.3 Preporod 41
      2.3.4. Prosvjetiteljstvo 42
      2.3.5. Klasična njemačka idealistička filozofija 43
      2.3.6. Savremena filozofija i etički problem 45
      2.3.7. Egzistencija i etički problem 48

II DIO - POSLOVNA ETIKA I NJENA PRIMJENA 51

1. Poslovna etika 53
   1.1. Pojam poslovne etike 53
   1.2. Istorija poslovne etike 54
   1.3. Predmet i metod poslovne etike 55
   1.4. Mikro, makro i moralna etika 56
2. Etika i moral kod menadžera 57
   2.1. Poslovni moral 57
   2.2. Moralna svijest 58
   2.3. Rukovođenje 59
   2.4. Moralna svijest u rukovođenju 60
3. Etika u istraživanju marketinga 62
   3.1. Osnove etike u poslovanju 62

3.2. Etika i marketing 62
3.3. Etika i etički sukobi u istraživanju marketinga 63
3.3.1. Etički sukobi istraživača (istraživačke agencije) marketinga i naručioca istraživanja 63
3.3.2. Etički sukobi istraživača marketinga i njegovih saradnika 64
3.3.3. Etički sukobi istraživača marketinga i ispitanika 64
3.3.4. Etički kodeksi i njihova primjena 65
4. Biznis etika i društvena odgovornost 66
5. Etički aspekti savremenih tehnologija 70
5.1. Poslovna etika 70
5.2. Definisanje morala i etike 71
5.3. Način formiranja vrijednosti 72
5.4. Savremene tehnologije 73
5.5. Etika i moralne norme novih tehnologija 74

III DIO - KODEKS ETIKE ZA PROFESIONALNE RAČUNOVOĐE 77

1. Međunarodno udruženje računovođa 79
1.1. Organizacija 79
1.2. Inicijative za donošenje standarda 79
1.3. Ostale inicijative 80
1.4. Međunarodna federacija računovođa-IFAC 81
2. Odbor za etiku 82
3. Definicije iz Kodeksa etike za profesionalne računovođe 85
4. Kodeks etike za profesionalne Računovodstvene eksperte IFAC-a 92
4.1. Osnovni principi kodeksa 93
4.2. Struktura kodeksa profesionalnog ponašanja 94
4.2.1. Kodeks primjenljiv na sve profesionalne računovodstvene eksperte 94
4.2.2. Kodeks primjenljiv na profesionalne 95
računovodstvene eksperte u javnoj praksi 95
4.2.3. Kodeks koji se odnosi na zaposlene u reviziji 97
5. Kontraverze vezane za revizorsku profesiju 105
5.1. Nezavisni revizori 113
5.2. Sumirani pregled ključnih stavki U IFAC-ovom kodeksu etike 122
6. Etičke norme i pravila profesionalnog ponašanja 124
6.1 Profesionalno ponašanje 124
6.2 Predstavljanje, upoznavanje i pamćenje imena 125
6.3 Vođenje neformalnog razgovora 126

7. Četiri sile koje oblikuju etičko ponašanje 129
7.1 Socijalne norme i kultura 129
7.2 Zakoni i regulacije 130
7.2.1. Zakonski i nezakonski razlozi za otpuštanje radnika 130
7.2.3. Organizaciono djelovanje i kultura 131
7.2.4. Individualne perspektive 132
7.3. Tri pristupa pravljenu etičkih sudova 133
7.3.1. Rukovođenje sobom menadžerski profil vrijednosti 133
7.3.2. Utilitaran pristup 134
7.3.3 Pristup moralnih prava 136
8. Profesija i etika 139
8.1. Uloga i zadaci Instituta Sertifikovanih Računovođa Crne Gore 140
8.2. Etičke norme i pravila profesionalnog ponašanja 142
9. Ključna uloga etike u upražnjavanju računovodstvene profesije 145
9.1. Geneza i razvoj profesionalne računovodtsvene etike 146
9.2. Državno regulisanje računovodstva i posljedice toga 149
na profesionalnu računovodtsvenu etiku 149
9.3. Savremena situacija u vezi profesionalne računovodstvene etike 151
9.4. Specifične etičke norme kojima podliježu zaposlene profesionalne računovođe ... 154
9.5. Specifične etičke norme kojima podliježu profesionalne računovođe u javnoj praksi 155
10. Profesionalna etika revizije 156
10.1. Potreba za kodeksom 156
10.2. Principi profesionalnog ponašanja AICPA 160
10.3. Pravila ponašanja 161
10.3.1. Nezavisnost 161
10.3.2. Poštenje i objektivnost 163
10.3.3. Opšti standardi 163
10.3.4. Poštovanje standarda 164
10.3.5. Principi računovodstva 164
10.3.6. Povjerljiva klijentova informacija 164
10.3.7. Honorari za profesionalne usluge 165
10.3.8. Nečasno ponašanje 165
10.3.9. Reklamiranje i drugi oblici promocije 166
10.3.10. Provizije i naknade za preporuke 166
10.3.11. Forma djelovanja i ime 166
10.4. Etika za profesionalne računovođe 167
10.4.1. Definisanje etike 167
10.4.2. Potreba za etikom 167
10.4.3. Osnovni principi i smjernice daju uputstva i za primjenu osnovnih principa Kodeksa ... 168

10.4.4. Koncepti profesionalne etike 169
10.4.5. Pravila ponašanja 170
10.4.6. Tumačenje pravila ponašanja 171
10.4.7. Primjena kodeksa 171
10.5. Definicije 171
10.5. Pravila ponašanja i njihova tumačenja 175
10.6. Princip nezavisnosti u reviziji i etici 177
10.6.1. Finansijsko učešće ili zaposlenost u kompanijama klijenta 179
10.6.2. Usluge klijentima revizije, lične i porodične veze 179
10.6.3. Naknade, roba i usluge 182
10.6.4. Vlasništva nad kapitalom javne revizorske prakse 182
10.6.5. Nezavisnost 182
10.7. Integritet i objektivnost 188
10.8. Kompetentnost i stručni standardi 189
10.9. Odgovornosti prema klijentu – povjerljivost 190
10.10. Potreba za povjerljivošću 191
10.11. Odgovornosti prema kijentu – potencijalne provizije 192
10.12. Odgovornosti prema kolegama 193
10.13. Ostale odgovornosti i praksa – diskreditujuće radnje 194
10.14. Ostale odgovornosti i praksa – provizije 196
10.15. Ostale odgovornosti i praksa – nekompatibilna zanimanja 197
10.16. Ostale odgovornosti i praksa – oblik prakse i ime 197
11. Kodeks i njegove prelazne odredbe 199
12. Relevantni etički zahtjevi 201
12.1. Pregled 201
12.2. Nezavisnost 201
12.3. Sukob interesa 207
12.4. Povjerljivost 209

IV DIO - RAČUNOVODSTVO I ETIKA 215

1. Računovodstvo kao profesija 217
1.1. Računovođe i princip istinitosti u finansijskim izvještajima 222
1.2. Primjena principa računovodstva i etike u očuvanju tržišta 224
2. Računovodstvena etika i njena važnost u računovodstvenoj profesiji 229
2.1. Računovodstvena profesija i etički kodeks računovođe 229
2.2. Donošenje etično ispravne odluke 230
2.3. Neetično ponašanje u računovodtsvenoj profesiji 231

3. Knjigovodstvo i etika 233
3.1. Kreativno knjigovodstvo 234
3.2. Knjigovdstvo kao poslovanje 235
3.3. Revizorski konflikt 236
3.4. Ostali sukobi interesa 237
3.5. Vrijeme promjena? 238
4. Etički izazovi obezbjeđenja kvaliteta finansijskog izvještavanja 240
5. Etički izazovi menadžmenta u procesu finansijskog izvještavanja 241
6. Etički izazovi u revizorskoj praksi 243
6.1. Koncept nezavisnosti 244
6.2. Faktori koji jačaju nezavisnost revizora 245
6.3. Faktori koji umanjuju nezavisnost 245
7. Ostali etički izazovi u procesu obezbjeđenja kvaliteta finansijskog izvještavanja 246
8. Zakonska odgovornost revizora 248

V. DIO - ETIKA U REVIZIJI FINANSIJSKIH IZVJEŠTAJA 251

1. Osnovni principi i smjernice za profesionalne računovođe 253
1.1. Etika primjenljiva na računovođe koje obavljaju javnu praksu 257
1.2. Propisi vezani za nezavisnost u različitim zemljama 257
1.3. Odgovornosti prema klijentima 261
1.4. Odgovornosti prema kolegama 262
1.5. Zakonska odgovornost 266
1.6. Rezime 268
1.7. Pitanja, vježbe i primjeri 269
1.8. Intervju sa Bob Franchinijem, Italija 274
9. Rezime 279

VI DIO - AMERIČKI INSTITUT OVLAŠĆENIH JAVNIH RAČUNOVOĐA - AICPA 281

1. Osnovni principi i smjernice za profesionalne računovođe 283
1.1. Etički standardi sa međunarodnog stanovišta 284
1.2. Opšteprihvaćeni standardi revizije GAAS 287
1.3. Potreba za etičkim kodeksom 290
1.4. AICPA kodeks profesionalnog ponašanja 292
1.5 Pravila ponašanja AICPA 296
PRILOZI 302
1. Kodeks poslovne etike 303
1.1 Osnovne odredbe 303

1.2. Međusobni odnosi poslovnih subjekata....304
1.3 Unutrašnji odnosi u poslovnom subjektu....304
1.4 RJešavanje povreda kodeksa....306
1.5. Završne odredbe kodeksa....306
2. Etički kodeks udruženja sudskih vještaka Crne Gore....307
2.1. Opšta načela....307
2.2. Odnos prema radu na vještačenjima....307
2.3. Dužnost čuvanja tajne....310
2.4. Odnos vještaka prema sudu....310
2.5. Odnos vještaka prema strankama....311
2.6. Odnos vještaka prema drugim vještacima....311
3. ETički kodeks državnih službenika i namještenika u državnoj revizorskoj instituciji....313
3.1. Uvod....313
3.2. Odnos prema poslu l saradnicima....313
3.3. Odnos prema javnosti....315
3.4. Profesionalno i licno napredovanje službenika....315
3.5. Odnos službenika prema odredenim pitanjima....315
3.6. Pravila službenickog ponašanja....316
3.7. Završne odredbe....317
4. Kodeks notarske etike....318
4.1. Opšta načela....318
4.2. Osnovna načela kodeksa....319
4.3. Radnje i postupci protivne načelima kodeksa....320
4.4. Odnos prema strankama....320
4.5. Čuvanje službene tajne....321
4.6. Odnos prema sudovima, upravnim....321
i drugim državnim tijelima i institucijama....321
4.7. Odnos notara prema notarskoj komori Crne Gore i kolegama notarima....321
4.8. Rješavanje međusobnih sporova....322
4.9. Odnos prema notarskim saradnicima, pripravnicima i administrativnom osoblju...323
4.10. Poslovanje u notarskoj kancelariji....323
4.11. Povrede kodeksa....324
4.12. Stupanje kodeksa na snagu....324
5. Kodeks profesionalne etike profesionalnih procjenjivača....325
5.1. Opšte odredbe....325
5.2. Dobronamjernost i profesionalnost....325
5.3. Standardi procjene i objektivnost....325
5.4. Integritet....325
5.5. Kompetentnost i usavršavanje....326
5.6. Povjerljivost podataka....326

5.7. Ostale odredbe 326
5.8. Povreda Kodeksa 326
5.9. Odnos sa javnošću 327
5.10. Završne odredbe 327
6. Javna etika u lokalnoj samoupravi 328
6.1. Etički kodeksi 328
6.2. Etički kodeks izabranih predstavnika i funkcionera 329
6.3. Etički kodeks lokalnih službenika i namještenika 329
6.4. Etičke komisije 329
6.5. Efikasnost rada Komisija 330
6.6. Funkcije Etičkih komisija 330
6.7. Predstavka/pritužba 330
6.8. Standardi javne etike u lokalnoj samoupravi 331
7. Testovi za primjenu etike 333
7.1. Test poznavanja profesionalne etike 333
7.2. Test etike 335
8. Pitanja i odgovori 336
9. Revizija, poslovi uvjeravanja i srodne usluge 351
10. Međunarodni standardi edukacije - IES za profesionalne računovođe 354
11. Problemska pitanja i slučajevi iz etike 360
11.1. ENRON – Neuspjeh objektivnosti i nezavisnosti 360
11.2 ANDERSEN, nezavisnost i objektivnost 366
11.3. Otkud sad poslovna etika? 375
12. Pitanja i odgovori iz etike za profesionalne računovođe 391
12.1. Etika za profesionalne računovođe 391
12.2. Pitanja i odgovori – Profesionalna etika revizije 401
12.3. Primjeri za vježbe 403
13. Pitanja iz etike i etičkih problema 407
13.1. Pitanja iz etike 407
13.2. Vježbe i primjeri 409
13.3. Pitanja za razmatranje 415
14. Računovodstvena zakletva 418
14.1. Računovodstvo: Etika i integritet 418
14.2. Uredbe o knjigovodstvu privrednih organizacija i jedinstvenog osnovnog kontnog plana za privredu FNRJ 420
15. Hipokratova zakletva 425
15.1. Hipokrat 425
15.2. Komentar Hipokratove zakletve 427
16. Deset božjih zapovijesti 430
Literatura 434

Tabelarni prikazi:

Tabelarni prikaz br. 1: Istorija računovodstva 32
Tabelarni prikaz br. 2: Etički problemi u oblikovanju marketing miksa 63
Tabelarni prikaz br. 3: Poslovni rizici 109
Tabelarni prikaz br. 4: Zaštitne mjere u reviziji 112
Tabelarni prikaz br. 5: Faktori koji utiču na nezavisnost revizije 115
Tabelarni prikaz br. 6: Primjeri zaštite i obezbjeđenja u Kodeksu etike 118
Tabelarni prikaz br. 7: Rizik i revizor 122
Tabelarni prikaz br. 8: Rizik i revizor 123
Tabelarni prikaz br. 9: Razumijevanje računovodstvene etike 142
Tabelarni prikaz br. 10: Kratak pregled pravila ponašanja i tumačenja 176
Tabelarni prikaz br. 11: Etički standardi sa međunarodnog stanovišta 285
Tabelarni prikaz br. 12: Etički standardi sa međunarodnog stanovišta 286
Tabelarni prikaz br. 13: Etički standardi sa međunarodnog stanovišta 287

Šematski prikazi:

Šematski prikaz broj 1: Rast članstva IFAC-a kroz 41 godina postojanja 33
Šematski prikaz br. 2: Prijetnje za nezavisnost revizije 111
Šematski prikaz br. 3: Novi angažman na poslu revizije – IFAC-ovi zahtjevi 123
Šematski prikaz br. 4: Standard ponašanja revizora 168
Šematski prikaz br. 5: Kodeks profesionalne etike 169
Šematski prikaz br. 6: Kodeks profesionalne etike 291

Ilustracije:

Ilustracija br. 1: Kodeks najboljeg ponašanja zasnovan na Kadberi izvještaju 108
Ilustracija br. 2: Nezavisnost revizora u nekim zemljama 180
Ilustracija br. 3: Okvir IFAC-ovih smjernica za etiku 257
Ilustracija br. 5: Pitanja vezana za reklamiranje i aktivnosti nespojive s profesijom 264

PRILOZI

Sadržaj priloga

1. Kodeks poslovne etike 303
2. Etički kodeks udruženja sudskih vještaka Crne Gore 307
3. Etički kodeks državnih službenika i namještenika u Državnoj revizorskoj instituciji 313
4. Kodeks notarske etike 318
5. Kodeks profesionalne etike profesionalnih procjenjivača 325
6. Javna etika u lokalnoj samoupravi 328
7. Testovi za primjenu etike 333
7.1. Test poznavanja profesionalne etike 333
7.2. Test etike 335
8. Pitanja i odgovori 336
9. Revizija, poslovi uvjeravanja i srodne usluge 351
10. Međunarodni standardi edukacije – IES za profesionalne računovođe 354
11. Problemska pitanja i slučajevi iz etike 360
12. Pitanja i odgovori iz etike za profesionalne računovođe. 391
13. Pitanja iz etike i etičkih problema 407
14. Računovodstvena zakletva 418
15. Hipokratova zakletva 425
16. Deset božijih zapovijesti 430

Skraćenice koje se koriste u knjizi

IFAC	Međunarodna federacija računovođa
IAASB	Odbor za Međunarodne standarde revizije i uvjeravanja
IAESB	Odbor za Međunarodne standarde obrazovanja računovođa
IES	Međunarodna obrazovni standardi
IESBA	Etički kodeks za profesionalne računovođe[1] koji je objavio Odbor za međunarodne etičke standarde za računovođe
IFRS	Međunarodni standardi finansijskog izvještavanja
ISA	Međunarodni standardi revizije[2]
ISAE	Međunarodni standardi za angažovanja na osnovu kojih se pruža uvjeravanje
ISQC	Međunarodni standardi kontrole kvalieta
ISRE	Međunarodni standardi angažovanja pregleda
ISRS	Međunarodni standardi srodnih usluga
SME	Srednji mali entiteti
SMP	Srednje i male prakse

AICPA je **American Institute of Certified Public Accountants** (Američki institut ovlašćenih javnih računovođa). To je profesionalna organizacija Certified Public Accountants – Ovlašćenih javnih računovođa u Sjedinjenim Američkim Državama.

ASB je **Auditing Standards Board** (Odbor za revizijske standarde). Ovlašćeno tijelo AICPA – Američkog instituta ovlašćenih računovođa koje formuliše, revidira i tumači opšteprihvaćene revizijske standarde u Sjedinjenim Državama.

CA je Chartered Accountant (Ovlašćeni računovođa). Naziv za kvalifikovanog računovođu u Australiji (ACA), Bahamima, ostrvu Bermuda, Bocvani, Kanadi, Kajmanskim ostrvima, Islandu, Kipru, Fidžiju, Gvajani, Mađarskoj, Indiji, Jamaiki, Nigeriji, Trinidadu, Novom Zelandu, Papuanskoj Novoj Gvineji, Saudijskoj Arabiji, Južnoj Africi (CASA), Švajcarskoj (CA (SD)), Ujedinjenim Arapskim Emiratima, Ujedinjenom Kraljevstvu (Velikoj Britaniji) i Zimbabveu.

CPA je **Crtified Public Accountant** (Ovlašćeni javni računovođa). Naziv za kvalifikovanog računovođu u Australiji, Brazilu, Salvadoru, Gvatemali, Hong Kongu, Izraelu, Japanu, Keniji (CPS (K)), Koreji, Maleziji, Malaviji, Mijanmari, Filipinima, Singapuru, Tajvanu, Zapadnoj Somaliji i Sjedinjenim Državama.

EU je **European Union** (Evropska unija). To je organizacija dvadeset osam evropskih zemalja uključujući Veliku Britaniju, Njemačku, Holandiju, Italiju i Francusku.

IAS je **International Accounting Standards** (Međunarodni računovodstveni standardi). To su međunarodni standardi finansijskog računovodstva koje je propisao International Accounting Standards Committee (Komitet za međunarodne računovodstvene stanarde).

IASC je **International Accounting Standards Committee** (Komitet za međunarodne

1 IESBA Etički kodeks za profesionalne računovođe, prevod knjige, objavljen u izdanju Saveza računovođa i revizora Srbije, 2012. godine

2 Međunarodni standardi i saopštenja revizije, kontrole kvaliteta, pregleda, ostalih uvjeravanja i srodnih usluga, prevod knjige, objavljen u izdanju Saveza računovođa i revizora Srbije, 2012. godine

računovodstvene standarde). To je međunarodna organizacija koja izdaje Međunarodne raučunovodstvene standarde (IAS) i sa različitim zemljama radi na promociji i usvajanju tih standarda.

ISA je **Internationa Standards on Auditing** (Međunarodni standardi revizije), koje je formulisala Međunarodna federacija računovođa preko Komiteta za međunarodne revizijske standarde (IAPC).

IFAC je **International Federation of Accountants** (Međunarodna federacija računovođa). To je međunarodna organizacija čiji su napori usmjereni ka izgradnji međunarodnih tehničkih, etičkih i edukativnih smjernica za revizore, i recipročno priznavanje njihovih stručnih kvalifikacija. međunarodna federacija računovođa (IFAC) preko Komiteta za međunarodne standarde revizije (IAPC) izdaje Međunarodne standarde revizije (ISA).

GAAP je **Generally accepted accounting principles** (Opšteprihvaćeni računovodstveni principi). To su standardi, konvencije i pravila kojima se rukovode računovođe u SAD-u pri evidentiraju i sumiranju transakcija i priprema finansijskih izvještaja. U SAD-u ih propisuje Accounting Priciples Board (APB) – (Odbor za računovodstvene standarde) i Financial Accounting Standards Board (FASB) – (Odbor za standarde finansijskog računovodstva).

GAAS je **Generally Accepted Auditing Standards** (Opšteprihvaćena načela revizije). Deset načela revizije koje je formulisao AICPA – American Institute of Certified Public Accountants (Američki institut ovlašćenih javnih računovođa) za reviziju finansijskih izvještaja u SAD.

IT je **Information Technology** (Informaciona tehnologija). Tehnologija informacionih sistema za izračunavanje, komunikacije i upravljanje. Ova tehnologija obuhvata kompjuterske softverske i hardverske sisteme, mreže, baze podataka, operativne aplikacije (sisteme obrade, prezentacije, monitoring i dizajn riječi), kao i komunikacione sisteme.

RA je **Registraaccountant**. To je računovođa koji je ovlašćen od strane Holdandskog kraljevskog instituta za ovlaštene računovođe (NivRA – Royal Netherlands Institute van Registraccountants) i koji je ispunio zahtjeve tog instituta u pogledu obrazovanja, stečenih kvalifikacija i iskustva.

SEC je **Securities and Exchange Commission.** To je državvna agencija u SAD-u, osnovana na osnovu Zakona o hartijama od vrijednosti iz 1933. i njegovih izmjena 1934. godine, koja reguliše izdavanje i trgovinu hartijama od vrijednosti kompanija koje trguju na berzama SAD-a.

SMN je **Subject Matter Number (**Teme i brojevi) Međunarodnih standarda revizije (ISA). Međunarodna federacija računovođa (IFAC) je poređala Međunarodne standarde revizije (ISA) po temama kako bi se u IFAC-ovom Priručniku o tehničkim izrazima standarda mogli logički pratiti po temama.

SAS je **Statement on Auditing Standards**. Izjave koje je izdao Odbor za revizijske standarde AICPA. Ove izjave se smatraju tumačenjima opšteprihvaćenih revizijskih standarda.

PREDGOVOR

Kodeks profesionalne etike predstavlja skup etičkih normi koje regulišu ponašanje određene profesije. U slučaju računovodstva i revizije to je Kodeks profesionalne etike Međunarodne federacije računovođa.

Etika je važna u računovodstvu zato što se od računovođa često zahtijeva da donose odluke koje imaju etičke implikacije. Aktivnosti izvršene od strane računovođa imaju veliki uticaj na:

- mnoge pojedince,
- preduzeća, i
- ostale institucije.

Drugi aspekt računovodstva koji ilustruje važnost etičkog ponašanja uključuje pitanje povjerljivosti. Računovođe, po samoj prirodi svojih poslova, često rade sa privatnim povjerljivim informacijama. Na primjer, računovođe imaju uvid u evidencije:

- individualnih plata,
- buduće poslovne planove i budžete i u
- mnoštvo informacija o finansijskom položaju svojih klijenata ili poslodavaca.

Polazeći od etike računovođe moraju poštovati i održavati povjerljivost ovih informacija. Širenje horizonta etike i njene rehabilitacije u zahtjevu za posebnim zakonskim etičkim kodeksima koji pomažu ličnoj odgovornosti i olakšavaju odgovornost pred dilemama koje nadilaze individualni moral.

Ukazuje na to pojava brojnih primijenjenih etika moderne tehnološke naučne civilizacije, i to od: medicinske, ekonomske, pravne, političke, naučne, tehnološke, psihološke, pedagoške etike, pa do poslovne, pomorske, socijalne, sportske, novinarske i medijske etike.

Kako postoji jaka međusobna veza poziva i moralno etičkog ponašanja i djelovanja odnosno kako nije moguća nijedna profesija bez etike, niti etika bez profesionalnosti, to se može reći da to važi i za profesionalne računovođe.

Kodeks nije jednostavan priručnik pragmatičnih tehnika poslovnog ponašanja, nego je to lista teorijsko praktičnih uputstava za onoga koji nastoji da ispravno i uspješno posluje i da profesionalno postupa, uzimajući u obzir potrebu za njegovim širokim znanjem i obrazovanjem, ali i moralnom izgrađenošću i kreativnošću, tim značajnim činiocima.

Kodeks jest tek orijentir, pokazatelj kako treba usmjeriti praksu zadovoljavajući neke osnovne realne norme.

Kodeks sadrži norme koje regulišu zanimanje, u konkretnom slučaju zanimanje profesionalnog računovođe i njegovo ponašanje, javno i privatno, njegovo poznavanje pravila struke i profesionalnih etičkih normi. Kodeksom se na taj način upravo kontroliše samo

praksa. Riječ je o aksiološkoj sferi, širokoj skali vrijednosti, brojno izraženih u kodeksu. Neke od tih vrijednosti koje postavlja kodeks jesu: znanje, obrazovanje, uspješnost, sposobnost, razboritost, jasnost, promišljenost, iskustvo, vještina, čestitost, istinoljubivost, pravednost, marljivost, poštenje, povjerljivost, strpljivost, istrajnost, opreznost i druge.

Odredbe kodeksa etike upravo pridonose sticanju upoznavanja etičkog imperativa, kao principa opštenitosti, koji postaje odrednicom ispravnog poslovnog djelovanja, i samim tim pretpostavkom izgradnje svijeta na osnovi stepena razvijenosti, znanja i iskustva.

Kodeks etike što ga ovdje imamo pred sobom dokazuje svoju legitimnost, ukazujući na njeno obilježje. Ovaj kodeks ne propisuje jednostavno norme ponašanja računovođe, osobine, vrline i vrijednosti i njegovo područje praktične primjene nego ima funkciju podsticanja na znanje, prosuđivanje, razmatranje pojedinog slučaja, njegove teškoće i snalaženje u konfliktnim situacijama i u sukobima interesa.

Uloga koju etički kodeks daje i propisuje računovođi nadilazi usku stručnu profesionalnost i poslovnu uspješnost: moralno vaspitanje, etičko znanje, lični i poslovni moral, kojima se vodi u svom djelovanju u ophođenju s drugima, okolinom i društvom u cjelini, čini od njega ne tek obrazovanog stručnjaka nego kompletnu osobu, ono što je sadržavao klasični pojam humane ljudske ličnosti, u čemu se krije i smisao i značenje pojma ličnosti.

Kodeks etike za računovođe sa vrhunskim profesionalni zvanjem sadrži tri dijela:

- Dio A - Primjenljiv na sve računovođe sa vrhunskim profesionalnim zvanjem
- Dio B - Primjenljiv na računovođe sa vrhunskim profesionalnim zvanjem u javnoj praksi
- Dio C - primjenljiv na zaposlene računovođe sa vrhunskim profesionalnim zvanjem

Knjiga Kodeks etike je namijenjena studentima postdiplomskih studija na smjeru računovodstvo i revizija, kao i svim zainteresovanim koji se bave računovodstvenim i revizijskim problemima i pitanjima i pravilima ponašanja u strukovvnim organizacijama i udruženjima ,kao i poslovnoj zajednici koji žele da u svojim kompanijama imaju i primjenjuju poslovni kodeks ponašanja,kao savremeni vid menadžmenta u organizacijama.

U Podgorici, februara 2018.godine
Prof dr Zoran Todorović,or

PREFACE

Code of Professional Ethics is a set of ethical standards that govern the behavior of a profession. In the case of accounting and auditing to the Code of Ethics of the International Federation of Accountants.

Ethics is important in accounting because of Accountants often required to make decisions that have ethical implications. Activities performed by accountants have a big impact on:

- Many individuals,
- Enterprises, and
- Other institutions

Accountants decision may affect such things as:

- The amount of money a corporation distributes to its shareholders,
- The price that the customer pays for the commercial enterprise,
- Fee for managers and directors,
- The success or failure of specific divisions (departments), and
- The amount of local, state and federal taxes paid by individuals or businesses.

Another aspect of accounting, which illustrates the importance of ethical behavior involves the issue of confidentiality. Accountants, by the very nature of their jobs, often working with the private confidential information. For example, accountants have access to the records:

- Individual wage
- Future business plans and budgets and in
- A wealth of information about the financial position of their clients or employers.

Starting from the accountants ethics must respect and maintain the confidentiality of this information.

Expanding the horizons of ethics and its application in rehabilitation for special legal ethics codes that help facilitate personal responsibility and responsibility to the dilemmas that go beyond individual morality.

Indicates the appearance of numerous applied scientific ethics of modern technological civilization, from: medical, economic, legal, political, scientific, technological, psychological, pedagogical ethics, to commercial, maritime, social, sport, journalism and media ethics.

As there is a strong correlation calls a moral and ethical conduct or action that is not possible any profession without ethics, no professionalism or ethics, it can be said that the

same is true for professional. accountants.

The Code is not a simple manual techniques pragmatic business conduct, but is only a theoretical list of practical guidelines for the man who seeks to properly and successfully operated and professionally managed, taking into account the need for his vast knowledge and education, but the level of development of moral and creativity, these significant factors. The Code is the only landmark, a sign that the practice should be given some basic real satisfactory standard. The Code contains rules governing the profession, in the case of a professional accountant profession and his behavior, public and private, to his knowledge of the professional rules and professional ethical standards. The code in this way precisely controlled only practice.

It is the axiological sphere, large-scale values, expressed in numerical code. Some of these values are set by the code: knowledge, education, performance, ability, wisdom, clarity, thoughtfulness, experience, skill, honesty, truthfulness, fairness, diligence, honesty, trustworthiness, patience, perseverance, prudence, and others.

The provisions of the code of ethics of dating just contribute to the acquisition of ethical imperatives, such generally principles, which becomes true determinant of business operations and thus the assumption of building the world based on the level of development, knowledge and experience.

Code of ethics that we have it here in front of you prove its legitimacy, pointing to her character. This Code does not prescribe standards of conduct simply accountants, qualities, virtues and values of the area and its practical activities but has the purpose of encouraging the knowledge, judgment, consideration of the case, its difficulties and coping with conflict situations and conflicts of interest.

The role of a code of ethics that provides provides professional accountant transcends narrow professional and business success: moral education, ethical knowledge, personal and business ethics, which leads to their actions in dealing with others, the environment and society as a whole, makes him not only educated experts rather than the whole person, what is included classical notion of humane human being, what is the hidden meaning and significance of the concept of personality.

Code of ethics for accountants with top professional title contains three parts:

Part A - Applicable to all accountants with top professional title

Part B - Applicable to high-end professional accountant with a degree in public practice

Part C - applicable to staff accountant with a top professional title.

Book of the Code of Ethics is intended for postgraduate students majoring in accounting and auditing, as well as all stakeholders involved in the accounting and auditing problems and issues and rules of conduct in strukovvnim organizations and associations, as well as the business community who want their companies to have and implement a business code of conduct, as a contemporary form of management in organizations.

In Podgorica, February 2018.
Prof Ph d Zoran Todorovic, or

IZVODI IZ RECENZIJA

RECENZIJA

Rukopis prof dr Zorana Todorovića,or

Kodeks etike za profesionalne računovođe i revizore etička pravila, načela, principi i konceptualni okvir, obuhvata 410. stranica kucanog teksta sa literaturom razvrstanom u 30 bibliografskih jedinica, zajedno sa neophodnim prilozima kao sastavnog dijela knjige. Sastoji se od 4 glavna dijela, isključujući uvod, opšte napomene i zaključak, koji čine međusobno povezanu cjelinu. Svaki dio teksta sadrži praktične primjere što predstavlja dodatni kvalitet, naročito ako se ima u vidu namjena ove knjige.

Kodeks profesionalne etike predstavlja skup etičkih normi koje regulišu ponašanje određene profesije. U slučaju računovodstva i revizije to je Kodeks profesionalne etike Međunarodne federacije računovođa.

Etika je važna u računovodstvu zato što se od računovođa često zahtijeva da donose odluke koje imaju etičke implikacije. Aktivnosti izvršene od strane računovođa imaju veliki uticaj na:

- mnoge pojedince,
- preduzeća, i
- ostale institucije.

Odluke računovođa mogu da utiču na takve stvari kao što su:

- iznos novca koji korporacija raspoređuje svojim akcionarima,
- cijena koju kupac plaća za privredno preduzeće,
- iznosi naknada za menadžere i direktore,
- uspjeh ili neuspjeh specifičnih divizija (odjeljenja), i
- iznos lokalnog, državnog i federalnog poreza plaćenog od strane pojedinca ili preduzeća

Knjiga je koncipirana tako da u potpunosti obuhvata prezentiranje sistemskog okvira Kodeksa etike za profesionalne računovođe .

Autor je dao svoj puni doprinos razmatranju i osvjetljavanju raznih pravila, principa, metoda i zakonskih rješenja koji se odnose na ovu problematiku, koja je veoma složena i kompleksna i na unutrašnjem i na međunarodnom planu.

Odredbe kodeksa etike upravo pridonose sticanju upoznavanja etičkog imperativa, kao principa opštenitosti, koji postaje odrednicom ispravnog poslovnog djelovanja, i time pretpostavci izgradnje svijeta na osnovi stepena razvijenosti, znanja i iskustva.

Kodeks etike što ga ovdje imamo pred sobom dokazuje svoju legitimnost, ukazujući

na njeno obilježje. Ovaj kodeks ne propisuje jednostavno norme ponašanja računovođe, osobine, vrline i vrijednosti i njegovo područje praktične djelatnosti nego ima funkciju podsticanja na znanje, prosuđivanje, razmatranje pojedinog slučaja, njegove teškoće i snalaženje u konfliktnim situacijama i u sukobima interesa.

Bez sumnje ovaj rad u obliku knjige je detaljno obuhvatio finansijski sistem Crne Gore pa shodno tome preporučujem ga kao nezaobilaznu knjigu namijenjenu kandidatima za polaganje ispita, kao i za edukaciju zaposlenih u privrednim organizacijama i institucijama i osavremenjavanju znanja kod izučavanja predmeta poslovnih finansija,računovodstva i revizije.

Knjiga Kodeks etike je namijenjena studentima postdiplomskih studija na smjeru računovodstvo i revizija, kao i svim zainteresovanim koji se bave računovodstvenim i revizijskim problemima i pitanjima i pravilima ponašanja u strukovvnim organizacijama i udruženjima ,kao i poslovnoj zajednici koji žele da u svojim kompanijama imaju i primjenjuju poslovni kodeks ponašanja,kao savremeni vid menadžmenta u organizacijama.

Kredibilitet finansijskih izvještaja je na većem nivou za njihove korisnike ukoliko je nad njima izvršena revizija. Ovo iz razloga što očekivanja javnosti od revizora nijesu samo mehaničko pregledanje izvještaja, tako da se istovremeno i odgovornost revizora povećava. Vlasnici firme su u poziciji da sprovedu krivični postupak protiv menadžmenta ukoliko nijesu ispunili svoje ugovorene obaveze. Revizija je postupak koji će vlasnicima pružiti signal da je došlo do nekog kršenja tj. nepoštovanja obaveza od strane menadžmenta. Iz ovog se nameće da su revizori za svoj rad odgovorni prevashodno vlasnicima, jer davanjem mišljenja o finanisjkim izvještajima pružaju osnovu za donošenje poslovnih odluka. Pogrešno donijete odluke u krajnjoj liniji pogađaju vlasnike kapitala.

U Podgorici,.avgusta 2015.godine
Recenzent
Prof dr Milenko Popović

RECENZIJA

Rukopis doc dr Zorana Todorovića,or

Kodeks etike za profesionalne računovođe i revizore etička pravila, načela, principi i konceptualni okvir, obuhvata 410. stranica kucanog teksta sa literaturom razvrstanom u 30 bibliografskih jedinica, zajedno sa neophodnim prilozima kao sastavnog dijela knjige. Sastoji se od 4 glavna dijela, isključujući uvod, opšte napomene i zaključak, koji čine međusobno povezanu cjelinu. Svaki dio teksta sadrži praktične primjere što predstavlja dodatni kvalitet, naročito ako se ima u vidu namjena ove knjige.

Kodeks profesionalne etike predstavlja skup etičkih normi koje regulišu ponašanje određene profesije. U slučaju računovodstva i revizije to je Kodeks profesionalne etike Međunarodne federacije računovođa.

Etika je važna u računovodstvu zato što se od računovođa često zahtijeva da donose odluke koje imaju etičke implikacije. Aktivnosti izvršene od strane računovođa imaju veliki uticaj na:

- mnoge pojedince,
- preduzeća, i
- ostale institucije.

Odluke računovođa mogu da utiču na takve stvari kao što su:

- iznos novca koji korporacija raspoređuje svojim akcionarima,
- cijena koju kupac plaća za privredno preduzeće,
- iznosi naknada za menadžere i direktore,
- uspjeh ili neuspjeh specifičnih divizija (odjeljenja), i
- iznos lokalnog, državnog i federalnog poreza plaćenog od strane pojedinca ili preduzeća

Knjiga je koncipirana tako da u potpunosti obuhvata prezentiranje sistemskog okvira Kodeksa etike za profesionalne računovođe .

Autor je dao svoj puni doprinos razmatranju i osvjetljavanju raznih pravila, principa, metoda i zakonskih rješenja koji se odnose na ovu problematiku, koja je veoma složena i kompleksna i na unutrašnjem i na međunarodnom planu.

Odredbe kodeksa etike upravo pridonose sticanju upoznavanja etičkog imperativa, kao principa opštenitosti, koji postaje odrednicom ispravnog poslovnog djelovanja, i time pretpostavkom izgradnje svijeta na osnovi stepena razvijenosti, znanja i iskustva.

Kodeks etike što ga ovdje imamo pred sobom dokazuje svoju legitimnost, ukazujući na njeno obilježje. Ovaj kodeks ne propisuje jednostavno norme ponašanja računovođe, osobine, vrline i vrijednosti i njegovo područje praktične djelatnosti nego ima funkciju

podsticanja na znanje, prosuđivanje, razmatranje pojedinog slučaja, njegove teškoće i snalaženje u konfliktnim situacijama i u sukobima interesa.

Bez sumnje ovaj rad u obliku knjige je detaljno obuhvatio finansijski sistem Crne Gore pa shodno tome preporučujem ga kao nezaobilaznu knjigu namijenjenu kandidatima za polaganje ispita, kao i za edukaciju zaposlenih u privrednim organizacijama i institucijama i osavremenjavanju znanja kod izučavanja predmeta poslovnih finansija,računovodstva i revizije.

Knjiga Kodeks etike je namijenjena studentima postdiplomskih studija na smjeru računovodstvo i revizija, kao i svim zainteresovanim koji se bave računovodstvenim i revizijskim problemima i pitanjima i pravilima ponašanja u strukovvnim organizacijama i udruženjima ,kao i poslovnoj zajednici koji žele da u svojim kompanijama imaju i primjenjuju poslovni kodeks ponašanja,kao savremeni vid menadžmenta u organizacijama.

Kredibilitet finansijskih izvještaja je na većem nivou za njihove korisnike ukoliko je nad njima izvršena revizija. Ovo iz razloga što očekivanja javnosti od revizora nijesu samo mehaničko pregledanje izvještaja, tako da se istovremeno i odgovornost revizora povećava. Vlasnici firme su u poziciji da sprovedu krivični postupak protiv menadžmenta ukoliko nijesu ispunili svoje ugovorene obaveze. Revizija je postupak koji će vlasnicima pružiti signal da je došlo do nekog kršenja tj. nepoštovanja obaveza od strane menadžmenta. Iz ovog se nameće da su revizori za svoj rad odgovorni prevashodno vlasnicima, jer davanjem mišljenja o finanisjkim izvještajima pružaju osnovu za donošenje poslovnih odluka. Pogrešno donijete odluke u krajnjoj liniji pogađaju vlasnike kapitala.

U Podgorici,.avgusta 2015.godine
Recenzent
Prof dr Dragoljub Janković

Recenzija knjige Dr Zorana Todorovića, docenta

Datum recenzisanja: avgusta 2015.
Vrsta djela: knjiga
Podaci o recenziranoj publikaciji:

Rukopis doc dr Zorana Todorovića, Kodeks etike za profesionalne računovođe i revizore etička pravila, načela, principi i konceptualni okvir, obuhvata 410. stranica kucanog teksta sa literaturom razvrstanom u 30 bibliografskih jedinica, zajedno sa neophodnim prilozima kao sastavnog dijela knjige. Sastoji se od 4 glavna dijela, isključujući uvod, opšte napomene i zaključak, koji čine međusobno povezanu cjelinu. Svaki dio teksta sadrži praktične primjere što predstavlja dodatni kvalitet, naročito ako se ima u vidu namjena ove knjige.

Ključne primjedbe i njihovo obrazloženje:

Nema valjda ništa idealno. Zato u ovoj recenziji, kao što je to običaj, navodim neke naše skromne primjedbe, koje se ne moraju tumačiti u bukvalnom smislu kao kritika. Ali, one treba da zasluže pažnju autora u širem i opštem kontekstu, prvenstveno zbog njegovog budućeg stvaralaštva. Neke moje sugestije i primjedbe su usmeno i svakako dobronamjerno saopštene autoru. On je većinu prihvatio i korektno ispravio tekst. One su se odnosile na opširnost, poboljšanje metodološke usklađenosti, tehničke greške i povećanje konciznosti teksta.. Navedene primjedbe i sugestije ne umanjuju značaj publikovanja razmatrane knjige.

Mišljenje recenzenata

Detaljno sam pregledao i pročitao dostavljeni tekst sa spiskom literature na kraju knjige. Knjiga je napisana jasnim stilom. Ona obrađuje jednu od aktualenih oblasti računovodstva. Kodeks profesionalne etike predstavlja skup etičkih normi koje regulišu ponašanje određene profesije. U slučaju računovodstva i revizije to je Kodeks profesionalne etike Međunarodne federacije računovođa. Etika je važna u računovodstvu zato što se od računovođa često zahtijeva da donose odluke koje imaju etičke implikacije. Aktivnosti izvršene od strane računovođa imaju veliki uticaj na:

- mnoge pojedince,
- preduzeća, i
- ostale institucije.

Odluke računovođa mogu da utiču na takve stvari kao što su:

- iznos novca koji korporacija raspoređuje svojim akcionarima,
- cijena koju kupac plaća za privredno preduzeće,
- iznosi naknada za menadžere i direktore,
- uspjeh ili neuspjeh specifičnih divizija (odjeljenja), i
- iznos lokalnog, državnog i federalnog poreza plaćenog od strane pojedinca ili preduzeća

Knjiga je koncipirana tako da u potpunosti obuhvata prezentiranje sistemskog okvira Kodeksa etike za profesionalne računovođe .

Konačna preporuka

Razmatrana knjiga ima mnogo više pozitivnih strana i kvalitetnih analiza i korisnog teksta nego nedostataka na koje smo ukazali. Tematski obuhvat je ozbiljan i autor se uspješno okušao u kreaciji i koncipiranju ove knjige. Cjeline su sadržajno zaokružene, a poglavja su tematski, analitički i po obimu prilično usklađena. Struktura knjige je prilagodena savremenim potrebama studenata.

Značaj teme koja se obrađuje u knjizi je veliki. Originalnost se ne može ni očekivati za predmetnu temu, ali ponuđena obrada ima veliki analitički značaj za istraživače i studente.

Metodološki pristup je dobar. U tom smislu, vjerujemo da će ponuđeni rukopis koristiti ne samo zainteresovanim ekonomskim ekspertima i istraživačima, nego će pomoći studentima u pravcu lakšeg i boljeg usvajanja nastavnog gradiva, kao i u pravcu izbora i izrade seminarskih radova.

Autor je dao svoj puni doprinos razmatranju i osvjetljavanju raznih pravila, principa, metoda i zakonskih rješenja koji se odnose na ovu problematiku, koja je veoma složena i kompleksna i na unutrašnjem i na međunarodnom planu.

Odredbe kodeksa etike upravo pridonose sticanju upoznavanja etičkog imperativa, kao principa opštenitosti, koji postaje odrednicom ispravnog poslovnog djelovanja, i time pretpostavkom izgradnje svijeta na osnovi stepena razvijenosti, znanja i iskustva.

Kodeks etike što ga ovdje imamo pred sobom dokazuje svoju legitimnost, ukazujući na njeno obilježje. Ovaj kodeks ne propisuje jednostavno norme ponašanja računovođe, osobine, vrline i vrijednosti i njegovo područje praktične djelatnosti nego ima funkciju podsticanja na znanje, prosuđivanje, razmatranje pojedinog slučaja, njegove teškoće i snalaženje u konfliktnim situacijama i u sukobima interesa.

Zbog svega navedenog, izdavaču preporučujemo da štampa razmatrani rukopis.

U Podgorici, avgusta 2015.godine
Recenzent, Prof dr Radislav Jovović

UVOD

Termin profesija se primjenjuje na one osobe koje su usavršile znanje i vještine i primjenjuju ih, za naknadu, na određene zadatke koje prosječni i nekvalifikovani ljudi ne mogu da obave. Termin vodi porijeklo od latinske riječi zakletva, a zakletva se odnosi na odanost,privrženost profesiji, težnju da se bude ekspert u svom poslu,dogovoru da se održi dobra reputacija profesije i sl. Profesije su obično regulisane profesionalnim tijelima koja mogu da utvrde ispite stručnosti, uslove za ulazak u profesiju, da igraju ulogu davanja licenci, sprovode primjenu etičkog kodeksa u praksi itd. Primjeri profesija su advokati, inženjeri, računovođe i druga tehnički specijalizovana zanimanja.Veliki broj ljudi računovodstvo smatra kao visoko stručno područje koje je dostupno samo uskom krugu profesionalaca. Međutim,u praksi se svako od nas, na neki način, skoro svakodnevno bavi računovodstvom jer je ono univerzalni, opšteprihvaćeni poslovni jezik, sredstvo pomoću koga mjerimo i opisujemo rezultate ekonomske aktivnosti.Računovodstvena profesija obuhvata specijalizovane stručnjake (profesionalce) za vođenje poslovnih knjiga, sastavljanje finansijskih izvještaja i njihovu reviziju. U savremenim uslovima poslovanja računovodstvena profesija ima visok nivo odgovornosti u obezbjeđenju kvalitetnog finansijskog izveštavanja. Svojim stavom i ponašanjem prilikom sastavljanja i objelodanjivanja finansijskih izvještaja, računovodstvena profesija, odnosno profesionalne računovođe, utiču na sliku o finansijskoj situaciji, uspješnosti poslovanja preduzeća kod korisnika finansijskih izvještaja. Izazovi koji su stavljeni pred računovodstvenu profesiju u uslovima neprekidne težnje ka harmonizaciji finansijskog izvještavanja na globalnom nivou, kao i što većem zadovoljavanju potreba korisnika finansijskih izvještaja, veoma su veliki. Treba istaći da je finansijsko izvještavanje "..proces obezbjeđenja kvantitativnih finansijskih (računovodstvenih) informacija o preduzeću i njihovog saopštavanja korisnicima odnosno donosiocima odluka.I da je danas opšte prihvaćeno da je osnovna svrha finansijskog izvještavanja korisnost za donošenje odluka.

Od finansijskog izvještavanja se očekuje da će obezbijediti informacije za donošenje racionalnih investicionih i kreditnih odluka, informacije o ekonomskim resursima preduzeća i pravu na njih, informacije o performansama poslovanja preduzeća u toku godine, o tome kako preduzeće stiče i koristi gotovinu, kako uprava ispunjava svoju upravljačku odgovornost prema vlasnicima itd.

Razmotrićemo istorijski razvoj i značaj računovodstva i računovodstvene profesije, profesionalne organizacije relevantne za računovodstvenu profesiju u svijetu i kod nas. Poseban akcenat je stavljen na principe profesionalne etike koje profesionalni računovođa mora da poštuje kako bi kvalitet finansijskog izvj eštavanja bio na takvom nivou da ga neposredni korisnici finansijskih izvještaja, ali i javnost u najširm smislu riječi ne mogu dovesti u pitanje, bez obzira na evidentne okolnosti i situaciju koje prijete da ugroze njihov

kvalitet. Etičko ponašanje profesionalnih računovođa uslov je i pretpostavka kvalitetnog finansijskog izvještavanja direktno, kao i najšira društvena javnost indirektno zahtijevaju fer, poštene i objektivne finansijske izvještaje. Zato se s pravom ističe da računovođe obavljaju usluge u javnom interesu kao kolektivnom dobru zajednice ljudi i institucija.

Etički kodeksi međunarodnih asocijacija: IFAC, INTOSAI, i globalnog Instituta za internu reviziju predstavljaju obavezu za članove navedenih organizacija, odnosno za: profesionalne računovođe u javnom sektoru , profesionalne računovođe angažovane u privredi, profesionalne javne računovođe koji se bave komercijalnom revizijom. Ovi kodeksi istovremeno predstavljaju osnov za primjenu međunarodne profesionalne regulative, prevashodno Međunarodnih standarda finansijskog izveštavanja i Međunarodnih standarda revizije. Predmet njihove sadržine su bazični moralni principi: poštenje, objektivnost u radu, čuvanje profesionalne tajne, neophodnost kontinuiranog profesionalnog usavršavanja i princip nezavisnosti koji je preduslov sprovođenja postupka revizije. Primjena međunarodnih računovodstvenih i revizorskih standarda i etičkih kodeksa je od izuzetnog značaja za Crnu Goru jer se time, pored ostalog, stvaraju preduslovi za veće direktne strane investicije i ubrzani privredni razvoj zemlje.

I DIO
O ETICI UOPŠTE

1. ETIKA

Istorijski razvoj računovodstva i računovodstvene profesije

Istorija računovodstva je stara koliko i sama civilizacija; još su porodice u praistoriji morale da proračunavaju količine hrane i odeće koje su im potrebne da bi se suočile sa hladnijim godišnjim dobima. Računovodstvo predstavlja jednu od najznačajnijih profesija u ekonomiji i poslovanju. Računovođe su učestvovale u razvoju gradova, trgovine, novca i bankarstva, doprinijele su uspjehu italijanske renesanse, spasile od bankrotstva mnoge pronalazače i preduzetnike tokom industrijske revolucije, pomogle povećanju povjerenja u tržište kapitala neophodnom za zapadni kapitalizam, i imale ključnu ulogu u informatičkoj revoluciji koja je promijenila globalnu ekonomiju.

Razvoj računovodstva bio je uslovljen razvojem privrede, s jedne strane, i pojavom novca kao mjerila vrijednosti i platežnog sredstva, s druge strane. Sve dok su proizvodne snage bile na nivou razvoja naturalne proizvodnje, proizvodnje za potrebe samog proizvođača, nije se osjećala potreba za računovodstvenom evidencijom. Ukoliko je tada i vršena razmjena, ona je obavljana putem trampe, roba jedne upotrebne vrijednosti razmjenjivala se za robu druge upotrebne vrijednosti, u istom momentu, zbog čega nisu ni nastajali dužničko-poverilački odnosi i nije ni bilo potrebno evidentirati takvu razmjenu. Međutim, kad je razvoj prizvodnih snaga omogućio proizvodnju i za tržište, došlo je i do razvoja trgovine. Trgovac robu kupuje radi toga da bi je prodao drugom i da bi pri tome ostvario zaradu, kupujući je po nižoj, a prodajući po višoj cijeni. Tu se pojavljuje i dužničko-povjerilački odnosi. Naime, kad proizvođač proda trgovcu na kredit, on postaje povjerilac, a trgovac dužnik, ili ako, pak, trgovac proda kupcu robu na kredit, onda je trgovac povjerilac, a kupac je njegov dužnik. Na tom stepenu razvoja proizvodnih snaga osjeća se potreba za evidencijom, jer treba znati ko kome i koliko duguje, odnosno ko, koliko i od koga potražuje, s jedne strane, i kolika je zarada trgovca, s druge strane.

Pojavom akumulacije omogućen je razvoj banaka, gdje se javljaju kreditni odnosi, a samim tim i potreba za evidencijom, da bi se znali dužnici i povjerioci i da bi se utvrdila zarada po osnovu kamate.

Tragovi računovodstvene evidencije otkriveni već kod antičkih naroda uglavnom su s područja bankarskih poslova. Još u XVIII veku p.n.e. u Vavilonu u Zakonu kralja Hamurabija ukazuje se kakva se evidencija morala voditi sa područja dužničko-poverilačkih odnosa.

U antičkoj Grčkoj banke se nijesu bavile samo kreditnim poslovima već i poslovima plaćanja za račun klijenata, dakle platnim prometom. Tvrdi se da su banke vodile dvije knjige ‘’ephemerid” i ‘’trapezitica grammata”. Prva knjiga predstavlja hronološku evidenciju

svih poslovnih događaja, a druga knjiga račune (konta) klijenata.[3]

Poslije osvajanja Egipta od Aleksandra Makedonskog, i u Egiptu dolazi do razvoja banaka. To je uslovilo i pojavu knjigovodstvene evidencije, koja je obuhvatala kreditne odnose između banaka i kreditni odnos banke i privatnog lica.

U Rimu su, takođe, bile razvijene privatne banke. Pored banaka, kreditnim poslovima bavili su se i bogati robovlasnici, vitezovi, filozofi i dr. Od knjiga spominju se rokovnik (''liber calendarii'') , u kome se evidentira pozajmljeni novac i rokovi naplate glavnice i kamate, memorijal (''adversaria''), u kome se evidentiraju poslovne promjene hronološki, knjiga primanja i izdavanja (''codex accepti et expensi'') i knjiga u kojoj su vođena konta (''codex rationum'').[4]

Raspadom Rimske imperije zamire i privredna aktivnost, a vezano sa tim i vođenje knjigovodstvene evidencije.

U kasnom srednjem vijeku dolazi do procvata italijanskih gradova i naglog razvoja trgovine. To je uslovilo i razvoj knjigovodstvene evidencije. U sačuvanim knjigama iz XIII vijeka vidi se da je tada knjigovodstvena evidecija obuhvatala konto dužnika i poverilaca, konto gotovine, robe i kućnih izdataka. (Najstarija sačuvana poslovna knjiga, ustvari samo dva njena lista potiču iz 1211.godine). Sačuvane knjige iz XIV vijeka pokazuju postepen prelaz od prostog ka dvojnom knjigovodstvu. Najstarija sačuvana knjiga vođena po metodu dvojnog računovodstva potiče iz 1340.godine. Prve knjige koju su napisane o dvojnom knjigovodstvu pripadaju XV veku. (Knjiga ''O trgovini i savršenom trgovcu'' od Dubrovčanina Benka Kotrulića, napisana 1458.godine u Napulju, a štampana tek 1573.godine u Veneciji i knjiga franjevačkog monaha Luke Pačiolija ''Summa et Aritmetica, Geometria, Propotioni et Proportionalita'', štampana, u Veneciji 1495.godine). To nijesu bili radovi posvećeni isključivo knjigovodstvu, ali je svaka od njih imala poglavlje o knjigovodstvu.

''Summa et Aritmetica, Geometria, Propotioni et Proportionalita'' je ,upravo zahvaljujući svom poglavlju "Particularis de Computis et Scripturis" (Details of Accounting and Recording) posvećenom dvojnom knjigovodstvu, kao „jednom od najdivnijih otkrića ljudskog duha"[5] postala jedna od najvažnijih knjiga ikad napisanih. ''Summa'' je bila jedna od prvih knjiga štampanih na Gutenbergovoj mašini, što joj je i omogućilo da se raširi po cijeloj Evropi. ''Summa'' je učinila Pačiolija slavnim i obezbijedila mu mjesto „oca računovodstva" u istoriji.

Pačioli nije otkrio dvojno knjigovodstvo, već je opisao metod koji su koristili trgovci u Veneciji tokom italijanske renesanse. NJegov sistem uključuje većinu današnjih uobičajenih postupaka i malo je promijenjen u narednih 500 godina. Pačioli je istakao da su tri stvari potrebne uspješnom trgovcu:

- dovoljno gotovine ili kredit,
- računovodstveni sistem konstantno ažuriran koji mu može pokazati kako posluje,
- dobar knjigovođa koji će to sprovesti.

3 Dr Radmila Teofanović, Istorija i teorija knjigovodstva, Beograd, 1958.str.7.
4 Dr Radmila Teofanović, Istorija i teorija knjigovodstva, Beograd, 1958.str.8.
5 Gary Giroux: A Short History of Accounting & Business

Ako je sve dobro odrađeno, knjigovođa može, sabirajući sva dugovanja na lijevoj strani i sva potraživanja na desnoj, sastaviti probni bilans ("summa summarium"), pri čemu zbirovi sa obje strane moraju biti jednaki. U suprotnom, postoji greška koja se mora pronaći i ispraviti. Sistem dvojnog knjigovodstva je bio lak za primjenu i ispunjavao je zahtjeve poslovanja, tako da se vrlo brzo proširio.

Da bi objasnio zašto je dvojno knjigovodstvo nastalo tek tokom renesanse u Italiji umjesto u antičkoj Grčkoj ili Rimu, istoričar računovodstva A. C. Littleton opisuje sedam ključnih „sastojaka" koji su omogućili njegov nastanak:

- Privatna svojina: Sposobnost promjene vlasništva, jer se računovodstvo bavi beleženjem činjenica o imovini i imovinskim pravima.
- Kapital: Bogatstvo produktivno zaposleno, jer drugačije trgovina bi bila neznatna i kredit ne bi postojao.
- Trgovina: Rasprostranjena razmjena dobara, jer skromno lokalno trgovanje ne bi stvorilo takvu vrstu pritiska na poslovanje potrebnu da podstakne nastanak organizovanog sistema evidentiranja.
- Kredit: Sadašnje korišćenje budućih dobara, jer je malo podsticaja za bilježenje transakcija koje se odmah završavaju.
- Pisanje: Mehanizam za stvaranje trajnih bilješki na svakodnevnom jeziku.
- Novac: Uobičajeni ''denominator" za razmjenu.
- Aritmetika: Metod računanja monetarnih detalja u poslu.

Mnogi od ovih faktora postojalo je i u antičko doba, ali do Srednjeg vijeka, oni nijesu postojali zajedno u formi i snazi potrebnoj da podstakne nastanak dvojnog knjigovodstva. Evidencija, na primjer, je stara kao i civilizacija, ali aritmetika – sistematska manipulacija brojčanim simbolima – zaista nije bila sredstvo raspoloživo u antici. Šta više, uporna primjena rimskih brojeva za finansijske transakcije dugo posle uvođenja arapske numeracije predstavljala je prepreku ranijem stvaranju sistema dvojnog knjigovodstva. U XVI, XVII, XVIII vijeku uporedo sa razvojem privrede razvilo se i knjigovodstvo, pa se javljaju nove knjige o knjigovodstvenoj evidenciji u Nemačkoj, Engleskoj, Francuskoj i Holandiji. Ono se razvojem industrije, odnosno industrijskom revolucijom, naročito u XIX veku, sve više usavršavalo. Tako, pri kraju XIX veka računovodstvo postaje značajno sredstvo za kontrolu i otkrivanje slabosti u poslovanju preduzeća.

Velika depresija ugrozila je integritet računovodstvene profesije. Velike svjetske kompanije su bankrotirale ubrzo poslije iskazivanja velikih profita. Investitori su pitali kako su profitabilne kompanije mogle da bankrotiraju? Na sudu se pokazalo da je ekonomska stvarnost da kompanije uopšte nijesu bile profitabilne. Profiti su bili rezultat trikova računovođa. Štaviše, iskazane rezerve uopšte nijesu postojale. Pokazalo se da računovođe, podređene menadžmentu kompanije, nijesu služile javnom interesu, već potrebama menadžmenta. U praksi, to je podrazumijevalo, da je primarna funkcija računovodstva da učini da menadžment izgleda uspješno.U cilju ponovnog sticanja povjerenja javnosti u računovodstvenu profesiju, knjučnu ulogu preuzele su profesionalne organizacije.AICPA (Američki institut ovlašćenih javnih računovođa) je preuzeo niz mjera. Kreirao je novo tijelo, Komitet za računovodstvene procedure, prihvatio državno licenciranje, novoformirana Komisija za hartije od vrijednosti je zahtijevala reviziju finansijskih izvještaja svih firmi koje se javno kotiraju. Savremeno

poslovanje zahteva trenutne računovodstvene informacije o aktivnostima i pokazateljima performansi. Trend u informatičkoj eri je konceptualizacija i implementacija računovodstva kao informacionog sistema u vidu baze podataka koji obuhvata sve kvantitativne i kvalitativne aktivnosti kompanije. U tu svrhu su se na tržištu pojavili softverski paketi za računovodstvo, kao što je **Pacioli 2000**, **Peachtree Complete Accounting**, **Quickbooks Pro i sl.**

Tabelarni prikaz br. 1: Istorija računovodstva

8000. p.n.e	Jerry iz Jericho-a (današnji Izrael)	Prvi je izvršio inventarisanje koristeći figure od gline da bi precizno izračunao bogatstvo u hramu.
3100. p.n.e.	Marion Sumerićanin	Izumio klinasto pismo da bi odredio kraljevo bogatstvo i dažbine podanika.
0	Jerome iz Rima	Bogati Rimljanin bilježio je finansijske podatke u vidu memoranduma i glavne knjige. Dokumenti su sadržali detaljne finansijske podatke u vezi carstva.
1299.	Amatino Manucci	Italijanski trgovac razvio je prvu poznatu finansijsku belešku koja je uključivala sve glavne komponente dvojnog knjigovodstva.
1494.	Luca Pacioli	Objavio „Summa...“ koja uključuje prvi potpun opis italijanskog metoda dvojnog knjigovodstva.
1772.	Josiah Wedgwood	Preduzetnik industrijske revolucije koji je razvio računovodstvo troškova radi borbe protiv oštre r ecesije i opstanka u poslu.
1854.	William Cooper	Jedan od osnivača Cooper Brothers & Co, Big Six, Instituta računovođa, značajan za nastanak i razvoj računovodstvene profesije u Velikoj Britaniji.
1920.	Donaldson Brown	Glavni finansijski službenik u General Motors-u, razvio je moderni sistem računovodstva troškova, ROI pristup, sistem tržišno zasnovanih cijena i slične inovacije koje su koristili industrijski giganti u kontroli mnogobrojnih operacija.

Možemo, na kraju, zaključiti, da je istorija računovodstva, stara hiljadama godina, išla od jednostavnih kamenčića kojima se određivala količina blaga, preko italijanskih trgovaca do integrisanih kompjuterskih sistema današnjice. Postavlja se pitanje ko je bio prvi računovođa. Da li je to sveštenik koji je proračunavao blago u hramu, italijanski trgovac, ili kontrolor koji je razvio prvi sofisticirani računovodstveni sistem za veliku fabriku, ili prvi profesionalni računovođa? U tabeli je dat spisak kandidata i kratak opis njihovog doprinosa računovodstvu. Smatra se da je prvi računovođa **Amatino Manucci,** pisac prve bilješke o sistemu dvojnog knjigovodstva, koji se tokom italijanske renesanse i trgovačke revolucije usavršio, a Luca Pacioli ga je detaljno opisao u ''Summa et Aritmetica, Geometria, Propotioni et Proportionalita".

2. MEĐUNARODNA FEDERACIJA RAČUNOVOĐA - IFAC

Za svaku profesiju veliki značaj imaju profesionalne organizacije i regulatorna tijela, pogotovo na međunarodnom planu. Što se tiče računovodstvene profesije, najveći značaj ima IFAC na međunarodnom i nacionalnom nivou.

IFAC (International Federation of Accountants) je osnovan 7.oktobra 1977.godine na 11. Svjetskom kongresu računovođa u Minhenu. Od osnivanja sedište IFAC-a bilo je u NJujorku. 63 profesionalne organizacije računovođa iz 51 zemlje potpisale su Statut kojim je 1977.godine osnovan IFAC. U toku 1978, zemlje članice IFAC-a predstavljale su 700000 profesionalnih računovođa. Do 1987.godine članstvo IFAC-a je poraslo na 99 organizacija članica, a do 2018. na 175 organizacija članica. Danas se članstvo IFAC-a sastoji od 175 članica i pridruženih članica u 130 zemalja, koji predstavljaju preko 3.0 miliona računovođa u javnoj praksi, privredi i trgovini, vladi i u akademskom sektoru.

Šematski prikaz broj 1: Rast članstva IFAC-a kroz 41 godina postojanja

Izvor: Sopstveni pregled autora

IFAC je osnovan da jača računovodstvenu profesiju u svijetu i služi javnom interesu kroz:

- razvijanje međunarodnih profesionalnih standarda visokog kvaliteta i davanjem podrške za njihovo usvajanje i primjenu,
- olakšavanje saradnje između tijela članica,
- saradnju sa drugim međunarodnim organizacijama,
- međunarodno javno istupanje u ime računovodstvene profesije,

- promovisanjem međunarodne usklađenosti, i davanjem doprinosa u razvoju računovodstvene profesije u svim zemljama širom svijeta.

Tokom godina, aktivnosti IFAC-a su se proširile tako da uključuju oblasti kao što su:

- povećana uloga u međunarodnoj profesionalnoj regulativi,
- veća komunikacija sa međunarodnim regulatorima, donosiocima standarda, agencijama za razvoj, zajednicama investitora i drugim stejkholderima,
- adresiranje potrebe za visokim kvalitetom finansijskog izvještavanja i finansijskog menadžmenta,
- širenje fokusa na mala i srednja preduzeća i zemlje u razvoju,
- povećanje saradnje sa članovima IFAC–a i veća saradnja sa regionalnim računovodstvenim organizacijama,
- bliža veza sa većim računovodstvenim firmama kroz Forum firmi.

IFAC je globalna organizacija profesionalnih računovođa koja, kroz svoje nezavisne odbore za postavljanje standarda, razvija i objavljuje međunarodne standarde revizije i uvjeravanja, etike, edukacije i računovodstva javnog sektora koje koriste profesionalne računovođe i vlade širom svijeta. IFAC takođe izrađuje smjernice i promoviše razmjenu resursa u svrhu služenja profesionalnim računovođama i osniva grupe koje se bave pitanjima koja se odnose na mala i srednja preduzeća i zemlje u razvoju. IFAC čini napore da pomogne jačanju nacionalnih profesionalnih organizacija računovođa i podigne nivo kvaliteta rada svih profesionalnih računovođa. IFAC ima značajnu ulogu u davanju doprinosa ekonomskom razvoju i stabilnosti u svijetu. Standarde koje je izradio IFAC-ov odbor za postavljanje standarda priznaje i koristi sve veći broj zemalja kao način rada koji doprinosi kvalitetu finansijskog izvještavanja u javnom i privatnom sektoru.

Upravljanje IFAC-om je u nadležnosti njegovog Odbora i Vijeća. Odbor je manja grupa odgovorna za uspostavljanje politike IFAC-a, a Vijeće IFAC-a uključuje po jednog predstavnika iz svake organizacije-članice. Tri IFAC-ova odbora za postavljanje standarda postoje još od njegovog formiranja 1977.godine, ali su se tada zvali "komisije" a ne "odbori".

1. Odbor za međunarodne standarde revizije i uvjeravanja (IAASB) utvrđuje međunarodne standarde revizije, uvjeravanja, kontrole kvaliteta i povezanih usluga. Prvobitno se zvao Komisija za međunarodne prakse revizije. Ime mu je promijenjeno u aprilu 2002. godine. Prvu međunarodnu smjernicu revizije, Cilj i obim revizije finansijskih izveštaja, objavila je, upravo ova Komisija 1979.godine. Ovaj prvi standard, revidiran i ažuriran, još uvijek postoji kao Međunarodni standard revizije 200.

2. Odbor za međunarodne standarde računovodstvene edukacije, koji razvija standarde i smjernice o predkvalifikacionoj edukaciji i kontinuiranoj profesionalnoj edukaciji za sve računovođe. Po osnivanju se zvao Komisija za edukaciju. Ime mu je promijenjeno u sadašnje u novembru 2005.godine.

3. Odbor za međunarodne standarde etike za računovođe, koji objavljuje etičke standarde i smjernice uključujući IFAC-ov Kodeks Etike za profesionalne računovođe, zvao se Etička Komisija. NJegovo ime je promijenjeno u novembru 2005.godine.

4. Odbor za međunarodne standarde računovodstva javnog sektora, koji radi na izradi

standarda i smjernica sa ciljem unapređenja kvaliteta finansijskog izvještavanja i finansijskog menadžmenta u javnom sektoru, oformljen je pod imenom Komisija za javni sektor, a današnje ime je dobio u novembru 2004.godine.

Uloga IFAC-a u regulisanju profesije je proširena i uveliko formalizovana kroz IFAC-ove Predloge za reformu, koji su izrađeni uz doprinos regulatora i drugih međunarodnih organizacija, uključujući Međunarodnu Organizaciju Hartija od vrijednosti, Forum za finansijsku stabilnost, Bazelsku komisiju za superviziju banaka, Međunarodnu Asocijaciju Supervizora Osiguranja i Svetsku Banku.

Reforme IFAC-a, koje je jednoglasno odobrilo Vijeće IFAC-a u novembru 2003.godine, uspostavile su ili postavile okvir za brojne međunarodne regulatorne i nadzorne mehanizme koji su sada centar IFAC-ovih aktivnosti i predstavljaju neke od najznačajnijih promjena u istoriji IFAC-a. Ovo uključuje formiranje sledećeg:

- IFAC-ove Regulatorne Grupe za Vezu, koja radi sa Monitoring Grupom regulatora;
- IFAC-ov Program Usklađenosti Organizacija Članica, koji zahtijeva da IFAC-ovi punopravni i pridruženi članovi pokažu napore na promovisanju usvajanja međunarodnih standarda kao i utvrđivanju programa uvjeravanja o kvalitetu, kao i istražnih i disciplinskih programa. Savjetodavni Panel o usklađenosti nadzire implementaciju i funkcionisanje Programa Usklađenosti;
- Konsultativne Savjetodavne grupe za svaki od IFAC-ovih odbora za postavljanje standarda kako bi se obezbedio doprinos njihovom respektivnom odboru od strane korisnika njihovih standarda.

Pored toga, kao direktan rezultat reformi, u februaru 2005.godine međunarodni regulatori i organizacije koje rade sa IFAC-om, stvorili su Odbor za praćenje javnog interesa (PIOB) kako bi nadzirali IFAC-ovo postavljanje standarda u oblastima revizije i uvjeravanja, etike i edukacije, kao i Program usklađenosti organizacija članica IFAC-a. Reforme IFAC-a takođe su dovele do promjena u upravljanju IFAC-om i strukturi i radu Odbora IFAC-a, kako bi se dodatno pojačala transparentnost IFAC-ovih aktivnosti.

Forum firmi je formiran januara 2001.godine kao formalno sredstvo za međunarodne firme kako bi mogle da sprovode transnacionalne revizije za učešće u IFAC-u. Članovi Foruma se dobrovoljno slažu da ispune određene zahtjeve koji su detaljno navedeni u Statutu Foruma, uključujući opredjeljenje ka povećanju kvaliteta međunarodne revizorske prakse. Izvršna Komisija Foruma je Transnacionalna Komisija Revizora (TAC). TAC je osnovana u maju 2000.godine i posvećena je predstavljanju i ispunjavanju potreba članova Foruma Firmi. Pored toga, imenovani članovi TAC-a služe u IFAC-ovim odborima za reviziju i uvjeravanje, etiku i edukaciju.

U okviru IFAC-a, postoje tri komisije koje su konkretno posvećene posebnom sektoru profesije.

- Komisija za profesionalne računovođe u poslu (PAIB) razvija smjernice i pomaže razmjenu znanja za preko milion profesionalnih računovođa širom svijeta koji rade u oblastima trgovine, industrije, javnog sektora, edukacije i neprofitnog sektora. PAIB Komisija se do 2003.godine zvala Komisija za finansijsko i upravljačko

računovodstvo i prvobitno je osnovana kao Komisija za upravljačko računovodstvo u oktobru 1977.godine.

- Komisija za zemlje u razvoju osnovana je u novembru 2005.godine sa ciljem podrške razvoju računovodstvene profesije u svim regionima u svijetu. Komisija predstavlja interese profesija u razvoju, daje smjernice i druge resurse, i traži razvojnu pomoć od donatorske zajednice da se osnaži profesija u zemljama u razvoju.
- Komisija za male i srednje prakse (SMP) osnovana je u novembru 2005.godine sa svrhom predstavljanja interesa MSP-a i profesionalnih računovođa koji rade za mala i srednja preduzeća. Komisija daje svoje doprinos donosiocima međunarodnih standarda, posebno u reviziji i računovodstvu, iz perspektive malih i srednjih praksi i malih i srednjih preduzeća, razvija smjernice i pomaže u razmjeni znanja. Komisija takođe organizuje godišnje forume o pitanjima koja su važna za mala i srednja preduzeća i male i srednje prakse.

2.1 Predmet i smisao etike

Od samog početka poslovanja i razvoja preduzeća, načina rada i sticanja profita, bogatstva i ostalih pogodnosti koje pruža dobro i uspješno poslovanje, nameće se jedno pitanje – vječita dilema: da li poslovanje ima dodirnih tačaka sa moralom i moralnim djelovanjem pojedinaca i grupa? To pitanje se može postaviti i kao dilema o tome da li bogatstvo neminovno podrazumijeva i sumnju, nepovjerenje i zavist prema njegovom porijeklu, načinu sticanja i gomilanja. Posmatranje odnosa između poslovanja i etike može se proširiti na način rada, korišćenje prirodnih i ekonomskih resursa, vlasničke odnose, rukovođenje preduzećem, kvalitet rada, odnos prema zaposlenima, odnos prema lokalnoj zajednici, regiji, državi. Mnogi će konstatovati da istoriski razvoj ekonomskih odnosa ne ostavlja mnogo argumenata za tezu da je etika i poslovanje u neposrednoj vezi. Drugi će reći da etika i način rada, pogotovu upravljanja preduzećem i njegovog organizovanja, nemaju ništa zajedničkog. Neki će možda reći da ekonomija nema nikakvu obavezu niti potrebu da bude moralna, a ima onih koji će, sa dozom cinizma dodati da ekonomija, po svojoj suštini, ne može biti etična sve i kada bi to htjela i nastojala da bude.

Na drugoj strani postoji mišljenje da poslovanje bez moralnih kriterijuma i ekonomija bez etike ne mogu dati trajnije, stabilnije i značajnije rezultate, niti neku konkretnu zajednicu učiniti srećnom i prosperitetnom. Zbog toga se često govori o potrebi uvođenja etičkog kodeksa u principe poslovanja, rada i rukovođenja u svim preduzećima. Tu se još javlja dilema o tome da li je poslovna etika stvar lične savjesti direktora, menadžera, službenika, radnika, ili je to rezultat kolektivnog i zajedničkog morala neke grupe, zajednice, sredine, društva. U današnje vrijeme označeno kao doba globalizacije, ova dva suprotstavljena stava o odnosu između poslovanja i etike dobijaju sve više na značaju i traže što potpuniji i urgentniji odgovor koji će biti potkrijepljen svestranijim interdiciplinarnim istraživanjem.

Ovo pitanje je danas ponovo aktualizovano i ono postaje nezaobilazno, kako u nerazvijenim zemljama, zemljama u procesu i periodu tranzicije tako i u onim nerazvijenim ekonomijama i drustvenim prostorima. Kako kaže Džon Kosta, poslovni svet je pun skandala od trgovine, banaka, osiguranja do lažnih troškova menadžera.

2.2 Pojam i cilj etike

Etika je nauka o moralu ili moralnom fenomenu. Etika predstavlja skup moralnih principa, pravila ponašanja ili vrijednost i primjenjuje se kada neko treba da donese odluku i pritom ima više alternativa. Svaki pojedinac ima osjećaj za etiku, tj. neku vrstu odnosa prema onome što je dobro i što nije dobro.

Riječ "etika" potiče od grčkih riječi ethos što znači običaj, i ethikos što znači moralan. A pod pojmom "moral" najčešće se podrazumijeva sistem normi ili pravila ljudskog ponašanja. Dakle, moral ili moralni fenomen je skup običaja, navika, normi ili pravila ponašanja kojima se ljudi rukovode u svojim postupcima. Definiše se kao ponašanje regulisano normama ili ocjenjivanje i usmjeravanje svog i tuđeg ponašanja shodno normama. Značajno je istaći da te norme, načela ili pravila ponašanja uvijek podrazumijevaju regulisanje međuljudskih odnosa, dakle odnosa ljudi između sebe kao i odnosa jedinke prema društvu, što je specifičnost moralne norme.

Cilj moralne norme je regulisanje međuljudskih odnosa. U ovom smislu cilj moralne norme se određuje pojmom moralno dobro (moralna vrijednost, vrijednosni sistem) ili jednostavno "dobro" (ispravno, vrlinsko), odnosno "zlo" (neispravno, rđavo). Zato u praksi pojam "moral" podrazumijeva šta je dobro, a šta zlo, šta je ispravno, a šta neispravno - prije svega sa aspekta međuljudskih odnosa i odnosa jedinke prema društvu kao cjelini.

Praktična etika, tj. etika u praksi nastoji da formuliše i obrazloži norme pravilnog, dobrog postupanja u svakodnevnom, konkretnom životu. Ona pokušava da usmjerava ljude u pravcu ostvarivanja"vrhovnog dobra", odnosno da utvrdi šta je dobro činiti, kako postupati, kako ocjenjivati određene ljudske postupke.

Imperativ svake organizacije u današnjim uslovima globalnog poslovanja je nužnost ostvarivanja konkurentske prednosti i postizanje ciljeva koji ne uključuju isključivo povećanje profitabilnosti. Ti ciljevi uključuju postizanje i zadržavanje zadovoljstva kupaca, zaposlenih kao i akcionara. Potrebno je ostvariti ciljeve i ispuniti zadatke koji nadilaze zadovoljstvo svih interesnih grupa u organizaciji kao i ostvarivanje tih ciljeva na što kvalitetniji i organizaciji najprihvatljiviji način. Da bi pojedinci u organizaciji i sama organizacija uspjeli u tim ciljevima, njihovi postupci i djelovanje moraju se zasnivati na etičkim principima i načelima poslovanja, etičkim stavovima i uvjerenjima. Organizacije koje uspijevaju da usklade i uspostave ravnotežu između načela profesionalnosti i etičnosti su organizacije koje će imati dugoročnu perspektivu rasta i razvoja.

2.3 Etika kao filozofija

Etika je filozofska disciplina o moralu. Etika je zapravo filozofija morala koja teži neprotivrječnom, logičnom, doslednom i cjelovitom sistemu znanja o porijeklu moralnog djelovanja i suđenja o motivima, smislu, ciljevima, normama moralnog ponašanja i vjerovanja. Etika je posebna vrsta metodologije (u okviru filozofije kao opšte metodologije i prve pretpostavke svake nauke) koja istražuje prve pretpostavke, ciljeve i smislove nauke i čovjeka uopšte za moralnog aspekta. Ona je upućena, takođe, i na rezultate naučnih is-

traživanja, ali uvijek iznova usmjerena na kritično promišljanje bitnih uzroka i uslova, svijesti, humanističkog smisla kao i duha vremena.

Svaka je etika, u krajnjoj liniji, uvijek praktična jer, sa etičkog stanovišta, kroz prizmu etike uvijek promišljamo čovjeka. Izvori etike su čovjek, njegova praksa, religija, nauka, umjetnost, priroda... Iako je izraz snažnih individualnih duhova, društvenih i istorijskih uslova, socijalne sredine, etika je izraz i duha vremena i integralni dio svake drštvene (ljudske) realnosti kojoj i sama daje značajne aticipacije.

Moralno djelovanje i vrednovanje praktično je svodivo na sumnju, na vječito sumjnanje; vječito procjenjivanje i nagnutost čovjeka nad vlastitim postupcima i postupcima drugih.

Izvor morala je, sa aspekta **autonomne etike**, čovjek i u čovjeku. Tako, u psihologiji i filozofiji, postoje shvatanja kao što su:

- *racionalizam i kognitivizam*, po kojima je izvor morala um (razum). Živjeti u skladu s razumom. Osjećanja i strasti podrediti „racionalizumu razuma". Jedino razum može da shvati moralne zakone;
- *voluntarizam,* po kome je izvor morala ljudska volja;
- *emotivizam,* po kome je izvor morala osjećanje, a manje razum i saznanje;
- *intuicionizam,* po kome je izvor morala neposrednost shvatanja, ali neposrednost nezavisno od iskustva;
- *nihilizam,* po kome je izvor morala u apsolutnom suprotstavljanju čovjeka društvu;
- *apstraktni humanizam,* po kome je izvor morala individua;
- *darvinizam,* po kome je izvor morala „društveni instikt" čovjeka kao društvene životinje;
- *ničeanizam,* po kome je izvor morala „volja za moć"

Izvor morala je, sa aspekta heteronomne etike, izvan čovjeka, a to znači u Bogu, religiji, Logosu, kosmološkom determinizmu, apsolutnom svjetskom redu; u kosmološkom indeterminizmu empirijske realnosti i indeterminizmu slobode; u najvišem dobru, u posebnom svijetu viših vrijednosti (moralnih uzora); u kosmološkom etičkom evolucionizmu i relativizmu; u kosmološkom etikom spiritualizmu.

Sa aspekta **hedonizma**, svrha čovjekovog moralnog djelovanja je uživanje, zadovoljstvo.

Sa aspekta **utilitarizma,** svrha čovjekovog moralnog djelovanja je korist i korisnost u ostvarivanju interesa čovjeka.

Sa aspekta **eudajmonizma**, svrha čovjekovog moralnog djelovanja je sreća (blaženstvo), a ona je u harmoniji i duhovnoj smirenosti; u oslobođenju od strasti; u aktivnostima duha; u skladu čovjeka i društva; u ostvarenju interesa, korisnosti; u osetilnim zadovoljstvima.

Sa aspekta **perfekcionizma**, svrha čovjekovog moralnog djelovanja je usavršavanje.

Sa aspekta **egoizma** svrha čovjekovog moralnog djelovanja je zadovoljavanje pojedinca, „mene".

Sa aspekta **altruizma** svrha čovjekovog moralnog djelovanja je stalno izražavanje naklonjenosti čovjeka drugim ljudima.

Sa aspekta **asketizma** i rigorizma svrha čovjekovog moralnog djelovanja je odricanje od zadovoljstava, interesa, osjećanja, odnosno ispunjenje dužnosti nezavisno od koriti.

U etici nema većeg progresa sa protokom vremena, kao što je u nauci, ali nema ni „konačnih" zabluda". Ona je **filo-etika** (ljubav za traganje, za istraživanje), a sloboda ličnosti jedan od njenih preduslova. Još **Demokrit** univerzalni mislilac iz Abdere (460-370.p.n.e.) je isticao ljudima „*više priliči stvrati se za dušu nego tijelo*" (fr. 187).

Prva značajnija razmatranja problema etike nalazimo u antropolološkom razdoblju antičke grčke filozofije. Od tada pa do današnjih dana etički problem biće, manje ili više, problem o kom će se izjasniti svaki filozof (njegov filozofem), svaka filozofija odnosno filozofski pravac – škola.

2.3.1. Antička filozofija i etika

Protagora (481 – 411. g.p.n.e.), najuticajniji sofist, zagovarao je etički relativizam – nema univerzalnih i opštevažećih moralnih normi za svakog čovjeka, u svakom vremenu, u svakom društvu.

Sokrat (469 – 399. g.p.n.e.) je isticao vrlinu, razumnost, istinu kao najviše etičke vrijednosti, a smisao života vidio je u umjerenosti, u upoznavanju sama sebe, poštovanju zakona. Za Sokrata vrlina i znanje su jedno. Dobar čovjek je onaj koji zna. A onaj koji zna šta je dobro ne može činiti zlo. Moralni intelektualizam prerastao je tako, kod Sokrata, u etički optimizam.

Dva osnovna pojma etike su dobro i zlo. Ona se ipak, u suštini stalno kreće u međuprostoru između ta dva eksrema, te dvije krajnosti. U krajnjoj instanci niti je krajnje zlo bez imalo dobrog, niti je krajnje dobro bez trunke zla.

Pripadnici **Kirenske škole (Aristip, Hegezija...** 4. i 3. v.p.n.e.) smisao života vidjeli su u tjelesnim užicima (*hedone* – naslada). Dobro je sve što je organizmu ugoda, a zlo sve što nanosi bol. Što više ugode i što manje neugode – etički je *credo* Kirenjana. Na kraju valja da je više ugodnosti.

Nasuprot kirenjskom hedonizmu **Diogen i Anisten** (4. i 3.v.p.n.e.) za etički ideal smatrali su bespotrebnost, oskudnost, jednostavnost života u skladu s prirodom.

Za **Platona** (427 – 347. g.p.n.e.) prvi čovjek je čovjek kod koga umni dio vodi požudni dio i voljni dio. Jer, idealni čovjek kod Platona, kao i njegova idealna država, ima umni, požudni i voljni dio. Vrlina umnog dijela je mudrost. Vrline su požudnog dijela čovjeka razboritost, skromnost, umjerenost, a mane požudnog dijela su gramzivost, težnja za ugodom, porok. Vrlina je voljnog dijela čovjeka hrabrost, a mane voljnog dijela su častoljublje i težnja za vlašću. Mudrost, pravednost, umjerenost i hrabrost osnovne su kategorije Platonove etike.

Za razliku od Platonovog etičkog idealizma, **Aristotel** (384 – 322 g.p.n.e.) je zastupao etički realizam „*zlatne sredine*" imajući u vidu konkretnog čovjeka. Etičke vrline su vrline volje (hrabrost, ponos, pravednost...). Darežljivost je, npr., zlatna sredina između škrtosti i rasipnosti.

Dijanoetičke vrline su znanje, razboritost, umovanje. Ali, do njih dopiru samo mudraci kada se približavaju prvim uzrocima i izvorima.

Stoici (Hrizip, Seneka, Epiktet, Marko Aurelije, 4-2. v.p.n.e.) su zahtijevali etičku usklađenost čovjekovog života s prirodom i vlastitom prirodom. Stoik pod slobodom podra-

zumijeva nužnost reda stvari i razumijevanje suštine prirodnog poretka. Sloboda postoji i moguća je u svijesti čovjeka. Iako je stoička etika individualistička (jer teži sreći čovjeka, a ne društva, fatalistička (jer preporučuje pomirenje sa sudbinom čije udarce ne može izbjeći, bespomoćnost čovjeka u odnosu na svjetski zakon) ona je i etika snažne, hrabre, razborite, pravedne i umjerene ličnosti koja se izdigla iznad sitničavosti svakodnevlja i stekla snagu uvjerenja i društveni mir.

Epikur (347-270. g.p.n.e.) – epikurejska škola – isticao je razborit život i saznavanje prirode kao sredstvo oslobođenja od straha i želja.Kod Epikura hedonizam je bio osnova etičkog učenja, ali hedonizam ne u značenju tjelesnih užitaka već radosti duha kao trajnih radosti kroz čestitost, prijateljstvo, ljepotu, umnost, pravednost.

Skeptici (Piron i Sekst Emirik – 4-3. v.p.n.e.) isticali su relativnost znanja koje vodi *skepsi* (sumnji), a sumnja vodi do uzdržavanja od vrednovanja. Zato čovjek postaje komformist bez ubeđenja (zbog *skepse*) o dobrom i zlom. Iako originalno, ovo učenje *de facto* je završetak antičke grčke filozofije, izraz klonuća njegovog duha.

Čovjek će opet utjehu i rješenje tražiti u vjeri, u nadnaravnom, u nadprirodnom.

U antičkoj grčkoj filozofskoj misli utemeljena je etika kao filozofska disciplina. Cio njen dalji razvoj biće zapravo samo nadgradnja: bilo u cilju etičke vizije savremenih shvatanja određenog vremena i duha vremena, bilo u cilju preispitivanja etičkih načela u duhu filozofske koncepcije određenog filozofa (ili filozofskog pravca).

2.3.2. Religiozno razdoblje i hrišćanska etika

Nakon istorijskog klonuća antičkog duha, naročito izraženog u *skepticizmu* Pirona i Sekst Empirika te *agnolsticizma* (filozofsko učenje o nemogućnosti potpunog saznanja) nastupilo je religiozno razdoblje helenističko – rimske filozofije. Filozofija (i etika) ustupa mjesto religiji – nesvjesno nadvladava svjesno, ekstaza nadvladava logičko mišljenje i zaključivanje. Tako **Filon** (30. g.p.n.e. – 50.) ističe da je Bog nepojmljiv ljudskim mogućnostima racionalnog saznanja, ali da je put do Boga ekstazični zanos, mistična ljubav. **Platon** (204 – 270) zastupa stav da je etički put ka Prajednom put prevladavanja zla tj. naše tjelesnosti i misaonosti. „*Ni znanje, ni pojmovno mišljenje ne mogu spoznati Jedno. O njemu se ne može ni govoriti ni pisati. Dohvaćamo ga tek „gledanjem“ – promatranjem – mističnom ekstazom, kada nas napusti svijest, te se u mističnoj ljubavi uronemo u Prajedno*“.[6]

Aurelije Augustin (354 – 430), srednjovjekovni teolog, zastupao je stanovište da je ljudska volja (voluntarizam) nezavisna od razuma i sviejsti. Bog je uzrok i svrha svega, Premudar, predobar.Sve dobro od njega potiče. Zlo je nedostatak dobara.

Hrišćanska etika je etika ljubavi, nenasilja, milosrđa, praštanja, mirenja, milodušnosti. Jedan Bog tvorac je etičkog poretka. On je ljubav i izvor ljubavi. On je u našem srcu. Odnos prema Bogu, ljudima, životu i vrfednostima kondenzovano je izražen u *Starom zavjetu,* u deset božjih zapoveti. Žrtva sina božijeg Hrista Spasitelja i vjera u njegovo uskrsnuće ispunjava sigurnošću. Za spas i blaženstvo vječnog života na onm svijetu dovoljna je krotka, ponizna i milosrdna ljubav i vjera u Boga pravednoga.

6 Boris Kalin (1985), Povijest filozofije, „Školska knjiga“, Zagreb, str. 57-58.

Demokratski i kosmopollistski duh hrišćanstva neopterećen polom, rasom, staležom (jer su svi božija djeca i jednaki pred Bogom); zalaganje za mir i spasenje duže; ufanje (nadu) i vjeru u božiju pravdu i pravednost; pobjedu dobara nad zlim, za vječni život u duhu, neki su od suštinskih razloga intenzivnog širenja hrišćanstva, njegove gotovo potpune duhovne dominacije u srednjem vijeku i danas izražene vitalnosti i sve veće i blistavije perspektive u budućnosti.

Zbog sve intenzivnijeg prodora savremenih nauka – naročito fizike, hemije. U svijet mikrokosmosa i makrokosmosa, permanentnog zapostavljanja duhovnog bića savremenog čovjeka, razvoja automatizacije i kibernetizacije proizvodno – tehnoloških snaga savremenih društava, još uvijek konačnosti čovjeka kao biološkog bića (a to su samo neki razlozi) hrišćanstvo ima i imaće sve veću perspektivu.

2.3.3 Preporod

Rođenje novog života, novog čovjeka, preporod – drugo rođenje – je prelazno doba (renesansa) iz srednjeg u novi vijek – 15. i 16. vijek. Velika geografska otkrića, nastanak novog građanskog staleža, nestanak plemstva, preporod nauke, filozofije, vjerski preporod (reformacija), vraćanje izvornim antičkim uzorcima u novim okolnostima, težnja da čovjek zagospodari prirodom, da usvršava znanje kao najveć moć, pretpostavljali su i nov (u značenju savremen) pristup etičkoj problematici.

Đordano Bruno (1548 – 1600.) isticao je da je mikrokosmos ogledalo makrokosmosa. Čovjek kao *homo faber* ima svoje mjesto u svemiru. „Čovjek se polako iz mraka kreće na svjetlo. *On lagano osvaja nove pozicije u svijetu, ali samo svojim stvaralaštvom kao čovjek radnik (homo gaber). Sve što je stvoreno kao civilizacija i kultura stvarno je stvaralačkom borbom čovjeka i rezultat je uspješne pobjede svijetla nad mrakom, nauke nad neznanjem. I samo to ljudsko stvaralaštvo, ljudski rad, omogućiće čovječanstvu bolju budućnost. „Zlatno doba“ ljudske istorije e leži u prošlosti istorije čovječanstva, nego u budućnosti. To je pozitivna misao o ljudskom stvaralaštvu i odraz renesansnog progresivnog optimizma, Brunovog optimizma, koji i u njegovu etiku unosi nov herojski životni princip*“[7]

Pobjednički etički princip prisutan je bio i kod **Frensisa Bejkana** (1561-1626.). Cilj znanja („Znanje je moć“) je ovladati prirodom, saznavanjem njenih zakona zagospodariti njome, a život čovjeka olakšati novim pronalascima i sredstvima. Zato razum ne smije imati krila, već olovne tegove.

Baruh de Spinoza (1632 – 1677.), ekskomunicirani holandski Jevrejin (zbog teze da je suština religije u uvjerenju, a ne u vjeri u dogme) učio je da je svrha države sloboda da svako može da misli ono što hoće i govori ono što misli.

Stvorenu prirodu (stanje supstancije) kao međusobno uzročne pojedinačne stvari, konačne i ograničene, naziva on modusima. Čovjek je modus prirode.

Čovjekova duša i tijelo samo su dvije različite dimenzije iste suštine. Svijetom vlada prirodni red i nepromjenjiva zakonitost, nužnost (determinizam). Nema slučaja – ništa nije, u suštini stvari, slučajno.

7 Vladimir Filipović, u navedenoj knjizi B. Kalina, *op.cit*.str.89

Iz takvih fundamentalnih postavki Spinozinog filozofskog pristupa proistekli su i njegovi racionalistički etički stavovi i shvatanje slobode kao saznate nužnosti determinizma dovedenog do apsolutnosti. Cilj etike je ukazivanje na put koji vodi sreći čovjeka i njegovu oslobođenju. Tržište etike prebacio je on sa djelovanja, aktivnosti na saznajnu ravan. Saznavanje ljudske slobode kao procesa saznavanja prirode i života u skladu s prirodom pretpostavlja sklad razuma i namjera. Sreća čovjeka je u usavršavanju razuma (veza sa Epikurom) i razumijevanju Boga i Božijih svojstava (atributa). Intuitivno saznavanje vodi staloženosti, mirnoći, blaženstvu i moći duše.

Džon Lok (1632 – 1704.) je bio ubjeđen u ograničene domete ljudskog razuma, jer nam mnoge ideje cio život ostaju nejasne i nerazgovjetne, ali je naš razum dovoljno moćan (ukoliko je naš najviši sudija i vodič) da bismo, koristeći se njime, uredili svoj život. A to je i veliki zadatak filozofije koju je on odvraćao od metafizičkih rasprava i usmjerio ka saznajnom problemu, političkom liberalizmu, religioznoj toleranciji, prirodnom vaspitanju, liberalnoj ekonomiji, etici i moralu. Time je on u značajnoj mjeri prejudicirao i izvršio intelektualni uticaj na prosvetiteljski pokret koji će se razviti u 18. vijeku.

Tomas Hobs (1588 – 1679.) je isticao da državu nije stvorio Bog već ljudi društvenim ugovorom. Da bi prevladali strah od smrti (jer život je bedan, surov i kratak), ljudi su spreni da se odreknu i svog prirodnog prava na sve, da ga, zajedno sa drugima, prenesu na jednog ili grupu ljudi. Društvenim ugovorom ljudi prevladavaju nedostatke prirodnog stanja i otjelotvoruju njihovu sklonost ka miru. Jer, ljudska priroda je nagonska i racionalna (*homo homini lupus est i zato bellum omnem contra omnies*), a naivna je iluzija da je čovjek po prirodi dobar i da je ikad postojao srećan život, „*zlatni vijek*“, raj na zemlji.

Džordž Berkli (1684-1753.) poricao je postojanje materija odnosno tjelesne supstancije. Svaka apstraktna ideja, pa i materija – samo su prazno ime (nominalizam).

Stvari su kompleksi osjeta i postoje samo ako ih opažamo. On odbacuje apstraktne pojmove (kretanje uopšte, boja, čovjek, životinja uopšte), jer se ne može odvajati u mislima ono što u realnosti ne postoji. Tako on u središte njegovog saznajnog metoda stavlja Ja (samo ja sa mojim doživljajima i percepcijom) što ga vodi solipsizmu. Da bi izbjegao čist solipsizam Berkli nalazi da je Bog izvor i garancija osjeta koje stvara po zakonima prirode.

2.3.4. Prosvjetiteljstvo

Osamnaesti vijek nazivamo vijekom prosvetiteljstva. Približno počinje u Engleskoj slavnom revolucijom 1688. godine, a završava velikom francuskom revolucijom 1789. godine (18. vijek slikovito se naziva „francuskim“).

Obilježja etičkih pogleda prosvetiteljstva su:

- Optimističko (do utopizma) gledanje u budućnost kao mogućnost ostvarenja apsolutne sreće i potpune razumnosti, svjetlosti uma, prirodnog poretka;
- Dovođenje čovjeka, društva, prirode u sudnicu razuma i pred razum kao najvišeg sudiju.

„Budi odličan i srčan da se služiš razumom bez vođstva nekog drugog“ – tako je I. Kant definisao osnovnu maksimu prosvjetiteljstva.

Voleter (1694-1778.), duhovni vođa i najveći autoritet prosvetiteljstva bio je uporan borac za slobodu, vjersku toleranciju, zdrav razum kao najviše načelo.

Žan Žak Ruso (1712 – 1778) zagovarao je povratak prirodi kao pravoj izvornosti i kao put u budućnost.

Ruso je privatno vlasništvo smatrao izvorom nejednakosti u društvu (političke i moralne nejednakosti), jer su ljudi po prirodi slobodni i ravnopravni.

prirodni čovjek kao pojedinac je tabula raza:: prvo se razvija fizički; zatim osjetilno, intelektualno i moralno; prima seksualno vaspitanje i zatim se ženi mudrošću. Bio je zagovornik prirodnog vaspitanja (jedinstvo intelektualnog, moralnog, fizičkog i radnog vaspitanja).

Helvecius (1715 – 1771.) u promišljanju moralnog bića čovjeka istraživao je njegovu društvenost i potencirao samoljublje i koristoljublje kao osnovna načela čovjekove djelatnoti. Tek društvo može učiniti čovjeka dobrim, a njegova pojedinačna sreća u korelaciji je s opštom dobrobiti društva. Vaspitanje, vlast i prosvećeni vladar pretpostavke su moralnosti i sreće čovjeka.

Pol Holbah (1723 – 1789.) je isticao da upoznavanjem zakona prirode, oslanjanjem na vlastite mogućnosti i sposobnosti, a uz pomoć filozofije, čovjek može postići svrhu – da živi srećno.

Vrlinom naziva Holbah sve ono što istinski i stalno koristi čovjeku kao društvenom biću. Najviše vrline daju najveće i najtrajnije koristi. Čovjek pun vrlina njegovim djelovanjem teži blagostanju bližnjih.

Porokom naziva Holbah sve ono što škodi čovjeku. Najveći poroci su oni koji najviše poremećuju čovjekovu težnju i put ka sreći. Proročan je čovjek onaj koji teži nesreći drugih (onih s kojima živi) što obično vodi i njegovoj vlastitoj nesreći.

Umno je sve što nama samima pruža stalnu i pravu sreću.

Bezumno je (ludo) sve što remeti našu sreću ili sreću onih koji su nužni našoj sreći.

Zao je čovjek onaj koji škodi drugima.

Vetropir je čovjek koji škodi sam sebi.

Mada istorija nije potvrdila dogmu da će se um smjesta pokazati u praksi (H. Markuze) francuski prosvetitelji su dotad najnaprednijim slobodarskim težnjama, postulirajući um kao istorijsku silu koja će, kada se oslobodi okova despotizma, učiniti svijet mjestom progresa i sreće izvršili veliki uticaj na kasniju filozofsku, društvenu, političku, moralnu misao. Francuski prosvetitelji i danas su naši savremenici. Njihovi ideali slobode, bratstva, jednakosti bili su, i biće, i naši ideali i praktični ciljevi.

2.3.5. Klasična njemačka idealistička filozofija

Imanuel Kant (1724 – 1804.) rodonačelnik je klasične nemačke idealističke filozofije. *Njegov kriticizam* je izvođenje ljudskog uma pred sud uma. Um kritički preispituje sam sebe u cilju samoodređenja vlastitih mogućnosti. Sva filozofija se svodi na tri pitanja postavljena u njegovim čuvenim trima kritikama: „Šta mogu znati“?, „Šta trebam činiti“?, „Čemu se mogu nadati“?, a koja zapravo idu ka ključnom pitanju: „Šta je čovjek“?

Dobra volja je dobro po sebi. Ona jedina može biti dobro bez ograničenja. tgalenat,

sreća, uspjeh, temperament nisu dobri bez ograničenja nego su dobri po tome prati li ih i koliko dobra volja. A dobra volja je dobra po sebi, po namjeri. Njeno unutrašnje, inherentno svojstvo, je svrha, a svrha je ispunjenje dužnosti.

Dužnost je naš osjećaj opravdane prisile i samokontrole. Dijelo učinjeno u skladu s dužnošću, ali iz pobude (npr. prijateljstva, roditeljske ljubavi) nema moralni sadržaj jer nije učinjeno *iz dužnosti* nego samo *prema dužnosti*. Dijelo učinjeno primjereno dužnosti, a ne iz dužnosti, legalan je, ali ne i moralan čin.

Svaki čovjek zna šta je dobro, a šta zlo (za to mu ne treba pomoć nauke ili filozofije). On zna šta treba činiti da bi bio dobar i pošten. Svaki čovjek nosi u sebi načelo djelovanja i djelatnosti, a sigurnost se temelji u savjesti čovjeka. Npr. volja prekršioca dolazi u protivrječnost: on od drugih zahtjeva pridržavanje opšteg zakona, a sebi, izuzetno, dozvoljava krfšenje dužnosti.

Kant je razlikovao *dva imperativa*: *hipotetički* (upućuje na djelovanje kao dobro jer je sredstvo za nešto drugo) i *kategorički* (bezuslovan – upisuje na djelovanje dobro po sebi). On je volja potpuno dobra.

Čovjek sam u sebi nosi zakone kojima je podložan – samoodređenje volje, samoodređenje naše moralne svijesti – jer volja je sama sebi zakon. Čovjek je autonomni zakonodavac njegovog i uopšte ljudskog djelovanja. Veličina i dostojanstvo ličnosti određeni su samoodređenjem i samoodgovornošću čovjeka.

Sloboda je pretpostavka odgovornosti i moralnog zakona, a odgovornosti i moralnog zakona nema bez slobode. Saznati slobodu možemo tek po moralnim zakonima.

Sloboda je zadatak umnog čovjekovog svijeta, čovjeka kao umnog bića, ali se ne iscrpljuje samo u moralnim zakonima već obuhvata i filozofiju, pravo, politiku...

Drugi svijet kome čovjek pripada kao čulno biće je svijet prirodne nužnosti, usmjeren ka sreći i ugođaju.

Johan Gotlib Fithe (1762 – 1814.) stavio je etički problem u središte njegovog *filozofema*. Čovjek treba da posmatra sama sebe, da pogled upravi na svoju unutrašnjost. Jer, čovjek je sam sebi svrha.

Čovjek mora sam sebe odrediti i biti dosledan sebi samome. Zato uvijek treba da ispuni svoje određenje. Fihteov je kategorički imperativ: „*Radi tako da bi mogao maksimu svoje volje pomišljati kao vječni zakon za sebe*“. Za to je, pored volje, potrebna vježba i spretnost u otklanjanju pogrešnih sklonosti – a to se postiže kulturom. Konačni je cilj čovjeka da sebi podvrgne sve neumno i da time slobodno, prema svojim zakonima, vlada. Ali, ta poslednja svrha je nedostižna (inače bi čovjek postao Bog). Čovjek treba da se približava tom cilju i na taj način se usavršava.

Fithe naročito vjeruje u progres, u stvaralaštvo čovjeka, a garancija tome je širenje obrazovanosti. Čovjek treba da sluša glas svoje savjesti koja mu je siguran vodič u životu i koja traži od njega aktivnost u duhu njegove slobode.

U Fitheovoj filozofiji suština čovjeka je stvaralaštvo, čin. „*Tvoje djelovanje i samo tvoje djelovanje određuje tvoju vrijednost*“.

Ishodište Fihteovog filozofskog sistema je svijest, ali ne svijest pojedinca nego nadindividualna svijest, svijest shvaćena kao apsolut.

Fridrih Vilhelm Jozef Šeling (1775-1854.) Zbog shvatanja da um ne može shvatiti egzi-

stenciju i slobodu u njihovom iracionalnom temelju možemo reći da se kod Šelinga nalaze začeci filozofije egzistencije.

Georg Vilhelm Fridrih Hegel (1770-1831.), gorostasna figura svjetske filozofije, enciklopedijski obrazovan, izgradio je jedan od najvećih filozofskih sistema. Težak i dubok mislilac. Težio je da uzdigne filozofiju do nauke i da ih objedini (tek tad će filozofija biti cjelokupnost znanja, a ne samo ljubav prema mudrosti).

Čovjek je najviše djelo prirode i najviše prirodno biće. Ali, čovjek je i duh. Tako npr. pri analizi objektivnog duha Hegel promišlja *pravo kao oblik objektivnog duha* kojim ljudi, na osnovu dogovora, ili pak spoljnim pritiskom, žele zaštititi od moguće samovolje njihovu slobodnu volju.

Moral (moralitet) kao oblik objektivnog duha, je samoodređenje slobodne volje čovjekove, odnosno antiteza spoljnog pritiska koji vrši pravo.

Ćudorednost (ćudoređe) kao oblik objektivnog duha sinteza je spoljnog (pravo) i unutrašnjeg (moral) u oblicima objektivnog duha; porodici, društvu, državi u kojima čovjek živi i kojima se pokorava.

Grandiozan filozofski sistem, kakav je Hegelov sistem, bio je izložen i (kvazi) kritici što je istorijska konstanta svih velikih sistem i dometa. Čini se da prošlost ponovo dolazi po svoje. Naša savremenost sve više daje za pravo Hegelu. Kako naša intelektualna, tako i naša društvena savremenost i realnost.

Ipak, najznačajnija kritika koja se može uputiti Hegelu, u kontekstu teme i aspekta koji promišljamo, jeste njegov racionalizam koji apostrofira racionalnu sferu čovjekovog života (Svrha je cjelina, a pojedinac je sredstvo u službi „*lukavstva uma*“ svjetske istorije).

2.3.6. Savremena filozofija i etički problem

Iracionalizam i pesimizam **Artura Šopenhauera** (1788 – 1860) izražavao je duhovnu krizu građanskog društva i nagovještavao sve dublju dekadenciju Zapadne kulture i poniranje u bezumnost koja će, naročito u XX vijeku, doći do punog izražaja. Svijetom vlada bezumna volja. Svijet je iracionalan i nelogičan. Ćivot je zapravo doživljaj bola.

Suština čovjeka je u njegovoj volji (voluntarizam), u njegovoj percepciji, ličnom doživljaju, intuiciji. Volja je ono jedno, suština i bit svijeta i čovjeka, cjelokupne prirode. Ona je težnja, intencija – i otpor. Ona je sila teža. Volja je gospodar, a razum sluga jer u glavu ne ulazi ono „što protivrječi srcu“. Razum traži načelo razloga, uzroka (kauzaliteta), a volja je slijepi nagon za životom, bez uma. Volju kao takvu, kao nagon za životom nikada ne možemo dovoljno zadovoljiti – otuda je život prije svega doživljaj bola, patnje, egzistencijalnih kriza, nesreće, trpljenja. Šest dana je životna bijeda, sedmi dosda. Dante je, ističe Šopenhauer, imao svu građu realnosti za Pakao, ali je za Raj morao izmišljati obrasce, jer nije imao građe za nj u realnosti života.

Kao na ličnom planu, i svjetska istorija samo je vječita borba, besciljno lutanje, tumaranje. U istoriji, dakle, nema progresa, već je vječito razočaravanje, regres, zabasavanje.

Šopenhauer je naučavao etiku samilosti, saosjećanje sa bolom i patnjama drugih, odricanje od obmana individualne volje uranjanjem u nirvanu. Samo talentovani pojedinci mogu se osloboditi bola prepuštajući se doživljaju umjetnosti odnosno muzici kao na-

juzvišenijoj umjetnosti.

Tezom da je svijet moja percepcija i doživljaj, moje predočavanje (a to je Kantova teza), Šopenhauer ne samo da je snažno izrazio razočaranje svijetom nakon duhovnih uzleta optimizma francuskih prosvjetitelja i propalih ideala velike francuske revolucije (1789) već je snažno uticao i na savremenu etiku (naročito voluntarističkom i iracionalističkom koncepcijom).

Danski filozof, rodonačelnik filozofije egzistencije, **Soren Kjerkegor** (1813 – 1855), veliki Hegelov oponent, u središte je stavio problem egzistencije pojedinca. Svaki čovjek neponovljiva je individualnost čija se egzistencija nemože objasniti, predvidjeti šemama i obrascima. Istina je, isticao je Kjerkegor, samo ono što je istina za mene. Čovjek je biće mogućnosti, potencijalnosti, slbodoe, vlastite odgovornosti za voju sudbinu. On je biće tjeskobe, straha od mogućnosti, drhtanja, ideala, temporalnosti, neizvjesnosti pred budućnošću, životnih suprotnosti. Smrtno biće sa jedinom izvjesnošću – izvjesnošću fizičke konačnosti.

Čovjek pojedinac je individua. Svi problemi čovjeka su individualni. Nema opšteg obrasca i opšteg puta. Ne postoji mnoštvo – uvijek postoji samo pojedinac. Vjera čovjeka, njegova religioznost, njegov odnos prema Bogu njegova je privatna stvar. Vjera je dar božiji ljudima, jedini spas i izlaz iz tjeskobe egzistencije. Ona potvrđuje paradokse egzistencije, ali ih i razrješava učeći oslanjanje konačnog na beskonačno. U beskonačnosti vjerom se stiče spas i utočište.

Svoj stil života određuje čovjek sam. Kjerkegor naučava tri stila života: Estetski čiji ideal je Don Žuan (neponovljivost trenutka i hedonistička naslada); Etički čiji je ideal Sokrat (mudrost i ponovljivost – npr. trajnost braka) i Religiozni čiji je ideal Isus Hrist (potiskivanje temporalnosti i stupanje u odnos s Bogom).

Promašena egzistencija je ona koja se nije osvjestila i došla do saznanja da je duh i koja nije svjesna da je stalno pred Bogom.

nemački filozof **Fridrih Niče** (1844 -1900 snažno je izrazi krizu Zapadne kulture i morala. Prometejska snaga njegove misli snažno je uticala na psihoanalizu, egzistencijalizam, filozofijfu života.

Svijetom vlada haos, borba, vječna borba jakih i slabih, a ne um. Volju za moć ima sve što živi – čak i sluga ima volju da bude gospodar. Snaga, jačina je najviša moralna vrijednost. Težnja održanju već je propadanje. Dobro je sve što jača. Loše je sve što slabi ili teži održanju: „*Ono što pada volja još i gurnuti*“. Ili, slikovito je pisao Niče, koga ne možete naučiti da leti, naučite ga da – brzo pada. Jedno je moral jakih, moćnih. Drugo je moral slabih. Čovjek ne pripada nebu, nego zemlji. Nema nadzemaljskog života. Hrišćanska metafizika daje lažnu nadu. Ona propovjeda moral stada, poniznosti, zbira nula, odricanje od života. Hrišćanski moral je moral borbe protiv instinkata života. zato ga Niče naziva najvećim nemoralom koji je ikad bio u istoriji. I zato on traži prevrednovanje i usvajanje novih vrijednosti, stvaranje nove civilizacije nasuprot ovoj koja je na sutonu. Za Ničea Bog je mrtav. Idal je odsad Nadčovjek, oličenje volje za moć, slobodan i odgovoran stvaralac, pojedinac, spreman za svako iskušenje i opasnosti. On je svjestan nužnosti: on nužnost podnosi i voli.

Istorija i razvoj ljudskog društva samo je vječito vraćanje istog. Sokrat je prvi disident jer je njegovim intelektualizmom dotadašnji sklad dionizijskog elementa (orgijastičko pi-

janstvo, zanos, snaga života) i apolosnkog elementa (razumna mjera) usmjerio ka apolonskom elementu. Otuda počinje dekadencija kulture i čovjeka (pride kasnija hrišćanska etika), njeno nazadovanje i intelektualno udaljavanje od života. Niče uči da nužnost jslučajnosti vlada svijetom. Sve je borba suprotnosti, sve se rastaje i sve se sastaje. Sve je nužnost vječnog kruga suštine. Zato nužnost moramo podnositi, pa i voljeti. Na pravcu Ničeovog filozofema A. Kami će tražiti da Sizifa zamislimo kao srećnog.

Ogist Kont (1798 – 1857) rodonačelnik pozitivizma, nastojao je filozofiju svesti na nauku. Da naše saznanje ostane kod opisa „pozitivnih činjenica" koje je moguće iskustveno provjeriti. Kont prebacuje težište saznanja ka onome „kako", a ne „zašto". Otuda čuvena krilatica pozitivizma „ka samim stvarima". Znati da bismo moglipredvidjeti. Predvidjeti da bismo mogli djelovati. Takvo stajalište ostanka kod činjenica i neograničene vjere u savremenu nauku nazivao je E. Bloh „žabljom perspektivom" koja zanemaruje ljudsku i moralnu projekciju smisla i aksiologije. Iako je pozitivizam u značajnoj mjeri „romantizam nauke",on, u suštini, ne daje, niti pokušava dati odgovore na razrješenje krize savremenog čovjeka, njegovih etičkih i egzistencijalnih – ljudskih problema.

Pragmatizam je filozofski pravac nastao u Sjedinjenim Američkim Državama (čiji su glavni predstavnici Čarls Pris (1939 – 1914), Vilijam Džems (1842 – 1910) i Džon Djui (1859 – 1952), obratio je pažnju na činjenice, na konkretno, na praktičnu korist, na stvarni život, na vrijednost „u kešu". I pragmatizam (djelo, rad, čin, uspjeh) izražava neograničeno optimističko povjerenje u modernu nauku i tehnolgiju prilagođenu praktičnom duhu američkog čovjeka. Otuda je Dž. Djui morao reći da je bolji gram iskustva nego puna kola teorija.

Metafizičke ideje koje nemaju praktične posledice pragmatizam odbacuje kao „magiju riječi". Vrijednost neke ideje ili teorije je u njenoj korisnosti, a korisnost zavisi od učinka. Ideje treba da se slažu sa realnošću, da nam pomognu da se snalazimo u životu. Nema objektivne istine jer je i istina dobro koje se svodi na uspješnost i korisnost za nas (kao pojedinca, ali i kao društvenu zajednicu) – jer, povoljnije rješenje je uvijek ono koje je korisnije za nas.

Anri Bergson (1859 – 1941), francuski filozof, rodonačelnik je intuicionizma, „filozofije života". Intuicijom možemo saznati suštinu života i apsolut svijeta. Ona je prava metoda filozofije, jer je njena karakteristika strujanje svijesti, saosjećanje, s one strane inteligencije i razuma. Inteligencijom ne možemo shvatiti suštine realnosti, jer ona uvijek kruži „oko predmeta", ali ne može ući „u predmet", u njegovu suštinu. Razum njegovim analitičkim pojmovima i šablonima iskrivljuje stvarnost jer je opisuje, raščlanjuje, tumači. Razum, npr., prostorom mjeri vrijeme, vrijeme svodi na prostor mada je vrijeme čisto trajanje koje ne možemo vratiti niti se može kretati unazad. Stvaralačka snaga je osnovni pokretač razvoja, suština života. A suština života i realnosti svijeta i čovjeka je vrijeme kao čisto trajanje, stvaralačka evolucije, razvoj, nastajanje i sazrijevanje, sloboda, samooblikovanje.

Edmund Huserl (1859 – 1938) nemački filozof, jedan od najuticajnijih mislilaca našeg vremena, osnivač je fenomenološkog pokreta.

Svijest je, nasuprot Kantovoj postavci o njenom apsolutu, uvijek intencionalna – svijest o nečemu. Intencionalnost svijesti nije karakteristika svijesti – ona je kod Huserla konstitutivni akt. Ona je svijest o svijesti i svijest o onome o čemu je ona svijest. Huserl je postavlja

u značenje konstitutivnog akta – prevladavajući time odvojensot subjekta i objekta. Logiku Huserl označava kao nauku o mislima , a ne kao do tada, filozofsku disciplinu o zakonima mišljenja i zaključivanja.

On je razlikovao činjenične nauke (zasnovane na čulnom iskustvu) i ejdetske nauke (ejdos – bit): matematika, logika, filozofija. Ejdetske nauke su nauke o bitima, a biti (suštine) svijesti se pokazuju kao fenomeni.

Fenomene možemo saznati analizom i deskripcijom (dvije metode) svijesti.

Fenomenološka je metoda metoda zagađivanja – „fenomenoloških redukcija" (u zgrade staviti sve empirijsko i psihološko, sve svakidašnje stavove i vrijednosti, sve pojedinačne nauke – i društvene i prirodne). Tako širokom redukcijom dolazimo do ostatka (reziduuma) čiste svijesti. U njoj je suština apsolutnih izvora.

čuvena je njegova izreka „ka samim stvarima" (kao i kod pozitivizma) samo što su kod njega stvari ono na čemu fenomen ispoljava smisao i zato *stvari* naša svijest vidi kao bit stvari.

2.3.7. Egzistencija i etički problem

Karl Jaspers (1883-1969), nemački filozof, istaknuti predstavnik *filozofije egzistencije* u užem smislu, smatrao je savremeno vrijeme vremenom ugroženosti do drastične depersonalizacije ljudske ličnosti, opšte nivelacije i osrednjavanja, intenzivne mašinizacije, zamjenjivosti *„svega i svakoga"*, do totalitarizma. Savremeni čovjek ipak čezne za razumijevanjem, za samorazmijevanjem. Čovjek traži integritet vlastite ličnosti. Bez tog traženja ne može. Zato naročito maldi ljudi traže filozofiju koja se temelji n aćivotu. U ime takvog shvatanja Jaspers odbacuje naučnu filozofijuf koja teži da bude nauka. Ipak, on ne odbacuje nauku. Filozofija bez nje ne može. Nauka ima granice do kojih može dospjeti, ali egzistenciju ne može shvatiti. Do pitanja smisla i ciljeva života može doći samo filozofija.

Paradoks egzistencije možemo shvatiti samo intuitivnim razumijevanjem. Pojedinačni čovjek injegova egzistencija u središtu su Jaspersovog *filozofema.* Osnovne karakteristike egzistencije su komunikacija u značenju ljubavi, saradnje i neposrednosti; *sloboda* kao potencijalnost mogućnosti da se bude ono što nije i da se ne bude ono što se jeste; te *granične situacije* kada se svaki čovjek suočava sa transedencijom, s Bogom. Izlaz za čovjeka je istrajavanje u egzistenciji, u njenim paradoksima, u življenju.

Žan Pol Sartr (1905 – 1980), francuski filozof, jedan je od najuticajnijih predstavnika *egzistencijalizma*. Startr ističe da je sve slučano, da je čovjek u svijetu kao u kavezu bez rešetki. Egzistencija je puna mučnine, dosade, muke, neuspjeha, slučajnosti, bezrazložnosti, gadosti ...

Čovjek je biće kod koga egzistencija prethodi esenciji (suštini). On je određen vremenito, iz budućnosti, iz onoga što još nije. On je slobodan i odgovoran. Biće mogućnosti. Egzistencijalizam ostavlja čovjeku mogućnost izbora koja zavisi od njega. Čovjek je osuđen da bude slobodan jer –Bog ne postoji. Jedino dakle ograničenje slobodi je sloboda. Čovjek je ukupnost njegovog djelovanja („Kukavica je sam sebe, svojim djelovanjem, stvori kukavicom"). Od njega zavisi da li će vječno biti kukavica ili heroj.

Martin Hajdeger (1990 – 1977), njemački filozof, najznačajniji je predstavnik *filozofije egzistencije.* Naše vrijeme je vrijeme zaborava bitka, vrijeme otuđenja i čovjeka i suštine. Čovjek je opstanak, egzistencija. U nastojanju da shvati suštinu čovjek se i sam usavršava, sve više nastaje kao čovjek. On se uporedo pita o suštini onoga što jeste i samoga sebe. Egzistencija je način bitka čovjeka. Čovjek je biće bitak. Jedino on egzistira. Sve oko nas jeste, ali ne egzistira. Savremeni čovjek sve više je oruđe i biće rada.

Egzistencija je sloboda (ali i postojanost, briga, otvorenost).

Neautentična koegzistencija je kada ljudi naprosto jesu zajedno, jedni pored drugih.

Autentična koegzistencija je kada pomažu jedni drugima da našu sebe, da budu slobodni.

Neautentična egzistencija znači da čovjek ne polazi od sebe nego se povodi za onim „ko govori", „šta se radi". Jezik kao otkrivanje bitka ovdje je brbljanje, naglabanje. Teži se novom kao novom, ka svijetu stvari, površinskom, „celofanskom"...

Autentična egzistencija je odlučnost za pravi opstanak, za autentičnu egzistenciju koja je mogućnost. Suština opstanka je sloboda.

Konačna mogućnost bitka je smrt – mogućnost nebitka. Zato glas savjesti zove čovjeka da bude svoj, da se okrene sebi samome, da stalno živi za smrt – ne da je realizuje, već da bi shvatio nemogućnost egzistencije.

II DIO
POSLOVNA ETIKA
I NJENA PRIMJENA

1. POSLOVNA ETIKA

1.1. Pojam poslovne etike

Etika se određuje kao nauka o moralu ili etosu. Potiče od grčke riječi ethos ili običaj,odnosno etika. U filozofiji se vezuje za istraživanje i procjenjivanje moralnih vrijednosti onoga što je dobro ili što nije dobro, šta treba a šte ne treba da bude. Etika je grana filozofije morala koja se bavi moralnim sudovima, standardima i pravilima ponašanja. Postoje tri teorije pristupa:

a) Teorijski pristup- podrazumijeva teorijsku analizu, objašnjenje i razumijevanje morala
b) Normativni pristup- odnosi se na spoznaju normi dobrog, pravičnog i ispravnog
c) Praktično-normativni- znači njihovu aplikaciju u praksi

Moguće je razlikovati i sociološki, filozofski i psihološki pristup.

Pod poslovnom etikom se podrazumijevaju principi i pravila ponašanja zasnovani na opštoj i poslovnoj kulturi, koji dominiraju u interpersonalnoj komunikaciji. Pod poslovnom etikom se podrazumijeva i poslovna komunikacija koja je nastala iz odnosa poslovne kulture i etike u poslovanju. Poslovna kultura je od značaja, jer se zasniva na opštoj kulturi, kulturi govora i lijepog ponašanja i kulturi usmene i pismene komunikacije.

Dakle, predmet poslovne etike je skup moralnih pravila ponašanja u svim poslovnim aktivnostima usmjerenim ka uspješnom i profitabilnom biznisu. Norme su utemeljene na vrijednostima koje se zasnivaju na osnovnim etičkim principima, njihov sadržaj se izražava sudovima o dobrom i lošem, uspješnom i neuspješnom poslovnom ponašanju. Etika je prije svega praktična i usmjeravajuća.

Etika se obično dijeli na dvije cjeline: opštu, ili teorijsku etiku, i posebnu, ili primijenjenu etiku. Opšta etika izlaže i verifikuje opšte principe i pojmove moralnog poretka. Specijalna etika primjenjuje ove opšte principe na raz novrsne čovjekove odnose i određuje čovjekove dužnosti. Poslovna etika kao pokret podrazumijeva da je etika oduvijek dio biznisa, i razgovor o etici u biznisu niti je nov niti išta drugačiji od razgovora o etici na ma kojem drugom području ljudskog pregnuća.

U oblasti poslovne etike,mora se razmotriti osnovno pitanje koje se odnosi na razliku između društvene odgovornosti i etike. Da bi se razjasnilo ovo pitanje treba reći da ključnu razliku između ova dva srodna pojma čini razlikovanje između kolektivnosti i individualnosti. Pojednostavljeno, drušvena ili korporacijska odgovornost odnosi se na širenje organizacione odgovornosti, posebno u odnosu na neposredno okruženje u kojem posluje korporacija; etika se odnosi na ponašanje pojedinca rukovođenog vrijednostima. Ako se prihvati stav da organizacije treba da učestvuju u razvoju etičkih standarda treba

mu pristupiti sa tri stanovišta: individualna dimenzija, uticaj grupe i kolega- pripadnika istog poslovnog ranga, organizacione strategije.

Individualna dimenzija polazi od toga da je sve veći broj korporacija koje posvećuju vrijeme obuci iz poslovne etike. U svakoj korporaciji važi aksiom da se ne može očekiati da svi zaposleni imaju iste etičke vrijednosti; svaki se rukovodi sopstvenim sistemom vrijednosti i iskustvom. Ipak, neke mogu i da se razviju.

Posebne strategije za podsticanje obrazovnog uticaja programa za obuku koje sprovodi organizacija obuhvataju: primjenu sokratovskog preispitivanja radi izolovanja stavova i konfrontiranja rasuđivanja; kreiranje otvorenih, integrativnih rasprava; iznošenje većeg broja etičkih gledišta; primjena iskustvenog pristupa u kojem se u diskusijama koriste slučajevi iz iskustva zaposlenih; nastojanje da se ne iznose stalno slučajevi koji uključuju najteže izbore i visok nivo kognitivnog naprezanja. Poslovna etika je dio opšteg polja etike i samo u okviru tog šireg kruga može da se shvati kako treba.

1.2. Istorija poslovne etike

U širokom smislu, biznis postoji još od starih Sumera koji su se (prema Samjuelu Noah Krameru) bavili trgovinom i vodili trgovačke knjige prije skoro šest hiljada godina. Ali biznis nije uvijek bio centralna djelatnost kakav je u modernom svijetu i etički pogledi na biznis, kroz veći dio istorije, bili su skoro uvijek negativni. Aristotel, koji zaslužuje priznanje kao prvi ekonomista, razlikovao je dva smisla onoga što nazivamo ekonomijom; jedan od njih oikonomikos ili vođenje domaćinstva, koje je odobravao i smatrao suštinskim za malo složenije društvo i chrematisike, što je trgovina zbog profita. Aristotel je takvu djelatnost proglasio za potpuno lišenu vrline, a one koji se predaju takvim čisto sebičnim zanimanjima je nazvao „parazitima". Aristotelov napad na nečistu i neproizvodnu praksu „zelenaštva" zadržao je svoju snagu sve do 17-og veka. Takvim poslovima se nijesu bavili poštovani građani, već samo ljudi sa društvene margine.

Ovo je, prikazana na velikom istorijskom platnu, istorija poslovne etike- masovni napad na biznis i njegove prakse. Isus je mjenjače novca istjerao iz hrama, a hrišćanski moralisti od Pavla do Tome Akvinskog i Martina Lutera slijedeli su njegov primjer, otvoreno osuđujući ono što mi danas nazivamo „poslovni svijet".

Ali kako je poslovna etika kao osuda bila predvođena filozofijom i religijom, tako je bio dramatičan zaokret prema biznisu početkom novog doba. Žan Kalvin, a zatim i engleski puritanci, propovijedali su vrline štednje i radinosti, a Adam Smit je u svom djelu „Bogatstvo nacija" iz 1776. godine, kanonizovao novu vjeru. Naravno, novi stav prema biznisu nije nastao preko noći i građen je na tradicijama koje su imale dugu istoriju. Srednjovjekovne gilde su, na primjer, uspostavile sopstvene, za svaku djelatnost specifične kodekse poslovne etike mnogo prije nego što je biznis postao centralna institucija u društvu, ali je opšte prihvatanje biznisa i priznavanje ekonomije kao centralne strukture društva zavisilo od novog načina mišljenja o društvu, koji je zahtijevao ne samo promjenu religijskog i filozofskog senzibiliteta, već, naglašavajući ih, novo shvatanje društva, pa čak i ljudske prirode.

Ova se transformacija može dijelom objasniti urbanizacijom, širom centralizacijom

društva, privatizacijom porodičnih grupa kao potrošača, brzim napretkom tehnologije, industrijskim rastom i pratećim razvojem socijalnih struktura, potreba i želja. Tek od nedavno, moralniji i časniji način mišljenja je počeo da dominira poslovnim razgovorima, a sa njim je došla i ideja ispitivanja temeljnih vrijednosti i ideala biznisa.

1.3. Predmet i metod poslovne etike

Pod poslovnom etikom se podrazumijeva obaveza da se posao obavi na odgovarajući način i odgovornost za njegovo obrazovanje. U tom smislu, moralno odgovorna osoba se obavezuje da posao obavi i spremna je da prihvati odgovornost za neuspjeh ili grešku. Predmet poslovne etike je skup moralnih pravila ponašanja u svim poslovnim aktivnostima usmjerenim ka uspješnom i profitabilnom biznisu. Norme su utemeljene na vrijednostima koje se zasnivaju na osnovnim etičkim principima, njihov sadržaj se izražava sudovima o dobrom i lošem, uspješnom i neupješnom poslovnom ponašanju, a njihov cilj je da se svi učesnici u poslovnim procesima obavežu na etičko ponašanje. Poslovna etika istražuje utemeljenost, izvore i porijeklo moralnih vrijednosti, kriterijume i instrumente moralnog vrednovanja i prosuđivanja u svijetu poslovanja kako bi se rasvijetlio smisao i pronašlo rješenje moralnih dilema i konflikata koje proizvodi čovjekovo djelovanje u korporaciji i koje proizvodi korporacija u odnosima sa drugim subjektima privređivanja.

Stoga predmet poslovne etike čine sljedeće problemske cjeline: pitanje moralne odgovornosti i slobode čovjeka kao člana korporacije (prema sebi, drugima na poslu, okruženju ili zajednici); pitanje uspostavljanja moralnog subjektiviteta korporacije; pitanja društveno-socijalne odgovornosti korporacije koja se odnose na kulturno-istorijski identitet sredine u kojoj korporacija posluje.

Predmet poslovne etike koji obuhvata svijet poslovanja konstituiše se kao rezultat djelovanja čovjeka u korporaciji i korporacijskog privređivanja i uspostavljanja poslovnih odnosa sa drugim korporacijama, na 4 nivoa: lokalnom, regionalnom, nacionalnom, internacionalnom. Isto tako etika se dijeli na: regionalnu, nacionalnu i internacionalnu.

Ono što u poslovanju je praktično potrebno jesu smjernice kako rezonovati etički. Smjernice pomažu menadžerima i zaposlenima u sljedećem: a) kako identifikovati prirodu etičkog problema i b) kako se odlučiti za smjer akcije koji je najprimjerniji u smislu dobijanja najboljih etičkih rezultata. Postoje tri metode etičkog rezonovanja:

- Utilitarna metoda - Kritičan faktor je poređenje dobitaka i gubitaka. Stoga je neophodno razmatrati i rezultate i posledice, odnosno i korist i cijenu. Ovde se tako često koriste analize.
- Metod prava- Zasnovan na pravu kao kategoriji po kojoj je određena grupa ovlašćena za neku akciju, odnosno za ponašanje na određen način.
- Metod pravednosti - Ouhvata pravdu. Pravda je zadovoljena kada su beneficije i odgovornosti ravnomjerno raspoređeni prema nekom prihvaćenom pravilu.

Raspravljajući o opštoj metodologiji kao primijenjenoj logici, Gligorije Zaječaranović je određuje kao nauku o pravilnom mišljenju. U logici, prema tome, možemo razlikovati dva djela: ucenje o elementima, tj analiziranje samih logičkih formi koje se upotrebljavaju u

mišljenju, kako u naučnom, tako i u običnom, svakodnevnom; i metodologiju, tj onaj dio u kome se ispituju mogućnosti i pravila upotrebe takvih logičkih formi u mišljenju i posebno u naučnom istraživanju.

Filozof Đuro Šušnjić, pod metodom označava istraživanje, ispitivanje, put i način ispitivanja. Metod tako označava način ispitivanja, način mišljenja i način rada.

1.4. Mikro, makro i moralna etika

Mogli bismo da napravimo razliku izmeđ tri nivoa poslovanja i poslovne etike. To su: mikro, makro i moralna etika. Mikroetika u biznisu je vrlo važan sastojak velikog djela tradicionalne etike. Poslovnoj mikroetici svojstvena je ideja poštene razmjene, a zajedno sa njom pojam poštene nadoknade, poštenog postupanja, onog što se smatra pogodbom i onog što je u stvari krađa. Aristotelov pojam komutativne pravde ovdje posebno dolazi do izražaja.

Makroetika, sa svoje strane, postala je važan sastojak velikih pitanja pravde, zakonitosti prirode društva, koja konstituišu socijalnu i političku filozofiju. Makroetika je pokušaj da se dobije „velika slika“ , da se shvati priroda i funkcionisanje poslovnog svijeta kao takvog.

Konačna molarna jedinica modernog biznisa je, ipak, korporacija, a centralna pitanja poslovne etike otvoreno su usmjerena na direktore i namještenike onih nekoliko hiljada kompanija koje upravljaju najvećim dijelom poslovnog života, širom cijelog svijeta. Zatim, postoje pitanja o ulozi korporacije u društvu i ulozi individue u korporaciji. Nije iznenađenje što se većina spornih pitanja nalazi u međuprostoru tri nivoa etičkih rasprava, na pirmer, pitanje korporativne društvene odgovornosti je na nivou uloga korporacije u društvu, a pitanje poslom definisanih odgovornosti na nivou uloge individue u korporaciji.

2. ETIKA I MORAL KOD MENADŽERA

Čovjek se oduvijek pita što je dobro a što zlo i nastoji da učini ono što je bolje, ono dobro.

Čovjek može postupati čisto ljudski tj. čitniti što ga je volja, bilo to dobro bilo zlo, ali može postupati i humano, tj. nastojeći da učini ono dobro, bolje iz razloga što je motivisan da učini dobro. Naravno da će čovjek s više motiva da bude dobar uticati na to da više pazi i da bude osjetljiviji na svoje postupke. Ovakav način razmišljanja o pitanju dobra (i zla) zove se ETIKA.

Etika je razumska disciplina tj. misaoni napor kojim čovjek nastoji sebi odgovoriti kako valja raditi, razmišljati tj. živjeti a da to bude, ispravnije prema sebi i drugima. Etika je prerasla i u naučnu disciplinu tj. predmet zbog opsežnosti problematike i razrađenosti mehanizama za ispravno etično zaključivanje, pa se kao takva može pronaći u među školskim predmetima.

Moral je skup određenih etičkih postavki koje određena zajednica živi kako bi se ostvarilo neko zajedničko dobro, živjela neka vjerovanja, postigli neki ciljevi. Moralna pravila mogu biti: pisani zakoni, pisani ili nepisani običaji, volja autoriteta, "istine vjere", ideološko shvatanje sistema - režima itd… Postavlja se pitanje zašto bi čovjek dopustio da na njegovo etično razmišljanje utiču moralne postavke društva u kojem živi? Razlozi mogu biti:

- pojedinac time stče svoje "korisno" mjesto u društvu kojeg prihvaća prihvatanjem "pravila igre u društvu", osjećaj pripadnosti nekoj grupi, osjećaj sigurnosti u grupi u kojoj pojedinac živi skladno s ostalima
- zbog prihvaćanja zajedničkih etičkih postavki, religioznih uvjerenja, ideoloških shvatanja, čovjek zapravo voli da živi s istomišljenicima jer mu je tako lakše živjeti sopstvene etičke postavke i prihvatati etičko ponašanje drugih oko njega.

I moral kao skup pravila može biti predmetom nauke koja nastoji da sistematizuje i etički opravda moralne postavke koje zajednica živi.

2.1. Poslovni moral

Poslovni moral predstavlja skup ili niz utvrđenih kriterijuma i načina ponašanja u okviru poslovnog komuniciranja. Standardi u ponašanju i poslovanju uspostavljaju se radi stvaranja povjerenja koje je garancija sigurnosti i bezbjednosti u poslovanju.

Povjerenje se lako gubi, tako da zbog izvjesne neprovjerene činjenice, nehotične laži, može da se naruši ugled ličnosti, preduzeća ili institucije. Ime i pouzdanost firme ili institucije upravo se stiču solidnim poslovanjem, poštovanjem dogovora i rokova, održavan-

jem riječi, uspostavljanjem odnosa koji podrazumijevaju toleranciju i fleksibilnost.

Bez obzira na to da li se djeluje pojedinačno ili grupno, u okviru internog ili eksternog toka informacija, da li je u pitanju zaposlen radnik ili rukovodilac, poslovna načela i poslovni moral, slobodno se može reći, moraju da upravljaju i regulišu poslovanje i komunikaciji u jednoj zajednici.

Poslovna etika je jedno od najosjetljivijih i najznačajnijih pitanja u poslovanju uopšte.

Poslovna etika je regulisana zakonskim i drugim propisima, ali mnogi lični interesi, ekonomski, statusni i drugi, često narušavaju određena pravila, zbog čega se trenutno profitira, ali se u stvari gubi trajan ugled i reputacija. Reklamiranje skandalima, koji se rješavaju po sudovima i završavaju u crnim hronikama u medijima, nikako nije vrsta poslovanja koja uliva trajno povjerenje, pa se ne preporučuje kao izbor za budućnost.

2.2. Moralna svijest

Moralna svijest predstavlja veoma važnu opštu pokretačku snagu čovjeka i dolazi do izražaja u veoma velikom broju aktivnosti i djelatnosti ljudi. Ona je u isto vrijeme i najizrazitiji rezultat procesa socijalizacije.

Društvene moralne norme značajno utiču na ponašanje ljudi. Pod njihovim uticajem oni izgrađuju vlastiti moralni sistem i razvijaju kao određene moralne principe koji postaju regulator njihovih ocjena, reagovanja i akcija.

Čovjek je tokom svog života podložan različitim uticajima. Pokušava se uticati na njegov način mišljenja, osjećanja i djelovanja. Takođe, svaki pojedinac tokom socijalne interakcije pokušava da djeluje na druge kako bi njihovo mišljenje, osjećanje i ponašanje prilagodio svom.

Zajednički život i međusobna zavisnost ljudi dovodi do niza socijalnih procesa koji određuju sadržaj, oblik i način djelovanja pojedinaca i grupe u društvenim procesima. Konformnost s grupama, normama, saradnja među pripadnicima grupe i odgovornost za zajedničke ciljeve osnovni su rezultat socijalne interakcije. Ti oblici interakcije su esencijalni za društvenu egzistenciju, svako društvo teži da ih institucionalizuje kao kulturne vrijednosti i da kroz proces socijalizacije formira pojedinca koji je u osnovi konformist, kooperativan i socijalno odgovoran. Svaki pojedinac živi u društvu u okviru zajedničke kulture, konformira se s osnovnim ulogama kulture i društva.

Postojanje društva podrazumijeva minimalni stepen društvene integracije i određen stepen konformizma prema društvenim normama. Pojedinac se često nalazi u konfliktnoj situaciji zadržavanja vlastitog osjećaja identiteta dok se istovremeno od njega očekuje da popusti željama drugih, povlađujući normama i standardima. Neslaganje s društvenom zajednicom izlaže pojedinca sankcijama (u rasponu od izolacije do zatvora), dok neuspjeh postizanja i održavanja osjećaja identiteta može dovesti do niskog samopoštovanja i samopouzdanja ili u krajnjim slučajevima do apatije i depresije.

2.3. Rukovođenje

Rukovođenje je riječ kojom se označava složen proces koji uključuje kontrolisanje radnih grupa, sektora i na kraju cijele radne organizacije. A motivi za rukovođenje su različiti: dominantnost, autoritarnost, koji su često prisutni u našoj sredini. Spoljašnji stimulansi su visoke plate i materijalne privilegije. To je ujedno i izazov. Ali po njujorškom nedeljniku Business Week da bi jedan menadžer bio uspješan rukovodilac mora biti izuzetno komunikativan, otvoren za saradnju, pohvale i kritike i spreman za uspjeh i neuspjeh svojih saradnika.

Pristupi rukovođenju daju odgovor na pitanje zašto su neki rukovodioci uspješni a zašto neki nijesu. Razlikuju se tri pristupa rukovođenju: pristup sa stanovišta ličnosti, bihevioralni pristup i situacioni pristup. Pristup sa stanovišta ličnosti se odnosi na izučavanje specifičnih osobina ličnosti vođe.

Bihevioralni pristup polazi od toga da vođu ne čine njegove lične osobine, već određeni oblici ponašanja. Treći pristup nastoji da iznađe određene kombinacije ponašanja vođe i tipova situacija koji bi mogli rezultovati u uspješnom vođenju.

Pristup sa stanovišta ličnih osobina je stanovište koje se odnosi na osobine koje posjeduje uspješan rukovodilac a koje ne pojseduje neuspešan rukovodilac. Spiskove osobina uspješnih rukovodioca su sastavljali različiti autori. To su: visoka inteligencija ali ne i previsoka, adaptivnost, agresivnost, introvertnost, energičnost, prijatna spoljašnjost, visoko obrazovanje, popularnost, adekvatno obrazovanje, specijalističko obrazovanje.

Stilovi rukovođenja su:

- autokratsko
- demokratsko i
- liberalno

Autokratsko rukovođenje je rukovođenje zatvorenog tipa, postoji komunikacija ali samo na relaciji rukovodilac-službenici ali ne i službenici-rukovodilac što može vrlo loše da se odrazi na samu organizaciju grupe, da izazove raspad radnog kolektiva. Autokratija ne dozvoljava slobodno iskazivanje mišljenja a to je i više nego potrebno. Neophodna su vrlo brza i racionalna rešenja. Da bi se to postiglo rukovodilac mora da da slobodu iskazivanja ideja.

Demokratsko rukovođenje je rukovođenje kada rukovodilac ne donosi odluke sam već se trudi da maksimalno uključi sve zaposlene. Demokratski rukovodilac nastoji da smanji sve sukobe i zategnutosti i pokušava da realizuje prihvatljive ideje svojih podređenih.

Liberalno rukovođenje ili odlučivanje putem individualnih sloboda. Ovakvu vrstu rukovođenja karakteriše visok stepen slobode u odlučivanju svih članova.

Česte razlike između autokratskog i demokratskog rukovođenja su te što ovo prvo samo u početku daje dobre rezultate, sve dok ne dođe do unutrašnjih sukoba, nemotivisanosti zaposlenih i njihove ravnodušnosti prema uspjesima i neuspjesima radne organizacije. Dok kod demokratskog rukovođenja u početku su manji rezultati nego kod prvog načina ali za kratki period svi članovi organizacije nalaze kompromis, uz to su motivisani za rad. Ali novija istraživanja pokazuju da su sva tri tipa primjenjiva u različitim situacijama, što

znači da idealan rukovodilac umije da se podjednako služi sa sva tri tipa. Takođe postoji drugi problem a to je tip grupe. Ukoliko grupu čine visokoobrazovani i stručni članovi najprimjerniji je liberalni tip. Za grupe u kojima vlada nedisciplina i nedovoljan nivo obrazovanja članova najpodesniji je autokratski tip. Utvrđeno je da demokratski stil rukovođenja proizvodi najveći moral u grupi, najveće prijateljstvo.

2.4. Moralna svijest u rukovođenju

Razvoj moralne svijesti u različitim zemljama ili regionima je pod velikim uticajem uslova okruženja unutar koga se obavlja posao. Na primjer stvari regulisane zakonom u jednoj zemlji mogu biti ostavljene slobodi odlučivanja poslovanju pojedinca u drugoj zemlji. Zakoni imaju, kao dodatak mogućem moralnom imperativu, zahtjev povinovanja, prijetnje penalima i kaznama (globama). Može se tvrditi da zakoni nijesu ništa više nego stvar povinovanja "tako da svrha zakona nije da natjera ljude da vode računa o etici u svom ponašanju već je njihova svrha manje ambiciozna: da prisile ljude da se (ili ne) ponašaju na određene načine", koji su s vremena na vrijeme određeni kao obavezni ili kriminogeni, odn. "Kao reakcije koje su zakonski zabranjene i kažnjive" (Harvey 1944;33). Ne postoji garancija da su djela koja se smatraju nezakonitim neophodno i etički pogrešna ili da su sve nemoralne ili neetičke radnje nezakonite.

Postoje bitne razlike između primjene moralnih normi u propagandnom poslu na razvijenom tržištu sa izraženom konkurencijom i jasno postavljenim pravilima tržišne igre i nerazvijenog tržišta sa različitim vidovima političkog i privrednog monopola.

Moramo podsjetiti i na zakonitost koja se kroz istoriju stalno potvrđuje - ako je siguran u svoju snagu (fizičke prisile), jači će uvijek učiniti prema svojim interesima bez obzira na formalno postavljene moralne norme. Ovaj zaključak upućuje da ukoliko ne postoje realne političke slobode (nezavisno sudstvo i novinarstvo) sigurno je da ne može biti visokih moralnih principa ni rukovođenju. Naša zemlja i siromašne istočne zemlje, koje tek izlaze iz komunističke ere dobar su primjer za to. Čista je utopija da se u uslovima ekstremnog siromaštva i prelaska sa državno-dirigovane na tržišnu privredu očekuje privredna praksa po visokim moralnim principima. Pokazalo se bezbroj puta (u siromašnim zemljama) da oni koju su optuživali prethodnu vlast za nemoral, ako bi slučajno i došli na vlast, za vrlo kratko vrijeme bi bili isti ili gori od svojih prethodnika. Izgleda da tu djeluje neki viši zakon za ljude prilično nerazumljiv ili bar javno neprihvatljiv (vlast kao droga). Visoka moralna načela imaju šansu tek u zemljama razvijene demokratije i razvijenih institucija tržišne privrede.

U razvijenim zemljama moralni principi rukovođenja bar su približni onom sto je proklamovano. Mada su etički principi trgovine uvijek pod znakom pitanja, pravni sistem visoko razvijenih zemalja prilagodio je neke svoje uredbe i zakone ovom osetljivom polju djelovanja. Slično je i sa ekonomskom propagandom. Pokazalo se da je najvažnije da pravni sistem i organizacija pravosuđa onemogući najveću opasnost za vlastito djelovanje - korumpiranost donosilaca pravnih odluka. Ovaj problem je riješen, sa jedne strane visokim platama osjetljivih radnih mjesta (sudije, šefovi policije), a sa druge strane vrhunskim sistemom višestrukih kontrola. Naravno i realna sloboda javne riječi (masmediji,

novinarstvo) je bitan faktor dodatne kontrole pravnog sistema.

Pored stvaranja profita, rukovodilac kompanije mora imati društvenu i socijalnu odgovornost prema okolini u kojoj radi i djeluje, prema Vladi, potrošačima i zaposlenima. Karakteristično je da u zemlje koje nemaju tradiciju građanskog društva, rukovodioci stranih kompanija donose i dobru i lošu praksu (utaja poreza, korupcija itd.). Potrebno je da same kompanije donesu svoje etičke kodekse, jer se u oblasti korporativnog upravljanja radikalno mijenja položaj akcionara uopšte, manjinskih posebno, unapređuje kontrola uprave od strane vlasnika, informisanje vlasnika i odgovornost uprave prema vlasnicima, državi, povjeriocima i kupcima.

3. ETIKA U ISTRAŽIVANJU MARKETINGA

3.1. Osnove etike u poslovanju

Etika je nauka o moralu koja istražuje smisao i ciljeve moralnih normi, osnovne kriterije za moralno vrednovanje. Moral je znači predmet proučavanja etike i predstavlja jedan od načina regulisanja međuljudskih odnosa i istovremeno predstavlja sistem govornih normi, pravila i načela o ljudskom ponašanju. Etiku u poslovanju čine sva načela koja određuju dobro i loše ponašanje i poslovanje. To je kodeks djelovanja kojim usklađujemo lične i poslovne interese partnera putem vrlina, načela, zakona i bontona. U etici je vrlo važno u svakom poslu držati datu riječ , poštivati ugovore, biti pouzdan i drag partner poslovnih subjekata i okruženja. U svakom društvu odnosi među ljudima se zasnivaju na određenim moralnim normama koje se moraju i poštovati i razvijati i braniti od njihovog kršenja. Ukoliko se moralne norme ne poštuju neminovno dolazi do negativnih posljedica za svaki poslovni subjekat.

3.2. Etika i marketing

Etika zahvata područja svih marketinških funkcija i svih marketinških aktivnosti. Etički problemi javljaju se u području istraživanja tržišta i oblikovanju svih elemenata marketinga. Etika u marketingu su svi principi, vrijednosti i standardi ponašanja koje moraju slijediti marketinški stručnjaci. Postoji pet osnovnih etičkih standarda marketinga a to su:

- Zlatno pravilo – ponašajte se tako kao što očekujete da se drugi ponašaju prema vama
- Utilitaristički princip – ponašajte se tako da rezultati ponašanja budu najveće dobro za najveći broj subjekata
- Kantov kategorički imperativ – ponašajte se tako da akcija koju ste preduzeli pod određenim uslovima bude univerzalni zakon ili pravilo ponašanja
- Profesionalna etika – pperuzimajte akcije na takav način da će ih pravilnima i propisnima smatrati i grupa nezainteresovanih profesionalaca – kolega
- Televizijski test – menadžer se uvijek treba pitati: “Da li bih se osjećao ugodno objašnjavajući javnosti, putem nacionalne televizijske mreže, razloge zbog kojih sam preduzeo ovu akciju?“

Tabelarni prikaz br. 2: Etički problemi u oblikovanju marketing miksa

Elemenat marketinga	Etički problemi
Proizvod	loš kvalitet proizvoda, kratak vijek trajanja, brz izlazak iz mode odnosno zastarijevanje i sl.
Cijena	tajni dogovori konkurenata o podjeli tržišta i određivanju cijena, diskriminacija malih štediša u bankama u odnosu na velike poslovne klijente i sl.
Prodaja/distribucija	etički problemi se ovdje uglavnom javljaju vezani uz moć i kontrolu koju poduzeća partneri mogu imati, recimo kod ustupanja franšize
Promocija	kod prehrambenih proizvoda često dolazi do povrede etike jer proizvođači proizvode oglašavaju kao dijetalne, nemasne, s manjom količinom šećera i sl.

3.3. Etika i etički sukobi u istraživanju marketinga

Etika u istraživanju marketinga je skup načela i smjernica koje regulišu cjelokupni proces istraživanja, od njegovog ugovaranja, preko provođenja samog istraživanja do prezentacije rezultata i postupanja sa dobijenim podacima. Samo jasna istraživačka etika kao i njena dosljedna i nedvosmislena primjena omogućuju povjerenje javnosti u istraživanje tržišta i ispitivanje javnog mnijenja, kao i u subjekte koji ih provode. Etika čini moralni okvir u kojemu ljudi procjenjuju šta je pravedno u odnosu prema drugima. Ponekad ono sto je pravedno ili prihvatljivo za jednu osobu, ne mora biti za drugu. Takve situacije stvaraju etičke sukobe, čine etičke dileme. Etički sukobi se mogu javiti između:

- istraživača i naručioca istraživanja
- istraživača i njihovih saradnika
- istraživača i ispitanika

Istraživači marketinga mogu se naći u etičnom sukobu sa svojim bivšim klijentima i s ispitanicima koji učestvuju ili su učestvovali u istraživanju. Oni moraju nastojati da zadovolje svoje interese, ali ne ugrožavajući interese drugih aktera istraživanja. Osnovna strana razmišljanja o etičnosti u istraživanju marketinga jest poštivanje interesa svih učesnika procesa istraživanja.

3.3.1. Etički sukobi istraživača (istraživačke agencije) marketinga i naručioca istraživanja

Istraživač marketinga (odnosno istraživačka agencija) mora biti objektivan i nepristrasan izvor informacija. Istraživači marketinga često su u situaciji koja može dovesti pod znak pitanja cjelokupan istraživački projekat jer naručioci istraživanja insistiraju da dobijeni rezultat istraživanja bude u skladu s njegovom željom. Takođe, naručioci istraživanja mogu da

prećute određene rezultate istraživačkog procesa nadređenim osobama ili ih krivo predstave s ciljem dobijanja određene koristi. Zbog toga treba posvetiti značajnu pažnju etičkim sukobima između naručioca i izvršioca istraživanja. Istraživači marketinga mogu smanjiti troškove na razne načine u toku sprovođenja istraživanja: angažovanjem jeftinijih i manje kvalitetnih saradnika, kraće vrijeme istraživanja, ignorisanje određenih zahtjeva naručioca istraživanja i sl. Etička dilema je dakle između težnje za zaradom i osiguranja visokokvalitetne usluge. Etička dilema se često veže i za vjerodostojnost rezultata istraživačkog procesa. Često istraživači marketinga dolaze u dilemu da li naručitelju objasniti sve prepreke koje su se javljale u toku sprovođenja istraživanja, da li ga upozoriti da bi mu jeftinije bilo zatražiti rezultate tog istraživanja od predhodnog naručioca ili jednostavno zatajiti ranije istraživanje i provesti istraživanje mada bi naručioc imao manje troškove kad nebi istraživao već istraženo.

3.3.2. Etički sukobi istraživača marketinga i njegovih saradnika

U projektu istraživanja obično učestvuje veći broj ljudi. Timski rad pored svih prednosti podrazumijeva i određene poteškoće kao što su raspored prava, odgovornosti i na kraju zasluga. Zbog te činjenice proizilaze etički sukobi između ljudi koji učestvuju u tom zajedničkom poslu. Etički sukobi kao poseban problem se javljaju između istraživača i anketara. Anketari su često u dilemi „ varati ili ne“ istraživača pri anketiranju. Anketar može ispitaniku krivo predočiti ciljeve i svrhu istraživanja a sve u svrhu lakšeg pridobijanja ljudi za anketiranje. Anketar takođe može preskočiti neka pitanja namjerno jer ispitanici nerado odgovaraju na iste, može promjeniti redoslijed pitanja i sl. Etičke dileme se javljaju i pri postupku izbora ispitanika. Anketar često umjesto predloženih ispitanika (npr određena ulica, naselje ili grad) zna da se odluči na anketiranje ukućana ili komšija uz sigurnost da istraživač neće primjetiti tu zamjenu ispitanika. Međutim, kao najveću prevaru anketara smatramo izmišljanje nepostojećih ispitanika i ispunjavanje ankete u „njegovo“ ime ili ispunjavanje ankete u ime poznanika pri čemu ga obavjesti da ukoliko ga neko nazove u vezi ankete da potvrdi da je bio anketiran . Zbog toga je pravilo da se vrši kontrolu rada anketara.

3.3.3. Etički sukobi istraživača marketinga i ispitanika

Ispitanici su najosjetljivija karika u istraživačkom lancu. U toku sprovođenja istraživanja, istraživači moraju voditi računa o pravima ispitanika:

- pravo izbora učestvovanja u istraživanju
- pravo na sigurnost, zaštitu tjelesnog, psihičkog, moralnog i vjerskog integriteta
- pravo na informiranost
- pravo na anonimnost.

Često zbog vremenski ograničenog istraživanja, istraživači smatraju da nije neophodno ispuniti sva prava ispitanika kako bi u što kraćem periodu obavili ispitivanje i umanjili troškove njihovog provođenja. Kršenjem prava ispitanika narušavajući njihov integritet , anonimnost i sl. javlja se mogućnost etičkih sukoba pa i konfliktnih situacija u istraživačkom procesu.

3.3.4. Etički kodeksi i njihova primjena

Etični kodeksi se mogu definirati kao jasno određen skup prava, obaveza i pravila svake strane u poslovnom odnosu. Etički kodeks je od velikog značaja za poslovanje preduzeća jer će svako preduzeće koje posluje etično biti prepoznato kao poželjni partner i potrošačima i poslovnim subjektima (saradnicima) i biti shvaćeno kao društveno odgovorno. Svaki akter bi trebao biti upoznat s etičkim kodeksima i pridržavti se istih. Osnovna svrha je uvjeravanje svakoga da će se svi pridržavati moralnog kodeksa i da će svi „ igrati po pravilima". Osnovni nedostatak svih kodeksa pa i onih vezanih za istraživanje tržišta je taj što nemaju snagu zakona, ali ipak mogu da pomognu u rješavanju mnogih sporova. Jedan od osnovnih opšte prihvaćenih kodeksa ponašanja u istraživačkom procesu jest kodeks ESOMAR-a (European Society for Opinion and Marketing Research) i ICC-a (international Chamber of Comerce) iz 1986. godine..

4. BIZNIS ETIKA I DRUŠTVENA ODGOVORNOST

„U toku svoje profesionalne karijere moraćete da donesete mnoge odluke. Zbog tih odluka neke stvari ćete dobiti, a neke stvari će od vas uzeti – možda čak i vaš posao. Ipak, postoji jedna stvar koju vam niko ne može oduzeti, sem ako to sami ne dozvolite – a to je vaš integritet“ – Karl Skoglund (Carl Skooglund), direktor za etiku kompanije Teksas instruments (Texsas Instruments)

Biznis etika je grana etike koja se bavi etičkim pravilima i principima koji važe u poslovnim odnosima, različitim moralnim i etičkim problemima koji mogu nastati u poslovnom okruženju, kao i bilo kakvim specijalnim obavezama i dužnostima pojedinaca koji se bave biznisom. Oni koji se ineresuju za biznis etiku proučavaju različite vrste poslovnih aktivnosti i postavljaju pitanje: „Da li je ova aktivnost etički ispravna ili ne?“

Biznis etika predstavlja primijenjenu etiku, odnosno granu filozofije. Ona koristi etičke koncepte i principe razvijene na teorijskom, filozofskom nivou i primjenjuje ih na specifične poslovne situacije. Biznis etika je normativna disciplina koja propisuje određene etičke standarde. Ona procjenjuje što je u redu, a što nije, odnosno govori što bi bilo ispravno uraditi, a što ne. Ljudi koji se bave biznis etikom su manje zaineresovani za nastanak i osnove etike ili za utvrđivanje da li su neki etički principi u redu. Mnogo više ih interesuju praktični problemi u poslovnim odnosima i primjena etike u njima.

Ivan Boeski (Ivan Boesky), čuveni berzanski špekulant, je 1986. godine, u svom obraćanju studentima Univerziteta u Kaliforniji, Berkli (University of California, Berkeley) poručio „Ja mislim da je pohlepa zdrava. Možete biti pohlepni, a da se pri tome osjećate dobro.“ Svega nekoliko mjeseci kasnije, Boeski je, zbog insajderske trgovine, osuđen na 3,5 godina zatvora, novčanu kaznu od 100 miliona dolara i doživotnu zabranu rada na tržištu kapitala, Čuveni govor Gordona Geka (Gordon Gekko), „pohlepa je dobra“, u kulturnom filmu Olivera Stouna (Oliver Stone) iz 1987. godine, „Volstrit“ (Wall Street), je zasnovan na Boeskijevom govoru.

Čuveni američki investitor i filantrop, Voren Bafet (Warren Buffett), ima svoje viđenje etičkih dilema. „Ako u bilo kojem trenutku pomislite da bi neka aktivnost mogla osramotiti vas ili vaše preduzeće pred vašom porodicom, kupcima ili kolegama... – nemojte to raditi!“

Grupu menadžmenta, Piter Draker (Peter Drucker), iznosi svoj savjet „Prvenstvena odgovornost jednog profesionalca je jasno izrečena prije dvije i po hiljade godina, u Hipokratovoj zakletvi ljekara u antičkoj Grčkoj: „Primum non nocere“. („Prije svega, svjesno ne naudi“.) Nijedan profesionalac, bio on ljekar, advokat ili menadžer ne može se zakleti da će zaista donijeti dobro svom klijentu. Sve što može je da se potrudi. Ali može da obeća da neće svjesno nanositi štetu!“

Neke od osnovnih oblasti kojima se biznis etika bavi su:

- Računovodstveni i finansijski standardi, odnosno „kreativno računovodstvo" – „Kreativno računovodstvo" (ili inovativno ili agresivmo računovodstvo) je eufemizam koji se odnosi na računovodstvenu praksu koja se razlikuje od propisanih računovodstvenih standarda. Karakteriše ga komplikovanje finansijskih iskaza i upotreba „novih" načina za prikazivanje prihoda, rashoda i imovine. Najpoznatiji primjeri računovodstvenih skandala u poslednjih par godina su Enron (Enron) (2001.). VorldKom (WorldCom) (2002). Tajko (Tyco) (2002.). Parmalat (Parmalat) (2003), kRefko (Refco) (2005)
- Radno zakonodavstvo i odnosi sa sindikatom – „Zvanična" i „nezvanična" zabrana djelovanja sindikata, uslovi na radnom mjestu... Poslednjih godina, na udaru javnosti su se, iz ovog razloga, našle kompanije VolMart (Wal-Mart), Najki (Nike), MekDonalds (McDonald's)...
- Korporativno upravljanje – Metod pomoću kojeg se korporacija usmjerava, kontroliše i njome se upravlja. Sadrži zakone, propise i običaje koji se tiču navedenih aktivnosti. Osnovni subjekti u procesu korporativnog upravljanja su regulatorno tijelo na tržištu hartija od vrijednosti (Komisija za hartije od vrijednosti Republike Crne Gore), izvršni direktor preduzeća, bord direktora preduzeća, menadžment preduzeća i akcionari. Ostali subjekti su kupci, dobavljači, zaposleni, kreditori i društvo.
- Veze sa politikom – Prvenstveno se odnose na finansiranje kampanja političkih partija od strane preduzeća, u cilju vantržišnog sticanja određenih koristi (rent-seeking). Jedan od najčešće navođenih primjera u posljednjih par godina je veza između kompanije Heliburton (Halliburton) i Republikanske partije, odnosno njihovog člana Dika Čejnija (Dick Cheney), sadašnjeg potpredsjednika SAD.
- Industrijska špijunaža – Špijunaža koja se preduzima zbog ostvarivanja određenih poslovnih ciljeva, za razliku od klasične špijunaže koja se obično preduzima u cilju povećanja nacionalne bezbjednosti. Industrijskom špijunažom se bave i vlade država i privatne organizacije. Industrijska špijunaža podrazumijeva otkrivanje nacrta za novi proizvod konkurenta, otkrivanje tehnologije proizvodnog procesa konkurenta, otkrivanje ostalih ponuda na tenderu... Jedan od najčešće navođenih primjera je razvoj ruskog supersoničnog putničkog aviona, Tupoljev Tu-144 (Tupolev Tu-144), koji je nastao kao rezultat industrijske špijunaže francuske fabrike Aerospatiale, u kojoj se proizvodio čuveni avion, Konkord (Concorde).
- Korporativni kriminal – Odnosi se na kriminalne aktivnosti koje čine pojedinci koji imaju legalno pravo da nastupaju u ime i/ili za račun preduzeća. Oni mogu biti predsjednik kompanije, predsjednik borda direktora, izvršni direktor, menadžeri, trgovački zastupnici preduzeća... Primjeri korporativnog kriminala u većim državama uključuju: prevaru, industrijsku trgovinu akcijama, ugovaranje cijena, diskriminaciju cijenama....
- Zlostavljanje na poslu (fizičko seksualno, psihičko)
- Nepoštovanje autorskih prava

Biznis etika se može proučavati sa različitih aspekata, uključujući i aspekt zaposlenog,

preduzeća i društva kao cjeline. Veoma često se događaju situacije u kojima postoji konflikt između više subjekata – zadovoljenje interesa jednog subjekta (ili više njih) prouzrokuje štetu drugom subjektu (ili drugim subjektima). Na primjer, određeni događaj može biti koristan za zapsolenog, ali da istovremeno bude loš za kompaniju i za društvo. Neki teoretičari smatraju da je osnovna uloga biznis etike u harmonizaciji i pokušaju prevazilaženja poslovnih konflikata.

Sve veći broj kompanija zahtijeva od svojih zaposlenih da posjećuju seminare koji se bave biznis etikom, na kojima se obično govori o kompanijskim politikama, analizom stvarnih etičkih katastrofa nastalih u nekim kompanijama i osnovnim zakonskim zahtjevima.

Da bi bile uspješne, većina biznis etičara smatra da bi ove politike trebale da budu:

- Bezrezervno podržane od strane top menadžmenta, i riječima i ličnim promjerom.
- Objašnjenje zaposlenima usmeneno i pismeno, sa povremenim ponavljanjima.
- Izvodljive – nešto što zaposleni mogu da razumiju i što mogu da urade.
- Nadzirane od strane top menadžmenta, sa redovnim provjerama da li ih se zaposleni pridržavaju.
- Ojačane precizno definisanim sankcijama u slučaju njihovog nepoštovanja.

Veliki broj kompanija je, od 2002. godine, uveo „direktora za etiku“ (Chief Ethics Officer). Oni odgovaraju izvršnom direktoru i odgovorni su za etičke implikacije poslovanja kompanije. Direktori za etiku izdaju preporuke koje se tiču etičkih politika, a zaduženi su i za informisanje zaposlenih. Osnovni cilj im je sprječavanje i otkrivanje neetičkog i nelegalnog ponašanja u preduzeću. Za pojavu trenda uvođenja direktora za etiku je djelimično zasluženo usvajanje zakona Sarbejn-Ouksli (Sarbanes-Oxley Act) u SAD, koji je predsjednik Džordž Voker Buš (George W. Bush) donio 30. jula 2002. godine, kao reakciju na nekoliko korporativnih skandala o kojima se u javnosti itekako govorilo. Najveće zatvorske kazne izrečene menadžerima od početka XXI vijeka su:

- Bernard Ebers (Bernard Ebbers), VorldKom, izvršni direktor – 25 godina
- Džeefri Skiling (Jeffrey Skilling), Enron, izvršni direktor – 24 godine i 4 mjeseca
- Timoti Rigas (Timothy Rigas), Adelfia komjunikejšns (Adelphia Communications), finansijski direktor – 20 godina
- Džon Rigs (Jon Rigas), Adelfia Komjunikejšns (Adelphia Communications), osnivač – 15 godina
- Denis Kozlovski (Dennis Kozlowski). Tajko, izvršni direktor – od 8 godina i 4 mjeseca do 25 godina
- Mark Švorc (Mark H. Swartz), Tajko, finansijski direktor – od 8 godina i 4 mjeseca do 25 godina
- Kim Vu Šon (Kim Woo-jung), Daevu (Daewoo), osnivač – 10 godina
- Semjuel Voksel (Samuel Waksal), AjmKloun sistems (ImClone Systems), izvršni direktor – 7 godina i 3 mjesecda
- Endrju Festau (Andrew Fastow), Enron, finansijski dirketor – 6 godina
- Marta Stjuart (Martha Stewart), Marta Stjuart living omnipidia (Martha Stewart Living Omnimedia), izvršni direktor – 5 mjeseci, plus 5 mjeseci i 3 nedjelje kućnog pritvora

Profesor Arči Kerol (Archie B.Carroll), direktor Centra za neprofitne organizacije na Poslovnoj školi Teri (Terry College of Business), ima svoj koncept nivoa društvene odgovornosti preduzeća koje navodi u obliku „piramide društvene odgovornosti“:

- Ekonomska odgovornost (Economic Contribution) – Biti rentabilan. To je fundament na kome se sve zasniva.
- Pravna odgovornost (Legal Compliance) – Uvažavati zakon. Pravo je društvena kodifikacija o tome što je ispravno, a što nije. Treba se pridržavati pravila igre.
- Etička odgovornost (Ethical Conduct) – Biti etičan. Obaveza da se radi ono što je pravedno i fer, izbjegavati štetu.
- Filatropska odgovornost (Philathropic Activity) – Da preduzeće bude dobar građanin i da svojim sredstvima doprinosi poboljšanju kvaliteta života.

5. ETIČKI ASPEKTI SAVREMENIH TEHNOLOGIJA

Savremena ekonomska i poslovna dinamika traži sve veću otvorenost, slobodu i liberalizam svih ekonomskih subjekata. To podrazumijeva visok stepen povjerenja ili socijalnog kapitala, odnosno pokreće dilemu o odnosu između ekonomije i etike. Novija istraživanja u ovoj oblasti pokazuju da odsustvo etičkih normi u poslovanju nanosi veliku štetu kako pojedinim kompanijama, tako i ukupnoj svjetskoj ekonomiji. Zbog toga se ovoj temi posvećuje sve više pažnje u istraživanjima i edukaciji.

Poslovna etika ima svoje dvije osnovne dimenzije ispoljavanja i manifestovanja, a to su kolektivna, grupna etika i etika pojedinca. Kolektivna etika uključuje etičke postupke u poslovnim odlukama rukovodstva i menadžmenta kompanija koje se odnose na spoljašnje subjekte i okruženje, ali i etičke odnose unutar samih kompanija. Na drugoj strani, pojedinac koji ne posjeduje elementarne principe lične poslovne etike, i ima deficit ukupnih moralnih standarda, uvijek je spreman da izvrši prevaru, da stavi svoje lične interese iznad kolektivnih, zakonskih, iznad normi običajnog poslovnog morala i ljudskog odnosa, da naruši poslovnu klimu i atmosferu.

Osnovno pitanje koje se postavlja u analizi poslovne etike i odnosa ekonomije i etike jeste: gdje je granica koja određuje da li je nešto u poslovanju moralno ili nije? Odrediti granicu poslovne etike predstavlja veliki izazov za svakog rukovodioca i menadžera, ali i za sve zaposlene ljude. To je pitanje lične odluke, vlastitog doživljaja situacije, potreba, interesa i motiva, pitanje vlastitog moralnog integriteta, ali i pitanje kulturnog nasleđa, očekivanja i pritisaka koji dolaze iz preduzeća i okruženja.

5.1. Poslovna etika

Etika je grana filozofije koja se bavi pitanjima moralnog ponašanja. Proučavanje etike može ponuditi sredstva za donošenje teških moralnih odluka, ličnih i profesionalnih. Cilj nije da se donose etičke odluke s kojima će se svi složiti, već da se ojača naša sposobnost da na racionalnoj osnovi branimo kritičke sudove. Etičke dileme su svuda oko nas i kao sastavni dio svakodnevnog života predstavljaju konstantan izazov našem osećaju za etiku. Većina nas bi na isto pitanje odgovorila na osnovu ranije zauzetih stavova. Ali, da li onda možemo i da odbranimo odluke zasnovane na nekim uspostavljenim etičkim principima? To je suština proučavanja etike - da naučimo kako javno da opravdamo naš etički izbor na osnovu čvrstih etičkih premisa.

Ali, šta je zapravo etika i u čemu se razlikuje od morala? Riječ moral izvedena je od lat-

inske riječi mos, moris, što znači (između ostalog) "način života" ili "postupanje". Ona se često povezuje sa religijskim vjerovanjem i ličnim ponašanjem. Riječ etika, s druge strane, izvedena je iz grčke riječi ethos, što znači "običaj", "upotreba" ili "karakter". O etici se često misli kao o racionalnom procesu primjene postojećih principa prilikom sudara dva moralna ograničenja. Najteže etičke dileme nastaju kada dođe do sukoba dva "ispravna" moralna ograničenja. Zato etika često podrazumijeva ravnotežu suprotstavljenih ispravnih odgovora, tamo gdje nema onih "tačnih". Primjer može biti radnik na poslu, koji obeća da će ćutati kada mu se kolega povjeri da je potkradao firmu. Ako šef pokuša da od prvog radnika izvuče potvrdu priznanja drugog, prvi radnik mora da odmjeri lojalnost kolegi (kao moralne vrijednosti) prema posvećenosti istini (kao drugoj moralnoj vrijednosti).

Etika odražava shvatanja društva o tome šta jeste a šta nije ispravno u nekom činu, kao i razlike između dobra i zla. Ako nekoga optužite da je lijen ili nestručan, to ne znači da ste ga optužili za nemoralno ponašanje. S druge strane, laganje i krađa podrazumijevaju kršenje etičkih normi. Zato se etika često opisuje kao skup principa ili kao kodeks moralnog ponašanja.

Spremnost na eventualne dileme važan je cilj etičkog obrazovanja i procesa moralnog rasuđivanja. Naravno, pojedina etička ograničenja podložna su promjenama. Standardi profesionalnog ponašanja konstantno se mijenjaju kako zaposleni podešavaju svoje moralne kompase u skladu s okolnostima koje se mijenjaju. Na primjer, nekada su zaposleni, nedovoljno plaćeni za svoj rad, rutinski prihvatali poklone i slične izraze zahvalnosti od svojih saradnika, odnosno korisnika, pacijenata i sl. Danas se na takvu praksu gleda sa prezirom, mada još ne postoji jedinstven stav o tome gdje povući crtu.

5.2. Definisanje morala i etike

Definisane moralne vrijednosti i stavovi predstavljaju komponente etičkog ponašanja. Moralna vrijednost je, dakle, nešto što je "cijenjeno, vrijedno, o čemu se ima visoko

mišljenje, ili nešto podjednako dobro". Autonomija, pravda i dostojanstvo ljudskog života primjeri su vrijednosti koje su važne najvećem dijelu društva. Objektivnost i poštenje često se navode kao osnovne vrijednosti novinarskog rada. Slično tome, povjerenje, integritet i iskrenost poželjne su vrijednosti svakoga ko se bavi odnosima s javnošću. Vrijednosti su sastavne komponente stavova - dakle, "naučene emotivne, intelektualne i bihejviorističke reakcije na

ličnosti, stvari i događaje". Na primjer, stavovi protivnika eutanazije možda se zasnivaju na fundamentalnim moralnim vrijednostima kao što je svetost života. Nasuprot tome, stavovi onih koji vjeruju u "pravo na dostojanstvenu smrt" zasnivaju se na osnovnim vrijednostima kao što su autonomija pojedinca i pravo na kvalitet života. Stoga je lako vidjeti zašto etički sporovi i debate proizvode tako emotivnu retoriku.

Četiri značajna izvora direktno utiču na naše formiranje vrijednosti i stavova :

- porodica
- pripadnost grupi
- uzori
- društvene institucije

Sticanje vrijednosti i formiranje stavova jeste složen proces i nije lako podložan naučnoj provjeri. Ipak, za većinu nas važne sile koje oblikuju naš moralni razvoj su porodica, pripadnost grupi, uzori i društvene institucije. Roditelji su naš prvi susret s disciplinom, ali kako se razvijamo u autonomne osobe, pripadnost grupama, uzori i institucionalne sile igraju sve značajniju ulogu u oblikovanju naše moralne sudbine. Uz toliko različitih sila koje nas bombarduju etičkim signalima, neminovna je pojava sukoba među suprotstavljenim vrijednostima. Proučavanje etike i moralno rasuđivanje ne mogu nam automatski riješiti takve sukobe, ali mogu pružiti sredstva koja će nam olakšati suočavanje s teškim etičkim izborima.

U kojoj mjeri će svaki od ovih izvora uticati na naše moralno postupanje zavisiće od jedinstvenih okolnosti svakog pojedinca.

5.3. Način formiranja vrijednosti

Očekivano, roditelji čine prvi i vjerovatno najvažniji model ponašanja za djecu. Roditelji imaju primarni uticaj u usađivanju svijesti i osećaja za dobro i loše. Neke vrijednosti i stavove dijete uči disciplinom i instrukcijama, dok neke stiče oponašanjem roditelja. Na primjer, roditelji koji se uporno međusobno optužuju za probleme i teškoće usađuju djeci pogrešno uvjerenje da nijesmo odgovorni za svoje postupke. Isto tako, majka koja nastavniku napiše lažno pismo da "Perici juče nije bilo dobro" šalje svom Perici poruku da je laganje dozvoljeno. Ironično je to što takav roditelj nikada ne bi djetetu pokušao da usadi uvjerenje da je laganje pozitivna vrijednost, ali svojim ponašanjem šalje poruku da je varanje društveno prihvatljivo u pojedinim situacijama.

Pripadnost grupi je drugi važan faktor uticaja u moralnom razvoju, posebno među adolescentima. Najvažnije grupe su one sa kojima se srećemo u komšiluku, školi, crkvi, klubovima i, kada odrastemo, na poslu.

Takve grupe mogu izvršiti ogroman, nekad neizdrživ pritisak na prilagođavanje. U okviru njih moralne vrijednosti neke osobe prolaze kroz najteže izazove, a zbog društvene uloge koja se zahtijeva od članova grupe ovdje može doći do etičkih kompromisa. Naravno, u pojedinim slučajevima kao što je pripadnost vjerskoj organizaciji, članstvo u grupi može ojačati sistem vrijednosti pojedinca.

Uzori su one osobe koje cijenimo, poštujemo i želimo da oponašamo. Oni mogu da nas nauče dobrom ili lošem (na primjer, mladima može biti privlačan raskalašni život preprodavaca droge), ali i imaju ogroman uticaj na imitativno ponašanje drugih. Djeca i adolescenti ulaze u psihološke veze sa svojim uzorima i preuzimaju njihove ideje, stavove i postupke.

Porodice, grupe i uzori imaju snažan i očigledan uticaj na naš osjećaj za etiku. Ali ne treba zanemariti ni društvene institucije kao važan faktor uticaja na moralni život pojedinca. Da li takve institucije mijenjaju naše etičke standarde ili ih samo odražavaju? To je složeno pitanje, mada ne treba posebno naglašavati da društvene institucije odražavaju preovlađujuće norme i istovremeno imaju ključni značaj u mijenjanju stavova u vezi sa standardima ponašanja. Na primjer, „seksualna revolucija" je uveliko bila u toku kada se u nju uključila televizija, ali je najverovatnije da je kod javnosti upravo televizija imala važ-

nu ulogu u prihvatanju većih seksualnih sloboda, mada se ovo ne može naučno dokazati. Institucije imaju jak uticaj na svoje članove i određuju etički ton njihovog postupanja. U svakoj organizaciji postoji moralna kultura koja se odražava kako u pisanim pravilnicima tako i u primjerima vodećih rukovodilaca. I jedno i drugo inspiriše etičko ponašanje članova institucije.

5.4. Savremene tehnologije

Internet, kao virtuelna institucija, se posljednjih nekoliko godina vrlo brzo razvija i postaje dominantan medij za komunikacije i poslovanje. Međutim, postoji malo zakona i pravila koja se bave Internetom. Zbog daljeg razvoja Interneta i njegove sve veće važnosti on postaje meta raznim vladama i institucijama vlasti koje ga žele regulisati i kontrolisati, a jednako tako i pojedincima koji žele narušavati tuđu privatnost.

Donošenje pravila i zakona o Internetu nije nimalo lak zadatak. Sama priroda Interneta - milioni povezanih računara na svim stranama svijeta, čine regulisanje Interneta teškim, ako ne i nemogućim. Nedostatak pravila znači da svako ko koristi Internet, koji je većinom javna mreža, može biti meta svakome ko ima tehničko znanje i volju za napad na tuđu privatnost. Neki etičari ispravno uočavaju etičke izazove neregulisanog Interneta. Međutim, postoji i tendencija ka histeriji svaki put kada se javi nova tehnologija, što ostavlja pogrešan utisak da su etička pitanja koja ona postavlja jedinstvena. Digitalna manipulacija fotografija, na primjer, ne mijenja činjenicu da se primjenjuje obmana, a obmana je jedno od trajnih pitanja novinarske prakse. Isto tako, nema sumnje da pitanja kao što su narušavanje privatnosti, piraterija intelektualne svojine i širenje lažnih informacija dobijaju veću dimenziju na Internetu. Ali tehnologija nije izmijenila osnovna etička pitanja. Na primjer, krađa intelektualne svojine je sama po sebi loša, bez obzira na to da li se javlja u sajberspejsu ili pomoću nekih tehnološki jednostavnijih sredstava.

*Zato su vrijednosti o kojima govori etika vanvremenske i ne mijenjaju se uvođenjem novih tehnologija.*Naprotiv, nove tehnologije se ipak na kraju prilagođavaju etičkim kodeksima. Ljudska psiha Internet prihvata i tretira kao i svaki drugi javni medijum. Ipak, Internet je po mnogo čemu različit od ostalih medija za komunikaciju sa kojima se savremeni čovjek sreće. Od razvoja radija, TV-a i savremenih oblika satelitske televizije, sa desetinama, stotinama pa i više hiljada kanala, sadržajima prilagodjenim raznim ciljnim grupama, čovjek je izložen uticajima raznih kultura, običaja, informacijama u obliku slike, zvuka, ideja. Ipak, svi ti mediji nemaju ono što odlikuje Internet - svi su oni jednosmjerni, dakle informacije teku samo ka korisniku. Za razliku od novina, radija i TV, gdje bi smo svi mi priznali to ili ne želeli da se pojavimo, ali je to teško izvodljivo, Internet je medij koji nam upravo to i omogućava.

Internet uvodi novinu - korisnik interneta može svoje mišljenje, ideje i proizvode podijeliti sa milionima korisnika u svijetu, može direktno uticati na druge korisnike i može potpuno nesputan istraživati nebrojeno stranica napisanih od drugih korisnika. Ali sva sloboda koju Internet nudi, povlači i odgovornost - sami smo odgovorni za sve što izjavimo ili učinimo na njemu. Kako to djeluje na ljude? Mogućnost da ono što radite vidi ogroman auditorijum različito djeluje na svakog čovjeka. Neko se zbuni ili uplaši, neko se malo

uozbilji, neko tremu razbija šalom, neko to prihvata normalno, kao i razgovaranje telefonom. Ono što neko smatra normalnim ponašanjem nekom drugom se možda ne dopada. Imamo samo jedan Internet i moramo da naučimo da ga zajedno i koristimo. To znači da moramo biti spremni na maksimalnu međusobnu toleranciju i obzire, ali i odgovornost za ono što radimo. Upravo zbog toga postoje određene norme koje treba svi da poštujemo. Zato je Internet konzorcijum (koji je odgovoran za razvoj standarda pomoću kojih Internet funkcioniše) definisao neke predloge pravila ponašanja kroz RFC 1955. Uopšteno, za sve oblike aktivnosti na Internetu važi da ne smijete raditi ništa što je protivzakonito ili se kosi sa osnovnim moralnim normama. Ostala pravila zavise od pojedinih internet servisa.

Ove norme ponašanja na Internetu se mogu svijesti na nekoliko osnovnih:

- Pokažite poštovanje i razumijevanje prema drugima
- Ne koristite internet za širenje rasnih i vjerskih predrasuda
- Nemojte koristiti računar da bi nanijeli drugima štetu
- Nemojte ometati druge u korišćenju mreže ili računara
- Nemojte njuškati po tuđim dokumentima
- Nemojte krasti podatke ili prisvajati tuđe ideje
- Nemojte koristiti tuđe resurse bez odobrenja
- Razmislite o društvenim posledicama programa kojeg puštate u promet

Naravno, pošto svaki vid komunikacije ima drugačije osobine, stoga proističe da se pravila ponašanja donekle razlikuju u zavisnosti od njenog oblika, i to kao:

- komunikacija dva korisnika (elektronska pošta)
- komunikaciju sa više korisnika (forumi, mailing liste)
- postavljene sadržaje (web stranice i druge oblike servera)

U ovom trenutku ne treba posebno naglašavati da je konvergencija komunikacionih vidova, primjenom Internet tehnologija, revolucionarno promijenila svijet u kojem živimo. Rječnik našeg društva sada je prepun modernih izraza kao što su internet, sajberspejs, digitalizacija, elektronska pošta i informacioni superautoput. Posledice ovog zadivljujućeg kulturnog preobražaja istovremeno su veličanstvene i zastrašujuće i predstavljaju izazove političarima, sociolozima i filozofima.

Konvergencija je najnoviji pojam u tehnološkom rječniku. On ima više značenja ali nema potrebe naglašavati da revolucionarno mijenja način na koji komuniciramo. Mobilni telefoni, na primjer, mogu da rade i kao internet terminali, računar može da služi i kao televizor, bežična tehnologija postaje omiljeni način telefoniranja, a pristup Internetu danas omogućavaju i lokalne kompanije za kablovsku televiziju. Spisak je poduži.

5.5. Etika i moralne norme novih tehnologija

Nema sumnje da nove tehnologije uvode nove pristupe neetičkom ponašanju, ali to je već poznata stvar. Naravno, jedna od najvećih briga jeste lakoća kojom se lične informacije mogu prikupljati i dijeliti preko interneta. Osnovna vrijednost još uvijek je privatnost.

Upotreba weba u pirateriji muzike ili filmova, umjesto klasičnih metoda presnimavanja, ne mijenja činjenicu da neetičko postupanje obuhvata krađu intelektualne svojine. Kao što upotreba digitalne tehnologije za mijenjanje fotografije i dalje obuhvata pitanje iskrenosti i istine.

Priključivanjem računara na Internet, odnosno na računarsku mrežu realizovanu Internet tehnologijama, postoji realna opasnost da neko ko se takođe nalazi u mreži kao uljez pristupi resursima našeg računara, na primjer podacima na disku koji predstavljaju poslovnu prepisku. Da li je, onda, naša kompanija sigurna ? Jedna od posledica narušavanja nečije privatnosti može da bude i tzv. krađa identiteta. Snabdeveni individualnim personalnim informacijama, kradljivci identiteta mogu da otvore račune u bankama, obavljaju kupovinu, a u zemljama u kojima su automatizovane servisne usluge za građane, mogu da dobiju sertifikate o rođenju, pasoš, kredit i sl., a sve to u ime osobe o čijim podacima se radi. Lažnim identitetom kriminalac može da dobije pozajmicu u banci, kupi auto, stan, ode na putovanje i sl., i na taj način žrtvu može da optereti finansijski, a u nekim slučajevima da joj napravi i kriminalni dosije.

III DIO
KODEKS ETIKE ZA PROFESIONALNE RAČUNOVOĐE

1. MEĐUNARODNO UDRUŽENJE RAČUNOVOĐA

1.1. Organizacija

Međunarodno udruženje računovođa (International Federation of Accountants (IFAC)) je svjetska organizacija za računovodstvenu profesiju. Osnovana je 1977. godine s misijom služenja javnom interesu kroz jačanje računovodstvene profesije širom svijeta, te pridonošenje razvoju snažne međunarodne ekonomije postavljanjem i poticanjem na pridržavanje stručnih standarda visokog kvaliteta, zalaganjem za međunarodno usklađivanje tih standarda, te raspravljanje o problemima od javnog interesa tamo gdje je profesionalna stručnost najrelevantnija.

IFAC se sastoji od 175 članova i asocijacija u 130 zemalja širom svijeta obuhvatajući oko 3.0 miliona računovođa u javnoj praksi, privrednim granama i trgovini, obrazovanju i javnom sektoru. Nijedno računovodstveno tijelo u svijetu i samo nekoliko ostlaih profesionalnih organizacija nema toliko široku međunarodnu potporu kao što je ima IFAC.

IFAC-ova upravna tijela, osoblje i volonteri su privrženi vrijednostima poštenja, transparentnosti i stručnosti. Takođe, IFAC nastoji povećati privrženost profesionalnih računovođa tim vrijednostima pomoću *Kodeksa etike za profesionalne računovođe* koji izdaje Odbor za međunarodne standarde etike za računovođe (IESBA).

Za daljnje informacije posjetite IFAC-ovu web-stranicu na http://www.ifac.org.

1.2. Inicijative za donošenje standarda

IFAC je davno prepoznao da je temeljni način zaštite javnog interesa razvijanje, promovisanje i nadmetanje međunarodno priznatih standarda kao sredstva osiguranja pouzdanosti informacija od kojih zavise ulagači i ostai učesnici.

Odbor za međunarodne standarde revidiranja i izražavanja uvjerenja (International Auditing and Assourance Standards Board (IAASB)), Odbor za međunarodne standarde računovodstvene edukacije (International Auditing and Assurance Standards Board (IAASB)), Odbor za međunarodne standarde računovodstvene edukacije (International Accounting Education Standards Board (IAESB)), Odbor za međunarodne standarde etike za računovođe (International Ethics Standards Board for Accountants (IESBA)) i Odbor za računovodstvene standarde javnog sektora (International Public Sector Accounting Standards Board (IPSASB)) provode strog obavezujući postupak koji podupire razvoj visokokvalitetnih standarda u javnom interesu na transparentan, djelotvoran i

efikasan način. Svi ovi nezavisni odbori za donošenje standarda imaju Konsultativne savjetodavne grupe, koje iznose poglede javnosti i uključuju članove iz javnosti. Ti odbori izdaju sljedeća obavještenja:

- Kodeks etike za profesionalne računovođe (Code of Ethics for Professional Accountants);
- Međunarodne standarde revidovanja, uvida, drugih izražavanja uvjerenja i povezanih usluga (International Standards on Auditing, Review, Other Assurance, and Related Services);
- Međunarodni standard kontrole kvalieta (International Standard on Quality Control);
- Međunarodne standarde edukacije (International Education Standards); i
- Međunarodne računovodstvene standarde javnog sektora (International Public Sector Accounting Standards).

IAASB, IAESB, IESBA i IPSASB jednim imenom se nazivaju Odbori za aktivnosti od javnog interes. Takođe, IAASB, IAESB i IESBA su podložni nadzoru koji provodi Odbor za nadzor javnog interesa (Public interest oversight bord). Za više informacija vidjeti http://www.ipiob.org/.

Vijeće za nadzor usklađenosti (Compliance Advisory Panel (CAP)) nadzire programe usklađenosti tijela članova IFAC-a koji od IFAC-ovih članova i asocijacija zahtijevaju da dokažu kako su koristili najbolja nastojanja da bi se primijenili standardi koje izdaje IFAC i Odbor za međunarodne računovodstvene standarde. Obaveze tijela članova navedene su u IFAC-ovom dokumentu pod nazivom Izjava o obavezama članova. Za više informacija vidjeti http://www.ifac.org/ complianceprogram.

1.3. Ostale inicijative

IFAC razvija referetne upute i podstiče razmjenu resursa s ciljem pomaganja profesionalnim računovođama u preduzećima. Takođe IFAC osniva grupe koje se bave problematikom koja se odnosi na malo i srednje preduzetništvo (small and medium practices (SMPs)) i male i srednje subjekte (SMEs) te zemlje u razvoju, a svi od navedenih imaju ključnu ulogu u globalnoj ekonomiji.

Misija Međunarodnog udruženja računovođa (IFAC), kao što je navedeno u njenom statutu, jeste služiti javnom interesu, ustrajati u jačanju računovodstvene profesije širom svijeta, doprinijeti razvoju međunarodnih ekonomija ustanovljavanjem i promovisanjem privrženosti visoko kvalitetnim profesionalnim standardima, potpomaganjem međunarodnog ujednačavanja takvih standarda i iznošenjem problematike koja je od javnog interesa tamo gdje je profesionalna stručnogst najrelevantnija. U ostvarivanju te misije, Odbor IFAC-a je osnovao Odbor za međunarodne standarde etike za računovođe (IESBA) s ciljem da razvija i izdaje, prema vlastitom ovlašćenju, visoko kvalitetne etike standarde i druge objave za upotrebu profesionalnih računovodstvima širom svijeta.

Ovaj *Kodeks etike za profesionalne računovođe* (IESBA-ov Kodeks) uspostavlja etičke zahtjeve za profesionalne računovođe. Članovi IFAC-a ili kompanije neće primjenjivati

blaže standarde od onih koji su navedeni u Kodeksu. Međutim, ukoliko je članu ili kompaniji zabranjeno zakonom ili regulatvom postupanje u skladu s određenim djelovima Kodeksa, iste će potpisati u skladu sa ostalim dijelovima ovog Kodeksa

Neka zakonodsvstva mogu imati zahtjeve ili upute koji se razlikuju od onih sadržanih u ovom Kodeksu. U tim zakonodavstvima profesionalni računovođe moraju voditi računa o tim razlikama i postupati u skladu sa strožim zahtjevima i uputama osim ako se to zakonom ili propisom zabranjeno.

1.4. Međunarodna federacija računovođa-IFAC

Međunarodna federacija računovođa (IFAC) je svjetska organizacija za računovodstvenu profesiju. Osnovana je 1977. godine sa zadatkom da:

- služi javnom interesu,
- jača računovodstvenu profesiju na globalnom nivou i
- doprinese razvoju jake međunarodne ekonomije uspostavljanjem i promovisanjem profesionalnih standarda visokog kvaliteta, promovisanjem međunarodnog prihvatanja takvih standarda, i rešavanjem pitanja od javnog interesa u kojima je profesionalna stručnost najrelevantnija.

Upravljanje Međunarodnom federacijom računovođa je u nadležnosti njegovog Odbora i Veća. Odbor je manja grupa odgovorna za uspostavljanje politike Međunarodne federacije računovođa, a Veće uključuje po jednog predstavnika iz svake organizacije - članice. Sjedište Međunarodne federacije računovođa je u Njujorku. Internet adresa je www.ifac.org.

Glavne komponente IFAC-ovog okvira čine:

- Međunarodni standardi revizije i uvjeravanja (donosi ih, mijenja i ukida Odbor za međunarodne standarde revizije i uvjeravanja - IAASB),
- Etički kodeks za profesionalne računovođe (donosi ga i mijenja Komitet za etiku),
- Međunarodni obrazovni standardi (donosi ih, mijenja i ukida Odbor za međunarodne računovodstvene standarde edukacije - IAESB) i
- Međunarodni računovodstveni standardi za javni sektor (donosi ih, mijenja i ukida Komitet za javni sektor – Odbor za međunarodne računovodstvene standarde za javni sektor - IPSASB).

2. ODBOR ZA ETIKU

Odbor za etiku je tijelo za ustanovljavanje standarda postavljeno od strane Međunarodne federacije računovođa (IFAC) i radi nezavisno pod njegovim pokroviteljstvom

Pregled uloge Odbora za etiku i procesa za ustanovljavanje standarda

Cilj

Odbor za etiku razvija i izdaje u javnom interesu etičke standarde visokog kvaliteta, i druge proglase za profesionalne računovođe za upotrebu širom svijeta. IFAC-ov etički kodeks za profesionalne računovođe i tumačenja odnose se na sve profesionalne računovođe, uključujući i one u javnoj praksi, u poslovanju, obrazovanju i u javnom sektoru. Taj Kodeks služi kao osnova za etičke kodekse razvijene i primjenjivane od strane članica. Nijednoj članici IFAC-a ili firmi koja objavljuje izvještaje u skladu sa Međunarodnim standardima revizije i usluga uvjeravanja nije dozvoljeno da primjenjuje standarde koji su manje stroži nego oni navedeni u Kodeksu.

Redovni proces

Rigorozni redovni proces koji primjenjuje Odbor za etiku odlučujući je da bi se obezbijedilo detaljno razmatranje mišljenja onih na koje se odnose ovi standardi i tumačenja. Proces, čiji je kratak pregled dat dolje, primjenljiv je na razvoj svih proglasa Odbora za etiku.

- **Istraživanje i konsultacije** – Obično se oformi radna grupa čija je obaveza da razvije nacrt standarda ili tumačenja. Radna grupa razvija svoje pozicije na osnovu odgovarajućeg istraživanja i konsultacija.
- **Transparentna debata** – Predloženi standard ili tumačenje predstavlja se u obliku programa rada otvorenom za diskusiju i debatu na sastanku Odbora za etiku, otvorenom za javnost.
- **Izlaganje javnom komentaru** – Nacrti izlaganja predloženih standarda objavljeni su na web strani Odbora za etiku i otvoreni su za javni komentar. Period izlaganja obično nije kraći od 90 dana.
- **Razmatranje komentara dobijenih prilikom izlaganja** – Komentari i predlozi koji su dobijeni zahvaljujući izlaganju, razmatraju se na sastanku Odbora za etiku, koji je otvoren za javnost, a nacrt izlaganja se razmatra kao odgovarajući. Ukoliko Odbor za etiku bude smatrao da su promjene urađene nakon izlaganja od suštinskog značaja, pa zahtjevaju ponovno izlaganje, revidirani dokument će biti ponovo izdat za dalje komentare.

- **Odobrenje** – Barem dvije trećine članova mora da glasa za, da bi se odobrili nacrti izlaganja, nacrti ponovnog izlaganja, standardi i tumačenja.

Zaštita javnog interesa

Odbor za zaštitu javnog interesa (PIOB) nadgleda IFAC-ove aktivnosti od javnog interesa. Cilj PIOB-a je da poveća uvjerenje investitora i drugih, da su takve aktivnosti, uključujući i ustanovljavanje standarda od strane Odbora za etiku, na odgovarajući način osjetljive na pitanja javnog interesa. Članove PIOB-a imenuju međunarodne institucije i regulatorna tijela.

Proglasi Odbora za etiku

- **Etički kodeks za profesionalne računovođe** ustanovljava etičke principe za 2.5 miliona profesionalnih računovođa koji su članovi tijela koja ulaze u sastav IAC-a.
- **Tumačenja etičkog kodeksa za profesionalne računovođe** pomažu u primjeni Kodeksa. Tumačenja imaju vrijednost zvaničnog dokumenta.

Poduhvat članova Odbora za etiku da razvije standarde i tumačenja u javnom interesu.

Osnovni principi

Etički kodeks zahtjeva da se računovođe pridržavaju šest osnovnih principa:

Integritet – Profesionalni računovođa mora biti iskren i pošten u obavljanju svojih profesionalnih usluga.

Objektivnost – Profesionalni računovođa ne smije da dozvoli da predrasude ili pristrasnost, sukob interesa ili uticaj drugih prevladaju objektivnost.

Profesionalna sposobnost i odgovarajuća briga - Profesionalni računovođa treba da obavlja profesionalne usluge sa odgovarajućom brigom, sposobnošću i marljivošću i dužan je da profesionalno znanje i vještinu održava na nivou koji garantuje kompetentno obavljanje usluga.

Povjerljivost – Profesionalni računovođa mora da poštuje povjerljivost informacije do koje je došao tokom izvršenja profesionalnih usluga.

Profesionalno ponašanje – Profesionalni računovođa treba da se ponaša na način koji dolikuje dobroj reputaciji profesije i da se uzdrži od bilo kakvog ponašanja koje bi moglo da je dikredituje.

Tehnički standardi – Profesionalni računovođa treba da obavlja profesionalne usluge u skladu sa relevantnim tehničkim i profesionalnim standardima. U slučaju profesionalnih računovođa koji su u praksi, podrazumijeva se i poštovanje standarda koji se tiču nezavisnosti.

Uloga savjetodavne grupe (CAG) Odbora za etiku

Savjetodavna grupa Odbora za etiku sastoji se od predstavnika regulatora i poslovnih

i međunarodnih organizacija, koji su zainteresovani za razvoj visokokvalitetnih međunarodnih etičkih standarda. Putem aktivnih konsultacija, Odbor za etiku dobija vrijedan input javnog interesa u vezi sa svojim programom rada, kalendarom projekta, prioritetima i tehničkim pitanjima.

Članovi Odbora za etiku

Odbor za etiku se sastoji od predsjednika i 17 članova – volontera iz cijelog svijeta i obuhvata predstavnika iz IFAC-vih članica, stručnjake iz prakse i pojedince koji nisu u praksi. Članove imenuje odbor IFAC-a na osnovu preporuka IFAC-ove komisije za imenovanje, a odobrava ih PIOB. Kompletna lista članova Odbora za etiku sa njihovim biografijama dostupna je na sajtu Odbora za etiku www.ifac.org/ethics.

3. DEFINICIJE IZ KODEKSA ETIKE ZA PROFESIONALNE RAČUNOVOĐE

U *Etičkom kodeksu za profesionalne računovođe* sljedeći izrazi imaju značenja koja su im data:

Prihvatljivi nivo
Nivo na kojem razumna i dobro obaviještena treća strana, odmjeravanjem svih specifičnih činjenica i okolnosti dostupnih profesionalnom računovođi u datom trenutku, može da zaključi da usaglašenost sa osnovnim principima nije ugrožena.

Reklamiranje
Javno objavljivanje informacija u vezi sa uslugama ili vještinama profesionalih računovođa u javnoj praksi koje vrši u okviru poslovanja.

Klijent o kome se pruža uvjeravanje
Odgovorna strana, tj. osoba (ili osobe) koja je:
(a) U angažovanju direktnog izvještavanja, odgovorna za predmetno pitanje; ili
(b) U angažovanju zasnovanom na tvrdnji odgovorna za suštinsku informaciju i može biti odgovorna za predmetno pitanje.

Angažovanje na osnovu koga se pruža uvjeravanje
Angažovanje u kome profesionalni računovođa zaposlen u javnoj praksi izražava zaključak sa ciljem da poveća stepen povjerenja očekivanih korisnika (koji nisu odgovorna strana) o ishodu evaluacije ili odmeravanja predmetnog pitanja po kriterijumima.
(Uputstvo o angažovanjima na osnovu kojih se pruža uvjeravanje vidjeti u Međunarodnom okviru za angažovanja na osnovu kojih se pruža uvjeravanje, koji je objavio Odbor za Međunarodne standarde revizije i uvjeravanja, a koji opisuju elemente i ciljeve angažovanja na osnovu koga se pruža uvjeravanje i identifikuju angažovanja za koja se primjenjuju Međunarodni standardi revizije (na engleskom ISA), Međunarodni standardi o ispitivanju angažovanja (engl. ISRE) i Međunarodni standardi o angažovanjima na osnovu kojih se pruža uvjeravanje (ISAE).

Tim na angažovanju na osnovu koga se pruža uvjeravanje
(a) Svi članovi tima na angažovanju za angažovanje na osnovu koga se pruža uvjeravanje;
(b) Svi ostali zaposleni u okviru firme koji mogu direktno uticati na ishod angažovanja na osnovu koga se pruža uvjeravanje, obuhvatajući sledeće:

(i) lica koja predlažu visinu naknade, ili koja vrše direktan nadzor partnera na angažovanju na osnovu koga se pruža uvjeravanje, u vezi sa izvršavanjem tog angažovanja.

(ii) Lica koja pružaju konsultacije koje se tiču tehničkih ili specifičnih pitanja, transakcija ili događaja u vezi sa angažovanjem na osnovu koga se pruža uvjeravanje; i

(iii) Lica koja obezbeđuju kontrolu kvaliteta za angažovanje na osnovu koga se pruža uvjeravanje, uključujući lica koja vrše pregled kontrole kvaliteta za angažovanje.

Klijent revizije

Entitet u odnosu na koji firma sprovodi angažovanje revizije. Kada je klijent entitet kotiran na berzi, klijent revizije uvijek podrazumijeva povezane entitete. U slučaju kada klijent nije entitet kotiran na berzi, klijent revizije podrazumijeva one povezane entitete nad kojima klijent ima direktnu ili indirektnu kontrolu.

Angažovanje revizije

Angažovanje razumnog uvjeravanja pri kojem profesionalni računovođa u javnoj praksi iznosi mišljenje o tome da li su finansijski izvještaji sastavljeni u odnosu na sve materijalno značajne aspekte (odnosno da li daju istinitu i objektivnu sliku, i da li su objektivno prikazani po svim materijalno značajnim aspektima), u skladu sa važećim okvirom finansijskog izvještavanja, kao što je angažovanje sprovedeno u skladu sa Međunarodnim standardima revizije. To podrazumijeva i Statutarnu reviziju, odnosno reviziju čije sprovođenje zahtijeva zakonodavstvo ili neko drugo regulatorno tijelo.

Revizijski tim

(a) Svi članovi tima na angažovanju revizije;

(b) Sva ostala lica u okviru firme koja mogu direktno da utiču na ishod angažovanja revizije, uključujući:

(i) lica koja predlažu visinu naknade, ili koja vrše direktan nadzor partnera na angažovanju na osnovu koga se pruža uvjeravanje, u vezi sa izvršavanjem tog angažovanja, uključujući zaposlene na svim sukcesivno višim nivoima počev od partnera na angažovanju pa sve do osobe koja je viši li rukovodeći partner firme (izvršni rukovodilac, ili ekvivalentno tome);

(ii) lica koja pružaju konsultacije koje se tiču tehničkih ili specifičnih pitanja, transakcija ili događaja u vezi sa angažovanjem; i

(iii) lica koja obezbeđuju kontrolu kvaliteta za angažovanje, uključujući lica koja vrše pregled kontrole kvaliteta za angažovanje; i

(c) Sva lica u okviru firme u mreži koja direktno mogu da utiču na angažovanje revizije.

Član uže porodice

Roditelj, dijete ili brat ili sestra, neko ko nije samo bliski srodnik.

Uslovljena naknada

Naknada proračunata na prethodno utvrđenoj osnovi, a odnosi se na ishod transakcije ili rezultat usluga koje je pružila firma. Naknada koja je utvrđena na sudu ili nekoj drugoj

javnoj nadležnosti, nije uslovljena naknada.

Direktni finansijski interes

Finansijski interes:

(a) koji se posjeduje direktno i pod kontrolom je pojedinca ili entiteta (uključujući ona kojima upravljaju drugi na diskrecionoj osnovi); ili

(b) koji se posjeduje indirektno putem kolektivnog ulaganja, fonda ili drugog posrednika nad kojim pojedinac ili entitet ima kontrolu ili mogućnost uticanja na odluke o ulaganju.

Direktor ili rukovodilac

Oni koji su zaduženi za upravljanje pravnim licem, ili imaju jednake nadležnosti, bez obzira na njihov naziv titule, što može varirati od zakonodavstva do zakonodavstva.

Partner na angažovanju

Partner ili druga osoba u firmi odgovorna za angažovanje i njegovo izvršavanje, kao i za izvještaj objavljen u ime firme, i neko ko, kada se to zahtijeva, ima odgovarajuću nadležnost od profesionalnog, pravnog ili regulatornog tijela.

Ispitivanje kontrole kvaliteta angažjovanja

Proces koji ima za cilj da obezbedi objektivnu evaluaciju, prije nego što se objavi izvještaj, o značajnim rasuđivanjima koja je tim na angažovanju napravio i o zaključcima do kojih je došao formulišući određeni izvještaj.

Tim na angažovanju

Svi partneri i osoblje koji obavljaju neko angažovanje, uključujući i sve pojedince angažovane od strane firme ili firme u mreži koji sprovode procedure na osnovu kojih se pruža uvjeravanje u tom angažovanju. Ovo ne podrazumijeva eksterne stručnjake koje angažuje firma ili firma u mreži.

Sadašnji računovođa

Profesionalni računovođa zaposlen u javnoj praksi koji je trenutno na mjestu revizora ili obavlja računovodstvene, poreske, konsultanske ili slične profesionalne usluge za klijenta.

Eksterni stručni savjetnik

Lice (koje nije partner ili dio profesionalnog osoblja, uključujući privremeno angažovano osoblje firme ili firme u mreži) ili organizacija koja posjeduje vještine, znanje i iskustvo u nekoj oblasti , a da to nije računovodstvo ili revizija, i čiji rad u toj oblasti se koristi kao pomoć profesionalnom računovođi u sticanju dovoljne količine odgovarajućih dokaza.

Finansijski interes

Učešće u kapitalu ili drugim hartijama od vrijednosti, obveznicama, zajmu ili drugim dugovnim instrumentima pravnog lica, uključujući prava i obaveze sticanja takvog interesa i derivativa direktno povezanih sa takvim interesom.

Finansijski izvještaji

Strukturalni prikaz finansijskih informacija iz prošlosti, uključujući sa njima povezane napomjene, koje za cilj imaju pojašnjenje ekonomskih resursa ili obaveza u nekom određenom vremenskom periodu, ili promjene u nekom vremenskom periodu u skladu sa okvirom finansijskog izvještavanja. Povezane note obično sadrže rezime značajnih računovodstvenih politika i drugih informacija koje pružaju objašnjenja. Termin može da se odnosi i na cio skup finansijskih izvještaja, na primjer, bilans stanja, ili izvještaj o prihodima i troškovima, kao i sa njima povezanim notama koje daju objašnjenja.

Finansijski izvještaji na osnovu kojih firma iznosi mišljenje

U slučaju pojedinačnog entiteta, finansijski izvještaji tog entiteta. U slučaju objedinjenih finansijskih izvještaja, koji se još nazivaju i grupnim finansijskim izvještajima, objedinjeni finansijski izvještaji.

Firma

(a) Pojedinac, partnerstvo ili korporacija profesionalnih računovođa;
(b) Entitet koje kontroliše takve strane putem vlasništva, rukovodstva i drugih načina i,
(c) Entitet koji takve strane kontrolišu putem vlasništva, rukovodstva i drugih načina.

Finansijske informacije iz prošlosti

Informacije iznešene u finansijskim terminima u vezi sa određenim entitetom, izvedene prvenstveno iz računovodstvenog sistema tog entiteta, o ekonomskim događajima koji su se odvijali u prethodnom periodu ili o ekonomskim uslovima ili okolnostima u određenim periodima u prošlosti.

Uža porodica

Supružnik ili izdržavano lice.

Nezavisnost

Nezavisnost je:

(a) Nezavisnost mišljenja – način razmišljanja koji dozvoljava iznošenje zaključka sačuvano od uticaja koji mogu ugroziti profesionalno rasuđivanje, i koje na taj način dozvoljava pojedincu da djeluje sa integritetom, i pruža objektivno i profesionalno rasuđivanje.

(b) Nezavisnost djelovanja – izbjegavanje činjenica i okolnosti koje su toliko značajne da bi razumna i obaviještena treća strana, odmjeravanjem svih specifičnih činjenica i okolnosti mogla da zaključi da je ugrožen integritet, objektivnost ili profesionalna nepovjerljivost firme, člana revizijskog tima ili člana tima na angažovanju na osnovu koga se pruža uvjeravanje.

Indirektni finansijski interes

Finansijski interes beneficijalno posjedovan kroz sredstva kolektivnog ulaganja, imanje, fond ili drugi posrednik nad kojim pojedinac ili entitet nemaju kontrolu ili mogućnost uticanja na odluke o ulaganju.

Vodeći partner revizije

Partner angažovanja, lice odgovorno za ispitivanje kontrole kvaliteta angažovanja, i ostali partneri revizije, ukoliko ih ima, u timu na angažovanju, koji donose ključne odluke ili sudove o značajnim pitanjima u pogledu revizije finansijskih izvještaja o kojima firma iznosi mišljenje. U zavisnosti od okolnosti i uloge pojedinaca u reviziji, "ostali partneri revizije" mogu da podrazumijevaju, na primjer, partnere revizije odgovorne za značajne filijale ili sektore.

Entitet kotiran na berzi

Entitet čije su akcije, hartije od vrijednosti, dugovanja ponuđeni ili kotirani na priznatoj berzi akcija, ili su dati na tržište po pravilima priznate berze akcija ili drugog ekvivalentnog tijela.

Mreža

Veća struktura:

(a) koja za cilj ima saradnju; i

(b) koja očigledno ima za cilj dijeljenje dobitaka ili troškova, ili ima zajedničko vlasništvo, kontrolu ili rukovodstvo, zajedničke politike i procedure kvaliteta kontrole, zajedničku poslovnu strategiju, upotrebu zajedničkog zaštićenog imena, ili značajnog djela profesionalnih resursa.

Firma u mreži

Firma ili entitet koji pripada mreži.

Kancelarija

Posebna podgrupa, organizovana po geografskoj ili radnoj liniji.

Profesionalni računovođa

Pojedinac koji je član IFAC–ove organizacije članica.

Zaposleni profesionalni računovođa

Profesionalni računovođa zaposlen ili angažovan na izvršnom ili neizvršnom radnom mestu u oblastima kao što su trgovina, privreda, usluge, javni sektor, obrazovanje, neprofitni sektor, regulatorna tijela ili profesionalna tijela, ili profesionalni računovođa koji radi po ugovoru sa takvim entitetima.

Profesionalni računovođa u javnoj praksi

Profesionalni računovođa, bez obzira na njegovu funkcionalnu klasifikaciju (na primjer, revizija, porez ili konsalting) u firmi koji pruža profesionalne usluge. Ovaj termin se takođe koristi kada se misli na firmu profesionalnih računovođa u javnoj praksi.

Profesionalna usluga

Usluge u kojima se zahtijeva računovostvo ili slične tehnike koje obavlja profesionalni

računovođa a uključuju usluge računovodstva, revizije, poreskog upravljanja i konsaltinga i usluge upravljanja finansijama.

Entitet od javnog interesa

(a) Entitet kotiran na berzi; i

(b) svaki entitet:

(i) definisan od strane zakona i regulativa kao entitet od javnog interesa; ili

(ii) za koji se zakonom i regulativama zahtijeva sprovođenje revizije u skladu sa istim zahtjevima nezavisnosti koji se primjenjuju na reviziju entiteta kotiranih na berzi. Takvo pravilo može biti objavljeno od strane bilo kog relevantnog regulatornog tijela, uključujući i regulatorno tijelo revizije.

Povezani entitet

Entitet koje ime bar jednu od sledećih veza sa klijentom:

(a) Entiet koji ima direktnu ili indirektnu kontrolu nad klijentom pod uslovom da je klijent značajan za taj entitet;

(b) Entietet koji ima direktni finansijski interes vezan za klijenta pod uslovom da taj entitet ima značajan uticaj na klijenta, a interes vezan za klijenta značajan je za takav entitet;

(c) Entitet nad kojim klijent ima direktnu ili indirektnu kontrolu;

(d) Entitet u vezi koga klijent ili entitet povezan sa klijentom pod (c), ima direktan finansijski interes koji daje značajan uticaj nad takvim entitetom a interes je od značaja i za klijenta i za sa njim povezani entitet pod (c); i

(e) Entitet koji je pod zajedničkom kontrolom sa klijentom (”entitet”) pod uslovom da su i entitet i klijent od značaja za entitet koji kontroliše i klijenta i entitet.

Klijent u odnosu na koga se sprovodi pregled
Entitet u odnosu na koji firma sprovodi angažovanje pregleda.

Angažovanje pregleda

Angažovanje na osnovu kojeg se pruža uvjeravanje, a koje se sprovodi u skladu sa Međunarodnim standardima angažovanja pregleda, pri čemu profesionalni računovođa u javnoj praksi na osnovu procedura koje ne pružaju sve dokaze koje jedna revizija zahtijeva, iznosi zaključak, da li je računovođa došao do nekih saznanja koja ga navode da vjeruje da finansijski izvještaji nijesu sastavljeni, po svim materijalno značajnim aspektima, u skladu sa važećim okvirom finansijskog izvještavanja.

Tim koji radi na pregledu

(a) svi članovi tima na angažovanju pregleda angažovanja; i

(b) sva ostala lica unutar firme koja mogu direktno da utiču na ishod angažovanja pregleda uključujući:

(i) lica koja predlažu visinu naknade, ili koja vrše direktan nadzor partnera na angažovanju pregleda, u vezi sa izvršavanjem tog angažovanja, uključujući zaposlene na svim

sukcesivno višim nivoima počev od partnera na angažovanju pa sve do osobe koja je viši ili rukovodeći partner firme (izvršni rukovodilac, ili ekvivalentno tome);

(ii) lica koja pružaju konsultacije koje se tiču tehničkih ili specifičnih pitanja, transakcija ili događaja u vezi sa angažovanjem; i

(iii) lica koja obezbjeđuju kontrolu kvaliteta za angažovanje, uključujući lica koja vrše pregled kontrole kvaliteta za angažovanje; i

(c) Sva lica u okviru firme u mreži koja direktno mogu da utiču na angažovanje pregleda.

Finansijski izvještaji specijalne namene

Finansijski izvještaji sastavljeni u skladu sa okvirom finansijskog izvještavanja, osmišljeni da odgovore na potrebe finansijskih izvještaja posebno određenih korisnika.

Lica ovlašćena za upravljanje

Lica odgovorna za nadzor strateškog pravca entiteta i obaveza u pogledu odgovornosti entiteta. To podrazumijeva i nadzor procesa finansijskog izvještavanja.

4. KODEKS ETIKE ZA PROFESIONALNE RAČUNOVODSTVENE EKSPERTE IFAC-A

Međunarodna federacija računovođa (IFAC) je uz međunarodne standarde objavila i Kodeks etike za profesionalne računovodstvene eksperte.[8]. Svrha ovog Kodeksa je da bude osnova na kojoj će se zasnivati etički zahtjevi u svakoj zemlji, a radi prevazilaženja nacionalnih razlika u kulturi, jeziku, pravnom i društvenom sistemu i uspostavljanju harmonizacije računovodstvene profesije u čitavom svijetu.

Primjena kodeksa etike za profesionalne računovođe

TEHNIČKI STANDARDI

ETIČKA NAČELA I PRAVILA

STANDARDI EDUKACIJE

Objave IFAC-ovih Odbora:

- Međunarodni standardi revidiranja, uvida, i drugih izražavanja uvjerenja i povezanih usluga
- Međunarodni standardi kontrole kvaliteta
- **Kodeks etike za profesionalne računovođa**
- Međunarodni standardi edukacije
- Međunarodni računovodstveni standardi javnog sektora

Kodeks je uspostavljen na osnovi da ciljevi i osnovni principi podjednako važe za sve profesionalne računovodstvene eksperte, bilo da rade u praksi od javnog značaja u industriji, trgovini, javnom sektoru ili obrazovanju, osim kada postoji potrebno navedeno ograničenje.

Profesija revizije ima za cilj da njeni članovi:

- ovladavaju posebnim intelektualnim sposobnostima koje se stiču obukom i obrazovanjem,
- pridržavaju se opšteg kodeksa vrijednosti i ponašanja koje uspostavljaju profe-

8 Pod pojmom profesionalnog računovodstvenog eksperta podrazumijevaju se računovođe i revizori koji posjeduju odgovarajući certifikat profesionalne asocijacije

sionalna organizacija, uključujući održavanje stava koji je u suštini objektivan, i
- prihvatanje obaveza prema društvu u cjelini.

Obaveze članova prema svojoj profesiji i društvu su ponekad naizgled u sukobu sa njihovim neposrednim ličnim interesom ili njihovom obavezum u pogledu lojalnosti prema poslodavcu.Imajući u vidu pozadinu, bitno je da organizacije članovi IFAC-a uspostave etičke zahtjeve za svoje članove, kako bi obezbijedile najviši nivo kvaliteta obavljanja usluga i očuvanje povjerenja javnosti u profesiji.

Posebna karakteristika profesije je prihvatanje odgovornosti prema javnosti. Za računovodstvenu profesiju javnost čine klijenti, kreditne ustanove, vladine institucije, poslodavci, zaposleni, ulagači, poslovni i finansijski krugovi i drugi subjekti koji se pouzdaju u objektivnost i poštenje profesionalnih računovodstvenih eksperata, kao osnovu za uredno funkcionisanje privrede. Ovo pouzdanje nameće računovodstvenoj profesiji odgovornost za javni interes. Javni interes se definiše kao kolektivno blagostanje zajednice ljudi i institucija kojima profesionalni računovodstveni eksperti pružaju usluge.

Kodeksom profesionalnog ponašanja definisani su ciljevi računovodstvene profesije koja funkcioniše prema najvišim standardima profesionalizma, a to znači da profesija treba da dostigne najviši nivo efikasnosti rada, i u opštem slučaju da udovolji zahtjevima javnog interesa. Ti ciljevi treba da doprinesu povećanju: povjerenja, profesionalizma, kvaliteta usluga i sugurnosti za korisnike finansijskih izvještaja.

4.1. Osnovni principi kodeksa

Da bi se postigli ciljevi računovodstvene profesije, profesionalni računovodstveni eksperti prema Kodeksu treba da se pridržavaju osnovnh principa i to:

Poštenje – Profesionalni računovodstveni ekspert treba da bude jednostavan i pošten u obavljanju profesionalnih usluga.

Objektivnost – Profesionalni računovodstveni ekspert treba da bude objektivan i da ne podliježe predrasudama ili pristrasnostima, odnosno uticajima drugih koji utiču na objektivnost.

Profesionalna osposobljenost i dužna pažnja – Profesionalni računovodstveni ekspert treba da pružausluge sa dužnom pažnjom, kompetentno i ispravno i ima stalnu obavezu da održava profesionalno znanje i osposobljenost na odgovarajućem nivou.

Povjerljivost – Profesionalni računovodstveni ekspert treba da poštuje povjerljivost informacija do kojih je došao u toku pružanja profesionalnih usluga i ne smije ih koristiti bez odgovarajućeg odobrenja. Ovaj princip se narušava samo ako to od revizora zahtjevaju sudski organi.

Profesionalno ponašanje – Profesionalni računovodstveni ekspert treba da djeluje na način koji je u skladu sa dobrom reputacijom profesije i da se uzdrži od bilo kakvog ponašanja koje može da diskredituje profesiju.

Tehnički standardi – Profesionalni računovodstveni ekspert treba da pruža profesionalne usluge u skladu sa relevantnim tehničkim i profesionalnim standardima koje donose:

- IFAC,
- Odbor za Međunarodne standarade revizije i uvjeravanja,
- Profesionalni organi organizacije člana IFAC-a, ili drugi regulativni organ, i
- Relevantni zakonodavni organi.

4.2. Struktura kodeksa profesionalnog ponašanja

Kodeks pruža smjernice u pogledu ostvarenja ciljeva i osnovnih principa u praksi, imajući u vidu niz tipičnih situacija koje nastaju u računovodstvenoj profesiji.

Kodeks je podijeljen na tri dijela:[9]

- Dio A se odnosi na sve profesionalne računovodstvene eksperte, osim kada je drugačije navedeno;
- Dio B se odnosi samo na one računovodstvene eksperte koji obavljaju praksu od javnog značaja;
- Dio C se odnosi na sve zaposelne profesionalne računovodstvene eksperte, a može takođe, u odgovarajućim okolnostima odnositi i na računovodstvene eksperte u javnoj praksi.

4.2.1. Kodeks primjenljiv na sve profesionalne računovodstvene eksperte

1. Integritet i objektivnost – Integritet uključuje poštenje, fer poslovanje i istinitost. Princip objektivnosti nameće obavezu svim profesionalnim računovodstvenim ekspertima da budu objektivni, intelektualno pošteni i da nemaju sukob interesa.

2. Rješavanje etičkih sukoba – Kada identifikuje neetičko ponašanje ili etički konflikt, profesionalni računovodstveni ekspert treba da se drži ustanovljene politike poslodavca u vezi sa rješavanjem takvih sukoba. Ukoliko ta politika ne razrješava etički sukob treba da:

- Razmotri probleme sa neposrednim rukovodiocem. ako neposredni rukovodilac ne može da riješi probleme, a profesionalni računovodstveni ekspert odluči da se obrati višem rukovodiocu, o toj odluci treba da obavijesti neposrednog rukovodioca. Ako se pokaže da je taj viši rukovodilac povezan s problemom, profesionalni računovodstveni ekspert treba o tom problemu da obavijesti sledeći viši nivo rukovodstva.
- Traži povjerljive konsultacije i savjetovanje sa nezavisnim savjetodavcem ili relevantnom profesionalnom računovodstvenom organizacijom radi pribavljanja tumačenja u vezi sa mogućim akcijama koje treba preduzeti.

3. Profesionalna osposobljenost – Profesionalna osposobljenost se može podijeliti u dvije posebne faze:

- sticanje profesionalne osposobljenosti
- održavanje profesionalne osposobljenosti.

9 Detaljnije vidi: Međunarodni standardi revizije ... op. cit.

Sticanje profesionalne osposobljenosti zahtijeva visok standard opšteg obrazovanja i posebno obrazovanje, obuku i polaganje ispita iz predmeta koji su značajni za profesiju i određeno radno iskustvo.

Održavanje profesionalne osposobljenosti zahtijeva stalno praćenje razvoja u oblasti računovodstva revizije i drugih relevantnih regulativa i zahtjeva.

4. Povjerljivost – Profesionalni računovodstveni eksperti imaju obavezu da poštuju povjerljivost informacija o poslovanju klijenta do kojih dođu u toku obavljanja profesionalnih usluga.

5. Poreska praksa – Profesionalni računovodstveni ekspert koji pruža poreske usluge treba da predloži najbolje rješenje u korist klijenta, s tim da usluge vrši s profesionalnom kompetentnošću, da ni na koji način ne dovodi u pitanje poštenje i objektivnost i da predlaže rješenja u skladu sa zakonom.

6. Obavljanje aktivnosti u više zemalja – Kada profesionalni računovodstveni ekspert obavlja profesionalne usluge u drugoj zemlji čiji nije rezident, a po pojedinim pitanjima postoje razlike u pogledu etičkih zahtjeva tih zemalja on se treba ponašati na sledeće načine:

- kada su etički zahtjevi zemlje u kojoj se obavljaju usluge manje striktni od etičkog kodeksa IFAC-a, primjenjivati etički kodeks IFAC-a;
- kada su etički zahtjevi zemlje u kojoj se obavljaju usluge striktniji od etikog kodeksa IFAC-a, primjenjivati etičke zahtjeve zemlje u kojoj se obavljaju usluge;
- kada je primjena domaćih etičkih zahtjeva obavezna i za usluge koje se obavljaju van zemlje, a ti zahtjevi su striktniji od onih navedenih u prethodna dva slučaja, onda se primjenjuju domaći etički zahtjevi.

7. Publicitet – U promociji sebe i svoga rada, profesionalni računovodstveni eksperti ne treba da:

- koriste sredstva koja štete renomeu profesije,
- pretjerano ističu usluge koje mogu da ponude, kvalifikacije koje posjeduju ili iskustvo koje su stekli, i
- se negativno izražavaju o radu drugih računovodstvenih eksperata.

4.2.2. Kodeks primjenljiv na profesionalne računovodstvene eksperte u javnoj praksi

8. Nezavisnost – Kada revizor prihvati posao po kome podnosi izvještaj mora biti suštinski nezavisan. Nezavisan proizilazi iz njegovog ponašanja.

Smatra se da jenezavisnost dovedena u pitanje:

- kada revizor ima ili preuzme obavezu da stekne direktan materijalno finansijski interes kod klijenta kome pruža usluge,
- kada je revizor bio partner u poslu, član Upravnog odbora ili zaposlen kod klijenta koji želi da ga angažuje,
- kada revizor pruža klijentu i druge usluge, a posebno se to odnosi na vršenje me-

nadžerske funkcije,
- kada nezavisan pristup poslu bude ugrožen ličnim ili porodičnim odnosima,
- kada prihodi revizorske firme od jednog klijenta predstavljaju veliki dio bruto prihoda te firme,
- ako revizor od klijenta prihvati robu i usluge,
- ako između revizorske firme i klijenta postoji sudski spor ili prijetnja sudskim sporom,
- ako postoji dugogodišnja povezanost odgovornog osoblja revizorske firme sa klijentom revizije.

9. Profesionalna opreznost – Revizor treba da se uzdržava od prihvatanja angažmana na pružanju profesionalnih usluga za čije obavljanje nije osposobljen, osim kada može da pribavi kompetentne savjete i pomoć koji će mu omogućiti da te usluge obavi na zadovoljavajući način.

10. Naknade i provizije – Revizor koji klijentu pruža profesionalne usluge preuzima odgvrnost da te usluge obavi pošteno i objektivno i u skladu sa odgovarajućim standardima. Za obavljanje usluge revizor ima pravo na naknadu.

11. Aktivnosti koje su nespojive sa javnom računovodstvenom praksom – Revizor ne može istovremeno da se angažuje na bilo kakvim drugim poslovima ili aktivnostima koje dovode u sumnju njegov integritet, objektivnost i nezavisnost ili dobru reputaciju profesije i zbog toga su te aktivnosti nekompatibilne s obavljanjem profesionalnih usluga.

12. Raspolaganje novcem klijenta – U nekim zemljama zakon ne dozvoljava revizorima da raspolažu novčanim sredstvima klijenta. Gdje je to dozvoljeno revizori treba da se pridržavaju određenih zakonskih propisa.

Revizor kome su povjerena tuđa novčana sredstva treba:
- da taj novac drži odvojeno od svog ličnog novca ili novca firme,
- da koristi ta novčana sredstva samo za svrhe za koje su namijenjena,
- da u svako vrijeme bude spreman da podnese račun o tim sredstvima licima koja imaju pravo da takav račun dobiju.

13. Odnosi sa drugim profesionalnim računovodstvenim ekspertima u javnoj praksi
- prihvatanje novih aranžana,
- zamjena drugog revizora.

Prva situacija proizilazi iz činjenice da se djelokrug usluga koje pružaju revizori stalno širi i znanja koja su potrebna radi pružanja usluga klijentima često zahtjevaju angažovanje specijalista. Usluge ili savjet drugog revizora koji posjeduje specijalna znanja se mogu tražiti od strane klijenta ili od strane sadašnjeg revizora. Angažovani novi revizor treba svoje usluge da ograniči na konkretne zadatke koje je primio od sadašnjeg revizora ili klijenta, osim kada klijent zahtijeva drugačije.

Druga situacija nastaje kada klijent od revizora traži da zamijeni postojećeg revizora. Revizor od kog ase zahtijeva da zamijeni drugog revizora mora da utvrdi da li postoje bilo kakvi razlozi zbog kojih treba da odbije imenovanje. To se ne može efikasno sprovesti bez

direktne komunikacije sa postojećim revizorom.

14. Reklamiranje i pristup potencijalnim klijentima

Reklamiranje i pristup potencijalnim klijentima treba da utvrdi profesionalna organizacija član IFAC-a, u zavisnosti od pravnih, socijalnih i ekonomskih uslova u svakoj zemlji.

Reklamiranje i pristup potencijalnim klijentima imaju za cilj da na objektivan način pristojno, pošteno, istinito i sa dobrim ukusom informišu javnost.

4.2.3. Kodeks koji se odnosi na zaposlene u reviziji

U ovom dijelu navedena su četiri pravila i to:

1. Konflikt lojalnosti,
2. Podrška kolegama,
3. Profesionalna osposobljenost i
4. Prezentiranje informacija.

Većina pravila koje je postavila Međunarodna federacija računovodstvenih eksperata (IFAC) je slična sa pravilima koje je definisao Američki institut ovlašćenih javnih računovođa (AICPA). To govori u prilog težnji da se revizija kao profesija razvija u cijelom svijetu na jednoobrazan način, odnosno da revizori iz cijelog svijeta poštuju iste principe i pravila, što je cilj donošenja IFAC-ovog Kodeksa.

IFAC se sastoji od 167 stalnih i pridruženih organizacija članica iz 127 zemalja svijeta, i predstavlja oko 2,5 miliona računovođa u javnoj praksi, industriji i trgovini, javnom i obrazovnom sektoru. Nijedno drugo računovodstveno tijelo u svijetu i veoma mali broj drugih profesionalnih organizacija uživa takvu međunarodnu podršku koju uživa IFAC.

IFAC–ova upravna tijela, zaposleni i volonteri su posvećeni vrijednostima integriteta, transparentnosti i stručnosti. IFAC takođe nastoji da ojača posvećenost profesionalnih računovođa ovim vrijednostima, što se i odražava u IFAC–ovom *Etičkom kodeksu za profesionalne računovođe.*Odbor za međunarodne etičke standarde za računovođe razvija i objavljuje, pod vlastitim ovlašćenjem, Etički kodeks za profesionalne računovođe (Kodeks) za upotrebu od strane profesionalnih računovođa u cijelom svijetu. Organizacija članica IFAC-a ili firma, ne treba da primjenjuju standarde koji su slabiji od onih navedenih u ovom Kodeksu. Međutim, ako je organizaciji članici ili firmi zakonom ili propisima zabranjeno da slijede određene djelove ovog Kodeksa, one treba da poštuju ostale djelove ovog Kodeksa. Neki zakonski sistemi mogu da imaju zahtjeve koji se razlikuju od onih sadržanih u ovom Kodeksu. Profesionalne računovođe u tim zakonskim sistemima treba da budu svjesne ovih razlika i da se pridržavaju strožijih zahtjeva i smjernica osim ukoliko to nije zabranjeno zakonom ili propisima.

U Predgovoru Kodeksa etike IFAC-a, koji se sastoji iz tri dijela:

Dio A OPŠTA PRIMJENA KODEKSA IESBA (Odbor za međunarodne etičke standarde za računovođe)

Odjeljak 100 Uvod i osnovni principi
Odjeljak 110 Integritet
Odjeljak 120 Objektivnost
Odjeljak 130 Profesionalna osposobljenost i dužna pažnja
Odjeljak 140 Povjerljivost
Odjeljak 150 Profesionalno ponašanje

Dio B: PROFESIONALNE RAČUNOVOĐE U JAVNOJ PRAKSI

Odjeljak 200 Uvod
Odjeljak 210 Profesionalno naimenovanje
Odjeljak 220 Sukobi interesa
Odjeljak 230 Dodatna mišljenja
Odjeljak 240 Naknade i druge vrste nagrađivanja
Odjeljak 250 Reklamiranje profesionalnih usluga
Odjeljak 260 Pokloni i gostoprimstvo
Odjeljak 270 Raspolaganje sredstvima klijenata
Odjeljak 280 Objektivnost– Cjelokupne usluge
Odjeljak 290 Nezavisnost– Angažovanja revizije i pregleda
Odjeljak 291 Nezavisnost- Ostala angažovanja na osnovu kojih se pruža uvjeravanje
Tumačenje 2005-1

Dio C: PRIMJENLJIV NA ZAPOSLENE PROFESIONALNE RAČUNOVOĐE

Odjeljak 300 Uvod
Odjeljak 310 Potencijalni konflikti
Odjeljak 320 Pripremanje i prezentovanje informacija
Odjeljak 330 Djelovanje sa dovoljno stručnosti
Odjeljak 340 Finansijski interesi
Odjeljak 350 Podsticaji

Finansijski iskazi i standardi su precizirani da se primjenjuju na finansijko izvještavanje u Crnoj Gori u skladu sa članom 3 Zakona o računovodstvu i reviziji Crne Gore

1. Pravna lica sastavljaju finansijske iskaze po Međunarodnim računovodstvenim standardima (MRS), odnosno po Međunarodnim standardima finansijskog izvještavanja (MSFI), koje je proglasio IASB i usvojio i objavio nadležni organ koji je od odgovarajućeg organa Međunarodne federacije računovođa (IFAC) dobio pravo na prevod i objavljivanje.

2. Revizija i prezentiranje finansijskih iskaza vrši se po Međunarodnim standardima za reviziju (MSR), koji su proglašeni od strane IAASB, kao tijela Međunarodne federacije računovođa (IFAC), a koje je usvojio i objavio nadležni organ.

Finansijski izvještaji predstavljaju skup finansijskih iskaza i ostalih pratećih izvještaja koji mogu podrazumijevati i izvještaje menadžmenta, komentare uprave, mišljenja i izvještaje revizora i druge isprave;

IAASB je Odbor za Međunarodne standarde revizije i uvjeravanja (International Auditing and Assurance Standards Board) kao nezavisno regulatorno tijelo Međunarodne federacije računovođa (IFAC);

IASB je Odbor za međunarodne računovodstvene standarde (the International Accounting Standards Board) kao nezavisno regulatorno tijelo Fondacije za međunarodne standarde finansijskog izvještavanja (International Financial Reporting Standards Foundation- IFRS Foundation);

IFAC je Međunarodna federacija računovođa (International Federation of Accountants), koja je globalno regulatorno tijelo iz oblasti računovodstvene profesije;

IFRIC (International Financial Reporting Interpretations Committee - Komitet za tumačenje međunarodnog finansijskog izvještavanja) je komitet IASB zadužen za analizu pitanja iz oblasti računovodstva u kontekstu postojećih Međunarodnih računovodstvenih standarda - MRS (IAS) i Okvira IASB;

Kodeks etike za profesionalne računovođe je Kodeks prihvaćen na osnovu IFAC-ovog Međunarodnog kodeksa etike za profesionalne računovođe (International Code of Ethics for Professional Accountants - ICEPA) kojim se definišu opšteprihvaćeni standardi ponašanja profesionalnih računovođa;

MRS su Međunarodni računovodstveni standardi (International Accounting Standards - IAS), Međunarodni standardi finansijskog izvještavanja - MSFI (International Financial Reporting Standards - IFRS) i odgovarajuća objašnjenja Standarda i izmjene ovih standarda i odgovarajuća objašnjenja izdati ili prihvaćeni od strane IASB i IFRIC-a;

MSR su Međunarodni standardi revizije (International Standards of Auditing - ISA), koje je objavio IAASB i IFAC;

Etički kodeks za profesionalne računovođe izradio je IFAC-ov Komitet za etiku. Etički kodeks služi kao osnova koje razvijaju i primjenjuju organizacije članice IFAC-a. Njime se uspostavljaju principi objektivnosti, integriteta i profesionalne stručnosti računovođa (i revizora) i primjenjuje se na sve profesionalne računovođe (i revizore). U Crnoj Gori je članom 3. Zakona o računovodstvu i reviziji preciziran Etički kodeks za profesionalne računovođe klasifikovan kao dio obavezne profesionalne računovodstvene regulative.

Etički kodeks sadrži i definicije, tj. objašnjenje ključnog termina koji su korišćeni u njemu.

U uvodnom dijelu Etičkog kodeksa se naglašava da profesiju računovođe karakterišu sledeće karakteristike:

1. Vladanje posebnim intelektualnim sposobnostima, koje se stiču obukom i obrazovanjem,
2. Pridržavanje članova profesije opšteg kodeksa vrijednosti i poštenja, koje uspostavljaju profesionalna administrativna tijela i
3. Pridržavanje obaveza prema društvu u cjelini, na primjer:
   - nezavisni revizori pomažu da se očuva integritet i efikasnost finansijskih izvješta-

ja prezentiranih finansijskim institucijama radi dobijanja kredita ili akcionarima radi pribavljanja kapitala,
- finansijski rukovodioci obavljaju poslove finansijskog menadžmenta u organizacijama i doprinose efikansom i efektivnom korišćenju resursa u tim organizacijama,
- interni revizori pružaju uvjeravanje o solidnosti sistem ainterne kontrole, koje povećava pouzdanost eksternih finansijskih informacija poslodavca,
- poreski stručnjaci pomažu da se uspostavi povjerenje u poreski sistem i u njegovu efikasnost i poštenu primjenu i dr.

Ciljevi računovodstvene profesije su:
- povjerenje,
- profesionalizam,
- kvalitet usluga i
- sigurnost.

Načelo profesionale etike zahtijeva da se revizori u svom radu i ponašanju moraju pridržavati određenih pravila ponašanja kako bi se zaštititila profesija od ponašanja pojedinih revizora koji bi svojim neprimjerenim postupcima mogli narušiti dignitet profesije.

Profesionalna etika je primjena opštih etičkih načela i pravila u rješavanju specifičnih problema pojedinih skupina u društvu, odnosno u definisanju pravila ponašanja članova neke profesije. Etičko ponašanje je ponašanje koje teži najvećem dobru i u skladu je s moralnim načelima i pravilima.

Etika na opštem nivou

Suštinu etike čine vrijednosti kojima se opisuju poželjna stanja i ponašanja.

Vrijednosti se mogu opisati kao smjernice koje označavaju poželjno ponašanje, ali one su ujedno i kriterijum za vrednovanje nečijeg ponašanja u smislu etičnosti ili neetičnosti.
- univerzalne vrijednosti koje su prihvatljive za svako društvo i kulturu
- specifične vrijednosti određenog društva ili grupe u tom društvu su osnov za oblikovanje individualnih vrijednosti svakog pojedinca koji djeluje unutar grupe (društva).

U uslovima naglašene globalizacije, etičko ponašanje treba da uključuje vrijednosti koje su zajedničke i prihvatljive svim društvima, uvažavajući specifične vrijednosti i običaje nekog društva.

Koncept vrijednosti istovremeno je statičan i dinamičan koncept - uz neke postojane, trajne vrijednosti, postoje i one koje se brže i jednostavnije mijenjaju.

Etička načela i pravila u revizijskoj profesiji – uvođenje etičkih načela i pravila u revizijsku profesiju i njihova primjena potrebna je da bi ponašanje revizora bilo očekivano:
- prema korisnicima,
- samoj profesiji i Javnosti u najširem smislu (javno povjerenje).

Kodeks etike profesionalnih računovođa Međunarodne federacije računovođa

Donio je Odbor za međunarodne standarde etike za računovođe – International Ethics

Standards Board for Accountants (IESBA).

Kodeks sadrži minimum zahtjeva koje bi trebalo da prihvate članice IFAC-a.

IESBA Kodeks etike je strukturiran tako da se sastoji iz:

- Predgovor
- Dio A - opšta primjena Kodeksa koji sadrži:
  - osnovna načela profesionalne etike
  - konceptualni okvir:
    - prepoznavanje prijetnji poštovanja osnovnih načela
    - procjena važnosti prijetnji i
    - preduzimanje odgovarajućih mjera zaštite.
- Dio B – profesionalne računovođe u javnoj praksi (profesionalne računovođe u društvu koje pruža profesionalne usluge, na primjer usluge revizije, poreskog savjetovanja i sl.)
- Dio C – Profesionalne računovođe u privredi (računovođa koji je zaposlen ili angažovan, bilo kao rukovodilac ili ne, u sektorima industrije, trgovine, uslužnim djelatnostima, javnom sektoru, sektoru obrazovanja, neprofitnim organizacijama i sl,).
- Dio B i C sadrže odrednice kojima se pokazuje kako primijeniti konceptualni okvir u konkretnim situacijama (profesionalne računovođe u javnoj praksi i profesionalne računovođe u privredi)
- Definicije - pojmovnik

Osnovna etička načela

- Poštenje
- Profesionalno ponašanje
- Objektivnost
- Povjerljivost
- Profesionalna kompetentnost i dužna pažnja

Prijetnje osnovnim etičkim načelima

- Prijetnja osnovanošću ličnog interesa
- Prijetnja usljed zastrašenosti
- Prijetnje na osnovu samoprovjere
- Prijetnja usljed zbliženosti
- Prijetnja na osnovu propagande

Mjere zaštite

- Mjere zaštite ustanovljene profesijom, zakonom ili regulativom
  - Obrazovanje i iskustvo nužno za bavljenje profesijom
  - Nužnost neprekidnog stručnog usavršavanja
- Mjere zaštite u radnoj okolini (Dio B i C)
  - Pravila korporativnog upravljanja

- Standardi struke
- Monitoring koji provodi profesija ili regulator i disciplinski postupci
- Spoljnja provjera izvještaja, komunikacija i informacija profesionalnog računovođe od zakonski opunomoćene treće strane.

Značajno obilježje računovodstvene profesije predstavlja prihvatanje odgovornosti djelovanja u javnom interesu. Zbog toga, odgovornost profesionalnog računovođe nije isključivo zadovoljenje potreba pojedinog klijenta ili poslodavca. Prilikom djelovanja u javnom interesu, profesionalni računovođa treba da slijedi i poštuje etičke zahtjeve Etičkog kodeksa za profesionalne računovođe (u daljem tekstu: Kodeks). Kodeks se sastoji iz tri dijela.

1. Dio A ustanovljava osnovne principe profesionalne etike za profesionalne računovođe i obezbjeđuje konceptualni okvir za primjenu ovih principa. Konceptualni okvir daje smjernice koje se tiču osnovnih etičkih principa. Od profesionalnih računovođa se zahtjeva da primjenjuju ovaj konceptualni okvir u cilju identifikovanja prijetnji koje bi dovele do neusaglašenosti sa osnovnim principima, procjene njihovog značaja i, ukoliko te prijetnje nijesu očigledno beznačajne primjene mjeera zaštite kako bi se prijetnje eliminisale ili njihov značaj umanjio na prihvatljiv nivo na kome usaglašenost sa osnovnim principima nije ugrožena.

2. i 3. Djelovi B i C ilustruju kako se konceptualni okvir primjenjuje u specifičnim situacijama. U njima se daju primjeri zaštitnih mjera koje mogu biti adekvatan odgovor na prijetnje ugrožavanja usaglašenosti sa osnovnim principima, a takođe obezbjeđuju i primjere situacija kada adekvatne zaštitne mjere kao odgovor na takve prijetnje nijesu dostupne i stoga aktivnosti ili odnose koji stvaraju prijetnje treba izbjegavati. Dio B je primjenljiv za profesionalne računovođe u javnoj praksi. Dio C je primjenljiv za zaposlene profesionalne računovođe. Profesionalne računovođe u javnoj praksi takođe mogu koristiti smjernice iz Dijela C kao relevantne za njihove posebne okolnosti.

Od profesionalnog računovođe se zahtijeva da poštuje sledeće osnovne principe:

- integritet,
- objektivnost,
- profesionalna osposobljenost i dužna pažnja,
- povjerljivost i
- profesionalno ponašanje.

a) Integritet – profesionalni računovođa treba da bude direktan i pošten u svim svojim profesionalnim i poslovnim vezama.

Princip integriteta sve profesionalne računovođe obavezuje da postupaju ispravno i časno u profesionalnim i poslovnim odnosima. Integritet takođe podrazumijeva fer ponašanje i iskrenost.

Profesionalni računovođa ne treba da bude povezan sa izvještajima, poreskim prijavama, komunikacijom ili drugim informacijama ukoliko vjeruje da te informacije:

- sadrže suštinski netačnu ili obmanjujuću izjavu,

- sadrže nepotvrđene izjave ili informacije; ili
- izostavljaju ili prikrivaju informacije za koje se zahtjeva da budu sadržane i gdje takvo izostavljanje ili prikrivanje može da bude obmanjujuće.

b) Objektivnost – profesionalni računovođa ne treba da dozvoli da pristrasnost, sukob intresa ili pretjerani uticaj drugih nadjača profesionalno ili poslovno prosuđivanje. Princip objektivnosti sve profesionalne računovođe obavezuje da ne kompromituju profesionalno ili poslovno rasuđivanje zbog pristrasnosti, sukoba interesa ili neprimjerenog uticaja drugih. Odnose koji ugrožavaju ili neprikladno utiču na profesionalno rasuđivanje profesionalnog računovođe treba izbjegavati;

c) Osposobljenost i dužna pažnja – profesionalni računovođa ima stalnu dužnost da održava profesionalno znanje i osposobljenost na zahtjevnom nivou sa ciljem obezbjeđivanja klijentu ili poslodavcu kompetentnih profesionalnih usluga zasnovanih na aktuelnim dostignućima u praksi, zakonodavstvu i tehnikama. Princip profesionalne osposobljenosti i dužne pažnje obezbjeđuje profesionalne računovođe na:

- održavanje profesionalnog znanja i vještina na nivou kojim se obezbjeđuju kompetentne profesionalne usluge klijentima ili poslodavcima; i
- posvećen i pažljiv rad prilikom pružanja profesionalnih usluga u skladu sa primjenljivim tehničkim i profesionalnim standardima.

Kompetentna profesionalna usluga podrazumijeva stručno prosuđivanje prilikom primjene profesionalnog znanja i vještina u izvještavanju takve usluge. Profesionalna osposobljenost se može podijeliti u dvije faze:

- sticanje profesionalne ossposobljenosti; i
- održavanje profesionalne osposobljenosti.

Održavanje profesionalne osposobljenosti zahtjeva kontinuirano praćenje i razumijevanje relevantnog tehničkog profesionalnog i poslovnog razvoja. Kontinuiranim profesionalnim usavršavanjem se razvija i odražava osposobljenost koja omogućava profesionalnom računovođi da u okviru svog profesionalnog okruženja radi na kompetentan način.

Posvećen rad podrazumijeva odgovornost pažljivog, podrobnog, i pravovremenog djelovanja u skladu sa zahtjevima zadataka. Profesionalni računovođa treba da preduzme korake u cilju osiguranja da lica koja rade pod njegovom nadležnošću u profesionalnom pogledu imaju odgovarajući stepen obučenosti i nadzora.

Kad god je to prikladno profesionalni računovođa treba da klijente, poslodavce ili druge korisnike profesinalnih usluga informiše o ograničenjima sadržanim u uslugama kako se izražavanja mišljenja ne bi pogrešno tumačilo kao iznošenje činjeničnih tvrdnji.

Može se dogoditi da se od profesionalnog računovođe zaposlenog u industriji, trgovini, javnom sektoru ili obrazovanju zahtjeva da izvrši značne zadatke za koje nema dovoljno posebno obrazovanje ili iskustvo. Kada preuzima takav posao, profesionalni računovođa ne treba da navodi poslodavca na pogrešan zaključak u vezi sa stepenom znanja ili iskustva koje posjeduje i zbog toga, gdje je to potrebno, treba da traži savjet ili pomoć stručnjaka.

g) Povjerljivost – profesionalni računovođa treba da poštuje povjerljivost informacija dobijenih kao rezultat profesionalnih ili poslovnih odnosa i ne treba da objelodanjuje nijednu takvu informaciju trećoj strani bez odgovarajućeg i specifičnog odobrenja, osim ukoliko ne postoji zakonsko ili profesionalno pravo ili obaveza objelodanjivanja. Povjerljiva informacija dobijena kao rezultat profesionalnih ili poslovnih odnosa ne treba da se koristi u cilju sticanja ličnih koristi za profesionalnog računovođu ili treće strane.

d) Profesionalno ponašanje – profesionalni računovođa treba da se pridržava relevantnih zakona i regulativa i treba da izbjegava bilo kakvo djelovanje koje bi diskreditovalo profesiju. Princip profesionalnog ponašanja obavezuje profesionalne računovođe da poštuju relevantne zakone i regulativu i izbjegavaju svako djelovanje koje može da diskredituje profesiju. Ovo podrazumijeva sva djelovanja zakoja bi razumna i informisana treća strana, uz poznavanje svih relevantnih informacija, zaključila da negativno utiču pa dobru reputaciju profesije. Aktivnostima marketinga i reklamiranja svog rada, profesionalne računovođe ne treba da diskredituju profesiju. Profesionalne računovođe treba da budu poštene i iskrene i ne treba da:

- daju preuveličane izjave u vezi usluge koje su u mogućnosti da ponude, kvalifikacije koje posjeduju ili iskustva koja su stekli; ili
- vrše omalovažavajuća povezivanja ili nedokazana poređenja sa radom drugih.

Profesionalni računovođa ima obavezu da procijeni sve prijetnje koje mogu dovesti do nepoštovanja osnovnih principa u slučajevima kada profesionalni računovođa zna, ili bi se realno moglo očekivati da zna, da postoje okolnosti ili odnosi koji bi mogli narušiti poštovanje osnovnih principa.

5. KONTRAVERZE VEZANE ZA REVIZORSKU PROFESIJU

U osvrtu na teorije revizije, pomenuli smo teoriju policajca i njenu nemogućnost da objasni istorijski pomak (oko 1940.) sa „sprečavanja i otkrivanja prevare" na „verifikaciju istinitosti i pouzdanosti finansijskih izvještaja". Takav razvoj dužnosti revizora je još uvijek predmet javne rasprave, a o njemu se često govori kao o revizijskom jazu očekivanja. Taj jaz proističe iz činjenice da su očekivanja korisnika finansijskih izvještaja u pogledu dužnosti revizora, veća od onoga što postojeća praksa u revizorskoj profesiji daje. Važni segmenti jaza između onoga što revizori misle da treba da daju i onoga što javnost od njih očekuje su analizirani u dvije (niže navedene) ključne studije objavljene 1992. godine.

Kadburi izvještaj

Kaburi izvještaj je u Velikoj Britaniji objavio Komitet za finansijske aspekte vođenja korporacije (Report of the Committee on the Financial Aspects of Corporate Governance (The Cadbury Report), Gee and Co.Ltd., London, December 1992). Kadburi razmatra odgovornosti i dužnosti izvršnih i neizvršnih članova upravnog odbora. Ovaj izvještaj sugeriše da kompanije treba da postupaju u skladu sa Kodeksom ponašanja (Code of Best Practice), u kome su nabrojane određene dužnosti i odgovornosti.

U objavljenim finansijskim izvještajima, upravni odbor treba da objavi da su oni usklađeni sa Kodeksom i eksplicitno preuzme odgovornost za finansijske izvještaje. Pored toga, Kadburi sugeriše da upravni odbor treba da u izvještaju navede da je ispitao adekvatnost interne kontrole kompanije, kao i sposobnost kompanije da nastavi s redovnim poslovanjem.

Dužnosti revizora su izvedene iz odgovornosti upravnog odbora, u smislu da revizor treba da navede da li su izhave, koje je dao odbor vezano za gore pomenute dužnosti, u skladu sa zapažanjem revizora.

COSO izvještaj

COSO izvještaj je objavljen od strane Komiteta organizacija sponzora nacionalne komisije – Tredvej komisije (Treadway Commission) (Committe of Sponsoring Organisations of the Treadway Commission (COSO). COSO izvještaj je predvisio:

1. harmonizaciju definicija koje s eodnose na internu kontrolu i njene komponente;
2. pomaganje upravi pri procjeni kvaliteta interne kontrole;
3. formulisanje refernrnih tačaka interne kontrole, koje će omogućiti upravi da poredi kontrolu u vlastitoj kompaniji sa modernom kontrolom; i
4. stvaranje osnove za izvještavanje vanjskih korisnika o adekvatnosti internih kontrola

5. Iako svi ovi ciljevi mogu imati uticaja na usluge revizije, posljednja dva su posebno bitna, jer mogu navesti revizora da potvrdi tačnost izjava koje je dala uprava u vezi sa sistemom interne kontrole kompanije.

Odredbe Kodeksa o najboljem ponašanju, koje spadaju u domen ispitivanja revizora su sljedeće:[10]

Ilustracija br. 1: Kodeks najboljeg ponašanja zasnovan na Kadberi izvještaju

Paragraf

1.4. Odbor treba da ima službeni raspored tema za raspravu, specijalno rezervisanih za njega da o njima odluči, kako bi osigurao da vođenje i kontrola kompanije budu čvrsto u njegovim rukama.

1.5. Treba da postoji usaglašena procedura da direktori, u toku obavljanja svojih dužnosti, mogu tražiti nezavisni stručni savjet o trošku kompanije, ako je to potrebno.

2.3. Neizvršni direktori treba da budu postavljeni u ograničenom trajanju i njihovo ponovno postavljanje ne treba da bude automatsko

2..5. Neizvršni direktori treba da budu izabrani putem službene procedure, a ta procedura i njihova postavljanja treba da budu predmet razmatranja odbora u cjelini.

3.1. Ugovori direktora o pružanju usluga ne treba da pređu tri godine bez odobrenja akcionara.

3.2. Plate direktora i sve druge naknade od zaposlenja kako direktora tako i predsjedavajućeg i najviše plaćenog direktora u Velikoj Britaniji treba da budu objavljene u potpunosti i jasno, uključujući i penzione doprinose i prava vezana za kupovinu akcija. Posebni brojčani iznosi trebaju biti prezentovani za platu i elemente koji se odnose na uspješnost rada, a osnova prema kojoj se vrednuje uspješnost treba da bude objašnjena.

4.3. Upravni odbor treba da osnuje revizorsku komisiju od najmanje tri neizvršna direktora sa jasnim uputstvima koja definišu njihova ovlašćenja i obaveze.

4.4. Direktori treba da objasne svoju odgovornost za pripremu finansijskih izvještaja, pored izvještaja revizora o njihovim odgovornostima vezanim za izvještavanje.

4.5. Direktori treba da podnesu izvještaj o efikasnosti sistema interne kontrole kompanije

4.6. Direktori treba da navedu u izvještaju da preduzeće trajno posluje, uz, ako je to potrebno, dodatne pretpostavke ili kvalifikacije koje to potkrepljuju.

1. Upravljanje prerduzećem – "je sistem kojim se kompanije vode i kontrolišu".

Znamo da je u strukturi kompanije rijetko da su menadžment i vlasnici isto. Ranih 90-tih, nakon što su se desile prevare u nekim uspješnim preduzećima i likvidacije kao rezultat sumnjive poslovnem prakse, Vlada UK je osnovala nekoliko komisija čiji je zadatak bio da pronađu način poboljšanja upravljanja kompanijama, u cilju zaštite investitora (Pos-

10 Auditing Practices Board, Desclorues Relating to Corporate Governance (Revised), Appendix I, The Auditing Practices Board, London, February 1995, p.15.

tojećih i potencijalnih akcionara i vlasnika). To je kontrola nad menadžmentom od strane akcionara, isto kao što je interna kontrola kontrola nad zaposlenima od strane menadžmenta.

Prva se zvala Cadbury Committee iz 1992 i jos nekoliko ostalih komisija prije nego je 1998 stupio na snagu ***Kombinovani Kodeks***

2. Zašto se Dobro upravljanje preduzećem smatra važnim?
   - Vlasnici nijesu direktno uključeni u poslovanje
   - Menadžment nijesu vlasnici tako da mogu imati svoje lične planove pri upravljanju vlasnikovim ulaganjem - manipulisanje objavljenim profitom kako bi obezbijedili nadoknade/bonuse, manipulisanje finasijskim rezultatom u cilju prikrivanja lošeg upravljanja ili predstavljanje uspjeha boljim nego što jeste kako bi se obezbijedio prelazak u bolje i uspješnije kompanije i sl.
   - Akcionari imaju mogućnost samo da analiziraju rezultate menadžmenta (kroz finansijske izvještaje) jednom godišnje, nakon kraja godine na sjednici Skupštine (uobičajeno 6 do 7 mjeseci nakon kraja godine).
   - Interna kontrola djeluje kao kontrola nad zaposlenima od strane menadžmenta, ali nema kontrole nad menadžmentom.
   - Revizija se sprovodi u korist akcionara, ali ona ne daje izvještaj sa 2 bitna aspekta njihovog ulaganja i to koliko je efikasno upravljano poslovanjem/ulaganjem i da li postoji prevara?
   - Ovaj jaz u informacijama između investitora i ulaganja može ograničiti protok kritičnog kapitala i na taj način ugroziti ekonomski rast (Investitorov rizik je povećan velikim skandalima u posljednjih 15 godina).

3. Kodeks dobrog korporativnog upravljanja i revizori – Direktori, u godišnjem izvještaju trebaju da navedu da li su postupali u skladu sa kodeksom i ukoliko nijesu razloge za to. Ovaj izvještaj o usklađenosti treba biti objavljen tek nakon pregleda od strane revizora.

4. Odredbe Kodeksa:
   - Odbor direktora – redovni sastanci, zadržavaju punu kontrolu nad kompanijom i nadgledaju izvršni menadžment. Isto kao raspodjela dužnosti u top menadžmentu. Preporučuje razudvajanje uloge predsjednika i izvršnog direktora. Treba da postoje procedure ovlašćenja za sve materijalne odluke (koja odluka zahtijeva 1 ili više potpisa direktora?) – nabavka i prodaja osnovnih sredstava, ulaganja, novi kapitalni projekti, uzajmljivanje od banke i otplate kredita i sl.
   - Neizvršni direktori ne bi trebalo da imaju poslovne, finansijske ili neke druge odnose sa preduzećem – izuzev nadoknade koja bi trebalo da odražava njihovo vrijeme izdvojeno za poslove kompanije. Imenovanje se vrši na određeni period i reizbor nije automatski.
   - Izvršni direktori – su ovdje po ugovoru o zaposlenju na period od maksimum 3 godine, izuzev da akcionari odobre duži ugovor. Komisija koja se sastoji od neizvršnih direktora treba do odluči o nadoknadama izvršnih direktora.

- Neizvršni direktori treba da čine minimum jednu trećinu odbora (Higgs report iz 2003.g. preporučuje bar 50% neizvršnih direktora).
- Odbor treba da pregleda efikasnost sistema interne kontrole, bar jednom godišnje, i takođe da utvrdi da li postoji potreba za odjeljenjem interne kontrole.
- Odbor treba da osnuje Komisiju za reviziju
- Revizori moraju uključiti u svom izvještaju dio o svojim izvještajnim obavezama.

5. Komisija za reviziju: odredbe kodeksa:

- Odbor treba da osnuje komisiju za reviziju koja će se sastojati od najmanje 3 člana koja će biti nezavisna (neizvršni direktori) i bar jedan od njih bi trebao da ima adekvatno iskustvo i stručnost u finasijama. Uloga i odgovornost komisije za reviziju je sljedeća:
- Da nadgleda i pregleda finansijske izvještaje
- Da pregleda sisteme interne kontrole i sisteme upravljanja rizikom
- Da pregledaju efikasnost odjeljenja interne kontrole
- Da daje preporuke Odboru za imenovanje, nadoknade i periode angažovanja eksternih revizora
- Da nadgleda nezavisnost, objektivnost i efikasnost eksternih revizora
- Da sačini i primijeni politiku angažovanja eksternih revizora za druge nestatutarne revizijske usluge

6. Inherentni Rizik – potencijalni pritisak na menadžment da naruši finasijske izvještaje i na ovaj način kreira materijalno pogrešne prikaze koji stvaraju rizične situacije za revizora – menadžment ne čine vlasnici i oni su lično motivisani da projektuju najbolji mogući imidž kako bi sebe prikazali boljim - buduće mogućnosti (karijera), nadoknade isl. Ekonomski rizik, rizik u grani industrije i poslovni rizik zajedno utiču na stvaranje inherentnog rizika za revizora. Iz tog razloga revizor mora ocijeniti profil kombinovanog rizika svakog preduzeća klijenta u cilju ocjene rizika kao i promjene profila rizika iz godine u godinu. Mi ćemo analizirati svaku kategoriju rizika posebno, ali trba imati na umu da su oni povezani tako da promjena jednog utiče na druge rizike - recimo masovna proizvodnja, automatizovana proizvodnja koja se oslanja na ekonomiju obima (poslovni operativni rizik) zavisi od ekonomskih faktora (potrošačke moći kupaca, kamatnih stopa, fiskalne i monetarne politike) zemlje u kojoj se proizvodi prodaju - tako da rizik u grani industrije utiče na poslovni rizik.

Tabelarni prikaz br. 3: Poslovni rizici

Ekonomski rizik	*mogućnost finasiranja (monetarna politika) *cijena finasiranja *Potrošačka moć, zaposlenost i sl.	Finansijske vijesti – novine, TV, statistika, Ekonomski magazini i indikatori
Rizik u grani industrije	Priroda grane	Luksuzni proizvodi nasuprot osnovnih proizvoda (EKonomski rizik)
	Zasićeno tržište	Porast konkurencije, opadajuće marže (going concern rizik)
	Tehnološki rizik	Proizvodi i/ili proizvodni procesi (proizvodna strategija preduzeća, nivo ulaganja i starost sredstava)
Poslovni rizik	Rizik specifičan za konkretno preduzeće (klijenta revizije) i na njega utiče nivo i promjene u ekonomskom riziku i riziku u grani industrije	A-Finansijski rizik B – Operativni rizik C – Rizik (ne)usaglašenosti sa propisima
A – Finansijski rizik – Racio analiza, upoređivanja u grani industrije, analizirati portfolio kredita	Finasijski Gearing	Visok dug u poređenju sa kapitalom-ekonomski i operativni rizik
	Struktura duga-raspored otplata, struktura kamatnih stopa i izloženost kursnim razlikama	Kratkoročno u odnosu na dugoročno zaduženje; Sporazumi o otplati nijesu u vezi sa projekcijama novčanih tokova i sl. Stara osnovna sredstva (potreba za dodatnim izvorima finasiranja)
	Politika obrtnog kapitala	*odloženo plaćanje koje se odobrava za prodaju i trenutni nivo potraživanja *duži kreditni period rizik naplativosti potraživanja *loše kreditne politike (loše politike prodaje na odloženo plaćanje) *loše politike upravljanja zalihama
	Rezerve gotovine	Opadaju reserve gotovine??
	Obezbjeđenje gotovine	Visok nivo transakcija za gotovinu; priroda gotovinskih transakcija (gotovina, kreditne kartice, transferi putem interneta – visok rizik od prevare i rizik obezbjeđenja)
B – Operativni rizik	Proizvodna strategija	Automatizovana u odnosu na radon intenzivnu (ekonomski rizik)
	Tehnologija	*proizvod *proizvodnja

	Starost osnovnih sredstava	Zamjena; mogućnost finansiranja i finansijski rizik
	Odnosi među zaposlenima	*štrajkovi *produktivnost *zamjena radne snage
	Marketing strategija	*cijena? Ili kvalitet (finansijske implikacije) *usluge nakon prodaje? *dug period koji se nudi kupcima za odloženo plaćanje?-finansijski i rizik naplativosti potraživanja.
	Proizvodi?	*mali asortiman *stara proizvodna linija
	Tržište	*malo učešće na tržištu *mala baza kupaca
	Menadžment	*česta zamjena i ograničeno iskustvo/stručnost *ograničena stručnost u oblasti računovodstva i finasija
Rizik (ne)usaglašenosti sa propisima	Potencijalni troškovi, utiče negativno na publicitet, gubitak goodwill-a zbog neusklađenosti (going concern rizik, rizik materijalno pogrešnih prikaza – potencijalne obaveze!!)	*zakon o radu *zdravstvo i osiguranje na radu *regulative za konkretnu granu industrije (Osiguranje, bankarstvo, transport) *Zakon o rač.i reviziji –u skladu sa MRS finansijsko izvještavanje *Zaštita potrošača (reklamiranje i sigutrnost proizvoda)

Izvor: Sopstveni pregled autora

1. Pravila profesionalnog ponašanja – IFAC-ov Kodeks etike – su sljedeća:
   - Integritet – otvoren i iskren pri obavljanju profesionalnih usluga
   - Objektivnost – treba biti fer i ne dozvoljava pristrasnost, konflikt interesa ili uticaj drugih i na taj način prekršiti objektivnost
   - Profesionalna stručnost – dužnost održavanja profesionalnih znanja i vještina
   - Povjerljivost – ne koristiti niti objelodanjivati informacije o klijentu izuzev da smo zakonski obavezni da to uradimo
   - Profesionalno ponašanje – uzdržati se od ponašanja koje bi moglo štetiti profesiji.

2. IFAC i nezavisnost – od javnog je interesa i stoga zahtijevano od strane IFAC-a (kodeks) da svaki član tima i revizorske kuće bude nezavisan od klijenta. Kodeks etike je prije okvir nego ste pravila. Iz tog razloga treba da vidimo šta taj okvir podrazumijeva odnosno zahtijeva od revizora.

2.1. Cilj IFAC-ovih smjernica – je da pomognu revizoru u (1) identifikovanju prijetnji za nezavisnost (2) da ocijeni da li su te prijetnje značajne (3) ukoliko prijetnje nijesu značajne, pronaći i primijeniti mjere zaštite koje će ih eliminisati ili svesti na prihvatljiv nivo.

2.2. Ukoliko su prijetnje značajne ili ukoliko ne postoje mjere zaštite očekuje se da se "interes" eliminiše ili da se odbije angažman.

2.3. Prijetnje za nezavisnost: 5 opštih izvora prijetnje koje identifikuje IFAC

- Sopstveni interes – postoji finansijsko ulaganje u klijentu
- Samokontrola- revizija finasijskih izvještaja pripremljenih od strane revizora
- Zastupništvo – poboljšanje pozicije klijenta djelovanjem u njegovu korist
- Prisnost – društvene ili porodične veze sa klijentom
- Strah – prijetnja da će nas zamijeniti zbog neslaganja

2.4. IFAC-ove zaštitne mjere

- Zaštitne mjere kreirane od strane Instituta
- Zaštitne mjere kreirane u revizorskoj kući – recimo stvaranje "kineskog zida"

2.5. Kada revizor mora biti nezavisan? – U toku perioda angažmana tj. od započinjanja posla do potpisivanja izvještaja revizora. Ukoliko se ponavlja revizija, onda od početka do zaključenja ugovora.

2.6. Prijetnje za nezavisnost daju se kroz sljedeći pregled:

Šematski prikaz br. 2: Prijetnje za nezavisnost revizije

Lični interes	Pregled sopstvenog rada	Žalbe	Strah (zastrašivanje)
Nedozvoljena zavisnost od nivoa nadoknade. Neizmirene nadoknade postaju jednake zajmu- zajmu koji je dat klijentu. Uslovljena nadoknada za reviziju. Obezbjeđivanje ostalih dobro plaćenih usluga za klijenta. Odnosi sa klijentom. Dugi odnosi sa klijentom Ulaganja u akcije ili druga ulaganja Podmićivanje	Revizor radi i izvještaje Revizor učestvuje u donošenju odluka sa menadžmentom Obezbjeđivanje ostalih usuga klijentu.	Klijent odbija da plati nedoknadu tako da ostaju dugo neizmirene	Svaka prijetnja tužbom od strane klijenta. Lični odnosi sa klijentom. Podmićivanje . Prijetnja dad a nam neće dozvoliti obavljanje ostalih usluga koje trenutno obezbjeđuje revizor

Izvor: Sopstveni pregled autora

2.7. Finansijski interes – značaj prijetnje zavisi od prirode interesa, stepena kontrole nad interesom, uloge vlasnika u interesu, materijalnosti interesa. Interes podrazumijeva direktno vlasništvo nad akcijama, vlasništvo u holdingu koji ima akcije klijenta. Takođe treba biti svjestan situacije da član porodice revizora može imati neki od navedenih finasijskih interesa.

2.8. Zajmovi i garancije – uobičajeno predstavlja prijetnju izuzev ukoliko je klijent banka i pozajmljivanje predstavlja normalnu aktivnost – ali paziti na povlaćene kamatne stope ili na odobrene iznose odnosno njihovu materijalnost.

2.9. Porodične ili lične veze: Veze po osnovu zaposlenja – prošle, sadašnje i buduće – lični interes, prisnost ili strah kao prijetnja nezavisnosti zavisi od određenih faktora – pozicije (ranije ili sadašnje pozicije) pojedinca u klijentu ili u revizorskoj kući, poželjan nivo angažmana u reviziji, dužina vremenskog perioda koji je protekao između ove dvije funkcije.

2.10. Tijesna poslovna povezanost – zajedničko ulaganje

2.11. Nadoknade-mogu prouzrokovati prijetnju ličnog interesa ukoliko – predstavljaju značajan procenat ukupnih prihoda, ili ukoliko su neizmirene ili su uslovljene. ACCA-15% PRAVILO, 10% ukoliko se radi o kompaniji koja se kotira na berzi (maksimalno dozvoljeni procenat učešća određene nadoknade u ukupnom prihodu revizorske kuće).

2.12. Pokloni i podmićivanje-prihvatanje poklona ili mita mogu prouzrokovati lični interes ili prisnost kao prijetnju nezavisnosti revizora – ali ovo zavisi opet od prirode mita i materijalnosti za klijenta i revizora.

2.13. Zaštitne mjere – daju se neki primjeri:

Tabelarni prikaz br. 4: Zaštitne mjere u reviziji

Prijetnja	IFAC-ove zaštitne mjere
Član revizorskog tima ili povezana osoba ima direktni ili indirektni materijalan finansijski interes u klijentu	Prodati ili smanjiti finansijski interes na nematerijalan nivo prije angažmana. U suprotno pojedinac koji ima interes treba biti isključen iz revizijskog tima.
Penzijski fond revizorske firme ima finansijski ineteres u klijentu	Samo ukoliko je interes značajan treba ga se osloboditi
Klijent je banka i obezbjeđujue zajam revizorskoj kući pod normalnim tržišnim uslovima	Uobičajena situacija tako da nema predviđenih zaštitnih mjera
Klijent nije banka i daje zajam ili uzima zajam od revizora.	Zabranjeno
Revizorska kuća ima materijalan finasijski interes u zajedničkom ulaganju sa klijentom	Poslovni odnos mora biti smanjen tako da finasijski interes postane nematerijalan. Ili potpuno ga se osloboditi ili odustati od angažmana.
Revizorska firma ili članovi revizorskog tima kupuju robu od klijenta pod normalnim tržišnim uslovima	Trebalo bi da bude razmotreno od strane komisije za reviziju – veličina transakcije i sl. – moguće isključenje iz revizorskog tima
Član porodice revizorskog tima je zaposleni u klijentu	Ukoliko osoba ima značajan uticaj u klijentu onda revizorska kuća treba da odustane od angažmana. Ukoliko ne tada tu osobu treba isključiti iz revizorskog tima.
Član revizorskog tima, partner ili raniji partner revizorske kuće se zaposlio u klijentu	Dodijeliti revizorski tim nekom ko ima više iskustva od osobe koja je napustila revizorsku kuću. Ta osoba ne može nastaviti da radi na poslovima revizorske firme. Osoba ne smije imati prava na bilo kakve isplate/ koristi od revizorske firme izuzev ukoliko se ne radi o već zarađenim zaradama.
Član revizorskog tima je bio direktor, službenik ili zaposleni klijenta u toku perioda revizije	Isključiti iz revizorskog tima
Član tima je bio direktor, službenik ili zaposleni u klijentu prije perioda revizije	Uključiti i drugog revizora koji će pregledati posao obavljen od strane tog pojedinca
Partner ili zaposleni u revizorskoj kući je u bordu direktora klijenta	Odustati od angažmana ili se isključiti iz borda direktora
Partner je radio određenog klijenta duži niz godina	Mora se izvršiti rotacija nakon određenog perioda (manje od 7 godina) i ne obnavljati posao na istom klijentu za minimum od 2 godine.
Revizijska nadoknada je značajna	Smanjiti zavisnost – ACCA pravilo-ne iznad 15% bruto prihoda firme

Izvor: Sopstveni pregled autora

IFAC i povjerljivost – revizor koji prikupi informacije obavljajući svoj posao, dobijene informacije ne smije koristiti (niti smije izgledati kao da ih koristi) za svoju ličnu korist ili za korist treće strane. radi se o istoj povjerljivosti koja postoji u relaciji doktor/pacijent advokat/klijent i sl. – samo što je to u ovom slučaju strikatan zahtjev. izuzetak je kada postoji obaveza objelodanjivanja tih informacija – klijnt odgovoran za izdaju, terorizam, trgovinu drogom ili je revizor obavezan po zakonu (zahtjev od policije ili poreskih vlasti, ne smije se objelodaniti izuzev po zakonu – recimo po nalogu suda ili sadržano u nacionalnom zakonodavstvu da se određena informacija mora pružiti vlastima ukoliko sje ta situacija predviđena regulativom – zaštitna mjera – uvijek tražiti pravni savjet ukoliko se radi o ozbiljnom problemu.

5.1. Nezavisni revizori

Od strane IFAC-a i većine instituta da imaju dogovor sa ostalim nezavisnim revizorima, kako bi imali tu korist od te revizije i obavljene kontrole.

isto tako i za razmjenu osoblja ukoliko postoji konflikt interesa

u ACCA to je zahtijevano detaljno za dogovor između principa nezavisnosti revizora.

Po IFAC-ovom Code Ethics zahtjevi su:

1. Integritet – da su iskreni sa klijentom i da imaju pošteni odnos sa njim.

2. Objektivnost – jedan od najznačajnijih principa. Da se ne upuštaju u nikakve odnose radi narušavanja objektivnosti:

- da nemaju finansijska ulaganja kod klijenta. Neće izdati mišljenje revizori koje će negativno uticati na akcije
- da ne prihvataju poklone od klijenta jer revizor može da ignoriše probleme kod klijenta
- da ne priprema revizor finansijske izvještaje kod klijenta, to je onda samokontrola.

3. Profesionalna osposobljenost (Professional Competence) - to znači da se:

- ne smije preuzeti posao ukoliko ne postoji osposobljeno osoblje
- raspoloživo osoblje
- raspoloživo vrijeme
- da imamo obavezu da smo u skladu sa svim novostima u oblasti revizije

4. Povjerljivost – na početku je objašnjenja. Da se ne uradi ništa čime bi se ukaljala profesija.

Revizor koji sakuplja informacije obavljajući svoj posao ne smije koristiti dobijene informacije za svoju ličnu korist ili korist treće strane – povjerljivost.

Dva važna pravila:

Cilj Uputstva IFAC-ov princip objektivnosti jeste:

1. da samim tim što razumijemo uputstvo da identifikujemo značajne slabosti (uzroke koji mogu narušiti nezavisnost)

2. Vrednovati po (Evaluate to determine of material)
- analiziramo nezavisnost, ne možemo biti nezavisni ako imamo finansijsko učešće kod klijenta (finansijski interes narušava nezavisnost)
- da ocijenimo da li je to finansijsko učešće materijalno. Ukoliko je materijalno revizor radi jednu od dvije stvari:
- da proda finansijsko učešće, ili
- da ga smanji na nivo koji nije materijalan.

Ukoliko se ne uradi jedna od ove 2 stvari revizija se odbija.

3. Šta je materijalno, a šta nije ?

Primjer: Revizorska kuća čija su sredstva 100 miliona i imaju učešće kod klijenta od 5 miliona. To predstavlja 1% od akcijskog kapitala, kod tog klijenta. To nije materijalno za revizorsku kuću mali je dio kapitala. Ta revizorska kuća može podnijeti gubitak. Neka neodgovarajuće mišljenje za tog klijenta utiče na akcije. To ne bi bilo materijalno.

- Vezano za materijalnost u odnosu na klijenta 1% učešća akcija u klijentu nije materijalno, ali ako 1% učešća predstavlja veliki iznos sredstava revizorske kuće, onda bi bilo jako materijalno i uticalo bi na nezavisnost. Svaku situaciju vrednujemo posebno i dokumentujemo papirima.
- IFAC zahtijeva da se uvijek dokumentuju dokazi koji navode da postoji uticaj na našu nezavisnost
- Revizor treba da bude nezavisan za period od dana kada razmatra mogućnost prihvatanja posla do trenutka izdavanja mišljenja.
- Ukoliko revizor radi reviziju za 3 godine ne smije postojati materijalno učešće za tu reviziju od početka prve revizije do kraja treće godine.

Kada mora revizor biti nezavisan ?
(When must auditor be independent)

Za period od angažovanja, pr. od početka posla označenog u revizorskom izvještaju.
Ako se povrati revizija, onda od početka do konačnog određenja ugovora.

Tabelarni prikaz br. 5: Faktori koji utiču na nezavisnost revizije su:

Lični interes (Personal interest)	Samokontrola (Review of own work)	Neslaganje sa up. preduzeća (Disputes)	Pritisci (Intimidation)
- velika zavisnost od nadoknade (unduse dependence due to fee levels)	- kada revizor priprema FI za klijenta (auditor prepares accounts)	- ukoliko klijent odbija da plati nadoknadu (client refuses to pay fees)	- bilo koji faktori pritis-ka od strane klijenta (any threat of litigation by client)
- istekao rok za naplatu nadoknade (overdue fees becoming similar to a loan)	- kada revizor učestvuje u donošenju odluka (auditor participates I management decisions)	- ili su rokovi odavno istekli (a long overdue)	- lični odnos sa klijentom (personal relationship with client)
- zajam koji je dat klijentu (a loan made to client)	- obezbjeđenje ostalih usluga klijenta (provision of other services to client)		- primanje poklona i usluge (threat of removal from other services currently provided by auditor
- zajam dat od klijenta revizoru (contigeny audit fee)			
- obezbjeđivanje ostalih usluga (providing lucrative other services)			
- porodična i druga pov-ezanost sa klijentom (relationship with client)			
- preduga povezanost sa klijentom (long associat with client)			
- učešće u akcijama klijenta (benefit inter in share client)			
- prihvatanje poklona i novca (threat removal)			

Izvor: Sopstveni pregled autora

Intimidation – ukoliko revizor prihvati poziv za angažovanje od klijenta onda ima obavezu prema njemu. Ukoliko revizor obezbjeđuje usluge koje su jako dobro plaćene, u tom slučaju ignoriše probleme u oblasti revizije, jer smo zavisni od njega u nekom drugom pogledu. Partneri moraju da razmatraju da li postoje uzroci za nezavisnost.

Slučajevi:

I. Lični interes

Ukoliko postoji lični interes imamo narušavanje principa nezavisnosti:

- velika zavisnost od nadokande
- ukoliko postoji odavno istekao rok za naplatu nadoknade, a iste nijesu naplaćene
- zajam koji je dat klijentu
- zajam dat od klijenta revizoru
- ukoliko revizorska nadoknada zavisi od ostvarenog rezultata u preduzeću
- obezbjeđenje ostalih usluga koje su dobro plaćene tom istom klijentu. Druge poslove revizor radi za klijenta (za novčani dio)
- porodična i društvena povezanost sa klijentom
- preduga povezanost sa klijentom. Može da se izgubi objektivnost zbog povezanosti
- učešće u akcijama ili ostalo ulaganje u klijenta
- prihvatanje poklona i novca

II. Samokontrola

Samokontrola znači da revizor daje mišljenje za svoj posao:

- kada revizor priprema FI za klijenta. Dozvoljeno je po IFAC-u u određenim specifičnim okolnostima, izuzev ukoliko nije isključeno nacionalnim zakonodavstvom. To je u Crnoj Gori isključeno Zakonom o računovodstvu i reviziji
- kada revizor učestvuje u donošenju odluka
- jer smo mi uključeni u upravu preduzeća i kontrolišemo upravu
- obezbjeđenje ostalih usluga klijentu jer kontrolišemo te usluge, kao revizor, koje obezbjeđujemo (samokontrola).

III. Nesuglasice između revizora i klijenta

- ukoliko klijent odbija da plati nadoknadu, ili su
- rokovi u vezi plaćanja nadoknade odavno istekli.

IV. Intimidation – pritisci

Nad revizorom postoji pritisak. Iz tog razloga ne želi da se suprostavi klijentu.

primjer: strah da se od nas ne oduzme obavljanje ostalih usluga. Menadžment može da nam oduzme poslove, ako ne uradimo kako menadžment traži i zahtijeva

- ne mora da bude plaćena neka usluga nego želi reviziju i revizora za sebe. Lični odnosi i veze sa klijentom
- primanje poklona je u ljudskoj prirodi i za uzvrat vraćanje usluge
- (faktori uklanjanja iz drugih tekućih usluga obezbijeđeni od revizora).

Označavanje faktora zavisnosti

1. Financial interest – finansijski interes
   - stepen kontrole iznad interesa
   - uloga vlasništva u interesu
   - materijalnost interesa

Interes može biti uključen direktno u vlasništvo akcija ili držanja akcija imajući povratni plan od vlasništva akcija kod klijenta. Takođe situacija gdje je član familije revizor ili bilo koji gore naveden finansijski interes.

2. Zajmovi i garancije (Loans and Guarantees)

normalni faktori uzajmljivanja novca i uslovi koje daje banka – ali ne preferencijalne stope, ili iznosi ili materijalni iznosi

3. Familijarni i lični odnos – Family and personal relationship:
   - veza u prošlosti u vezi zaposlenosti
   - tekući i budući samointeresi, familijarnosti ili prepreke faktora zavise od izvjesnih faktora – pozicija (bivše ili tekuće)
   - individualni ili klijent ili revizorska kuća uključeni su u revizijski angažman.

4. Zatvoreni poslovni odnos – zajednička ulaganja (Close Business Relationship joint business venture)

5. Nadaoknade moraju biti u proporciji sa totalnim nadoknadama prihoda. ACCA preporučuje 15% od pojedinačne revizije od ukupnih prihoda revizorske kuće, 10% ako je listirana kompanija.

6. Pokloni i gostoljubivost prihvatanja.

Dajemo neke primjere (Safeguards – same examples)

Tabelarni prikaz br.6: Primjeri zaštite i obezbjeđenja u Kodeksu etike

Slabosti (Threat)	IFAC obezbjeđenja – IFAC Safeguard
1. Član revizorskog tima ili povezana osoba imaju direktno ili indirektno učešće u finansijama kod klijenta	1. Izbaciti ili smanjiti na nematerijalni nivo finansijskog učešća prije angažmana, ili i ndividualno zamijeniti 1 revizora iz revizorskog tima
2. Umirovljenje koristi od plana revizije revizorske firme koje ima finansijsko učešće kod klijenta	2. Samo ako su slabosti označene moglo bi učešće biti lišeno (oslobođeno)
3. Klijent je banka i obezbjeđuje zajam revizorskoj firmi pod normalnim komercijalnim uslovima	3. Normalno ne obezbjeđujemo zahtjeve
4. Klijent nije banka i daje zajam revizorskoj firmi i obrnuto	4. Totalno zaštićeno
5. Revizorska firma ima zajedničko ulaganje sa klijentom i finansijsko učešće u poslovima	5. Da se poslovni odnosi smanje tako da finansijsko učešće bude nematerijalno ili da se prekine sa poslovnim učešćem ili angažovanje revizije
6. Revizorska firma i revizorski tim – članovi kupuju robu od klijenta pod normalnim uslovima	6. Trebalo bi pregled na reviziji od revizorske komisije sagledati od veličine transakcije i možda maknuti nekog iz revizorskog tima
7. Član porodice revizorskog tima je zaposlen kod klijenta	7. Ukoliko osoba ima značajan uticaj kod klijenta onda revizorska firma ne bi trebalo da prihvati angažman. Ukoliko ne onda se zamijeni rođak u revizorskom timu
8. Član revizorskog tima ili partner i skorašnji partner se zaposlio kod klijenta	8. Imenovati nekog ko će voditi revizorski tim sa dovoljno iskustva. Neko ko ima veći novo stručnosti i znanja od osobe koja se priključila klijentu
9. Osoba koja je napustila revizorsku kuću ne smije više učetvovati u poslovima revizije	9. Isključiti iz revizijskog tima
10. Partner ili zaposleni u revizorskoj kući je član borda direktora	10. Mora se isključiti iz angažmana revizije i borda direktora
11. Partner revizije radio za protekli period kod klijenta	11. Mora rotacija poslije određenog perioda, manje od 7 godina ali ne poslije 2 godine
12. Visina nadoknade je značajna	12. Smanjenje zavisnosti ACCA 15% od totalnog iznosa

Izvor: Sopstveni pregled autora

Od nas se očekuje da idemo u skladu sa preporukama IFAC-a, ukoliko ima problema u praksi za svaku reviziju dokument u dosijeu. Revizor potvrđuje da je kontrolisao sve slabosti revizije i dokumentovao da se prevaziđu te slabosti:

1. Član iz revizorskog tima ili neka povezana osoba ima direktno ili indirektno finansijsko učešće kod klijenta.

Član revizorskog tima kod klijenta može biti:

- partner P
- menadžer M
- senior S
- asistent A

client

Materijalnost će biti različita zavisno od toga koji od članova tima ima učešće kod klijenta. Ne samo članovi već i osobe povezane sa njihovim porodicama, kumovi i sl.

2. Šta se očekuje od revizorske kuće?

- da proda finansijsko učešće
- da ga smanji na nivo koji nije materijalan
- ovo treba da bude urađeno sve prije angažmana, a ne u toku revizije
- može se primjera radi individualno isključiti iz angažmana.

Ukoliko je partner osoba posljednja opcija nije rješenje – partneri su blisko povezani za finansijsko učešće. Nego se odustati od revizije.

3. Klijent je banka i obezbjeđuje zajam revizorskoj kući pod normalnim uslovima na tržištu.

- IFAC preporuka nema problema, treba se pažljivo analizirati, i to:
- datum zajma
- iznos zajma
- kamatna stopa
- datum otplate kredita

Da se zajam primilo nekoliko dana prije izdavanja mišljenja. IFAC nezavisnost ne u pravom smislu.

Primjer: Revizor sam i radim reviziju banke. Zajam od banke uzimam nezavisno od procesa revizije. Ostalim korisnicima revidiram finansijske izvještaje. Ta činjenica da sam dobio zajam prije izdavanja mišljenja revizije, odmah bi bila sumnjičava.

Izgledati treba suštinski nezavisno, ne akcije da se priča o tome od strane drugih lica.

Sve ovo treba dobiti od banke u skladu sa ostalim uslovima na tržištu – nema povlašćenog tretmana za reviziju.

4. Normalno klijent nije banka. Klijent pozajmljuje novac revizoru i obrnuto

Pravilo: Nije dozvoljeno revizoru pozajmljivati novac od strane klijenta. Revizor mora prekinuti reviziju tog klijenta.

5. Revizorska firma ima zajednička ulaganja sa klijentom

Primjer: Revizorska kuća dizajnira sistem interne kontrole SIC, ili
- radi računovodstveni softver za klijenta i
- onda odluči da promoviše ovaj softver ostalim preduzećima.

- Šta je preporuka od strane IFAC-a ?
- da se poslovni odnosi smanje
- da finansijski interes nije materijalan sa tačke gledišta revizorske kuće
- da se prekine poslovni odnos ili da se prekine posao revizije.

6. Revizorska kuća ili član revizorskog tima kupuje robu od klijenta pod normalnim uslovima. Ova situacija je teška:
- mora se izvršiti pregled od strane partnera
- ukoliko postoji materijalnost ili za klijenta ili za člana revizorskog tima koji kupuje robu, važi po IFAC-u pravilo:
- da ta osoba bude isključena iz revizorskog tima.

Druga situacija
- Ukoliko klijent ponudi robu svom osoblju po nižim cijenama, i ukoliko bi ponudio i revizorskom timu, radi se o praksi preduzeća da daje niže cijene svom osoblju i revizorskom timu.
- * IFAC preporuka:
- da se razmotri materijalnost

Primjer: Kupila je osoba aparate za domaćinstvo – onda bi ta vrijednost za asistenta revizije bila jako materijalna. U tom slučaju on bi bio voljan da neke stvari previdi za klijenta za kupovinu ovih stvari naredne godine.
- ukoliko bi partner imao tu mogućnost, to nije materijalno za njega, jer ima visoku platu
- pravilo je da revizorska kuća ne trguje dok se obavlja posao revizije, tj. dok se ne obavi.

Član porodice revizorskog tima je zaposlen kod klijenta
- IFAC preporuka da ukoliko ta osoba ima značajan uticaj da u tom slučaju revizorska kuća ne bi trebalo da prihvati angažman.
- ukoliko se ne radi o osobi da taj član nije u upravljačkom timu kod klijenta, onda smo zamijenili rođaka u revizorskom timu.

Član revizorskog tima ili partner ili skorašnji partner se zaposlio kod klijenta. Koje mjere

preduzeti?

Stav IFAC-a:

- imenovati nekog ko će voditi revizorski tim
- neko ko ima veći nivo stručnosti i znanja od osobe koja se priključila klijentu, iz razloga što smo sada u situaciji da neko ko je blizak svom tom postupku bude kod klijenta, i može da predvidi revizorske akcije.

Osoba koja je napustila revizorsku kuću ne smije više učestvovati u poslovima revizije

Primjer: Partner napustio revizorsku kuću da bi se zaposlio kod klijenta i da zadrži učešće do nekog nivoa u revizorskoj kući.

To se ne smije dozvoliti.

Po IFAC-u:

- Jedino mu ostaju koristi da doprinosima od Fonda PIO i privatnih penzijskih fondova od te firme, tj. premije koje je firma za njega uplaćivala.

Partner ili zaposleni u revizorskoj kući je član odbora (odbora direktora) kod klijenta

Po IFAC-u:

- mora se isključiti iz angažovanja u reviziji ili bordu direktora

Partner na reviziji je radio na klijentu za prošireni period

Po IFAC-u:

- mora postojati rotacija poslije određenog perioda manje od 7 godina, ali poslije ne smije biti uključen za minimum 2 godine.

Revizorska nadoknada je značajna. Mora se smanjiti zavisnost od datog klijenta (visina nadoknade je značajna)

- ACCA preporučuje 15% od ukupnog prihoda revizorske firme

5.2. Sumirani pregled ključnih stavki U IFAC-ovom kodeksu etike

Tabelarni prikaz br. 7: Rizik i revizor

Integritet-poštenje	Pošteno istupanje prema klijentu
Profesionalna stručnost	Revizija se ne preuzima ukoliko ne postoji stručnost, iskustvo, dovoljno osoblja, vremena
Profesionalno ponašanje	Ne dovoditi u pitanje reputaciju profesije
Povjerljivost	Ne koristiti informacije od klijenta u ličnu korist. Ne koristiti informacije od klijenta u korist treće strane. Nema otkrivanja informacija izuzev da se isto zahtijeva zakonom
Nadoknada	1. Transparentnost u obračunu-potrebna stručnost i iskustvo, vrijeme koje se zahtijeva u svakoj za svaki nivo stručnosti, i primjena uobičajenih nadoknada po času rada. 2. Ne smije biti previše zavisan od jednog klijenta (10/15%)-što dovodi u pitanje objektivnost 3. Nema neizmirenih nadoknada 4. Nema uslovljenih nadoknada
Traženje novog klijenta	Nema provizije koja se daje pri traženju novog klijenta
Ostale usluge	1. Izrada finasijskih izvještaja nije dozvoljena u skladu sa Zakonom RR CG- samokontrola 2. Poreski savjeti i sl. JESU – ali nikako i ulaoga u upravljanju klijentom
Klijenti koji su konkurenti	Opasnost postoji jer je moguće da se dovede u pitanje povjerljivost – ukoliko imamo ovakav slučaj potrebno je da se radi o velikoj revizorskoj kući i potrebno je napraviti takozvani kineski zid
Promjena revizora - Zašto?	#promjena klijenta (klijent je porastao, a revizorska kuća nije tako da nema resursa za obavljanje posla revizije ili zbog ličnih konflikata, ili je nadoknada ocijenjena kao nedovoljna ili zbog nedovoljne objektivnosti zbog velike prisnosti) # promjena revizora (problemi u stručnosti, pružanje ostalih usluga, neslaganja, audit fee dependence, competitor client and confidentiality conflict)

Izvor: Sopstveni pregled autora

Šematski prikaz br. 3: Novi angažman na poslu revizije – IFAC-ovi zahtjevi

Poslati pismo klijentu	*da li je stari revizor obaviješten o promjeni? *Da li je stari revizor dobio odobrenje da sa novim revizorom razgovara o klijentu?

↓

Da?	Ne = Odbiti reviziju

Pismeno se obraćamo klijentu tražeći pismeno odobrenje da razgovaramo sa starim revizorom

↓ Da ↓ Ne = Odbiti reviziju

Pismeno se obratiti starom revizoru tražeći od njega da nam navede, ukoliko postoje, profesionalne razloge iz kojih ne bi trebalo prihvatiti ovog klijenta – stari revizor je obavezan u skladu sa IFAC-ovim Kodeksom da odgovori – Kada dobijemo odgovor revizor sam treba da prosudi da li da prihvati/odbije klijenta.

Tabelarni prikaz br. 8: Rizik i revizor

Rizik angažmana za revizora	Rizik od naknadnog sudskog spora
Rizik revizije	Rizik od izdavanja pogrešnog mišljenja na finasijske iskaze ili vezano za stalnost poslovanja
Rizik revizije – 3 komponenete	#Inherentni rizik #Kontrolni rizik #rizik detekcije
Inherentni rizik – pogrešan prikaz u oblastima koje nijesu pokrivene internim kontrolama – namjerne radnje od menadžmenta iz ličnih intertesa (nadoknade) ili zbog karijere (dobri rezultati poslovanja vezuju se za menadžmet)	#Neto ostvar.vr. za zalihe #Umanjenje vr.osn.sredstava #Rezervisanje za sumnjiva potraživanja #Potencijalne obaveze #Fer vrijednost ulaganja #Revalorizacija #Korisni vijek trajanja sredstava #cut off za prodaje/nabavke #klasifikacija lizinga #kalsifikacija troškova opravki i održavanja nasuprot troškova koji se mogu kapitalizovati #itd.
Kontrolni rizik – rizik da materijalno pogrešan prikaz neće biti otkriven, spriječen ili ispravljen sistemom interne kontrole	#slab sistem interne kontrole #jak na papiru ali se ne primjenjuje #menadžmet ne poštuje ovaj sistem #udruživanje zaposlenih kako bi ga prevazišli
Rizik detekcije – rizik da procedure revizije neće otkriti materijalno pogrešan prikaz	#loše dizajnirane procedure #rizik odabira uzorka #procedure se ne primjenjuju efektivno #pogrešna interpretacija revizijskog dokaza

Izvor: Sopstveni pregled autora

6. ETIČKE NORME I PRAVILA PROFESIONALNOG PONAŠANJA

Društvo, koga čine ljudi i njihova komunikacija se stalno mijenja prateći savremene tokove čovječanstva. Još od samog postanka ljudskih odnosa i komunikacija, postojala su određena pravila ponašanja.

Ono što se u ljudskom ponašanju i običajima odobrava ili prihvata kao valjano i dobro naziva se etika. Riječ je grčkog porijekla i često se definiše kao učenje o moralu. Svaka profesija ima svoje kodekse ponašanja koje važe u datom društvu.

Najveći poslovni izazov današnjice je kako se etički ponašati, a u isto vrijeme postići visoke performanse. Na taj izazov odgovor treba da pruži poslovna etika.

Riječ „etika" potiče od grčkih riječi ethos što znači običaj, i ethikos što znači moralan. Etika je nauka o moralu ili moralnom fenomenu. A pod pojmom „moral" najčešće se podrazumijeva sistem normi ili pravila ljudskog ponašanja. Dakle, moral ili moralni fenomen je skup običaja, navika, normi ili pravila ponašanja kojima se ljudi rukovode u svojim postupcima. Definiše se kao ponašanje regulisano normama ili ocjenjivanje i usmjeravanje svog i tuđeg ponašanja shodno normama. Značajno je istaći da te norme, načela ili pravila ponašanja uvijek podrazumijevaju regulisanje međuljudskih odnosa, dakle odnosa ljudi između sebe kao i odnosa jedinke prema društvu. To je bitna specifičnost moralne norme za razliku od, recimo, zabrane parkiranja na nekom mjestu koja je tehničko - administrativna zabrana.

Cilj moralne norme je regulisanje međuljudskih odnosa, ali i određivanje suštine i svrhe čovjekovog bitisanja. U ovom smislu cilj moralne norme se određuje pojmom moralno dobro (moralna vrijednost, vrijednosni sistem) ili jednostavno „dobro" (ispravno, vrlinsko), odnosno „zlo" (neispravno, rđavo). Zato u praksi pojam „moral" podrazumijeva šta je dobro, a šta zlo, šta je ispravno, a šta neispravno - prije svega sa aspekta međuljudskih odnosa i odnosa jedinke prema društvu kao cjelini.

Praktična etika, tj. etika u praksi nastoji da formuliše i obrazloži norme pravilnog, dobrog postupanja u svakodnevnom, konkretnom životu. Ona pokušava da usmjerava ljude u pravcu ostvarivanja"vrhovnog dobra", odnosno da utvrdi šta je dobro činiti, kako postupati, kako ocjenjivati određene ljudske postupke.

6.1 Profesionalno ponašanje

U današnjem poslovnom svijetu, pozitivan odnos sa drugim ljudima čini svaki oblik poslovne interakcije lakšim i ugodnijim za sve učenike. U stvari, pošto obična ljubaznost

postaje sve manje uobičajena, nijanse profesionalnog ponašanja postaju suštinska komponenta uspjeha u karijeri. Nažalost, vaspitanje, koje je bilo uobičajeni dio odrestanja svakog djeteta u kući i školi u ranijim generacijama, često se gubilo u našem društvu i postojalo sve manje poštovano i relativnije. Promjene u ulozi žene su takođe komplikovale pitanje na radnom mestu. Srećom, profesionalno ponašanje nije serija trivijalnih postupaka koje je zamorno zapamtiti. U stvari, to je umjetnost istupanja na samouvjeren, elegantan način i istovremeno doprinos da se i drugi osjećaju ugodno.

6.2 Predstavljanje, upoznavanje i pamćenje imena

U pojedinim situacijama, svaka prilika za predstavljanje sebe i drugih, znači ključni momenat za željenu poslovnu saradnju. Mnogi u takvim situacijama mumlaju, mucaju ili jednostavno propuste da obave predstavljanje iz straha da će pogriješiti. Prilikom upoznavanja drugih ljudi, najpre treba reći ime osobe kojoj se želi ukazati najviše poštovanja ili počasti. Neke od smjernica za odlučivanje o tome kome pripada veća počast su sledeće:

- U poslovnom smislu, stara društvena pravila o godinama i polu ne važe; umjesto toga, počast se ukazuje funkciji i autoritetu.
- U sopstvenoj organizaciji, čast se ukazuje najvišem na ljestvici po sistematizaciji.
- Klijentima se obično ukazuje veća počast nego bilo kome u sopstvenoj organizaciji, čak i glavnom izvršnom direktoru.
- Uvaženi zvaničnici uvijek dobijaju počastvovan položaj.
- Kada se upoznaju osobe istog ranga, treba ukazati počast osobi koja ne pripada vlastitoj organizaciji.

Takođe, najbolje je iznijeti informacije o svakome ponaosob, tako da se već na početku uspostavi neka osnova za razvijanje konverzacije.

U slučaju kada poslovan čovjek mora sam da se predstavi, jednostavno treba da pruži ruku, učini prijateljski kontakt očima i kaže svoje puno ime i prezime, funkcije i ime organizacije u kojoj radi. Sagovornik bi trebalo uvijek da uzvrati predstavljanjem i pitanjem ili komentarom za početak razgovora.

Mudro je, ponovo se predstaviti slučajnom prolazniku koji možda nije zapamtio ime svog sagovornika. Uz to treba dodati i brzo objašnjenje da bi se objasnila veza. U tom kontekstu, da bi se izbjegla situacija u kojoj se u predstavljanju izostavlja neka osoba zbog zaboravljanja njenog imena, treba se izviniti i priznati vlastiti propust.

To što se prilikom upoznavanja i daljeg razgovora zapamti i upotrebljava ime sagovornika, ovoj osobi govori da je priznata, i lično i profesionalno. Stoga, treba razviti svoju memoriju za imena, a to malo investiranje sopstvene energije može rezultovati visokom nagradom i pozitivnim odnosima sa drugim ljudima. Velika pomoć pri tome može biti i razvijanje mentane slike povezane sa imenom.

Tokom razgovora, ime sagovornika treba koristiti prirodno, ali ne suviše često, da bi se izbjegao stereotip prodavca polovnih kola. Obavezno ga treba upotrijebiti prilikom pozdravljanja na odlasku, i inicirati razmjenu vizit - karti, ako je trenutak za to pogodan.

6.3 Vođenje neformalnog razgovora

Neformalna konverzacija je efektivno sredstvo za izgrađivanje srdačnog i produktivnog poslovnog odnosa, mada mnogi ljudi izbjegavaju poslovno / društvene situacije, jer osećaju da nemaju šta da kažu. Pitanja koja ostvaraju dikusiju, razmjenu mišljenja ili pričanje o sebi, mnogo efektivnije otpočinju konverzaciju od prostog da - ne ili kratkog odgovra na pitanje. Pitanje: "Gdje stanuješ?", obično ima za odgovor prostu rečenicu. Ali pitanje: "Kako je došlo do toga da se doselite u ovaj grad?" ili "Šta mislite o školama u kraju?", međutim, već poziva na diskusiju. Za vrijeme razgovora, treba odgovriti i na pitanja koja postavlja sagovornik, jer bi se u suprotnom prijatno ćaskanje pretvorilo u ispitivanje. Pravilo je da o sebi i svojim sopstvenim interesima treba govoriti samo onda kada vas pitaju.

Postoje neke teme koje su skoro univerzalne što se tiče obraćanja i prijema na koji nailaze od sagovornika:

- Kompanija ili industrijska grana u kojoj je sagovornik zaposlen;
- Karijera;
- Postignuti rezultati i budući planovi;
- Hobi i aktivnosti u slobodnom vremenu;
- Društveno angažovanje;
- Zabava, omiljeni filmovi, knjige;
- Tekući događaji; i dr.

Sport je popularna tema u poslovnim i društvenim krugovima. Stoga uvijek treba pratiti događaje na lokalnoj sportskoj sceni (o trgovini igrača, o suprotnim mišljenjima koji se tiču vođenja timova, o novom stadionu itd.) čak i kontroverzne političke teme mogu podstaći konverzaciju, ali je u tom slučaju obavezno posjedovanje umiješnosti da se diskretno izrazi svoje sopstveno mišljenje. Svrha je podstaći živu diskusiju, ali bez uvreda.

Postoje i neke teme koje su uglavnom nepoželjne:

- Lične kupovine i njihova cijena;
- Lična pitanja, kao što su težina, bračni status, zdravstveno stanje;
- Skandalozni i štetni tračevi;
- Negativni komentari kad je konkurencija u pitanju;
- Povjerljive informacije firme; i dr.

Vulgarno izražavanje i komentare na račun polova, rase ili etničke pripadnosti, treba izbjegavati u svakoj poslovnoj konverzaciji. Mogućnost da se neko povrijedi veća je je od svakog eventualnog pozitivnog efekta.

U grupnoj konverzaciji, pravi poslovni čovjek suptilno preuzima ulogu „domaćina" i svaku osobu podjednako angažuje u razgovoru, neposrednim pitanjima i kontaktom očima. Nijesu potrebne nikakve duhovite fraze „Šta Vi mislite o tome?", trebalo bi da je dovoljno.

Efektivno slušanje je druga polovina vještine vođenja konverzacije. Aktivno slušanje vrši se ne samo pomoću ušiju, već i izrazom lica i govorom tijela. Nije važno samo biti zainteresovan, treba i pokazati svoju zainteresovanost. Neki od načina da sagovornik osjeti

zainteresovanost su:

- Naginjanje prema sagovorniku;
- Čest kontakt očima;
- Postavljanje dodatnih pitanja;
- Usvajanje i ponavljanje govornikovih komentara;
- Klimanje glavom u znak odobravanja;
- Izgovranje adekvatnih: da - da, uh - uf, hmm, aha, i dr;
- Pokazivanje reakcije izrazom lica; i sl.

Naravno, svaka od ovih reakcija je umjesna samo ukoliko nije pretjerana, usiljena ili izvještačena.

Pijetet

Pijetet znači pokazivanje posebnog poštovanja prema nekom zbog njegovog položaja. U društvenim situacijama, pijetet se zasniva na godinama ili polu. U poslovnom slislu, pijetet se zasniva na funkciji (pijetet se iskazuje onima koji su iznad u organizacionoj strukturi, klijentima ili počasnim gostima). Ponašanje u skladu sa tim uključuje:

- Ustajanje kada u prostoriju gdje se vodi koverzacija uđe dotična osoba.
- Otvaranje ili pridržavanje vrata.
- Nuđenje pomoći oko nošenja kabastih paketa.
- Dopuštanje da dotična osoba vodi glavnu riječ dok god to želi.
- Rješavanje neprijatnih situacija, kao kad je u prostoriji velika gužva ili se stoji u dugim redovima.

Sasvim je opravdano istu ljubaznost pokazati prema nekome ko je nižeg ranga, posebno ako je pomoć u pitanju. Međutim, velika je greška oglušiti se o neka pravila ponašanja kada rang neke osobe to zahtijeva.

Obrok

Poslovna zabava može stimulisati međuljudske odnose koji pomažu u poslu, ali ipak ne treba nikada zaboraviti da je to prije svega posao, a ne društvena interakcija. Svaki od poslovnih obroka (doručak, ručak ili večera) obezbeđuju mogućnost razvijanja ličnijeg odnosa sa kolegom ili klijentom i svaki od njih ima svoja sopstvena pravila ponašanja, mada opšta uputstva važe za sva tri.

Doručak je najjeftinija i najkraća alternativa, koja se uklapa u mnoge obavezama pretrpane dnevne rasporede. Rano doba dana znači i predanost poslu, tako da sastanci za doručkom treba da su relativno kratki i svrsishodni. Hotelske kafeterije ili restorani su dobro mjesto za sastanke, zbog prostranog parkinga, manje gužve i reatvno elegantnog okruženja.

Ručak je najpopularniji poslovni obrok. Cjelokupno vrijeme treba ispuniti tako da konverzacija treba da bude neformalna sve dok se ne poruči obrok, da bi se izbeglo prekidanje izlaganja, dok posebno teška ili značajna poslovna pitanja treba razmatrati uz

kafu ili dezert. Kada klijent dolazi iz drugog grada, poručen ručak može biti poslovno i vremenski produktivniji od obroka u restoranu.

Večera sa klijentom je obično elegantna, opuštena prilika, više društvenog nego poslovnog karaktera. Međutim, večera krije sledeće potencijalne zamke:

- Vrijeme kraja večere nije tačno određeno;
- Prisustvo alkohola;
- Atmosfera slična ljubavnom sastanku;

Generalno, neke od osnovnih smernica za lijepo ponašanje za poslovnim ručkom su sledeći:

- Najjednostavniji način da se pokažu lijepi maniri za stolom je da se uzimaju mali zalogaji i žvaće zatvorenih usta.
- Nedopustivo je uzimati hranu iz tuđeg tanjira.
- Ukoliko pribor padne na pod, od konobara treba tražiti novi, prije nego ga sami podići.
- Poželjno je ne koristiti čačkalicu, ruž ili češalj za stolom.
- Ne treba praviti šale ili voditi dug razgovor sa konobarom.
- Ne treba praviti gužvu ni oko čega; ako postoji problem, treba ga riješiti tiho i diskretno sa konobarom ili šefom sale ako je potrebno.

7. ČETIRI SILE KOJE OBLIKUJU ETIČKO PONAŠANJE

U najelementarnijem smislu, etika je skup vrijednosti i pravila koje definišu ispravno i pogrešno ponašanje. Ove vrijednosti i pravila nam pokazuju kada je ponašanje prihvatljivo, a kada je neprihvatljivo. Ono što se smatra etičkim može zavisiti od perspektive sa koje posmatramo određeno etičko ponašanje. Postoje četiri osnovne sile koje oblikuju etičko ponašanje individua i organizacija.

7.1 Socijalne norme i kultura

Veliki dio svakog pogleda na to šta je etičko dolazi iz društva u kome se ponašanje javlja. Mediji izlažu i javljaju o odlukama i ponašanjima, koja se zatim procjenjuju javno od strane mnogih različitih kritika i interesnih grupa. U 1996. javne interesne grupe su se izborile da proizvođači duvana moraju staviti etikete sa upozorenjem na svoja pakovanja. U 1971, pritisak od strane ovih grupa je primorao proizvođače duvana da se slože sa zabranom reklamiranja duvana na televiziji i radiju. Skoro, konstantan pritisak ovih grupa na proizvođače duvana radi u korist javnog interesa i uspio je da dovede do još nekih zabrana u ovoj industriji. I javni protest se i dalje nastavlja. U poslednje 3 godine, studenti u školama kao što su Jeil i Kornel, pokušavaju da ubede nadležne na univerzitetu da povuku svoje akcije iz kompanija koje se bave proizvodnjom duvana.

Hiljade istraživanaja pokazale su da pušenje žvakanje duvana imaju negativan uticaj na zdravlje čovjeka, uključujući procjenu od oko 400.000 smrtnih slučajeva godišnje u SAD-u. Proizvođači duvana su izloženi mnogim napadima zato što mnogi građani misle da se kompanije ponašaju neetički. Skrivanjem ili ignorisanjem zdravstvenih rizika koje pružaju njihovi proizvodi, dizajniranje zavisnih produkata, i reklamiranjem usmjerenim na omladinu su samo neki od iskustava koje mnogi ljudi smatraju neetičkim, bez obzira na to što su oni legalni. Kada je Generalni skup Advokata 40 zemalja odlučio da kompanije za proizvodnju duvana budu legalno podložne zdravstvenim troškovima pušenja, potencijalne finansijske implikacije su bile toliko velike da su se kompanije složile sa predlogom koji bi ih koštao i po nekoliko biliona dolara. Kao dio dogovora, pristali su da se ne bune na nove poreze za cigarete, da preuzmu poteze u smanjenju pušenja kod tinejdžera, i da povuku reklamiranje za koje se vjerovalo da ima direktan uticaj na omladinu.

7.2 Zakoni i regulacije

Ono što društvo tumači kao etičko ili neetičko obično završi i izrazi se u nekom zakonu, vladinoj regulativi, i odluci suda. Zakoni su jednostavno društvene vrijednosti i standardi koje su dospele na sud. Legalnost akcija i odluka ne čini ih uvijek i etičkim, naprotiv. U jednom periodu, na primjer, američke organizacije su mogle da legalno diskriminišu žene i manjine po pitanju zaposlenja i unapređenja. Kako se koncenzus odlučio da su takva ponašanja neetička, zakoni, kao npr. Civilna Prava iz 1964. godine je stvoren kako bi spriječio ovakve pojave i osigurao jednake mogućnosti zaposlenja za sve građane. Legalan koncept radnika-po-volji pruža još jedan primjer veze koja je dovela do promjene socijalnih pogleda i promjena u zakon. Radnik-po-volji je tradicionalni običan zakon, koncept koji govori da su poslodavci u stanju da u bilo koje vrijeme i iz bilo kog razloga otpuste radnike, i da su radnici u stanju da u bilo koje vrijeme i iz bilo kog razloga daju otkaz. Do sada, poslodavci su obično otpustali svoje radnike bez objašnjenja (po volji). Tokom poslednjih 25 godina sudovi su modifikovali slobodnoumnu misao da radnik može biti otpušten zbog bilo kog razloga. Naprijed su navedeni zakonski i nezakoniti razlozi za otpuštanje radnika.

Istraživanje po pitanju korporativnog ilegalnog ponašanja pokazuje da je ono nepovoljno za reputaciju kompanije i njenu profitabilnost. Nakon što u jednoj korporaciji jedan ili više direktora budu osuđeni zbog nelegalnog ponašanja, profit opada i prodaje se usporavaju u narednih 5 godina. Ako je firma okrivljena za višestruke prevare, javnost je posebno oštra u pogledu na tu firmu. Iznenađujuće je ipak, da ni reakcija javnosti ni negativan profit firme ne mogu da suzbiju tvrdoglavost firmi po pitanju promjene svojih pogleda. Iako profit značajno opada nakon optužbe, firma koja je napravila greške u prošlosti, najverovatnije će ih praviti i u buduće.

Kada je ponašanje očigledno neetički i ilegalno, priča o položaju koji zadovoljava i sud i javnost je relativno laka. U tom slučaju svaki radnik ima jasno znanje o tome šta je uredu, a šta nije. Ali u mnogim oblastima poslovanja, sud o tome šta je uredu a šta nije pada u sivu oblast dvosmislenosti. Kako bi trebalo da se radnici ponašaju kada su zakoni nejasni ili kada se socijalna mišljenja mijenjaju i stari zakoni razmatraju kao neetički? Pod ovim okolnostima, radnici se moraju ugledati na standarde, polise, i iskustva njihove organizacije i na sopstvene vrijednosti i vjerovanja.

7.2.1. Zakonski i nezakonski razlozi za otpuštanje radnika

Opravdani razlozi

- Nesposobnost u poslu koje ne odgovara obuci ili preporukama
- Česta i ponavljana buntovništva
- Kršenje civilnih prava, kao što su učestvovanje u zlostavljanju
- Previše neopravdanih izostanaka
- Ilegalno ponašanje, kao što je na primjer krađa
- Ponavljana kašnjenja
- Drogiranje na poslu
- Verbalno uznemiravanje

- Fizičko nasilje
- Falsifikovanje podataka
- Pijanstvo na poslu

Neprihvatljivi razlozi
- Razglas o ilegalnom ponašanju svojih radnika
- Saradnja radnika na istrazi optužbe podignute protiv kompanije
- Prijava prekršaja Profesionalne sigurnosti i Zdravstvene Administracije
- Popunjavanje diskriminacionih optužbi kod komisije za ravnopravnost radnika ili službi za zapošljavanje
- Podizanje tužbe za nepravično ponašanje u Nacionalnom Radnom Odboru ili državnoj agenciji
- Popunjavanje reklamacije u vezi sa jedankosti plata
- Uključenje u aktivnosti kao što su protesti zbog plata, radnih uslova, sigurnosti i rizika.
- Uključenje u sindikalne aktivnosti, u kojima nema nasilja ili protivzakonitog ponašanja
- Žalba ili svjedočenje po pitanju nepravilnosti u jednakim platama, dohodcima ili radnim satima
- Žalba ili svjedočenje po pitanju rizika odbijanja zadatka zato što je vjerovano da je opasan.

Ako firma ima poslove u mnogim različitim zemljama, lokalni standardi u vezi sa etičkim ponašanjem se mnogu mnogo razlikovati od jednog mesta do drugog. Stoga, razvoj etičkih vodiča koji će imati smisao u različitim sredinama nije tako lak zadatak. Mnoge kompanije usvajaju američke standarde za etičko ponašanje obično iz vjerovanja da ovakav pristup neće izazvati etičke principe na drugom mjestu. Druge firme se prilagođavaju lokalnim iskustvima, tvrdeći da etički standardi mogu imati smisla samo ako se razmatraju iz sredine iz koje potiču.. Treća alternativa je takozvani Social Accountability 8000 certification guidelines kao set standarda za globalna poslovna iskustva. Kao što je opisano u sledećem prilogu, ovi standardi teže da reflektuju objašnjenja za dobro korporativno građanstvo u svakoj kulturi.

7.2.3. Organizaciono djelovanje i kultura

Uticaj organizacije na svoje zaposlene je i formalan i neformalan. Da bi pružila formalno navođenje svojih radnika, organizacija može izdati jasne polise koje definišu etičko i neetičko ponašanje. Etički kod govori o principima koje bi zaposleni trebalo da slijede za dobrobit organizacije. Kodovi etike pomažu zaposlenima da razumiju organizacione norme i vrijednosti, i pruže osnovna pravila za odlučivanje kakvo je ponašanje prihvatljivo. Dodatne smjernice mogu biti pružene kroz programe obuke koji opisuju teškoće etičkih situacija sa kojima se zaposleni mogu susresti, i daju savjete zaposlenima kako da se izbore sa takvim situacijama.

Glavni neformalni izvor smjernica je ponašanje top menadžmenta, koje demonstrira etičke principe koji su važni za organizaciju. Ukoliko su poruke koje šalje top menadžment svojim ponašanjem nejasne, zaposleni veoma lako mogu pogrešno shvatiti šta je to što organizacije najviše vrednuje. Evo primjera šta se dogodilo na Columbia Hospital Corporation of America. Menadžeri u direkciji su postavili norme za doktore. Norme su bile razumljive i većina doktora ih je prihvatilo. Onda je menadžment odlučio da postavi još teže «razvučenije» ciljeve. Ovi ciljevi su bili izazovni, ali je većina doktora naporno radilo kako bi ih postigla. Menadžeri su onda postavili još veće ciljeve. Neki doktori su bili ispod nivoa koje je predstavljao cilj i počeli su da se plaše posledica. Bez straha, oni su našli način da «izigraju» sistem kako bi izgledalo da su ciljevi ispunjeni. Onda je menadžment još više podigao norme koje sada ni najbolji i najvredniji doktori nijesu mogli da postignu. Onda su i oni počeli da izigravaju sistem. Proces se nastavio sve do momenta kada više niko nije mogao da pošteno dostigne normu. Do tada, skoro svi zaposleni organizacije su naučili da igraju «igru», i svi su bili prinuđeni da varaju kako bi zaštitili svoj posao.

Situacije kao što je ova koja je predhodno opisana su uobičajene. Ispitivanjem 4,000 radnika došlo se do rezultata da 29 procenata je priznalo da je pribeglo ponašanju koje šteti poslovima kompanije samo da bi ostvarili zadate organizacione ciljeve. Oko 25 procenata je prijavilo da njihovi menadžeri okreću glavu i ignorišu neetičko ponašanje u cilju ostvrivanja svojih ciljeva. Ignorisanje takvog ponašanje je ustvari ono što se desilo u PriceWaterhouseCoopers (PWC), gdje je najmanje pola od 2,700 američkih partnera držalo akcije u kompanijama koje je revizirala firma PWC. Ovo je isključivo zabranjeno. Kompanija je pokušala da se odbrani od optužbi da je svaki dvadeseti zaposleni činio prekršaje, opisujući prekršaje kao «tehničke» u prirodi i kao nenamjerne. Komisija za Sigurnost i Razmenu (SEC) je protumačila presudu kao preoštru. Zaključeno je da PWC nije napravila ni najmanje napore za saradnju sa osnovnim pravilima o nezavisnosti revizorstva. Zabrinuti da bi cijela industrija mogla početi sa ignorisanjem pravila, SEC je ubrzo započela istragu svih ostalih velikih javnih računovodstvenih firmi.

7.2.4. Individualne perspektive

Individue imaju sopstvene vrijednosti i smisao za to šta je pravedno a šta ne. Ponekad se pogled određene individue na to šta je etičko može razlikovati od pogleda organizacije za koju radi, većeg društva itd., ali ne uvijek.

Psihološka istraživanja etičkog ponašanja sugerišu da se ljudi moralno razvijaju, isto kao što se razvijaju i fizički od ranog detinjstva sve do adolescencije. Dok se razvijaju, etički kriterijumi i načini moralnog rezonovanja se mijenjaju. Za djecu, značenje ispravnog i pogrešnog je determinisano uglavnom ponašanjem koje se kažnjava i ponašanjem koje se nagrađuje. Odnosno, samo trenutne posledice akcije determinišu da li je ona dobra ili loša. Radnik koji razmišlja na ovaj način vjeruje da je jedini razlog što ga sprečava od krađe novca od poslodavca je svjesnost da može biti uhvaćen u krađi, otpušten ili čak uhapšen. Većina organizacija ne želi da njihovi radnici razmišljaju na ovaj način i da im ovakvo razmišljanje bude smjernica u ponašanju kada su suočeni sa etičkim dilemama.

Odrasli imaju kompleksnija pravila za rasuđivanje šta je pravilno i pogrešno. Često se

upuštaju u situacije u kojima bi pomogli prijateljima ili porodici kako bi od strane njih bili viđeni kao «dobra osoba» koja nije motivisana samo jednostavnim sopstvenim-interesima. Rađenje tuđeg zadatka, pokazuje poštovanje prema auteritetu, i održava socijalni red za sopstveno dobro, takođe može biti važno za osobu pri odlučivanju kako će se ponašati. Predpostavimo, na primjer, da ste zaposleni u organizaciji u kojoj radnici bivaju plaćeni za bolovanje čak i onda kada nijesu bolesni. Radnici shvataju da ovi dani treba da im budu plaćeni, u smislu da im kompanija duguje to. Ipak, polisa kompanije nalaže da dani odsustva mogu biti plaćeni samo ako je radnik zaista bolestan. Ako bi radili u ovakvoj organizaciji, morali biste sami da se oslonite na sopstvena vejrovanja kako bi odlučili kako da se ponašate. Da li biste pratili polisu firme i uzeli slobodne dane samo onda kada ste zaista bolesni? Da li biste prijavili nekoga ko je odsutan sa posla, a ne poštuje polisu kompanije o plaćenim odsustvima? Ili biste se prije složili i izjednačili sa vašim kolegama i pomogli svima da dobiju što više slobodnog vremena? Ili biste radili na tome da se nađe rješenje koje ne bi škodilo ni vama i vašim kolegama, a ni vašoj kompaniji u cjelini? Na primjer, možete da ohrabrite vašeg poslodavca da odredi određen broj dana koje radnik može da uzme iz bilo kog razloga u bilo koje vrijeme godine. Kakav bi pristup vi imali ovom hipotetičkom primjeru u kome su umiješani bolesni koji odsustvuju, i kako bi se to reflektovalo na vaše individualne vrijednosti i kako će to uticati na vaš generalan pristup u rješavanju etičkih dilema.

7.3. Tri pristupa pravljenu etičkih sudova

Pokazali smo da individualne etičke procjene mogu biti oblikovane mnogim faktorima – normama društva, zakonima, organizacionoj kulturi, pa čak i pol pojedinca. Kakav je tvoj pristup etičkim pitanjima? Prilog koji slijedi uputiće vas u to kakav je vaš generalan pristup etičkom ponašanju..

7.3.1. Rukovođenje sobom menadžerski profil vrijednosti

Menadžerski Profil Vrijednosti je dizajniran da pomogne menadžerima da prepoznaju vrijednosti i premise koje utiču na njihove menadžerske akcije. Rezultat može koristiti ljudima koji žele da bolje shvate determinante sopstvenih akcija, kao i onima koji žele da prošire sopstvene perspektive na viđenje menadžerske etike.

Instrukcije

Dvanaest parova izjava ili fraza slijede u testu. Pročitaj svaki par i čekiraj onaj sa kojim se najviše slažeš, Možete, naravno, da se ne složite sa bilo kojom izjavom; u tom slučaju treba čekirati onu izjavu sa kojom se manje ne slažete, «manje od dva zla». Najvažnije je da selektujete jednu i samo jednu od dvije izjave u svakom paru; vaš Profil Menadžerskih Vrijednosti ne može biti iskazan ukoliko ga ne popunite.

- Najbolje dobro za najveći broj
- Pravo individue na privatnu svojinu

- Ostati prvržen pravilima koja su dizajnirana da maksimizaraju korist za sve
- Pravo individue na slobodu u postupcima, sve dok se tuđa prava poštuju
- Pravo individue da slobodno govori, bez straha od otkaza
- Uključenje u tehnički ilegalno ponašanje kako bi se postigla situacija korisna za sve
- Pravo individue na ličnu privatnost
- Obaveza da se sakupe personalne informacije kako bi se osigurala jednakost
- Pomaganje onima u opasnosti neće prekomjerno dovesti mene u opasnost
- Pravo zaposlenih da znaju za potencijalne opasnosti na određenim poslovima
- Smanjenje nepravednosti među zaposlenima na poslovnim zadacima
- Zadržati određene nepravednosti među zaposlenima kada je ciljni rezultat koristan za sve
- Organizacija ne smije zahtijevati od zaposlenih da preuzimaju akcije koje će oduzeti slobodu drugih ili im nanijeti štetu
- Organizacija mora reći zaposlenima cijelu istinu o rizicima na poslu
- Ono što je dobro pomaže kompaniji da dostigne krajeve povoljne za sve
- Ono što je dobro je pravičan tretman svih zaposlenih u kompaniji
- Organizacija se ne smije miješati u lični život zaposlenih
- Radnici bi trebalo da rade na ostvarenju organizacionih ciljeva koje su od koristi svima
- Sumnjiva sredstva su prihvatljiva ukoliko je postignut dobar cilj
- Zaposleni moraju slijediti sopstvenu savjest, iako bi to možda štetilo organizaciji
- Sigurnost svakog zaposlenog iznad svega
- Obaveza za pomoć onima kojima je najpotrebnija
- Zaposleni bi trebalo da slijede pravila koja čuvaju slobodu pojedinca, time se smanjuje nepravednost
- Zaposleni se moraju truditi da prate pravila napravljena da poboljšaju dostizanje organizacionih ciljeva

7.3.2. Utilitaran pristup

Ako je vaš pristup etičkim dilemama takav da mjerite potencijalan pozitivan ishod vaših postupaka i poredite ga sa potencijalnim negativnim ishodom, vjerovatno imate visok utilitaran rezultat. Ljudi vođeni utilitarnim pristupom se fokusiraju na svoje ponašanje i rezultate tog ponašanja, a ne na motive takvog ponašanja. Menadžer ili zaposleni koji je vođen ovim pristupom smatra potencijalan efekat alternativne akcije iz perspektive prihvatljivog socijalnog ugovora. Alternativa koja se odabira bi trebala da ide u korist većini ljudi, iako bi takva korist došla kao trošak nekolicine sa malo moći. Drugim riječima, dobra alternativa može naškoditi nekim ljudima, ali bi većina ljudi bila potpomognuta u nekom slučaju.

Prema klasičnoj kapitalističkoj teoriji, primarna menadžerska obaveza je da maksimizira profit akcionara i njihove interese na duge staze. Dobitnik Nobelove Nagrade za ekonomiju Milton Fridman je sigurno najbolji primjerak ovog pristupa. Fridman tvrdi da je trošen-

je izvora na način koji ne maksimizira profit akcionara i njihove interese za potrošnjom vlastitih para bez njihovog pristanka – je ravno krađi. Prema Fridmanu, menadžer može rasuditi da li je odluka dobra ili nije tako što će sagledati posledice po kompanijine ekonomske potrebe. Utilitaran pristup prepisuje etičke standarde za menadžere i zaposlene u oblastima organizacionih ciljeva, efikasnosti, i sukobima interesa.

Postizanje Organizacionih Ciljeva. Utilitaran pristup tvrdi da poslovi na konkurentnom tržištu mogu dostići najveći uspjeh za najveći broj, maksimiziranjem profita. Prema ovoj logici, kompanija koja postiže viskoke profite može ponuditi najbolji kvalitet svojih proizvoda po najnižoj cijeni za potrošače. Profit je viđen kao nagrada za zadovoljavanje potrošačevih potreba. Ako profit postane prevelik, novi konkurenti će ući na tržište, i shodno tome povećati priliv visoko-kvalitetnih proizvoda i time sniziti cijene.

Prema Fridmanu, nijedna firma ne smije jednosmerno ići preko onoga što zakon nalaže – očuvanje sredine, na primjer. Ako se ovako nešto pokuša, to će samo smanjiti profit firme i ništa se neće postići po pitanju eliminisanja zagađenja izazvanog od strane konkurenta. Bil Ford mlađi, se mora uspješno boriti protiv ove logike, dok se bori da usvoji proizvodnju povoljnu za okolinu u Ford Motor Kompaniji. Fridman se brani protiv ovoga govoreći da vlada treba da bude odgovorna za zaštitu sredine i da ona treba da uvede zakone za zaštitu sredine i regulacije koje bi se odnosile na sve kompanije. Kompanije koje svjesno pređu granice ovog zakona, mogu izgubiti trku na duge staze jer će njihovi konkurenti imati manje troškove, a samim tim i niže cijene.

Utilitaran fokus na profit kompanije navodi neke kompanije na pristanak kako sve aktivnosti – ponekad nazivane «dobrotvornim» prihodima – su povezane sa poslovnim performansama. Istraživanje na menadžerima je pokazalo koliko je nadmoćan ovaj pristup. Istraživanje je pokazalo da se dvije-trećine ispitranih menadžera borilo da pokaže donacije svoje kompanije i njihov doprinos korporativnim ciljevima.

Efikasnost. Menadžeri i zaposleni zajedno bi trebalo da teže ka organizacionim ciljevima što je moguće efikasnije. Efikasnost se postiže minimiziranjem inputa (na primjer, rada, zemljišta, kapitala) i maksimiziranjem autputa. Ako su tehnologije dostupne koje omogućavaju organizaciji da proizvodi proizvode po nižoj cijeni, trebalo bi ih koristiti. To bi trebalo uraditi bez obzira na posledice u uslovima plaćanja, zadržavanja cijena, ili pomjeranja proizvodnje preko mora gdje su plate zaposlenih niže, i tako biti predmet određenih restrikcija. Prema utilitarnom pristupu, da li kompaniju treba da brine olakšanje inostrane proizvodnje, koja se oslanja na standarde SA 8000 sertifikata? Ako ste rekli ne, ispravno ste odgovorili.

Sukob Interesa. Menadžeri i zaposleni zajedno ne bi trebalo da imaju lične interese koji su u konfliktu sa organizacionim postizanjem ciljeva. Agent nabavke, koji ima značajan finansijski interes u najvećem firminom dobabvljaču, se suočava sa potencijalnim sukobom interesa. Ipak, razlog ovakve zabrane se odnosi na profitabilnost. U ovom slučaju, agent nabavke bi mogao biti motivisan da naruči od tog dobavljača, iako cijena i kvalitet nijesu najbolji u ponudi. U slučaju knjigovodstvenih firmi kao što je PWC, imati akcije u kompanijama u kojima oni vrše reviziju može dovesti do želje za prikazivanjem boljeg stanja nego što jeste, u cilju održavanja vrijednosti sopstvenih akcija.

Neprofitabilne organizacije takođe moraju biti pažljive po pitanju izbjegavanja sukoba interesa, u svojoj borbi da podrže sopstvene aktivnosti. U umjetnostima, na primjer, kri-

tike su sklone da podignu interese, dok je komercijalni ugled tu da smanji podršku koju umjetničke institucije pružaju nezavisnim umjetnicima. Kada je Solomon R. Gugenhejm Muzej objavio da bi bio počastvovao italijanskog kreatora Đorđa Armanija tako što bi izložio primjerak njegovog rada, naišao je na kritike da je razlog za to primanje poklona od 15 miliona $ koje je nekoliko mjeseci ranije Armani poklonio Muzeju. Ovaj potencijalni sukob interesa je naišao ubrzo nakon što je Gugenhejm izložio primjerak pod nazivom «Umjetnost Motociklizma», čiji je sponzor bio BMW. Direktori muzeja obično donose svoje odluke svjesni da može doći do sukoba interesa u nekom slučaju i njegovoj osnovi. U reakciji na odluke, kao što su ove donesene u gugenhejmu – koje su uobičajene u većim muzejima – pritiskaju nas da sistematski pristupimo rastu. Nedavno, na primjer, Asocijacija Direktora Umjetničkih Muzeja je stvorila komitet koji bi nadgledao profesionalizam u vođenju i finansijama. U odsustvu jasnog vođenja, menadžeri neprofitabilnih organizacija su stavljeni u nelagodan položaj u balansiranju ne-finansijskih, vrijednosnih ciljeva organizacije sa stalno-prisutnom potrebom za pribavljanjem prihoda i potjere za ciljevima.

Sukobe interesa je nekada veoma često procijeniti. U PWC, na primjer, mnogi zaposleni su tvrdili da su pravila, koja nalažu zabranu držanja akcija njihovih radnika u firmama za koje vrše reviziju, zastarela i većinom nebitna, jer je danas akcionarsko društvo mnogo šire nego ranije. Prepoznavanje sukoba interesa može biti još teže kada su kulturne razlike dodate u smješu, kao što je jedan američki biznismen iskusio na svom zadatku u Rusiji. Radio je sa starijim Ruskim partnerom, koji je takođe imao neke druge poslove. Kada je rus počeo da «pozajmljuje» kompanijine materijale i opremu, američki partner je njegovo ponašanje shvatio kao neetičko. Rus nije vidio sukob interesa u tome; koristeći opremu za dvije kompanije kojih je on bio vlasnik, djelovalo je kao nešto razumno i efikasno.

Utilitaran pristup je u skladu sa snažnim vrijednostima individualizma, prihvatanje neizvesnosti. Ove vrijednosti podržavaju maksimiziranje profita, sopstvene-interese, nagrade bazirane na sposobnostima i dostignućima, žrtvama i naporan rad, kao i konkurenciju. Mnogi ekonomisti prihvataju utilitaran pristup, ali on nailazi na manje odobravanje od strane javnosti. Tokom predhodnih 25 godina, utilitarna etika je bila na udaru i u borbi sa moralnim pravima i pravednim pristupom.

7.3.3 Pristup moralnih prava

Pristup moralnih prava nalaže da bi te odluke trebalo da budu u skladu sa osnovnim pravima i privilegijama (npr., život, sloboda, zdravlje, privatnost), kao što su unaprijed određene u dokumentu kao što je prvih 10 amandmana u Američkom Ustavu (zakon o pravima) i američka Deklaracija o Ljudskim Pravima. Nekoliko američkih zakona je potrebno razmotriti od strane menadžera i zaposlenih, kako bi im služili kao smjernice pri donošenju odluka i ponašanju.

Život i sigurnost. U Sjedinjenim Državama, mnogi zakoni zahtijevaju biznise da bi se poklopili sa društvenim pogledom na standarde za kvalitet života i sigurnost. Zaposleni, mušterije, i javnost imaju pravo da ne ugrožavaju sopstvenu sigurnost bez znanja i nenamjerno. Na primjer, ovo moralno pravo u velikoj mjeri opravdava američku Okupacionu Sigurnost i Zdravlje (OSHA) 1970, koje sadrži mnoge zahtjeve dizajnirane za povećanje sigurnosti i zdravstvenih

normi u poslovnom okruženju. Između ostalog, OSHA i njene regulacije zabranjuju upotrebu azbesta, farbe na bazi olova, i mnoge toksične hemikalije u poslovnom okruženju. U slučaju poslova koji se odigravaju u inostranstvu gdje se ovi zakoni ne smatraju toliko izričitim, može se izabrati između prihvatanja standarda te zemlje, ili ih prevazići i prihvatiti legalne zahtjeve. General Motors je izabrao da koristi više standarde od onih propisanih u Meksiku. Iako nije zahtijevano od njih da urade to, kompanija je potrošila više od 10 miliona $ za instaliranje malih samostalnih sistema za odvođenje otpadnih voda u gradovima kroz Meksiko. Prema Li Krafordu, upravljački direktor zaposlen tamo, kaže: «To je jednostavno bilo nešto što smo osjetili da moramo da uradimo,...iako je to jedan od najvećih problema u Meksiku.» Kao indikacija na to koliko su ovi projekti bili značajni za zemlju, meksička vlada je nagradila General Motors sa Agila Asteka, nagradom za usluge u službi humanizma.

Kao kvalitet vode, kvalitet u domaćinstvu koji ljudi mogu sebi da priušte može uticati na njihov kvalitet života. Plate i kućni troškovi, za uzvrat, limitiraju ono što ljudi mogu da priušte. U kaliforniskoj Silikonskoj Dolini, mnogi ljudi visoko sposobni za rad na računaru su postali milioneri do svoje tridesete. Njihovo bogatstvo je uticalo na povećanje kućnih troškova za 65 posto za 5 godina. U isto vrijeme, povećano oslanjanje na njih je spustilo plate manje-sposobnih, netehničkih radnika – oni danas zarađuju 10 procenata manje nego prije deset godina. Utilitaran pristup bi ovu rastuću razliku između ekonomsko-imućnih i ekonomsko-neimućnih vidio doprinos efikasnosti i profitabilnosti. Perspektiva moralnih prava bi sugerisala uspešnim kompanijama da svoje bogatstvo dijele ravnomernije kako bi osigurali svim zaposlenima pristojan život.

Istinitost. Zaposleni, mušterije, akcionari, i javnost imaju pravo da ne budu namjerno obmanuti u vezi sa onim o čemu bi trebalo da budu informisani. Klasični pravni koncept caveat-emptor – «nek kupac bude na oprezu» - korišćeno kao odbrana u nizu sumnjivih poslovnih iskustava. Tokom 1950-ih i 1960-ih, sve više upućena javnost je počela da izaziva etiku takve pozicije. Mijenjanje socijalnih stavova i vrijednosti u vezi sa prikladnim ponašanjem dovelo je do poplave američkih potrošača u zakonodavstvo tokom kasnih 60-ih i ranih 70-ih što je značajno umanjilo uticaj tog koncepta. Danas, iskustva u poboljšanju kvaliteta i usluga prema potošaču čini ovakav pristup potrošaču rizičnim. Pored svega toga, brza promjena ritma neizbježno znači da će uvijek biti situacija koje će legalno zadržavati informacije – i stoga obmanuti potrošače, akcionare, zaposlene i javnost.

Privatnost. Moralno je pravo građana da kontrolišu pristup ličnim informacijama u vezi njih samih od strane vladinih agencija, zaposlenih i ostalih, kako nalaže američki Akt o Privatnosti iz 1974. Akt zabranjuje pristup i upotrebu određenog tipa informacija od strane federalne vlade i limitira te informacije onima koji ih smiju koristiti. Akt o Zaštiti Privatnosti iz 1988. je primjer specifičnijeg zakona, dizajniranog da bi osigurao poštovanje prava privatnosti. Ovaj zakon zabranjuje vidio klubovima da otkrivaju podatke o iznajmljivanju kaseta svojih mušterija. Na primjer, mušterija koja iznajmi kastu sa vježbama, ne mora da brine da će joj na kućnu adresu stići brojni katalozi o opremi za vježbanje, fitnes magazini i sl.

Sa sposobnostima za nadgledanje sa novim informacionim tehnologijama (pogotovo kompjuterima), ogromna briga se javlja u vezi sa invazijom na privatnost. Neke od ovih stavki uključuju testiranje na drogu, test istinitosti, povjerljivost medicinskih i psiholoških izvještaja, konstantno nadgledanje e-mail-a i rada na računaru, pristup podacima o tekućem računu, i

skupljnje i prodaja ličnih informacija sakupljenih sa interneta.

Video nadzor je primjer upotrebe tehnologije koja je postala rasprostranjena, uprkos negativne reakcije kod mnogih ljudi kojima se ne dopada ideja da će sve što rade biti snimljeno na kasetu. Na primjer, na stotine Dankanovih prodavnica krofni zidovi imaju uši koje čuju šta razgovaraju mušterije dok čekaju na red da budu usluženi, kao i nadgledanje razgovora između zaposlenih. Akcionari vjeruju da je to dobro iz sigurnosnih razloga, a u isto vrijeme drže radnike budne. Ali neki zaposleni i mušterije su izrazili brigu. Imaju osećaj kao da ih špiuniraju. Ljudi reaguju na sličan način kada čuju za softverske programe dizajnirane da prate sve ulaske na Web sajtove preko interneta.

Sloboda Savjsti i Govora. Obično je govor vozilo za izražavanje svoje savjesti. Tako je sloboda govora bliska sa slobodom savjesti. Stoga, individualni zaposleni imaju pravo da se uzdrže od izdavanja naređenja koja krše njihova moralna ili religijska vjerovanja. Takođe imaju pravo da kritikuju etiku ili ispravnost postupaka njihovih nadređenih, sve dok su te kritike savjesne i istinite i dok ne krše prava ostalih u i van organizacije.

Sloboda govora i savjesti je obično bila u centru etičkih debata u vezi sa novim medijima, kao što je internet. Da li bi direktori Yahoo!-a trebalo da prihvate ponudu za reklamiranje pornografskih aktivnosti? Reklamiranje pornografskih aktivnosti je odavno zabranjeno na velikim televizijskim mrežama. Ali kultura Interneta podržava agresivnu privrženost principima slobodnog govora. Zabranjivanje reklamiranja može biti savesno sa principima slobodnog govora po pitanju reklama. Ipak, roditelji djece koja su bila izložena pornografiji na Web-u obično izražavaju druge brige. Znajući ove brige, proizvođači hrane su svjesni da se logo njihove kompanije može pojaviti odmah do pornografskog oglasa, i zato razmišljaju pažljivo o stavljanju svoje reklame na internet sajt.

Kao vodič za donošenje etičkih odluka u organizaciji, pristup moralnih prava služi kao efektivan protivteg koji brani neposlovne sektore društva od prevelikih entuzijasta-kapitalista jednostavnim praćenjem utilitarnog pristupa. Ipak, kao vodič etičkog ponašanja u organizaciji, pristup moralnih prava govori više o tome šta bi organizacija trebalo da ne radi – to je kršenje moralnih prava zaposlenih, mušterija, i članova društva – nego što govori šta treba da se radi. Pristup pravednosti pruža veće smjernice po ovom pitanju.

8. PROFESIJA I ETIKA

Pravna lica i preduzetnici su dužni da vođenje poslovnih knjiga, priznavanje i procjenjivanje imovine i obaveza, prihoda i rashoda, sastavljanje, dostavljanje, objelodanjivanje i reviziju finansijskih izvještaja, kao i internu reviziju vrše u skladu sa zakonskom, profesionalnom i internom regulativom.

Zakonsku regulativu čine zakoni i podzakonski propisi doneseni na osnovu zakona.
Radi se, prvenstveno, o *Zakonu o računovodstvu i reviziji* i pravilnicima donijetim za njegovu primjenu.

Profesionalnu regulativu čine:

- *Okvir za sastavljanje i prikazivanje finansijskih izvještaja*,
- *Međunarodni računovodstveni standardi* i *Međunarodni standardi finansijskog izvještavanja*,
- tumačenja koja prate standarde (misli se na tumačenja koje je donio *Komitet za tumačenje međunarodnih standarda finansijskog izvještavanja* /IFRIC/),
- *Međunarodni standardi revizije* i
- *Kodeks etike za profesionalne računovođe*, objavljen od strane *Međunarodne federacije računovođa* (IFAC) - Kodeksom je stvoren normativni okvir za regulisanje ponašanja računovođa.

Pod **internom regulativom** podrazumijevaju se interni opšti akti koje donose pravna lica i preduzetnici, a koji sadrže posebna uputstva i smjernice za vođenje poslovnih knjiga, računovodstvenu politiku za priznavanje, mjerenje i procjenjivanje imovine, obaveza, prihoda i rashoda, kao i za dostavljanje i objelodanjivanje finansijskih izvještaja, u skladu sa zakonskom i profesionalnom regulativom. Preduzetnik može, ali ne mora da donosi ova opšta akta

Poslovna etika i profesionalno ponašanje računovođa

Poslovna etika se odnosi na istinitost i pravednost očekivanja društva, poštene konkurencije, oglašavanja, društvenih odgovornosti, odnosa sa javnošću, ponašanja preduzeća u zemlji i inostranstvu. Poslovna etika se može definisati kao primjena opšteprihvaćenih etičkih načela u procesu poslovanja preduzeća i pojedinaca.[11]

Opšteprihvaćeno je shvatanje da računovodstvo doprinosi ekonomskom razvoju i napretku nacionalne, regionalne i svjetske ekonomije. Ova vitalna mikroekonomska funkcija

11 Mautz, H.Sharaf, The Philosophy of Auditing, American Accounting Association, SAD, 1991, p.53

računovodstva u razvijenim kulturama finansijskog izvještavanja i računovodstva ostvaruje se posredstvom tržišta kapitala kao mjesta mobilizacije i alokacije ograničenih finansijskih resursa. Naime, računovodstvo kao instrument ekonomskog mjerenja, određuje visinu raspoloživog kapitala i istovremeno obezbjeđuje informacionu osnovu za efektivno usmjeravanje i efikasno korišćenje kapitala. Pripremajući, sastavljajući, prezentirajući i objelodanjivajući finansijske izvještaje, računovodstvo mjeri nivo efikasnosti korišćenja kapitala. Shodno tome, kvalitet računovodstva kao instrumenta mjerenja i finansijskog izvještavanja, direktno uslovljava i podstiče mobilizaciju i realizaciju kapitala, zasnovanu na racionalnim odlukama individualnih i institucionalnih investitora, kao i kreditora.

Na taj način, računovodstvo neposredno doprinosi efikasnijem funkcionisanju tržišta kapitala što rezultira stvaranjem obilja kapitala, a obilje kapitala je u srži zdrave ekonomije i društvenog blagostanja. Bez računovodstva, odnosno računovodstvenih informacija, ne mogu funkcionisati vitalni sistemi jedne zemlje, tj.poreski sistem, statistika nacionalnog dohotka i društvenog proizvoda i drugo. U tom kontekstu se računovodstvo smatra naukom o ekonomskim računima i ekonomskom naukom *par ehellome*. Ono je i metronom ekonomije.[12]

Prema tome, javni interes u najopštijem smislu označava „sve institucionalno infrastrukturne, ekonomske i informacione aktivnosti koje doprinose izgradnji snažnog nacionalnog i internacionalnog finansijskog sistema“[13].

Računovodstveno i finansijsko izvještavanje, kao njegov produkt, kreatori su informacione i ukupne transparentnosti ekonomskog i društvenog sistema uopšte. Kao takvo, ono čini direktan osnov javnih interesa. Ta njegova uloga se ostvaruje emitovanjem kvalitetnih informacija pripremljenih u skladu sa zahtjevima međunarodne profesionalne regulative u računovodstvu, a naročito kodifikovane profesionalne etike računovođa.

8.1. Uloga i zadaci Instituta Sertifikovanih Računovođa Crne Gore

Institut sertifikovanih računovđa Crne Gore je samoregulatorno, nezavisno, dobrovoljno profesionalno udruženje.

Cilj Instituta sertifikovanih računovđa Crne Gore je da preduzima mjere na promovisanju znanja, sposobnosti, vještina i stučnosti svojih članova u poslovima računovodstva i revizije i u skladu sa Međunarodnim računovodstvenim standardima (MRS), Međunarodnim standardima finansijskog izvještavanja(MSFI), Međunarodnim standardima revizije (MSR) i Međunarodnim standardima kontrole kvaliteta.

Misija Instituta sertifikovanih računovđa Crne Gore je jačanje i razvoj računovodstvene profesije sposobne da pruži usluge visokog kvaliteta i u javnom interesu, primjenom standarda profesionalnog ponašanja i etičkih zahtjeva.

U Crnoj Gori se profesionalno obrazovanje računovođa sprovodi posredstvom Instituta sertifikovanih računovđa Crne Gore, a po nacionalnom računovodstvenom standardu CORS-1 koje se odnosi na:

12 IBID, str 53
13 Darby Shire, Intraduction Speech at XV the World Congress of Accounting, Paris, 1977, p 322.

- Profesionalno obrazovanje računovođa,
- Pravilnik o polaganju ispita za sticanje profesionalnih zvanja u računovodstvu,
- IFAC-ov Etički kodeks za profesionalne računovođe i
- Pravilnik o kontinuiranoj edukaciji.

Pored aktivnosti na području organizacije Instituta, ova strukovna organizacija je kroz svoj istorijski razvoj, glavnu aktivnost usmjeravala na stručnu obuku knjigovodstvenih i računovodstveno-revizorskih kadrova u privrednim i vanprivrednim djelatnostima i bankama, putem savjetovanja, seminara, simpozijuma i posebnih publikacija - časopisa.[14]

Izvod iz Zakona o računovodstvu i reviziji Crne Gore

Za finansijsko izvještavanje u Crnoj Gori, u skladu sa članom 3 Zakona o računovodstvu i reviziji Crne Gore, predviđeno je da se primjenjuju propisani međunarodni standardi:

„(1) Pravna lica sastavljaju finansijske iskaze po Međunarodnim računovodstvenim standardima (MRS), odnosno po Međunarodnim standardima finansijskog izvještavanja (MSFI), koje je proglasio IASB i usvojio i objavio nadležni organ koji je od odgovarajućeg organa Međunarodne federacije računovođa (IFAC) dobio pravo na prevod i objavljivanje.

(2) Revizija i prezentiranje finansijskih iskaza vrši se po Međunarodnim standardima za reviziju (MSR), koji su proglašeni od strane IAASB, kao tijela Međunarodne federacije računovođa (IFAC), a koje je usvojio i objavio nadležni organ.

Finansijski izvještaji predstavljaju skup finansijskih iskaza i ostalih pratećih izvještaja koji mogu podrazumijevati i izvještaje menadžmenta, komentare uprave, mišljenja i izvještaje revizora i druge isprave... „

Finansijsko izvještavanje nikada nije imalo autonomne ciljeve. Ovo je oduvijek bilo uslov dobrog funkcionisanja tržišne ekonomije. Danas je već opšte prihvaćeno da kvalietno finansijsko izvještavanje doprinosi:

- jačanju domaćeg finansijskog sistema i smanjenju rizika od finansijskih kriza i njihovog negativnog uticaja na ekonomiju;
- povećavanju direktnih i indirektnih stranih ulaganja;
- olakšanju pristupa bankarskim kreditima za mala preduzeća, smanjenjem visokih troškova pribavljanja informacija i kreditiranja;
- boljoj procjeni budućih performansi preduzeća, omogućavajući investitorima da donese dobre investicione odluke, što vodi boljoj alokaciji sredstava;
- boljoj procjeni performansi menadžmenta preduzeća od strane akcionara i time promociji razvoja finansijskih tržišta, i
- unapređenju ekonomskih integracija ne samo na regionalnom, već i na globalnom nivou.

Navedeni višestruki uticaj koji na unapređenje ekonomije ima finansijsko izvještavanje je razlog zbog koga mnogi smatraju, prije svega investitori, da kvalitetno finansijsko izv-

14 www.isrcg.org – preuzeto sa sajta dana 2.10.2012.godine

ještavanje predstavlja javni interes.

Takođe je istim članom Zakona predviđena primjena Etičkog kodeksa za profesionalne računovođe klasifikovana kao dio obavezne profesionalne računovodstvene regulative.

Etički kodeks sadrži i definicije, tj. objašnjenje ključnog termina koji su korišćeni u njemu.

U uvodnom dijelu Etičkog kodeksa se naglašava da profesiju računovođe karakterišu sledeće karakteristike:

- vladanje posebnim intelektualnim sposobnostima, koje se stiču obukom i obrazovanjem,
- pridržavanje članova profesije opšteg kodeksa vrijednosti i poštenja, koje uspostavljaju profesionalna administrativna tijela i
- pridržavanje obaveza prema društvu u cjelini.

8.2. Etičke norme i pravila profesionalnog ponašanja

Etika u praksi definiše i dobro postupanje u određenim profesijama odnosno zanimanjima, u pojedinim oblastima života, u specijalnim društvenim grupama.

Da bi se neki postupak ocijenio kao moralno dobar ili rđav, potrebno je imati kriterijume po koma se sudi ili mjeri, sa kojim se upoređuje. Ti kriterijumi se ispoljavaju u obliku normi ili pravila, i u stvari, znače modele, oblike načina ponašanja kojih se treba pridržavati.

Praktična etika javno proklamuje i formuliše određene profesionalne obaveze i dužnosti. To se legalizuje u pisanim dokumentima koji se nazivaju kodeksi.

Etika je nešto što daje odgovarajuću podršku koja je profesiji potrebna. Profesiju treba da sačinjava nešto više od tehničke stručnosti i vještine što pruža etika. Dok posao obezbjeđuje uporedivo dobro, profesija obezbjeđuje časno dobro, što je suštinska razlika između posla i profesije.

U stvari, možemo da odredimo profesije određivanjem istaknutih časnih dobara, kao što je urađeno u sljedećoj tabeli:

Tabelarni prikaz br. 9: Razumijevanje računovodstvene etike

Dobro	Profesija
Zdravlje	medicina
Pravda	pravo
Znanje	profesura
Spasenje	teologija,sveštenstvo
Povjerenje	računovodstvo

Izvor: Razumijevanje računovodstvene etike, str 47

Računovodstvo je profesija, jer pruža neuporedivo veće dobro nego poslovanje.

Etički kodeks predstavlja formalizovana pravila i standarde ponašanja kojima organizacija iskazuje šta očekuje od svojih zaposlenih. Kodeksom se podstiče etičko ponašanje uz istovremeno otklanjanje uzroka neetičkog ponašanja. Zaposleni u organizaciji

znaju šta se od njih očekuje i kakve su sankcije za kršenje pravila ponašanja. Etički kodeks je od pomoći organizacijama pri rješavanju etičkih dilema koje se mogu pojaviti u poslovanju, pogotovo na inostranom tržištu. Kodeks obično sadrži opšte smjernice za ostvarivanje ciljeva organizacije na moralno prihvatljiv način.

Etički principi ili karakteristike koje većina ljudi povezuje sa moralnim ponašanjem: poštenje, samostalnost, ispunjavanje obećanja, lojalnost, nepristrasnost, briga za druge, poštovanje drugih, odgovorno ponašanje kao član građanskog društva, težnja ka najboljem, odgovornost. Etičko ponašanje je bitno za funkcionisanje društva na uređen način (mnoge etičke vrijednosti su ugrađene u zakone). Znatan dio etičkih vrijednosti ne može biti ugrađen u zakone (na primjer: integritet, lojalnost, težnja ka najboljem i dr.).Uspostavljanje etičkog kodeksa profesije predstavlja samodisciplinu koja je iznad discipline propisane zakonima.

Etika i etičke norme propisuju posebna načela i principe

Načelo profesionale etike zahtijeva da se revizori u svom radu i ponašanju moraju pridržavati određenih pravila ponašanja kako bi se zaštititila profesija od ponašanja pojedinih revizora koji bi svojim neprimjerenim postupcima mogli narušiti dignitet profesije.

Profesionalna etika je primjena opštih etičkih načela i pravila u rješavanju specifičnih problema pojedinih grupa u društvu, odnosno u definisanju pravila ponašanja članova neke profesije. Etičko ponašanje je ponašanje koje teži najvećem dobru i u skladu je s moralnim načelima i pravilima.

Etika na opštem nivou

Suštinu etike čine vrijednosti kojima se opisuju poželjna stanja i ponašanja.

Vrijednosti se mogu opisati kao smjernice koje označavaju poželjno ponašanje, ali one su ujedno i kriterijum za vrednovanje nečijeg ponašanja u smislu etičnosti ili neetičnosti.

- univerzalne vrijednosti koje su prihvatljive za svako društvo i kulturu
- specifične vrijednosti određenog društva ili grupe u tom društvu su osnov za oblikovanje individualnih vrijednosti svakog pojedinca koji djeluje unutar grupe (društva).

U uslovima naglašene globalizacije, etičko ponašanje treba da uključuje vrijednosti koje su zajedničke i prihvatljive svim društvima, uvažavajući specifične vrijednosti i običaje nekog društva.

Koncept vrijednosti istovremeno je statičan i dinamičan koncept - uz neke postojane, trajne vrijednosti, postoje i one koje se brže i jednostavnije mijenjaju.

Etička načela i pravila u revizijskoj profesiji – uvođenje etičkih načela i pravila u revizijsku profesiju i njihova primjena potrebna je da bi ponašanje revizora bilo očekivano:

- prema korisnicima,
- samoj profesiji i
- javnosti u najširem smislu (javno povjerenje).

Sve priznate profesije izgradile su kodekse profesionalne etike sa ciljem da se članovima daju smjernice za čuvanje profesionalnog položaja i ponašanja na način koji će povećati ugled njihove struke i odgovornost prema javnosti.

Nezavisni javni interes je kolektivna dobrobit zajednice ljudi i institucija u čijoj službi

je profesionalni računovođa. Znak prepoznavanja profesije je prihvatanje odgovornosti prema društvu (javnosti), pa su zato računovodstveni standardi zasnovani na društvenom interesu. Klijenti u reviziji su primaoci revizorskih usluga a i javnost, a glavni proizvod revizije je kredibilitet. Razne vrste pritisaka na revizore, da odstupe od profesionalnih standarda, karakteristične su za ovu profesiju.

Prema IFAC-ovom Kodeksu etike profesionalnih računovođa ciljevi računovodstvene profesije su:

- da se radi prema najvišim standardima profesionalizma,
- da se dostigne najviši nivo uspješnosti u radu,
- da se zadovolji javni interes.

Kodeks zahtjeva da se obezbijedi:kredibilitet,profesionalizam,kvalitet usluga i povjerenje.

9. KLJUČNA ULOGA ETIKE U UPRAŽNJAVANJU RAČUNOVODSTVENE PROFESIJE

Računovodstvena profesija spada u profesije u kojima profesionalna etika igra izuzetno značajnu ulogu. Prauzrok toga je ogromna, reklo bi se neprocjenjiva ekonomska važnost informacija, čije stvaranje i prezentiranje predstavlja sadržinu rada i odgovornosti profesionalnih računovođa. Ubrzani razvoj tehnike, tehnoligije i rast veličine i složenosti poslovanja preduzeća i drugih ekonomskih entiteta, a posebno djelovanje globalizacije na privredu, doprinijeli su sve većum značaju, ali i složenosti računovodtsvenog infomisanja, kai o njegovoj etičkoj komponenti. Uz to, od izvorne zainteresovanosti za ovo informisanje samo inostranog vlasnika ekonomskog entiteta i/ili ortaka, sada su to pored komanditora i akcionara u svojstvu suvlasnika, mnogobrojni drugi zainteresovani, ili stakeholders, u okviru ekonomskog entiteta kao i izvan njega.

Istina, pojava slabijeg ili jačeg državnog regulisanja, kada je riječ o knjigovodstvu, odnosno računovodstvu ekonomskog entiteta nije bila lišena ni svog etičkog aspekta, dok je sve drastično intenzivirano u totalitarnim državama. Ali je nesumnjivo bilo od vrhunskog značaja za bilo šta u vezi sa računovodstvom ukidanje privatne svojine ekonomskih entiteta u više totalitarnih država, uključivo i našoj, kao i njeno obnavljanje mnogo decenija kasnije u mnogima od njih.

U okviru samih profesionalnih računovođa na njihovu profesionalnu etiku uticala je odlučno pojava profesionalnih računovođa u javnoj praksi. Naime, u ovakvoj profesiji, po samoj prirodi stvari, pojava upražnjavanja slobodne profesije, predstavlja sama po sebi, delikatan etički fenomen, pa u tom pogledu ni računovodtsvena nije, niti može biti izuzetak. Druge pomenute profesije bi bile, ali svaka sa nekom svojom specifičnošću, medicinska, sudijska, sveštenička, ipak najbliža profesionalnim računovođama u javnoj praksi – advokatura.

Svima je zajedničko očekivana vrhunska stručna osposobljenost, zatim da uopšte, a ne samo primarna svrha upražnjavanja profesije nije niti može ili smije biti sticanje dobitka, već pružanje usluge zainteresovanima maksimalnog kvaliteta u opštem, ne isključivo u interesu samog konkretnog korisnika.

Etika je, inače, „dio filozofije koji proučava i procjenjuje moralne vrijednosti“[15], odnosno „porijeklo i načela moralnosti“[16] dok sam moral predstavlja „skup običaja, naročito dobrih običaja, onih koji omogućavaju povoljan i skladan opstanak i razvitak pojedinaca i

15 Milan Vujaklija: Leksikon stranih riječi i izraza, izd. Prosveta, Beograd, 1951, str. 312
16 Ibidem, str. 312

društva, vrlina, krepost, najviši zakon održavanja ljudskog društva"[17]. I makoliko, možda iz neke drevne perspektive izgledalo naivno, dugoročno jedino etičko ponašanje i postupanje obezbjeđuje korist onome ko ga se pridržava.

9.1. Geneza i razvoj profesionalne računovodtsvene etike

Nastanak profesionalne računovodstvene etike, u okviru savremenog računovodtsvenog informisanja, zbio se je u vezi sa prestajanjem dotadašnje prakse da sam privatni vlasnik radnje, preduzeća i/ili drugog ekonomskog entiteta, lično vodi knjigovodstvo o svom privređivanju ili to čini neko od najbližih srodnika, već vođenje povjerava unajmljenom i plaćenom stručnom licu, pripadniku novonastajuće profesije – knjigovođa. Za razliku od drugih zaposlenih knjigovođa postaje po samoj prirodi svog posla, uz vlasnika, najupućeniji u finansijsku poziciju i rezultat poslovanja. Ovakva njihova međusobna neizbježna upućenost u sve podatke o stanju i ishodu poslovanja ima kao neminovnu pretpostavku, pored dovoljnog obrazovanja i stečenog iskustva za uspješno vođenje knjigovodstva, i zadovoljenu etičku pretpostavku o ličnosti od povjerenja kojoj se može i smije dozvoliti i povjeriti upućenost u tajne finansijske pozicije i finansijskog rezultata privređivanja privatnog vlasnika ekonomskog entiteta.

Normalni i prirodni motiv i razlog privređivanja od strane privatnog vlasnika jeste inače da svoju imovinu iskorišćenu za obezbjeđenje prostora i drugoga za poslovanje, zatim, uloženu u nabavku robe i/ili za proizvodnju radi prodaje robe i proizvoda ne samo očuva, nego i što više uveća. Pri tome se oslanja na podatke i informacije iz knjigovodstva, kako bi donošenjem što cjelishodnijih poslovnih odluka, to jeste što cjelishodnijim upravljanjem uložene imovine u poslovanje, to što uspješnije ostvario.U tome mu je knjigovođa, po samoj prirodi svog posla, što se kaže desna ruka, prvi saradnik. U jednom poretku koji počiva na neprikosnovenosti privatne svojine ovo predodređuje objektivno i status profesije kojoj pripada takav saradnik, ali i njegov društveni položaj i ugled. Pri tome je podjednako značajna njegova odgovarajuža stručnost, kao kombinacija obrazovanja i iskustva i njegov moralni lik saradnika od apsolutnog povjerenja vlasnika i puna međusobna lojalnost.

Razumije se da je sve više dosegnuti nivo privrednog razvoja imao kao prirodnu posljedicu sve krupnije i složenije ekonomske entitete. Zatim, da je prvobitni patrijarhalni odnos u inokosnm i/ili ortačkom vlasništvu ekonomskog entiteta, bivao sve više potiskivan firmama sa ograničenom odgovornošću, ali i nadalje u neprikosnovenom privatnom vlasništvu. Naličje sve razvijenijeg privređivanja bilo je i pojava sve učestalijih rizika. Ovo ne samo zbog objetivnih, nego i subjektivnih razloga, pri čemu su potonji bili u rasponu od pogrešnih poslovnih procjena do pokušaja da se na štetu poslovnih partnera ostvari sopstvena korist za nesavjesne vlasnike.

Od knjigovođa se sve više zahtijevao uvećani nivo stručnosti. Rukovodilac knjigovodstva, sa razvojem drugih segmenata računovodstva postaje sve više računovođa, ali i odgovoran za rad i ponašanje svojih sve brojnijih saradnika. Istovremeno i to prvenstveno, ako

17 Ibidem, str. 15

ne isključivo, u svrhu zaštite interesa onih privatnih vlasnika firmi koje ispravno i fer posluju, započinje se sa državnim regulisanjem vođenja računovodstva. U skladu sa njegovim tadašnjim tehničkim nivoom razvijenosti, državno regulisanje dugo će biti ograničeno na obavezno ovjeravanje povezanih osnovnih poslovnih knjiga, dnevnika i glavne knjige i propisivanje obaveznog inventarisanja na kraju poslovne godine radi usklađivanja iskazanog knjigovodstvenog sa stvarnim utvrđenim stanjem popisom, kao i šta se smatra izvornim dokumentom za knjiženje.

Ovo je nesumnjivo predstavljalo podršku savjesnom vođenju knjigovodstva, ali i uspostavljenu neposrednu odgovornost rukovodioca knjigovodstva za primjenu zakona. Sve složenij eporesko zakonodavstvo, zatim regulisanje od strane države spoljnotrgovinskog poslovanja, kao i radnih odnosa itd, zahtijevali su sve veći i viši nivo upućenosti, u ovakvu problematiku, onoga ko kontira radi knjiženja. Tako je u krajnjoj liniji rukovodilac knjigovodstva sve više postajao odgovoran privatnom vlasniku firme, za sve složeniji posao, ali i državnim organima za odgovarajuće knjigovodtsveno registrovanje.

„3. Računovodtsvo je osnovna informaciona delatnost u poslovnoj celini koja obuhvata sistematizovanu celinu računovodtsvenog informisanja na osnovu knjigovodstva, računovodtsvenog planiranja, računovodtsvenog nadzora i računovodstvene analize sredstava, obaveza prema izvorima sredstava, prihoda i rashoda, kao i iz njih izvedenih ekonomskih kategorija (Načelo sadržine računovodtsven funkcije).“[18]

Kodeks računovodtsvenih načela usvojen na Konferenciji SRFRJ, 29.06.1989. godine.

Kada su drugoj polovini devetnaestog vijeka započele sve učestalije ekonomske krize, u sve globalnim razmjerama, prodaja sve sofisticiranijih proizvoda i roba, po iole prihvatljivoj cijeni postaje sve veći problem. Stoga se traži rješenje u snižavanju sve složenijih troškova, posebno naraslih fiksnih. Ovo nameže računovođama potrebu izvrsnog poznavanja teorije troškova, kao i sve složenije problematike poslovnih finansija. Istovremeno, akcionarsko društvo postaje tipičan organizacioni oblik razvijenije kapitalističke firme. Pri tome sa ukrupnjavanjem sve manji broj od ukupnih akcionara ne samo što ima pristup operativnom uravljanju firmom, kroz članstvo u upravnom odboru, nego čak i u godišnjoj skupštini akcionara društva, zbog njihove brojnosti, sve manji broj akcionara neposredno učestvuje.

Sve je objektivno veće iskušenje da menadžment akcionarskog društva, koji čine najviši zaposleni rukovodioci i akcionari delegirani u upravni odbor, u dosluhu sa rukovodiocem računovodstva, dragovoljnom ili iznuđenom pritiskom, sačinjava godišnje finansijske izvještaje na štetu akcionara i drugih zainteresovanih. U međuvremenu i u zemljama izvansaksonskog područja pojavljuje se državno regulisanje računovodstva, neposredno ili posredno, posebno u prošlom stoljeću. Osim toga, finansijska, odnosno računovodtsvena inspekcija, prije svega u vezi sa obavezama ekonomskih entiteta za poreze i druge dažbine, po osnovu fiskalne suverenosti ostvaruje uvid u knjigovodstvo pojedinačnih ekonomskih entiteta.

Uz akcionare koji ne učestvuju u operativnom, pa dobrim dijelom ni u strategijskom

18 Prof.dr Ivan Turk, prof.dr Marko Petrović: Kodeks računovodstvenih načela i Kodeks poslovno finansijskih načela sa komentarom, Savez računovođa i revizora Jugoslavije, beograd, 1989, str. 24

upravljanju akcionarskog društva, čiji su de facto samo nominalni suvlasnici, objektivno je sve više ugrožena profesionalna etika računovođa. Prvo u Škotskoj, zatim u drugim djelovima Ujedinjenog Kraljevstva, na čelu imperije u kojoj ne zalazi sunce i tada najrazvijenijoj industrijskoj zemlji svijeta u svrhu prevazilaženja ozbiljne krizne situacije, obrazuje se u okviru profesionalnih računovođa jedan njihov nov profil. To su profesionalne računovođa u javnoj praksi, odnosno ovlašćeni računovodstveni revizori. Prvi od njih bili su iz reda najiskusnijih i najobrazovanijih zaposlenih profesionalnih računovoša u ekonomskim entitetima koji su ne samo po svojoj stručnosti, već i ličnom profesionalnom i društvenom ugledu bili opšte prihvaćeni, kao neosporni autoriteti. Kao takvi, oni su bili predodređeni da upražnjavaju slobodnu profesiju kao profesinalne računovođe u javnoj praksi autoritativno preispitaju da li je i koliko je računovodtsveno informisanje njihovih zaposlenih profesionalnih kolega, prije svega kao rukovodilaca računovodstva u akcionarskim društvima istinito i fer.

Ovakvim vrhunsko stručnim i nezavisnim mišljenjem razriješen je problem odnosa između malog dijela akcionara neposrednih učesnika u operativnom menadžmentu i drugih zainteresovanih za računovodstveno informisanje, ne samo ostalih akcionara datog akcionarskog društva nego i svih drugih zainteresovanih. Ne samo što je time restaurirana neophodna etička komponenta, nego je samim zaposlenim profesionalnim računovođama u ekonomskim entitetima pružena podrška i potpora u njihovom savjesnom radu, pridrženju etičkih zahtjeva i odupiranju pritisku sa bilo koje strane.

Naime, za razliku između odnosa zaposlenih profesionalnih računovođa u državnoj službi kao inspektori i zaposlenih profesionalnih računovođa u privredi, gdje prvi obavljaju nadzor da li i koliko drugi formalno poštuju u praksi državnu i eventualno drugu na njoj zasnovanu mjerodavnu regulativu, uz izricanje sankcija kod odstupanja od toga, mišljenje nezavisnog računovodtsvenog revizora o tome da li je i koliko je korektno računovodstveno informisanje istinito i fer analogno je mišljenju za to kvalifikovanog medicinskog stručnjaka kakva je dijagnoza u pitanju u slučaju datog pacijenta. U krajnjoj liniji objektivno je u pitanju kolegijalna podrška profesionalnog računovođe u javnoj praksi zaposlenom profesionalnom računovođi, prije svega u privredi, u njegovom što uspješnijem i kvalitetnijem obavljanju radnih zadataka, uključivo u potpunosti ispoštovanu etičku komponentu pri tome.

Drugi način zaštite od pritiska i eventualnih ucjena kada je u pitanju što savjesnije i uspješnije obavljanje svojih radnih zadataka i obaveza zaposlene profesionalne računovođe pronašle su i ostvarile samoorganizovanjem kao pripadnici profesije, što je u naše vrijeme prevazišlo nacionalne i regionalne i doseglo svjetske razmjere. Pri tome, od samog početka nigdje i nikako se nije radilo ni isključivo, ni primarno o nekakvoj zaštiti uskih staleških interesa, već je težište samoorganizovanja uvijek bilo podjednako na održavanju i unapređivanju stručnog obrazovanja i na što potpunijem pridržavanju profesionalnih etičkih normi. Upravo iz razloga iskonske istine da je upravo što potpunija i viša stručnost bitni element podrške i potpore pridržavanju etičkih normi.

U najnovije vrijeme, na žalost, profesionalna računovodtsvena etika pokleknula je pred iskušenjima u kojima su se našle profesionalne računovođe u javnoj praksi, organizovane u jednoj od nekoliko najvećih revizorskih firmi u svjetskim razmjerama. Tako je nastupila

potreba unapređivanja inače već postojećeg nadzora nad kvalitetom usluga pruženih od strane profesionalnih računovođa u javnoj praksi. Ovo je predmet detaljnijeg razmatranja u okviru prikaza sadašnje situacije što se tiče profesionalne računovodtsvene etike.

9.2. Državno regulisanje računovodstva i posljedice toga na profesionalnu računovodtsvenu etiku

Iz prethodno izloženog vidljivo je kako je cjelokupan razvoj računovodstva i računovodstvene profesije bio iniciran i uslovljen zadovoljavanjem potrebe za pouzdanim i blagovremenim informisanjem, prije svega privatnih vlasnika kapitala uloženog u ekonomske entitete i njihovih menadžera, radi donošenja upravljačkih odluka i nadzora nad njihovim sprovođenjem. Ali i sve više i drugih zainteresovanih (stakeholders), a u okviru jednog poretka koji je zasnovan i počiva na neprikosnovenosti privatne svojine. U takvim uslovima, inicijalno skromno, a potom sve razuđenije državno regulisanje računovodstva činjeno je u krajnjoj liniji isključivo u svrhu zaštite prava i interesa onih privatnih vlasnika kapitala, postojećih i potencijalnih, kao i drugih zainteresovanih privatnih vlasnika imovine u svojstvu postojećih i/ili potencijalnih poslovnih partnera, kojima je svima zajednička spremnost da pošteno privređuju i kao takvi su svi zainteresovani da budu zaštićeni od malverzacija.

Iako je, prema tome, svrha državnog regulisanja računovodstvenog unformisanja bila jačanje poslovne etike, a u okviru toga i profesionalne računovodstvene etike, samo postojanja državne računovodstvene regulative uporedo sa profesionalnim računovodstvenim etičkim normama čini položaj profesionalnih računovođa složenijim i osjetljivijim. Nažalost bi trebalo da imaju prioritet one etičke norme u jednoj zemlji, koje su strože. Međutim, valja imati u vidu da ne pridržavanje zakona povlači kaznu, kao što dobrovoljno članstvo u nacionalnoj profesionalnoj organizaciji i / ili u nekoj međunarodnoj podrazumijeva obavezu poštovanja njihove regulative, uključivo etičke.

Ipak, daleko je složenija i pogubnija situacija nastupila u slučaju onih totalitarnih država koje su uz ostale represivne mjere u prošlom vijeku bile potpuno ukinule privatnu svojinu, što se je dogodilo i u Drugoj Jugoslaviji poslije Drugog svjetskog rata. Time je prvo iščezla inicijalna i nesumnjivo glavna svrha računovodstvenog informisanja, kroz isčeznuće privatnog vlasnka kapitala i drugih zainteresovanih poslovnih partnera, dotadašnjih privatnih vlasnika imovine. Kako je i cjelokupna profesionalna računovodstvena etika bila usredsređena na zaštitu interesa ovih privatnih vlasnika i na tome je bio izgrađen profesionalni i društveni status profesionalnih računovođa neminovno je nastupila objektivna degradacija oba ovakva statusa.

Štaviše u periodu striktne komandne privrede sa jedinstvenim administrativnim cijenama svih proizvoda i usluga i centralističkim upravljanjem od strane državnog organa narodnom privredom zadatak vođenja knjiga bio je ograničen na kontrolu nad zalihama, gotovinom i rokovima isplate obaveza i naplate potraživanja. Samo formalno i nominalno izgledalo je nešto drugačije poslije oktroisanog socijalističkog samoupravljanja u Drugoj i Trećoj Jugoslaviji do njihovog prestanka. I da nije postojala ideološka prepreka

zbog očekivanja Karla Marksa da će knjigovodstvo imati veću ulogu u socijalizmu nego u kapitalizmu ono bi vjerovatno bilo ukinuto. Ovako je administrativno bilo nametnuto ekonomskim entitetima, koji su ga doživljavali kao teret, što je, pored ostalog, imalo za posljedicu skroman status i društveni ugled pripadnika računovodstvene profesije, dok su profesionalne računovođe, tj. ovlašćeni računovodstveni revizori, skromno prisutni i u Prvoj Jugoslaviji, zbog njene nedovoljne privredne razvijenosti, potpuno su nestali. Potonje je bilo dosledno, ali je zato veoma razuđena državna računovodstvena regulativa, kombinovana sa neprekinutim procesnim promjenama u ekonomskom sistemu zemlje, kakve su primjera radi, bile revalorizacija prethodno administrativno potcijenjene vrijednosti tadašnjih osnovnih sredstava i amortizacija, uvođenje društvene svojine, kao negacije svake svojine, ekonomske jedinice, a potom ourizacija ekonomskih entiteta, dohodovne cijene itd, činile posao računovođa izuzetno složenim i krajnje odgovornim.

Naime, valja se podsjetiti, kako više dimenzija čini posao računovođe visoko stručnim, napornim i izuzetno odgovornim, što je naglašena etička dimenzija.

Jedno je sistem samog dvojnog knjigovodstva koji je u početnoj fazi bio ograničen na jedan dnevnik radi hronološke evidencije i nekoliko konta glavne knjige kao sistematske. Ovo još bilo usaglašavano sa stvarnim stanjem putem povremenog inventarisanja.

Sama sadržina od prvobitne jednostavne nabavke radi prodaje ograničenog broja artikala bivala je sve složenija sa ukrupnjavanjem i obuhvatanjem višestepenih procesa proizvodnje i prerade.

Prvobitno odsustvo svake državne regulative knjigovodstva, slijedilo obavezno ovjeravanje uvezanih poslovnih knjiga, da bi potom došlo do obaveznih kontnih okvira i planova, propisa o procjenjivanju i opšte podrobne obrazovne regulative svega što se iskazuje i obuhvata u računovodstvu.

Umjesto prvobitnog inokosnog ili ortačkog entiteta došlo se je do entiteta sa ograničenom odgovornošću, komanditnog društva, a nadasve do raznih oblika akcionarskog društva i korporativnog upravljanja, što je sve povlačilo za sobom sve složeniji i odgovorniji zadatak rukovodioca računovodstva sa sve brojnijim zaposlenim na ovim zadacima.

Neophodno savlađivanje teorije i prakse ekonomike preduzeća da se samo pomenu sve složeniji poslovi sa gledišta korišćenja finansijskih instrumenata, spoljnotrgovinske razmjene, teorije troškove, raznih zadataka upravljačkog računovodstva, samo su još jedna dopuna složenosti i odgovornosti zadataka računovodstva, a što je najgore fer pravog razumijevanja i priznanja za vrhunsku stručnost, složenost i odgovornost.

Na kraju, ali nikako najmanje važno od guščijeg pera do korišćenja softvera pri kompjuterskom vođenju knjigovodstva još je jedna dimenzija cjeline ogromnih stručnih i etičkih zahtjeva postavljenih pred računovođe.

Radi profesionalnog razvoja i adekvatnog odgovora pred sve većim stručnim, ali i etičkim izazovima, u svjetskim razmjerama, u zavisnosti od dosegnutog nivoa privrednog razvoja došlo je do osnivanja profesionalnih asocijacija računovođa, kao i njihovog regionalnog i najzad svjetskog udruživanja, s tim što je to dugo bilo ograničeno na države u kojima je poredak bio zasnovan na privatnoj svojini i s tim usklađeno računovodtsveno informisanje i postojanje zaista zainteresovanih njegovih korisnika.

U Drugoj Jugoslaviji, bez postojanja ovakvih normalnih uslova poslovanja i njene ne-

dovoljne privredne razvijenosti, čak nasuprot dotle ustaljenom načinu udruživanja došlo je počev od novoa tadašnjih federalnih jedinica do formiranja udruženja knjigovođa radi samopomoći. To su bile poluprofesionalne, polusindikalne organizacije od velike konkretne pomoći u ispunjavanju radnih zadataka svojih članova. Istovremeno su ubrzo bile prihvaćene od nadležnih državnih i društvenih tijela kao pogodne transmisije ne samo radi formalnog ispunjavanja zadataka računovodstvenog informisanja, nego uopšte preduslov uspješne realizacije poslovanja preduzeća i drugih ekonomskih entiteta.

Pored usvojenih računovodtsvenih, kao i poslovnofinansijskih načela i nacionalnih računovodstvenih standarda pri kraju Druge Jugoslavije, kao stručnog doprinosa, uporedo je gajena i razvijana aktivnost putem usvajanja dvije verzije etičkog kodeksa.

9.3. Savremena situacija u vezi profesionalne računovodstvene etike

Radikalne političke promjene u svjetskim razmjerama pri kraju devete i tokom desete decenije prošlog stoljeća naovamo bile su normalni ubrzani ekonomski razvoj oličen i u ekonomskoj globalizaciji, praćene privatizacijom, prije svega na prostoru između Atlanskog i Tihog okeana, uključivo i naše područje.

Ovim je objektivno nastala mogućnost, ali i neophodnost da računovodtsveno informisanje na prostoru nekadašnje Druge Jugoslavije dobije svoju prirodnu ulogu u vidu primarnog zadatka pri donošenju upravljačkih odluka od strane organa privatnih vlasnika,odnosno suvlasnika raznih oblika ekonomskih entiteta. Kao u odgovarajućem statusu obuhvaćene članstvom u međunarodnim regionalnim organizacijama i Međunarodnoj federaciji računovođa (IFAC), pored aktivnosti na primjenjivanju Međunarodnih računovodstvenih standarda, Međunarodnih standarda finansijskog izvještavanja i Međunarodnih standarda edukacije za profesionalne računovođe, nacionalne profesionalne asocijacije i institucije u državama na području Druge Jugoslavije imaju obavezu aa dosljedno primjenjivanje Etičkog kodeksa za profesionalne računovođe, koji je stupio na snagu 30. juna 2006. godine.

Prije svega, neophodno je razlikovati u vezi sa njegovom primjenom tri pojma:

- Profesionalni računovođa (Profesional accountant)
- Zaposleni profesionalni računovođa (Employed profesional accountant)
- Profesionalni računovođa u javnoj praksi (profesional accountant in public pratice)

Profesionalni računovođa jeste svaki član nacionalne organizacije računovođa, koja je sama obuhvaćena članstvom u MFR (IFAC). Bez obzira da li je zaposlen u preduzeću ili drugom ekonomskom entitetu, u javnom sektoru ili u obrazovanju, kao i oni koji upražnjavaju slobodnu profesiju kao revizori, procjenitelji, poreski savjetnici i/ili konsultanti menadžmenta

Zaposleni profesionalni računovođa jeste zaposlen u ekonomskom entitetu, u državnoj administraciji, obrazovanju i/ili javnom sektoru.

Profesionalni računovođa u javnoj praksi jete partner u revizorskoj firmi, svaki ovlašćeni

licencirani računovodstveni revizor, poreski savjetnik, konsultant. Termin se koristi i za revizorsku firmu kao pravno lice.

Uvod i pet osnovnih principa sadašnjeg Etičkog kodeksa odnose se i primjenjuju se na sve profesionalne računovođe

Osnovni principi su:

- Integritet
- Objektivnost
- Profesionalna osposobljenost i dužna pažnja
- Povjerljivost
- Profesionalno ponašanje.

Integritet

„Integritet(l. Integritas) nepovređeno, nedirnuto, stanje, potpunost, celokupnost, nepovređenost, čitavost, čistota duše, časnost, čestitost,nevinost“[19].

S tim u vezi profesionalni računovođa ne treba da bude povezan sa bilo kojim dokumentom, izvještajem ili uopšte informacijom, ukoliko podozrijeva da u njima postoji nešto suštinski netačno ili obmanjujuće, kao i nešto za šta nema potvrde. Ukoliko je u nedoumici morao bi da konsultuje kompetentnu ličnost.

Objektivnost (l. Objectum) b. Objektivitet

„Objektivnost (l.objektum) predmetnost, stvarnost, nezavisnost od subjektivnih primesa i uticaja, nepristrasnost, pravičnost“.[20]

Od profesionalnog računovođe se očekuje da bude pravičan, to jeste da ne podliježe predrasudama i/ili pristrasnostima, kao i da obazrivo izbjegava svaki potencijalni sukob interesa, ili ugrožavanje svoje objektivnosti uticajima drugih. Drugim riječima da bude isključivo rukovođen svojim intelektualnim poštenjem („ni po babu ni po stričevima“). Obazrivost podrazumijeva vođenje unaprijed računa o tome da se ne dođe u neku situaciju u kojoj bi bio podložan uticaju i/ili pritisku. Kao rukovodilac računovodstva u ekonomskom entitetu ili drugdje i/ili kao rukovodilac tima koji obavlja reviziju mora da striktno vodi računa da princip objektivnosti i ono što utiče na njegovu dosljednu primjenu, bude potpuno ispoštovano od svakog podređenog.

Posebno se podrazumijeva vođenje računa o mogućem uticaju na objektivnost u vezi sa davanjem ili primanjem poklona, uživanje gostoprimstva i sve slično, što bi moglo da pobudi sumnju u objektivnost profesionalnog stava.

Profesionalna osposobljenost i dužna pažnja

Ovo je etički princip koji neposredno odražava njegovu profesionalnu prirodu. Naime, etička je obaveza svakog profesionalnog računovođe da uvijek pruža svoju najbolju moguću stručnu uslugu. U tu svrhu prvi je preduslov njegova što bolja stručna osposobljenost putem obrazovanja i stečenog iskustva, ali i usredsređenost na ono što čini, tako da ko-

19 Vujaklija: opus cit. Str. 360
20 Vujaklija, opus cit. str. 633

risnik može da očekuje da će dobiti najbolje moguće. Etička suština je u podjednakom samopoštovanju i poštovanju prava korisnika, dakle jedan vrhunski fer odnos.

Ovaj etički princip podrazumijeva takođe da se prihvata pružanja usluge samo ukoliko je potpuno siguran da će biti vrhunskog kvaliteta, ne samo na osnovu pune kompetentnosti, nego i kroz dužnu i marljivost čime se maksimalno osigurava iskorišćavanje postojeće kompetentnosti.

Profesionalna osposobljenost podrazumijeva postojanje dvije posebne, međusobno dopunjavajuće faze. Jedna je odgovarajuće ospobljenosti kroz obrazovanje i iskustvo stečeno primjenom obrazovanja. Druga je faza održavanja profesionalne ospobljenosti putem:

(i) neprekidnog i sistematskog praćenja razvoja računovodstvene teorije i prakse, i

(ii) kroz kontinuiranu i sistematsku sopstvenu kontrolu pruženih usluga.

Kao parametri pri tome služe aktuelni sadržaji tehničkih i profesionalnih standarda, kao i aktuelna dostignuća u progresivnoj praksi, zakonodavstvu i tehnikama.

Povjerljivost

Ovaj etički princip, u neku ruku pretpostavka je za uspostavljanje uopšte odnosa između profesionalnog računovođe i svakog korisnika njegovih stručnih usluga. Naime, korisnik mora biti uveren da može sa izabranim profesionalnim s punim povjerenjem podeliti svoje poslovne tajne.

Drugim riječima da profesionalni računovođa neće nikome poveriti bilo koje svoje saznanje stečeno putem poslovnog odnosa sa svojim poslodavcem i/ili klijentom. Izuzeci od toga mogući su isključivo ako se u zakonu izričito predviđa, kao profesionalno pravo ili obaveza obelodanjivanje izvesne informacije, kao i kada se postupa po punovažnoj odluci nadležnog suda.

Posebno je značajno da postoji i takozvana komandna obaveza poverljivosti zaposlenog profesionalnog računovođe kao rukovodioca računovodstva, za potpuno poštovanje etičkog principa poverljivosti od strane svih njemu hijerarhijskih podređenih. Zbog toga se mora voditi računa, naročito kod poverljivih podataka, ko ima uvid u njih i maksimalno se ograničavaju takva saznanja na isključivo one koji po prirodi posla ne mogu biti izbegnuti.

Konačno, obaveza poštovanja etičkog principa poverljivosti je trajna i ne prestaje okončavanjem radnog odnosa profesionalnog računovođe ili istekom ugovora o pružanju profesionalne usluge.

Profesionalno ponašanje

Pripadnost jednoj tako uglednoj profesiji kakva je računovodstvena postavlja obavezu svakog profesionalnog računovođe da nijednim svojim postupkom ne ugrozi njenu visoku reputaciju. Ovo podjednako vredi kada je riječ o kvalitetu pruženih usluga, ali i načinu kako se ona realizuje, kao i uopšte ponašanju izvan striktno ograničenog postupka u okviru poslovnog odnosa.

Poštovanje etičkog principa profesionalnog ponašanja podrazumijeva da profesionalni računovođa nikako ne bi trebalo da diskredituje računovodstvenu profesiju ak-

tivnostima marketinga i reklamiranje svog rada, posebno na uštrb bilo kog svog kolege i njegovog rada. Ovo znači izbegavanje svakog postupka kome bi na osnovu relevantnih informacija razumna treća strana mogla da zaključi da ugrožava dobru reputaciju računovodstvene profesije.

Jednostavno profesionalni računovođa treba i mora da na prirodan opušten način ostavlja utisak iskrenog i poštenog čovjeka.

9.4. Specifične etičke norme kojima podliježu zaposlene profesionalne računovođe

Bitno je da se radi o profesionalnom računovođi koji pruža svoje stručne usluge izvan samostalnog upražnjavanja svoje profesije i izvan obavljanja rukovodećih dužnosti izvan računovodstvenih, bez obzira da li je u pitanju plaćeni ili volonterski radni odnos, zatim u kojoj se organizacionoj formi entiteta obavlja ili da li je u pitanju jedan entitet ili više njih. Etička je obaveza zaposlenog profesionalnog računovođe da je odgovoran da svojim radom i ponašanjem najviše moguće doprinosi unapređenju legitimnih ciljeva ekonomskog i/ili nekog drugog entiteta u kom je zaposlen.

Zaposleni profesionalni računovođa trebalo bi da bude zaštićen od prijetnji zbog:

- ugroženosti njegovog ličnog interesa
- po osnovu samokontrole
- po osnovu zastupanja
- po osnovu prisnosti
- zastrašivanja

Prijetnja ugroženosti ličnog interesa može proizići iz olakog uplitanja u zajmove, garancije i druge finansijske interese. Zatim zbog nedozvoljenog korišćenja imovine preduzeća za lične interese, kao i zbog zabrinutosti za sigurnost zaposlenja, kao i usled komercijalnog pritiska bez veze sa entitetom u kome je zaposlen.

Prijetnja zbog samokontorle nastaju kad sam profesionalni računovođa, preispituje sopstveni rad, što je očigledno subjektivno.

Ima malo šanse da može nastupiti ugroženost zbog prijetnje od zastupanja, ukoliko nijedna izjava pri tome nije lažna ili obmanjujuća.

Prisnost jeste potencijalna prijetnja, bilo da je na osnovu srodništva ili po osnovu dugoročne saradnje sa istim poslovnim partnerom.

Zastrašivanje nečim što realno ugrožava neposredno zaposlenog profesionalnog računovođu ili njemu bilo kog lica može predstavljati realnu prijetnju.

Zaštitne mjere koje mogu poslužiti protiv pomenutih prijetnji zaposlenom profesionalnom računovođi mogu se razvrstati u:

- ustanovljene od strane profesije, zakonodavstva i/ili regulative, i/ili
- zaštitne mjere radnog okruženja, kao što bi bile interni nadzor, adekvatni disciplinski postupak, blagovremeno komuniciranje sa višim rukovodstvom itd.

9.5. Specifične etičke norme kojima podliježu profesionalne računovođe u javnoj praksi

Ključna etička dodatna norma kojoj podliježe profesionalni računovođa u javnoj praksi jeste nezavisnost. S obzirom da se radi o preispitivanju da li je i koliko je prezentirano računovodstveno informisanje od strane zaposlenog profesionalnog računovođe i menadžmenta ekonomskog entiteta i/ili nekog drugog istinito i fer pored superiorne vrhunske stručnosti onoga ko preispituje i obezbeđeno što potpunije njegova nezavisnost.

Nezavisnost zahtjeva:

nezavisnost uma, što podrazumijeva odsustvo svakog uticaja, koji bi mogao ugroziti profesionalno rasuđivanje i tako djelovati pošteno uz objektivnost, ali i uz profesionalni skepticizam. U krajnjoj liniji klijentu se daje mišljenje, a ne tvrđenje i na klijentu ostaje da izvede zaključak kako da iskoristi i snošenje odgovornosti.

Nezavisnost djelovanja, što podrazumijeva izbjegavanje svega što bi moglo da izazove podozrenje kod razumne i informisane neupletene treće strane da su ugroženi kod profesionalnog računovođe u javnoj praksi njegovo poštenje i objektivnost, to će reći da ni po jednom osnovu ne postoji ni kako konflikt interesa.

U novije vrijeme ipak je došlo do narušavanja etičkog ponašanja profesionalnih računovođa u javnoj praksi, što je izazvalo neophodnost pojačane eksterne kontrole kvaliteta njihovih usluga. S jedne strane od Međunarodne federacije računovođa putem dodatnih Međunarodnih standarda revizija u tu svrhu, i od strane posebnih autonomnih javnih institucija, u kojima pored računovodstvenih laika učestvuju i iskusne nekadašnje profesionalne računovođe u javnoj praksi, koje nju već duže vrijeme ne upražnjavaju.

Međutim, bitno je razumjeti i shvatiti da insistiranje na istinitom i fer računovodstvenom informisanju ima svoju primarnu svrhu zaštitu privatne svojine vlasnika kapitala uloženog u poslovanje ekonomskih entiteta, kao druge privatne imovine s tim povezane i da je to krajnja svrha i upražnjavanja računovodstvene revizije i kontrole kvaliteta njenih usluga.

Vrhunska računovodstvena stručnost preduslov je za to, a ona doprinosi takođe jačanju profesionalne računovodstvene etike, kao isto toliko značajnom uslovu za postizanje iste svrhe.

10. PROFESIONALNA ETIKA REVIZIJE

10.1. Potreba za kodeksom

Etiku možemo definisati kao skup moralnih principa, pravila ponašanja i vrijednosti. Etika ima širi društveni značaj budući da predstavlja jedan od stubova na kojem počiva moderno društvo. Svako uređeno društvo mora se zasnivati na etičkom ponašanju njegovih članova. Potreba za etičkim ponašanjem je toliko fundamentalna da se pitanja etike nastoje uključiti u zakonske odredbe. Međutim, prolem primjene etike je upravo u tome što se svako njeno vrednovanje zasniva na subjektivnom sudu.

Osnovni izvor moralnosti je ograničenje koje pojedinac postavlja sam sebi zbog osjećaja odgovornosti koji je u njemu razvijen. Svrha moralnog djelovanja nije u tome da pojedinac od njega ima koristi, tj. da pojedinca učini uspješnijim ili srećnijim. Moralno djelovanje proističe iz unutrašnjeg osjećaja obaveze da se djeluje na društveno prihvatljiv način. Kada pojedinac uvede sebi ograničenja, spoljni pritisak postaje nepotreban. Volja pojedinca postaje autonoman izvor dobra. Naravno, za tako nešto pojedinac mora da posjeduje samodisciplinu i kontrolu.

Svaki pojedinac posjeduje osjećaj za etiku u smislu da ima neku vrstu odnosa prema onome šta je ispravno, a šta ne. Postoje različiti, alternativni načini za rješavanje etičkih dilema, pa je izuzetno bitno da pojedinac ne pribjegne racionalizaciji neetičkog ponašanja. Metode racionalizacije koje obično dovode do neetičnog ponašanja su:[21]

- svi to rade, zašto ne bih i ja,
- ako nije protivzakonito, onda nije neetično,
- isplati se ponašati se neetično, jer postoji mala vjerovatnoća otkrivanja.

Jedno od pitanja koje neprekidno zaokuplja pažnju revizijske profesije je pitanje etičkog ponašanja njenih članova. Revizija, kao rijetko koja druga profesija, ima potrebu za što jasnijim razrješenjem etičkih dilema.Naime, revizija je specifična profesija koja može da egzistira samo ukoliko postoji povjerenje javnosti u usluge koje ona pruža. Mišljenje koje revizor izražava o finansijskim izvještajima ima korisnu funkciju samo ako postoji nepodjeljeno uvjerenje javnosti da revizija kao profesija neguje etičke vrijednosti i u stanju je da se za njih izbori.

Ugrožavanje etičkog ponašanja revizora može nastati kada se interesi kvalitetno izvedene revizije sukobe sa drugim interesima. U takvim okolnostima može se pojaviti pritisak od strane menadžera, partnera, porodice ili nekog drugog sa kim revizor ima poslovne,

21 Alvin A. Arens, James K. Loebbecke: Auditing – an Integrated Approach, Prentice Hall, New Yersey, 2000, str. 78

finansijske ili lične veze. Od revizora se može tražiti da odstupi od zahtjeva revizijskih standarda i profesionalnog kodeksa etičkog ponašanja odnosno da „zažmuri" na uočene nepravilnosti u računovodstvenom evidentiranju.

Iako su i sami revizori svjesni značaja ispunjenja etičkih zahtjeva, problemi u njihovoj implementaciji nastaju kada se kao druga alternativa pojavi profitabilnost. naime, revizijske kuće su profitno orijentisane organizacije koje posluju po ekonomskim zakonitostima maksimizacije zarade. U takvim okolnostima, etika se javlja kao smetnja ostvarenju primarnih ciljeva. Od revizora se, shodno tome, ne može očekivati tako visok nivo svijesti da on bude etički regulator sopstvenih aktivnosti. Kao branilac profesije u datoj situaciji pojavljuju se profesionalne revizijske organizacije. Budući da one kao svoju eksplicitno definisanu misiju imaju unapređenje, zaštitu i promovisanje profesije revizije, čini se sasvim logičnim što su one preuzele obavezu da donesu kodekse etičkih ponašanja revizora i da se staraju o njihovoj implementaciji u praksi kroz nadzor i preduzimanje disciplinskih mjera protiv nesavjesnih članova.

Profesionalna etika nije posebna vrsta etike. Ona predstavlja primjenu opšte etike na određenu profesiju. U opštoj etici postoje smjernice kojima se treba rukovoditi u bilo kojoj ljudskoj aktivnosti. Visok nivo etičkog ponašanja pojedinca zasniva se na: uviđanju konačnog ishoda akcije koju preduzima, svjesnosti o potrebama društva u kojem pojedinac živi, prihvatanju dužnosti, obavezi da se postupa prema drugima na način na koji se želi da se drugi ophode prema njemu i prihvatanju etičkih normi koje postoje u društvu. Ove smjernice za etičko ponašanje primjenljive su i na profesije.

Kodeks profesionalnog ponašanja ustanovljen je relativno kasno u odnosu na praksu revizije. Bez obzira na to u praksi revizije se uvijek naglašava ličnost revizora. O značaju ličnosti revizora u reviziji finansijskih izvještaja prije inaugurisanja kodeksa profesionalnog ponašanja po našem saznanju najubjedljivije je pisao M. Sofrenović u članku „O reviziji privrednih preduzeća"[22] 1935. godine u Begradu. Respektujući u potpunosti značaj i kvalitet navedenog rada smatram da je uputno da dio teksta o ličnosti revizora citiram:

„Bez obzira na činjenicu, da li je u pitanju revizor koji bi revizorski posao posao obavljao kao stalno zanimanje (profesiju), ili je u pitanju revizor koji revizije vrši u svojstvu namještenika, ličnosti revizora moraju se postaviti izvjesni zahtjevi, koje revizor mora ispunjavati. Jer, za vršenje revizije, nije dovoljno biti samo iz trgovačke struke i raspolaže sa solidarnim i velikim iskustvom i praksom, kao i poznavanjem praktične strane trgovačkih operacija koje spadaju u domen revizija. osim toga revizor mora i u etičkom i socijalnom pogledu da predstavlja ličnost na apsolutnoj visini, tako da svojm ugledom uliva puno pobjerenje okolnosti sa kojom bude dolazio u dodir. Jer, revizor ima misiju i vaspitača, koji će potpuno objektivno i nepristrasno, a u isto vrijeme stručno i kritički da iznese sve prigovore, na osnovu činjenica utvrđenih prilikom pregleda, i to sve u cilju zaštićivanja interesa preduzeća koje revidira, ili radi tačne i nepristrasne orijentacije svojih nalogodavaca u čije ime reviziju vrši. Revizor, prema tome, za sve vrijeme rada mora imati pred očima samo cilj koji ima da postigne, a nikako specijalne interese ili želje bilo nalogodavca bilo vlasnika preduzeća, ukoliko su različita lica. On nije povezan da štiti interese svoga nalogodavca, a još manje interese vlasnika preduzeća, već samo i jedino – interese same

22 Miloš Sofrenović: O reviziji privrednih preduzeća, Moderna administracija, Beograd, 1935.

stvari, tj. iznalaženje prave istine, koja je jedina može da bude od koristi i nalogodavcu i vlasniku preduzeća.

Delikatna misija revizorskog poziva razumljivo je da mora imati uticaja, pri izboru ličnosti, i na starost revizora. Naime, za vršenje revizorske dužnosti mnogo je zgodnije i preporučljivije da je obavlja zrelije lice, zbog čega se i ne preporučuje starost ispod trideset godina. U izuzetnim slučajevima, ako je zaista u pitanju ličnost koja bi to zasluživala, moglo bi se od toga pravila i odstupiti ali se uopšte ne bi smjelo ići u tome pogledu ispod 25 godina.

Pored nvedenih uslova, koje bi moralo da ispunjava lice koje želi da se bavi revizorskim poslom, važno je pomenuti još jedan neophodan uslov, a taj je – taktičnost u ophođenju. Revizor mora da ima puno takta u ophođenju sa ljudima, i to mnog o višenego što bi se mislio. Jer, sav njegov posao mogao bi da bude uzaludno traćenje vremena, ako bi svojim netaktičnim nastupom, ili nezgodnim ponašanjem za vrijeme rada, izazvao nepovjerenje ili stvorio neprijatnu atmosferu u bilo kom obliku. Cilj revizije u tom slučaju sigurno neće biti postignut. Taktičnost u ophođenju mora ići tako daleko da revizor izbjegava ne samo neprijatne incidente, već se mora takođe uzdržavati i od stvaranja naročitih prijatnih odnosa sa namještenicima preduzeća u kome reviziju vrši. O nekim uslugama koje bi mu bile stavljene na raspolaganje ne treba ni govoriti. Jer i najmanja usluga, koja bi mu bila učinjena, može nepovoljno da utiče na njegovo prosuđivanje i donošenje zaključaka protiv vlastitog uvjerenja koje ima na osnovu stvarno utvrđenih činjenica.

Iz svega izloženog vidi se da bi se moglo želeti da revizor raspolaže sa što većom školskom stručnom spremom, ali se ne smije izgubiti iz vida da mora takođe raspolagati i sa velikim životnim iskustvom i praktičnim poznavanjem poslova. Prema tome, bilo bi jako pogrešno prilikom izbora voditi računa o ispunjenju samog prvog uslova, a drugi, koji je skoro mnogo važniji, zanemarivati. Davati savjete može samo onaj ko raspolaže sa velikom rutinom u obavljanju poslova i koji većinu stvari poznaje iz vlastitog iskustva. Ako još imamo u vidu i druge uslove koje smo pomenuli, koji nemaju skoro nikakve veze sa školskim obrazovanjem, jasno je da se izbor ne smije ograničiti na šablonske uslove koji bi predviđali samo, na primjer visoku školsku spremu."

U vezi ličnosti revizora M. Sofrenović dalje navodi:

„Važno je napomenuti da izvještaj, osim stvarnih činjenica, ne bi smio sadržavati nikakve lične kritike, čega se revizor ima uostalom naročito da kloni i za cijelo vrijeme rada. Jer, revzior na poslu, mora da se održi na potpunoj visini, i da, prema tome, i u izvještaju obrati naročitu pažnju na ton izlaganja, tako da težište izlaganja bude upravljeno prema stvarnim potrebama i koristima preduzeća potkrijepljeno objektivno utvrđenim činjenicama. Lične kritike mogu biti pogrešno svaćene, a isto tako i donijete prebrzo, usled čega vrlo često i netačno."

Na kraju navešćemo „deset zapovijesti" koje je iznio Dr E. Milendorf[23], a kojih svaki revizor trteba da se pridržava:

- služi samoj stvari, a ne ličnostima pa ni samome sebi;
- stoj iznad zainteresovanih (nalogodavac-preduzeće koje revidiraš), kao i sudija kojim pomažeš;

23 Vidi M. Sofrenović: O reviziji ... op. cit., str. 14

- ne dozvoli da te uticaji bilo koje vrste istjeraju iz granic a stroge stvarnosti;
- ne smatraj se nepogrešivim;
- ne daji odgovore na pitanja koja ne spadaju u domen tvoga stručnog obrazovanja i znanja uopšte;
- prigovore učinjene tvojim stručnim mišljenjima iskoristiti za iznalaženje i utvrđivanje stvarne istine, i ne upuštaj se i ne nastoj da ih bez provjeravanja pobijaš;
- izvijesti o svakoj grešci, pa ma je i sam učinio;
- budi istinit i jasan;
- prvo shvati pitanje pa onda daj odogovor, jer se odgovor inače neće moći razumjeti;
- čuvaj stalešku čast.

Citirani tekst slikovito opisuje ličnost revizora, a navedenih deset zapovijesti su preteča modernog Kodeksa revizorskog ponašanja odnosno Kodeksa etike za profesionalne računovodstvene eksperte kako je objavio IFAC 1996. godine.

Sve priznate profesije su izgradile kodekse profesionalne etike. Osnovna svrha ili cilj ovih kodeksa je da se članovima daju smjernice za čuvanje profesionalnog položaja i ponašanja na način koji će povećati ugled njihove struke i odgovornost prema javnosti. Kodeksi profesionalne etike su koncipirani tako da osiguravaju ponašanje svojih predstavnika u skladu sa utvrđenim standardima. Kodeksi su skup pravila profesionalnog ponašanja kojih se treba pridržavati prilikom rješavanja stručnih zadataka i problema. Sa ovim pravilima je upoznata šira javnost, a ne samo pripadnici određene profesije. Kodeksi profesionalne etike govore ne samo šta i na koji način treba raditi, već pomažu i u ujednačavanju načina i pristupa u radu. Tako na određeni način postaju kriterijumi pomoću kojih sama profesija procjenjuje rad svojih pripadnika i štiti ih ako se ponašaju u duhu tog kodeksa.

Profesionalna etika se razlikuje u nijansama od zemlje do zemlje. U daljem tekstu prezetovaćemo revizorsku etiku u SAD koja je najrazvijenija i najuticajnija (kroz Kodeks profesionalnog ponašanja članova AICPA) i Kodeks i etike za profesionalne računovodstvene eksperte – IFAC-a i.

Osnovni principi i smjernice za profesionalne računovođe

IFAC-ove smjernice daju uputstva za primjenu osnovnih principa *Kodeksa profesionalne etike za računovođe,* pošto pravila AICPA (Američkog instituta ovlašćenih javnih računovođa), predstavljaju primjenu principa iz *Kodeksa o profesionalnom ponašanju (Code of Professional Conduct).* Osnovna razlika između pravila AICPA i IFAC-ovih smjernica je u tome što se AICPA pravila sprovode primjenom zakona, a IFAC-ove smjernice ne.

IFAC-ove smjernice ne daju dodatna uputstva vezana za princip integriteta, ali zato dodatno razrađuju objektivnost, profesionalnu kompetentnost i dužnu pažnju, povjerljivost i profesionalno ponašanje (poreske usluge i publicitet). One takođe nude savjete za rješavanje etičkih sukoba i vođenje jprekograničnih aktivnosti.

10.2. Principi profesionalnog ponašanja AICPA

Kodeks Američkog instituta ovlašćenih javnih računovođa o profesionalnom ponašanju od prvog pojavljivanja 1947. godine do danas, pretrpio je značajne promjene posebno u poslednjih deset godina. Izmjene su posebno značajne kod pravila koja su vezana za reklamiranje, konkurenciju i profit.

Kodeks profesionalnog ponašanja sastoji se od dva dijela i to:

- principi profesionalnog ponašanja,
- pravila ponašanja.

Principi usmjeravaju članove da u izvršavanju profesionalnih obaveza poštuju norme etičkog ponašanja.

Principi profesionalnog ponašanja definisani su kao:[24]

- Odgovornost,
- Javni interes,
- Integritet ili poštenje,
- Objektivnost i nezavisnost,
- Dužna pažnja,
- obim i priroda usluga.

Odgovornost znači izvršavanje svih profesionalnih obaveza uz osjetljivo profesionalno i moralno rasuđivanje. Kao profesionalci revizori imaju suštinsku ulogu u javnosti prema svim onima koji koriste njihove usluge. Revizori imaju i stalnu obavezu da sarađuju međusobno, kao i obavezu za samosavladavanjem, odnosno samokontrolom i obavezu očuvanja i unapređenja tradicije revizorske profesije.

Javni interes znači da revizori treba da prihvate obavezu da rade tako da služe javnom interesu, da poštuju javno povjerenje i pokažu privrženost profesiji. Profesija se može održati ako njeni članovi prihzvate obaveze prema javnosti. Javnost u profesiji revizora čine klijenti, kreditori, povjerioci, poslodavci, dioničari, investitori, država i drugi zainteresovani. Dakle, svi koji očekuju da se mogu osloniti na objektivan i pošten finansijski izvještaj klijenta. Svi koji se oslanjaju na revizorski izvještaj očekuju da on sadrži pošten pristup, objektivnost, profesionalnost, dužnu pažnju i kvalitet. Revizori se, prihvatanjem članstva u profesionalnoj organizaciji, obavezuju da će poštovati javno povjerenje.

Poštenje ili integritet u revizorskoj etici povezano je sa javnim povjerenjem. Da bi stekli i održali javno povjerenje revizori trebaju obavljati profesionalni posao sa visokim stepenom nezavisnosti, kompetentnosti i dužne pažnje.

Objektivnost i nezavisnost je princip koji upućuje revizore da u obavljanju revizije trebaju sačuvati objektivnost. To znači da revizori trebaju biti oslobođeni svih mogućih interesnih konflikata pri izvršenju revizije. Svaki revizor treba da bude samostalan u djelovanju i u nastupu kad vrši reviziju finansijskih izvještaja.

Dužna pažnja upućuje revizora da se pridržava tehničkih i etičkih normi profesije. Revi-

24 Prema: W.F. Messier: Revizija ... op.cit., str. 724

zori treba stalno da se brinu o poboljšanju sposobnosti i kvaliteta usluga. Revizori profesionalne obaveze izražavaju onako kako najbolje mogu.

Obim i priroda usluga zahtjevaju od revizora da se pridržavaju kodeksa pri određivanju obima i prirode usluga koje pružaju. Da bi zadovoljili cilj ovog principa revizori treba da:

- razmotre svaki od ovih Principa prije određivanja da li će obavljati posebne usluge,
- po vlastitoj procjeni treba da odrede da li će obim i priroda ostalih usluga koje obavljaju za klijenta stvarati sukob interesa pri vršenju revizije kod tog klijenta i
- po vlastitoj procjeni treba da utvrde da li su sve usluge u skladu sa profesionalnom etikom.

Navedeni principi profesionalnog ponašanja revizora su definisani atributivno kao i principi u drugim profesijama tj. oni su definisani kao opšti i univerzalni. Respektovanje principa izražava profesionalnu sposobnost revizora za razvijanje odgovornosti prema poslu. To je bitan uslov za etičko i profesionalno ponašanje pojedinaca kojim daje doprinos razvoju profesije.

10.3. Pravila ponašanja

Pravila etičkog ponašanja primjenjuju se na sve profesionalne usluge uključujući i usluge savjetovanja menadžmenta. U suprotnom revizori moraju biti spremni da opravdaju odstupanje od pravila. Američki institut ovlašćenih javnih računovođa definisao je sledeća pravila[25]:

- Nezavisnost (pravilo 101),
- Poštenje i objektivnost (pravilo 102),
- Opšti standardi (pravilo 201),
- Poštovanje standarda (pravilo 202),
- Principi računovodstva (pravilo 203),
- Povjerljiva informacija o klijentu (pravilo 301),
- Honorari za profesionalne usluge (pravilo 302),
- Nečasno ponašanje (pravilo 501)
- Reklamiranje i drugi oblici promocije (pravilo 502),
- Provizije i naknade za preporuke (pravilo 503),
- Forma djelovanja i ime (pravilo 505).

10.3.1. Nezavisnost

1. Nezavisnost je jedno od osnovnih pravila koje uključuje u sebe integritet i objektivnost. To su obilježja koja se odnose na lični karakter revizora i revizorske firme. Pravilo kaže: „Član će biti nezavisni u izvođenju profesionalnih usluga onako kako se to traži standardima ...“.[26]

Poajm nezavisnosti nije jednostavno definisati. U teoriji i praksi revizije kod objašnjenja

25 Prema W.B.Meigs: principles, op.cit. ... str. 50 Prema: David N. Ricchniute: Auditing. Concept and Standards, South – West Publishing co.

26 Prema: David N. Ricchniute: Auditing ... op.cit.

ovog pravila uglavnom se polazi od činjenice da nezavisnost subjektivne prirode pa se onda specificiraju situacije koje bi mogle da utiču na narušavanje nezavisnosti. Ako se takve situacije ne pojave smatra se da je nezavisnost ispoljena.

Nezavisnost u poslovima revizije znači da revizor samostalno planira reviziju, procjenjuje materijalnost i rizik sakuplja dokaze po obimu i izvorima po vlastitoj procjeni i samostalno izvodi zaključke. Zaključci se izvode na osnovu komporacije sa računovodstvenim standardima. nezavisnost znači da je revizor siguran i da ga sumnje koje eventualno izraze drugi ne mogu pokolebati. Nezavisan stav obezbjeđuju: stručna kompetentnost, praksa i poštovanje kodeksa profesionalnog ponašanja.

Ovo pravilo je teško mjeriti u praksi zato što se ponašanje u praksi može posmatrati, ali motivi ne mogu. Zato je teško vidjeti da li je neko nezavistan od klijenta. Zbog toga je od strane institucija i teoretičara o ovom pravilu napisano više tumačenja i interpretacija nego o svim drugim zajedno. Tumačenja su podstaknuta i time što se nezavisnost ne traži samo od ličnosti revizora, nego i od revizorske firme.

Nezavisnost revizije može biti ugrožena ako su revizor ili njegova firma na primjer:

- stekli bilo kakvu materijalnu korist od klijenta,
- ako su bili opunomoćenici na dijelu imovine klijenta,
- ako su imali sa klijentom povezanu ili zajedničku investiciju,
- ako su davali ili uzimali zajam od klijenta ili glavnih dioničara,
- ako su bili povezani sa klijentom kao osnivači, direktori, članovi uprave i sl.

Korisnici revizorskog izvještaja iz čitanja treba da se uvjere u objektivnost i nepristrasnost. Takav osjećaj korisnicima pojačava kredibilitet finansijskog izvještaja. Naravno, pravilo o nezavisnosti se primjenjuje i na sve druge aktivnosti revizora.

pravilo nezavisnosti odnosi se istovremeno na revizore i njihove firme, to znači na sve rezerve, ovlašćene revizore i profesionalno osoblje koje lično učestvuje u reviziji. Nezavisnost revizorskih firmi ne mora biti ugrožena zato što jedan revizor i službenik nije nezavisan od klijenta. Ako u revizorskoj firmi ima takvih slučajeva ona se problem jednostavno rješava tako što se zavisnom revizoru dodjeli neki drugi posao, ili posovi koji nemaju karakter revizije.

Nezavisnsot se smatra ugroženom i kad klijent kasni sa isplatom obaveza prema revizorskoj firmi, a ona prihvata da reviziju obavlja i za narednu godinu, ili ako profesionalne usluge iz prethodnih godina nijesu plaćene.

U revizorskoj praksi se smatra da revizor nije nezavisan ako od klijenta, njegovog menadžera ili vlasnika, u toku i posle izvršene revizije primi skupocjene poklone. Za izbjegavanje sumnje revizori obično odbijaju poklone sem simboličnih.

Sporovi između revizorskih firmi, makar da su samo najavljeni tj. prijetnja tužbom, ugrožavaju objektivnost i nezavisnost. Odnos između revizora i klijenta u takvim uslovima ne može biti nepristrasan, jer su učesnici u konfliktnoj situaciji.

Nezavisnost revizora i revizorskih firmi mogla bi se ispitati u velikom broju drugih situacija koje se unaprijed ne mogu predvidjeti.

Pojam nezavisnosti nije apsolutan. Teško da i jedan revizor može tvrditi da je potpuno nezavisan od klijenta. Nezavisnost je relativna tj. određeni stepen zavisnosti postoji sve

dok revizori blisko sarađuju sa upravom klijenta i dok klijent plaća revizorske usluge. potpuna nezavisnost je ustvari težnja idealnom. Revizori moraju nastojati da stepen nezavisnosti bude što veći, a u skladu sa okruženjem.

Noviji razvoj revizije nastoji da stepen nezavisnosti poveća uvođenjem kontrole kvaliteta rada revizorskih firmi. Namjera je da se odrede granice kontrolnih usluga, pregledanje kontrolnih nalaza i razrješenje eventualnih konflikata između revizora i njihovih klijenata.

10.3.2. Poštenje i objektivnost

Ovo pravilo definisano je ovako: „U obavljanju bilo kakve profesionalne usluge revizor će ostati objektivan i održaće integritet, neće se upuštati u konflikte interesa i neće svjesno pogrešno iskazivati mišljenje o drugima“.[27]

Ove odredbe teško je mjeriti u praksi. Pravilo je postavljeno kao apsolutna pretpostavka etičkog ponašanja.

Integritet se odnosi na poštenje, čestitost i iskrenost, a objektivnost na nepristrasnost. Ocjena ovih elemenata teško se može izreći precizno, jer ona zavisi prije svega od subjektivnog stava revizora.

10.3.3. Opšti standardi

Opšti standardi odnose se na profesionalnu obavezu revizora da budu kometentni i da poštuju opšte i tehničke standarde profesije. Certifikat profesionalnog udruženja nije dovoljna garancija kompetencije, on samo ukazuje da je revizor zadovoljio trenutni minimum standarda. Revizor mora stalno brinuti o tome da bude kometentan u svkaom trenutku. Da bi postigao permanentnu kompetentnost, revizor mora da bude stalno dovoljno informisan i da se stručno usavršava.

Pravilo Opšti standardi su definisali da će se revizor pridržavati sledećih standarda[28];

- profesionalna kompetencija – obavljati samo one poslove koji će biti urađeni sa profesionalnom kompetencijom,
- dužna profesionalna pažnja u pružanju profesionalnih usluga,
- planiranje i supervizije – profesionalne usluge treba brižljivo isplanirati a rad vlastitog osoblja kontrolisati,
- dovoljnost relevantnih podataka – u toku revizije treba pokupiti dovoljno relevantnih podataka i dokaza na osnovu kojih se može steći razumna osnova za donošenje zaključaka, preporuka i izražavanje mišljenja.

Klijenti i javnost očekuju da se profesionalne revizorske usluge vrše kompetentno i profesionalno. Stoga su opšti standardi revizije i svrstani u etičke norme ponašanja.

27 Prema: David N. Ricchiute: Auditing... op. cit.
28 Prema: W. F. Messier: Revizija ... op. cit., str. 736.

10.3.4. Poštovanje standarda

Pravilom poštovanja (ili usklađenost) standarda definisano je ... „Revizor koji vrši reviziju, pregled, kompilaciju ili druge profesionalne usluge dužan je da se pridržava standarda koji se javno proglase ...“[29].

Ovo pravilo od revizora zahtijeva da udovolji pored svih standarda revizije i standardima koje javno proglašavaju profesionalne organizacije. Da bi se udovoljilo standardima drugih organa potrebno je da ih prethodno prizna profesionalno udruženje revizora. tako npr. u SAD[30] Američki institut ovlašćenih javnih računovođa zahtijeva od svojih članova da primjenjuju standarde koje su proglasili: Komisija za pravila članova da primjenjuju standarde koje su proglasili: Komisija za pravila konsolidovanja. Izvršna komisija za konsultantske usluge, Komisija za pregled i računovodstvene usluge, Komisija za pravila finansijskog knjigovodstva, Komisija za vrednosne papire.

Revizori trebaju biti upoznati sa izvještajima ovih komisija i primjjenjivati ih u izvođenju profesionalnih usluga. Nepoštovanje ovih standarda znači kršenje pravila poštovanja.

10.3.5. Principi računovodstva

Ovo pravilo se odnosi na sve aranžmane koji se primjenjuju na reviziju finansijskih izvještaja ili na specijalne aranžmane koji su u skladu sa opšteprihvaćenim standardima revizije. Po ovom pravilu nijedan finansijski izvještaj ne bi trebao da odražava pogrešnu sliku stanja niti da korisnike vodi u zabludu. U slučaju da finansijski izvještaji odstupaju od računovodstvenih principa i daju odstupanja od stvarnog stanja revizor je dužan da navede odstupanje i izrazi efekat mogućih odstupanja.

10.3.6. Povjerljiva klijentova informacija

Povjerljiva klijentova informacija obavezuje revizora da bude pošten, nepristrasan i profesionalan po pitanju stvari koje su od interesa za klijenta. Pravilo je definisano: „Revizor ne smije iznositi u javnost ni povjerljivu informaciju o klijentu bez posebnog klijentovog odobrenja.“[31] U reviziji finansijskih izvještaja i drugim profesionalnim aranžmanima revizori se susreću sa povjerljivim klijentovim informacijama kao što su patenti, licence, plate osoblja, nelansirani reklamni spotovi, informacije o troškovima po proizvodima i sl.

Iznošenje informacija u javnost može biti na uštrb klijentove konkurentske prednosti. Takve informacije se ne mogu objelodanjivati bez saglasnosti klijenta. To ne znači da ne postoje i slučajevi kad se od revizora traži određeni nivo kooperativnosti. Takve situacije su dozvoljene u slučajevima kad nadležni sudovi traže odgovore u posebnim situacijama npr. kad revizor ulaže žalbu u slučaju spora sa klijentom ili kad profesionalna organizacija vrši kontrolu revizorskih firmi i sl. Kod pravila povjerljiva klijentova informacija treba

29 Prfema: David N. Ricchiute: Auditing ... op.cit.
30 Prfema: Walter B. Meigs, o. Ray Whihington, Kurt Pony, Robert F. Meigs – Principles of Auditing, Boston MA, 1989., Ninth Edition.
31 Prema: Walter B. Meigs and co.: Principles .... op. cit.

naglasiti da u odnosu između revizora i klijenta ne postoji privilegovana informacija tj. informacija do koje se može doći sudskim putem.

10.3.7. Honorari za profesionalne usluge

Profesionalnu uslugu revizije finansijskih izvještaja revizori izvršavaju po unaprijed ugovorenoj naknadi.

Ovo pravilo zabranjuje profesionalne aranžmane bez naknade. Pravilom je definisano da revizori neće nuditi ni pružati profesionalne usluge za koje se neće zaračunati naknada. Visina naknade može da varira u zavisnosti od kompleksnosti pruženih usluga. Naknade (honorari) ne mogu biti uslovno ugovorene što znači da ne mogu da zavise od rezultata ili nalaza odnosno revizorskog mišljenja o finansijskom izvještaju.

Honorari se ne smatraju uslovljenim ako ih je odredio sud na osnovu rezultata sudskog postupka. U takvim situacijama revizor ne može direktno uticati na rezultate procedure.

Uslovljeni honorari se odnose i na druge profesionalne usluge npr. kad klijent traži od revizora da mu za potrebe odobrenja kredita od banke procesira potrebne podatke, a honorar će biti plaćen ako dobije kredit. Takav honorar može biti izazov za revizora tj. može ga navesti da bude pristrasan.

10.3.8. Nečasno ponašanje

Pravilo nečasno ponašanje definisano je na sledeći način: „Revizor neće učiniti ništa što je nečasno za profesiju.“[32]

Pravilo se odnosi na nečasno ponašanje uopšte a ne samo na ono što je propisano. Šta sačinjava nečasno ponašanje nije decidno opisano. Pravilo naročito zabranjuje krivo prikazivanje finansijskih izvještaja u korist klijenta, prikazivanje lažnih izvještaja poreza, prikrivanje kriminalnih radnji.

Primjer nečasnog ponašanja je propust da se klijentu nakon revizije vrate njegovi akti bez obzira u kakvom su odnosu revizor i klijent. Akti i finansijska dokumenta su vlasništvo i odgovornost klijenta.

Nečasno u revizorskoj profesiji je i neodgovorno ponašanje i komuniciranje sa kolegama. Ovo se poesbno odnosi na slučaj kad dolazi do promjene revizora kod klijenta tj. kad imamo slučaj prethodnika i naslednika revizije. Komunikacije između njih moraju biti korektne.

Revizori moraju biti korektni pri dobijanju kljenta odnosno ugovoranju revizije. Profesija ima koristi ako između revizora postoji lojalna konkurencija. Proizvod konkurencije je: jedni revizori dobijaju, a drugi gube klijente. Ova promjena je u osnovi zdrava za profesiju.

Konkurencija ne treba biti tako intenzivna da se iteresi za profesiju iscrpe. Lojalne konkurencije i časno ponašanje vode povećanju kvaliteta profesionalnih usluga. U konkurenciji bezkrupulozno korišćenje sredstava nije časno.

Revizor je predstavnik profesije, centralna tačka na osnovu koje javnost donosi opšte

32 Prema: Walter B. Maigs and co.: Principles ... op.cit.

i specifične zaključke o cjelini. Revizor se treba kloniti profesionalnih i ličnih aktivnosti koje se mogu okvalifikovati kao nečasne.

10.3.9. Reklamiranje i drugi oblici promocije

Reklamiranje revizora (u SAD) je do 1978. godine bilo zabranjeno. Reklamiranje je smatrano neprofesionalnim. Ova zabrana je ipak odbačena. Revizorske firme od tada mogu da reklamiraju svoje usluge se dotle dok reklamiranje nije pogrešno, varljivo i lukavo.

Pravilo je definisano ovako „Revizor neće sticati klijente reklamiranjem, formama i oblicima nagovaranja na način koji je lažan, vodi u zabludu ili prevaru. Nagovaranje upotrebom prisile je zabranjeno."[33] Reklame koje mogu izazvati: neopravdana očekivanja, nepotpuna i nekorektna poređenja sa drugim revizorima, ili uputiti na mogućnost uticaja sa strane državnih organa, su neprihvatljive.

Revizori i revizorske firme treba da ističu reklamu koja sadrži informacije koje se mogu provjeriti.Reklame najčešće pokazju članove firme, rejting, cijenu profesionalne usluge, uslužne telefone i sl. Dobro reklamiranje je informativno, objektivno, ukusno i profesionalno. Reklamiranje se ne ograničava na vrstu medija i stil reklamiranja.

10.3.10. Provizije i naknade za preporuke

Ovo pravilo zabranjuje revizorima obavljanje poslova kod klijenta ili plaćanje da bi pridobili klijenta za imenovanje, odnosno, povjeravanje revizije finansijskih izvještaja. Takvo ponašanje doprinosi gubljenju objektivnosti i nezavisnosti.

U praksi revizorskih firmi ima profesionalnih usluga koje se ne odnose na reviziju finansijskih izvještaja. Revizori su često u prilici da za klijente vrše proučavanje i daju preporuke o hardveru i softveru kompjuterizovanih informacionih sistema. Cilj klijenta je da se procesuiranje podatak obavlja besprekorno. U takvim slučajevima revizori mogu ugovoriti profesionalnu uslugu čija cijena zavisi od vrijednosti posla. Takav ugovor nije prihvatljiv ako će revizorska firma vrši i reviziju finansijskih izvještaja. U tom sučaju ne može se očekivati objektivan i nezavisan stav revizora. Savremena kretanja u svijetu ipak omogućuju da revizorske firme mogu prihvatiti proviziju, ali ne za revizorski posao, nego za dodatne poslove. U takvim slučajevima kod plaćanja se mora naznačiti kolika je provizija relativno i nominalno i na koju vrstu poslova (usluga9 se odnosi.

10.3.11. Forma djelovanja i ime

Ovo pravilo sadrži u sebi dvije cjeline. Prva se odnosi na način organizovanja revizorskih firmi i precizira da će revizor obavljati profesionalne revizorske usluge ako ima većinsko vlasništvo u revizorskoj firmi, ili partnerstvo u revizorskoj firmi. To znači da revizorska firma može imati oblik partnerske ili korporacije. Do 1979. godine npr. u SAD nije bilo

33 Walter B. Meigs and. co.: Principles ... op.cit. str. 63

dozvoljeno organizovanje revizorske firme kao što su tradicionalne korporacije. Od te godine iamaju na to pravo. Revizorske firme ne mogu biti članovi profesionalnog udruženja ako njeni vlasnici ili partneri nijesu članovi profesionalnog udruženja.

Druga cjelina odnosi se na ime firme i povezana je sa pravilom o reklamiranju. Revizor ne može raditi pod imenom koje vodi u prevaru. Imena vlasnika ili partnera mogu biti uključena u ime samo jedne revizorske firme. U slučaju kad ti partneri napuste firmu iz bilo kog razloga u određenom roku, njihovo ime treba izbrisati iz naziva revizorske firme. Nečasno je da jedan član revizorske firme radi pod imenom partnera koji su u nekoj drugoj firmi. Ime revizorske firme treba da bude tako da klijente i akcionare jednostavno asociraju na profesionalne usluge revizije.

10.4. Etika za profesionalne računovođe

10.4.1. Definisanje etike

Etika je formiran skup moralnih normi i principa, pravila ponašanja, ili vrijednosnih stavova koji se trebaju primjenjivati u odnosima među ljudima ili društvenim grupama da bi se izbjegle nesuglasice. Njena funkcija je obezbjeđivanje osnove na kojoj ljudi mogu da komuniciraju, sarađuju i obavljaju svoje poslove, a da time ne ugroze, ni svoj, ni integritet drugih učesnika u odnosu. U etičko ponašanje se mogu svrstati sledeći oblici ponašanja: poštenje, samostalnost. Ispunjavanje obećanja, lojalnost, nepristrasnost, briga za druge, poštovanje drugih, odgovorno ponašanje kao člana grašanskog društva, težnja ka savršenstvu i odgovornost.

Zbog viševjekovnog stvaranja normi i pravila, svi pojedinci i društva imaju sopstveni osjećaj za etiku, za to šta je moralno, a šta ne, pa svaki pojedinac ima pravo izbora u postupku odlučivanja. ne postoji opšteprihvaćena etika u cjelini.

Etično ponašanje je preduslov za uredno funkcionisanje društva. Potreba za etikom u društvu je izuzetno velika. Između etike i zakona postoje izvjesne razlike u svim društvima. Na primjer, integritet, lojalnost i težnja ka savršenstvu nije moguće zakonski sankcionisati. Uspostavljanjem etičkog kodeksa, profesija pretpostavlja samodisciplinu koja je iznad discipline koju zakon propisuje. Sve priznate profesije su izgradile svoje kodekse profesionalne etike. To su uradile da bi se članovima dale smjernice za čuvanje profesionalnog položaja i ponašanja na način koji će povećati ugled njihove struke i odgovornost prema javnosti.

10.4.2. Potreba za etikom

Osnovni razlog za etički kodeks u bilo kojoj profesiji jeste potreba za javnim povjerenjem u kvalitet usluga koje ta profesija obezbjeđuje, bez obzira na pojedinca koji ih pruža. Kada je u pitanju revizor, neophodno je da klijent i eksterni korisnici finansijskih izvještaja imaju povjerenja u kvaltiet revizija i drugih usluga. Ako korisnici usluga nemaju povjerenja u ljekare, sudije, ili revizore, sposobnost ovih stručnjaka da efikasno služe klijentima i javnosti može biti dovedena u pitanje.

Nije realno očekivati da korisnici kompetentno procjenjuju i ocjenjuju profesionalne usluge zbog njihove stručnosti i složenosti. Nije svaki pacijent sposoban da sudi o kvalitetu hiruške intervencije kojoj je podvrgnut. Od korisnika finansijskog izvještaja ne može se očekivati da ocijeni sprovođenje revizije. Većina korisnika niti je kompetentna niti ima vremena za takvo ocjenjivanje. Javno povjerenje u kvalitet profesionalnih uslug aučvršćuje se kada se u profesiji podstiču visoki standardi rada i ponašanja kod svih izvršilaca.

Postoji nekoliko načina na koji sama revizijska profesija i društvo podstiču revizore da se ponašaju na odgovarajući način i sprovode kvalitetne revizije i druge povezane usluge. U šemi 2.1. grafički su prikazani najvažniji oblici uticaja okruženja i samih revizora na kvalitetan i profesionalan odnos revizora prema svojim radnim obavezama i klijentima.

Mogućnost da neki pojedinac samostalno ili udruženo tuže preduzeće za reviziju, takođe u značajnoj mjeri utiče na način vođenja revizije i ponašanja revizora. Kodeks profesionalne etike svake države ili profesionalnog udruženja ima važan uticaj na revizore. Njegova svrha je da obezbijedi standard ponašanja revizora.

Šematski prikaz br. 4: Standard ponašanja revizora[34]

Način na koji profesija i društvo podstiču javne računovođe i revizore da se ponašaju profesionalno i odgovorno

Marko Aurelije je sažeto izložio šta bi trebalo da se očekuje od jednog profesionlca: „Čovjek treba sam da ide uspravno, a ne da ga pridržavaju." Kada budete proučavali Kodeks profesionalne etike u preostalom dijelu ovog poglavlja, bitno je da zapamtite da bez obzira na postojeća pravila ili druge načine na koje društvo podstiče pravilno ponašanje revizora, profesionalac mora sam da zaključi šta predstavlja visok standard ponašanja.

10.4.3. Osnovni principi i smjernice daju uputstva i za primjenu osnovnih principa Kodeksa

IFAC-ove smjernice daju uputstva i za primjenu osnovnih principa Kodeksa profesionalne etike za računovođe, pošto pravila AICPA (Američkog instituta ovlašćenih javnih računovođa), predstavljaju primjenu principa iz Kodeksa o profesionalnom ponašanju (Code of

34 Izvor: Crnković L., Mijoč I., Mhaček D., Osnove revizije, Osijek, 2010. g., str. 40

Professional Conduct). Osnovna razlika između pravila AICPA i IFAC-ovih smjernica je u tome što se AICPA pravila sprovode primjenom zakona, a IFAC-ove smjernice ne.

IFAC-ove smjernice ne daju dodatna uputstva vezana za princip integriteta, ali zato dodatno razrađuju objektivnost, profesionalnu kompetentnost i dužnu pažnju, povjerljivost i profesionalno ponašanje (poreske usluge i publicitet). One takođe nude savjete za rješavanje etičkih sukoba i vođenje prekograničnih aktivnosti.

Etički kodeks može da se sastoji od opštih iskaza o idealnom ponašanju ili posebnih pravila koja definišu neprihvatljivo ponašanje. Prednost opštih iskaza predstavlja naglasak na pozitivnim aktivnostima koje podstiču visok nivo rada. Nedostatak predstavlja nametanje opštih ideala, zbog toga što ne postoje minimalni standardi ponašanja. Prednost pažljivo definisanih posebnih pravila jeste nametanje minimalnih standarda rada i ponašanja. Nedostatak može da predstavlja to što neki revizori često definišu pravila prije kao maksimalne nego kao donje ili minimalne standarde.

Kodeks profesionalne etike treba da omogući ostvarivanje ciljeva i opštih iskaza o idealnom ponašanju i posebnih pravila. Kodeks profesionalne etike se sastoji od četiri dijela: koncepti, pravila ponašanja, tumačenja i etičke odluke. Navedene su smjernice prema njihovoj rastućoj specifičnosti; koncepti obezbjeđuju idealne standarde ponašanja, dok su etičke odluke veoma specifične.

Šematski prikaz br. 5: Kodeks profesionalne etike

Koncepti
Idealni standardi etičkog ponašanja nafilozofski način. Ne mogu se nametati

↓

Pravila ponašanja
Minimalni standardi etičkog ponašanja iskazani u vidu posebnih pravila.
Mogu se nametati.

↓

Tumačenja
Tumačenja pravila ponašanja od strane organa koji propisuje kodeks profesionalne etike.

↓

Etičke odluke
Izdata objašnjenja i odgovori na pitanja o pravilima ponašanja koja su
Američkom Institutu ovlašćenih javnih računovođa podnijela stručna i ostala lica koje zanimaju etički kriterijumi. Ne mogu se nametati, ali računovođa mora da opravda odstupanje od njih.

10.4.4. Koncepti profesionalne etike

Dio kodeksa koji se odnosi na koncepte profesionalne etike sadrži opštu raspravu o određenim osobinama koje se zahtjevaju od revizora. Dio koji se odnosi na koncepte sastoji se od dva glavna dijela: pet etičkih principa i rasprave o tim principima. To su sledeći etički principi:

Etički principi:

- Nezavisnost, integritet i objektivnost. Revizor bi trebao da sačuva svoj integritet i objektivnost, kada obavlja svoj posao i da bude nezavisan od onih kojima pruža usluge.
- Kompetentnost i strtučni standardi. Revizor bi trebao da poštuje stručne standarde svoje profesije i stalno nastoji da usavršava svoje znanje i kvalitet svojih usluga.
- Odgovornost prema klijentima. Revizor bi trebao da bude pošten i iskren prema vojim klijentima i služi na najbolji mogući način, profesionalno vodeći računa o njihovom najboljem interesu, u skladu sa svojim odgovornostima prema javnosti.
- Odgovornost prema kolegama. Revizor bi trebao da se ponaša na način koji će promovisati saradnju i dobre odnose među kolegama u profesiji.
- Ostale odgovornosti i praksa. Revizor bi trebao da se ponaša na način koji će poboljšati reputaciju profesije i njenu sposobnost da služi javnosti.

10.4.5. Pravila ponašanja

Ovaj dio kodeksa obuhvata jasna pravila koja mora da slijedi svaki ovlašćeni javni računovođa[35] koji obavlja svoj posao. (Ona lica koja posjeduju sertifikat za ovlašćenog javnog računovođu a ne obavljaju taj posao u praksi, moraju da slede samo određene kriterijume.) Pošto je dio koji se odnosi na pravila ponašanja jedini dio kodeksa koji se može nametnuti, iskazan je preciznijim jezikom nego dio koji se odnosi na koncepte. Pošto ih je moguće nametnuti, mnogi izvršioci ova pravila nazivaju. Kodeks profesionalne etike.

Pravila ponašanja variraju od veoma specifičnih do nešto širih ograničenja. Niže navodimo primjer veoma specifičnog pravila (Pravilo 503) iza koga slijedi široko ograničeje (Pravilo 501). Zamislite kako bi teško bilo dosljedno nametnuti Pravilo 501.

Pravilo 501 – Diskreditujuće radnje

Računovođa neće počinitini jednu radnju koja diskrediruje profesiju

Pravilo 503 – Provizija

Računovođa neće plaćati proviziju da bi dobio klijenta, niti će prihvatiti proviziju za davanje reference klijentu o proizvodima i uslugama drugih. Ovo pravilo neće zabraniti uplate za kupovinu računovodstvene prakse ili isplate penzija licima ranije angažovanim na poslovima javnog računovođe ili isplate njihovim naslednicima ili naknade za korišćenje imovine.

Standardi ponašanja

Idealno ponašanje

Nestandardno ponašanje

Koncepti izvršilaca

Minimalan nivo Pravila Ponašanja izvršioca

35 U mnogim zemljama nema razlike u obrazovanju i sertifikat između javnog računovođe i revizora tako da ta dva naziva mogu da se poistovjete u dijelu profesionalne etike.

Razlika između standarda ponašanja koje postavljaju koncepti onih koje postavljaju pravila ponašanja prikazana je u šemi na narednoj strani. Kada je ponašanje izvršilaca na minimalnom nivou, to ne znači da je njihovo ponašanje nezadovoljavajuće. Profesija je vjerovatno postavila dovoljno visoke standarde tako da je minimalan nivo ponašanja zadovoljavajući.

Ponašanje izvršilaca u redovnoj praksi je različito od slučaja do slučaja. Neki rade na visokom nivou, dok drugi rade na granici minimalnog nivoa. Na žalost, ponašanje nekih pojedinaca spušta se i ispod minimalnog nivoa koji postavlja profesija. Nadamo se da je takvih zaista malo.

10.4.6. Tumačenje pravila ponašanja

Potreba za objavljivanjem tumačenja pravila ponašanja javlja se kada izvršioci počnu često da postavljaju pitanja o određenom pravilu. Odjeljenje za profesionalnu etiku svakog profesionalnog udruženja izdaje odgovarajuće odgovore i saopštenja na bazi konsenzusa komisije koja je sastavljena uglavnom od ovlašćenih javnih računovođa i revizora. Prije nego što se tumačenja potpuno završe, uobičajeno je da se šalju određenom broju ključnih ljudi u okviru profesije kako bi oni dali svoj komentar. Tumačenja se ne mogu nametnuti, ali bi računovođa teško mogao da opravda odstupanje od tumačenja na disciplinskom saslušanju.

10.4.7. Primjena kodeksa

Uopšte uzevši, Kodeks profesionalne etike trebali bi primjenjivati svi članovi profesionalnog udruženja za sve usluge u oblasti javnog računovodstv, uključujući poreske i upravljačke usluge. pravila se ne primjenjuju na oslobođene usluge. Primjer za to predstavlja Pravilo 102 (integritet i objektivnost). Prema tom pravilu, računovođa može da riješi poreska pitanja u korist klijenta ako postoji prihvatljiv osnov za njegovo stanje. Računovođa je takođe odgovoran za poštovanje pravila od strane zaposlenih, partnera i dioničara.

Predstavljalo bi kršenje pravila ukoliko bi neko učinio nešto u ime nekog računovođe što bi predstavljalo prekršaj kada bi to uradio taj računovođa.

Primjer za to bio bi kada bi neki klijent u svom ili nekom drugom biltenu objavio da ima najboljeg revizora na svijetu. To bi predstavljalo reklamu koju nije moguće provjeriti i prekršaj pravila 502. Na lica koja ne obavljaju poslove javnog računovođe odnosi se samo Pravilo 102 (integritet i objektivnost) i Pravilo 501 (diskreditujuće radnje).

10.5. Definicije

U nastavku daju se definicije iz Etičkog kodeksa za profesionalne računovođe savjeta računovođa i revizora.

Reklamiranje (Advertising)

Saopštavanje javnosti informacija o uslugama ili vještinama profesionalnih računovođa

koji se bave praksom od javnog značaja u cilju obezbjeđenja profesionalnog posla.

Klijent revizije (Audit client)
Pravno lice za koje firma obavlja revizijsko angažovanje. Kada je klijent revizije kompanija kotirana na berzi, klijent revizije uvijek uključuje svoja povezana preduzeća.

Revizijsko angažovanje (Audit engagement)
Angažovanje na osnovu koga se pruža visok nivo uvjeravanja da finansijski izvještaji ne sadrže mateijalno značajne pogrešne iskaze, kao što je angažovanje u skladu sa Međunarodnim standardima revizije. Ovo angažovanje uključuje zakonsku reviziju koju nalažu nacionalni propisi ili druga regulativa.

Klijent kome se pruža uvjeravanje (Assurance client)
Pravno lice u kome firma obavlja angažovanje po osnovu koga pruža uvjeravanje. Angažovanje na osnovu kojeg se pruža uvejravanje (Assurance engagement)

Angažovanje koje se obavlja radi pružanja:
- visokog nivoa uvjeravanja da je predmet uvjeravanja po svim značajnim pitanjima u skladu sa identifikovanim odgovarajućim kriterijumima: ili
- umjerenog nivoa uvjeravanja da je predmet uvjeravanja prihvatljiv u datim okolnostima.
- Tim na angažovanju na osnovu koga se pruža uvjeravanje (Assurance team)
- svi stručnjaci koji učestvuju u angažovanju na osnovu koga se pruža uvjeravanje;
- svi ostali u firmi koji mogu direktno da utiču na rezultat angažovanja na osnovu koga se pruža uvjeravanje, uključujući:
- one koji predlažu visinu naknade, ili vrše direktan nadzor, upravljanju ili na drugi način nadgledaju partnera zadužeog za angažovanje u vezi sa obavljanjem angažovanja na osnovu koga se pruža uvjeravanje;
- one koji pružaju konsultacije u vezi sa tehničkim pitanjima ili pitanjima karakterističnim za privrednu djelatnost, poslovne promjene ili događaje na angažovanju na osnovu koga se pruža uvjeravanje, i
- one koji obavljaju kontrolu kvaltieta angažovanja na osnovu koga se pruža uvjeravanje
- za svrhe klijenta revizije, svi oni u okviru mreže firmi koji mogu direktno da utiču na rezultat revizijskog angažovanja.

Račun klijenta (Client Account)
Bilo koji račun u banci koji se koristi isključivo za raspolaganje novcem klijenta.

Novac klijenta (Clients Moneys)
Sav novac, uključujući i novčana dokumenta, na primjer, mjenice, priznanice, kao i dokumenta o pravima koja se mogu zamjeniti za novac, na primjer obveznice na donosioca – primljene od strane profesionalnog računovođe koji obavlja praksu javnog značaja,

radi čuvanja ili isplate u skladu sa uputstvima lica od koga ili u ime koga su novac ili dokumenti primljeni.

Uža porodica (Close family)
Roditelj, nezavisno dijete ili rođak.
Direktan finasijski interes (Direct financial interest)
Finansijski interes:

- interes čiji je vlasnik fizičko ili prvno lice, odnosno, interes pod njegovom direktnom kontrolom (uključujući i interese nad kojima je upravljanje povjereno drugima); ili
- poslovanje prva korišćenja, putem zajedničkih plasmana, imovine, povjereništva ili drugog posredništva, nad kojim fizičko ili pravno lice ima kontrolu.

Direktori i funkcioneri (Directors and officers)

Zaduženi za upravljanje pravnim licem bez obzira na njihovo zvanje koje se može razlikovati od zemlje do zemlje.

Zaposleni profesionalni računovoća (Employed professional accountant)
Profesionalni računovođa zaposlen u industriji, trgovini, javnom sektoru ili obrazovanju.

Sadašnji računovođa (Existing accountant)
Profesionalni računovođa u javnoj praksi, trenutno angažovan na reviziji ili na pružanju računovodstvenih, poreskih, konsultantskih ili sličnih profesionalnih usluga klijentu.

Finansijski interes (Financial interest)
Interes na osnovu posjedovanja akcije ili druge hartije od vrijednosti, zajma, odnosno drugog dužničkog instrumenta pravnog lica, uključujući prava i obaveze za sticanje takvog intees i derivate direktno povezane sa tim interesom.

Firma (Firm)

- Pojedinac, ortačko društvo ili korporacija profesionalnih računovođa,
- Pravno lice koje kontroliše navedene strane, i
- Pravno lice koje kontrolišu navedene strane.

Bliski srodnici (Immediatefamily)
Bračni drug (ili ekvivalent) ili izdržavano lice.
Nezavisnost (Independence)
Nezavisnost je:

- Nezavisnost uma – stanje koje omgoućava davanje mišljenja na koje ne može biti uticaja koji dovodi u pitanje profesionalno rasuđivanje, što omogućava pojedincu da djeluje pošteno uz objektivnost i profesionalnu nepovjerljivost.
- Nezavisnost djelovanja – izbjegavanje činjenica i okolnosti koje su značajne u toj mjeri da na osnovu njih razumna i informisana treća strana, koja poznaje sve bitne

informacije, uključujući sve primjenjene sigurnosne mjere, može razumno da zaključi da su poštenje, objektivnost i profesionalna nepovjerljivost firme, odnosno članova tima angažovanja na osnovu koga se pruža uvjeravanje dovedeni u pitanje.

Indirektni finasijski interes (Indirect financial interest)
Posjedovanje prava korišćenja, preko zajedničkog plasmana, imovine, povjereništva ili drugog posredništva, nad kojim fizičko lice ili pravno lice ima kontrolu.

Vodeći partner na angažovanju (Lead engagement partner)
Kod revizije, partner odgovoran za potpisivanje izvještaja o reviziji konsolidovanih finansijskih izvještaja klijenta revizije i, gdje je to primjereno, partner odgovoran za potpisivanje izvještaja o reviziji bilo kog pravnog lica, čiji su finansijski izvještaji uključeni u finansijske izvještaje i o kojima se podnosi poseban izvještaj o obavljenoj reviziji. Kada se ne sastavljaju konsolidovani finansijski izvještaji, vodeći partner na angažovanje je partner odgovoran za potpisivanje izvještaja o reviziji finansijskih izvještaja.

Pravno lice kotirano na berzi (Listed entity)
Pravno lice čije se akcije ili drugi dužnički instrumenti kotiraju, ili su registrovani na priznatoj berzi, ili se njima trguje u skladu sa pravima priznate berze, odnosno drugog ekvivalentnog organa.

Firma u mreži (Network firm)
Pravno lice pod zajedničkom kontrolom, vlasništvom ili upravljanjem firme, odnosno bilo koje pravno lice za koje bi razumna i informisana treća strana, koja posjeduje znanje i sve bitne informacije, mogla razumno da zaključi da je to pravno lice dio nacionalne ili međunarodne firme.

Objektivnost (Objectiyity)
Kombinacija nepristrasnosti, intelektalnog poštenja i nepostojanja sukoba interesa.

Kancelarija (Office)
Posebna podgrupa, organizovana geografski ili prema vrstama posla.

Praksa (Practice)
Pojedinačni stručnjak, ortačko društvo ili korporacija profesionalnih računovođa, koji nude profesionalne usluge javnosti.

Profesionalni računovođa (Professional accountant)
Ona lica (uključujući pojedinačne stručnjake, ortačka društva ili korporacije) koji su članovi organizacije učlanjene u IFAC, bilo da obavljaju praksu od javnog značaja, ili da rade u industriji, trgovini, javnom sektoru ili obrazovanju.

Profesionalni računovođa u javnoj praksi (Professional Accountant in public practice)

Svaki partner ili lice koje zauzima položaj sličan položaju partnera ili svaki zaposleni u praksi koja pruža profesionalne usluge klijentu, nezavisno od grupe u kojoj se te usluge klasifikuju (na primjer revizija, poresko savjetodavstvo ili konsultantske usluge) i profesionalne računovođe u praksi koje imaju rukovodeće dužnosti. Ovaj izraz se takođe koristi i za firmu profesionalnih računovođa koje obavljaju javnu praksu.

Profesionalne usluge (Professional service)
Bilo koje usluge za koje su potrebne računovodstvene ili srodne kvalifikacije, a koje pruža profesionalni računovođa, uključujući usluge u oblasti računovodstva, revizije, poreskog savjetodavstva, konsultantskih usluga za menadžment ili obavljanja finansijskog menadžmenta.

Publicitet (Publicity)
Saopštavanje javnosti činjenica o profesionalnom računovođi koje nijesu namjenjene namjernom promovisanju tog računovođe.

Novi računovođa (Receiving Accountant)
Profesionalni računovođa koji obavlja praksu od javnog značaja, kome je sadašnji računovođa ili klijent sadašnjeg računovođe povjerio poslove revizije, konsultantskih usluga ili slične zadatke, ili od koga je traženo da odgovori potrebama klijenta.

Povezano pravno lice (Related entity)
Pravno lice koje ima bilo koju od sledećih veza sa klijentom:

- pravno lice koje ima direktnu ili indirektnu kontrolu nad klijentom, pod uslovom da je klijent od materijalnog značaja za to pravno lice;
- pravno lice sa direktnim finansijskim interesom kod klijenta, pod uslovom da to pravno lice ima značajan uticaj na klijenta, a njegov interes kod klijenta je materijalno značajan;
- pravno lice nad kojim klijent ima direktnu ili indirektnu kontrolu,
- pravno lice u kome klijent, ili prvno lice povezano sa klijentom pod c) ima direktan finansijski interes koji mu obezbjeđuje značajan uticaj nad tim pravnim licem, a taj interes je materijalno značajan za klijenta – sestra i klijent materijalno značajni za pravno lice koje ih kontroliše.

Nastup (Solistation)
Nastup kod potencijalnog klijenta, s ciljem da mu se ponude profesionalne usluge.

10.5. Pravila ponašanja i njihova tumačenja

Svako pravilo ponašanja opisaćemo u najkraćim crtama. U Tabeli koja slijedi prikazana su pravila ponašanja i tumačenja.

Tabelarni prikaz br. 10: Kratak pregled pravila ponašanja i tumačenja[36]

Oblast etičke odgovornosti	Pravila ponašanja		Tumačenja	
	Broj	Teme	Broj	Teme
Nezavisnost, integritet, i objektivnost	101	Nezavisnost	101-1 101-2 101-3 101-4 101-5 101-6 101-7 101-8	Honorarni direktorski položaj i povjereništvo. Penzionisani partneri i nezavisnost preduzeća. Računovodstvene usluge. Uticaj porodičnih odnosa na nezavisnost. Značenje uobičanih procedura davanja pozajmica, uslova i odredbi. Uticaj stvarne ili moguće parnice na nezavisnost. Primjena Pravila 101 na stručno osoblje. Uticaj na nezavisnsot finansijskih interesa lica koja nijesu klijenti a koja imaju investitorski odnos sa klijentom nekog računovođe.
	102	Integritet i objektivnost		
Opšti i stručni standardi	201	Opšti standardi	201-1 201-2	Kompetentnost. Prognoze
	202	Standardi revizije	202-1	Finansijski izvještaji nad kojima nije izvršena revizija,
	203	Računovodstveni principi	203-1 203-2 203-3	Odstupanja od utvrđenih računovodstvenihprincipa. Status tumačenja Odbora za standarde finansijskog računovodstva. Iskazi Odbora za standarde finansijskog računovodstva kojima se utvrđuju standardi objavljivanja van osnovnih finansijskih izvještaja.
	204	Ostali stručni standardi		
Odgovornosti prema klijentu	301	Povjerljive informacije klijenta	301-1	Povjerljive informacije i stručni standardi
	302	Moguće provizije		
Odgovornosti prema kolegama		U ovoj oblasti ne trenutno pe postoje pravila		
Ostale odgovornosti i praksa	501	Diskreditujuće radnje	501-1 501-2 501-3	Evidncija klijenta i radna dokumentacija računovođe Diskriminacija pri zapošljavanju. Nepoštovanje standarda i/ili procedura ili drugih kriterijuma u državnim revizijama
	502	Oglašavanje i ostali oblici reklamiranja	501-1 502-2 502-3	Informativno oglašavanje. Lažne, obmanjivačke i prevarantske radnje. Angažovanja dobijena uz pomoć trećih lica.
	503	Provizije	503-1	Naknade za usluge.
	504	Nekompatibilna zanimanja		
	505	Oblik djelovanja i ime	505-1 505-2	Investiranje u komercijalne računovodstvene korporacije. Primjena pravila ponašanja na računovođe koji posluju kao zasebna preduzeća.

36 Izvor: Univerzitet Singidinum, Beograd

10.6. Princip nezavisnosti u reviziji i etici

Nezavisnost je najvažniji etički princip za računovođu koji obavlja javnu praksu. Prije nego što analiziramo IFAC-ova pravila vezana za nezavisnost, bilo bi korisno razmotriti poimanje nezavisnosti u međunarodnom kontekstu.

Propisi vezani za nezavisnost u različitim zemljama

Većina zemalja koje su predmet razmatranja u ovoj knjizi, stavljaju akcenat na nezavisnost i u teorijskom i u praktičnom smislu. Vjerovatno ni jedno drugo nasljeđe u revizorskoj struci nije tradicionalnije od nezavisnosti. U većini zemalja nije dozvoljeno da profesionalne računovođe gudu zaposlenici ili dio uprave, dok neke zemlje dozvoljavaju da profesionalne računovođe budu članovi upravnog odbora, ili da imaju mali finansijski interes. Iako su u SAD-u propisi veoma strogi kada je u pitanju kriterij nezavisnosti, ipak je moguće obavljati usluge poreskog savjetnika, kao i usluge konsaltinga za klijente za koje se vrši revizija, pod uslovom da se ne narušava princip nezavisnosti. Suprotno tome, firma u Japanu ne može obavljati te funkcije za istog klijenta kome pruža i usluge revizije.

Osma direktiva Evropske zajednice iz Zakona o preduzećima (ECC Eighth Company Law Directive) daje diskreciono pravo zemljama članicama da odrede kriterije nezavisnosti za zakonskog revizora. Član 24 kaže:

Zemlje članice će propisati da ona lica od kojih je traženo da obave zakonsku reviziju, ne mogu to da učine ako nisu nezavisna saglasno odredbama zakona zemlje članice koja zahtijeva reviziju.

U Francuskoj se u Normes, izvod 11, kaže:

Zakon, pravila i kodeks ponašanja nameću revizoru obavezu da bude i pokaže se kao nezavisan.

Njemački Wirtschaftspruferhandbuch, Bank I, strane 47-48, navodi:

Zavisnost stvara pristrasnost revizora jer se može osnovano sumnjati da revizor nije objektivan kada se čini da je zavisan.

Firme sa sjedištem u SAD-u moraju da poštuju pravila Komisije za izdavanje i trgovinu hartijama od vrijednosti (Securities and Exchange Commission – SEC), prema kojima revizori javnih preduzeća-majki u SAD-, moraju da budu sigurni da njihova zavisna preduzeća koja nisu u SAD-u, moraju da budu sigurni da njihova zavisna preduzeća koja nisu u SAD-u, takođe imaju reviziju od strane lica koja ispunjavaju američke definicije o nezavisnosti revizora.

Ilustracija koja se navodi daje sažet prikaz pristupa nezavisnosti u nekim zemljama.

Hans Eggerstedt, finansijski direktor upravnog odbora Unilevera, koga smo ranije citirali, na slijedeći način je komentarisao nezavisnost sa stanovišta klijenta revizije:

Sada smo došli do suštine vaših pitanja: kako se može ograničiti zavisnost od uprave, kako je moguće održati revizore što je moguće nezavisnijim?

Revizorske kompanije nude sve vrste usluga. Mislim da bi za njih bilo dobro da poslušaju savjet i da te usluge daju kompanijama koje nisu njihovi klijenti, jer inače imate slučaj stavljanja svih jaja u istu korpu. Nije mi uvijek bio jasan pravi razlog prihvatanja davanja konsultantskih usluga od strane revizorskih kompanija, jer to nema javnu ulogu. Što više

revizorske firme budu obavljale druge poslove za svoje kijente, postojeće veća mogućnost za pojavu sukoba odnosno, revizorske firme će morati više da vode računa o svojoj nezavisnosti.

Kod pružanja usluga konsaltinga, suočavamo se s dilemom nezavisnosti. Ako revizor želi da bude najbolji poreski savjetnik kompanije, on istovremeno mora da bude zabrinut za svoju revizorsku funkciju.

Nezavisnost

Etički kodeks profesionalnih računovođa (Code of Ethics for Professional Accountants), predlaže da koncept nezavisnosti koji se sastoji od četiri komponente, ima sljedeće cjeline:

- finansijska povezanost sa klijentima i određenim mjestima službe u kompanijama;
- davanje usluga klijentima revizije, lične i porodične veze;
- naknade, roba i usluge; i
- pravo vlasništva nad kapitalom revizorske firme.

Nakon što smo razmotrili osnovne pojmove nezavisnosti, u ovom odlomku ćemo detaljno razmotriti njene komponente.

Nezavisnost u reviziji znači zauzimanje takvog stava koji podrazumijeva nepristrasnost u obavljanju revizorskih testova, analizi rezultata tih testova, i izvještaja o reviziji (*atestiranju*). Pošto je glavni produkt atestiranja davanje kredibiliteta finansijskim informacijama putem revizijskog izvještaja, od suštinskog značaja je da revizor bude nezavisan, i da kao takav, bude prihvaćen od strane korisnika revidovanih finansijskih izvještaja. Bilo kakav postupak koji bi sugerisao da je revizor bio pristrasan, odnosno radio u korist ili sa stanovišta interesa klijenta, bio bi indikacija nedostatka nezavisnosti.

Ne samo da računovođe moraju uvijek da imaju nezavisan stav u ispunjavanju svojih dužnosti, već i korisnici finansijskih izvještaja moraju da imaju povjerenja u tu nezavisnost. Ta dva cilja se često formulišu kao „suštinska nezavisnost“ (independence in fact) i „pojavna nezavisnost“ (independence in apperance). Suštinska nezavisnost postoji kada je računovođa sposoban da odredi nepristrasan stav tokom cijelog procesa revizije, dakle da bude objektivan i nepristrasan, dok je pojavna nezavisnost zapravo rezultat interpretacija drugih, odnosno njihovog viđenja te nezavisnosti.

IFAC-ova etička smjernica navodi:

Profesionalne računovođe koje obavljaju javnu praksu, kada preuzmu zadatke izvještavanja, moraju biti nezavisni i suštinski i pojavno.

Suštinska nezavisnost se može demonstratirati dokazima, dok je pojavna nezavisnost teže odrediva. Često postoje sporenja oko toga da je u profesionalnoj literaturi nije stavljen dovoljan akcenat na pojavnu nezavisnost, da bi se dobio osnov za formulisanje pravila, jer većini korisnika nedostaje informacija neophodna da bi donijeli informacijama potkrijepljenu odluku – da li postoji problem.

Ilustracija koju navodimo daje neke ideje u pogledu faktora koji sugerišu odstupanje od nezavisnosti revizora, odnosno faktora koji sugerišu povećanje nezavisnosti revizora.

10.6.1. Finansijsko učešće ili zaposlenost u kompanijama klijenta

Finansijsko učešće kod klijenta će uticati na nezavisnost i razumnog posmatrača može navesti na zaključak da je nezavisnost ugrožena. Finansijska veza s klijentom može biti u obliku:

- direktnog finansijskog udjela u kompaniji klijenta;
- indirektnog značajnog finansijskog udjela nastalog kao rezultat administriranja prava upravljanja bilo kakvom stvari ili novcem, ili nepokretnom imovinom s finansijskim udjelom u kompaniji klijenta;
- zajmova datih ili uzetih od klijenta, ili bilo kog direktora, ili većeg akcionara u kompaniji klijenta;
- finansijskih udjela u mješovitim ulaganjima (joint venture) klijenta; i
- finansijskih udjela u preduzeće koje nije klijent, ali je sa klijentom u odnosu davanja ili primanja ulaganja ili primaoca investicija.

Investitor je društvo majka, glavni partner ili fizičko lice ili društvo koje ima sposobnost da vrši značajan uticaj na onoga u koga investira, odnosno primaoca ulaganja. *Primalac* ulaganja je zavisno preduzeće ili poslovni subjekat na koga investitor ima značajan uticaj.

10.6.2. Usluge klijentima revizije, lične i porodične veze

Ako javni računovođa pored usluga revizije, klijentu pruži i druge usluge, on ne treba da obavlja funkcije uprave niti da donosi odluke. Prema IFAC-u, nezavisnost nije narušena davanjem konsultantskih usluga koje se odnose na upravljanje preduzećem, usluga vezanih za poreze ili savjetodavnih usluga, pod uslovom da računovođa nije uključen, ili preuzeo odgovornost za odluke uprave. U većini zemalja (na primjer, SAD-u, Holandiji, Njemačkoj), lokalna pravila u vezi sa uslugama mimo revizorskih, su u saglasnosti sa pravilima IFAC-a. Međutim, u nekim zemljama, konsultantske usluge vezane za upravljanje preduzećem se mogu smatrati opasnim po nezavisnost (npr. Japan, Kuvajt), ili one jednostavno nisu dozvoljene zakonskim revizorima (npr. Italija, Francuska).

Ilustracija br2: Nezavisnost revizora u nekim zemljama[37]

Zemlja	Koncept nezavisnosti	Funkcije koje generalno nisu dozvoljene
Kanada	Definisana pravilima profesionalnog ponašanja Instituta ovlašćenih računovođa	Obavljanje bilo koje funkcije koja umanjuje nezavisnost, učestvovanje u donošenju odluka uprave; revizija klijenta kod koga ima akcije.
Francuska	Pojavna kao i suštinska nezavisnost; odnosi koji se moraju izbjegavati su propisani zakonom.	Primanje bilo kakve posebne koristi od klijenta ili zauzimanje za profesiju nespojivog položaja u upravnom odboru, upravni ili bilo kom drugom radnom mjestu u smislu zaposlenog.
Njemačka	Pojavna i suštinska nezavisnost; odnosi koji se moraju izbjegavati su propisani zakonom	Djelatnost u svojstvu zaposlenog; posjedovanje finanijskog udjela u kompaniji klijenta; članstvo u upravnom odboru klijenta.
Japan	Koncept nezavisnosti (fer i nepristrasan stav) je formulisan profesionalnim standardima. Pravila su propisana Zakonom o ovlašćenim javnim računovođama.	Posjedovanje bilo kakve službene funkcije ili odgovornosti za finansije u toku jedne godine od izdavanja izvještaja o reviziji; posjedovanje značajnog finansijskog udjela u kompaniji klijenta; funkciju povezanu sa sadašnjim ili prošlim službenikom vlade; davanje poreskih usluga ili usluga konsaltinga.
Jordan	Nema određenog zakona ili kodeksa.	Služba u upravnom odboru, partnerski ili odnos kao zaposlenik u kompaniji, ili kao službenik vlade.
Meksiko	Javni računovođa prihvata obavezu korišćenja nepristrasnih kriterija pri donošenju profesionalnih mišljenja	Rodbinska veza, krvna ili bračna sa službenikom korporacije; članstvo u upravnom odboru ili radni odnos u kompaniji klijenta; zastupnik u kupoprodaji akcija klijenta; potencijalne naknade; služba u poreskoj upravi ili organu koja postavlja javne računovođe; jedan klijent obezbjeđuje više od 40 posto dobiti.

37 Principi revizije, Međunarodna perspektiva Rick Hayes, Arnold Schilder, Roger Dassen, Philip Wallage, Savez računovođa i revizora Republike Srpske, Banja Luka, 2002. godine, str 88.

Zemlja	Koncept nezavisnosti	Funkcije koje generalno nisu dozvoljene
Holandija	Zahtijeva se i naglašava nezavisnost od klijenata.	Ugovori o udruživanju; aktivnost u svojstvu uprave; prihvatanje izvršnih funkcija; djelovanje u svojstvu agenta osiguranja ili brokera; obavljanje posla koji (negativno) utiče na nezavisnost ili nepristrasnost.
Švajcarska	Nije definisan. Suštinska nezavisnost je važnija od pojavne nezavisnosti	Rad u upravnom odboru ili kao službenik; obavljanje dužnosti uprave. Prihod od jednog klijenta ne može da pređe 10 posto od ukupnog iznosa dobiti po osnovu naknade za usluge
Velika Britanija	Rasprava o profesionalnoj etici obuhvata opšte stavove o nezavisnosti	kKKFunkcija partnera ili člana upravnog odbora, ili zapsoelnog u vladi; posjed akcija; kompromitujuće lične veze.
Sjedinjene Države	Suštinska i pojavna nezavisnost. Pravilno su opisana u Kodeksu profesionalne etike AICPA-a.	Zaposlenik ili službenik klijenta; posjed direktnog ili značajnog indirektnog udjela; uzimanje ili davanje zajma klijentu; donošenje odluka uprave.

IFAC-ovi standardi podrazumijevaju da je prihvatljivo raditi na pripremi računovodstvenih evidencija klijenta kome se vrši revizija, ali pri tome treba voditi računa o slijedećem:

- Profesionalni računovođa koji obavlja javnu praksu ne treba da ima veze ili kombinaciju veza sa klijentom, ili kombinaciju veza sa klijentom, ili bilo kakav sukob interesa koji bi ugrozio njegov integritet ili nezavisnost.
- Klijent treba da prihvati odgovornost za izvještaje.
- Profesionalni računovođa koji vrši javnu praksu ne treba da preuzme ulogu zaposlenog ili uprave obavljanjem poslova vezanih za upravljanje preduzećem.
- Bilo bi idealno da ljudi koji rade na pripremi računovodstvenih evidencija ne učestvuju u njihovoj provjeri. Činjenica da je profesionalni javni računovođa obradio ili vodio određene evidencije ne eliminiše potrebu za provođenjem adekvatnih revizorskih testova.

Lične i porodične veze mogu ugroziti nezavisnost. Zbog toga, javni računovođa mora biti siguran da posao koji je preuzeo neće biti ugrožen zbog takvog odnosa. porodične veze predstavljaju neprihvatljivu opasnost za nezavisnost, kada je računovodstvena firma ili zaposleni koji je angažovan na obavljanju zadataka supružnik, zavisan od klijenta, ili je u rodbinskom srodstvu s klijentom. U nekim zemljama, raspon odnosa može biti i širi, na primjer, može da se odnosi i na dijete, ili njegovog supružnika, roditelja ili djeda, punca, punicu, svekra, svekrvu, brata, sestru, ili zeta, ili snahu klijenta.

10.6.3. Naknade, roba i usluge

Kada se novčani primitak od klijenta ili grupe povezanih klijenata ponavlja, ili predstavlja veliki dio ukupnih bruto naknada javnog računovođe ili računovodstvene prakse u cjelini, zavisnost od klijenta ili grupe klijenata, treba neizbježno da bude predmet inspekcije i da izazove sumnju u nezavisnost. Kompromitovanje, ili ono što se čini kao kompromitovanje nezavisnosti, može se desiti ako naknade koje je klijent dužan isplatiti za obavljanje profesionalne usluge ostanu neplaćene u dužem vremenskom periodu, posebno ako znatan dio nije isplaćen prije izdavanja revizorskog izvještaja ili atestiranja. mogu postojati izzeci ako se radi o novoj praksi, ili filijalama koje zavise od jednog klijenta, ili grupe povezanih klijenata.

Profesionalne usluge ne trebaju biti ponuđene ili pružene klijentu na bazi potencijalne naknade. *Potencijalna naknada* je dogovor prema kome se neće zaračunavati nikakva naknada, ako se ne dobije određeni dokaz ili rezultat, ili ako naknada na bilo koji drugi način zavisi od nalaza ili rezultata dobijenih nakon izvršenih usluga. Naknade obračunate na bazi postotka, ili nekog sličnoj osnovi, se takođe smatraju potencijalnim naknadama. Naknade nisu potencijalne ako su utvrđene od strane suda ili nekog drugog javnog organa vlasti.

Prihvatanje dobara, robe ili usluga, ili „pretjerana ljubaznost“ od strane klijenta, mogu biti prijetnja nezavisnost. Računovođe koje obavljaju javnu praksu ne treba da prihvate robe ili usluge; isto važi i za njihove supružnike ili izdržavana lica porodice, osim kada su u pitanju poslovni odnosi, odnosno uslovi poslovanja koji nisu nimalo povoljniji od onih koji važe za sve ostale Ljubaznost i pokloni u omjeru koji nije „satlasan s normalnim znakovima pažnje u društvenom životu“, ne treba da budu prihvaćeni.

10.6.4. Vlasništva nad kapitalom javne revizorske prakse

Kapital revizorske firme treba, u potpunosti, da bude u vlasništvu profesionanih revizora. Vlasništva u kapitalu od strane drugih je dopustivo s tim da većinski dio učešća u kapitalu i glasačkih prava pripada isključivo profesionalnim računovođama u javnoj praksi.

Ukoliko bi cijeli dio ili dio kapitala prakse bio u vlasništvu drugih koji nisu računovođe u javnoj praksi, ti drugi bi mogli biti u poziciji da utiču na obavljanje profesionalnih usluga. To bi takođe mogao biti slučaj ako se praksa finansira pozajmicama od drugih, na način koji bi mogao značiti izbjegavanje pravila vezanog za vlasnišstvo nad kapitalom.

Profesionalni računovođa u javnoj praksi takođe treba da se ponaša prema etičkim normama vezanim za odgovornosti prema kolegama i odgovornosti prema klijentima.

10.6.5. Nezavisnost

U pravilima ponašanja i povezanim tumačenjima dominira nezavisnost. Tako i treba da bude. Bez nezavisnosti funkcija revizije nema nikakvog značaja za društvo.

Nezavisnost u reviziji podrazumijeva zauzimanje *nepristrasnog stava* kod obavljanja tes-

tova revizije, ocjene rezultata, izdavanja izvještaja revizije.Ako revizor zastupa klijenta, određenog bankara, ili nekog drugog, on se ne može smatrati nezavisnim. Nezavisnost se mora smatrati jednom od najvažnijih osobina revizora. Razlog zbog koga su različiti korisnici spremni da se oslone na izvještaje ovlašćenih javnih računovođa kada je u pitanju tačnost finansijskih izvještaja jeste upravo to što od revizora očekuju nepristrasan stav.

Ne samo da je od suštinskog značaja da ovlašćene javne računovođe sačuvaju nezavisan stav kod ispunjavanja svojih odgovornosti, već je takođe važno i povjerenje korisnika finansijskih izvještaja u njihovu nezavisnost. Ova dva cilja često se nazivaju i *stvarna nezavisnost i formalna nezavisnost*. Stvarna nezavisnost postoji kada je revizor u stvari sposoban da zadrži nezavisan stav tokom cijele revizije, dok formalna nezavisnost predstavlja rezultat tumačenja ove nezavisnosti od strane drugih ljudi. Ako su revizori stvarno nezavisni, ali korisnici smatraju da oni zastupaju interese klijenta, veći dio vrijednosti funkcije revizije biće izgubljen.

Iako je moguće zauzeti radikalan stav da sve što utiče bilo na stvarnu bilo na formalnu nezavisnost mora biti eliminisano da bi se obezbijedio visok nivo poštovanja u zajednici, nismo sigurni da bi ovo riješilo onoliko problema koliko bi stvorilo. Poteškoća u vezi sa ovim položajem jeste da će on vjerovatno značajno ograničiti usluge ponuđene klijentu, slobodu ovlašćenih javnih računovođa da rade na tradicionalan način, i sposobnost računovodstvenih preduzeća da zaposle kompetentno osoblje. U ovoj fazi biće korisno ispitati neke sukobe koje je nezavisnost pokrenula, ocijeniti njihov znaaj, i odrediti kako su oni riješeni u okviru struke.

Finansijski interesi

Iako su nekada ovlašćene javne računovođe mogle posjedovati ograničenu količinu akcija u klijentovom preduzeću, tako nešto sada se smatra potencijalno štetnim za stvarnu nezavisnost revizije, i zasigurno će uticati na tumačenje nezavisnosti revizora od strane korisnika. Posjedovanje dionica i slična ulaganja posebno su zabranjena u nekim okolnostima Pravilom 101 iz prvila ponašanja. Pravilo o posjedovanju dionica je složenije nego što se čini na prvi pogled. Ovdje dodajemo detaljnije ispitivanje tog kriterijuma da bi olakšali razumijevanje i pokazali složenost jednog od ovih pravila. Postoje tri važne razlike u pravilima kada su u pitanju nezavisnost i posjedovanje dionica.

Partneri ili dioničari nasuprot licima koja nijesu partneri ili dioničari

Pravilo 101 odnosi se na partnere ili dioničare za sve *klijente računovodstvenog preduzeća*. pravilo se odnosi na lica koja nijesu partneri ili dioničari *samo kada su isti angažovani na datom poslu ili kada je na poslu angažovano osoblje u istoj kancelariji* (tumačenje 101-7). Na primjer, član osoblja u nacionalnom računovodstvenom preduzeću moglo bi da posjeduje akcije u klijentovom preduzeću a da pri tom ne prekrši Pravilo 101 ako nikada nije bio uključen u angažman, međutim, čim taj isti član osoblja postane partner trebalo bi da proda akcije ili računovodstveno preduzeće mora da prekine sprovođenje revizije.

Neka računovodstvena preduzeća ne dozvoljavaju da osoblje posjeduje dionice klijenta bez obzira koja kancelarija pruža usluge dotičnom klijentu. Ova preduzeća odlučila su se za više kriterijume od onih koje pravila ponašanja postavljaju kao minimalne.

Direktan finansijski interes nasuprot indirektnom finansijskom interesu

Direktno vlasništvo odnosi se na dionice ili druga osnovna sredstva koja posjeduju računovođe ili njihove najuže porodice. Na primjer, ukoliko partner ili njegova supruga ima partnerski interes u nekom preduzeću, prema Pravilu 101 računovodstveno preduzeće ne bi smjelo da izrazi svoje mišljenje o finansijskim izvještajima.

Indirektno vlasništvo javlja se kada postoji blizak, ali ne direktan, vlasnički odnos između revizora i klijenta. Primjer indirektnog vlasništva javlja se kada računovodstveno preduzeće sprovodi reviziju uzajamnog investicionog fonda u kome se nalaze akcije koje partner revizije takođe ima u svom ličnom portfoliju. Drugi primjer indirektnog vlasništva bio bi kada bi baka ili deda nekog računovođe posjedovali akcije.

Materijalnost ili nematerijalnost

Materijalnost je važna kada vlasništvo predstavlja povredu Pravila 101 samo u slučaju indirektnog vlasništva. Materijalnost se mora razmotriti samo u vezi sa bogatstvom i dohotkom računovođe. Na primjer, ako je klijent iz zajedničkog uzajamnog investicionog fonda imao veliki vlasnički udio u preduzeću XY i ako je partnersko preduzeće uložilo značajan dio ličnog bogatstva u preduzee XY, u tom slučaju dolazi do kršenja kodeksa.

Penzionisani partneri

U većini situacija, tumačenje 101-2 dozvoljava penzionisanim partnerima da imaju takve odnose koji se obično smatraju kršenjem Pravila 101, a da to ne utiče na nezavisnost preduzeća. Do prekršaja dolazi samo ako penzionisani partner prima značajno penzijsko osiguranje od dotičnog klijenta, ako je još uvijek aktivna u računovodstvenom preduzeću, ili se smatra da je povezan sa preduzećem.

Uobičajne procedure davanja pozajmica

Pravilo 101-3 zabranjuje mnoge pozajmice između računovodstvenog preduzeća i klijenta revizije zbog toga što to predstavlja finansijski odnos. Postoji nekoliko izuzetaka od ovog pravila, uključujući nematerijalne pozajmice, hipoteke na kuću, i većinu obezbjeđenih pozajmica. Izuzeci moraju biti pozajmice do kojih je došlo uobičajenom procedurom, pod uobičajenim uslovima i kriterijumima. U tumačenju 101-5 uobičajene procedure davana pozajmica, uslovi i kriterijumi slični su onima koji se prave za druge zajmoprimce pod sličnim okolnostima. I ograničenja i izuzeci su razumni, ako se uzme u obzir odnos između nezavisnosti i potrebe da se ovlašćenim javnim računovođama dozvoli da funkcionišu i kao poslovni ljudi i kao pojedinci.

U tumačenju 101-4 finansijski interesi supružnika, djece, ili rođaka koji žive sa računovodstvom ili ih on izražava tretiraju se kao finansijski interesi samog računovođe. Na primjer, kada bi supružnik partnera računovodstvenog preduzeća posredova dionice upreduzeću klijenta revizije, došlo bi do kršenja Pravila 101. U ovom tumačenju navode se i dva druga primjera gdje se pretpostavlja da može doći do prekršaja, ali može biti izuzetak usled okolnosti kao što su rijetki kontakti ili geografska udaljenost. Prvi je kada bliski rođaci kao što su nezavisna djeca, braća ili sestre, baka i deda, svekrva, svekar, tast, tašta, ili supružnici ovih rođaka imaju značajan finansijski interes, ulaganja, ili poslovni odnos sa

klijentom kod koga računovođa vrši reviziju. Drugi primjer je kada se neki od ovih bliskih rođaka nalazi na nekom važnom izvršnom položaju kao što je direktor, generalni direktor, ili finansijski direktor u klijentovom preduzeću. Zamislite poteškoću sa kojom se sreće računovodstveno preduzeće ako se ukaže prilika da prihvati novog klijenta kod koga bi trebalo da sprovede reviziju a otac mladog partnera revizije jeste generalni direktor i ima značajno vlasništvo u potencijalnom preduzeću klijentu.

Lica koja nijesu klijenti a imaju investitorski odnos sa klijentom

Pretpostavimo, na primjer, da partner računovodstvenog preduzeća posjeduje akcije u preduzeću XX, za koje se ne vrše usluge revizije. Preduzeće YY, koje jeste klijent revizije, tkaoše posjeduje akcije u preduzeću XX. Ovo može pretstavljati povredu Pravila 101. Tumačenje 101 zabranjuje partnerima da posjeduju dionice u preduzeću XX ili da imaju slične finansijske odnose ako je ulaganje preduzeća YY u preduzeće XX značajno. Ovo tumačenje definiše materijalnost investitorskih odnosa bilo kao 5% ukupne aktive preduzeća YY ili 5% eksploatacione neoporezovane dobiti, bez obzira koja definicija je više ograničena. Ova ilustracija tumačenja ostavlja malo gotovo ni malo, prostora računovođama za prosuđivanje.

Direktor ili službenik u preduzeću

Ako je ovlašćeni računovođa član upravnog odbora ili službenik u preduzeću klijentu, njegova sposobnost da donosi nezavisne ocjene tačnog prikazivanja finansijskih izvještaja može biti lako narušena. Čak iako neki ovakav položaj ne bi u stvari uticao na nezavisnost revizora, česta saradnja sa rukovodstvom i njegove odluke vjerovatno će uticati na način na koji bi korisnici izvještaja vidjeli nezavisnost ovlašćenog javnog računovođe. Da bi se izbjegla ova mogućnost., Pravilo 101 zabranjuje računovođama da budu direktori ili slućbenici preduzeća klijenta.

Tumačenje 101-1 dozvoljava računovođama da sprovede reviziju i budu počasni dirketori ili povjerioci neprofitnih organizacija, kao što su dobrotvorne i religiozne organizacije, sve dok je taj položaj isključivo počasni. Ovlašćeni javni računovođa ne može da glasa niti da učestvuje u bilo kakvim upravljačkim funkcijama.

Parnica između računovodstvenog preduzeća i klijenta

Kada postoji parnica ili namjera da se pokrene parnica između računovodstvenog preduzeća i njegovog klijenta, sposobnost računovodstvenog preduzeća i klijenta da ostanu objektivni dovodi se u pitanje. Tumačenje 101-6 takvu parnicu smatra povredom Pravila 101 za reviziju koja je u toku. Na primjer, ako rukovodstvo tuži računovodstveno preduzeće i prijavi grešku u prošloj reviziji, računovodstveno preduzeće se ne smatra nezavisnim za reviziju u tekućoj godini. Slično tome, ako računovodstveno preduzeće tuži rukovodstvo za prevaru ili obmanu, nezavisnost je izgubljena.

Pradnica koju pokreće klijent u vezis a poreskim ili drugim nerevizijskim uslugama, ili parnica protiv klijenta i računovodstvenog preduzeća zajedno pokrenuta od strane trećeg lica, obično ne dovodi do ugrožavanja nezavisnosti. Međutim, ključna stvar koju bi trebalo uzeti u obzir u takvim sudskim sporovima jeste mogući efekat na sposobnost rukovodstva

klijenta i osoblja računovodstvenog preduzeća da ostanu objektini i da se slobodno izjašnjavaju po tom pitanju.

Knjigovodstvene usluge i revizije za istog klijenta

Ako ovlašćeni javni računovođa vodi evidenciju transakcija u dnevnicima za klijenta, mjesečno knjiži ukupne vrijednosti u glavnu knjigu, unosi korektivne stavke, i zatim vrši reviziju, postavlja se pitanje da li ovlašćeni javni računovođa može biti nezavisan u sprovođenju revizije. Tumačenje 101-3 *dozvoljava računovodstvenom preduzeću da pruža knjigovodstvene usluge i da vrši reviziju za istog klijenta*. Postoje tri važna kriterijuma u tumačenju 101-3 koja revizor mora da zadovolji da bi mogao da vrši knjigovdostvene i revizorske usluge za klijenta:

- Klijent mora prihvatiti punu odgovornost za finansijske izvještaje. Klijent mora dovoljno poznavati aktivnosti preduzeća i finansijski položaj i primjenjive računovodstvene principe da bi razumno mogao da prihvati takvu odgovornost, uključujući posebno tačnost ocjene i prikazivanja, i adekvatnost objavljivanja. U slučaju potrebe, ovlašćeni javni računovođa mora raspraviti računovodstvene stvari sa klijentom da bi bio siguran da klijent dovoljno razumije stanje stvari.
- ovlašćeni javni računovođa ne smije da preuzme ulogu radnika ili rukovodstva koje vodi poslove preduzeća. Na primjer, ovlašćeni javni računovođa neće inicirati transakcije, neće imati nadzor nad aktivom, niti će imati izvršnu vlast u korist klijenta. Klijent mora pripremiti izvorne dokumente o svim transakcijama dovoljno detaljno da može jasno da se utvrdi priroda i iznos takvih transakcija i zadrži računovodstvena kontrola nad podacima koje obrađuje ovlašćeni javni računovođa, kao što je kontrola ukupnih vrijednosti i broja dokumenata.
- Ovlašćeni javni računovođa, kada vrši ispitivanje finanisjskih izvještaja pripremljenih iz knjiga i evidencija koje je dotični računovođa vodio u potpunosti ili samo djelimično, mora poštovati opšte prihvaćene standarde revizije. Činjenica da je ovlašćeni javni računovođa obradio ili vodio određenu evidenciju ne isključuje potrebu za sprovođenjem dovoljno testova revizije.

Prva dva uslova često je teško zadovoljiti kod manjih klijenata gdje vlasnik slabo poznaje ili nije zainteresovan za računovodstvo ili obradu transakcija.

Kada su u pitanju klijenti Komisije za hartije od vrijednosti i berze, Komisija zabranjuje da knjigovodstvene i revizorske usluge vrši isto računovodstveno preduzeće. Većina klijenata Komisije predstavljaju veća preduzeća i ona uglavnom imaju računovodstveno osoblje. Ova zabrana, prema tome, uzrokuje mali broj poteškoća.

Angažovanje i plaćanje naknada za reviziju od strane rukovodstva

Da li revizor može da bude zaista nezavisan i stvarno i formalno ako plaćanje naknade zavisi od rukovodstva preduzeća u kome se vrši revizija? Vjerovatno ne postoji zadovoljavajući odgovor na ovo pitanje, ali ono pokazue koliko je teško obezbijediti potpunu nezavisnost revizora. Alternativa angažovanju revizora plaćanju naknada od strane fukovodstva predstavljalo bi vjerovatno angažovanje vladinih ili kvazi-vladinih revizora. Kada se sve uzme u obzir, ostaje pod znakom pitanja da li bi funkciju revizije bolje i jeftinije obavljao javni sektor. Jedan od načina unapređenja i stvarne i formalne nezavisnosti u odnosima

između ovlašćenih javnih računovođa i rukovodstva jeste korišćenje komisije za reviziju.

Pomoć kod održavanja nezavisnosti

Profesija i društvo, posebno u poslednjoj deceniji, brinu o tome da obezbijede da (1) revizori zadrže nepristrasan stav kod obavljanja svog posla (stvarna nezavisnost) i (2) korisnici rfevizore vide kao nezavisne (formalna nezavisnost).

Zakonska odgovornost

Kazna koja slijedi kada sud zaključi da računovođa nije nezavisan može biti ozbiljna, uključujući i krivično gonjenje. Sudovi su sigurno obezbijedili glavne odredbe koje podstiču računovođe da ostanu nezavisni.

Komunikacija sa prethodnim revizorima

Iskaz o standardu revizije br. 7 zahtijeva od narednog revizora da komunicira sa prethodnim revizorom kada odlučuje da li da prihvati angažovanje. Osnovnu stvar u ovoj komunikaciji predstavlja informacija koja će revizoru pomoći da odredi da li rukovodstvo klijenta ima integritet. Na primjer, naredni revizor pit aprethodnog revizora za informaciju u vezi sa neslaganjima sa rukovodstvom oko računovodstvenih principa i revizijskih procedura, i razlozima za promjenu revizora. Iskaz o standardima revizije br. 7 zahtijeva od prethodnog revizora da odgovori na zahtjev narednog revizora.

Fakotri koji jačaju nezavisnsot revizora

Nezavisnost bi se mogla poboljšati ako:

- je revizor dovoljno obučen i stručan da može da se nosi sa tehničkim ambijentom klijenta,
- se kvalitet procesa revizije nadgleda od nekog izvan samog procesa,
- se revizor imenuje sistemom rotiranja svakih par godina kako bi se izbjeglo preveliko zbližavanje sa klijentom,
- naknada za reviziju od jednog klijenta nije značajna u odnosu na revizorov ukupan prihod od izvršenih profesionalnih usluga,
- revizor ograniči davanje drugih usluga klijentu, osim usluga revizije (savjetovanje uprave, savjeti u vezi poreza, kompjuterske obrade itd....), i
- revizor neće biti značajno ekonomski ugrožen gubljenjem jednog klijenta.
- Faktori koji umanjuju nezavisnost:
- Revizor je akcionar ili ima direktan finansijski udo u kompaniji klijenta,
- Revizor ima indirektan značajni finansijski udio u kompaniji klijenta, nastao kao rezultat prava upravljanja bilo kakvom stvari ili novcem, ili nepokretnom imovinom s finansijskim udjelom u kompaniji klijenta.
- Revizor ima finansijski udio u preduzeću koje nije klijent, ali je sa klijentom u odnosu davanja ili primanja ulaganja, ili primaoca investicija,
- Revizor ima finansijsku participaciju u zajedničkim poduhvatima klijenta;
- Revizor ima date ili uzete zajmove od kompanije klijenta, ili bilo kog direktora, ili većeg akcionara u kompaniji klijenta po povoljnim uslovima.
- Revizor ima rodbinski odnos s nekim iz uprave kompanije klijenta.

- Revizor je u partnerskom odnosu s nekim od šefova kompanije klijenta.
- Revizor je zaposlen od strane uprave, ili djeluje kao dio uprave u kompaniji klijenta, ili s njim povezanom kompanijom,
- Revizor je zaposlio rođaka u kompaniji klijenta.
- Naknade koje je klijent dužan da isplati na ime izvršenih profesionalnih usluga ostanu neplaćene u dužem vremenskom periodu.
- Profesionalne usluge su ponuđene ili pružene klijentu na bazi potencijalne naknade.
- Revizor prihvata robu ili usluge ili neprimjerenu pažnju od kompanije klijenta.
- Kapital revizorske prakse nije u potpunosti u vlasništvu profesionalnih računovođa u javnoj praksi.

Bez obzira na pravila opisana u Kodeksu profesionalne etike, najvažnije je da ovlašćeni javni računovođa održi nepristrasan odnos sa rukovodstvom i svim drugim licima koja osjećaju posledice rada ovlašćenog javnog računovođe. U svakom angažovanju, uključujući ona koja obuhvataju upravljačke, savjetničke i poreske usluge, ovlašćeni javni računovođa mora odbiti da podredi svoje stručno mišljenje mišljenju drugih. Iako su pritisci na njegovu objektivnost i integritet česti, dugoročni ugled profesije u finansijskoj zajednici zahtjeva od računovođa da pruže otpor takvim pritiscima. Ako su sukobi dovoljno veliki da kompromituju objektivnost računovođe, računovodstveno preduzeće mora da se povuče iz angažovanja.

10.7. Integritet i objektivnost

Profesionalni računovođa treba da bude iskren i pošten u obavljanjuprofesionalnih usluga. Profesionalna usluga je svaka usluga koja od profesionalnog računovođe zahtjeva obavljanje računovodstvenih ili s njima vezanih stručnih poslova, uključujući računovodstvo, reviziju, obrčaun poreskih prijava, upravljački ili bilo kakav drugi vid konsaltinga.

Princip objektivnosti, svim profesionalnim računovođam, nameće obavezu da budu fer, intelektualno pošteni i da ne podliježu sukobu interesa. Profesionalne računovođe će biti izložene situacijama koje uključuju mogućnosti da se na njih vrše pritisci. Potrebno je izbjegavati odnose koji omogućavaju da predrasude, pristrasnost ili uticaji drugih prevladaju objektivnost. Računovođe su dužne da osiguraju da ljudi koji rade na pružanju profesionalnih usluga poštuju princip objektivnosti.

Pravilo 102 jedno je od najjasnijih u kodeksu. I objektivnost i integritet mogu se poboljšati ukoliko se slede kriterijumi koji se odnose na nezavisnost.

Kada je u pitanju integritet ona se može obezbijediti n a taj način što će se poštovati zahtjev da profesionalni računovođa treba da bude iskren i pošten prilikom obavljanja profesionalnih usluga. Isto tako princip objektivnosti bi mogao da se sprovede u praksi zahtjevom da profesionalni računovođa treba da bude pravičan i ne treba da dozvoli da podlegne predrasudama ili da bude pristrasan, ne smije da na njega utiče sukob interesa ili drugi vidovi uticaja na njegovu objektivnost.

10.8. Kompetentnost i stručni standardi

Profesionalni računovođa treba da pruža usluge s dužnom pažnjom, kompetentnošću i predanošću. On ima permanentnu obavezu da održava profesionalno znanje i sposobnost na visokom profesionalnom nivou, kako bi takav profesionalan odnos pružao klijentu ogovarajuće koristi.

Profesionalni računovođa, prilikom prihvatanja pružanja profesionalnih usluga, treba da bude kompetentan kako bi izvršio te usluge. Računovođe se moraju uzdržavati od prihvatanja obavljanja profesionalnih usluga za koje nijesu kompetentni da ih izvrše, osim u slučajevima kada obezbijede kompetentne savjete i pomoć. Pored toga, znanje, sposobnost i iskusstvo trebaju biti primjenjeni s razumnom pažnjom i marljivošću. Računovođa sve usluge treba da obavlja sa dužnom pažnjom, kompetentnošću i marljivošću, a ima i stalnu obavezu da profesionalno znanje i sposobnost održava na nivou neophodnom da obezbijedi klijentu li poslodavcu usluge zasnovane na savremenim dostignućima koja se primjenjuju u struci, zakonodavstvu i tehnikama.

Profesionalna kompetentnost zahtjeva visok standard opšteg obrazovanja uz specifično obrazovanje, obuku, položene relevantne stručne predmete i radno iskustvo. Kompetentnost takođe zahtijeva od profesionalnih računovođa da stalno prate nova dostignuća u razvoju računovodstvene profesije i usvojene programe kontrole kvaliteta.

Pravilo 201 – Opšti standardi

Računovođa će poštovati sledeće opšte standarde u skladu sa tumačenjem nadležnog tijela i moraće opravdati svako odstupanje od istih

Profesionalna kompetentnost. Računovođa će preduzimati samo one poslove za koje se može očekivati da on ili njegovo preduzeće mogu da ih završe sa profesionalnom kometentnošću.

*Dužna profesionalna pažnja***.** Računovođa će pokazivati dužnu profesionalnu pažnju pri izvršavanju svog posla.

Planiranje i nadzor. Računovođa će na odgovarajući način planirati i nadzirati izvršenje posla.

Dovoljni relevantni podaci. Računovođa će obezbijediti dovoljno relevantnih podataka da stvori razumnu osnovu za zaključke i preporuke u vezi sa angažovanjem.

Prognoze, Računovođa neće dozvoliti da se njegovo ime koristi u vezi sa bilo kakvim prognozama budućih transakcija na način koji može dovesti do ubjeđenja da on garantuje ostvarivost datih prognoza.

Pravilo 202 – Standardi revizije

Računovođa neće dozvoliti da se njegovo ime vezuje za finansijske izvještaje na način koji ukazuje da on djeluje kao nezavisan računovođa ukoliko nije poštovao primjenjive opšte prihvaćene standarde revizije koje je objavio institut. Iskazi o standardima revizije koje izdaje izvršni odbor instituta za standarde revizije smatraju se, za svrhe ovog pravila, tumačenjima opšte prihvaćenih standarda revizije, i odstupanja od njih moraju se opravdati.

Pravilo 203 – Računovodstveni principi

Računovođa neće (1) iznositi mišljenje ili potvrditi da su finansijski izvještaji ili drugi

finansijski podaci nekog preduzeća prikazani u skladu sa opšte prihvaćenim računovodstve-nim principima niti će (2) izjaviti da nije upoznat sa materijalnim modifikacijama koje je potrebno unijeti u izvještaje ili podatke da bi se isti uskladili sa opšte prihvaćenim raču-no-vodstvenim principima, ukoliko takvi izvještaji ili podaci sadrže bilo kakvo odstupanje od računovodstvenog principa koji su objavila tijela imenovana od strane Savjeta radi uspostavljanja takvih principa a koje ima materijalni uticaj na izvještaje ili podatke u cjelini. Međutim, ako izvještaji ili podaci sadrže takvo odstupanje a računovođa može pokazati da bi usled neuobičajenih okolnosti finansijski izvještaji ili podaci u suprotnom bili pogrešni, on može i dalje da slijedi princip ako uspje da opiše odstupanje i moguće efekte, ukoliko ih ima, i razloge zbog kojih bi poštovanje principa dovelo do pogrešnog izvještaja.

Osnovna svrha kriterijumaza Pravila 201-203 jeste da se obezbijedi podrška za Odbor za standarde revizije i Odbor za standarde finansijskog računovodstva. Na primjer, obratite pažnju na to da su kriterijumi od A do D Pravila 201 zapravo duplikati opšte prihvaćenih standarda revizije. Kada izvršilac prekrši standard revizije, automatski krši i pravila ponašanja.

Tumačenja 201-202 dozvoljavaju računovođi da pripremi ili pomogne klijentu u pripremi prognoza. Međutim, potrebno je potpuno objaviti izvore korišćenih informacija, glavne pretpostavke korišćene za pripremu prognoza, i odgovornosti koje preuzima ovlašćeni javni računovođa.

Kriterijumi iskaza o stanardima za računovodstvene usluge o potencijalnim finansijskim izvještajima usklađei su sa pravilom 201 € i tumačenjem 201-2 i mnogo su detaljniji. U nekim situacijama ovaj iskaz o standardima se ne primjenjuje, i pravo 201 € i tumačenje 201-2 predstavlja glavni izvor kojim se rukovodi ovlašćeni javni računovođa.

Finansijski izvještaji nad kojima nije sprovedena revizija

Tumačenje 202-1 slično je prethodnom tumačenju u vezi sa prognozama. Računovodstvenim preduzećima dozvoljeno je da budu povezani sa nerevidiranim izvještajima. Međutim, ona moraju u izvještaju navesti, u skladu sa četvrtim standardom izvještavanja, prirodu ispitivanja i stepen odgovornosti koji preuzima računovodstveno preduzeće.

Pravilo 204 – Ostali stručni standardi

Računovođa će poštovati ostale stručne standarde koje objavljuju tijela imenovana od strane savjeta u tu svrhu, a odstupanja od istih moraće opravdai oni koji ih ne poštuju.

Kompilacije i pregledi informacija za nedržavna preduzeća i pregledi internih informacija za državna preduzeća predstavljaju najvažnije nerevidirane izvještaje sa kojima su računovodstvena preduzeća povezana.

10.9. Odgovornosti prema klijentu – povjerljivost

Revizor mora voditi računa o tome da sve informacije koje sazna u toku svoga profesionalnog angažmana čuva na profesionalan način. O detaljima utvrđenim u postupku revizije kod konkretnog klijenta revizor ne smije da razgovara ni sa drugim revizorima ni

sa osobljem klijenta. Jedina osoba, izuzev sudskih organa, kojoj revizor može povjerovati odgovarajuće povjerljive informacije o klijentu je neposredni rukovodilac revizije ili direktor revizorskog preduzeća.

Pravilo 301 – Povjerljive informacije o klijentu

Računovođa neće objaviti povjerljive informacije dobijene u toku profesionalnog angažovanja osim uz pristanak klijenta.

Ovo pravilo neće se tumačiti tako (a) da oslobodi računovođu obaveze u skladu sa pravilima 202 i 203, (b) da na bilo koji način utiče na njeovu usaglašenost sa opravdano izdatim sudskim pozivom, (c) da zabrani pregled njegove profesionalne prakse kao dijela dobrovoljnog pregleda kvaliteta sa ovlašćenjem instituta ili (d) da se spriječi da odgovori na istragu koju sprovodi sektor za etiku ili sudski odbor instituta, neko pravosnažno istražno ili disciplinsko tijelo državnog društva ovlašćenih javnih računovođa, ili u skladu sa državnim statutima.

Članovi sektora za etiku i sudskog odbora instituta i inspektor za profesionalnu praksu sa ovlašćenjem instituta neće objaviti ni jednu povjerljivu informaciju o klijentu na koju im skrenu pažnju računovođe u toku disciplinskog postupka ili do kojih dođu na neki drugi način u sprovođenju svojih službenih obaveza. Međutim, ova zabrana neće ograničiti razmjenu informacija sa gore pomenutim istražnim ili disciplinskim tijelima

10.10. Potreba za povjerljivošću

Tokom ispitivanja, revizori dobijaju priličan broj informacija povjerljive prirode, uključujući plate direktora, cjenovnike i planove reklamiranja, i podatke o troškovima proizvodnje. Ako revizori otkriju ove informacije licima van preduzeća klijenta ili zaposlenim radnicima u klijentovom preduzeću, kojima preduzeća klijenta ili zaposlenim rdnicima u klijentovom preduzeću, kojima je uobičajeno ili izričito zabranjen pristup takvim inforamcijama, njihov odnos sa rukovodstvom bio bi ozbijno ugrožen, i u izuzetnim slučajevima mogao bi prouzrokovati materijalnu ili nematerijalnu štetu klijentu. Takođe, treba imati u vidu da bi pristup zaposlenih u klijentovom preduzeću radnoj dokumentaciji dao tim zaposlenima mogućnost da izmjene informacije u dokumentima. Iz ovih razloga, potrebno je povesti računa o stalnoj zaštiti radne dokumentacije.

Revizor obično radnu dokumentaciju može proslijediti nekom drugom samo uz dozvolu klijenta. Ovo je slučaj čak i kada ovlašćeni javni računovođa prodaje svoj posao drugom računovodstvenom preduzeću ili je voljan da dozvoli revizoru koji ga nasleđuje da ispita radnu dokumentaciju koju je pripremio za bivšeg klijenta. Međutim, dozvola klijenta nije potrebna ako je radnu dokumentaciju potrebno priložiti na sudu, potrebno je odmah o tome obavijetiti klijenta. Klijent i njegov pravni savjetnik možda žele da se žale sudu i traže da se opozove sudski poziv.

Obaveze u vezi sa stručnim standardima

Pretpostavimo da tri mjesec anakon nekvalifikovanog (pozitivnog) izvještaja revizije, revizor otkrije da je u finansijskim izvještajima postojala materijalna greška. U vezi sa tim, generalni direktor preduzeća klijenta iako se slaže s tim da finansijski izvještaji sadrže materijalnu grešku, računa da povjerljivost sprječava ovlašćenog javnog računovođu da

bilo koga obavijeti o tome. Osim toga, tumačenje 301-1 izdato je da bi se objasnilo da je odgovornost revizora da ispunjava profesionalne standarde veća od odgovornosti koja se tiče povjerljivosti. (To znači da je potrebno izdati revidiran, tačan izvještaj.)

Sudski poziv

Zakonski, informacija se smatra *povjerljivom* ako zakonska procedura ne može od nekog lica zatražiti da objavi informacije, čak iako postoji sudski poziv. Informacije koje klijent pruži advokatu ili one koje pacijent povjeri svom ljekaru su povjerljive. *Informacije koje računovodstveno (revizijsko) preduzeće dobije od klijenta nijesu povjerljive.* Prema tome, potreban je izuzetak od pravila 301 da bi se računovodstvena preduzeća uskladila sa zakonom.

Drugo već traju rasprave i neslaganja među ovlašćenim javnim računovođama, advokatima, i zakonodavcima o potrebi za povjerljivom komunikacijom između ovlašćenih javnih računovođa i klijenata. Većina ovlašćenih javnih računovođa i poslovnih ljudi koji posluju s njima podržavaju zakonodavstvo koje štiti povjerljivu komunikaciju.

Kontrola kvaliteta od kolega istih po rangu

Kada ovlašćeni javni računovođa ili računovodstveno preduzeće sprovodi kontrolu kvaliteta drugog računovodstvenog preduzeća, normalno je ispitati određene setove radne dokumentacije. Ako ovlašćenje za ovakav pregled daje nacionalni institut ovlašćenih javnih računovođa, nije potrebna dozvola za ispitivanje radne dokumentacije. Traženje dozvole od svakog klijenta moglo bi ograničiti pristup kontrolorima i predstavljalo bi nepotrebno trošenje vremena. Prirodno, svi kontrolori moraju sve dobijene informacije smatrati povjerljivim i ne mogu ih koristiti u druge svrhe.

Odgovor na zahtjev sektora za etiku

Ako sudski odbor sektora za etiku nacionalnog instituta za ovlašćene javne računovođe tereti računovođu za neadekvatno obavljen posao u stručnom smilsu u skladu sa pravilima 201-204. članovi odbora vjerovatno će hteti da ispituju radnu dokumenta-cilju. Izuzetak od pravila 301 sprječava računovdostveno preduzeće da nemogući istražiteljima pristup rdnoj dokumentaciji pod izgovorom da su to povjerljive informacije.

10.11. Odgovornosti prema kijentu – potencijalne provizije

Pravilo 302 – Potencijalne provizije

Profesionalne usluge neće se nuditi ili pružati prema dogvoru po kome se neće isplatiti provizija ukoliko se ne dobije određeni nalaz ili rezultat, ili gdje naknada na neki drugi način zavisi od nalaza i rezultata ovakvih usluga. Međutim, provizija računovođe može varirati u zavisnosti, na primjer, od složenosti pruženih usluga.

Naknade se ne smatraju zavisnim ako su utvrđene od strane suda ili drugih javnih vlasti ili, u vezi sa porezom, ako se određuju na osnovu rezultata sudskog postupka ili nalaza vladinih agencija.

Da bi se revizorima pomoglo da sačuvaju objektivnost kod sprovođenja revizije ili pružanja poreskih ili upraavljačkih usluga, zabranjuje se zasnivanje naknada na rezultatima pruženih usluga. Na primjer, pretpostavimo da je revizijskom preduzeću nuđeno sklapanje ugovora sa klijentom prema kome naknada iznosi 500.000.--- ako se izda nekvalifikovano mišljenje, a 125.000,... ako se izda kvalifikovano mišljenje. Ovakva ponuda mogla bi navesti revizora da izda pogrešno mišljenje i predstavlja kršenje prvila 302. Na primjer, prema etičkim odlukama utvrđeno je da dolazi do kršenja pravila ako se traži naknada u svojstvu stručnog vještaka ilisvedoka na osnovu procenta od rezultata, ili ako se utvrđuje naknada na osnovu procenta uštede poreskih troškova kada se podnese poreska prijava. Međutim, ovlašćeni javni računovođa može da odredi naknadu na osnovu iznosa vraćenog poreza ili plaćenog poreza ako se iznos određuje sudskim postupkom i rješenjem.

Računovodstveno preduzeće obično naknadu određuje na osnovu broja radnih sati.Članovi osoblja na različitom nivou obično dobijaju različite naknade – satnice. Međutim, u poslednje vrijeme, računovodstvena preduzeća sve više počinju da sklapaju ugovore o angažovanju na fiksnoj osnovi bez obzira na broj potrebnih sati. Kod nas je ovaj slučaj najčešće u primjeni.

10.12. Odgovornosti prema kolegama

Način na koji se profesionalci odnose jedni prema drugima utiče na stav okruženja prema toj profesiji. Međusobna podrška trebalo bi da obuhvati visoko specijalizovanu pomoć u stručnim stvarima kolegama i razumno uzdržavanje od otimanja klijenata konkurentskih firmi. Trenutno ne postoje pravila ponašanja koja se tiču odgovornosti prema kolegama. Takva pravila su neophodna ali ne postoje još uvijek mogućnosti za njihovo nametanje.

- *Konkurentsko nadmetanje* – Prethodno pravilo koje zabranjuje konkurentsko nadmetanje bilo je zasnovano na vjerovanju da bi nadmetanje moglo dovesti do pretjerane konkurencije i istovremenog pada kvaliteta revizije. Nadmetanje je sada uobičajena praksa ovlašćenih javnih računovođa, posebno u revizijama vladinih agencija koje zahtijevaju konkurentske ponude. Ipak, nadmetanje je i dalje zabranjeno u nekim državama.
- *Ponude za zapošljavanje* – Do 1978. godine ponuda za posao rdniku drugog računovodstvenog preduzeća bez prethodnog kontaktiranja dotičnog preduzeća predstavljala je kršenje pravila ponašanja. Ovo pravilo trebalo je da sačuva prijateljske odnose između konkurentskih preduzeća. Pravilo se smatralo mogućom povredom prava zaposlenih i prema tome je eliminisano.
- *Povreda tuđih interesa* – Glavni problem sa kojim se suočila profesija 1979. godine javio se kada je od računovođa zatraženo da glasaju o odbacivanju prethodnog pravila o povredi tuđih interesa koje je zabranjivalo ovlašćenom javnom računovođi da pruža profesionalne usluge preduzeću kome je usluge već pružao neki drugi ovlašćeni računovođa.

Na koji način će promjene ova tri pravila uticati na javno računovodstvo? Za sada je prerano donositi konačne zaključke. Vjerovatgno će doći do povećane konkurencije između računovodstvenih preduzeća, s tim da će neka preduzeća vjerovatno biti manje profitabilna. Neka preduzeća vjerovatno će češće mijenjati računovdostvena ili revizijska preduzeća da bi smanjila troškove računovodstva ili revizije. Postoji niz pogodnosti za pridošlice koji ulaze u ovu profesiju i započinju nove poslove, bar za prvih nekoliko godina. zrelija preduzeća imaće možda manju konkurentsku prednost.

Da li će biti ugrožen kvalitet revizije? Postojeća zakonska odgovornost ovlašćenih javnih računovođa, kriterijumi kontrole kvaliteta od strane kolega, i mogućnost mješanja Komisije za berze i hartije od vrijednosti i vladinih jedinica vjerovatno će sačuvati visok kvalitet revizije. prema mišljenju autora, promjene ovih pravila dovešće do veće konkurencije u profesiji, ali ne toliko velike da će visoko kvalitetna, efikasno vodena računovodstvena preduzeća biti značajnije oštećena. Međutim, da bi se održalo ovako stanje, preduzeća će morati da neprestano paze da sve veći pritisak troškova ne dovede do toga da revizori smanje dokaze ispod minimalnog nivoa.

10.13. Ostale odgovornosti i praksa – diskreditujuće radnje

Pravilo 501 – Diskreditujuće radnje

Član neće izvršiti ni jednu radnju koja može diskreditovati profesiju

Diskreditujuća radnja nije precizno definisana u pravilima, tumačenjima, i odlukama (ne postoje odluke koje se tiču diskreditujućih radnji). Postoje tri tumačenja. Međutim, osim prvog, svi ostali su takođe nejasni. Ova tri tumačenja mogu se sažeti na sledeći način:

- Diskreditujućom radnjom smatra se zadržavanje klijentove dokumentacije posle zahtjeva za njenim vraćanjem. Pretpostavimo, na primjer, da rukovodstvo nije platilo naknadu za reviziju i partneri računovodstvenog preduzeća odbiju da vrate dokumentaciju koja je vlasništvo klijenta. U tom slučaju partner krši pravilo 501.
- Računovodstveno preduzeće ne smije da pravi diskriminaciju na osnovu rase, boje kože, vjeroispovjesti, pola, starosne dobi, ili nacionalne pripadnosti.
- Ako računovođa pristane da izvrši reviziju vladine agencije koja zahtjeva procedure revizije koje se razlikuju od opšte prihvaćenih standarda revizije, obavezno se moraju slediti i procedure vladine agencije i opšte prihvaćeni standardi revizije ukoliko u izvještaju revizije ne stoji drugačije.

Da li neumjerena konzumacija alkohola, grubo ponašanje, ili druge radnje koje bi mnogi ljudi smatrali neprofesionalnim čine diskreditujuće radnje? Vjerovatno ne, Ono što čini profesionalno ponašanje i dalje predstavlja odgovornost svakog profesionalca.

2.8.5.Ostale odgovornosti i praksa – oglašavanje i drugi oblici reklamiranja

Ubjeđivanje se sastoji od različitih sredstava koje računovodstvena preduzeća koriste da bi pridobila nove klijente, pored prihvatanja novih klijenata koji se sami obrate preduzeću. Primjeri obuhvataju izvođenje potencijalnih klijenata na ručak da bi im se objasnile usluge ovlašćenog javnog računovođe, seminare u vezi sa promjenama trenutnog poreskog zakona, i oglašavanje u poslovnom telefonskom imeniku. Poslednji primjer predstalvja oglaša-

vanje, koje je samo jedan od načina traženja novih klijenata. Oglašavanje podrazumijeva upotrebu različitih medija, kao što su časopisi i radio, koje za cilj ima prenošenje povoljnih informacija o uslugama koje nudi računovodstveno preduzeće.

Pravilo 502 – Oglašavanje i drugi oblici reklamiranja

Računovođa neće tražiti nove klijente oglašavanjem ili na neki drugi način koji je lažan, prevarantski, ili obmanjivački. zabranjuje se traženje novih klijenata pomoću prinude, prevare, ili uznemiranja

Tumačenje 502 – 1 – Informativno oglašavanje

Informativno i objektivno oglašavanje je dozvoljeno. Tako oglašavanje trebalo bi biti u okviru dobrog ukusa i profesionalnog dostojanstva. Ne postoje druga ograničenja u pogledu vrste medija za oglašavanje, ferkvencije, mjesta, veličine, vrste umjetničkog dizajna ili stila. Neki primjeri informativnog i objektivnog sadržaja predstavljau:

- 1. Informacije o računovođi i njegovom preduzeću, kao što su:
- imena,adrese, brojevi telefona, broj patnera, dioničara ili radnika, radno vrijeme, poznavanje stranih jezika, i datum osnivanja preduzeća;
- usluge i cijene usluga, uključujući satnice i fiksne cijene;
- obrazovanje i profesionalni uspjeh, uključujući datum i mjesto svjedočanstva, škole, datum diplomiranja, stručnu spremu, i članstvo u profesionalnim udruženjima.
- 2. Izjave o politici ili položaju računovođe ili njegovog preduzeća u vezi sa praksom javnog računovodstva ili u vezi sa javnim interesom

Tumačenje 502 – 2 – lažne, prevarantske i obmanjivačke radnje

Oglašavanje ili neki drugi oblici traženja novih klijenata koji su lažni, prevarantski ili obmanjivački nijesu u javnom interesu i zabranjeni su. Takve radnje obuhvataju:

- navođenje na lažna ili neopravdana očekivanja ili povoljne rezultate:
- nagovještavanje mogućnosti uticaja na bilo koji sud, regulativnu organizaciju, ili slično tijelo ili činovnika;
- radnje koje se sastoje od pohvalnih izjava o sebi koje se ne temelje na činjenicama koje se mogu provjeriti;
- radnje kojima vrše poređenja sa drugim ovlašćenim javnim računovodđama koja se ne temelje na činjenicama koje se mogu provjeriti;
- radnje koje sadrže pismene pohvalnice ili potvrde;
- radnje kojima se sugeriše da će određene profesionalne usluge u tekućem ili budućem periodu biliizršene po navedenoj cijeni, proračunatoj cijeni, ili cjenovnoj skali kada je vjerovatno da će takve cijene biti značajno uvećanje a potencijalnom klijentu nije skrenuta pažnja na takvu mogućnost:
- radnje koje sadrže druge prikaze koji bi razumnu osobu naveli na pogrešno razumijevanje ili je obmanuli.

Do 1978. godine, svaki oblik oglašavanja bio je zabranjen. Sada je prihvatljivo svako oglašavanje koje nije *lažno prevarantsko, i obmanjivačko*. Ova promjena pravila ponašanja

slična je promjenama u drugim profesijama. oglašavanje je sada dozvoljeno gotovo u svim profesijama.

Iako je oglašavanje dozvoljeno, sledeća dva tumačenja postavljaju neka ograničenja u vezi sa informativnim oglašavanjem, lažnim prevarantskim, ili obmanjivačkim radnjama.

Da li će se ovlašćene javne računovođe mnogo oglašavati? Samo vrijeme može dati pravi odgovor. Neka veća preduzeća već su se institucionalno oglašavala. Ova vrsta oglašavanja informiše čitaoce i slušaoce o nekim aspektima profesije, kao što su nezavisnost, stalno usavršavanje, i kvalifikacije računovođa. Pitanje je da li će većina ovlašćenih javnih računovođa imati koristi od oglašavanja. Većina većih preduzeća suviše je sofisticirana da bi na njih uticale informacije koje se mogu prenijeti oglašavanjem. Sve veći broj preduzeća već nekoliko godina traže detaljnije ponude od računovodstvenih preduzeća.

Najviše koristi od oglašavanja vjerovatno imaju manja računovdostvena preduzeća koja se trenutno takmiče sa neovlašćenim javnim računovođama u pripremi pojedinačnih poreskih prijava i pružanju knjigovdostvenih usluga. Neovlašćene javne računovođe oglašavaju se intenzivno mnogo godina. Lako je zamisliti efektivno oglašavanje koje za cilj ima da ubjedi profesionalce i manje firme u to da je bolje da ovlašćeni javni računovođa za njih obavlja računovodstvene i poreske usluge.

Traženje klijenata na način drugačiji od oglašavanja predstavlja mnogo veći problem za većinu računovođa kao način na koji je moguće izgubiti klijente u korist drugih računovodstvenih preduzeća. Ograničenja u pogledu traženja klijenata svode se na prinudu, prevaru, ili uznemiravanje, što konkurentskim preduzećima omogućava široko polje djelovanja. Na primjer, ako računovodstveno preduzeće vrši reviziju po uobičajenoj cijeni a konkurentsko preduzeće nudi istu reviziju za duplo manju cijenu, vjerovatnoća da ćete izgubiti klijenta je velika. Jednu od posledica odbacivanja većine ograničenja u pogledu traženja novih klijenata predstavlja veća briga većine računovodstvenih preduzeća o pružanju kvalitetnih usluga i održavanju dobrih veza sa rukovodstvom. Ovo smanjuje ranjivost u vezi sa gubitkom klijenata u korist konkurentskih preduzeća.

10.14. Ostale odgovornosti i praksa – provizije

Pravilo 503 - Provizija

Računovođa neće plaćati proviziju da bi osvojio klijenta, niti će prihvatiti proviziju za upućivanje klijenta na proizvode i usluge drugih. Ovo pravilo ne zabranjuje plaćanja za kupovinu računovodstvene prakse ili isplatu penzija licima prethodno angažovanim na poslovima javnog računovodstva ili isplate njihovim naslednicima ili agentima.

Razlog zbog koga se zabranjuje isplata provizija kod osvajanja klijenata jeste napor da se spriječi pretjerana agresivnost u ovoj oblasti preko ponude „provizije za pronalazak ili dobijanje – donošenje posla“ osoblju, bankama, ili drugim licima na položaju na kom mogu da pomognu nekom preduzeću da proširi svoje poslovanje. Ovo pravilo ima za cilj da spriječi ovlašćene javne računovođe da traže naknadu za nešto što ne predstavlja pružene usluge. Slično tome, tumačenje 503-1 dozvoljava računovodstvenom preduzeću da traži naknadu od drugog računovodstvenog preduzeća za upućeni posao samo u onom obimu u kome je dotično preduzeće zapravo pružilo usluge.

10.15. Ostale odgovornosti i praksa – nekompatibilna zanimanja

Pravilo 504 - Nekompatibilna zanimanja

Računovođa koji obavlja poslove javnog računovodstva neće istovremeno biti angažovan na poslovima koji bi doveli do sukoba interesa pri pružanju profesionalnih usluga.

Za sada ne postoje tumačenja i etikčke odluke koje se tiču nekompatibilnih zanimanja. Ovi pojmovi naglašavaju da pojedine okolnosti određuju da li neka situacija predstavlja kršenje pravila 504. Na primjer, sigurno bi bila povreda ili sukob interesa ako bi:

- revizor obavio procjenu imovine i reviziju iste godine istom klijentu, i
- revizor obavljao knjigovodstvene poslove i reviziju iste godine istom klijentu.

Ali je suptilniji sukob interesa ako bi isto preduzeće bilo u ulozi revizora i pravnog savjetnika za istog klijenta. Pravni savjetnik je odgovoran za zaštitu klijentovih pravnih interesa, dok revizor mora biti nepristrasan. često se dešava da računovodstvena preduzeća angažuju advokate koji su istovremeno i ovlašćene javne računovođe, posebno u poreskim sektorima. Položaj advokata odgovara većini poreskih situacija, ali čak i tada to lice obično nastupa kao računovođa, a ne kao pravni savjetnik.

10.16. Ostale odgovornosti i praksa – oblik prakse i ime

Pravilo 505 dozvoljava računovođama da se organizuju i na bazi vlasništva, partnerstva ili profesionalne korporacije. Postoji nekoliko ograničenja u pogledu naziva i vlasništva računovodstvenih preduzeća. Na primjer, naziv Kvalitetno revizorsko preduzeće krši kriterijum po kome se mogu koristiti samo imena ljudi. Naziv, na primjer: „Stanišić & Stanojević“, ovlašćene javne računovođe, je prihvatljiv ako su oba partnera kvalifikovana za poslove ovlašćenog javnog računovođe u trenutku kada je partnersko preduzeće osnovano.

Pravilo 505 – Oblik prakse i ime

Računovođa može da obavlja poslove Javnog računovodstva, bilo kao vlasnik ili zaposleni, samo kao vlasnik, partner, ili profesionalna korporacija čije osobine su usklađene sa odlukama savjeta.

računovođa neće obavljati posao pod imenom preduzeća koje obuhvata izmišljeno ime, ukazuje na specijalizaciju ili navodi na pogrešan zaključak o vrsti organizacije (vlasništvo, partnerski odnos, ili korporacija). Međutim, imena jednog ili više prošlih partnera ili dioničara mogu biti uključena u naziv partnerskog preduzeća ili korporacije naslednika. Osim toga, partner koji preživi smrt ili povlačenje svih ostalih partnera može nastaviti da obavlja posao pod partnerskim nazivom dvije godine pošto postane samostalan.

Preduzeće se ne može nazvati ili navesti i „članom Američkog instituta ovlašćenih javnih računovođa“ ukoliko njegovi partneri ili dioničari nijesu članovi institute.

U suštini, ova odluka traži da profesionalne korporacije ispunjavaju uslove za partnerska i vlasnička preduzeća. Na primjer, akcije u profesionalnoj korporaciji mogu posjedovati

samo lica koja su ovlašćene javne računovođe i kvalifikovani za taj posao: dioničari, direktori, i službenici moraju poštovati kriterijume Etičkog kodeksa; u nazivu preduzeća moraju da stoje samo stvarna imena. Suštinska razlika između profesionalnih i poslovnih korporacija jeste u tome što dioničari u profesionalnim korporacijama pojedinačno odgovaraju u parnicama protiv dotičnog računovodstvenog preudzeća.

Tumačenje 505-1 zabranjuje računovodđama u javnoj praksi da imaju ikakav interes u komercijalnoj računovodstvenoj korporaciji ako je (1) vlasnsištvo od materijalnog značaja za korporaciju ili ako 82) računovođa nije investitor. Tumačenje 505-2 dozvoljava računovođama da posluju nudeći iste usluge koje nude i računovodstvena preudzeća ako poštuju sva pravila ponašanja u poslovanju. Na primjer, ovlašćeni javni računovođa koji radi za neko računovodstveno preduzeće može takođe biti i partner u preduzeću za upravljački konsalting, s tim da konsultantsko preduzeće mora da poštuje sva pravila ponašanja nacionalnog instituta ovlašćenih javnih računovođa.

11. KODEKS I NJEGOVE PRELAZNE ODREDBE

Entiteti od javnog interesa

1. Odeljak 290 Kodeksa sadrži dodatne odredbe o principu nezavisnosti u slučaju kada je klijent revizije ili pregleda entitet od javnog ineteresa. Dodatne odredbe koje se primjenjuju usled nove definicije entiteta od javnog interesa, odnosno smjernice iz paragrafa 290.26 stupile su na snagu 1. januara 2011. godine. U pogledu zahtjeva smenjivanja partnera, primjenjuju se prelazne odredbe sadržane u paragrafima od 2 i 3 u daljem tekstu.

Smjenjivanje partnera

2. Za partnera koji podliježe odredbama smjenjivanja u paragrafu 290.151, usled susretanja partnera sa definicijom novog termina "vodeći partner revizije", a taj partner nije partner na angažovanju niti lice odgovorno za ispitivanje kontrole kvaliteta angažovanja, odredbe smenjivanja stupaju na snagu pri revizijama ili pregledima finansijskih izvještaja za godine koje počinju 15. decembra 2011. godine ili nakon toga. Na primjer, u slučaju klijenta revizije sa kalendarskim krajem godine, od vodećeg partnera revizije, koji nije partner na angažovanju ni lice odgovorno za ispitivanje kontrole kvaliteta angažovanja, koji je radio kao vodeći partner revizije sedam ili više godina (to jest, od 2003 do 2010. godine) će se zahtijevati da bude smijenjen nakon što odsluži još jednu godinu kao vodeći partner revizije (to jest, po završetku revizije za 2011. godinu).

3. Za partnera na angažovanju ili lice odgovorno za ispitivanje kontrole kvaliteta angažovanja, koji je neposredno prije preuzimanja bilo koje od ovih uloga radio kao drugi vodeći partner pri nekoj drugoj reviziji za klijenta i koji je na početku fiskalne godine počev od 15. decembra 2010. godine ili posle toga radio kao partner na angažovanju ili lice odgovorno za ispitivanje kontrole kvaliteta angažovanja šest ili manje godina, odredbe smjenjivanja stupaju na snagu za revizije ili preglede finansijskih izvještaja za godine počev od 15. decembra 2011. godine i nakon toga. Na primjer, u slučaju klijenta revizije sa kalendarskim krajem godine, partner koji je četiri godine radio kod klijenta kao vodeći partner neke druge revizije (to jest, revizije od 2002-2005. godine), a nakon toga još pet godina kao partner na angažovanju (to jest, od 2006-2010. godine) će se zahtijevati smjena nakon još jedne godine u službi partnera na angažovanju (to jest, po završetku revizije za 2011. godinu).

Ostale usluge koje nijesu usluge uvjeravanja

4. Paragrafi od 290.156 do 290.219 odnose se na odredbe u pogledu usluga na osnovu kojih se ne pruža uvjeravanje klijentu revizije ili pregleda. Ukoliko, po stupanja na snagu Kodeksa dođe do pružanja usluga klijentu revizije ili pregleda, a te usluge su bile dozvoljene Kodeksom iz juna 2005. godine, (revidiran juna, 2006. godine), ali su revidiranim Kodeksom zabranjene ili podležu ograničenjima, firma može da nastavi sa pružanjem takvih usluga, pod uslovom da su obavezane ugovorom i započete prije 1. januara 2011. godine, sa završetkom do 1. jula 2011. godine.

Naknade-relativan iznos

5. Paragrafom 290.222 se propisuje, da, u slučaju kada je klijent revizije ili pregleda entitet od javnog interesa, a kada ukupne naknade od tog klijenta i sa njim povezanih entiteta (podložno razmatranjima u paragrafu 290.27) dvije uzastopne godine čine više od 15% ukupnih naknada firme koja iznosi mišljenje o finansijskim izvještajima, treba obaviti pregled prije i posle objavljivanja revizije iz druge godine (kao što je opisano u paragrafu 290.222). Ovaj zahtjev je efektivan za revizije ili preglede finansijskih izvještaja koji se odnose na godine počev od 15. decembra 2010. godine i posle toga. Na primjer, u slučaju klijenta revizije sa kalendarskim krajem godine, ukoliko ukupne naknade ostvarene od klijenta premašuju 15% granične vrijednosti za 2011. i 2012. godinu, treba primijeniti pregled prije ili posle objavljivanja u odnosu na reviziju finansijskih izvještaja za 2012. godinu.

Politike naknada i procjene

Paragrafom 290.229 se propisuje da vodećeg partnera revizije ne treba procjenjivati niti mu plaćati naknadu na bazi uspeha u prodaji usluga na osnovu kojih se ne pruža uvjeravanje klijentu revizije partnera. Ovaj zahtjev stupa na snagu 1. januara 2012. godine. Vodeći partner revizije, međutim, može da primi naknadu posle 1. januara 2012. godine na bazi procjene uspeha tog partnera u prodaji usluga klijentu revizije, a na osnovu kojih se ne pruža uvjeravanje, obavljene prije 1. januara 2012. godine.

12. RELEVANTNI ETIČKI ZAHTJEVI

12.1. Pregled

U Međunarodnim standardima kontrole kvaliteta - ISQC 1.20 se navodi:

20. Firma uspostvlja politike i procedure osmišljene za pružanje uvjeravanja u razumnoj mjeri da firma i zaposleni u njoj rade u skladu sa relevantim etičkim zahtjevima. (vidjeti paragraf A7-A10)

Etička praksa je osnova dugoročnog uspjeha. za profesionalne računovođe, osnovni principi profesionalne etike su:

- Integritet;
- Objektivnost;
- Profesionalna oslabljenost i dužna pažnja;
- Povjerljivost, i
- Profesionalno ponašanje.

Etika podrazumijeva da se zna kada treba reći „ne“ i kada prekinuti saradnju sa klijentom, osobljem ili čak prekinuti partnerske veze.

Preporučuje se da partneri budu informisani o aktivnostima drugog partnera, vezano za firmu i njene klijente. Redovni kontakt tokom radnog dana, uključujući redovne sastanke partnera i jasna politika o konsultacijama u vezi sa rizičnim ili spornim pitanjima, pomaže u obezbjeđivanju upoznavanja svakog partnera sa aktivnostima ostalih partnera.

Pisani sporazum partnera obično sadrži odredbe o načinu rješavanja sporova i raskida partnerstva ukoliko je potencijalne nesuglasice nemoguće razumno riješiti.

Bez obzira na to da li etički problem nastaje u odnosu partnera ili osoblja, firma treba da ustanovi postupke kojima se rješavaju slučajevi neusaglašenosti.

12.2. Nezavisnost

U ISQC 1.21-25 se navodi:

21. Firma uspostavlja politike i procedure koje će joj omogućiti uvjeravanje u razumnoj mjeri da su firma, njeno osoblje i, kada je to primjenljivo, drugi subjekti na koje se odnosi zahtjevi nezavisnosti (uključujući i zaposlene u mreži kojoj pripada firma) nezavisni u okolnostima koje predviđaju relevantni etički zahtjevi. Ove politike i procedure treba da omoguće da firma: (vidjeti paragraf A10).

- (a) informiše osoblje i, kada je to primjenljivo, druge subjekte, o zahtjevima nezavisnosti; i
- (b) identifikuje i procjeni okolnosti i odnose koji mogu ugroziti nezavisnost i da preduzme odgovarajuće mjere kako bi se prijetnje otklonile ili svele na prihvatljiv nivo promjenom zaštitnih mjera, ili, ukoliko je to neophodno, odustajanjem od angažovanja kada je odustajanje moguće u skladu sa primjenljivim zakonima ili regulativom.
- 22. Ovakvim politikama i procedurama se zahtjeva da: (vidjeti paragraf A10)
- partneri angažovanja obezbijede za firmu relevatne informacije o angažovanju kod klijenta, uključujući obim usluga koje se pružaju, kako bi firma mogla da procijeni njihov ukupni uticaj, ukoliko postoji, na zahtjeve koji se tiču nezavisnosti;
- osoble hitno obavijesti firmu o okolnostima ili odnosima koji uzrokuju moguće prijetnje nezavisnosti, kako bi se preduzele odgovarajuće aktivnosti; i
- bude izvršeno prikupljanje i proslijeđivanje relevatnih informacija odgovarajućem osoblju kako bi se omogućilo da:
- firma i zaposelni utvrde da li ispunjavaju odgovarajuće zahtjeve za nezavisnošću;
- firma ažurira podatke u vezi sa nezavisnošću; i
- firma preduzme odgovarajuće aktivnosti u vezi sa otkrivenim prijetnjama nezavisnosti.

23. Firma uspostavlja politike i procedure koje će joj pružiti razumno uvjeravanje da je obavještena o svakom neispunjenju zahtjeva za nezavisnošću i da će biti preduzete odgovarajuće mjere kako bi se ovakve situacije riješile. politike i procedure treba da uključe sledeće zahtjeve: (vidjeti paragraf A10)

- da svi na koje se odnosi zahtjevi za nezavisnošću hitno obavijeste firmu o kršenju nezavisnosti koje su identifikovali;
- da firma odmah obavijesti o identifikovanim slučajevima nepoštovanja ovih politika i procedura:
- partnera u angažovanju, koji uz formu, mora da obrati pažnju na navedene slučajeve nepoštovanja; i
- drugo relevantno osoblje firme i sve ostale na koje se odnosi zahtjev za nezavisnošću, koji treba da preduzmu odgovarajuće mjere povodom toga; i
- da partner za angažovanje i drugi pojedinci na koje se odnosi podparagraf (b) (ii) odmah izvijeste o aktivnostima preduzetim da bi se razriješila takva situacija, tako da firma može da odredi da li treba da preduzima dalje mjere.

24. Firma pribavlja, barem na godišnjem nivou, potvrdu o usaglašenosti sa politikama i procedurama u vezi sa nezavisnošću, u pisanom obliku, od svih zaposlenih od kojih se u skladu sa relevantnim etičkim zahtjevima, zahtjeva da budu nezavisni (vidjeti paragrafe A10 – A11).

25. Firma uspostavlja politike i procedure kojima: (vidjeti paragraf A10)

- a) utvrđuje kriterijume za određivanje potrebe za zaštitnim mjerama, kako bi se umanjila mogućnost prekršaja koji proizilaze iz pretjeranog zbližavanja prilikom

angažovanja istih kadrova na angažovanju na osnovu koga se pruža uvjeravanje, tokom dužeg vremenskog perioda; i

- b) za sve revizije i preglede finansijskih informacija entiteta koji se kotiraju na berzi, uspostavlja proces rotacije partnera angažovanja nakon određenog vremenskog perioda, u skladu sa relevantnim etičkim zahtjevima (vidjeti paragrafe A12-A17).

Nezavisnost i objektivnost su neophodni preduslovi za pružanje pouzdanih usluga uvjeravanja od strane profesionalnih računovođa.

IESBA Etički kodeks opisuje specifične okolnosti o odnose koji mogu da uzrokuju prijetnje nezavisnosti tokom obavljanja angažovanja i obezbjeđuje primjere zaštitnih mjera koje mogu biti adekvatne za reagovanje na te prijetnje. IESBA Etički kodeks takođe opisuje situacije u kojima zaštitne mjre za određene prijetnje nijesu raspoložive, te se, shodno tome, moraju izbjeći okolnosti ili odnos koji uzrokuju takvu prijetnju.

Politikom firme treba da se zahtjeva razumijevanje i praktična primjena ovih zahtjeva radi obezbjeđenja usklađenosti. Prijetnje mogu da se svrstaju u jednu ili više sledećih kategorija:

a) Lični interes – prijetnja da će finansijski ili neki drugi interes neprimjereno uticati na rasuđivanje ili ponašanje profesionalnog računovođe;

b) Samokontrola – prijetnja da profesionalni računovođa neće adekvatno procijeniti rezultate prethodno donijetog suda ili uslug ekoju je obavio profesionalni računovođa, ili drugi pojedinac u okviru firme ili organizacije u kojoj je zaposlen, a na koje se profesionalni računovođa oslanja pri kreiranju zaključka kao dio usluge koju trenutno pruža;

c) Zastupništvo – prijetnja da će profesionalni računovođa promovisati određeni stav klijenta ili poslodavca u toj mjeri da je dalja objektivnost profesionalnog računovođe ugrožena;

d) Prisnost – prijetnja da će usljed postojanja bliskog odnosa sa klijentom ili poslodavcem, profesionalni računovođa postati suviše naklonjen njihovim interesima ili tolerantniji u vezi sa njihovim radom; i

e) Zastrašivanje – prijetnja da će profesionalni računovođa biti spriječen da djeluje objektivno usled otvorenih ili prikrivenih pritisaka, uključujući i pokušaje vršenja neprikladnog uticaja na profesionalnog računovođu.

Detaljni primjeri zaštitnih mjera koje mogu da budu adekvatne kao odgovor na ove prijetnje mogu da se nađu u Dijelu B Etičkog kodeksa. Uprkos zaštitnim mjerama koje mogu da se razmotre i primjene u određenim slučajevima, svi partneri i osoblje moraju da budu upoznati sa zabranama navedenim u IESBA Etičkom kodeksu, naročito iz Odjeljka 290[38] i Odjeljka 291[39].

Bez obzira na to da li osoblje ima profesionalno zvanje, svi čanovi tima na uvjeravanju moraju da posjeduju nezavisnost mišljenja i djelovanja kada je riječ o njihovim klijentima o kojima pružaju uvjeravanje.

Nezavisnost treba da se održava kao što je ustanovljeno i istaknuto u:

38 Napominjemo da su izmjeneni zahtjevi dati u okviru Odjeljka 290 i 291 stupili na snagu 2.januara 2011.
39 pogledati napomenu 9.

- IESBA Etičkom kodeksu, naročito u Odjeljku 290 i Odjeljku 291;
- Međunarodnom standardu kontrole kvaliteta ISQC 1; i
- eventualnim dodatnim lokalnim zahtjevima.

Ukoliko prijetnja nezavisnosti ne može da se eliminiše ili svede na prihvatljiv nivo primjenom adekvatnih zaštitnih mjera, firma treba da otkloni aktivnost, intres ili odnos koji uzrokuju tu prijetnju, ili da odbije da prihvati ili nastavi sa angažovanjem.

primjeri neusklađenosti sa zahjevima u vezi sa nezavisnošću moraju da se prijave firmi. za ove potrbe, firma treba da imenuje adekvatnog partnera ili člana osoblja.

Odgovornosti – Firma

Firma treba da bude odgovorna za razvoj, implementaciju, praćenje i primjenu politika i procedura osmišljenih kao pomoć svim partnerima i osoblju pri razumijevanju, identifikovanju, dokumentovanju i upravljanju prijetnjama nezavisnosti i u rješavanju problema vezanih za nezavisnost.

Radi ispunjenja ove odgovornosti, preporučuje se da firma:

- Naznači u Izjavi o opštoj politici osoblje koje će biti odgovorno za adekvatno rješavanje prijetnji u vezi sa nezavisnošću koje nijesu na odgovarajući način rješene ili svedene na prihvatljiv nivo primjenom zaštitnih mjera od strane tima koji radi na uvjeravanju;
- Naznači osoblje koje je odgovorno u ime firme, i koje stoga (nakon konsultovanja sa ostalima) donosi konačnu odluku o rješavanju prijetnje u vezi sa nezavisnošću, uključujući:

• Povlačenje iz određenog angažovanja ili odnosa sa klijentom;
• Određivanje i sprovođenje određenih zaštitnih mjera, aktivnosti i procedura za adekvatno reagovanje na prijetnje;
• Saslušanje i istraživanje nerazriješenih pitanja u vezi sa poštovanjem nezavisnosti koja su identifikovali članovi tima koji radi na uvjeravanju (ili drugi partneri ili osoblje);
• Obezbjeđenje odgovarajuće dokumentacije i rješavanje svakog značajnog pitanja koje se tiče nezavisnosti;
• Izricanje kazni u slučaju nepoštovanja principa nezavisnosti;
• Iniciranje i učestvovanje u preventivnom planiranju kako bi se pomoglo da se izbjegnu potencijalni problemi u vezi sa nezavisnošću i adekvatno reagovalo na njih;
• Organizovanje dodatnih konsultacija, po potrebi; i
• Osnivanje i održavanje politike kojom se od svih partnera i osoblja zahtjeva da razmotre svoje specifičnosti okolnosti i obavijeste firmu o eventualnim prijetnjama u vezi sa nezavisnošću.

Kada se identifikuju prijetnje nezavisnosti koje nijesu na prihvatljivom nivou, a firma odluči da prihvati ili nastavi sa nagažovanjem na osnovu kojeg se pruža uvjeravanje, tu odluku treba dokumentovati. dokumentacija treba da uključuje opis identifikovanih prijetnji i zaštitnih mjera koje su primjenjene za otklanjanje prijetnji ili njihovo svođenje na

prihvatljiv nivo.

Takođe se preporučuje da firma dodijeli odgovornost za vođenje baze podataka sa listom klijenata u vezi sa kojima se zahtjeva nezavisnost i stoga je zabranjeno investiranje u te klijente. Za klijente koji su entiteti od javnog interesa, baza podataka treba da sadrži i njihove povezane entitete. Baza podataka treba da bude lako dostupna svim partnerima i osoblju.

Ukoliko udruženje firmi ispunjava određene kriterijume, smatraće se mrežom firmi i od svih firmi u okviru te mreže će se tražiti da budu nezavisne u odnosu na klijente revizije i pregleda svih firmi u okviru mreže.Kriterijum se odnosi na upotrebu zajedničkog zaštićenog imena. Ukoliko je izvještaj o reviziji ili pregledu potpisan upotrebom zajedničkog zaštićenog imena udruženja, a udruženje po strukturi ima za cilj saradnju među svojim članovima, smatraće se da je firma članica mreže firmi i od nje će se zahtjevati da bude nezavisna u odnosu na klijente revizije i pregleda svih firmi u okviru mreže, čak i u slučajevima kada sve firme u okviru mreže postoje kao zasebni i samostalni entiteti.

Za one firme koje pripadaju mreži, biće neophodni dodatni podaci i procedure sa ciljem efektivne komunikacije u okviru mreže, čime se obezbjeđuje ispunjavanje zahtjeva vezanih za nezavisnost. Radi utvrđivanja da li firma pripada mreži, pogledajte paragrafe 290.13-24 IESBA Etičkog kodeksa.

Odgovornosti – Partneri i osoblje

Zahtjeva se da svi partneri i osoblje budu upoznati i da razumiju Odjeljak 290 i Odjeljak 291 IESBA Etičkog kodeksa, paragrafa 1.20-25 ISQC 1, i, za one koji učestvuju u revizijskom radu. ISA 220.112. Svi članovi tima koji radi na uvjeravanju treba da ispune zahtjeve nezavisnosti navedene u IESBA Etičkom kodeksu za sva angažovanja na osnovu kojih se pruža uvjeravanje kao i za sve izdate izvještaje.

Firma od svih partnera i osoblja od kojih se u skladu sa relevantnim etičkim zahtjevima zahtjeva da budu nezavisni, pribavlja pisanu potvrdu o razumijevanju i usaglašenosti sa politikama i procedurama u vezi sa nezavisnošću firme. Potvrda o usklađenosti se pribavlja minimum jednom godišnje (u papirnom ili elektronskom formatu). Preporučuje se da ovaj godišnji proces bude praćen pregledom Odjeljka 290 i Odjeljka 291 IESBA Etičkog kodeksa, radi utvrđivanja da li su politike firme usklađene sa najaktuelnijim zahtjevima.

Takođe se preporučuje da partner u angažovanju pribavi od ostalih partnera i osoblja koje radi na angažovanju na osnovu kojeg se pruža uvjeravanje, potvrdu o njihovoj nezavisnosti u pogledu klijenta i angažovanja, ili potvrdu da su obavijestili partnera angažovanja o efentualnim postojećim prijetnjama nezavisnosti kako bi mogle da se primjene adekvatne mjere zaštite za otklanjanje prijetnje ili njeno svođenje na prihvatljiv nivo.

Firme uspostavljaju politike i procedure kojima se od osoblja zahtjeva da odmah obavijeste firmu o slučajevima kršenja nezavisnosti koje su identifikovali, što podrazumijeva zahtjev da partneri i osoblje kojima je angažovanje dodjeljeno obavijeste partnera angažovanja, ukoliko je, prema njihovom saznanju, neki član tima tokom perioda objelodanjivanja pružio uslugu koja je zabranjena prema Odjeljku 290 i/ili Odjeljku 291 IESBA Etičkog kodeksa ili pravilnicima drugog regulatornog tijela, što bi za firmu moglo da rezultira nemogućnošću nastavljanja angažovanja na osnovu kojeg se pruža uvjeravanje.

Firma može tražiti od članova tima koji rade na angažovanju na osnovu kojeg se pruža uvjeravanje (uključujući i partnera angažovanja) da preduzmu neophodne aktivnosti za otklanjanje prijetnje u vezi sa nezavisnošću ili njeno svođenje na prihvatljivi nivo primjenom adekvatnih zaštitnih mjera. Ove aktivnosti mogu da uključuju:

- Pojedinac prestaje da bude član tima na angažovanju na osnovu kojeg se pruža uvjeravanje;
- Prekid ili izmjenu specifičnog rada ili usluga koje se obavljaju u sklopu angažovanja;
- Otuđenje finansijskog ili vlasničkog interesa;
- Isključivanje člana tima na angažovanju na osnovu kojeg se pruža uvjeravanje iz svih procesa donošenja značajnih odluka u vezi sa angažovanjem;
- Prekid ili promjena prirode ličnih ili poslovnih odnosa sa klijentima;
- Angažovanje drugih partnera i osoblja da dodatno pregledaju obavljeni rad; i
- Preduzimanje drugih razumnih mjera koje su odgovarajuće u datim okolnostima.

Važno je prepoznati da prijetnje po osnovu zastrupništva mogu da nastanu kada se tokom dužeg vremenskog perioda angažuje isto više osoblje na angažovanju na osnovu kojeg se pruža uvjeravanje. Preporučuje se da firma napravi plan za ovakva dešavanja i da razmotri zaštitne mjere koje bi bile adekvatne kao odgovor na ove prijetnje.

Partneri i osoblje treba da dobiju instrukcije da se pozovu na adekvatno osoblje u svim slučajevima kada iskrsne neki etički problem, uključujući nezavisnost, a koji zahtijeva dalje konsultacije i razmatranje radi adekvatnog rješavanja. Ukoliko partneri ili osoblje nijesu zadovoljni načinom reagovanja ili rješavanja prijetnje u vezi sa nezavisnošću, preporučuje se da se ovo pitanje rješava na najvišem nivou rukovođenja u firmi.

Dugogodišnja saradnja višeg osoblja (uključujući i rotiranje partnera) na angažovanjima revizije entiteta od javnog interesa

Odjeljak 290 IESBA Etičkog kodeksa sadrži zahtjeve koji se odnose na dugogodišnju saradnju višeg osoblja na angažovanjima revizije entiteta od javnog interesa.

U skladu sa paragrafom 290.151 Etičkog kodeksa, kada je klijent revizije entitet od javnog interesa, a pojedinac je bio ključni partner revizije u periodu od sedam godina, pojedinac ne smije da učestvuje u angažovanju, pojedinac koji je odgovoran za pregled kontrole kvaliteta angažovanja i drugi partneri, ukoliko ih ima, u timu koji radi na angažovanju, koji donose ključne odluke ili sudove o značajnim pitanjima u reviziji.

Međutim, u rijetkim slučajevima može biti neophodan određeni stepen fleksibilnosti, usljed nepredviđenih okolnosti koje firma ne može da kontroliše i kada je kontinuirano angažovanje pojedinca u reviziji od naročitog značaja za kvalitet revizije – na primjer, u slučajevima velikih promjena u strukturiklijenta revizije koje bi se u suprotnom poklopile sa rotiranjem pojedinca, ili usled ozbiljne bolesti imenovanog partnera angažovanja. Okolnosti pod kojima se rotiranje ne preporučuje ili ne zahtjeva, treba da budu jasne i ubjedljive. Kada se pojedinac ne rotira nakon ovog unaprijed definisanog perioda, treba primjeniti ekvivalentne zaštite mjere radi svođenja prijetnji na prihvatljivi nivo. Ovakve mjere zaštite uključuju angažovanje dodatnog profesionalnog računovođe izvan firme ili

nekoga unutar firme, ko nije povezan sa revizijskim timom, radi pregleda obavljenog rada ili pružanja svijeta.

Procjena nezavisnosti tima koji radi na uvjeravanju je značajan dio proceduri za prihvatanje klijenta i nastavak angažovanja. Ako je pojedincu dodjeljena odgovornost za etiku u firmi, a na osnovu procjene se zaključi da je neophodno rotiranje nekog člana tima koji radi na angažovanju, preporučuje se da ovaj pojedinac bude obavješten o tome.

Preporučuje se da, nakon pregleda okolnosti i konsultovanja sa partnerima, firma svoju odluku iznese u pisanom obliku u najkraćem mogućem roku (obezbjeđujući na taj način odgovarajuću dokumentaciju za dosije) klijentu.

Radi poštovanja pravila vezanih za rotiranje, individualni praktičari mogu da razmotre usvajanje sporazuma, prema kojem se aktivnosti pregleda kontrole kvaliteta angažovanja ili drugih uslug avezanih za angažovanje,raspodjeljujući između njih i drugih praktičara ili se odgovornost za ove funkcije dijeli u okviru grupe praktičara. Ovakav sporazum treba adekvatno da se dokumentuje, a pismo o angažovanju sa svakim klijentom treba da se modifikuje po potrebi kako bi ispravno dokumentovalo ko je odgovoran za izvještaj o uvjeravanju za svaki period.

Međutim, za individualnog praktičara, može se desiti da rotiranje ne bude raspoloživa zaštitna mjera. U skladu sa IESBA Etičkim kodeksom (paragraf 290.155), ako nezavisno regulatorno tijelo u relevatnom zakonskom sistemu predviđa izuzeta po pitanju rotacije partnera u takvim okolnostima, pojedinac može ostati ključni partner reviije više od sedam godina, u skladu sa takvim propisom, pod uslovom da je nezavisno regulatorno tijelo preciziralo primjenu alternativnih zaštitnih mjera, kao što je redovna nezavisna eksterna kontrola.

Rotiranje osoblja u angažovanjima revizije za entitete koji nijesu od javnog interesa

Za entitete koji nijesu od javnog interesa, ako se smatra da je rotiranje neophodno, partner ili član osoblja koji je odgovoran za pitanja nezavisnosti identifikuje zamjenu, precizirajući period tokom kojeg pojedinac neće učestvovati u reviziji entiteta, kao i druge zaštitne mjere koje su potrebne radi usaglašavanja sa drugim relevantnim zahtjevima.

12.3. Sukob interesa

Sukobi interesa ogu da nastanu pod nizom okolnosti, na primjer, kada partner ili član osoblja zastupa dva klijenta, jednog kupca i jednog prodavca za istu transakciju, ili pomaže klijentu u zapošljavanju lica na višoj poziciji unutar klijentove kompanije, a kada je partner ili član osoblja upoznat sa informacijom da je kandidat supružnik člana osoblja firme.

Odjeljak 220 IESBA Etičkog kodeksa sadrži zahtjeve u pogledu interesa, sukoba, uticaja ili odnosa koji mogu da uzrokuju sukob interesa. Partneri i osoblje treba da budu oslobođeni svih interesa, uticaja ili odnosa vezanih za poslove klijenta koji mogu ugroziti profesionalno rasuđivanje ili objektivnost.

Sukob interesa – Firma

Firma je odgovorna za razvoj, implementaciju, usaglašenost, praćenje i primjenu praktičnih metoda i procedura osmišljenih kao pomoć svim partnerima i osoblju pri razum-

ijevanju, identifikovanju, dokumentovanju i upravljanju sukobima interesa i određivanju načina njihovog adekvatnog rješavanja.

Preporučuje se da se odgovornost za odgovarajuće procedure koje treba poštovati u slučajevima identifikovanih sukoba ili potencijalnih sukoba interesa dodjeli pojedincu koji je u osnovi odgovoran za etiku u okviru firme.

Nakon konsultacije sa ostalim partnerima i osobljem, pojedinac koji je odgovoran za etiku u okviru firme treba da ima konačno ovlašćenje za rješavanje eventualnih sukoba ineresa, koje mogu da uključuju:

- Iniciranje i učestvovanje u preventivnim mjerama planiranja kako bi se pomoglo da se izbjegnu potencijalni slučajevi sukoba interesa koji mogu da nastanu;
- Utvrđivanje i zahtjevanje određenih aktivnosti i procedura za adekvatno rješavanje sukoba, zaštitu osjetljivih i informacija o klijentima i obezbjeđenje dobijanja odgovarajućih saglasnosti i objelodanjivanja kada se utvrdi da je adekvatno preduzeti određene aktivnosti;
- Adekvatno dokumentovanje procesa, primjene zaštitnih mjera i donošenje odluka ili preporuka;
- Odbijanje prihvatanja ili prekid prućanja usluge, angažovanja ili aktivnosti; i
- Upravljanje disciplinskim procedurama u vezi sa partnerima i osobljem i kaznama za slučajeve neusaglašenosti.

Sukobi interesa – Partneri i osoblje

Prema IESBA Etičkom kodeksu, partneri i osoblje ne smiju da upotrijebe informacije klijenta za ličnu korist i preduzimaju razumne korake za identifikovanje okolnosti koje bi mogle da uzrokuju sukob interesa. Treba da praktikuju dužnu pažju, da poštuju politiku firme, a preporučuje se i da razmatraju određene okolnosti sa pojedincem koji je odgovoran za etiku u okivru firme, po potrebi, radi utvrđivanja načina rješavanja određenih situacija i donošenja odluke da li treba da se izbjegne pružanje određene usluge.

Uvijek kada se identifikuje potencijalni konflikt, partneri ili osoblje ne treba da preduzimaju aktivnosti ili da pružaju savjete ili komentare sve dok detaljno ne ispitaju činjenice i okolnosti date situacije. Ukoliko je nekom pojedincu dodjeljena odgovornost za etička pitanja u firmi, preporučuje se da se pribavi saglasnost od ovog lica kako bi se obezbijedile neophodne zaštitne mjere i komunikacija i potvrdilo da je adekvatno djelovati. Takođe se preporučuje da odluka o djelovanju ili pružanju savjeta u ovim okolnostima budu u potpunosti dokumentovani.

U zavisnosti od okolnosti koje uzrokuju sukob interesa, po pravilu je neophodna jedna od sljedećih aktivnosti:

- Obavijestiti klijenta o poslovnim interesima ili aktivnostima firme koji mogu predstavljati sukob interesa;
- Obavijestiti sve relevantne strane da firma radi za dvije ili više strana u vezi sa pitanjem gdje njihovi interesi mogu biti u sukobu;
- Obavijestiti klijenta da partneri ili osoblje ne rade isključivo za jednog klijenta u vezi sa pružanjem predloženih usluga.

U sva tri slučaja treba pribaviti pristanak klijenta za djelovanje.

Kada firma donese odluku da prihvati ili da nastavi sa angažovanjem, preporučuje se da partneri i osoblje dokumentuju u dosijeu angažovanja identifikovane sukobe, obično u odjeljcima prihvatanja i nastavljanja ili planiranja.Ovo može da uključuje prepisku ili razmatranja u vezi sa prirodnom sukoba, kao i konsultacije sa drugima, donijete zaključke, primjenjene zaštitne mjere i primjenjene procedure za rješavanje konfliktne situacije.

Ako se zahtjeva interna povoljnost, može biti neophodno spriječiti pristup ostalih partnera i osoblja informacijama putem firewall-ova; fizičke bezbjednosti, bezbjednosti osoblja, dosijea i informacija; specifičnih sporazuma o neobjelodanjivanju; ili segregacije i ograničavanja pristupa dosijeima ili podacima. Kada se preduzmu ove mjere, svi partneri i osoblje koji se uključeni treba da ih poštuju i da ih se pridržavaju bez izuzetka. Ako je i partnerima ili osoblju nejasno koja su njihova zaduženja u vezi sa procjenom sukoba ili potencijalnog sukoba, preporučuje se traženje pomoći za svrhe procjene od osoblja koje ne učestvuje u angažovanju. Ako je nekom pojedincu dodjeljena odgovornost za etička pitanja u firmi, a konfliktna situacija je značajna ili naročito osjetljiva, preporučuje se da ovo lice istraži to pitanje.

Ako partneri ili osoblje dođu do saznanja da drugi učestvuju (svjesno ili nehotice) u slučajevima koji nijesu u skladu sa politikama firme ili specifičnim odrednicama vezanim za angažovanja (osim neznatnih ili beznačajnih slučajeva), preporučuje se da to pitanje odmah ispita lice koje je odgovorno za etička pitanja u firmi (tamo gdje je primjenljivo). Ako osoblje za etička pitanja ne uspije da riješi problem na adekvatan način, preporučuje se upućivanje na lica koja se nalaze na najvišem nivou rukovođenja u okviru firme.

12.4. Povjerljivost

Svi partneri i osoblje moraju da zaštite i čuvaju u tajnosti sve informacije o klijentu za koje se zahtjeva povjerljivost i zaštita prema važećim zaknima, regulatornim tijelima, Odjeljku 140 IESBA Etičkog kodeksa, politici firme i specifičnim instrukcijama ili saglasnostima klijenta.

Inforamcije o klijentima i sve lične informacije koje su pribavljene tokom angažovanja treba da se koristi ili objelodanjuju samo za potrebe za koje su sakupljene.

Preporučuje se da se lične i informacije o klijentima čuvaju u skladu sa firminim politikama pristupa i čuvanja podataka (vidjeti Odjeljak 7.5). Dokumenta se čuvaju u dosijeu dokle god je neophodno radi ispunjavanja profesionalnih, regulatornih ili zakonskih zahtjeva.

Preporučuje se da firma razvije politiku kojom se zahtjeva da lične informacije o klijentima budu istinite, potpune i što je moguće ažurnije.

Takođe se preporučuje da firma ustanovi politike kojima se dozvoljava da pojedinac ili klijent (uz adekvatno ovlašćenje), po zahtjevu, budu informisani o postojanju, upotrebi i objelodanjivanju ličnih informacija ili određene ekvivalentne poslovne inoformacije i da se (po potrebi) pojedincu ili klijentu omogući pristup ovim informacijama.

Povjerljivost – Firma

Od firme se zahtjeva da ispuni svoje zakonske, profesionalne i povjereničke dužnosti vezano za zakone o privatnosti (ukoliko je primjenljivo) i Odjeljak 140 IESBA Etičkog kodeksa. Ovi zahtjevi se proširuju u skladu sa zakonima o privatnosti u zemlji u kojoj se firma nalazi, a takođe može da se proširi na sve druge zemlje u kojima firma pruža usluge.

Firma može da ispuni ove obaveze na sledeće načine.

Imenuje se pojedinac koji je u krajnjoj instituciji odgovoran za implementaciju, usklašenost i sprovođenje zaštite ličnih inforamcija koje su pod kontrolom firme ili za čuvanje povjerljivih podataka klijenata. Ovo lice ima konačno ovlašćenje za rješavanje svih situacija u vezi sa privatnošću i povjerljivošću podataka klijenata.

Firma saopštava svoje politike i obezbjeđuje pristup inforamcijama i uputstvima, pravilima i tumačenjima putem priručnika o kontroli kvaliteta, druge dokumentacije firme (kao što su materijali za obuku) i u elektronskom formatu, radi edukacije svih partnera i osoblja u vezi sa zahtjevima i pitanjima privatnosti i povjerljivosti podataka klijenata.

Preporučuje se da se politikom firme zahtjeva primjena tehnologije koja je standardna za određenu privrednu granu, uključujući firewall-ove, hardvere, softvere, kao i procedure za prenos i čuvanje podataka, koje su koncipirane za čuvanje, evidentiranje i povraćaj elektronskih informacija i zaštitu ovih inforamcija od neovlašćenog pristupa ili neprikladne upotrebe (interne i eksterne) (ukoliko je primjenljivo).

Takođe se preporučuje da se politikom firme zahtjeva održavanje internih i eksternih procedura za upravljanje i čuvanje štampanih primjeraka, radi zaštite, čuvanja, arhiviranja i povraćaja informacija kao i zaštite ovih inforamcija od neovlašćenog pristupa ili neprikladne upotrebe (kako interne, tako i esterne).

Firma može tražiti da svi članovi osoblja pri zapošljavanju potpišu izjavu o čuvanju povjerljivih podataka i može donijeti odluku da vodi evidenciju o ovoj dokumentaciji. Potvrda o razumijevanju se dokazuje potpisivanjem sporazuma o zaštiti povjerjivosti. Preporučuje se da se Izjava o čuvanju povjerljivih podataka ažurira minimum jednom godišnje što služi i kao podsjetnik za ovaj zahtjev.

Studija slučaja – Etički zahtjevi

Za više detalja o studiji slučaja, pogledajte Uvod u studiju slučaja.

M.M. i saradnici

Marko ima obavezu da ustanovi politike i procedure koje su osmišljene da obezbijede razumno uvjeravanje da firma i njeno osoblje poštuju relevantne etičke zahtjeve. Međutim, kada je Danijela pokušala da razgovara sa njim o potencijalnim prijetnjama u vezi sa revizijom entiteta koji je dijelom u vlasništvu njegove svastike, on je brzo zaključio taj razgovor. Čini se da ne postoji program etičkog obrazovanja koji obuhvata pitanja nezavisnosti i sukoba interesa. Ne znamo da li se ovakva pitanja uopšte sistematično razmatraju za svako angažovanje.

Da li Marko identifikuje i procjenjuje okolnosti i odnose koji mogu da uzrokuju prijetnje u vezi sa nezavisnošću i preduzima adekvatne korake za otklanjanje prijetnji ili njihovo svođenje na prihvatljivi nivo primjenom neophodnih zaštitnih mjera?

Razmislite o pripremi angažovanja revizije za „Manga Dolores Prodavnice". Koje prijetnje možete da identifikujete? Za koje vrste prijetnji smatrate da bi mogle da nastanu u angovanjima kod državne agencije, doma za stara lica ili lokalnog restorana?

Marko vjerovatno neće ispuniti zahtjeve standarda koji se zahtjevaju na osnovu ISQC 1.20-25.

Marko može da poboljša usklađenost sa etičkim zahtejvima koji su navedeni u ESQC 1 i IESBA Etičkom kodeksu sastavljanjem priručnika za kontrolu kvaliteta i upoznavanjem osoblja sa njegovim sadržajem, o čemu je već ranije bilo riječi.

Marko treba da pribavi ažuriranu verziju priručnika *Međunarodnih standarda revizije, kontrole kvaliteta, pregleda, ostalih uvjeravanja i srodnih usluga,* koji sadrži detalje o najnovijim etičkim standardima i trebalo bi da usvoji ove zahtjeve u okviru politika i procedura svoje firme.

Takođe, kao dio procedure prihvatanja klijenta i nastavka angažovanja, moraće da uvrsti procjenu nezavisnosti, uključujući i identifikovanje prijetnji i primjen adekvatnih zaštitnih mjera. Ovo podrazumijeva upotrebu određenih alata (kao što je Izjava o nezavisnosti partnera i osoblja koji se mogu naći u **Prilogu A)** da bi firma mogla da ispuni zahtjev u pogledu izdavanja godišnje pisane potvrde o usklađenosti sa politikama i procedurama nezavisnosti cjelokupnog osoblja firme.

Uvod u studiju slučaja

Studija slučaja data u ovom priručniku, ima za cilj da ilustruje kako određeni elementi sistema kontrole kvaliteta mogu da se primjene u praksi. sledeći opis obezbjeđuje osnovne inforamcije o maloj firmi za vršenje računovodstvenih usluga u javnoj praksi. „M.M. i saradnici". Naredna poglavlja sadrže komentar o studiji slučaja radi ilustrovanja relevantnih koncepata u praksi.

Skrećemo pažnju da je ova studija slučaja isključivo ilustrativna. Podaci, analiza i kome-ntar ne održavaju sve okolnosti i razmatranja koja će određenoj firmi biti neophodna u određenoj situaciji. Kao i uvijek, partner i osoblje moraju da primjene profesionalno rasuđivanje.

M.M. i saradnici

Opšte inforamcije

Marko Marković je profesionalni računovođa koji je vlasnik firme „M.M. i sradnici" i koja ima četvoro zaposlenih. Firma obavlja veliki broj angažovanja pregleda (od kojih se neki obavljaju za firme čiji su vlasnici članovi porodice ili bliski lični prijatelji), nekoliko manjih revizija i tri srednje revizije.Značajniji klijenti revizije su dom za stara lica, jedna državna agencija i najveća firma za prodaju motocikla u gradu. Lokalna državna agencija je u poslednje vrijeme bila predmet negativnog publiciteta i optužbi za korupciju protiv viših rukovodilaca. Marko poznaje rukovodioce drugi niz godina i smatra da su ove optužbe neosnovane. Dom za stara lica gotovo godinu dana kasni sa plaćanjem naknada za reviziju iz prethodne godine, a firma uskoro mora da počne sa planiranjem rada na terenu za reviziju za tekuću godinu.

Marko, star 48 godina, počeo je sa praksom 1990. godine i nije imao nijednog zaposle-

nog. Firma se postepeno razvijala tokom poslednjih godina. Marko je dinamična osoba i zanimljivo je raditi sa njim. Ukoliko se dešava nešto zabavno, Marko se obično nađe u središtu toga. On je odličan prodavac i promoviše firmu u svakoj prilici. Dobro zarađuje i ne planira da se penzioniše. U firmi tri godine rade Danijela Davidović, koja se nada da će sledeće godine steći kvalifikaciju profesionalnog računovođe, zatim računovodstveni tehničar, Boban Morić; i dvoje pripravnika koji su se skoro upisali u program sticanja profesionalnih računovodstvenih kvalifikacija i koji su novi u firmi. Boban ima godinu dana iskustva i počeo je da radi u firmi prije četiri mjeseca. Njegov entuzijazam nadoknađuje nedostatak iskustva. Danijela konstantno podsjeća Bobana da postavlja klijentima više pitanja i da priprema potpuniju dokumentaciju. U nekoliko slučajeva, Bobanu su nedostajala ključna dokumenta u disijeu, pa je Danijela morala da se vrati kod klijenta kako bi dobila detaljnije informacije.

Kao i mnogi drugi praktičari, Marko nevoljno odbija nove klijente, čak i ako imaju lošu reputaciju. On smatra da svako ima pravo na profesionalne usluge. Skoro je prihvatio Marjana Spirić kao klijenta revizije. Marjan je vlasnik lokalnog restorana, i govori se da je povezan je sa licima koja imaju sumnjivu reputaciju. Marjan je takođe u prošlosti imao problema sa poreskim vlastima koji su rezultirali novčanim kaznama, disciplinskim postupcima, a u jednom slučaju čak i uslovom zatvorskom kaznom. Danijela nije entuzijasta po pitanju ove revizije i radnog okruženja u kojem će morati da obavlja posao.

Uprkos manjoj veličini firme i Markovom donekle ležernom stavu prema razvoju politika, firma u prošlosti nije imala žalbe niti tužbe i većina klijenata bi izjavila da su zadovoljni sa uslugama firme.

Proces planiranja u okviru firme

Proces planiranja sastoji se od jednog dana koji Marko provede u razmatranju prethodne godine i sastavljanju jednostavnog budžeta. Budžet obično predstavljaju cifre iz prethodne godine korigovane za poznate dobitke i gubitke klijenta. Takođe, budžetom su obuhvaćena pitanja u vezi sa potrebnim kapitalom, troškovima zaposlenih i kancelarijskim troškovima. Budući da konkurencija u gradu nije toliko zainteresovana za angažovanja revizije i pregleda, Marko to vidi kao priliku da poveća svoj udio na tržištu usluga pružanja uvjeravanja. Razmišlja o tome da se registruje kod regulatornog tijela kako bi njegova firma mogla da obavlja revizije entiteta kotiranih na berzi. Marko obično razmatra plan prihoda svoje firme sa Danijelom i oni zajedno sastavljaju plan kadrova i drugih resursa za narednu godinu.

Kadrovi

Proces zapošljavanja je neformalan. Kada neko od osoblja najavi da će nastupiti firmu, Marko objavi oglas u lokalnim novima ili pregleda biografije koje je skoro dobio od ljudi koji traže posao. Kada pronađe kandidata, Marko zove tog pojedinca na razgovor, a zatim donosi odluku. Marko nastoji da provjeri reference ili kvalifikacije kandidata, ali ponekad ne obavi taj proces do kraja zbog pritisaka usled tekućih obaveza, sastanaka sa klijentima i angažovanja. Danijela pomaže Marku u organizaciji osoblja kada ima dosta posla i nalazi zadatke za osobljekoje trenutno nije konkretno angažovano.

Pošto osoblje na nižim pozicijama ne ostaje previše dugo u firmi, Marko nevoljno troši vrijeme i novac na njihovu obuku. Osim toga, on smatra da je obuka „u praksi" najbolji vid obuke. Štaviše, ne obavlja često procjene performansi zaposlenih, i vodi samo kratke napomene u vezi sa radom osoblja, izuzev obaveznih inforamcija o radnim satima koje su neophodne za obračun zarada.

Profesionalni standardi

Marko je zabrinut oko novih pravila u vezi sa nezavisnošću. Boji se da ga ta pravila mogu spriječiti u obavljanju nekih angažovanja na pružanju uvjeravanja. Na primjer, kada je Danijela dovela u pitanje nezavisnost firme u pogledu jednog novog klijenta revizije, „Manga Dolores Prodavnice" (firma koja je djelimično u vlasništvu Markove svastike), on je odgovorio „Ja jedva da poznajem tu ženu. Ne postoji prijetnja."

Marko provodi vrijeme upravljajući firmom ili nalazeći nove klijente, tako da nije upoznat sa novim profesionalnim standardima u mjeri u kojoj bi želio da bude. On smatra da su novi standardi previše komplikovani i da je potrebno previše vremena da bi ih praktičari i njihovi klijenti razumjeli. On gotovo da i nema vremena da prati sve izmjene poreskih propisa. Marko se u velikoj mjeri oslanja na Danijelu kako bi osigurao da dosijea o angažovanjima ispunjavaju zahtjeve profesionalnih standarda.

Marko nije pretjerani ljubitelj tehnologije, ali je zbog pritiska skoro kupio lap-top računare za Danijelu i Bobana, jer su htjeli da počnu da koriste elektronske radne papire. Pripravnici koriste zajednički stoni računar. Marko razmatra da postane član lokalne grupe malih firmi koja vrši obuke za primjenu novih standarda, ali još uvijek nije imao vremena da kontaktira ovu grupu i da ispita prednosti i troškove vezane za članstvo.

Kao rezultat komentara dobijenih tokom poslednje inspekcije firme, prije dvije godine, firma „M.M i saradnici" se pretplatila na određena izdanja, uključujući priručnik o reviziji i pregledu koji sadrži primjere standardizovanih obrazaca. Uprkos negativnim komentarima, Markov stav prema inspekcije firme je da je bitno dobiti „prolaznu ocjenu" i izbjeći vršenje dodatnih procedura za koje smatra da će samo potrošiti ograničeno vrijeme koje je na raspolaganju u njegovom osoblju, a da pritom neće donijeti prihode firmi.

Planiranje i pregled dosijea

Pošto Marko dobro poznaje svoje klijente smatra da je planiranje sastanka rijetko potrebno. Pristup koji se najčešće koristiti u firmi je da se jednostavno radi isto ono što je rađeno i prethodne godine. Marko sam obavlja pregled dosijea. Osoblje koje radi na angažovanju dobija informacije od Marka prije nego što počne rad na terenu. Dobijaju se pisma o angažovanju, ali za postojeće klijente ovo se obično obavlja po završetku angažovanja. Uglavnom se koriste standardni obrasci. Od osoblja po završetku angažovanja. uglavnom se koriste standardni obrasci. Od osoblja se očekuje da ulože maksimalne napore da kompletira dosije, a zatim da dosije predaju radi pregleda. Danijela vrši pregled svog rada, Bobanovog i rada koji obavljaju pripravnici, prije nego što preda dosije Marku na pregled. marko ne voli detaljno da pregleda dosijea i osjeća se frustrirano kada je u dosijeu ima previše papira. On bi volio da pažljivije pregleda dokumentaciju, ali ponekada

količina papira koju zaposleni stavljaju u dosije oduzima previše vremena.

Kada je Marko čuo za nove standarde kontrole kvaliteta, zamolio je Danijelu da ih prouči, i da mu podnese izvještaj sa preporukama o tome šta bi firma trebalo da uradi. Uslov koji joj je postavio bio je da promjene treba da budu svedene na minimum, jer pravila vezana za usaglašanost imaju tendenciju da smanje broj naplatnih sati rada. Danijela ovakav pristup nije prijatan, Ona takođe zna da firma nema formalni proces za utvrđivanje da li i kada treba za određeni dosije da se obavi pregled kontrole kvaliteta angažovanja, ali je i svjesna da je to samo jedan od zahtjeva standarda.

IV DIO
RAČUNOVODSTVO I ETIKA

1. RAČUNOVODSTVO KAO PROFESIJA

Računovodstvo je profesija, ali profesija koja nema dugačku istoriju tradicionalnih profesija: prava, medicine i teologije.Univerzitetu u Bolonji pripisuje se da je najstariji univerzitet, osnovan 1088.godine; Univerzitet u Parizu je na drugom mjestu, osnovan 1150. godine. Ovi prvobitni univerziteti, kao i drugi univerziteti osnovani u srednjem vijeku, imali su tri profesionalna fakulteta: pravo, medicinu i teologiju. Kada su ovi univerziteti osnovani, pravo je tek dobilo status profesije na korijenima klase pravnih stručnjaka koji su bili važni na zalasku Rimske imperije. Ali, medicinu je istaknuta klasa stručnjaka praktikovala duže od 1000 godina. Oko 400. godine prije n.e. Hipokrat je već formulisao svoju čuvenu Zakletvu, koja se računa kao prvi kodeks profesionalnog ponašanja:

„Kunem se Apolonom lekarom, Asklepijem, Higejom i Panakejom, i za svjedoke uzimam sve bogove, i sve boginje... da ću smatrti dragim kao roditelja onog koji me je naučio ovoj umjetnosti; da ću živjeti u slozi s njim i, ukoliko je to potrebno, dijeliti svoja dobra s njim; da ću njegovu djecu gledati kao svoju braću, da ću ih, ukoliko to zažele, podučiti ovoj umjetnosti bez naplate ili pisane obaveze, da ću podijeliti sa svojim sinovima, sinovima učitelja i učenicima koji su se upisali i prihvatili pravila profesije, ali samo s njima, pravila instrukcije. Prepisivaću liječenje na dobrobit svojih pacijenata u skladu s mojim sposobnostima i mojim rasuđivanjem i nikada nikome neću nanijeti zlo. Nikome neću, čak i ako me zamoli, prepisati smrtonosan otrov niti ću mu dati savjet koji može prouzrokovati njegovu smrt. Niti ću dati ženi sredstvo za pobačaj... U koju god kuću da uđem, ući ću samo za dobrobit mojih pacijenata, držeći se podalje od bilo kakvog namjernog nedjela i od zavođenja žena i muškaraca zarad ljubavnih zadovoljstava, bilo da su slobodni ili robovi. Sve što saznam prilikom vršenja moje profesije ili svakodnevnog poslovanja sa ljudima, a što ne treba širiti dalje, čuvaću kao tajnu i nikada neću otkriti."

Teologija, ili sistematsko proučavanje Boga i religije, koje je predstavljalo akademski izraz, kod katoličkog svještenstva u to vrijeme bila je stara 1000 godina.

I tako najstarije profesije mogu pratiri svoje korjene sve do nekih 2000 godina u prošlost. Ove profesije, prema tome, imaju duge tradicije i relativno jasno samorazumijevanje, potkrijepljeno bogatom kulturom. One možda nisu uvijek bile vjerne toj tradiciji, ili se nisu uvijek oslanjale na to samorazumijevanje i kulturu, ali ipak ove stvari postoje i dostupne su im. Primjer bogate kulture najstarijih tradicija jeste da postoji mnoštvo priča o velikim praktičarima, „herojima" medicine, prava i teologije, čiji su životi poznati i van njihovih profesija, kao što su Luj Paster i Albert Švajcer u medicini; Tomas Mor i Abraham Linkoln u pravu; sveti Toma Akvinski i sveta Edit Stajn u teologiji. Nasuprot tome, mada je bilo

nekoliko inicijativa da se prikupe priče o „herojima" računovodstva,[40] izgleda da je dostupan relativno mali broj priča, a nijednom primjernom računovođi ne dive se u tako velikoj mjeri van njegove discipline.[41]

S druge strane, računovodstvo se organizovalo kao profesija tek prije oko 150 godina[42]. Tačno je da je u 15. vijeku Luka Paćoli (Luca Pacioli) opisao i ustanovio sistem dvojnog knjigovodstva koji su u to vrijeme koristili mletački trgovci. Ali do sredine 19. vijeka računovodstvo je u velikoj mjeri postalo stvar sofisticiranog knjigovodstva. Njegov razvoj kao nauke podudarao se s industrijskom revolucijom i sve većom važnošću korporacija i javnih kompanija. Tako je Vilijam Deloit (william Deloitte) osnovaosvoju firmu u Londonu 1845. godine; Semjuel Prajx (Samuel Price) i Edvin Voterhaus (Edwin Waterhouse) zajednički su se udružili u partnerstvo 1867. godine; Vilijam Pit (William Peat) započeo je svoju praksu 1867. godine. Ovi ljudi su bili među osnivačima prvog profesionalnog udruženja računovođa, Instituta računovodstva, koji je dobio kraljevsku povelju 1880. godine, koja mu je omogućila prvo profesionalno imenovanje, „ovlašćeni računovođa". U Americi, prvo profesionalno udruženje računovođa osnovano je 1882. godine, a prve licence za ovlašćene javne računovođe jdala je država Njujork 1896. godine. Istorija računovodstvene profesije u Sjedinjenim Državama od tog vremena može se ilustrovati sledećom hronologijom profesionalnih udruženja i pokušaja samoregulative:

1878 – osnovano Dobrovoljno udruženje knjigovođa Filadelfije (radi pružanja nadoknada članovima u slučaju bolesti i smrti)

1882 –formiran Institut računovođa i knjigovođa grada Njujorka (Institute of Accountants and Bookkeepers of the City of New York – IABCNY).

1886 – IABCNY izmijenjen u Institut računovođa (Institute of Accounts – IA).

1887 - osnovana Američka asocijacija javnih računovođa (American Association of Public Accountants founded – AAPA).

1896 – Država Njujork ustanovljava licence za CPA

1903 – osnovana Federacija državnih društava javnih računovođa (Federation of State Societis of Public Accountants – FSSPA).

1905 – FSSPA se spaja sa AAPA,

1916 – AAPA postaje Institut javnih računovođa (Institute of Public Accountants – IPA).

1917 – IPA postaje Američki institut računovođa (American Institute of Accountants – AIA).

1921 – formirano Američko društvo CPA.

1936 – po uzoru na formiranje i regulativu Komisije za kontrolu poslovanja hartijama od vrijednosti na berzi (securities and Exchange Commission – SEC), IPA i ASCPA se

40 Kao, na primjer, Stivena Minca, Vidjeti, na primjer, Mintz, S. M.: „The Role of Virtue in Accounting Education", Accounting Education: A Journal of Theory, Practice and Research 1, 1996, str. 67-91.

41 Međutim, postoje dobri razlozi zbog kojih je zabilježen mali broj priča o heroizmu u računovodstvu. Ovo obično sprječava povjerljivost informacija o klijentu. Takođe, herojska dijela u računovodstvu nemaju tendenciju da budu spektakularno dobra već su zapažena upravo zbog toga što sprječavaju neku spektakularno lošu stvar. Ponavljamo, računovođa koji je dobar stručnjak neće skretati pažnju na sopstvena dobra dijela, te će obično oni koji imaju najviše koristi od njegovih dobrih dijela ostati nesvjesni da su imali koristi – odnosno, oni investitori zaštićeni njegovom odlukom, ali njemu nepoznati.

42 Mark Šefeks, Majkl Pakaluk: Razumijevanje računovodstvene etike, Službeni glasnik, 2009.godina,strana 42 I

spajaju u AIA.

1957 – AIA mijenja naziv u AICPA.

1972 – osnivanje Odbora za standarde finansijskog računovodstva (Financial Accounting Standards Board – FASB). Članove odabrala Fondacija finansijskog računovodstva (Financial Accounting Foundation – FAF).

1977 – stvaranje Odbora za javni nadzor (Public Oversight Board – POB) i Sektora za praksu Komisije za kontrolu poslovanja hartijama od vrijednosti na berzi (Securities and Exchange Comission Practice Section – SECPC).

1984 – Model zakona o javnom računovodstvu.

1984 – Odbor za državne računovodstvene standarde (Governmental Accounting Standards Board - GASB) osnovan od strane FAF-a.

1985-1987 – Nacionalna komisija za finanijsko izvještavanje o kriminalnim radnjama (Tredvej komisija).

1990 – Zakon o jedinstvenom računovodstvu (zajednički usvojen od strane Nacionalne asocijacije državnih odbora za računovodstvo (National Association of State Boards of Accountancy – NASBA) i AICPA

1994 – Savjetodavna grupa za nezavisnost revizora (koja radi pod okriljem POB-a).

1999 – Grupa za efektivnost revizije (Panel on Audit Effectiveness – PAE).

2001 – POB ovlašćen i osnovan u februaru kao rezultat preporuke PAE.

2002 – POB okončao svoje postojanje (1.maja) glasovima direktora.

Napomenimo brze promjene i reorganizacije profesije u njenoj kratkoj istoriji. To je očekivano, imajući u vidu to da se razvoj računovodstva kao profesije podudario sa rastom i razvoejm složenosti poslovnih preduzeća i tržišne ekonomije.

Ta razmatranja dovode do drugog razloga zbog kog je etika suštinska za računovodstvo. Računovodstvo je profesija kojoj ipak nedostaju istorija i tradicija. Etika je stoga naglašena kao nešto što daje odgovarajuću podršku koja je profesiji potrebna. Profesiju treba da sačinjava nešto više od tehničke stručnosti i vještine. Ali, trenutno, jedina stvar koja može da pruži ovo „nešto više“ za računovodstvo jeste etika.

Da bi se jasnije sagledalo zbog čega je to tako, korisno je ukratko razmotriti prirodu profesije. Profesija se može definisati ili sociološki ili filozofski. Sociološki, profesije se definišu prema kriterijumima sličnim onima koje je prvi sistematizovao istaknuti lekar, Abraham Fleksner (Abraham Flexner), 1915. godine.[43] Prema Fleksneru,[44] obilježje profesije je da:

- „obuhvata suštinski intelektualne radnje sa velikom pojedinačnom odgovornošću“;
- „dobija svoj sirovi materijal iz nauke i učenja;“
- „obrađuje ovaj materijal do praktičnog i definitivnog cilja;“
- „ima edukativno-komunikacionu tehniku“;

43 Vidjeti Carey, J. L. (ur.): 1962, *The Accounting Profession: Where is it Headed?* (American Institute of Certified Public Accountants, New York).

44 Flexner, A.: „Is Social Work a Profession?“ (rad prezentovan na Nacionalnoj konferenciji o dobrotvornim ustanovama i kazneno-popravnim domovima, 1915).

- „ima sklonost ka samostalnoj organizaciji;“
- „postoje sve više altruistična po motivaciji“.

Sociolozi, obično, uključuju i neke dalje kriterijume:

- Profesije su usklađene sa standardom profesionalnih kvalifikacije koje upravljaju prijemom.
- Održavaju određene standarde ponašanja.
- Imaju priznati status.
- Čine ih asocijacije posvećene napredovanju društvenih obaveza profesije.
- Imaju osobenu kulturu, koja obuhvata običaje, tradiciju i simbole.

Jasno je da je računovodstvo profesija prema svim ovim kriterijumima, osim (problematično) prema poslednjem.

Profesija se može definisati i filozofski. Posmatrana filozofski, profesija je sistematičan i organizovani način na koji lica, po pitanju njihovog svakodnevnog posla, mogu donijeti važno neuporedivo dobro društvu. Da bismo objasnili ovu definiciju, moramo da objasnimo razliku između uporedivog i neuporedivog dobra; a da bismo objasnili tu razliku, moramo da definišemo uporedivost. Reći da je X uporedivo sa Y istoje što i reći da se X može značenjski izraziti kao neki sadržalac Y. Pretpostavimo u barter ekonomiji da obućar i stolar žele zajedno da posluju. Obućaru je potreban kuhinjski sto; stolaru je potrebna obuća za njegovu porodicu. Oni se dogovore da će sto koji jedan od njih napravi biti vrijedan koliko i pet pari cipela koje napravi drugi. Ovdje su dvije vrste dobara (kuhinjski sto, par cipela) uporedive. Kažemo da je sto uporediv sa parom cipela, jer se njegova vrijednost može značenjski izraziti kao sadržalac para cipela (5/1). Pretpostavimo da su obućaru potrebne i stolice za sto. U tom slučaju svaka stolica je uporediva sa parom cipela:stolica sadrži 7/4 vrijednosti para cipela. Uopšteno, bilo koje dvije vrste dobara uporedive su ako se njihova relativna vrijednost može izraziti kao proporcija ili razlomak koji ima oblik X/Y. Neko bi mogao opravdano pomisliti da se sva dobra koja se koriste kao instrumenti ili alati mogu uporediti jedna sa drugim, bez obzira na njihovu veličinu: automobil, poslovni prostor, pomorandže, bareli nafte, plazma televizor, mikročip i tako dalje. Novac je uveden i tržišni sistem funkcioniše upravo da bi funkcionisao opšti sistem uporedivosti između tih dobara.

Antički Grci su u geometriji otkrili da nijesu sve količine uporedive. Pretpostavite da imate pravougli trougao sa osnovom i visinom jednakom jedan. Hipotenuza trougla imaće dužinu $\sqrt{2}$, kojije (može se pokazati) neuporediv sa osnovom i visinom. (Ovo samo znači da je $\sqrt{2}$ „iracionalan“ broj, to jest ne može se izraziti kao odnos oblika X/Y). Prihvatite ovo kao djelimičnu analogiju nečega što se dešava sa dobrima. Izgleda da postoje neka dobra kojima se ne može smisleno odrediti cijena. Uopšteno govoreći, ovo bi bila dobra koja vrednujemo ne kao instrumente ili alate već ili zbog njih samih, ili zato što nam služe kao osnova za nabavljanje ili posjedovanje instrumentalnih dobara uopšte. Mi vrednujemo pomorandžu kao instrument: vrednujemo pomorandže zbog zdravlja, koje vrednujemo zbog njega smaog, a takođe i zbog toga što ne možemo da uživamo nijedno uporedivo dobro ukoliko nam nesotaje zdravlje. Automobil je instrument: ali nas on samo vozi od

tačke A do tačke B, a ono što mi radimo u tački B ili nešto što iz nje proizilazi, jeste nešto što vrednujemo samo za sebe. Zbog toga što se druga dobra ne vrednuju kao instrumenti, ona se po svojoj vrsti razlikuju i neuporedivo su viša od instrumenntalnih dobara. U klasičnoj nauci to se dobro nazivalo „plemenito" ili „časno dobro" (Bonum honestum), a i mi ćemo slediti tu praksu.

Računovodstvo obezbjeđuje uslove povjerenja u tržišnoj ekonomiji. Trgovina uopšte može funkcionisati samo ukoliko postoji povjerenje. (Svako plaćanje koje nije neposredna trampa zahtijeva povjerenje). Trgovina koja karakteriše modernu tržišnu ekonomiju – odluke da se investira u javne kompanije, koje izvršavaju milioni investitora nezavisno jedni od drugih – zahtjeva širok stepen povjerenja u finansijske informacije o tim kompanijama. Takvo povjerenje, kao uslov za nabavku i posjedovanje uporedivih dobara uopšte, jeste časno dobro koje obezbjeđuje računovođa.

Svako javno istaknuto časno dobro ukazuje na profesiju. Da je prije 100 godina neko predvidio razvoj moderne tržišne ekonomije, predvidio bi i pojavljivanje nove profesije, radi obezbjeđivanja dobara od suštinske važnosti za tu vrstu društva.

Važna posledica prethodnog misaonog toka jeste to da isplata koju dobije računovođa, ukoliko pruža časno dobro od povjerenja, ima karakter honorara ili stipendije. Strogo govoreći, plaćanje se ne može zamisliti kao plaćanje u naturi, iz prostog razloga što je dobro koje pruža računovođa (uslovi povjerenja) neuporedivo veće od dobra dobijenog kao isplata (gotovina). Kada obućar i stolar završe svoju trgovinu, onda su oni, u pogledu proizvoda njihovog rada, K"jednaki" i ne ostaje ništa drugo što bi jedan drugom trebalo da daju. Svaki je prenio onom drugom dobro koje je značajno i u potpunosti nadoknađeno (bar što se tiče upotrebne vrijednsoti datog proizvoda) drugim dogovorenim dobrom jednake vrijednosti. Ali kada revizor završi reviziju, obezbijeđena dobra – istinite informacije o preduzeću i uslovi povjerenja potrebni za tržišnu ekonomiju – nijesu nadoknađena isplatom. To je razlog zbog kog je računovođi potrebna čast (prestiž", „društveni položaj", „status", „poštovanje"), kao i svakom drugom profesionalcu. To je takođe razlog, imajući na umu nedavne velike skandale, za to što računovođama drugo ukazuje manje časti, naročito zbog toga što njihove plate nastavljaju da rastu. Čast se ukazuje kao znak obezjbijeđenog časnog dobra: a kada izgleda da to dobro nedostaje, čas se uskraćuje.

Računovodstvo, u stvari, u nekom pogledu polaže više prava da bude profesija nego čak i medicina i pravo. Ako se profesija ističe obezbjeđivanjem časnog dobra, onda što više dobara koje obezbijedi ima karakter časnog dobra, to ona više pokazuje karakter profesije. Ali jedna stvar koja doprinosi časti dobra jeste njegov altruizam. Na primjer, svještenik je altruista ukoliko ne prima isplatu za svoje usluge. Lekar je altruista ako je spreman da se pobrine za svog pacijenta kad god je to potrebno – čak i usred noći ili nekoliko sati bez prekida – i ako je voljan da rizikuje sopstveno zdravlje da bi pomogao svojim pacijentima. (Koliko lekara je dalo svoje živote zarazivši se bolešću od koje su liječili svoje pacijente?) Međutim, računovostvo je naročito altruistično na dva načina. Pravo, računovođa (a naročito revizor), pri davanju istinitih finansijskih informacija, obično pruža usluge licima koja su mu potpuno nepoznata. Lekar vidi pred sobom svog pacijenta; advokat se susreće i viđa svog klijenta; ali investitori kojima računovođa pomaže potpuno su mu nepoznati. Drugo, računovođa, naprosto, mora da bude spreman da se prije odrekne svojih prihoda

za život nego da uradi nešto nečasno. Za razliku od toga, lekar može jednostavno da odbije zahtjev pacijenta (recimo, da mu da lijekove); advokat može jednostavno da odbije da prihvati klijenta za čiji predmet misli da je nepravedan; ali računovođa, da bi uradio ono što njegova profesija od njega očekuje, mora da bude spreman da podnese ostavku.

Najzad dolazimo do tvrdnje koja se odnosi na našu drugu dilemu: računovodstvo ima veće zahtjeve kao profesija – možda još veće ukoliko u nekim pogledima može tvrditi da je"altruističnija" od drugih profesija – ali mu ipak nedostaju istorija i jasno shvatanje sebe, ono što imaju drevne profesije poput prava, medicine i teologije. Posledica ovoga je to da je relativno lako u računovodstvu zamagliti liniju koja razdvaja posao i profesiju. Otuda se smatra da to „etika" može da popravi. A ovo predviđanje je ispravna jer, kao što smo vidjeli, ono što izdvaja profesiju jeste posvećenost časnom dobru, a etika se na ovo odnosi.

1.1. Računovođe i princip istinitosti u finansijskim izvještajima

Računovođe moraju da vode računa o tome da govore istinu na način koji je adekvatan u određenim okolnostima, te im je tako potrebno unutrašnje opredjeljenje ka istini

Rekli smo da je zadatak računovodstva da obezbijedi uslove povjerenja za modernu, tržišnu ekonomiju. Ali ovo nije dovoljno precizno. Razlog je to što povjerenje zahtijeva vjerodostojnost; a vjerodostojnost se mora zasnivati na istinitosti. Stoga je tačnije reći da je zadatak računovovodstva da objavi istinu o finansijskim uslovima preduzeća, te da na taj način obezbijedi uslove povjerenja neophodne za tržišnu ekonomiju.

Stoga je ključnao za računovodstvo da bude opredijeljeno ka istini. Veliki osnivači modernog računovodstva izuzetno su cijenili ovu karakteristiku. Tema „istine" iznova se i iznova ponavlja u njihovim zapisima. Razmotrimo sledeće primjere.

- (A) „Često je potrebno priložiti uz izvještaj odgovore na pitanja i unakrsna ispitivnaja od strane vlasnika, akcionara, direktora, predsjednika; odgovori moraju biti inteligentni, odrešiti i nikad ograničeni. Ova gospoda žele istinu i ništa više; traženje i otkrivanje te istine pripada duhu profesionalnog računovodstva". – Čarls Vlado Haskins (Charles Waldo Haskins)

Obratite pažnju na Haskinsovu dvostruku formulaciju, „traženje i otkrivanje" istine.

- (B) „Idealno poimanje ove misije ka istini jeste sama profesija – poimanje iznutra koje ne zavisi od spoljnih prijekih potreba – stavlja računovodstvo daleko izvan blijedila svih uobičajenih profesija i psotavlja ga na sopstvenu platformu učene profesije, koja sama sebe podstiče na kulturu, na moralni razvoj i na naučna postignuća; ona postavlja temelje povjerenja, za svako poslovno preduzeće, da u profesionalnom računovodstvu postoji egocentrični duh ekonomske istine". – Čarls Vlado Haskins[45]

Uočite Haskinsovu tvrdnju da računovodstvo „samo sebe podstiče na kulturu".

45 Neko bi mogao pomisliti da sav časni ljudski rad sa sobom nosi još nešto pored same „upotrebne vrijednosti", neuporedivo sa tom upotrebnom vrijednošću, a što od nas traži da odgovorimo sa poštovanjem i zahvalnošću. Vidjeti pitanje za diskusiju 6, u nastvku teksta.

- (C) „ 1. Pisana evidencija, izvještaji o poslovnim transakcijama, u ogromnom broju slučajeva bili su nepotpuni, netačni ili su sadržali lažne informacije. A mnogi od njih još uvijek su u takvom stanju. Kao posledica toga, prva dužnost računovođe bila je da se *bori sa brojkama.*
- 2. Zapanjujuće je koliko relevantnih brojki može biti izostavljeno iz evidencije o poslovnim transakcijama, koliko se dugovanja nađe na strani potraživanja u glavnoj knjizi poslovanja i koliko dugovanja bude u potpunosti izostavljeno – tako da javne računovođe moraju da pronalaze činjenice.
- 3. Treći ubjedljivi razlog za zapošljavanje javnih računovođa, a umnogome i najvažniji, jeste njihova dužnost, nakon borbe sa brojkama i pronalaženja činjenica, da slože brojke i činjenice i da kažu istinu o njima, jasno, koncizno i inteligentno, tako da onaj ko vodi posao može da pročita".- Rober H. Montgomeri[46]

Prva tačka koju je pomenuo Motgomeri („borba sa brojkama") odgovara računovođinoj tehničkoj kompetenciji, naravno, ali i njegovom skeptičnom i opreznom stavu prema mogućim kriminalnim radnjama. Druga tačka odgovara „dužnoj pažnji".

- (D) „Vječna budućnost je cijena rčaunovodstva, kao i slobode. Tako iz godine u godinu vidim veoma male promjene u važnijim karakteristikama javnog računovođe. Radeći na pregledima više od 48 godina, od 50 godina koliko inače radim, lično sam upoznao lidere u ovoj profesiji u ovoj zemlji, kao i u Engleskoj i Škotskoj. Tada su bili neustrašivi tragači za istinom. Prije pedeset godina, onako siromašne, nijedna sila na zemlji nije mogla da ih odvrati od njihove potrage. Skoro pedeset godina kasnije, dok gledam u lica moje braće po profesiji koji pristižu izdaleka i izbliza, iz svih kajeva zemlje, vidim u ovim novim licima istu ponositu odlučnost, istu hrabrost, istu tvrdoglavost, iste ljude koje sam viđao prije skoro pedeset godina. A za one koji nisu ovdje šaljem molitvu zahtvalnosti. Ne želim da imam nikakva posla sa superljudima. Želim ljude u profesiji sa jednostavnim umovima i neukrotivom hrabrošću, koji traže i govore istinu." Robert H. Montgomeri[47]

Obratite pažnju na Montgomerijev spisak vrlina dobrog računovođe: odlučnost, hrabrost i tvrdoglavost. Mongomerijeva fraza „tragači za istinom" čuvena je i nedavno je adaptirana za naslov jedne značajne knjige o ranoj istoriji računovodstvene profesije u Škotskoj. Kazivanje istine zahtijeva istorijat dosljednih konstatacija. Na primjer, riječ „vuk" mora dosledno da znači mesožder predator, a ne pitoma ovca, da bi za pastira imala željeni efekat kada je neko dovikne. Slično, ne može postojati kazivanje istine o poslu i računima ako ne postoje jedinstveni standardi (u mjeri u kojoj je to moguće), koji omogućavaju razumna poređenja u okviru preduzeća („vertikalna" i „horizontalna") i izvan (u okviru sektora, u različito vrijeme). Međutim, određene okolnosti i posebni uslovi toliko variraju u nekim računovdostvenim pitanjima da nijedan sistem pravila, ma koliko potpun bio, ne može da

46 Haskins, C. W.: *Business Education and Accountancy*, Harper & Brothers Publishers, New York and London, 1904, str. 163-4.
47 *Ibid*., str. 165.

prikaže istinit način za opisivanje finansijskog stanja preduzeća. Ovo dovodi do naše treće dileme: računovođa mora da bude dosledno istinit, ali u uslovima u kojima se istinitost ne može opisati unaprijed ili adekvatno obuhvatiti u direktivama, procedurama ili pravilima. Tehnička vještina računovođe se stoga ne može sastojati jednostavno od vještine vladanja složenim nizom pravila. Smatra se da „etika" ima neke veze s tim. I to je tačno, jer jedini način za računovođu da uspije u „traženju i otkrivanju istine", imajući u vidu bezbrojne varijacije materijala kojim se bavi, jeste da ima jasno opredjeljenje ka istini, a to je stvar etike. Opredjeljenje da pronađe i kaže istinu u svakom slučaju, ak i ako ovo podrazumijeva odstupanje od pravila (uz odgovarjauće opravdanje) ili njihovo odgovarajuće tumačenje, zahtjeva valjano opredjeljenje praktičara – dobar karakter. To mora da dolazi iznutra, jer ne može da dolazi spolja (od pravila).

1.2. Primjena principa računovodstva i etike u očuvanju tržišta

Računovođe moraju da služe kao „budni čuvari" tržišta, te tako posebno moraju da budu otporni na pohlepu i pohlepnost

Do sada smo razmotrili tri „problema" sa kojima se suočava moderno računovodstvo i u svakom od slučajeva vidjeli smo kako se ispravno smatra da etika pruža odgovarajuće „rješenje". Evo i četvrtog: računovodstvu se pripisuje uloga „budnog čuvara" u modernoj ekonomiji; ali od njega se traži da igra tu ulogu u ambijentu u kome su u igri značajne sume novca; stoga, ono može da odgira tu ulogu samo kroz potpunu posvećenost etici.

Računovodstvu je ulogu „budućeg čuvara" dao čak i Vrhovni sud Sjedinjenih Država. Prilikom odlučivanja u predmetu *United States v. Arthur Young*, Sud je izrekao da:

Ovjerom javnih izvještaja koji zajednički prikazuju finansijski status korporacije, nezavisni revizor preuzima javnu odgovornost koja prevazilazi svaki radni odnos sa klijentom. Nezavisni javni računovođa koji vrši svoju posebnu funkciju duguje krajnju vjernost povjeriocima i akcionarima korporacije, kao i investicionoj javnosti. Ova funkcija „javnog budnog čuvara" zahtijeva da računovođa održi potpunu nezavisnost od klijenta u svako doba i zahtjeva potpunu vjernost javnom interesu.

Sud je ovdje jednostavno razjasnio neke od implikacija onoga što smo uzeli u obzir u prethodnom tekstu, tada smo razmatrali status računovodstva kao profesije.

Ove velike sume stalno su iskušenje za uključene strane u smislu da preferiraju sopstveni interes kada to dođe u sukob sa onim što su obavezni da čine, za one čije interese treba da štite. (I rukovodstvo i revizor imaju dužnost da štite i stavljaju u prvi plan interese „povjerilac ai akcionara, kao i investicione javnosti".) To iskušenje da se gleda sopstveni interes naprosto potiče od okolnosti; kao takvom, može mu se jednostavno oduprijeti. Međutim, takvo odupiranje postaje teško, ako ne i nemoguće, kada osobu koja to treba da uradi muči jaka unutrašnja želja da poveća sopstveni monetarni interes, ma kakve posledice to imalo. Unutrašnja želja da se to uradi naziva se pohlepa. Karakterna crta da neko stalno želi da to radi naziva se pohlepnost. Pohlepa je želja; pohlepnost je karakterna crta („porok").

Pohlepa je zanimljiva mana i o njoj je napisana knjiga. (Nekoliko knjiga!) Za sada, napomenućemo da ona ima sledećih pet karakteristika:

- *Suština pohlepe je u tome da se novac posmatra kao cilj, a ne kao sredstvo*. Ovo je

razlog zbog kog se kaže da je „ljubav prema novcu korjen sveg zla“ – ne novac, već ljubav prema novcu, to jest shvatanje novca kao cilja. Kada se novac voli kao cilj, onda se on voli onoliko koliko i osoba, ili više od nje.Voli se više čak i od toga da se čini prava stvar, što uvijek treba da djeluje kao ograničenje naše težnje ka bogatstvu.

- *Pohlepa pojačava samu sebe*. Što se više osoba predaje osjećanjima pohlepe, to više ta osjećanja rastu. Što se više postupa na osnovu osjećanja pohlepe, to postaje teže da se odupre pohlepi u budućnosti.
- *Pohlepa je ekspanzivna*. Pohlepa se nikada ne može zadovoljiti. Kada nešto želimo iz pohlepe, zamišljamo da ćemo biti zadovoljni samo ako dobijemo tu jednu stvar (ovaj bonus, ovaj veliki profit). Ali pošto dobijemo tu stvar, nezadovoljni smo i treba nam još više.
- *Pohlepa je samodestruktivna*. Pohlepa navodi na radnje koje umanjuju mogućnost dugoročnog sticanja i očuvanja bogatstva. Kao što je „poštenje najbolja politika“, tako je i pohlepa u stvari najgora politika za stricanje bogatstva.
- *Pohlepa dovodi do drugih mana*. Pohlepa (ili „škrktost“) tradicionalno se smatrala jednom od sedam smrtnih grehova, mana koja predstavlja osnovni izvor drugih mana. (Na osnovu teorije o sedam smrtnih grehova, sve ljudske mane mogu se pratiti unazad do sedam glavnih mana: pohlepa, blud, gnev, lenjost, zavist, proždrljivost i gordost).) Pohlepa najčešće dovodi do kriminalnih radnji; i, kao što znaju forenzičke računovođe, kriminalna radnja obično se može utvrditi i pratiti jer za sobom povlači razne vrste drugih ispada i mana.

Jasno je da je pohlepa naročito štetna i opasna ljudska mana. Ona lako može da utiče na računovođu i, zaista, zabrinutost za nezavisnost revizora u velikoj mjeri predstavlja zabrinutost da se zaštiti revizorovo „traženje i otkrivanje istine“ od mogućih efekata pohlepe, bilo njegove bilo tuđe.

Zato revizor mora da upotrebljava svoju profesionalnu vještinu koja zahtijeva pažljivo rasuđivanje u okolnostima u kojima veoma velike sume novca zavise od zaključka koji on donese. On je svojom profesijom obavezan da „traži i otkriva istinu“, te na taj način igra ulogu „javnog budnog čuvara“. Ali da bi on to uradio, ključno je da nije pod uticajem pohlepe, a za to je potrebna etika.

Međutim, mora se pošteno priznati da ova uloga „javnog budnog psa“ ne počiva isključivo na revizoru ili javnom računovođi. Naravno, rukovodstvo je podjednako obavezno da postupa sa integritetom: rukovodstvo snosi primarnu odgovornost za korporativne kriminalne radnje. Ipak, i drugi moraju da odigraju svoje uloge. Na primjer, Džordž Staubus (George Staubus) nedavno je istakao da profesori računovodstva imaju posebnu odgovornost u pogledu računovodstvene samoregulacije i reforme, jer oni neće biti oštećeni reformkama, te se zato (da iskoristimo ekonomsku metaforu) mogu posmatrati kao „jeftini proizvođači“ reforme.

Akademci bi, zaklonjeni akademskom slobodom i zaštićenim izvorom prihoda , mogli da budu „jeftini proizvođači“ aktivnosti orijentisane ka reformi. Možemo razumjeti pritiske na korporativne računovođe da se odupru reformama koje favorizuju javni interes i znamo pod kakvim su pritiskom revizori od strane svojih klijenata koji plaćaju nadoknade

u postojećim uslovima. Oni vide reformu kao veoma skupu – ako uopšte i pomisle na reformu. Oni bi bili skupi proizvođači, tako da je razumljivo što ne ulaze na to tržište. Ako reforma treba da potekne iz šire računovodstene profesije, a ne od državnih regulatornih tijela, ona, prema ovom stavu, treba da potekne iz akademskih krugova. Akademci treba da zauzmu stavove o stvarima u koje vjeruju, kao što je teorija računovodstva orijentisanog ka investitoru, problem pristrasnosti revizora ili nejednakosti u poreskim zakonima, i da pišu i govore o svojim pozicijama kao da smo uvjereni u izglede za uspjeh. Šta možemo da izgubimo? Nije li to naša dužnosti?[48]

Sstaubus takođe smatra da FASB ima neku vrstu uloge „budnog čuvara" i krivi ga što omogućava da se suviše pažnje poklanja korporativnim interesima i političarima kada traže input u pogledu predloženih standarda: stavovi investitora treba da budu mjerodavni On okrivljuje i FASB za doprinos želji korporativnog rukovodstva za „jasno definisanim" stanardima i detaljnom pristupu računovodstvu, umjesto preuzimanja vodećeg mjesta u promovisanju računovodstva zasovanog na principima.

Ipak, računovođe su najvažniji „budući čuvari" jer je to, u određenom smislu, jedini razlog njihovog postojanja manjine". Međutim, uvidjeli smo da se stvarnost prilično razlikuje od ovoga. zbog četiri jasna i važna razloga, etika je suštinska za računovodstvo. Etika je svojstvena za samu računovodstvenu profesiju. Računovodstvo se suočav sa četiri „problema", koje smo detaljno razmatrali:

- Računovođe ne plaćaju oni čije interese revizori treba da zastupaju, a to se ne može riješiti propisima.
- Računovodstvo je profesija kojoj nedostaju istorija, tradicija i samorazumijevanje koje odgovara profesiji.
- Računovođe moraju da govore istinu na način koji je adekvatan u određenim okolnostima, te im je tako potrebno unutrašnje opredjeljenje ka istini.
- Računovođe moraju da služe kao budni čuvari" tržišta, te na taj način moraju posebno da budu otporni na pohlepu i pohlepnost.

Ali etika obezbjeđuje „rješenje" za svaki od ovih problema. Posvećenost etičkim idealima profesije potrebna je ukoliko računovođa treba: da, iznad svega, pruža usluge anonimnom investitoru (u reviziji); da radi na samorazumijevanju koje je potrebno profesionalcu; da teži istini u okolnostima koje se mijenjaju; i da se odupre čarima pohlepe, tako da uspje da bude „budni čuvar" moderne tržišne ekonomije.

Naš argument je bio taj da je etika suštinska za računovodstvo. Naš cilj je bio da jasno prikažemo prirodu računovodstvene profesije, tako da njen etički karakter bude očigledan. Ako se prihvati ovaj zaključak, onda je sledeći korak razmatranje šta tačno etika znači za računovodstvenu profesiju.

Ilustrativni pravni predmet

Predmet *United States v. Arthur Young*, 465 U.S. 805 (1984) bavi se time da li je revizorska firma Arthur Young bila dužna da preda IRS-u radnu dokumentaciju o obračunatim a nenaplaćenim porezima, koju je koristila prilikom procjene potencijalne poreske obaveze za Amerada Hess korporaciju (Amerada). Prilikom rutinske revizije Amerade, IRS je ot-

48 Staubus, *op.cit.*, str. 14

krio nešto što je smatrao sumnjivim plaćanjem sa „posebnog računa isplate", nakon čega je pokrenuta krivična istraga protiv Amerade. Služba inernih prihoda izdala je sudski poziv Arthuru Youngu da podnese radnu dokumentaciju, a Amerada je dala Youngu instrukcije da to čini. Okružni sud je proglasio dokumentaciju „relevantnom" za istragu IRS-a, u skladu sa relevantnim zakonom kojim se ovlašćuju takve istrage, te je zato zahtjevao od Yuanga da preda dokumentaciju, Apelacioni sud se složio sa nalazima o relevantnosti, ali je otkrio da je radna dokumentacija potpadala pod nicijalni, takozvani imunitet proizvoda rada, kojim se štite radna dokumentacija i drugi instrumenti profesionalnog rada računovođe. Ovaj imunitet se traži od suda, po analogiji sa sličnim imunitetom za advokate, priznatim u predmetu *Hickman v. Taylor*, 329 U.S. 495 (1947). Apelacioni sud je utvrdio da IRS, iako je pokazala relevantnost, nije pokazala dovoljan osnov za prevazilaženje ovog imuniteta. Vrhovni sud je bio saglasan sa nižim sudovima u pogledu relevantnosti, ali je odbacio činjenicu da je radna dokumentacija računovođa zaštićena bilo kakvim imunitetom „proizvoda rada".

Prilikom odbacivanja ove vrste imuniteta, Vrhovni sud je morao da utvrdi, negativno, da odnos računovođa – klijent nije analogan odnosu advokat – klijent i, pozitivno, da računovođa igra ulogu koja bi tu vrstu imuniteta učinila neprikladnom. Stoga je predmet od velike važnosti jer u zakonu postavlja karakterizaciju onoga što smo nazvali „funkcijom" računovođe. Ključni odlomak iz predmeta Hikman jeste sledeći:

Istorijski posmatrano, avokat je službenik suda i obavezan je da radi s ciljem unapređenja pravde vjerno štiteći legitimne interese svojih klijenata. Međutim, pri vršenju različitih dužnosti ključno je da advokat radi uz određeni stepen privatnosti, oslobođen nepotebnog nametanja suprotnih strana i njihovih savjeta. Ispravna priprema klijentovog slučaja zahtjeva da on sakupi informacije, razdvoji ono što smatra relevantnim od nerelevantnih činjenica, pripremi svoja pravna tumačenja i planira svoju strategiju bez bespotrebnog ometanja. Ovo je istorijski i neophodan način na koji advokati postupaju u okviru našeg pravnog sistema s ciljem unapređenja pravde i zaštite interesa klijenta.

Napomenimo to da Hikman oblikuje imunitet na pretpostavci da advokat postupa u određenom povjerenju „štiteći legitimne interese svojih klijenata" i radi „zaštite interesa klijenta". To jest, da advokat u suštini ima povjerljiv odnos sa klijentom. Upravo je to razlog zbog kog Vrhovni sud odbacuje činjenice vezane za računovođe:

Hikmanova doktrina proizvoda rada zasnivala se na privatnoj ulozi advokata kao klijentovog savjetodavca i zastupnika od povjerenja, lojalnog predstavnika čija je dužnost da izloži klijentov slučaj u najpovoljnijem mogućem svijetlu. Nezavisni ovlašćeni javni računovođa obavlja različitu ulogu. Ovjeravanjem javnih izvještaja, koji zajendički oslikavaju finansijski status korporacije, nezavisni revizor preuzima javnu odgovornost koja prevazilazi svaki poslovni odnos sa klijentom. Nezavisni javni računovođa koji obavlja ovu posebnu funkciju duguje krajnju vjernost povjeriocima i akcionarima korporacije, kao i investicionoj javnosti. Funkcija „javnog budnog čuvara" zahtjeva da računovođa održi potpunu nezavisnsot od klijenta u svakom trenutku i potpunu vjernost povjerenja javnosti. Da bi se tumačenja klijentovih finansijskih izvještaja od strane ovlašćenog javnog računovođe izuzelo od objelodanjivanja, bilo bi potrebno ignorisati značaj uloge računovođe kao nezainteresovanog analitičara koga javnost obavezuje.

Ne možemo prihvatiti stav da će integritet tržišta hartija od vrijednosti biti ugrožen zbog odsustva neke zaštite radne dokumentacije računovođa o obračunatim a nenaplaćenim porezima. Apelacioni sud je očigledno strahovao da bi, tamo gdje IRS treba da ima pristup radnoj dokumentaciji o obračunatim a nenaplaćenim porezima, korporacija mogla da dođe u iskušenje da sakrije od revizora određene materijalne informacije relevantne za ispravnu evaluaciju njenih finansijskih izvještaja. Ali nezavisni ovlašćeni javni računovođa ne može se zadovoljiti prikazima korporacije po kojima su njena rezervisanja za obračunate a nenaplaćene poreze adekvatna; revizor ima moralnu i profesionalnu obavezu da sam za sebe utvrdi, onoliko koliko je moguće, da li su potencijalne poreske obaveze korporacije tačno prikazane. Ako bi revizor bio uvjeren da je obim ispitivanja bio ograničen nevoljnošću rukovodstva da objelodani stvari koje se odnose na rezervisanja za obračunate a nenaplaćene poreze, on ne bi mogao da da pozitivno mišljenje u pogledu računosti finansijskih izvještaja korporacije. Umjesto toga, od revizora bi se tražilo da da mišljenje sa rezervom, negativno mišljenje ili uzdržavanje od mišljenja, obavještavajući time investicionu javnost o mogućim potencijalnim problemima svojstvenim za finansijske izvještaje korporacije. Odgovorno korporativno rukovodstvo ne bi rizikovalo mišljenje sa rezervom korporativne finansijske pozicije poreskog obveznika da bi omogućilo pokrivanje sumnjivih pozicija evidentnih u prethodnim poreskim prijavama.Na taj način, obaveza nezavisnog revizora da služi javnom interesu obezbjeđuje očuvanje integriteta tržišta hartija od vrijednosti, bez potrebe za imunitetom proizvoda rada za radnu dokumentaciju računovođa o obračunatim a nenaplaćenim porezima.

Napomenimo da sud prvo daje obrazloženje na osnovu prirode računovodstva, a da potom obrazlaže na osnovu posledica doktrine. Sudska fraza „javna odgovornost koja prevazilazi svaki poslovni odnos sa klijentom“, odnosi se na ono što smo identifikovali kao profesionalni stav za računovođe. Tvrdnja da „nezavisni javni računovođa koji vrši svoju posebnu funkciju duguje krajnju vjernost povjeriocima i akcionarima korporacije, kao i investicionoj javnosti“ odgovara onome što smo identifikovali kao altruizam računovođe. Ono što sud naziva „funkcija javnog budnog čuvara“ upravo je ono što smo pominjali kao funkciju računovođe koji obezbjeđuje nužne uslove povjerenja za stabilno poslovanje tržišta. Ova „funkcija“ ili „ditinktivni zadatak“, čini osnovu za izvođenje zaključaka o distinktivnim vrlinama računovođe. Napomenimo na kraju da se sudsko mišljenje, da bi iskazivanje svakog „imuniteta proizvoda rada“ za radnu dokumentaciju računovođe na najbolji način doprinijelo potpunom objelodanjivanju od strane kompanija, zasniva na pretpostavci da se računovođe pridržavaju svoje „moralne i profesionalne“ obaveze da „utvrde za sebe, onoliko koliko je moguće, da li su potencijalne poreske obaveze korporacije tačno prikazane“, što odgovara „dužnoj pažnji“ (dju dilidžens, due diligence).

2. RAČUNOVODSTVENA ETIKA I NJENA VAŽNOST U RAČUNOVODSTVENOJ PROFESIJI

2.1. Računovodstvena profesija i etički kodeks računovođe

Početkom industrijske revolucije započeo je i razvoj računovodstvene profesije. Daljnji razvoj je uvjetovao tehnološki napredak i informatizacija te sve veći zahtjevi globalnog tržišta. Zanimljivost računovodstvene profesije ogleda se u činjenici da je podložna kontinuiranom usavršavanju iz specijaliziranih područja te je prisutna kako u privatnom tako i u javnom sektoru (Dražić-Lutilsky i sur., 2010). Računovodstvenu profesiju čini različitom od ostalih profesika činjenica prihvaćanja odgovornosti i njenzinog djelovanja u javnom interesu.

Prema Dražić-Lutilsky i sur. (2010) možemo izdvojiti četiri područja djelovanja računovodstvene profesije, i to:

- privatno računovodstvo – odnosi se na banke i privatna preduzeća
- javno računovodstvo – ovlašćeni revizori u revizorskim tvrtkama
- računovodstvo neprofitnih organizacija (bolnice, udruženja) i državno računovodstvo (državne službe, lokalna uprava i samouprava) te
- obrazovanje – sveučilišta i znanstveni instituti.

U računovodstvenoj profesiji etički problemi uključuju dvije poteškoće koje su međusobno povezane. Jedna se odnosi na pitanje kakva je narav računovodstvenog podatka u smislu jeli to privatno ili javno dobro, a druga poteškoća proizilazi iz asimetrično raspoređenih računovodstvenih podataka između onih koji imaju korist od poslovanja tvrtke (Krkač i sur., 2011). Svaki računovođa koji svoj posao shvaća ozbiljno dužan je djelovati u skladu s važećim zakonima, propisima i u skladu s računovodstvenom profesijom.

Cilj računovodstvene profesije ispunjen je ako su zadovoljena sljedeća četiri zahtjeva, i to: pravovaljanost, informacija, profesionalizam, kvaliteta pruženih usluga i povjerenje (Dražić-Lutilsky i sur., 2010). Računovođe na rukovodećim mjestima svojim primjerom moraju pokazati važnost poštovanja etičkog poslovanja.

Poslovna etika odnosi se na svojevrsnu odgovornost u društvenom i poslovnom smislu te predstavlja primjenu principa etike na ponašanje u svakodnevnom poslovanju (Dujanić, 2003). Iz tog poimanja definicije etike možemo izvesti pojam računovodstvene etike kao jedan njenzin uži dio.

Računovodstvenu etiku definišemo kao skup opše prihvaćenih moralnih normi zasnovanih na etičkim vrijednostima potrebnih prilikom sastavljanja i prezentiranja finansijskih informacija vezanih za pojedinu instituciju ili preduzeće. Kao takva etika obuhvata situacije koje nisu pod okriljem propisa i zakona te nameće osjećaj veće odgovornosti prilikom izbora dobroga ili lošega.

Područje računovodstvene etike obuhvaća načine na koji se podaci prikupljaju i istražuju, njihovu analitičku raščlambu, pripremanje financijskih izvještaja i njihovu konačnu distribuciju korisnicima (Krkač i sur., 2011). Svako od navedenih područja podjednako je zahtjevno te je nužno raspolagati velikom količinom znanja, kontinuirano se usavršavati jer su sva ta područja podložna promjenama zakonodavstva.

Osnovni principi etike profesionalnih računovođa su objektivnost, integritet, profesionalna osposobljenost, poverljivost i profesionalno ponašanje (Malinić, 2011).

Međunarodna federacija računovođa (International Federation of Accountants – IFAC) osnovana je 1977. godine te danas predstavlja oko 2,5 milijuna računovođa iz raznih područja poslovanja iz 129 država diljem svijeta.[49] Da bi seosigurale pouzdane i transparentne informacije i da bi se zaštitio javni interes, Međunarodna federacija računovođa propisuje potrebna znanja, profesionalne vrijednosti, stavove i etiku računovodstvene profesije na međunarodnoj razini. Krajem dvadesetog stoljeća Međunarodna federacija računovođa je u okviru svog djelovanja putem Odbora za međunarodne standarde etike za računovođe[50] razvila Kodeks etike za profesionalne računovođe (Code of etihcs for professional accountants). Podloga za razvoj ovog Kodeksa je bio Kodeks Američkog instituta ovlaštenih javnih računovođa – AICPA.[51] Pridružene članice IFAC-a su i Institut sertifikovanih računovođa Crne Gore (ISRCG) i Institut računovođai revcizora Crne Gore (IRRCG).

Svrha Kodeksa etike za profesionalne računovođe je da bude svojevrstan okvir profesionalnog ponašanja računovođa s ciljem zaštite i jačanja profesionalne discipline. Kodeks omogućava smanjivanje razlika u pravnoj regulativi, kulturi i jezicima te omogućava shvaćanje važnosti profesionalnih vrijednosti za donošenje prosudbi u najboljem interesu profesije. Kodeks etike za profesionalne računovođe uključuje potrebna znanja, odgovornost za pružanje informacija široj javnosti, potrebne standarde za ulazak, zadržavanje i izlazak iz profesije te ne i manje važno potrebu za javnim potvrđivanjem rada računovodstvene profesije.

2.2. Donošenje etično ispravne odluke

Donošenje etično ispravne odluke prolazi kroz više faza svijesti pojedinaca. Odlučiti kako ispravno postupiti kada nastupi nemoralna situacija nije nimalo jednostavno. Ponekad jedna odluka u određenoj situaciji može se činiti moralno ispravna dok u drugoj može biti nekorktna.

Aleksić (2007) ističe četiri moguća pristupa za donošenje etične odluke:

49 Handbook of Code of Ethics for Professional Accountants, 2013, New York International Ethics Standard Bord for Accountants (www.ifac.org)

50 Engl. International Ethics Standard Bord for Accountants (IESBA)

51 Eng. American Institute of Certified Public Accountants (Ovo udruženje sprovodi certificiranje računovođa i revizora u ovlaštene javne računovođe te njihovo kontinuirano stručno usavršavanje)

- na temelju procjene odabire se ona odluka koja će za najveći broj sudionika u poslovnom procesu donijeti najmanje liš ishod
- najmoralnija je ona odluka koja pojedincu donosi najviše koristi te je kao takva i najprihvatljivija
- donošenjem odluke ne smiju se narušiti prava drugih osoba u procesu
- odluka koja je i najprihvatljivija treba se temeljiti na principima pravednosti, nepristrasnosti i jednakosti.

Postoji razlika između pogršno donesene, ali etički odmjerene odluke i svjesno donesene odluke sa svrhom da se iskrive stvarni financijski pokazatelji. I jedna i druga ztječu u većini slučajeva na poslovni rezultat, ali glavna razlika leži u činjenici da u prvom slučaju nakon ponovne procjene situacije nastoji se ispraviti doneseni sud u korist ponovnog moralnog preispitivanja odluke. U drugom slučaju izbjegava se ponovno preispitivanje donesene odluke ili se nastoji upotpunosti zataškati razlog donošenja odluke. Posljedice nekvalitetnog financijskog izveštavanja mogu biti ozbiljne jer ne utječu samo na vlasnike poduzeća zbog gubitka očekivanih prinosa od dividendi i kapitalnih dobitaka već i na zaposlene zbog mogućeg smanjenja plaće, na tržište kapitala jer se javlja nepovjerenje, na državu jer se vrši utaja poreza, na kreditore zbog gubitka prinosa od kamata i uloženog kapitala, na naciolnu ekonomiju jer se smanjuju investicije i bruto društveni proizvod, raste nezaposlenost pa i na samu računovodstvenu profesiju jer se narušava kredibilitet (Malinić, 2011).

2.3. Neetično ponašanje u računovodtsvenoj profesiji

Računovodstvenim podacima kojima se manipulira pojedinci unutar poduzeća dovode se u zabludu na način na koji oni ne žele biti obmanuti. Tu se radi o povjerenju, sukobu interesa, povjerljivosti podataka te zviždanju[52] (Krkač i sur., 2011). Okolnosti koje mogu stvoriti prijetnje za profesionalne računovođe prilikom odlučivanja uključuju između ostalog neprimjerenu upotrebu imovune dane na korišćenje koja je u vlasništvu poduzeća ili institucije, postojanje financijskog interesa kod poslodavaca, prihvaćanje vrijednih darova, prijetnje otkazom ili bilo koji drugi vanjski pritisak od strane poslovnih partnera poslodavaca. Prema Kodeksu etike za profesionalne računovođe mjere zaštite mogu ukloniti ili barem ublažiti prijetnje na prihvatljiviju razinu. Neke od tih mjera su jake interne kontrole, primjereni disciplinski postupci, politike praćenja kvalitete roba, sustavi nadzora računovođa, pravodobno informiranje ostalih zaposlenika o načinu rada i politikama poslovanja, zapošljavanje kompletnog osoblja, naglašavanje važnosti etičkog ponašanja svih zaposlenika, a ne samo računovođa.

Postupci koje računovođe mogu obavljati i na taj način utjecati na poslovni rezultat i profitabilnost, a da ne narušavaju načela etičnosti i zakonom dozvoljene granice su izbjegavanje ili ubrzavanje otpisa potraživanja, izbor vijeka trajanja i metode otpisa imovine, metode vrednovanja zaliha, dugoročna rezerviranja, procjene vrijednosti dugotrajne imovine.

U skladu sa načelom opreznosti valja voditi računa da s eu uvjetima neizvjesnosti

52 Zviždanje predstavlja postupak pojedinaca usmjeren ka javnom upozoravanju na nezakonite ili neetične aktivnosti u poslovanju bez obzira na posljedice sa kojima se mogu suočiti zbog takvih postupaka.

poslovanja gubici ne podcjenjuju, a dobici ne precjenjuju (Žagar i ur., 2008). Ponekad kako bi se ispunili zahtjevi nadređenih prelazi se preko neispravnih i sumnjivih računovodstvenih operacija poput poreznih prijevara, namještanja poslovnog rezultata, neispravnih obračuna. Jedan od razloga takvog ponašanja može se temeljiti u činjenici za dokazivanjem samog računovođe ili se takve radnje čine zbog straha od degradiranja ili otpuštanja. Kada je riječ o takvom neetičnom ponašanju rukovoditelji moraju provesti odgovarajuće disciplinske mjere koje trebaju biti primjer drugima.

Zbog strateških razloga financijski računovođe često manipuliraju financijskim rezultatima i pogrešno ih interpretiraju te zbog toga bivaju sankcionisani od svojih strukovnih udruženja (Krkač i sur., 2011). Stoga se Kodeksom etike za profesionalne računovođe obrađuje taj segment računovodstvene profesije te se ističe važnost neovisnosti revizorskog tima prilikom obavljanja postupka revizije i izražavanja svog profesionalnog mišljenja. Nitko od sudionika u postupku revizije ne bi smio imati izravni ili neizravni financijski interes kako ne bi nastala prijetnja vođena osobnim interesom.

Važno je istaknuti i izdvojiti da revizija kao ključno područje javnog računovodstva priskrbljuje profit na temelju poreznog savjetovanja i na temelju pružanja ostalih savjetodavnih usluga svojim klijentima te na taj način djeluju u korist svoga klijenta, a ne općeg dobra. S obzirom na tu činjenicu i ako računovođe koje država licencira kao revizore imaju svoju obavezu prema klijentu, državne institucije smatraju da ipak imaju dužnost prema općem dobru i po tome obavezu prijavljivanja svih oblika prijevara (Krkač i sur., 2011).

Glani pokretač neetičkog ponašanja najčešće leži u nastojanjima ka većoj ambicioznosti što za posljedicu ima povećanje u većini slučajeva osobne koristi ili zbog pritiska nadređenih da se ostvare pozitivni financijski rezultati u šti kraćem vremensko razdoblju.

Kao primjer neetičkog ponašanja iz prakse može poslužiti slučaj kada su tri javne svjetske računovodstvene tvrtke[53] optužene za malverzacije s putnim troškovima. Naime, iako su u putničkim agencijama imali sklopljene ugovore u kojima su bili navedeni rabati od 40% i drugi popusti, svojim klijentima su naplaćivali pune iznose prijevoznih karata, rent-a cara i hotelskog smješatja (Ćorić i Jelavić, 2009). Takvi i slični skandali posljednjih godina poljuljali su povjerenje u računovodstvenu profesiju te su pridonijeli jačanju važnosti financijskog izvještavanja i njenzinoj kvaliteti. Pojam neetičnosti najčešće je predmet razmatranja prilikom financijskog izvještavanja koje obuhvaća neprovođenje vremenskih razgraničenja prihoda, netočno prikazivanje poslovnog rezultata sa svrhom da se plati manji porezt na dobit ukoliko se radi o obvezniku poreza na dobit ili prilikom izbjegavanja pojedinih knjiženja koja utječu na financijski rezultat. U takvim i sličnim situacijama ono etično u računovođi treba prevagnuti i izaći na vidjelo. Puno puta smo svjedočili činjenici da doneseni zakoni nisu uvijek etični kao i činjenici da s eponekad etično ponašanje protivi zakonu (Dujanić, 2003). Ažurna dokumentacija daje uvid u stvarno financijsko poslovanje te pruža dokaze za donošenje prosudbe profesionalnih računovođa, stoga pronaći granicu etično ispravne odluke nije nimalo lak Gledajući globalno pad povjerenja u financijsko izvještavanje generalno povećava rizik ulaganja za investitore, financijski tokovi se usporavaju, a to naposljetku utječe i na smanjenje efikasnosti tržišta kapitala (Malinić, 2011).

53 Price Waterhouse Coopers, KPMG i Ernest & Young

3. KNJIGOVODSTVO I ETIKA

Svako ko je ozbiljno zainteresovan za etiku u poslovanju brzo zaključi da knjigovođe u svojim rukama drže ključ, možda čak i centralne uloge u igri. Ta uloga, međutim, postaje sve kontrovernija.

Problamatika koju razmatra jedan od najprestižnijih engleskih novinara, može se sagledati na bar dva nivoa.

Na opštem nivou, prilog Endrua Džeka (Andrew Jack) ispituje izazove sa kojima se sukobljava duh samoregulisanja u ovoj oblasti poslovanja, koja prolazi kroz period brzih promjena. On je dugo i pažljivo posmatrao položaj, stavove i tehnike knjigovođa u Velikoj Britaniji. On se bavi stvarnim, praktičnim problemima sa kojima se suočava oblast knjigovodstva, kao i njenim reakcijama na te probleme.

Očigledno je da su rukovodioci korporacija u poziciji da vrše veliki pritisak na svoje knjigovođe, što je, kako pokazuje ovaj članak, uvećalo privlačnost kreativnog knjigovodstva.

Tu je i važan dio o knjigovodstvu kao poslovanju, u kojem postoji veliki broj pitanja, kako za rukovodioce tako i za knjigovođe.

Revizorski konflikti pokreću zanimljiva pitanja o odnosima u knjigovodstvenoj profesiji kao i o odnosima sa upravnim odborima kompanija. Očigledno, važna je nezavisnost u radu. No, što se događa kada revizori insistiraju na svom stavu koji je u direktnoj suprotnosti sa stavom upravnog odbora? Jedno od rješenja je da budu zamjenjeni. Kolika je, onda, cijena nezavisnosti?

U cijlu u kojem se razmatraju i drugi sukobi interesa, ukazano je na opasnosti i teškiće koje se javljaju u procesu širenja aktivnosti knjigovodstvenih preduzeća. Ovo pitanje ponovo je pokrenuto dalje u poglavlju uz zanimljiv komentar jednog člana etičke komisije: „Pravnici se povlače iz slučajeva koji uključuju sukob interesa. Njih rješavaju knjigovođe".

Segment u kojem se razmatra vrijeme promjena poriče da je u bliskoj prošlosti postojao miran period kada se nije postavljalo pitanje integriteta.

Tu je i važan dio o reagovanju profesije u kojem se govori o radu Odbora za standardizaciju knjigovodstva (Accounting Standards Board) i njegovim naporima da riješi etičke probleme.

Literatura o etici u knjigovodstvu – i drugim profesijama uopšte – štura je. Kao da se pretpostavlja da prakse profesija – ponosnih nosilaca etičkih kodeksa - nijesu tako relativne ili zanimljive – možda ni tako sumnjive – kao prakse poslovanja. Ovo polje zahtijeva ozbiljnije razmatranje.

Slika knjigovođe iz skečeva Montija Pajtona (Monty Payton) iz sedamdesetih godina prikazuje sivog, nemaštovitog i dosadnog čovjeka, prije svega opreznog, okrenutog prošlosti i veoma umjerenog. Ali, krajem osamdesetih taj konzervativizam je zamijenilo nešto mnogo agresivnije.

3.1. Kreativno knjigovodstvo

Važan uticaj na knjigovodstvo je izvršila promjenljiva priroda tržišta akcija. Pritisak investitora da se poveća profit i učvrsti završni bilans rastao je kao nikad prije. To je pomoglo da se osigura postojanje zdrave potražnje za akcijama stvarajući prostor za kupovinu dodatnih akcija[54], smanjujući potrebu za pozajmicama od banaka i pomažući da se opravdaju akvizicije ili da se ojača odbrana od grabljivih korporacija u potrazi za žrtvama koje će preuzeti.

Odgovor na to bio je razvoj brojnih tehnika kreativnog knjigovodstva koje su raskinule sa oprezom iz prošlosti i odbacile dotadašnji naglasak na istinitom prikazivanju finansijskog stanja kompanije. Njegovo mjesto zauzeo je niz postupaka pomoću kojih su rađeni mnogo bolji kratkoročni prikazi poslovnog uspjeha korporacije – na štetu akcionara koje je više zanimala budućnost, i to ona dalja od nekoliko mjeseci.

Ovu maniplaciju su omogućavali i veoma blagi zakonski propisi: zakon o kompanijama ne sadrži mnogo odredaba koje regulišu podnošenje finansijskih izvještaja, osim one u kojoj je nejasno definisan zahjev za podnošenje „istinitog i poštenog" obračuna profita i gubitaka i završnog bilansa. Ovo se posebno odnosi na vrijeme prije nego što je osamdesetih godina Evropska zajednica uvela propise o računovodstvu.

Postojali su standardi koje je stvorila profesija, preko Komiteta za standardizaciju knjigovodstva. Ali pravni status tih propisa je bio nesiguran, a Komitet je krajem decenije morao da bude radikalno reorganizovan, pošto su kompanije odbijale da se saglase sa njegovim sve protivrječnijim smjernicama.

Uopšteno govoreći, zahvaljujući prećutnom odobravanju pravnika i profesionalnih savjetnika, naglasak je više stavljen na slovo nego na duh standarda; više na pravnu formu nego na sadržaj finansijske transakcije.

Mogao bi se sačiniti gotovo beskonačan spisak primjera, od kojih su mnogi stvoreni samo da bi se izbjegla nova pravila uvedena da se spriječe zloupotrebe. Napori usmjereni na smanjivanje visine duga – i rizika od povrede bankovnih sporazuma – proizveli su vanbilansne finansije, prodajne aranžmane i aranžmane o zakupu na određeno vrijeme[55] i instrumente „kvaziakcijskog" kapitala kao što su konvertibilne obveznice zadužene na sve i svašta, osim na ime konkretnog dužnika. Aktiva bilansa je „naduvavana" pomoću nematerijalne imovine kao što je zaštićena robna marka proizvoda, izračunavana pomoću sumnjivih metoda procjene.

Stvarne su „filijale koje nemaju status filijala", što je omogućilo da se iz jedinstvenog računa isključe kompanije koje stvaraju gubitke: „vanredne stavke" kojima se iz prikazanog profita isključuju troškovi; „cirkularne transakcije" za „naduvavanje" profita prodajom imovine koja se u knjigama godinama vodi po prastarim cijenama, knjiženjem razlike do prodajne cijene i skoro trenutnim ponovnim otkupljivanjem te iste imovine; odredbe o preakviziciji koje kasnije mogu diskretno da se iskoriste za podizanje profita.

54 *Rights issue* – Čin kojim se akcionarima dozvoljava da kupe dodatne akcije u kompaniji po niskoj cijeni, obično prema broju akcija koje već posjeduju – na primjer jedna akcija za svake dvije koje već posjeduje. *Isto.*

55 *Lease-back* – Aranžman po kojem se prodaje imovina (na primjer zemljište, mašine), a zatim uzme pod zakup od novog vlasnika radi korišćenja, uz naknadu za zakupninu. *Isto.*

Ova sredstva su stvarala ružnu sliku o knjigovođama i knjigovodstvu. Često se zaboravlja da su, po zakonu, direktori – a ne knjigovođe – odgovorni za istinit i pošten obračun. Pri tom, obračun moraju da odobre revizori. Pored njih, i mnogi direktori, knjigovodstveno osoblje kompanije, finansijski inženjeri u bankama i drugi spoljni savjetnici kompanija su prošli obuku kod velikih knjigovodstvenih firmi.

Ne postoji jedinstven način za prikazivanje finansijske informacije. Ali, veliki broj knjigovođa bi se saglasio da se osamdesetih godina klatno previše zanjihalo i udaljilo od poštenog finansijskog izvještavanja. porast kreativnog knjigovodstva u najmanju ruku odražava neadekvatnost knjigovodstvenih standarda.

Ozbiljniji problem predstavlja spremnost revizora da se povuku pred komercijalnim pritiskom i da uzmu u obzir informacije koje favorizuje rukovodstvo kompanije. Najgore je što postoje i slučajevi saučesništva knjigovođa i rukovodilaca, a sve na račun akcionara. To pokazuje kako ova profesija mijenja svoj oblik transformišući se u agresivan poslovni sektor koji se sve više šir.

3.2. Knjigovdstvo kao poslovanje

Poslednjih godina kompanije su bile izložene novom znatnom pritisku, ali su se odigrale i neke fundamentalne promjene koje su uticale na knjigovodstvene firme. Jedna od najznačajnijih odigrala se kasnih šezdeseetih godina kada su profesionalna tijela ublažila restrikcije koje su ograničavale broj partnera firme. Neke su već bile počele da zaobilaze pravila stvarajući poluatonomna regionalna partnerstva, vako sa partnerima ispod maksimalnog broja. Coopers & Lybrand iz Velike Britanije 1993. godine imao je više od 700 partnera. Trideset najvećih firmi imalo je više od dvadeset partnera. Redovni sastanci svih vlasnika u firmi, koji se održavaju radi određivanja politike, postali su stvar prošlosti. Tu ulogu su preuzeli rukovodeći komiteti i složeni informativni sistemi.

Drugu važnu promjenu predstavljalo je ublažavanje restrikcija u pogledu marketinga početkom osamdesetih godina. Nakon talasa početnih, ambicioznih reklamnih kampanja nejasne vrijednosti – uključujući i televizijske – proredio se običaj davanja javnih izjava. Alimarketing je postao složeniji i agresivniji. To odražava i oštrija klima u konkurenciji između firmi. Jedan knjigovođa nedavno je prokomentarisoa da bi, u slučaju da je u prošlosti čuo dvojicu rukovodilaca koji se, putujući zajedno vozom, žale na svoje revizore, odmah pozvao datu firmu i upozorio je. Sada bi, kaže on, stupio u kontakt sa tom firmom da bi je pridobio za klijenta.

treći relevantan faktor je sve veća raznolikost firmi. Mnoge od njih se više ne predstavljaju kao knjigovođe, već kao konsultanti ili poslovni savjetnici. Već dugo postoje pojmovi poput: poreski savjeti, pružanje računovodstvenih usluga bez kontrole završnog računa, savjeti u pogledu nesolventnosti i menadžmenta. Praksa je postala mnogo raznovrsnija – i profitabilnija – od samog jezgra tradicionalnog knjigovodstva. Sada se nude i aktivnosti kao što je zapošljavanje rukovodećeg kadra, menadžment finansijskih sredstava, konsalting za pitanja zaštite životne okoline, savjeti u vezi sa penzijama i ekonomska predviđanja.

unakrsna prodaja drugih usluga klijentima za koje se vrši kontrola poslovnih knjiga postala je izuzetno važna. Srazmjerno se širio i prostor za pojavu sukoba interesa. To se

odrazilo u blažim propisima koji se odnose na ovu profesiju iz 1991. godine,k koji su omogućavali da do 25% partnera u firmi ne budu ovlašćene knjigovođe.

Početkom devedesetih pojavio se još jedan problem. Nakon nagle ekspanzije i znatnih izdataka na ime kancelarijskog prostora i opštih troškova, profesija se iznenada suočila sa oštrom recesijom čije su posledice podjednako pogodile knjigovodstvene firme i njihove klijente. To je dovelo do smanjenja troškova koje je izazvalo velike posledice, uključujući i smanjenje broja zaposlenih i broja partnera. Prouzrokovalo je i sve veću pojavu „kresanja cijena", odnosno nuđenja veoma niskih cijena usluga – firme su ih snižavale i ispod minimuma koji obezbjeđuje opstanak.

3.3. Revizorski konflikt

Rezultat ove sve veće komercijalizacije sažet je u šali koju je ispričao Dejvid Tvidi (David Tweedie), predsjedavajući Odbora za standardizaciju knjigovodstva, na račun svojih kolega: „U čemu je razlika između revizora i kolica za prtljag na aerodromu" Kolica imaju sopstveno mišljenje"?

Ovo gledište djelimično odražava teškoće sa kojima se suočavaju knjigovođe pokušavajući da se izbore sa sopstvenim standardima kada dopadnu šaka drugima. Sam Tvidi govori da je, kao tehnički partner KPMB Peat Marwicka, odbio da prihvati određeni način knjigovodstvene obrade nakon čega je bio izožen pritisku kompanije – klijenta i njenih advokata koji su zahtjevali da im se pokaže u kojem dijelu prezentacije standardi ukazuju da ona nije zakonita.

Konačnu odluku uvijek donose revizori, jer oni u svojim izvještajima mogu da „kvalifikuju"[56] kao neispravne obračune kompanije – klijenta i tako skrenu pažnju akcionara na postupke sa kojima se ne slažu. Jedan viši revizor nedavno je ustvrdio da su ti izvještaji o kvalifikovanim obračunima znak neuspjeha, priznanje da nije uspio pokušaj da se upravni odbor navede da promjeni mišljenje. No, pošto se sve ovakve rasprave vode iza zatvorenih vrata, drugi teško dolaze do saznanja koliko su kontroverzne politike korišćene u obračunima koji su za dlaku izbjegli da budu predmet kvalifikovanog izvještaja revizora ili nekog drugog javnog izvještaja.

Osnovni problem je u prirodi odnosa između revizora i upravnog odbora kompanije. Uobičajeno je da izvršno rukovodstvo angažuje i otpušta revizora, odlučuje o visini njegovog honorara i prima njegove detalne izvještaje. Akcionari samo dobijaju štampane obračune. U izuzetnim slučajevima imaju mogućnost da postavljaju pitanja o kontroli poslovnih knjiga na godišnjim skupštinama, ali je mala vjerovatnoća da će izvršiti znatniji uticaj bez podrške investitora.

Posledica takve situacije je da se revizori plaše da će, u slučaju da se previše usprotive, njihovo mjesto zauzeti druga firma. To bi moglo ugroziti angažman kod prestižnog klijenta sa zamašnim marketingom i drugim povlasticama. Sigurno je da će ostati bez honorara. Finansijski pritisak je još veći kada knjigovodstvena firma koja obezbjeđuje kontrolu poslovnih knjiga nudi i niz drugih usluga čija vrijednost često prelazi sam revizorski

56 *Qualified accounts (reports)* – Izvještaj revizora u kome se navodi da revizor ima neke zamjerke na račun koji je provjeravao. *Isto.*

honorar. Posledice mogu da idu i tako daleko da se revizor nađe pod pritiskom da će izgubiti i radno mjesto.Ovakav komercijalni pritisak kompanija može izvršiti i tako što će zaprijetiti „smotrom ljepotica" na kojoj će učestvovati konkurentske revizorske firme koje će konkurisati za buduće poslove kontrole poslovnih knjiga. U umjerenijim slučajevima kompanija će, tragajući za bližim stavom u vezi sa spornim pitanjima, zatražiti mišljenje drugog revizora. Tako nastaje proces „kupovine mišljenja" koji podražava stav koji favorizuje kompanija. Suparnička firma može biti liberalnija u tumačenju pravila, nadajući se da će biti angažovanja; revizora onda ubjeđuju da prihvati alternativni stav, pod prijetnojm da će izgubiti angažman.

3.4. Ostali sukobi interesa

Knjigovodstvene firme sve više šire spektar svojih aktivnosti, a sa njim raste i broj potencijalnih konflikata. Uopšteno govoreći, postoji zabrinutost da pružanje drugih usluga može biti u sukobu sa kontrolom poslovnih knjiga; u slučaju da ona dođe u opasnost biće žrtvovani i mnogi drugi honorari; isto tako, revizori će biti manje strogi prilikom pregleda i ispitivanja posla – kao što je konsalting za kompjuterske sisteme – koji vode njihove kolege iz iste firme.

Za klijenta može biti od jednake važnosti i niz pitanja u vezi sa kvalitetom drugih usluga koje pruža revizorska firma. Ako je odjeljenje za reviziju strogo, možda konsultanti neće biti voljni da u svom domenu pruže najmaštovitije opcije na krajnjim granicama prihvatljivosti zbog straha da na sebe ne navuku bijes svojih kolega.

Tu je i nategnuti odnos između čuvanja poslovnih tajni klijenta i „poznavanja rada u oblasti" koje firme agresivno reklamiraju da bi obezbijedile angažman kod konkurentskih firmi iz istog sektora. Do koje mjere prenošenje stručnosti predstavlja odavanje komercijalnih informacija konkurenata, a do koje mjere korist za novog klijenta? Dfobar primjer za to je zapošljavanje rukovodećeg kadra. Ako knjigovodstvena firma preporuči finansijskog direktora jedne kompanije – klijenta za isto takvo mjesto kod drugog klijenta, onda čini kontrauslugu prvoj kompaniji; ako odbije to da učini da li je pružila dobru uslugu drugoj?

Postoje i konflikti unutar funkcionalnih jedinica. Na primjer, u korporacijskim finansijama postoji tek nekoliko ograničenja kad je riječ o knjigovodstvenim firmama koje su angažovane u nekoliko segmenata iste transakcije – kao što je slučaj kad istu firmu angažuju kao savjetnika u vezi sa potencijalnom prodajom korporacije i kupac i prodavac; ili u vezi sa otkupom i rukovodeći tim zadužen za prodaju i bankari koji treba da odluče da li da ga podrže.

Davanje podrške pravoj strani može donijeti posao kontrole poslovnih knjiga, kao i druge poslove u budućnosti.

U slučajevima nesolventnosti, ključno pitanje, koje do sada nije obrađivano u okviru etičkih smjernica, jeste da li kompanija koja sprovodi knjigovodstvenu istragu -koju može imenovati banka radi donošenja procjene da li kompanija treba da opstane ili ne može postati i staratelj stečajne mase. Ta knjigovodstvena kompanija može doći u iskušenje da predloži stečajni postupak nadajući se da će biti angažovana za posao koji treba da uslijedi.

3.5. Vrijeme promjena?

Knjigovođe se sa nostalgijom sjećaju prošlih zlatnih vremena. Ako i priznaju da sada postoje problemi u ovoj profesiji, to je često samo da bi sa suzama u očima pomenuli nekog bivšeg višeg partnera koji se već odavno u povukao ili preminuo, koji bi zauzeo čvršći stav; nekog čija se riječ poštovala i izazivala strahopoštovanje kod klijenta i sa kim nije bilo svrhe raspravljati se, čuvara integriteta koji nije sumnjao u to šta sačinjava istinit i pošten prikaz stanja.

ovo nije do kraja potvrđeno činjenicama. Elemetni marketinga, agresivna konkurencija i raznolikost usluga postoje već decenijama. Komitet za standardizaciju knjigovodstva je stvoren još početkom sedamdesetih godina kao odgovor na javne kritike u vrijeme prije ere krekativnog knjigovodstva, a ne samo na aktivnosti preminulog Roberta Maksvela (Robert Maxwell) i Pergamona (Pergamon) koje su bile predmet vladine istrage.

Jedan partner kompanije Big 6 kaže da mu je, pošto se kvalifikovao za rad početkom šezdeseetih, njegov partner namignuvši mu savjetovao da uloži sredstva u akcije jedne kompanije – klijenta, kao što i sam čini. To se dogodilo neposredno pred znatan skok cijene tih akcija. Danas je stav u vezi sa unutrašnjom trgovinom akcijama potpuno drugačiji, a knjigovođama je izričito zabranjeno da posjeduju akcije kompanija koje su njihovi klijenti.

Promjene od kojih se najviše očekuje nastupile su od 1990. godine stvaranjem Odbora za standardizaciju knjigovodstva koja ima ovlašćenje da uspostavi strože standarde, uz podršku zakona i njegovog sestrinskog tijela, Panela za pregled finansijskog izvještavanja (Financial Reporting Review Panel) koji ima ovlašćenja da kompanije izvede pred sud i, ako je potrebno, iznuditi da njihova prezentacija bude izrađena u zahtjevanoj formi i to o trošku direktora.

Ironično je da je Panel, čija su ovlašćenja usmjerena uglavnom na direktora, istovremeno izvršio u najmanju ruku jednak uticaj i na revizore. On je, u osnovi ispravnim, knjigovođama stavio u ruke oruđe kojim mogu da zaprijete direktorima koji se protive njihovim preporukama. Ovo ih može natjerati i da zauzmu čvršći stav zbog straha od disciplinskih mjera koje preduzimaju profesionalna tijela, izlaganja poniženju u štamkpi i straha od gubljenjaklijenata.

Odgovor profesije

Pored rada usmjerenog na razvoj i podršku Panelu za pregled i Odboru za standardizaciju knjigovodstva, profesionalna tijela se u velikoj mjeri bave i etičkim pitanjima djelujući preko zajedničkih etičkih komiteta ovlašćenih knjigovođa koji predstavljaju institute sa cjelokupne teritorije Velike Britanije i Irske.

To sigurno predstavlja značajan napredak koji je urodio izdavanjem nove verzije sveobuhvatnih smjernica za profesionalnu etiku od 1992. godine i posebnih smjernica koje dorađuju teme kao što je kupovina mišljenja, kresanje cijena („otimačke cijene“), rotacija revizora i uvođenje perioda „karantina“ posle odlaska partnera iz jedne firme, a prije dobijanja dozvole da se zaposli kao rukovodilac kod svog bivšeg klijenta.

Jan Pleistou (In Plaistowe), preminuli predssednik Instituta, sugerisao je da je u poslednjoj deceniji došlo do promjene fokusa sa sopstvenog interesa – kada se etika bavila

pitanjem međusobne zaštite firmi kroz restrikcije marketinga – na javni interes.

To pokreće pitanje definisanja javnog interesa i kako se najbolje služi tom interesu. Džok Vorsli (Jock Worsley), predsjedavajući zajedničkgo etičkog komiteta, kaže da su mnoga pitanja, koja se sada nalaze na dnevnom redu, izazvana kritikom događaja otkrivenih kroz vladine izvještaje ili preko negativnih komentara u štampi. Šta će biti odobreno, zavisi od konsenzusa postignutog u okviru komiteta.

Neki skeptici sugerišu da je profesija knjigovodstva pokazala neodlučnost kad je riječ o najvažnijim pitanjima. Praktičari unutar firmi tvrde da mogu stvoriti „Kineski zid" ili druge vrste zaštita koje će spriječiti stvaranje kompromisa u pogledu kvaliteta. Kao što kaže jedan službenik etičkog komiteta Instituta ovlašćenih knjigovođa Engleske i Velsa (Institute of Chartered Accountants in England and Wales): „Pravnici se povlače iz slučajeva koji uključuju sukob interesa. Njih rješavaju knjigovođe." /1/

Iako su neke odluke komiteta natjerale firme da prvi put ozbiljno shvate njegov rad, mali broj njegovih smjernica napada najunosnije postojeće vidove prakse. Rijedak izuzetak predstavlja zabrana da firma obavlja specijalističku procjenu stavki poput zaštićenog znaka za klijenta kod koga je već angažovana po drugim osnovama. Čak i ova zabrana isključuje jednu značajnu procjenu –procjenu penzija – tvrdeći da njom treba da se bavi Gudov komitet (Goode), vladino tijelo nadležno za ispitivanje penzionih propisa.

U drugim segmentima, etička pravila se često rasplinu ili nestanu tokom vremena, sa pojavom novijih, manje „profesionalnih" praksi kao što je isprobavanje klijenata"[57] ili potajno korišćenje naknade za neplanirane troškove.

Poslednje pitanje je pitanje discipline. etički kodeksi su od male koristi, ako nema efikasnog mehanizma za njihovu primjenu. Profesionalna tijela su tek nedavno počela da se bave brojnim neriješenim pitanjima kao što s ispitivanje ponašanjua firme, umjesto ponašanja njenih pojedinačnih članova.

57 *Cold coll* – Prodajna posjeta kupcu (koji jošnije klijent prodavčeve kompanije), bez prethodnog poziva i dogovora. *Isto.*

4. ETIČKI IZAZOVI OBEZBJEĐENJA KVALITETA FINANSIJSKOG IZVJEŠTAVANJA

Tempo promjena u računovodstvenim standardima je veoma brz, što uslovljava visok intezitet promjena u okruženju, zbog novih poslovnih ideja i razvijanja novih finansijskih instrumenata. To izaziva više problema.*Prvo*, nastojanje da se računovodstvena pravila postave prema konkretnim situacijama, umjesto da se akcenat više stavi na principe, ima za posljedicu razvijanje kompleksnih rješenja koja komplikuju njihovu primjenu u praksi.[58]

Drugo, promjene računovostvenih pravila pod pritiskom često nijesu dobre i imaju kratkoročni karakter.

Treće, veliki obim računovodstvenih standarda, brze i česte promjene u njima čine nemogućim da i sama računovodstvena profesija, oličena u profesionalnim računovođama i revizorima širom svijeta, na kvalitetan način prati i primjenjuje standarde. Pretjerano detaljna pravila mogu da budu kontraproduktivna i da postanu izvor problema u ponašanju koje bi trebalo da spriječe.

Četvrto, povremeno mijenjanje načina obuhvatanja pojedinih bilansnih pozicija u bilansnim šemama ugrožava uporedivost kao kvalitet koji čini informacije upotrebljivim za investitore. Ukoliko uporedivosti nema investitori, kao ključni korisnici računovodstenih informacija, se ne osjećaju dovoljno sigurnim pri njihovoj upotrebi.

Prihvatanje međunarodnih standarda finansijskog izvještavanja predstavlja korak u dobrom pravcu. Kvalitetni standardi nijesu dovoljni sami po sebi. Ostaje veliki problem njihove primjene. U tom smislu treba savladati brojne prepreke, kao što su: prevazilaženje različitih računovodstvenih tradicija, unapređenje načina interpretacije standarda, podizanje nivoa obrazovanja računovođa, dostizanje razumne stabilnosti profesionalne regulative, rješavanje problema kompleksnosti standarda koji nijesu da budu jedan od uzroka njihove pogrešne primjene i sl. Etičko ponašanje podrazumijeva istinito i pošteno izvještavanje, što uključuje i potpuno objelodanjivanje relevantnih informacija. Nedopustivo je kreiranje skrivenih gubitaka i namjerno izobličavanje sadržine finansijskih izvještaja.

Glavni etički izazovi u procesu finansijskog izvještavanja vezani su za proces vrednovanja bilansnih pozicija, što je presudno za istinito i pošteno izvještavanje, budući da se kroz ovaj proces direktno utiče na visinu dobitnih ostvarenja i finansijski položaj preduzeća. No, ne treba zaboraviti ni probleme koje stvaraju reklasifikacija pojedinih bilansnih pozicija, njihovo ciljno smještanje u određene djelove bilansa, kao ni prikazivanje bilansnih kao vanbilansnih pozicija (manipulacije sa lizingom, ugovornim obveznicama i sl.).

58 Etička dimenzija kvaliteta finansijskog izvještavanja - CEON-a - svindeks - članci - ceon.rs/data/pdf/0353-443x1106243M. PDF by D. Malinić, 2011. godine, str. 250, datum pristupa 04.03.2018 god.

5. ETIČKI IZAZOVI MENADŽMENTA U PROCESU FINANSIJSKOG IZVJEŠTAVANJA

Računovodstvo sa ukupnim svojim instrumentarijumom predstavlja praktično instrument u rukama korporativnog menadžmenta koji služi za ostvarivanje funkcija polaganja računa, javnog izvještavanja i kreiranja potrebnih informacija (eksterno i interno). Otuda je sasvim razumljivo da menadžment bude upoznat sa načelima etičkog ponašanja u računovodstvu. Ne treba gubiti iz vida da računovođa može praviti slučajne greške, ali da namjerne kreacije u finansijskim izvještajima su uvijek odraz želje menadžmenta da ostvari određene ciljeve.[59]

Kreativno izvještavanje uobičajeno nastaje kao posledica nemogućnosti menadžmenta da ostvari poslovne ciljeve. Menadžment je, suočen sa takvom opasnošću, neizbježnim rizikom od pada cijena akcija i posledičnim gubitkom izglednih privilegija, motivisan da ciljnim oblikovanjem finansijskih izvještaja pošalje informacije investitorima i drugim stejkholderima koje u većoj ili manjoj mjeri ne odgovaraju ekonomskoj realnosti. Nezavisno od toga što iza ovakvih aktivnosti stoje uglavnom interesi menadžmenta, sama mogućnost da se ekonomska realnost drugačije predstavi sa namjerom da se korisnici dovedu u zabludu narušava kredibilitet finansijskog izvještavanja, profesionalnih računovođa i računovodstvene profesije u cjelini. Razumljivo, ne mislimo da bi kredibilno izvještavanje riješilo sve poslovne probleme ili eliminisalo poslovne neuspjehe, ali bi ono svakako doprinijelo smanjivanju mogućnosti da poslovni neuspjesi budu dodatno uvećani netransparentnim izvještavanjem.[60]

U ovom kontekstu menadžment je pred ozbiljnim etičkim izazovom da se odupre pritiscima vlasnika koji mogu navoditi na kreativno finansijsko izvještavanje. S druge strane, rukovodeći se etičkim standardima računovođe moraju isto tako da budu sposobne da se odupru mogućim pritiscima menadžmenta da na neprihvatljiv način oblikuju finansijske izvještaje. To nije uvijek jednostavno, budući da i jedni i drugi mogu da budu pod prijetnjom gubitka posla ukoliko ne ostvaruju postavljanje ciljeve, odnosno ne izvršavaju postavljene zadatke. Moramo, naime, imati u vidu da „etičke odluke mogu imati nepovoljne posledice, ali poštenje i karakter imaju svoju cijenu. Ali u današnje vrijeme otkrivamo da je trošak poštenja i karaktera jeftin u poređenju sa troškom njihovog nepoštovanja“ (Jems E.Copeland, bivši izvršni direktor kompanije Deloitte and Touche). [61]

Menadžment, koji relativno lako poseže za računovodstvenim instrumentima u procesu ob-

59 Etička dimenzija kvaliteta finansijskog izvještavanja - CEON-a - svindeks - članci - ceon.rs/data/pdf/0353-443x1106243M. PDF by D. Malinić, 2011. godine, str. 252, datum pristupa 04.03.2018 god.

60 Task Force on Rebuilding Public Confidence in Financial Reporting Rebuilding Public Conffidence in Financial Reporting - An foter national Perspective, IFAC, New York., 2003.p.5.

61 Soltani B. Revizija, međunarodni pristup, prevod, MATE, Zagreb, 2010. str. 585.

likovanja rezultata, zato što sa njima može promijeniti predstavu o performansama preduzeća bez uticaja na stvarna poslovna događanja, mora da bude barem elementarno računovodstveno edukovan da bi shvatio ozbiljnost mogućih posledica. Treba istaći da primarna odgovornost za kvalitet izvještavanja je na vrhovnoj upravi i finansijskom menadžmentu, koji su ponekad snažno motivisani da prikažu svoje izvještaje boljim nego što stvarno jesu, budući da na taj način prikazuje boljim i sopstvene performanse. Interesi investicione javnosti tada padaju u drugi plan. Sekundarna odgovornost je na profesionalnim računovođama i revizorima. Ovo ipak ne znači da su računovođe zaštićene od odgovornosti. Ne treba zaboraviti da korporativne računovođe, imajući u vidu njihove pozicije i odgovornosti u preduzeću, aktivno učestvuju u donošenju računovodstvenih odluka.[62]

Shvatanje težine problema i, zajedno s tim, da se samoregulatorne organizacije ne mogu izboriti sa prevarnim izvještavanjem, primorali su regulatore, između ostalog da neke etičke norme dobiju obavezujući, zakonski karakter. Dobar primjer za to je donošenje Sabanes - Oxely-og zakona, koji je stavljajući akcenat na obaveznost formiranja javnih nadzornih tijela, nezavisnost revizora, unapređenje korporativne odgovornosti, potpunije objelodanjivanje, oštro sankcionisanje prevarnog izvještavanja, i slično, značajno sužlo manevarski prostor za prevarno izvještavanje. U dijelu koji se odnosi na korporativno upravljanje jasno su, kroz veći broj odredbi, istaknuti zahtjevi u pogledu kvaliteta, integriteta i pouzdanosti finansijskih izvještaja. Ovim odredbama se zahtjeva da: 1) generalni direktor i finansijski direktor potvrđuju tačnost i potpunost finansijskih izvještaja, 2) menadžment je odgovoran za uspostavljanje adekvatnih i djelotvornih internih kontrola; 3) menadžment ne može preduzimati nikakve manipulativne aktivnosti, primoravati ili dovoditi u zabludu revizora u procesu vršenja revizije finansijskih izvještaja; 4) u dijelu koji se odnosi na menadžerske diskusije i analize treba potpuno objelodaniti ključne računovodstvene procjene i računovodstvene politike; 5) vrhovni menadžeri moraju vratiti kompenzacije koje su primili, ako se dokaže da su oni pogrešno predstavili njihove finansijske izvještaje; 6) kompanije odmah objavljuju insajdersku trgovinu; 7) kompanije zabranjuju pozajmice direktorima.[63] Ideja je da se i na ovaj način menadžment javnih kompanija ohrabri na savjesnije izvještavanje. Uprkos brojnih ograničenja lokalni interesi menadžmenta mogu nadvladavati opšte korporativne interese. Vezivanje aktivnosti menadžera i njihovog doprinosa uspjehu preduzeća sa sistemom nagrađivanja sračunato je na približavanje interesa menadžera i vlasnika. Ono što je dramatično zabrinjavajuće je to što vezivanje doprinosa za performanse podstiče menadžere da vještački oblikuju mjere performansi na način koji će omogućiti da maksimiraju vlastite koristi ne vodeći računa o interesima vlasnika.

Otuda, pritisak u pogledu unapređenja kvaliteta finansijskog izvještavanja mora da bude na menadžmentu, kao najslabijoj karici u lancu učesnika u procesu finansijskog izvještavanja.

Veliki finansijski skandali praćeni manipulacijama u finansijskim izvještajima nastaju u situacijama u kojima su se menadžeri, računovođe i revizori teško ogriješili o zakonsku i profesionalnu regulativu i etičke norme. Zbog toga, visoki etički stanardi treba da budu sastavni dio razmišljanja i ponašanja i menadžera i računovođa. To podrazumijeva, naravno, i računovodstvenu pismenost menadžmenta.

62 Više vidjeti Staubus, G.J. Eetnics Fanlurfesin Corporate Financial Reporting Journal of Business Ethics, 57. 005. p. 5-7.

63 Vidjeti Rezime, Z., op.cit.p. 282.

6. ETIČKI IZAZOVI U REVIZORSKOJ PRAKSI

Osnovna svrha revizije je da pruži razumna uvjeravanja da li su finansijski izvještaji preduzeća sastavljeni u skladu sa relevantnom profesionalnom i zakonskom regulativom, odnosno da li finansijski izvještaji na istinit i fer način prikazuju performanse preduzeća. Potreba za potvrđivanjem kvalieta finansijskih izvještaja od strane nezavisnih revizora nastala je kao posljedica očiglednog sukoba interesa koji postoji u procesu finansijskog izvejštavanja. Menadžment, čija se ostvarenja procjenjuju na osnovu informacija iz finansijskih izvještaja, aktivno učestvuje i snosi konačnu odgovornost za pripremanje tih izvještaja. U takvim uslovima održavanje povjerenja u finansijsko izvještavanje podrazumijeva nepristrasno mišljenje o kvalitetu izvještaja. U tom kontekstu nezavisna revizija čini sastavni dio sistema obezbjeđenja javnog interesa.[64]

Kompletnost i integritet, kao važne komponente kredibiliteta revizora, se ne mogu odvojeno posmatrati Posjedovanje kompetentnosti uvjerava investicionu javnost da ukoliko finansijski izvještaji odstupaju od prihvaćenih računovodstvenih standarda, odnosno od onoga što se podrazumijeva pod istinitim i poštenim izvještavanjem, da će revizor to i otkriti. Integritet, s druge strane, pruža garancije da ukoliko revizor otkrije nepravilnosti da će investiciona javnost kroz revizorsko mišljenje to saznati. Ispunjenje samo jednog od ovih zahtjeva nije dovoljno.[65]

Nezavisnost revizora je jedan od stubova postojanja računovodstvene profesije. Pri tome, zadatak računovođa je da kreiraju istinite i poštene izvještaje o uspjehu i finansijskom položaju preduzeća, prvenstveno investicionoj javnosti koja se u procesu odlučivanja na takve informacije oslanja. Zadatak revizora, koji je prvo računovođa pa onda revizor, je da svojim nezavisnim mišljenjem pruži kredibilna uvjeravanja korisnicima informacija, opet prvenstveno investitorima, o tome da li su finansijski izvještaji sastavljeni u skladu sa relevantnom zakonskom i profesionalnom regulativom, odnosno da li na istinit i pošten način predstavljaju uspjeh i finansijski položaj preduzeća. Iz ovog se jasno vidi suštinska razlika između prirode odgovornosti drugih profesija i odgovornosti računovodstvene profesije.

Prvo, revizori se po prirodi odnosa koji postoje na relaciji „menadžment preduzeća - revizor - investiciona javnost“ uvijek nalaze u sukobu interesa. U tom kontekstu revizor se nalazi u veoma neugodnom položaju. Činjenica je da menadžment angažuje, otpušta i plaća revizora. Dajući mu posao menadžment omogućava revizorima da zarađuju za život, ali odgovornost revizora prema javnom interesu zahtjeva da on pruža usluge investitorima

64 Etička dimenzija kvaliteta finansijskog izvještavanja - CEON-a - svindeks - članci - ceon.rs/data/pdf/0353-443x1106243M. PDF by D. Malinić, 2011. godine, str. 254, datum pristupa 04.03.2018 god.

65 Više vidjeti: Sundem, G., op. cit. p.2.

i drugim eksternim korisnicima.[66] Cilj menadžmenta je pri tome da ispoštuje zahtjeve regulatornih tijela, da dobije njihovo mišljenje i očuva povjerenje investitora. Revizor obavlja svoju djelatnost da bi stvorio dobitak za svoju revizorsku kuću, što će zavisiti i od toga da li će zadržati klijente i da li će prodati pored revizorskih i nerevizorske usluge. Investitori i drugi korisnici očekuju objektivne informacije koje će im pomoći u odlučivanju, ali ti korisnici za to ne plaćaju.[67] Dakle, očekuje se da revizori rade u interesu javnosti, a ne u interesu poslodavca koji ih plaća. Uvažavanje interesa široke javnosti, koja želi objektivan uvid u ostvarenja preduzeća, čak i onda kada interesi kompanije za koje rade nijesu zadovoljni predstavlja veliki test nezavisnosti i etičkog ponašanja revizora.

Revizori su interesno tijesno povezani sa menadžmentom sa kojim često izgrađuju prijateljske odnose. Negovanje dugoročnih odnosa sa klijentima takođe može da bude prepreka nezavisnom obavljanju poslova od strane revizora. Otuda i potreba da se kontinuirani angažmani revizora u istoj kompaniji vremenski ograniče. Pored toga, gubitak klijenata zbog mišljenja koje ne zadovoljava menadžment može se negativno odraziti na karijeru pojedinih revizora, zbog čega oni mogu nastojati da izbjegnu nezadovoljstvo uprave. Nije teško shvatiti šta sa stanovišta finansijskih interesa revizorske kuće može značiti tvrdi nezavisni stav revizora. Insistiranje na stavovima revizora koji su u suprotnosti sa interesima menadžmenta nosi sa sobom opasnost gubitka posla. S druge strane, nikako ne smijemo gubiti iz vida da trošak koji nastaje kao posledica neetičkog ponašanja pojedinaca je zanemarljiv u odnosu na štetu koja se nanosi profesiji.

Drugo, revizori su često izloženi različitim pritiscima. Oni su pritisnuti rokovima, koji mogu u odnosu na složenost posla da budu veoma kratki. Ovo podstiče na ponašanje u kome kvalitet revizije nije primarni izvor prihoda, već broj obavljenih revizija, što interese investitora i interese računovodstvene profesije gura u drugi plan. Revizori se nalaze i pod pritiskom da od njihovog mišljenja zavisi i mogućnost pribavljanja novog kapitala preduzeća u narednim periodima, kretanje cijena akcija, a ponekad, i opstanak preduzeća. Gubi se pri tome iz vida da revizor ne smije da učestvuje u odlaganju priznavanja problema. Posljedice mogu možda na kratko biti odložene, ali će se zato kasnije manifestovati u mnogo drastičnijoj formi. Pri svemu tome u procesu odlučivanja revizorima nije lako. Od njihovog mišljenja može zavisiti i zadržavanje posla za preduzeće u narednim periodima. Od načina postupanja često zavisi individualna karijera revizora. Eventualna nesposobnost revizora da se odupre ovakvim pritiscima čini revizore saučesnicima u mogućim finansijskim skandalima.

6.1. Koncept nezavisnosti

Nezavisnost u reviziji podrazumijeva zauzimanje nepristrastnog stava kod obavljanja testova revizije, ocjene rezultata i izdavanja izvještaja revizije.

Stvarna nezavisnost postoji kada je revizor u stvari sposoban da zadrži nezavisan stav tokom cijele revizije, dok formalna nezavisnost predstavlja rezultat tumačenja ove nezavisnosti od strane drugih ljudi.

66 Više pogledati Staubus. G., J. J. Ethics Faifures in Carparate Financial Reporhog, Journal of Business Ethics, 57.205.p. 8-9.

67 Isto p.8.

6.2. Faktori koji jačaju nezavisnost revizora

Nezavisnost bi se mogla poboljšati ako:

- je revizor dovoljno obučen i stručan da može da se nosi sa tehničkim ambijentom klijenta,
- se kvalitet procesa revizije nadgleda od nekog izvan samog procesa,
- se revizor imenuje sistemom rotiranja svakih par godina kako bi se izbjeglo preveliko zbližavanje sa klijentom,
- naknada za reviziju od jednog klijenta nije značajna u odnosu na revizorov ukupan prihod od izvršenih profesionalnih usluga,
- revizor ograniči davanje drugih usluga klijentu, osim usluga revizije (savjetovanje uprave, savjeti u vezi poreza, kompjuterske obrade itd.), i
- revizor neće biti značajno ekonomski ugrožen gubljenjem jednog klijenta.

6.3. Faktori koji umanjuju nezavisnost

- revizor je akcionar ili ima direktan finansijski udio u kompaniji klijenta,
- revizor ima indirektan značajni finansijski udio u kompaniji klijenta, nastao kao rezultat prava upravljanja bilo kakvom stvari ili novcem, ili nepokretnom imovinom s finansijskim udjelom u kompaniji klijenta,
- revizor ima finansijski udio u preduzeću koje nije klijent, ali je sa klijentom u odnosu davanja ili primanja ulaganja, ili primaoca investicija,
- revizor ima finansijsku participaciju u zajedničkim poduhvatima klijenta,
- revizor ima date ili uzete zajmove od kompanije klijenta, ili bilo kog direktora, ili većeg akcionara u kompaniji klijenta po povoljnim uslovima,
- revizor ima rodbinski odnos s nekim iz uprave kompanije klijenta,
- revizor je u partnerskom odnosu sa nekim od šefova kompanije klijenta,
- revizor je zaposlen od strane uprave, ili djeluje kao dio uprave u kompaniji klijenta, ili s njim povezanom kompanijom,
- revizor je zaposlio srodnika u kompaniji klijenta,
- naknade koje je klijent dužan da isplati na ime izvršenih profesionalnih usluga ostanu neplaćene u dužem vremenskom periodu,
- profesionalne usluge su ponuđene ili pružene klijentu na bazi potencijalne nadoknade,
- revizor prihvata robu ili usluge ili neprimjerenu pažnju od kompanije klijenta,
- kapital revizorske prakse nije u potpunosti u vlasništvu profesionalnih računovođa u javnoj praksi.

7. OSTALI ETIČKI IZAZOVI U PROCESU OBEZBJEĐENJA KVALITETA FINANSIJSKOG IZVJEŠTAVANJA

Odgovornost zakonodavca. Odgovornost za razvijanje kreativne računovodstvene prakse postoji i na zakonodavnom nivou. Iako na prvi pogled možda ne izgleda tako, i na području kreiranja zakonske regulative postoje ozbiljni etički izazovi.

Odlaganje donošenja pojedinih propisa, propuštanjem da do kraja reguliše pojedina pitanja ili pogrešnim postavljanjem nekih rješenja zakonodavac direktno utiče na formiranje nepovoljnog okruženja za pošteno izvještavanje.

Izbjegavanjem formiranja javnih nadzornih tijela (svejedno da li to radi pod uticajem poslovnih namjera postoji sumnja u koruptivno djelovanje, ili bez tog uticaja, kada je riječ o nekompetentnosti) zakonodavac širi manevarski prostor za kreativnu računovodstvenu praksu.

Odgovornost većinskih vlasnika. Većinski vlasnici, ponekad zajedno sa menadžmentom i računovođama, a ponekad i u saradnji sa eksternim revizorima, mogu raditi na štetu malih akcionara. Brojne su situacije koje predstavljaju plodno tle za odstupanje od poštenog i istinitog izvještavanja. Pribavljanje dodatnog kapitala, u vidu dužničkih hartija od vrijednosti ili kreditnih izvora, može stimulisati da se prikaže povoljniji položaj preduzeća nego što on stvarno jeste.

Nova emisija akcija takođe može biti zloupotrijebljena na štetu malih akcionara. Mogućnost da se dio nove emisije plati unošenjem stvari i prava većinski vlasnik često pribjegava precjenjivanju unijetih stvari čime se ugrožavaju interesi postojećih i novih akcionara koji plaćaju gotovinom.

Posebna pažnja mora se posvetiti transakcijama sa povezanim licima, budući da tada, pored opasnosti premetanja dobitaka između perioda, postoji i opasnost premetanja dobitaka između preduzeća, što vodi kreativnom prikazivanju uspjeha i finansijskog položaja takvih preduzeća. Neetičko ponašanje vlasnika u takvim situacijama je nesporno, ali je na ozbiljnom ispitu etičko ponašanje računovodstva i revizora.

Odgovornost finansijskih analitičara i pravnih savjetnika. Nedostatak kompetentnosti, kulture i nedovoljna odgovornost prema javnom interesu mogu da budu uzroci neetičkog ponašanja finansijskih analitičara i pravnih savjetnika. Kompetentnost je određena stepenom razumijevanja složenih finansijskih transakcija koje su koristila preduzeća koja su činila finansijske prevare.

Eksterni nezavisni analitičari su postali glasni suviše kasno, tek kada su tržišta prepoznala manipulacije. Takođe, finansijski i pravni savjetnici, često držeći se poznate maksime „dozvoljeno je sve što nije zabranjeno" koristeći pravne nedorečenosti i zaobilazeći duh zakona, zarad sopstvenih interesa menadžmenta, obesmišljavaju zakone, dobre poslovne običaje, a o etici da i ne govorim.

S druge strane, ne treba izgubiti iz vida da kompanije često plaćaju usluge finansijskih analitičara, tako da se oni u takvim situacijama nalaze u sukobu interesa.

Teško je povjerovati da će analitičar napraviti negativan izvještaj o kompaniji koja ga plaća.[68]

68 Sundem, G., op. cit. p.5.

8. ZAKONSKA ODGOVORNOST REVIZORA

Kada god neka kompanija koja je bila predmet revizije bankrotira ili doživi finansijski krah, razočarani investitori i kreditori pokušaju da pronađu ko bi mogao biti zakonski odgovoran za te gubitke. Očigledno da kompanija koja je bankrotirala, ili kompanija koja je pod istragom zbog nezakonitih radnji, ne može da plati odštetu, tako da revizori, advokati i direktori korporacija nastoje da nađu eventualno one, protiv kojih bi bila podnijeta tužba.

Ilustracija: Pitanja vezana za reklamiranje i aktivnosti nespojive s profesijom

Reklamne aktivnosti koje nisu dozvoljene računovođama su one koje:

- stvaraju lažna, obmanjujuća ili neopravdana očekivanja povoljnih rezultata;
- implicifraju sposobnost da se utiče na sud, tribunal ili regulatornu agenciju;
- sadrže izjave samohvale koje nisu zasnovane na provjerljivim činjenicama;
- vrše poređenja s drugim javnim računovođama u javnoj praksi;
- sadrže pismena svjedočenja ili indosmane;
- sadrže druge izjave o činjenicama ili uvjerenjima, koje bi mogle navesti razumnu osobu da pogrešno razumije ili bude obmanuta;
- sadrže neopravdane tvrdnje da je neko stručnjak ili specijalista za određenu računovodstvenu oblast.

Aktivnosti nespojive s praksom profesionalnog javnog računovođe su:

- Bilo kakav posao, zanimanje ili aktivnosti koja narušava ili bi mogla narušiti integritet, objektivnost ili nezavisnost, ili dobru reputaciju profesije.
- Istovremeno angažovanje na nekom drugom poslu, zanimanju ili aktivnostima koje nisu povezane s profesionalnim uslugama, a čiji je efekat sprječavanje računovođe da obavlja javnu praksu u skladu s etičkim principima.

Parnični postupak je posebno problematičan u Sjedinjenim Državama gdje osobe često, opravdano ili neopravdano, podnose tužbe sudu. U takvom ambijentu, revizori moraju prići svakom poslu imajući na umu činenicu da bi mogli doći u poziciju da svoj rad brane na sudu. Čak i kada je presuda od strane suda u korist revizora, troškovi odbrane zakonite radnje mogu biti astronomski. To je dovelo do naglog porasta cijena osiguranja od profesionalne odgovornosti u svijetu uopšte, a posebno u Americi, gdje su cijene dostigle alarmantne iznose.

Potpredjsjednik jedne velike osiguravajuće kompanije je citiran u *Wall Street Journal-y:* „Izašli smo iz posla osiguravanja računovodstvenih firmi od obaveze... Nismo mogli dobiti premije potrebne za te vrste gubitaka koje smo snosili." Za razliku od broja ljudi koji mogu snositi štetu zbog neodgovarajućeg rada ljekara opšte prakse, postoji veoma veliki broj potencijalno povrijeđenih strana u slučaju pogrešnog podnošenja finansijskih izvještaja. Ako je javni račuovođa u javnoj praksi nepažljiv u izražavanju mišljenja o finansijskim izvještajima, bukvalno milioni investitora mogu snositi gubitke.

Postoje četiri glavna izvora zakonske odgovornosti revizora:

Odgovornost prema klijentima prema opštem zakonu. Jedan primjer za to je kada klijent traži revizora zato što nije otkrio krađu sredstava (nezakonitu upotrebu novca od strane osobe kojoj je novac povjeren) u toku revizije. Odgovornost prema trećim stranama po opštem zakonu. Na primjer, banka tuži revizora što nije otkrio značajno pogrešne finanijske izvještaje.

Odgovornost prema trećoj strani po statutarnom pravu (zakoni i propisi koje kreiraju državna tijela, npr. parlament); kombinovana grupa akcionara tuže revizora zbog neotkrivanja pogrešnih finansijskih izvještaja.

Krivična odgovornost. Vlada vodi krivični postupak protiv revizora zato što je svjesno izdao nekorektan izvještaj o reviziji.Da se ne bi detaljno ulazilo u pravnu problematiku, izvjestan stepen razumijevanja je moguće postići definisanjem osnovnih koncepata. Slijedeći termini, na osnovu njihove definicije, objašnjavaju neke pravne koncepte vezane za parnične i krivične postupke protiv revizora.

Postoje mnogi pravni koncepti vezani za nemarnost (negligence). *Nemarnost* ili *nepažnja* je neispunjenje obaveze revizora da provede reviziju s „dužnom pažnjom". *Obična nemarnost (ordinary negligence)* se odnosi na greške u procjeni-mišljenju nastale zbog nedostatka iskustva, obuke, ili zbog previda; do toga je došlo nenamjerno. *Ozbiljna nemarnost (gross negligence)* nastaje kada računovođa namjerno zanemaruje ustanovljene računovodstvene, revizijske i standarde izvještavanja. *Nenamjerno krivotvorenje podataka (constructive fraud)* znači postojanje krajnje ili neuobičajene nepažnje, iako nije postojala namjera da se prevari ili krajnje ili neuobičajene nepažnje, iako nije postojala namjera da se prevari ili krajnje ili neuobičajene nepaćnje, iako nije postojala namjera da se prevari ili nanese šteta. *Šteta-nezakonit čin zbog nepažnje (Tort action for negligence)* je neuspjeh jedne strane da ispuni svoje obaveze, čime nanosi povredu drugoj strani prema kojoj je bila obavezna da ispuni preuzetu dužnost.

Prema ugovornom pravu, protiv revizora se može podići tužba ako je prekršio ugovor. To može da učini i treća strana. *Kršenje ugovorfa (breach of contract)* je neuspjeh jedne ili obje ugovorne strane da ispune odredbe ugovora. *Korisnik – treća strana third – party beneficiary)* je strana koja nije u ugovoru, ali je poznata ugovornim stranama i prema tom ugovoru bi trebalo da ima određena prava i koristi.

Dvije vrste zakona prema kojima je moguće voditi sudski postupak protiv računovođa su opšti zakoni i statutarni zakoni. *Opšti zakoni (Common Law)* su zakoni koji su izgrađeni putem sudskih odluka, prije nego putem državnih uredbi. *Statutarni zakoni (Statutory Law)* su zakoni koje donosi država, tj. javno pravo.

V. DIO
ETIKA U REVIZIJI FINANSIJSKIH IZVJEŠTAJA

1. OSNOVNI PRINCIPI I SMJERNICE ZA PROFESIONALNE RAČUNOVOĐE

IFAC-ove smjernice daju uputstva za primjenu osnovnih principa *Kodeksa profesionalne etike za računovođe,* pošto pravila AICPA (Američkog instituta ovlašćenih javnih računovođa), predstavljaju primjenu principa iz *Kodeksa o profesionalnom ponašanju (Code of Professional Conduct).* Osnovna razlika između pravila AICPA i IFAC-ovih smjernica je u tome što se AICPA pravila sprovode primjenom zakona, a IFAC-ove smjernice ne.

IFAC-ove smjernice ne daju dodatna uputstva vezana za princip integriteta, ali zato dodatno razrađuju objektivnost, profesionalnu kompetentnost i dužnu pažnju, povjerljivost i profesionalno ponašanje (poreske usluge i publicitet). One takođe nude savjete za rješavanje etičkih sukoba i vođenje jprekograničnih aktivnosti.

1. Integritet

Profesionalni računovođa treba da bude iskren i pošten u obavljanju profesionalnih usluga Profesionalna usluga je svaka usluga koja od profesionalnog računovođe zahtjeva obavljanje računovodstvenih ili s njima vezanih stručnih poslova, uključujući računovodstvo, reviziju, obračun poreskih prijava, upravljački konsulting i usluge finansijskog menadžmenta (upravljanja finansijama).

2. Objektivnost

Princip objektivnosti, svim profesionalnim računovođama, nameće obavezu da budu fer, intelektualno pošteni i da ne podliježu sukobi interesa. Provesionalne računovođe će biti izložene situacijama koje uključuju mogućnosti da se na njih vrše pritisci. Potrebno je izbjegavati odnose koji omogućavaju da predrasude, pristrasnost ili uticaji drugih prevladaju objektivnost. Računovođe su dužne da osiguraju da ljudi koji rade na pružanju profesionalnih usluga poštuju princip objektivnosti.

3. Profesionalna kompetentnost

Profesionalni računovođa, prilikom prihvatanja pružanja profesionalnih usluga, treba da bude kompetentan kako bi izvršio te usluge. Računovođe se moraju uzdržati od prihvatanja obavljanja profesionalnih usluga za koje nisu kompetentni da ih izvrše, osim u slučajevima kada obezbijede kompetentne savjete i pomoć. Pored toga, znanje, sposobnost i iskustvo trebaju biti primjenjeni s razumnom pažnjom i marljivošću. Računovođa sve usluge treba da obavlja sa dužnom pažnjom, kompetentnošću i marljivošću, a ima i stalnu obavezu da profesionalno znanje i sposobnost održava na nivou neophodnom da obezbijedi klijentu ili poslodavcu usluge zasnovane na savremenim dostignućima koja se

primjenjuju u struci, zakonodavstvu i tehnikama.

Profesionalna kompetentnost zahtjeva visok standard opšteg obrazovanja uz specifično obrazovanje, obuku, položene relevantne stručne predmete i radno iskustvo. Kompetentnost takođe zahtjeva od profesionalnih računovođa da stalno prate nova dostignuća u razvoju računovodstvene profesije i usvojene programe kontrole kvaliteta.

4. Povjerljivost

Profesionalni računovođa treba da poštuje povjerljivost informacija dobijenih tokom obavljanja profesionalnih usluga. Računovođe ne smiju upotrijebiti ili objaviti bilo koju od dobijenih informacija bez odgovarajućeg i konkretnog ovlašćenja.

Profesionalne računovođe su dužne da poštuju povjerljivost informacija o klijentima (poslodavcima) dobijne tokom obavljanja profesionalnih usluga. Dužnost poštovanja povjerljivosti podataka ostaje čak i nakon prekida odnosa računovođa-klijent, ili računovođa-poslodavac.

Povjerljivost nije samo pitanje lične odgovornosti za otkrivanje informacije. Računovođe moraju da osiguraju da i njihovi pomoćnici koji za njih rade i vanjski savjetnici koji su pod njihovom kontrolom, poštuju princip povjerljivosti. Računovođe koje dođu do informacije tokom obavljanja svojih profesionanih usluga, ne smiju ni upotrijebiti, ni dozvoliti da izgleda da su upotrijebili tu informaciju u svoju ličnu korist, ili u korist treće strane. Računovođa mora da bude takav da se na njega može pouzdati da neće neovlašćeno dati ili objaviti inforamcije drugim licima.

Povjerljiva informacija se smije objaviti kada je objavljivanje odobreno, ili kada to zahtijeva zakon, odnosno kada postoji profesionalna dužnost, ili pravo da se informacija objavi. Kada je objavljivanje odobreno od strane klijenta ili poslodavca, računovođe treba da vode rauna o interesima svih strana, uključujući i treću stranu koja bi mogla biti ugrožena, na koju bi objavljivanje informacija moglo imati uticaja.

Primjeri kada zakon nalaže računovođi da objavi informacije su kada on obezbijedi dokumentaciju ili pruži dokaze u sudskim postupcima i dostavi podatke o kršenju zakona odgovarajućim državnim organima. U SAD-u jod računovođa može zahtijevati da predoče dokaze na sudu, a u Holandiji i Velikoj Britaniji su dužni da pravila ponašanja; da se štite profesionalni interesi profesionalnog računovođe u sudskim postupcima; da se poštuje propisani kvalitet članskog tijela organizacije; i da se mora odazvati u slučaju upita ili istrage nadležnog članskog ili zakonskog tijela.

Povjerljivost inforamcija je dio statuta ili opšteg zakona i zato će detaljni etički zahtjevi i pravila zavisiti od zakona zemlje svakog pojedinog računovođe.

Ilustracija br. 3: Okvir IFAC-ovih smjernica za etiku

Primjenjive na sve profesionalne računovođe

- 1 Integritet
- 2 Objektivnost
- 3 Profesionalna kompetentnost i dužna pažnja
- 4 Povjerljivost
- 5 Profesionalno ponašanje
- A poreska praksa
- B objavljivanje finansijskih izvještaja
- 6 Tehnički standardi

Primjenjive na računovođe koje obavljaju javnu praksu

- 1 Nezavisnost
- A finansijske veze sa klijentima i zaposelnim u kompanijama;
- B usluge klijentima za koje se vrši revizija; lične i porodične veze;
- C naknade, roba i usluge;
- D vlasništvo nad kapitlom u revizorskoj firmi

2 Odgovornosti prema klijentima

- A naknade i provizije;
- B novac klijenta;

3 Odgovornost prema kolegama

- A odnosi sa drugim profesionalcima;
- B reklamiranje;
- C aktivnosti nespojive s praksom i strukom.

5 Profesionalno ponašanje

Računovođa treba da postupa na način koji je saglasan dobroj reputaciji profesije i treba da se uzdržava od svakog ponašanja koje bi na bilo koji način moglo diskreditovati profesiju, imajući u vidu odgovornosti prema klijentima, trećoj strani, drugim članovima računovodstvene profesije, poslodavcima i društvu u cjelini.

Postoje konkretne smjernice za profesionalne računovođe vezano za njihovo profesionalno ponašanje u dvije oblasti: usluge vezane za porez i publikacije.

Usluge vezane za poresku praksu

Rfačunovođa koji pruža profesionalne poreske usluge, je ovlašćen na ponudi najbolje rješenje za klijenta ili poslodavca, pod uslovom da je usluga pružena stručno i ni na koji način ne narušava integritet i objektivnosti, a u skladu je sa zakonom.

Profesionalni računovođa ne treba da pruži klijentu ili poslodavcu uvjeravanje da su pripremljena poreska prijava i savjeti dati u pogledu poreza neoborivi, ali treba da osigura da klijent ili poslodavac budu svjesni postojećih ograničenja, kako ne bi došlo do pogrešnog tumačenja s njihove strane. Klijentu i poslodavcu treba biti jasno ukazano da su oni ti koji su odgovorni za sadržaj poreske prijave, a ne računovođa. Kada se koriste procjene, trebaju se prezentovati na način da se izbjegnu implikacije veće tačnosti nego što

ona zapravo jeste.

Savjeti ili mišljenja vezani za poreze, koji mogu za poslodavca ili klijenta imati značajne posljedice, trebaju biti evidentirani u obliku pisma ili memoranduma i sačuvani u arhivi.

Publicitet

Publicitet je iznošenje u javnost činjenica o profesionalnom računovođi, ukoliko njihova namjena nije namjerna promocija tog računovođe. Okolnosti pod kojima je publicitet u ime, ili od strane profesionalnog računovođe prihvatljiv, su:

- imenovanja i nagrade;
- kada profesionalni računovođa traži zaposlenje ili profesionalni posao;
- u profesionalnim adresarima;
- knjigama, članica, intervjuima, predavanjima, radio i televizijskim emisijama, pod uslovom da ne daju informacije vezane za usluge koje pruža njihova firma; i
- kursevima obuke ili seminarima, pod uslovom da se neophodno ne promoviše ime profesionalnog računovođe u bilo kom izdatom materijalu.

Profesionalni računovođa ne treba da reklamira ili bude podugovarač u poslu na način koji bi se mogao protumačiti kao nastojanje da se obezbijedi profesionalni biznis. Objavljivanje javnog oglasa za obavljanje poslova u funkciji podugovarača može biti prihvatjivo samo ako je oglas izdat u profesionalnim novinama i pod uslovom da se ime, adresa i broj telefona profesionalnog računovođe ne pojavljuju u reklamama. Profesionalni računovođa može biti naveden u imeniku pod uslovom da se ni sam imenik, ni uneseni podaci ne mogu razumno smatrati kao promotivna reklama onih koji su navedeni u spisku imenika.

Treba pomenuti da je u nekim zemljama poput Holandije, Velike Britanije i SAD-a, dozvoljena promotivna reklama. Za više detalja, pogledajte reklamiranje i traženje mušterija, u drugom dijelu ovog poglavlja.

6. Tehnički standardi

Profesionalne uslug etreba vršiti u skladu sa relevantnim tehničkim i profesionalnim standardima propisanim od strane IFAC-a, preko Međunarodnih standarda revizije; Komiteta za međunarodne računovodstvene standarde; profesionalnog članskog tijela ili drugog regulatornog tijela; i relevantnog zakonodavstva.

Međunarodni standardi revizije čine okosnicu ove knjige, i njena su centralna tema. Tehnički standardi vezani za proces revizije će detaljno biti razmotreni u narednim poglavljima.

Rješavanje etičkih sukoba

IFAC-ov kodeks o etici profesionalnih računovođa predviđa slijedeći proces u slučaju da politike organizacije koja zapošljava računovođe ne uspiju da riješe etički konflikt:

- Ispitivanje problema sukoba sa direktnim pretpostaqvljenim. Ako nema rfješenja, treba ići na sledeći viši upravljački nivo. Ako je taj nivo uprave uključen u problem sukoba, računovođa treba da podigne problem na slijedeći višo nivo menadžmenta, itd.
- Traženje konsultacija i savjeta na povjerljivoj osnovi od nezavisnog savjetnika

ili nadležnog računovodstvenog tijela, kako bi se došlo do saznanja o mogućim pravcima aktivnosti.

- Ako etički sukob još uvijek postoji i nakon što se iscrpe svi nivoi internih razgovora, računovođa, u krajnjem slučaju, možedati otkaz organizaciji za koju radi i podnijeti memorandum s obrazloženjem odgovarajućem predstavniku te organizacije.

Kada profesionalni računovođa jobavlja usluge u zemlji koja nije njegova vlastita zemlja, a postoje razlike u pogledu specifičnih pitanja vezanih za etičke propise te dvije zemlje, treba primijeniti slijedeće odredbe:

- Kada su etički propisi zemlje u kojoj se vrše usluge manje striktni od onih koje propisuje IFAC, tada treba primijeniti etičke principe koje propisuje IFAC.
- Kada su etički propisi zemlje u kojoj se vrše usluge striktniji od onih koje propisuje IFAC, tadfa treba primijeniti etičke principe zemlje u kojoj se vrše usluge.
- Kada se etički propisi matične zemlje moraju obavezno primijeniti kod obavljanja usluga van te zemlje i kada su striktniji nego što je gore izloženo pod (1) i (2), tada treba primijeniti etičke propise te matične zemlje.

1.1. Etika primjenljiva na računovođe koje obavljaju javnu praksu

Dok su gore navedene etičke smjernice primjenljive na sve profesionalne računovođe, drugi dio IFAC-ovih smjernica je primjenljiv samo na računovođe u javnom sektoru. Profesionalni računovođa u javnom sektoru je svaki partner ili lice koje se nalazi na položaju sličnom partneru, kao i svaki zapsoelni u struci koji pruža profesionalne usluge klijentu, bez obzira na njihovu funkcionalnu klasifikaciju (na primjer revizija poreski ili drugi konsalting) i profesionalne računovođe u struci koje imaju upravljačku odgovornost. Etičke smjernice za profesionalne računovođe koje rade u javnom sektoru, obuhvatju slijedeće oblasti: nezavisnost; odgovornosti prema klijentima kao što su naknade, provizije i novčane sume klijenta; i odgovornosti prema kolegama, poput odnosa prema drugim profesionalcima, reklamiranju i aktivnostima nespojivim sa strukom.

Nezavisnost je najvažniji etički princip za računovođu koji obavlja javnu praksu. Prije nego što analiziramo IFAC-ova pravila vezana za nezavisnost, bilo bi korisno razmotriti poimanje nezavisnosti u međunarodnom kontekstu.

1.2. Propisi vezani za nezavisnost u različitim zemljama

Većina zemalja koje su predmet razmatranja u ovoj knjizi, stavljaju akcenat na nezavisnost i u teorijskom i u praktičnom smislu. Vjerovatno ni jedno drugo nasljeđe u revizorskoj struci nije tradicionalnije od nezavisnosti. U većini zemalja nije dozvoljeno da profesionalne računovođe budu zaposlenici ili dio uprave, dok neke zemlje dozvoljavaju da profesionalne računovođe budu članovi upravnog odbora, ili da imaju mali finansijski interes. Iako su u SAD-u propisi veoma strogi kada je u pitanju kriterij nezavisnosti, ipak je moguće obavljati usluge poreskog savjetnika, kao i usluge konsaltinga za klijente za koje se vrši revizija, pod uslovom da se ne narušava princip nezavisnosti. Suprotno tome, firma

u Japanu ne može obavljati te funkcije za istog klijenta kome pruža i usluge revizije.

Osma direktiva Evropske zajednice iz Zakona o preduzećima (ECC Eighth Company Law Directive) daje diskreciono pravo zemljama članicama da odrede kriterije nezavisnosti za zakonskog revizora. Član 24 kaže:

Zemlje članice će propisati da ona lica od kojih je traženo da obave zakonsku reviziju, ne mogu to da učine ako nisu nezavisna saglasno odredbama zakona zemlje članice koja zahtijeva reviziju.

U Francuskoj se u Normes, izvod 11, kaže:

Zakon, pravila i kodeks ponašanja nameću revizoru obavezu da bude i pokaže se kao nezavisan.

Njemački Wirtschaftspruferhandbuch, Bank I, strane 47-48, navodi:

Zavisnost stvara pristrasnost revizora jer se može osnovano sumnjati da revizor nije objektivan kada se čini da je zavisan.

Firme sa sjedištem u SAD-u moraju da poštuju pravila Komisije za izdavanje i trgovinu hartijama od vrijednosti (Securities and Exchange Commission – SEC), prema kojima revizori javnih preduzeća-majki u SAD-, moraju da budu sigurni da njihova zavisna preduzeća koja nisu u SAD-u, moraju da budu sigurni da njihova zavisna preduzeća koja nisu u SAD-u, takođe imaju reviziju od strane lica koja ispunjavaju američke definicije o nezavisnosti revizora.

Nezavisnost

Etički kodeks profesionalnih računovođa (Code of Ethics for Professional Accountants), dio 8 predlaže koncept nezavisnosti koji se sastoji od četiri komponente:

- finansijska povezanost sa klijentima i određenim mjestima službe u kompanijama;
- davanje usluga klijentima revizije, lične i porodične veze;
- naknade, roba i usluge; i
- pravo vlasništva nad kapitalom revizorske firme.

Nakon što smo razmotrili osnovne pojmove nezavisnosti, u ovom odlomku ćemo detaljno razmotriti njene komponente.

Nezavisnost u reviziji znači zauzimanje takvog stava koji podrazumijeva nepristrasnost u obavljanju revizorskih testova, analizi rezultat atih testova, i izvještaja o reviziji (*atestiranju*). Pošto je glavni produkt atestiranja davanje kredibiliteta finansijskim informacijama putem revizijskog izvještaja, od suštinskog znapčaja je da revizor bude nezavisan, i da kao takv, bude prihvaćen od strane korisnika revidovanih finansijskih izvještaja. Bilo kakav postupak koji bi sugerisao da je revizor bio pristrasan, odnosno radio u korist ili sa stanovišta interesa klijenta, bio bi indikacija nedostatka nezavisnosti.

Ne samo da računovođe moraju uvijek da imaju nezavisan stav u ispunjavanju svojih

dužnosti, već i korisnici finansijskih izvještaja moraju da imaju povjerenja u tu nezavisnost. Ta dva cilja se često formulišu kao „suštinska nezavisnost“ (independence in fact) i „pojavna nezavisnost“ (independence in apperance). Suštinska nezavisnost postoji kada je računovođa sposoban da odredi nepristrasan stav tokom cijelog procesa revizije, dakle da bude objektivan i nepristrasan, dok je pojavna nezavisnost zapravo rezultat interpretacija drugih, odnosno njihovog viđenja te nezavisnosti.

IFAC-ova etička smjernica navodi:

Profesionalne računovođe koje obavljaju javnu praksu, kada preuzmu zadatke izvještavanja, moraju biti nezavisni i suštinski i pojavio.

Suštinska nezavisnost se može demonstratirati dokazima, dok je pojavna nezavisnost teže odrediva. Često postoje sporenja oko toga da je u profesionalnoj literaturi nije stavljen dovoljan akcenat na pojavnu nezavisnost, da bi se dobio osnov za formulisanje pravila, jer većini korisnika nedostaje informacija neophodna da bi donijeli informacijama potkrijepljenu odluku – da li postoji problem.

Ilustracija 3.4 će van dati neke ideje u pogledu faktora koji sugerišu odstupanje od nezavisnosti revizora, odnosno faktora koji sugerišu povećanje nezavisnosti revizora.

Finansijsko učešće ili zaposlenost u kompanijama klijenta

Finansijsko učešće kod klijenta će uticati na nezavisnost i razumnog posmatrača može navesti na zaključak da je nezavisnost ugrožena. Finansijska veza s klijentom može biti u obliku:

- direktnog finansijskog udjela u kompaniji klijenta;
- indirektnog značajnog finansijskog udjela nastalog kao rezultat administriranja prava upravljanja bilo kakvom stvari ili novcem, ili nepokretnom imovinom s finansijskim udjelom u kompaniji klijenta;
- zajmova datih ili uzetih od klijenta, ili bilo kog direktora, ili većeg akcionara u kompaniji klijenta;
- finansijskih udjela u mješovitim ulaganjima (joint venture) klijenta; i
- finansijskih udjela u preduzeće koje nije klijent, ali je sa klijentom u odnosu davanja ili primanja ulaganja ili primaoca investicija.

Investitor je društvo majka, glavni partner ili fizičko lice ili društvo koje ima sposobnost da vrši značajan uticaj na onoga u koga investira, odnosno primaoca ulaganja. *Primalac* ulaganja je zavisno preduzeće ili poslovni subjekat na koga investitor ima značajan uticaj.

Usluge klijentima revizije, lične i porodične veze

Ako javni računovođa pored usluga revizije, klijentu pruži i druge usluge, on ne treba da obavlja funkcije uprave niti da donosi odluke. Prema IFAC-u, nezavisnost nije narušena davanjem konsultantskih usluga koje se odnose na upravljanje preduzećem, usluga vezanih za poreze ili savjetodavnih usluga, pod uslovom da računovođa nije uključen, ili preuzeo odgovornost za odluke uprave. U većini zemalja (na primjer, SAD-u, Holandiji, Njemačkoj), lokalna pravila u vezi sa uslugama mimo revizorskih, su u saglasnosti sa

pravilima IFAC-a. Međutim, u nekim zemljama, konsultantske usluge vezane za upravljanje preduzećem se mogu smatrati opasnim po nezavisnost (npr. Japan, Kuvajt), ili one jednostavno nisu dozvoljene zakonskim revizorima (npr. Italija, Francuska).

IFAC-ovi standardi podrazumijevaju da je prihvatljivo raditi na pripremi računovodstvenih evidencija klijenta kome se vrši revizija, ali pri tome treba voditi računa o slijedećem:

- Profesionalni računovođa koji obavlja javnu praksu ne treba da ima veze ili kombinaciju veza sa klijentom, ili kombinaciju veza sa klijentom, ili bilo kakav sukob interesa koji bi ugrozio njegov integritet ili nezavisnost.
- Klijent treba da prihvati odgovornost za izvještaje.
- Profesionalni računovođa koji vrši javnu praksu ne treba da preuzme ulogu zaposlenog ili uprave obavljanjem poslova vezanih za upravljanje preduzećem.
- Bilo bi idealno da ljudi koji rade na pripremi računovodstvenih evidencija ne učestvuju u njihovoj provjeri. Činjenica da je profesionalni javni računovođa obradio ili vodio određene evidencije ne eliminiše potrebu za provođenjem adekvatnih revizorskih testova.

Lične i porodične veze mogu ugroziti nezavisnost. Zbog toga, javni računovođa mora biti siguran da posao koji je preuzeo neće biti ugrožen zbog takvog odnosa. porodične veze predstavljaju neprihvatljivu opasnost za nezavisnost, kada je računovodstvena firma ili zaposleni koji je angažovan na obavljanju zadataka supružnik, zavisan od klijenta, ili je u rodbinskom srodstvu s klijentom. U nekim zemljama, raspon odnosa može biti i širi, na primjer, može da se odnosi i na dijete, ili njegovog supružnika, roditelja ili djeda, punca, punicu, svekra, svekrvu, brata, sestru, ili zeta, ili snahu klijenta.

Naknade, roba i usluge

Kada se novčani primitak od klijenta ili grupe povezanih klijenata ponavlja, ili predstavlja veliki dio ukupnih bruto naknada javnog računovođe ili računovodstvene prakse u cjelini, zavisnost od klijenta ili grupe klijenata, treba neizbježno da bude predmet inspekcije i da izazove sumnju u nezavisnost. Kompromitovanje, ili ono što se čini kao kompromitovanje nezavisnosti, može se desiti ako naknade koje je klijent dužan isplatiti za obavljanje profesionalne usluge ostanu neplaćene u dužem vremenskom periodu, posebno ako znatan dio nije isplaćen prije izdavanja revizorskog izvještaja ili atestiranja. mogu postojati izzeci ako se radi o novoj praksi, ili filijalama koje zavise od jednog klijenta, ili grupe povezanih klijenata.

Profesionalne usluge ne trebaju biti ponuđene ili pružene klijentu na bazi potencijalne naknade. *Potencijalna naknada* je dogovor prema kome se neće zaračunavati nikakva naknada, ako se ne dobije određeni dokaz ili rezultat, ili ako naknada na bilo koji drugi način zavisi od nalaza ili rezultata dobijenih nakon izvršenih usluga. Naknade obračunate na bazi postotka, ili nekog sličnoj osnovi, se takođe smatraju potencijalnim naknadama. Naknade nisu potencijalne ako su utvrđene od strane suda ili nekog drugog javnog organa vlasti.

Prihvatanje dobara, robe ili usluga, ili „pretjerana ljubaznost“ od strane klijenta, mogu biti prijetnja nezavisnost. Računovođe koje obavljaju javnu praksu ne treba da prihvate robe ili usluge; isto važi i za njihove supružnike ili izdržavana lica porodice, osim kada su

u pitanju poslovni odnosi, odnosno uslovi poslovanja koji nisu nimalo povoljniji od onih koji važe za sve ostale Ljubaznost i pokloni u omjeru koji nije „satlasan s normalnim znakovima pažnje u društvenom životu", ne treba da budu prihvaćeni.

Vlasništva nad kapitalom javne revizorske prakse

Kapital revizorske firme treba, u potpunosti, da bude u vlasništvu profesionanih revizora. Vlasništva u kapitalu od strane drugih je dopustivo s tim da većinski dio učešća u kapitalu i glasačkih prava pripada isključivo profesionalnim računovođama u javnoj praksi.

Ukoliko bi cijeli dio ili dio kapitala prakse bio u vlasništvu drugih koji nisu računovođe u javnoj praksi, ti drugi bi mogli biti u poziciji da utiču na obavljanje profesionalnih usluga. To bi takođe mogao biti slučaj ako se praksa finansira pozajmicama od drugih, na način koji bi mogao značiti izbjegavanje pravila vezanog za vlasnišstvo nad kapitalom.

Profesionalni računovođa u javnoj praksi takođe treba da se ponaša prema etičkim normama vezanim za odgovornosti prema kolegama i odgovornosti prema klijentima.

1.3. Odgovornosti prema klijentima

Davanje usluga klijentu zahtijeva da računovođe prihvate odgovornost za obavljanje tih usluga sa integritetom i objektivnošću, a u skladu sa odgovarajućim tehničkim sposobnostima. Profesionalni računovođa ima pravo novčane nadoknade za obavljene usluge.

Naknade

Odlomak 10 etičkog kodeksa razmatra odgovornosti prema klijentima u pogledu naplate revizorskih usluga putem naknada i provizija.

Profesionalne naknade treba da budu pravedan odraz vrijednosti profesionalne usluge izvršene za klijenta, imajući u vidu potrebno znanje i stručnu sposobnost, nivo obučenosti i iskustva lica koje obavlja usluge, vrijeme potrebno za obavljanje usluge i stepen odgovornosti koji podrazumijeva obavljanje takve usluge.

Odlomak 10.3. navodi da profesionalne naknade treba obračunati na osnovu odgovarajućih cijena prema času ili prema danu rada svakog lica uključenog u obavljanje date usluge. Međutim, veoma često, u ponudama velikih revizorskih kompanija, naknade su utvrđene, manje više, u fiksnim iznosima.

Naknade za izvršene profesionalne usluge se razlikuju od novčanih isplata torškova. Sitni gotovinski troškovi, konkretno puti troškovi, direktno pripisivi izvršenim profesionalnim uslugama za određenog klijenta, se zaračunavaju dodatno, uz profesionalne naknade.

Plaćanje i primanje provizije od strane javnog računovođe bi moglo narušiti objektivnost i nezavisnost. Prema tome, računovođa ne treba da plati proviziju da bi dobio klijenta, niti provizija treba da bude prihvaćena za preporuku klijenta, ili proizvoda, ili usluga drugih, nekoj trećoj strani. U onim zemljama gdje je plaćanje i primanje provizije dozvoljeno, takvi aranžmani trebaju da budu ograničeni na one od kojih se ne zahtjeva nezavisnost, a računovođa treba da obavijesti klijenta o dogovorenoj proviziji.

Novac klijenta

Novac klijenta (clients' monies) je razmotren u odlomku 12 etičkog kodeksa. Novac klijenta je bilo koji iznos, uključujući i dokumente s pravom raspolaganja novcem, na primjer, mjenice, promisorne note, i dokumenta polaganja prava na nešto što se može pretvoriti u novac, npr. obveznice na donosioca primljene od strane revizora, koje će biti držane ili plaćene prema instrukciji lica od kojeg ili u čije ime su primljene.

U nekim zemljama, zakon ne dozvoljava da profesionalni računovođakoji obavlja javnu praksu duži u posjedu takve novčane iznose. U nekim zemljama postoje zakonske obaveze kojih se računovođe, koje imaju takve novčane iznose, moraju pridržavati. U svakom slučaju, računovođa koji obavlja javnu praksu ne treba da drži novčane iznose klijenta, ako postoji razlog vjerovanju da su one stečene, ili će biti upotrebljene za nelegalne aktivnosti.

Pored odgovornosti prema kijentima, računovođe su, više od većine profesionalaca, odgovorne prema svojim kolegama.

1.4. Odgovornosti prema kolegama

Smjernica za profesionalne računovođe koje obavljaju privatnu praksu, vezano za njihove odgovornosti prema kolegama, obuhvata preporuke u vezi s odnosom prema drugim profesionalnim računovođama, reklamiranjem i aktivnostima koje su nespojive s profesijom.

Ilustracija br. 4: Pitanja vezana za odgovornosti prema klijentima

Naknade za izvršene profesionalne usluge

- Profesionalne naknade treba da budu fer odraz vrijednosti profesionalnih usluga izvršenih za klijenta.
- Profesionalne usluge trebaju biti obračunate na bazi odgovarajućih cijena po času ili danu za vrijeme koje je svako lice provelo u obavljanju usluga.
- Revizor ima pravo da klijentu zaračuna nižu naknadu od one koja je prethodno bila zaračunata za slične usluge.
- Sitni gotovinski rashodi, konkretno putni troškovi direktno pripisivi izvršenim profesionalnim uslugama za određenog klijenta, se normalno zaračunavaju uz naknade za profesionalne usluge.
- Osnova za obračun naknada i bilo kakvi dogovori vezani za ispostavljanje faktura, klijentu trebaju biti jasno definisani, poželjno je u pisanoj formi, prije početka obavljanja posla, da bi se izbjegli bilo kakvi nesporazumi.
- Računovođa ne treba da plaća proviziju da bi pridobio klijenta, niti provizija treba da bude prihvaćena za preporučivanje klijenta ili proizvoda, ili usluga drugih, nekoj trećoj strani.

Novac klijenta

- Revizor ne treba da drži novčane iznose koji pripadaju klijentu, ako postoji razlog vjerovanju da su oni stečeni nelegalnim putem, ili treba da budu upotrijebljeni za nelegalne aktivnosti.
- Novačane iznose koji pripadaju drugima treba držati odvojeno od ličnih ili novčanih iznosa firme, koristiti ih samo u namijenjene svrhe, i o svemu obavijestiti ovlašćena lica, da za njih znaju.
- Naknade za profesionalne usluge od klijenta se mogu podići sa računa klijenta samo uz njegovu saglasnost.
- Plaćanja s računa ne smiju premašiti potražni saldo na računu klijenta.
- Kada sume klijenta ostanu na računu klijenta znatan vremenski period, te sume treba da budu prebačene na račun koji nosi kamatu i na kome će biti evidentirana sva zarađena kamata.

Odnosi s drugim profesionalnim računovođama

Odlomak 13 *Kodeksa etike za profesionalne računovođe* opisuje odnose s drugim profesionalnim računovođama koji obavljaju javnu praksu.

Ponekad, proširenje poslovnih i aktivnosti kompanije dovodi do formiranja filijala ili zavisnih kompanija na lokacijama gdje postojeći računovođa kompanije ne obavlja praksu. U takvim slučajevima, klijent ili postojeći računovođa mogu zahtijevati da se, za vršenje usluga radi obavljanja zadatka, primi računovođa koji ima radno iskustvo na tim lokacijama. *Postojeći računovođa* je profesionalni računovođa u javnoj službi koji trenutno radi kao revizor, ili obavlja druge usluge poput računovodstvenih, poreskih, savjetodavnih, ili sličnih profesionalnih usluga za klijenta. „Primajući računovođa" je profesionalni javni računovođa kome je postojeći računovođa ili klijent postojećeg računovođe povjerio obavljanje revizije, računovodstvenih usluga, konsaltinga ili sličnih dužnosti, ili koji je konsultovan radi zadovoljavanja potreba klijenta.

Odnosi između dolazećeg i postojećeg revizora je detaljno razmotren u poglavlju 5-prihvatanje klijenta. Ilustracija 3.6 navodi ključna pitanja o kojima revizori moraju voditi računa kada se radi o njihovom odnosu prema drugim računovođama.

U slučajevima kada imenovanje za neki posao dovede do toga da je neki drugi javni računovođa imenovan kao zamjena, smjernice predlažu:

- Predloženi računovođa od koga se traži da zamjeni drugog računovođu mora da utvrdi, da li postoje bilo kakvi profesionalni razlozi zbog kojih imenovanje ne bi trebalo biti prihvaćeno. To se ne može uraditi efikasno bez direktne komunikacije s postojećim računovođom. Komunikacija između strana služi da zaštiti računovođu kako ne bi prihvatio imenovanje za neki posao kada nisu poznate određene bitne činjenice. Ona takođe štiti interese postojećeg računovođe kada predložena promjena predstavlja pokušaj miješanja u posao postojećeg računovođe u smislu ograničavanja njegove nezavisnosti.
- Područje u kome će postojeći računovođa moći da razgovara o poslovima klijenta sa predloženim računovođom, će zavisiti od dozvole date od strane klijenta, kao i zakonskih i etičkih zahtjeva vezanih za objavljivanje.

- Predloženi računovođa koji obavlja javnu praksu treba da tretira informacije dobijene od postojećeg računovođe kao strogo povjerljive i bitne.
- Prije prihvatanja posla koji uključuje usluge koje je izvršio neki drugi računovođa u javnoj praksi, predloženi računovođa treba da utvrdi da li je postojeći računovođa bio obaviješten od strane klijenta i da li mu je data dozvola da o poslovima klijenta razgovara potpuno i slobodno. Predloženi računovođa zatim treba od klijenta da traži dozvolu da razgovara sa postojećim računovođom. Po dobijanju dozvole, računovođa treba da zamoli postojećeg računovođu da mu da informacije vezane za klijenta, što treba da bude poznato prije donošenja oduke o prihvatanju ili neprihvatanju posla.
- Kada postojeći računovođa dođe do svih potrebnih informacija, on treba da odgovori, poželjno u pisanoj formi, odnosno navede bilo koje razloge zbog kojih smatra da predloženi računovođa ne bi trebao da prihvati dodijeljeni zadatak. Ako takvi razlozi postoje, postojeći računovođa treba biti siguran da je klijent dao dozvolu za otkrivanje detalja. Ako nije data dozvola, o tome treba izvijestiti predloženog računovođu.
- Ako predloženi računovođa ne dobije odgovor od postojećeg računovođe u razumnom vremenskom periodu, treba ponovo pokušati komunicirati. Ako nije u mogućnosti da dobije zadovoljavajući rezultat, predloženi računovođa treba da pošalje pismo postojećem računovođi, navodeći pretpostavku da ne postoji profesionalni razlog zbog koga imenovanje ne bi trebao prihvatiti i da postoji namjera da se tako i uradi.

Ilustracija br. 5: Pitanja vezana za odnose s drugim profesionalnim računovođama

Kada računovođa obavlja dodatne usluge, ali ne zamjenjuje postojećeg revizora:

- Primljeni računovođa treba da ograniči usluge na konkretni dobijeni zadatak.
- Ako je priroda primljenog posla-posla za koji je imenovan od bitnog značaja, računovođa treba klijentu da ukaže na obavezu komunikacije s postojećim revizorom, i to treba odmah uraditi u pisanoj formi.
- Novoprimljeni računovođa treba osigurati da postojeći računovođa stalno bude upućen u opštu prirodu izvršenih usluga.
-
- Ako računovođa zamjenjuje postojećeg revizora:
- Predloženi računovođa treba da ostvai direktnu komunikaciju sa postojećim računovođom.
- Predloženi računovođa zatim treba da traži dozvolu od klijenta da komunicira sa postojećim računovođom.
- Kada postojeći računovođa primi gore pomenuto obavještenje, on/ona treba da odgovori, po mogućnosti u pisanoj formi, navodeći bilo koje razloge zbog kojih predloženi računovođa ne treba da prihvati imenovanje za posao.
- Postojeći računovođa, preko klijenta, treba brzo da prenese novom računovođi sve knjige i dokumentaciju klijenta koja se čuva ili bi se mogla držati nakon prom-

jene u imenovanju za posao.
- Postojeći računovođa, preko klijenta, treba brzo da prenese novom računovođi sve knjige i dokumentaciju klijenta koja se čuva, ili bi se mogla čuvati nakon promjene u imenovanju za posao.

Reklamiranje i traženje posla

Odlomak 14 Kodeksa profesionalne etike pruža informacije o reklamiranju i traženju klijenta.

Da li je pojedinačno reklamiranje i traženje klijenata od strane profesionalnih računovođa koji obavljaju javnu praksu dozvoljeno ili nije, zavisi od profesionalnih računovodstvenih organizacija u svakoj pojedinoj zemlji. Reklamiranje je iznošenje u javnost informacija vezanih za usluge i sposobnosti profesionalnih računovođa koji obavljaju javnu praksu s ciljem d ase obezbijedi profesionalni posao. *Traženje klijenta* znači prilaženje potencijalnom klijentu s ciljem da se ponude profesionalne usluge. Kada je to dozvoljeno, reklamiranje i nuđenje profesionalnih usluga treba da ima za cilj informisanje javnosti na objektivan način i treba da bude „pristojno, pošteno, istinito i u granicama dobrog ukusa".

Reklamne aktivnosti koje nisu dozvoljene su aktivnosti koje:

- stvaraju lažna, obmanjujuća ili nepravdana očekivanja povoljnih rezultata;
- impliciraju sposobnost uticaja na sud, tribunal ili regulatornu agenciju;
- sadrže izjave samohvalisanja koje nisu zasnovane na provjerljivim činjenicama;
- daju poređenja s drugim javnim računovođama u javnoj praksi;
- sadrže pismene potvrde ili indosmane;
- sadrže i druge izjave koje bi mogle navesti razumnu osobu da pogrešno razumije ili da bude obmanuta;
- sadrže neopravdane tvrdnje da je neko stručnjak ili specijalista za određenu računovodstvenu oblast.

Računovođe koje obavljaju javnu praksu u zemlji u kojoj je reklamiranje dozvoljeno, ne treba da teže sticanju prednosti putem oglašavanja u novinama ili magazinima koji izlaze ili se distribuiraju u zemlji u kojoj je reklamiraje zabranjeno, ili obrnuto.

Kada reklamiranje nije dozvoljeno, publicitet je prihvatljiv pod uslovom da nije varljiv ili obmanjujući, ako je u granicama dobrog ukusa, primjereno ugledu profesije i nije dat s ciljem neosnovanog isticanja imena računovođe. Publicitet je prihvatljiv kada se radi o prijemu novih radnika, publicitetu u ime klijenta, brošurama ili adresarima firmi, na kancelarijskom materijalu i vizit-kartama, u novinskim oglasima u kojima se oglašava nova praksa, kod promjene partnerstva u javnoj praksi, ili pri promjeni adrese; i u dokumentu koga je izdao klijent.

Aktivnosti koje su nespojive s praksom

Odlomak 11 Kodeksa da je detalje o nekim aktivnostima koje su nespojive s računovodstvenom praksom. Profesionalni javni računovođa ne treba da se istovremeno angažuje na bilo kom poslu, bavi zanimanjem, niti obavlja bilo kakvu aktivnost koja narušava, ili bi mogla narušiti integritet, objektivnost ili nezavisnost, ili dobru reputaciju profesije.

pružanje dvije ili više vrsta profesionalnih usluga istovremeno, neće ugroziti integritet i objektivnost.

Istovremeno angažovanje u drugom preduzeću, zanimanju ili aktivnostima koje nisu povezane s profesionalnim uslugama, a čiji je učinak sprječavanje računovođe da obavlja javnu praksu u skladu s etičkim principima, nespojivo je sa javnom praksom.

Ilustracija 3.7 daje prikaz zabrana koje se odnose na profesionalne računovođe u pogledu reklamiranja i vršenja radnji nespojivih s profesijom.

1.5. Zakonska odgovornost

Kada god neka kompanija koja je bila predmet revizije bankrotira ili doživi finansijski krah, razočarani investitori i kreditori pokušaju da pronađu ko bi mogao biti zakonski odgovoran za te gubitke. Očigledno da kompanija koja je bankrotirala, ili kompanija koja je pod istragom zbog nezakonitih radnji, ne može da plati odštetu, tako da revizori, advokati i direktori korporacija nastoje da nađu eventualno one, protiv kojih bi bila podnijeta tužba.

Ilustracija br. 6: Pitanja vezana za reklamiranje i aktivnosti nespojive s profesijom

Reklamne aktivnosti koje nisu dozvoljene računovođama su one koje:

- stvaraju lažna, obmanjujuća ili neopravdana očekivanja povoljnih rezultata;
- implicifraju sposobnost da se utiče na sud, tribunal ili regulatornu agenciju;
- sadrže izjave samohvale koje nisu zasnovane na provjerljivim činjenicama;
- vrše poređenja s drugim javnim računovođama u javnoj praksi;
- sadrže pismena svjedočenja ili indosmane;
- sadrže druge izjave o činjenicama ili uvjerenjima, koje bi mogle navesti razumnu osobu da pogrešno razumije ili bude obmanuta;
- sadrže neopravdane tvrdnje da je neko stručnjak ili specijalista za određenu računovodstvenu oblast.

Aktivnosti nespojive s praksom profesionalnog javnog računovođe su:

- Bilo kakav posao, zanimanje ili aktivnosti koja narušava ili bi mogla narušiti integritet, objektivnost ili nezavisnost, ili dobru reputaciju profesije.
- Istovremeno angažovanje na nekom drugom poslu, zanimanju ili aktivnostima koje nisu povezane s profesionalnim uslugama, a čiji je efekat sprječavanje računovođe da obavlja javnu praksu u skladu s etičkim principima.

Parnični postupak je posebno problematičan u Sjedinjenim Državama gdje osobe često, opravdano ili neopravdano, podnose tužbe sudu. U takvom ambijentu, revizori moraju prići svakom poslu imajući na umu činenicu da bi mogli doći u poziciju da svoj rad brane na sudu. Čak i kada je presuda od strane suda u korist revizora, troškovi odbrane zakonite radnje mogu biti astronomski. To je dovelo do naglog porasta cijena osiguranja od

profesionalne odgovornosti u svijetu uopšte, a posebno u Americi, gdje su cijene dostigle alarmantne iznose.

Potpredjsjednik jedne velike osiguravajuće kompanije je citiran u *Wall Street Journal-y:* „Izašli smo iz posla osiguravanja računovodstvenih firmi od obaveze... Nismo mogli dobiti premije potrebne za te vrste gubitaka koje smo snosili." Za razliku od broja ljudi koji mogu snositi štetu zbog neodgovarajućeg rada ljekara opšte prakse, postoji veoma veliki broj potencijalno povrijeđenih strana u slučaju pogrešnog podnošenja finansijskih izvještaja. Ako je javni računovođa u javnoj praksi nepažljiv u izražavanju mišljenja o finansijskim izvještajima, bukvalno milioni investitora mogu snositi gubitke.

Postoje četiri glavna izvora zakonske odgovornosti revizora:

- Odgovornost prema klijentima prema opštem zakonu. Jedan primjer za to je kada klijent traži revizora zato što nije otkrio krađu sredstava (nezakonitu upotrebu novca od strane osobe kojoj je novac povjeren) u toku revizije.
- Odgovornost prema trećim stranama po opštem zakonu. Na primjer, banka tuži revizora što nije otkrio značajno pogrešne finanijske izvještaje.
- Odgovornost prema trećoj strani po statutarnom pravu (zakoni i propisi koje kreiraju državna tijela, npr. parlament); kombinovana grupa akcionara tuže revizora zbog neotkrivanja pogrešnih finansijskih izvještaja.
- Krivična odgovornost. Vlada vodi krivični postupak protiv revizora zato što je svjesno izdao nekorektan izvještaj o reviziji.

Da se ne bi detaljno ulazilo u pravnu problematiku, izvjestan stepen razumijevanja je moguće postići definisanjem osnovnih koncepata. Slijedeći termini, na osnovu njihove definicije, objašnjavaju neke pravne koncepte vezane za parnične i krivične postupke protiv revizora.

Postoje mnogi pravni koncepti vezani za nemarnost (negligence). *Nemarnost* ili *nepažnja* je neispunjenje obaveze revizora da provede reviziju s „dužnom pažnjom". *Obična nemarnost (ordinary negligence)* se odnosi na greške u procjeni-mišljenju nastale zbog nedostatka iskustva, obuke, ili zbog previda; do toga je došlo nenamjerno. *Ozbiljna nemarnost (gross negligence)* nastaje kada računovođa namjerno zanemaruje ustanovljene računovodstvene, revizijske i standarde izvještavanja. *Nenamjerno krivotvorenje podataka (constructive fraud)* znači postojanje krajnje ili neuobičajene nepažnje, iako nije postojala namjera da se prevari ili krajnje ili neuobičajene nepažnje, iako nije postojala namjera da se prevari ili krajnje ili neuobičajene nepaćnje, iako nije postojala namjera da se prevari ili nanese šteta. *Šteta-nezakonit čin zbog nepažnje (Tort action for negligence)* je neuspjeh jedne strane da ispuni svoje obaveze, čime nanosi povredu drugoj strani prema kojoj je bila obavezna da ispuni preuzetu dužnost.

Prema ugovornom pravu, protiv revizora se može podići tužba ako je prekršio ugovor. To može da učini i treća strana. *Kršenje ugovorfa (breach of contract)* je neuspjeh jedne ili obje ugovorne strane da ispune odredbe ugovora. *Korisnik – treća strana third – party beneficiary)* je strana koja nije u ugovoru, ali je poznata ugovornim stranama i prema tom ugovoru bi trebalo da ima određena prava i koristi.

Dvije vrste zakona prema kojima je moguće voditi sudski postupak protiv računovođa

su opšti zakoni i statutarni zakoni. *Opšti zakoni (Common Law)* su zakoni koji su izgrađeni putem sudskih odluka, prije nego putem državnih uredbi. *Statutarni zakoni (Statutory Law)* su zakoni koje donosi država, tj. javno pravo.

Pravni aspekti revizije su detaljnije obrađeni u poglavlju 2 –tržište revizije.

1.6. Rezime

Sve priznate profesije su izgradile kodekse profesionalne etike. Osnovni cilj tih kodeksa je da se članovima profesije daju smjernice za očuvanje profesionalnog stava i njihovog ponašanja, na način koji će poboljšati ugled njihove profesije u cjelini. Znak raspoznavanja profesije je prihvatanje njene odgovornosti prema javnosti, zato su standardi računovodstvene profesije, u velikoj mjeri, određeni javnim interesom.

Ciljevi *Kodeksa etike za profesionalne računovođe Međunarodne federacije računovođa* (Code of Ethics for Profesional Accountants, Internationa Federation of Accountants – IFAC) zahtjevaju ispunjavanje četiri osnovna elementa, a to su: kredibilitet, profesionalizam, kvalitet usluga i povjerljivost. Ovaj kodeks, takođe, daje detaljnesmjernice za praktičnu primjenu ciljeva, kao i osnovne principe koji se odnose na tipične situacije do kojih dolazi u računovodstvenoj profesiji. Smjernice su podijeljene na dva osnovna dijela: prvi, koji se odnosi na sve profesionalne računovođe i drugi, koji se odnosi samo na računovođe koje obavljaju javnu praksu.

Osnovni principi koji su neophodni za postizanje etičkih ciljeva su: integritet, objektivnost, profesionalna kompetentnost i dužna pažnja, povjerljivost, profesionalno ponašanje i tehnički standardi.

IFAC-ov etički kodeks ne daje dodatne smjernice o principu integriteta, ali dodatno obrađuje objektivnost, profesionalnu kompetentnost i dužnu pažnju, povjerljivost i profesionalno ponašanje (poreske usluge i publicitet). On takođe dae savjete u pogledu rješavanja etičkih sukoba i vođenja prekograničnih aktivnosti.

Prvi dio IFAC-ovog *Kodeksa o etici profesionalnih računovođa* daje smjernice vezane za oblasti nezavisnsoti, odgovornosti prema klijentima, kao što su naknade za profesionalne usluge, provizije i novčane iznose klijenata, i odgovornosti prema kolegama, kao što su odnosi prema drugim profesionalcima, reklamiranje i aktivnosti koje su nespojive s praksom.

Nezavisnost u reviziji znači imanje nepristrasnog mišljenja pri izvođenju revizorskih testova, analizi rezultata i davanju potvrde da su finansijski izvejštaji istiniti, pouzdani i urađeni prema opšteprihvaćenim računovodstvenim standardima i propisima u izvještaju revizora. Pošto je osnovni proizvod atestiranja davanje kredibiliteta finansijskim informacijama putem izvještaja revizora, računovođe ne samo da moraju u ispunjavanju svojih dužnosti i odgovornosti da održavaju nezavisan stav, već i korisnici finansijskih izvještaja moraju imati povjerenja u tu nezavisnost. Ta dva cilja se obično pominju kao „suštinska nezavisnost“ i „pojavna nezavisnost“. Susštinska nezavisnost postoji kada je računovođa sposoban da održi jnepristrasan i objektivan stav tokom cijelog postupka revizije, dok pojavna nezavisnost predstavlja rezultat interpretacija te nezavisnosti od strane drugih.

Pružanje usluga klijentu zahtijeva od računovođe da te usluge obavlja samostalno i ob-

jektivno, i da ima odgovarajuće tehničke sposobnosti-vlada vještinama koje zahtijeva struka. Što se tiče odgovornosti prema klijentima računovođe koji obavlja privatnu praksu, IFA-ove smjernice se bave pitanjima naknada za izvršene profesionalne usluge, provizijama i novčanim iznosima kliejnta.

Smjernica koja se odnosi na odgovornosti profesionalnih računovođa iz privatne prakse prema kolegama iz struke, uključuje i odnose s drugim profesionalnim računovođama, reklamiranje i aktivnosti nespojive sa profesijom. Zakonske odgovornosti revizora su sve veće, pogotovo u Sjedinjenim Državama.

1.7. Pitanja, vježbe i primjeri

Pitanja

1. Šta je etika?
2. Koji etički principi obuhvataju karakteristike koje društvo smatra dobrim moralnim ponašanjem?
3. Koji su to osnovni principi koje računovođa mora poštovati da bi postigao ciljeve računovodstvene profesije, prema IFAC-ovim etičkim smjernicama? Dajte kratko obrazloženje.
4. Povjerljive informacije klijenta se generalno mogu objaviti samo uz dozvolu klijenta. Koje su izuzeci tog pravila?
5. Može li računovođa tvrditi da su poreske prijave koje on pripremi, uvijek prihvatljive poreskim vlastima? Zašto?
6. Ukratko, navedite ograničenja u pogledu publiciteta prihvatljivog za javne računovođe.
7. Ako se odgovornosti revizora sukobljavaju sa zahtjevima pretpostavljenog, a organizacija u kojoj je računovođa zaposlen ne riješi problem, koji postupak se sugeriše?
8. Kakva je razlika između suštinske i pojavne nezavisnosti? Navedite dvije aktivnosti koje ne utiču na suštinsku nezavisnost, ali bi mogle uticati na pojavnu nezavisnost.
9. Navedite neke oblike finansijske veze sa klijentom koja bi mogla uticati na nezavisnost.
10. Kakva je razlika između direktnog i indirektnog finansijskog interesa?
11. Treba li računovođa da donosi odluke u vezi s računovodstvenim politikama kada obavlja knjigovodstvene usluge? Zašto treba, ili zašto ne treba?
12. Može li član porodice ugroziti nezavisnost? Objasnite.
13. Da li bi dobitak velikog postotka ukupnih naknada za izvršene profesionalne usluge od jednog konkretnog klijenta, narušio nezavisnsot računovođe koji obavlja javnu praksu? Koje su okolnosti pod kojima je to dopustivo, ili nije dopustivo?
14. Šta su potencijalne naknade za profesionalne usluge? Dajte dva primjera i objasnite zašto javni računovođa treba, ili ne treba da ih primi.
15. Obrazložite plaćanje na ime provizije javnih računovođa.
16. Ako računovođa drži novčane iznose klijenata, pod kojim uslovima on može dizati novac s tog računa i u kom iznosu?

17. Navedite sedam tipova reklame koje nisu dozvoljene računovođama?
18. Koja su četiri glavna izvora zakonske odgovornosti revizora? Ukratko obrazložite.
19. Koje su razlike između pravnih koncepata vezanih za nemar?
20. Prema koje dvije vrste zakona se može podnijeti tužba protiv revizora?

Vježbe

21. *Etičke smjernice.* Zašto postoji potreba za etičkim smjernicama za profesionalne računovođe? Objasnite. Na koji način etički kodeks za računovođe treba da se razlikuje od etičkog kodeksa za druge profesije, kao recimo, advokate ili ljekare?

22. *Etički kodeks*. Ko propisuje kodeks profesionalne etike za profesionalne računovođe treba da se razlikuje od zemlje do zemlje? Navedite pet primjera.

23. *Nezvisnost.* Lahaia Yacht kompanija duguje javnom računovođi neplaćenu naknadu za izvršene profesionalne usluge i ponudila je da mu izda neosigurane mjenice s kamatom.

Potrebno je:

Da li bi prihvatanje ovih mjenica od strane računovođe imalo nekakvog uticaja na nezavisnost u odnosima sa Lahaina Yacht kompanijom?

24. *Revizori ne smiju samo izgledati nezavisani*; oni i istinski moraju biti nezavisni.

Potrebno je:

Objasniti koncept nezavisnosti revizora sa stanovišta oslanjanja trećih strana na finansijske izvještaje.

1) Šta je to na osnovu čega se utvrđuje da li je revizor zaista nezavisan ili nije?

2) Šta je to na osnovu čega se utvrđuje da izgleda da je revizor nezavisan ili nije nezavisan?

Objasnite kako revizor može da bude zaista nezavisan, ali može da izgleda da nije nezavisan.

Da li bi računovođa koji obavja javnu praksu bio smatran nezavisnim u reviziji finansijskih izvještaja:

- 1 crkve u kojoj taj računovođa vodi finansije bez naknade; i
- 2 kluba u kome računovođina žena vodi finansije i knjigovodstvo, ako računovođa neće primiti naknadu za obavljenu reviziju?

25. *Nezavisnost.* Obavili ste reviziju početnog bilansa stanja Ruiz Rug kompanije i dali pozitivno mišljenje o bilansu. Mjesec dana nakon što ste predali izvještaj, ponuđeno vam je mjesto sekretara upravnog odbora kompanije, zbog potreba za cijelim nizom službenika i zbog vaše podobnosti za potpisivanje raznih dokumenata. Vi nećete imati nikakvog finansijskog interesa u kompaniji putem akcija u vlasništvu ili na neki drugi način, nećete primati platu, nećete voditi poslovne knjige, nećete imati nikakvog uticaja na finansijsko poslovanje, osim što ćete povremeno davati savjete u vezi s porezom na dobit, kao i slične savjete koji se normalno daju klijentu od strane profesionalnog računovođe u javnoj praksi.

Potrebno je:

- Pretpostavimo da ste prihvatili ponudu, ali planirate da napustite to radno mjesto prije nego što počnete godišnju reviziju, s tim što namjeravate da ponovo preuzmete dužnost na tom radnom mjestu, nakon što predate izvještaj o reviziji, odnosno date mišljenje o finansijskim izvještajima. Da li vi možete da date nezavisno mišljenje o finansijskim izvještajima? Obrazložite.
- Pretpostavimo da ste privremeno prihvatili ponudu dok preduzeće ne bude u mogućnosti da zaposli sekretaricu. U svakom slučaju, trajno ćete napustiti to radno mjesto prije nego što počnete da radite godišnju reviziju. Možete li da obavite nezavisnu reviziju finansijskih izvještaja? Obrazložite.

26. *Nezavisna preduzeća:* Galati i Brambila su formirale društvo pod nazivom Financial Fitnees Systems, pri čemu je svaka žena uzela 50 posto ovlašćenih redovnih akcija Galati je *Dottore Commercial*-ista (CONSOB), javni računovođa, a Brambila je garant osiguranja. Društvo pruža revizorske i poreske usluge prema uputstvima Galatijeve, odnosno usluge osiguranja prema uputstvima Brambile. Ostvarenje kancelarije društv aje objavljeno u 15 cm dugom oglasu u dvije kolone, u lokalnim novinama.

- Jedan od prvih revizorskih klijenata društva je bila Galore kompanija. Galore je imala ukupna sredstva od 923.820,000 funti, a ukupne obaveze od 415.719,000 funti. U toku ispitivanja, Galati je pronašla da je Galoreova zgrada knjigovodstvene vrijednosti 369,528,000 založena na ime garancije obveznice sa desetogodišnjim rokom dospijeća na iznos od 307.940,00. Međutim, pošto neobjavljivanje prava zaplijene (imovine do isplate duga) nije uticalo ni na vrijednost sredstava, ni na iznos obaveza, a njeno ispitivanje u svim ostalim aspektima je bilo zadovoljavajuće, Galati je dala pozitivno mišljenje finansijskim izvještajima Galorea. Oko dva mjeseca nakon datog mišljenja, Galati je saznala da je jedna osiguravajuća kompanija planirala da posudi Galoreu 230.955,000 funti u formi prve hipotekarne mjenice na zgradi. Galatijeva je rekla Brambili da obavijesti osiguravajuće društvo o činjenici da je zgrada Galorea data u zalog kao garancija za oročenu mjenicu.
- Ubrzo nakon gore opisanih događaja, Galatijeva je bila optužena za kršenje profesionalne etike.

Potrebno je:

Navesti i opisati etičke implikacije onih postupaka Galatijeve koji su bili u suprotnosti, odnosno značili kršenje *Kodeksa profesionalne etike za profesionalne računovođe IFAC-a.*

27. *Nezavisnost.* Za svaku od navedenih situacija uključujući i konsalting koji nije vezan za reviziju, navedite da li postoji kršenje pravila profesionalnog ponašanja prema IFAC-ovim *etičkim smjernicama za profesionalne računovođe* i obrazložite razloge za primjenu određene smjernice.

- 1. Marco Silves, *Contador Publico* (CP) je individualni računovođa. Za neke klijente on obavlja i računovodstvene i revizorske funkcije.
- 2. Prilikom pripreme poreske prijave za Mariju Hugeira, Carmen Goendusa, *Re-*

visor Official de Contas (ROC), ovlašćeni javni revizor, je primjetila da je odbitak za profesionalne troškove prilično veliki. Kada je pitala Hugeru za taj odbitak, Marija je rekla: „Ako me pitaš, nećeš čuti ono što ne želiš da čuješ". Genduza je nastavila rad na poreskj prijavi na osnovu dobijene informacije.

- 3. John Ortberg. *Auktoriserad Revisor* (AR), ovlašćeni revizor je uvrstio i usvojio naziv Tax Refunds – povrat novca od poreza.
- 4. Aki Watanabe, Konin Kaikeisshi, je nedavno osuđen zbog falsifikovanja vlastitih poreskih prijava.
- 5. Jons Hummel, revizor nije primio nikakve naknade za profesionalne usluge od Phi kompanije, zadnjih šest mjeseci. Zbog toga je Hummel zadržao finansijske izvještaje klijenta dok mu naknada ne bude isplaćena.
- 6. Jennie Lazaris, *Statuatoriseret Revisor,* je prihvatila angažman da ispita sistem obrade podataka kompanije Newbre Hospial Supply. Lazaris ima veoma skromno iskustvo u radu sa kompjuterima i nema potrebno stručno znanje da potpuno obavi preuzeti posao.

28. *Nezavisnost i pokloni.* Samantha Seekineau, *Soma Orkoton Logiston* (SOL) je zadužena za reviziju kompanije Olympic Fashions. S njom rade pomoćnici, 5 mladih računovoša a nekoliko njih su strastveni surferi. Olimpik Fešns posjeduje dvije vile na Mikonosu koje koristi za zabavu klijenta. Direktor Olimpik je rekao gđi Sikino da su ona i njeni ljudi koji rade na reviziji dobrodošli u vile i da ih mogu koristiti besplatno kada god su slobodne. Kako Sikino treba da odgovori na ponudu? Objasnite.

29. *Kršenje etičkog kodeksa*. Za svaku od slijedećih situacija, uključujući i odnose između revizora i kompanija čiju reviziju vrše, navedite da li je došlo do kršenja Kodeksa profesionalne etike prema IFAC-ovim smjernicama i obrazložite razloge za primjenljive smjernice.

- 1. Jame Alosta, *Contador Publicb Nacional* (CPN) posjeduje veliki udio u stambenoj zgradi u Cruz del Eje, u Argentini.
- Sandor Muller je 100 postao vlasnik Muller Maritime. Muler, takođe, ima značajan udio u istoj stambenoj zgradi kao i Alosta. Alosta je revizor Muler Maritime.
- 2. Elita Belfour, Chartered Accountant (CA), ovlašćeni računovođa, je viši revizor kompanije Dickson & Co., CA u Barbarosu. Ona ima u vlasništvu deset akcija kompanije klijenta Diksona. Mešutim, ona ne učestvuje u reviziji tog klijenta, niti je iznos akcija značajan u odnosu na njeno ukupno bogatstvo.
- 3. Yaping Lei, CPA je objavio povjerljive informacije pri ispitivanju kontrolnih postupaka firme od strane druge revizorske firme.
- 4. Frank Smith, CPA je ponudio revizorsku naknadu potencijalnom klijentu na bazi standardne cijene po satu rada.
- 5. Sadegh Kashani, CA je dobio kredit za auto od Rawalpindi banke. Kashani nije revizor Ravalpindi banke.
- 6, Orvil Saring, *Diplomietter Busherexperter*, je dao otkaz na mjesto pomoćnika finansijskog direktora kompanije Poule, SA od 1. januara. On planira da prihvati

obavljanje revizije za Pul kompaniju za tu godinu, zaključno sa 31. julom.

30. *Nezavisnost*. Atribut nezavisnost se tradicionalno povezuje sa nezavisnom revizorskom funkcijom revizije i izražavanja mišljenja o finansijskim izvještajima.

Potrebno je:

- Šta podrazumijeva „nezavisnost" kada se primijeni na nezavisnu revizorsku funkciju vršenja revizije i izražavanja mišljenja o finansijskim izvještajima?
- Dajte obrazloženje.
- Environpro, SA, duguje Commissaire aux Comptes (revizoru) neisplaćene naknade za izvršene profesionalne usluge i ponudila je da mu izda neosigurane mjenice s kamatom. Da li bi prihvatanje takvih mjenica od strane Commissairea imalo nikakvog uticaja na njegou nezavisnost u odnosima sa Environpro, SA? Obrazloženje.

Vježbe

31. *Zakonske odgovornosti revizora.*

Pogledajte ilustracije 3.1 i 3.4. Odaberite pet zemalja. pretpostavite da ste vi šef međunarodne komisije koja treba da utvrdi zakonske odgovornosti računovođa u razlčitim zemljama.

Potrebno je:

- A. Navedite zemlju, koncept nezavisnosti i funkcije koje generlano nisu dozvoljene.
- B. Navedite etičke standarde, primjenu, zakonske obaveze i odgovornosti za otkrivanje prevare.
- C. Napišite kratak opis poredeći neki noviji sudski spor i etičke standarde revizora u svakoj zemlji.

32. Etička pitanja. U slijedećoj situaciji učestvuju Kevin Smit, (Kevin Smith) niži računovođa u lokalnoj CPA firmi Hobb, Mary and Khang (HM&K). Knjigovođa kompanije Mirage Manufacturing je dao otkaz prije tri mjeseca i još nije dobio zamjenu. Zbog toga transakcije Miraža nisu bile evidentirane, a knjige nisu ažurirane. Miraž mora da pripremi finansijske izvještaje za međuperiod, kako bi ispunio uslove ugovora o zajmu, ali to ne može dok ne prenese knjiženja ju knjige. Miraž se radi pomoći obraća firmi Kevin Smit i traži da njihovi revizori ažuriraju poslovne knjige, pošto je prošle godine Kevin obavio njihovu reviziju.

Potrebno je:

- A. Navesti o kojim etičkim pitanjima se ovdje radi.
- B. Objasniti da li jeste, ili nije bilo kršenja normi profesionalne etike.

(Napisali Khing Tran, Mary Horton i Hob Chen).

1.8. Intervju sa Bob Franchinijem, Italija

Slijedi intervju sa gospodinom Bob Franchinijem, CA, međunarodnim revizorom koji je prije radio za Ernst & Young, firmom Velike petorke iz Milana, Italija. On izlaže svoje stavove o nekim ključnim pitanjima međunarodne revizije danas. Te stavove ne treba smatrati stavovima firme Ernst & Young.

Profesionalna etika u javnom računovodstvu

Kako Vi definišete etiku?

Etika u suštini predstavlja smjernice prema kojima računovođa obavlja svoj posao. Osnovni elementi etike su: profesionalna kompetentnost (koja uključuje tehničku obučenost, znanje i sposobnost primjene znanja), profesionalna marljivost, nezavisnost, povjerljivost i propisi, koji mogu biti regulisani zakonom u različitim zemljama.

Kakva je razlika u shvatanju etike s međunarodnog aspekta'

Dali se profesionalna etika računovođa razlikuje od zemlje do zemlje?

Zaista, postoje razlike u shvatanju etike u pojedinim zemljama zbog toga što su računovodstvene profesije i regulatorna tijela razvijali različita pravila u skladu sa potrebama njihovog okruženja.

Na primjer, u Italiji, uvođenje uloge revizora u zakon datira još od kraja 1930-tih godina. Međutim, ovo zakonodavstvo i kasnija stručna literatura su pružili malo uputstava o načinu na koji treba obavljati zakonsku reviziju. Na primjer, nisu postojali standardi za rad na terenu, postojali su samo rudimentarni zahtjevi za nezavisnošću, a bilo je i vrlo malo zahtjeva u pogledu profesionalnih kvalifikacija. U svjetlu sadašnjih profesionalnih pravila može izgledati neobično, ali tržište hartija od vrijednosti, u ranom poslijeratnom periodu u Italiji, jnije bilo dovoljno razvijeno, pa su prema tome bile nedovoljno definisane i mnoge uloge u upravljanju preduzećima, tako i uloga revizora.

Sedamdeetih godina, nakon serije skandala u korporacijama, novo zakonodavstvo u Italiji je uvelo reviziju u skladu s međunarodnim standardima, za javne kompanije i razne druge kategorije. To novo zakonodavstvo je zahtijevalo da novi tip revizora bude adekvatno kvalifikovan i da se striktno pridržava pravila nezavisnosti.

Uloga zakonskog revizora, onako kako je ustanovljena još zakonodavstvom 1930-tih, još uvijek postoji, ali je ograničena na privatne kompanije. novo zakonodavstvo koje je predvidjelo sprovođenje Osme direktive Evropske unije sve više ulogu zakonskog revizora dovodi u istu ravan s ulogom revizora prema GAAS-y.

Ukratko, u mnogim zemljama, revizorska profesija se razvijala kao odgovor na evoluciju ekonomije i stepena usavršenosti tržišta hartija od vrijednosti.

Zbog čega Kodeks profesionalne etike?

Zašto je važno da računovođe imaju kodeks profesionalne etike?

Za bilo koju vrstu ljudske aktivnosti, postoje pravila ponašanja. Ta pravila definišu posao. Ako pogledate IFAC-ov Kodeks profesionalne etike u kontekstu onoga šta radi jedan računovođa, možete vidjeti da on stvara definiciju računovođe. On kaže „Računovođa je

to i to".

Na primjer, vezano za profesionalnu kometentnost, Kodeks profesionalne etike zahtjeva od računovođe da pokaže svoje tehničke sposobnosti polaganjem stručnih ispita, ali id a neprekidno ide u korak s novim dostignućima i usavršava svoje znanje praćenjem programa stalne profesionalne edukacije (SRE).

Nezavisnost

Koji problemi psotoje kod angažovanja nezavisnosti?

Vjerujem da je najveći problem u pokušaju da se predvidi bilo koja situacija u kojoj bi nezavisnost mogla biti ugrožena ili narušena. IFAC-ov etički kodeks propisuje mnoga pravila koja pokrivaju čitav niz situacija. Ipak, ečsto se dešavaju nove situacije koje je teško klasifikovati. Te situacije se moraju protumačiti u svjetlu postojećih pravila.

Većina velikih računovodstvenih firmi ima svoje vlastite resurse kao pomoćno sredstvo za interpretiranje pravila nezavisnosti, kao što to imaju i profesionalna računovodstvena tijela. Na primjer, AICPA ima specijalnu Komisiju za profesionalnu etiku, kojoj se firme mogu obratiti s pitanjima vezanim za nezavisnost kada za to postoji potreba zbog nastale situacije. Iako IFAC nema poseban komitet, može postaviti pitanje vezano za tumačenje IFAC-ovih pravila.

Kakve poklone može da primi revizor?

Kakve poklone može da primi revizor kada radi na terenu, a da pri tome ne ugrozi nezavisnost?

IFAC koristi frazu da „poklon" mora da bude u okviru normalnog društvenog običaja zemlje. Na primjer, ako klijent revizoru da božićni poklon u vidu boce jeftinog vina, u većini zemalja bi zaista bilo teško zakljuiti da je takav jedan poklon toliko značajan da utiče na mišljenje, a otuda i na nezavisnsot revizora. međutim, ako revizor primi poklon u vidu automobila ili zlatnog sata, bilo bi teško pokazati da taj poklonnije uticao na njegov nezavisan stav.

Zaključak

U zaključku je Bob Frankini ponudio ovaj komentar:

Etička pravila, bez obzira da li ih je ustanovila profesija, ili su ustanovljena putem zakona, postoje zato što se u svakodnevnoj praksi računovođa mogu pojaviti određena pitanja ili situacije koje ih mogu dovesti u sukob s ciljevima njihovog rada.

Visokokvalitetni revizor: intervju sa Karel van Hulleom, EC i Johnom Hegartyjem, FEE

Profesor Karel Van Hule je šef jedinice za finansijsko računovodstvo pri Evropskoj komisiji (Head of Unit of Financial Information Accounting Standards Directore-General XV of the European Commission), John Hegarty je generalni sektretar FEE (Federation des experts Comptables Europeens) – Saveza evropskih računovođa.

Opišite vaše poimanje visokokvalitetnog revizora

Van Hulle

Visokokvalitetni revizor je neko ko treba da kaže ono u šta vjeruje, a to što vjeruje treba da bude rečeno, i na to ne treba previše da utiče ono što klijent ćeli da on kaže. To treba da je osoba koja je u stanju da ostane nezavisna od uticaja nadležnih organa koji nadgledaju određene sektore, a posebno u slučaju kompanija, ili banaka, ili osiguravajućih društava za koje su nadležni.

Ako ti organi zatraže od direktora neke kompanije da ispita određene situacije, revizor treba da bude osoba koja ne postupa kao rob svog klijenta, već neko ko zaista, na osnovu svog iskustva, kaže koji bi trebao biti pravi način rješavanja nekih od datih računovodstvenih pitanja.

Pored toga, u današnjim okolnostima, visokokvalitetni revizor je osoba koja treba da poznaje više od bar jednog okruženja.Danas ne možete biti ozbiljan revizor, ako vam nisu poznati nacionalni ambijenti u kojima treba da se obavi revizija. Vjerujem da svaki student računovodstva koji danas izađe sa univerzitetskom diplomom, treba da posjeduje određena saznanja o situaciji u računovodstvu u barem tri do četiri zemlje, članice Evropske unije, u svakom slučaju treba da poznaje Međunarodne računovodstvene standarde (MRS), vjerovatno i US GAAP. US GAAP je nešto što oni uvijek uče u školi, ali oni treba poznaju i međunarodne standarde. Dakle, to treba da bude osoba koja je spremna da se suoči sa svijetom koji je sve više evropski i međunarodni.

Hegarty

To je veoma prosta definicija. To je osoba koja je sposobna i kojoj je dozvoljeno da pruži usluge koje bi željeli i njeni klijenti i korisnici tih usluga. Visokokvalitetni revizor je onaj koji nije sputan glupim zakonom ili zastarjelim propisima. On je taj koji može da identifikuje nastala očekivanja. On je taj koji je spreman, ima sposobnost da identifikuje probleme s kojima se suočava preduzeće. on je taj koji može da upravlja globalnim timom koji je potreban da bi odgovorio tim izazovima i on je taj koji je tehnički ekspert, dobra poslovna žena-muškarac, neko ko reaguje radi zadovoljavanja javnog interesa. Ali, to je bio dobar profesionalac prije 150 godina. Ti izazovi su konstantne prirode. Tehničko umijeće stalno napreduje. Kada je u pitanju profesionalizam, to je ohrabrujuće.

Revizija finansiskih izvještaja

U svojoj knjizi „Revisions-Technik“ dr Gerstner navodi jednu šemu koja obuhvata, u glavnom, polje rada koje se ima ispitati prilikom vršenja jedne revizije. Prema pomenutoj šemi, revizija bi se odnosila:

- na rad mjerodavnih i nadležnih ličnosti u preduzeću;
- na ispitivanje organizacije knjigovodstva;
- na ispitivanje organizacije blagajničkog poslovanja;
- na pribavljanje popisa svih pojedinih blagajni (ukoliko ih u preduzeću postoji više) i utvrđivanje međusobnog odnosa i funkcionisanja uopšte;
- na utvrđivanje stanja svih vrijednosti u preduzeću (gotovine, mjenica, čekova, hartija od vrijednosti, dokumenata itd.);
- na pojedinačna ispitivanja izvršenih isplata i naplata preko blagajne, sravnjujući ih sa odgovarajućim biljezima i dokumentima;
- na pregled knjigovodstva, ukoliko se odnosi na blagajničko poslovanje;

- na ispitivanje ispravnosti knjiženja gotovine preko tekućih računa, ukoliko se na njih odnosi;
- na provjeravanje zbirova i prenosa po knjigama u vezi sa blagajničkim prometom;
- na utvrđivanje ispravnosti vođenja knjiga uopšte.

Razumije se da ova opšta skica može da se mijenja i prilagođava konkretnim slučajevima, a naročito s obzirom na cilj same revizije. Prema tome, pojedine tačke mogu se proširivati ili skučivati, ili, najzad, dodavati potpuno nove ukoliko to stvarne potrebe zahtijevaju.

Što se tiče samog načina rada oko prikupljanja podataka, važno je napomenuti da, za slučaj da revizor za vrijeme rada ima i jednog pomoćnika, nije zgodno da obojica zajednički rade jedan isti posao, već se rad ima podesiti tako da obojica ispituju isti slučaj ali raznim putevima. Jer, na taj način će se ne samo uštedjeti na vremenu, nego će i pregled biti izvršen svestranije i ekspeditivnije.

Izrada izvještaja o obavljenoj reviziji

Glavne odlike revizorskih izvještaja morale bi biti: preciznost, apsolutna jasnoća, jezgrovitost i preglednost. Znači da i izvještaj mora biti sastavljen po izvjesnom planu, tj. izlaganja moraju biti sređena po izvjesnom logičkom redu, tako da onaj, koji izvještaj bude čitao, može sa lakoćom da prati sva izlaganja i da je redovno u ranijem dijelu izvještaja već obaviješten o podacima koji su mu potrebni za docnije razumijevanje i praćenje ostale sadržine izvještaja. Samo tako izrađen izvještaj pružiće mogućnost brzog iznalaženja podataka koji su od interesa za lice koje izvještaj bude čitalo. Svi navedeni podaci u izvještaju moraju biti apsolutno tačni i precizni. Način izražavanja mora biti što kraći, a u isto vrijeme što jasniji i jezgrovitiji.

Na ovom mjestu navešćemo takođe pregled sadržine jednog izvještaja o reviziji trgovačkih preduzeća, koji je iznio F.Moral u svojoj knjizi „Revision und Reorganisation industrieller Betriebe“, a prema tome bi izvještaj trebao da sadrži:

- doslovan tekst primljenog naloga za vršenje revizije;
- ime revizora;
- vrijeme trajanja revizije;
- djelokrug rada revizije;
- tok rada za vršenje revizije opisan prema izrađenom planu za rad;
- podatke koje pružaju knjige i dokumenti;
- eventualne informacije prikupljene iz drugih izvora;
- tačan pregled pojedinačnih rezultata revizije i utvrđenih grešaka i nepravilnosti;
- izvođenje pojedinačnih zaključaka na osnovu iznijetih podataka i istovremeno iznošenje predloga za ispravke i otklanjanje izvora za greške;
- rekapitulaciju svih pojedinačnih rezultata, utvrđenih prilikom revizije, i iznošenje što je moguće preglednijeg prikaza o imovinskom stanju preduzeća sa provjerenim podacima i ciframa, kao i iznošenje jedne opšte kritike na osnovu svega toga;
- na kraju, konačni zaključci i predlozi za poboljšanje rada u cilju otklanjanja ubuduće utvrđenih grešaka i nepravilnosti.

Na taj način izvještaj bi bio sređen pregled svih obavljenih provjeravanja, ispitivanja, kao i donošenja zaključaka tačno prema rasporedu za rad izrađenom prije početka revizije. Važno je, napomenuti da izvještaj, osim stvarnih činjenica, ne bi smio sadržavati nikakve lične kritike. Jer, revizor na poslu, mora da se drži na potpunoj visini, i da, prema tome, i u izvještaju obrati naročitu pažnju na ton izlaganja, tako da težište izlaganja bude usmjereno prema stvarnim potrebama i koristima preduzeća potkrijepljeno objektivno utvrđenim činjenicama. Lične kritike mogu biti pogrešno shvaćene, a isto tako i donijete prebrzo, usljed čega vrlo često i netačno.

„Deset zapovijesti" koje je iznio *dr. E. Milendorf*, a kojih bi se svaki revizor trebao pridržavati:

- služi samoj stvari, a ne ličnostima pa ni samome sebi;
- stoji iznad zainteresovanih (nalogodavac – preduzeće koje revidiraš), kao i sudija kome pomažeš;
- ne dozvoli da te uticaji bilo koje vrste istjeraju iz granica stroge stvarnosti;
- ne smatraj se nepogrešivim;
- ne daji odgovore na pitanja koja ne spadaju u domen tvoga stručnog obrazovanja i znanja uopšte;
- prigovore učinjene tvojim stručnim mišljenjima iskoristi za iznačaženje i utvrđivanje stvarne istine, i ne upuštaj se i ne nastoj da ih bez provjeravanja pobiješ;
- izvijesti o svojoj grešci, pa ma je i sam učinio;
- budi istinit i jasan;
- prvo shvati pitanje pa onda daji odgovor, jer se odgovor inače neće moći razumjeti;
- čuvaj stalešku čast.

9. REZIME

Sve priznate profesije su izgradile kodekse profesionalne etike. Osnovni cilj tih kodeksa je da se članovima profesije daju smjernice za očuvanje profesionalnog stava i njihovog ponašanja, na način koji će poboljšati ugled njihove profesije u cjelini. Znak raspoznavanja profesije je prihvatanje njene odgovornosti prema javnosti, zato su standardi računovodstvene profesije, u velikoj mjeri, određeni javnim interesom.[69]

Ciljevi *Kodeksa etike za profesionalne računovođe Međunarodne federacije računovođa* (Code of Ethics for Profesional Accountants, Internationa Federation of Accountants – IFAC) zahtjevaju ispunjavanje četiri osnovna elementa, a to su: kredibilitet, profesionalizam, kvalitet usluga i povjerljivost. Ovaj kodeks, takođe, daje detaljne smjernice za praktičnu primjenu ciljeva, kao i osnovne principe koji se odnose na tipične situacije do kojih dolazi u računovodstvenoj profesiji. Smjernice su podijeljene na dva osnovna dijela: prvi, koji se odnosi na sve profesionalne računovođe i drugi, koji se odnosi samo na računovođe koje obavljaju javnu praksu.

Osnovni principi koji su neophodni za postizanje etičkih ciljeva su: integritet, objektivnost, profesionalna kompetentnost i dužna pažnja, povjerljivost, profesionalno ponašanje i tehnički standardi.

IFAC-ov etički kodeks ne daje dodatne smjernice o principu integriteta, ali dodatno obrađuje objektivnost, profesionalnu kompetentnost i dužnu pažnju, povjerljivost i profesionalno ponašanje (poreske usluge i publicitet). On takođe daje savjete u pogledu rješavanja etičkih sukoba i vođenja prekograničnih aktivnosti.

Prvi dio IFAC-ovog *Kodeksa o etici profesionalnih računovođa* daje smjernice vezane za oblasti nezavisnsoti, odgovornosti prema klijentima, kao što su naknade za profesionalne usluge, provizije i novčane iznose klijenata, i odgovornosti prema kolegama, kao što su odnosi prema drugim profesionalcima, reklamiranje i aktivnosti koje su nespojive s praksom.

Nezavisnost u reviziji znači imanje nepristrasnog mišljenja pri izvođenju revizorskih testova, analizi rezultata i davanju potvrde da su finansijski izvejštaji istiniti, pouzdani i urađeni prema opšteprihvaćenim računovodstvenim standardima i propisima u izvještaju revizora. Pošto je osnovni proizvod atestiranja davanje kredibiliteta finansijskim informacijama putem izvještaja revizora, računovođe ne samo da moraju u ispunjavanju svojih dužnosti i odgovornosti da održavaju nezavisan stav, već i korisnici finansijskih izvještaja moraju imati povjerenja u tu nezavisnost. Ta dva cilja se obično pominju kao „suštinska nezavisnost“ i „pojavna nezavisnost“. Suštinska nezavisnost postoji kada je računovođa sposoban da održi nepristrasan i objektivan stav tokom cijelog postupka revizije, dok pojavna nezavisnost predstavlja rezultat interpretacija te nezavisnosti od strane drugih.

69 Rick Hayes,Arnold Schilder,Roger Dassen,I Philip Wallage-Principi revizije-Međunarodna perspektiva-SRRS Banja Luka ,2002 godine,str.98-99.

Pružanje usluga klijentu zahtijeva od računovođe da te usluge obavlja samostalno i objektivno, i da ima odgovarajuće tehničke sposobnosti-vlada vještinama koje zahtijeva struka. Što se tiče odgovornosti prema klijentima računovođe koji obavlja privatnu praksu, IFA-ove smjernice se bave pitanjima naknada za izvršene profesionalne usluge, provizijama i novčanim iznosima kliejnta.

Smjernica koja se odnosi na odgovornosti profesionalnih računovođa iz privatne prakse prema kolegama iz struke, uključuje i odnose s drugim profesionalnim računovođama, reklamiranje i aktivnosti nespojive sa profesijom. Zakonske odgovornosti revizora su sve veće, pogotovo u Sjedinjenim Američkim Državama.

VI DIO
AMERIČKI INSTITUT OVLAŠĆENIH JAVNIH RAČUNOVOĐA - AICPA

Osnovni razlog za etički kodeks u bilo kojoj profesiji jeste potreba za javnim povjerenjem u kvalitet usluga koje ta profesija obezbjeđuje, bez obzira na pojedinca koji ih pruža.

Kada je u pitanju revozor, neophodno je da klijent i eksterni korisnici finansijskih izvještaja imaju povjerenja u kvalitet revizija i drugih usluga.

IFAC-ove smjernice daju uputstva i za primjenu osnovnih principa Kodeksa profesionalne etike za računovođe, pošto pravila AICPA (Američkog Instituta ovlašćenih javnih računovođa), predstavljaju primjenu principa iz Kodeksa o profesionalnom ponašanju (Code of Professional Conduct).

Osnovna razlika između AICPA i IFAC smjernica je u tome što se AICPA sprovode primjenom zakona a IFAC-ove smjernice ne.

KODEKS AICPA

1. Osnovni principi i smjernice za profesionalne računovođe

Pravila AICPA (Američkog instituta ovlašćenih javnih računovođa) predstavljaju praktičnu primjenu principa iz Kodeksa o profesionalnom ponašanju (*eng. Code of Professional Conduct*).[70] Sa druge strane, IFAC –ove smjernice daju uputstva za primjenu opštih osnovnih principa Kodeska profesionalne etike za računovođe, pa se može zaključiti da je osnovna razlika između pravila AICPA i IFAC smjernica u tome što AICPA pravila se sprovode primjenom zakona, a IFAC-ove smjernice ne.[71] Principi kojih profesionalne računovođe i revizori treba da se pridržavaju su:

- Integritet, pri čemu se prvenstveno misli na to da profesionalni računovođa mora biti iskren i pošten u obavljanju profesionalnih usluga. Naime, pod profesionalnom uslugom se podrazumijeva svaka usluga koja od profesionalnog računovođe zahtjeva određeno obavljanje računovodstvenih ili sličnih poslova (uključujući: računovodstvo, reviziju, obračun poreskih prijava, upravljački konsalting i usluge finansijskog menadžmenta);
- Objektivnost, pri čemu se pod principom objektivnosti nameće obaveza svim profesionalnim računovođama da budu fer, intelektualno pošteni i da ne podliježu sukobu interesa. Dakle, profesionalne računovođe se često nalaze u situacijama konflikta interesa jer je posao računovodstva sklon pritiscima (dobitak), pa je potrebno da se teži izbjegavanju odnosa koji omogućavaju umanjenje objektivnosti. Sve predrasude, pristrasnosti i različiti uticaji moraju se izbjegavati, a ukoliko se pak nađu u situaciji da ne mogu izbjeći, onda je profesionalni računovođa dužan da se izuzme od predmeta, firme ili slično. Dakle, profesionalne računovođe treba da utiču da se poboljšava poštovanje principa objektivnosti i da se primjenjuje na sve koji rade na pružanju profesionalnih usluga;

70 IFAC-ov Kodeks etike,2012 godina Savez RR Srbije Beograd 2012.godine

71 IFAC-ove smjernice ne daju dodatna uputstva vezana za princip integriteta, ali dodatno razrađuju objektivnost, profesionalnu kompetentnost i dužnu pažnju., ujedno i povjerljivost i profesionalno ponašanje. Takođe, IFAC-ove msjernice nude savjete za rješavanje etičkih sukoba i vođenje prekograničnih aktivnosti.

- Profesionalna kompetentnost, koja jednostavno znači da profesionalni računovođa prilikom pružanja profesionalnih usluga treba da bude kompetentan kako bi izvršio te usluge. Sve usluge i poslove, profesionalni računovođa je u obavezi da obavlja sa pažnjom, marljivošću i uz korišćenje znanja, sposobnosti i iskustva. Osim toga, profesionalni računovođa treba da ima i stalnu obavezu da profesionalno znanje i sposobnost održava na nivou neophodnom da obezbjedi klijentu ili poslodavcu usluge. Dalje, profesionalna kompetenetnost obuhvata i primjenu visokog standarda opšteg obrazovanja uz dodatne obuke, specifično obrazovanje i slične stručne predmete i radno iskustvo;
- Profesionalno ponašanje, kojim je određeno da računovođa treba postupati saglasno reputaciji profesije i da se podstiče uzdržavanje od svakog ponašanja koje bi na bilo koji način moglo diskreditovati profesiju bez obzira na odgovornost prema klijentima. Na primjer, po pitanju poreskih prijava računovođe ne trebaju da pružaju dokaze o pripremljenim poreskim prijavama ali treba da ukažu na su poslodavci ti koji su odgovorni za poreske prijave. Jedna od stavki koje profesionalne računovođe treba da izbjegavaju su i loši publiciteti, pa se smatra da računovođe ne treba da reklamiraju ili podugovaraju posao ukoliko se to može protumačiti pogrešno. Primjer je oglas, koji može biti objavljen jedino ako je izdat u profesionalnim novinama i da se detaljni podaci ne pojavljuju u reklamama;
- Tehnički standardi, koji zahtjevaju da se profesionalne usluge mogu vršiti jedino u skladu sa tehničkim i profesionalnim standardima. Odnosno, usluge koje pružaju profesionalne računovođe moraju biti saglasne sa standardima propisima od strane IFAC-a i Međunarodnih standarda revizije. Osim navedenih tijela, za dobijanje tehničkih standarda su važni i Komitet za međunarodne računovodstvene standarde, profesionalna članska tijela i druga regulatorna tijela.

1.1. Etički standardi sa međunarodnog stanovišta

Regulacija poštovanja etičkih standarda je različito regulčisana u različitim zemljama. Na primjer, dok je kod nekih zemalja poštovanje etičkih standarda ostavljeno na moralnosti pojedinaca, u drugim zemljama poštovanje istog je prepušteno zakonu (Francuska i Njemačka).

Tabelarni prikaz br. 11: Etički standardi sa međunarodnog stanovišta

Zemlje	Kanada	Fransuska	Japan	Jordan	Njemačka
Etički standardi	Ovlašćene računovođe svake provincije nemaju vlastiti kodeks, ali su kodeksi slični	Propisani zakonom i Kodeksom profesionalne etike Saveznog udruženja. Naknade su regulisane zakonom.	Zakon o ovlaščenim javnim računovođeama i JICPA Kodeks zabranjuju narušavanje povjerenja. Utvrđene sukazne za lažno ili nerazumno testiranje istinitosti i pouzdanosti finansijskih izvještaja.	Ne postoji kodeks ili pravnilnik. Primjena Zakona o preduzećima.	Etički kodeks pokriva zakonski propisane revizije. Smjernice koje je izdala revizorska komora.
Primjena	Disciplinska komisija provincije Ontario za ozbiljne slučajeve.	Kazne propisane zakonom i od strane Saveznog udruženja.	Ministar finansija nje ovlašćen da ispita i procijeni kazne. Komisija za kaznee nameće primjenu etičkih standarda.	Kontrolori preduzeća primjenjuju Zakon o preduzećima.	Samoregulatorno tijelo može da upozori, kazni ili isključi revizora.
Zakonska obaveza	Odgovornost prema predvidljivim trećim stranama prema opštem zakonu; zakonska odgovornost za krivotvorene finansijske izvještaje	Podliježe kaznenom zakonu, revizori su obavezni da snose osiguranje od odgovornosti za nanijetu štetu	Zakon o izdavanju i prometu hartija od vrijednosti nalaže da revizor ili frima snose štete za greške u izvještajima. Odnos trećih lica i klijenata je reglusana Zakonom o trgovini.	Ako revizor nanese štetu korporaciji, krivicu regliše Zakon o preduzećima. Zakon o porezu na dobit dostavlja spisak klijenata Upravi za poreze.	Neograničena odgovornost prema klijentima i trećim stranama za važne izvještaje. Kršenje načela povjerljivosti je krivični prekršaj.
Odogvornost za otkrivanje prevare	Osiguranje preko GASS-a da ne postoji prevara ili greška.	Ne postoji odgovornost, već obaveza trećim stranama za prevaru i nemar, odnosno obaveza da se izvijesti o nelegalnim radnjama klijenta.	Mora se primjenjivati načelo dužne pažnje; postoji zakonska kazna. Revizorskoj komisiji se moraju navesti u izvještaju postupci koji su u suprotnostima sa dužnostima direktora.	Ne postoje konkretni zakoni, standardi ili koedksi.	Podliježe zakonskoj odgovornosti ako prevara nije otkrivena zbog nepažnje/ nemara.

Efikasnost u poštovanju etičkih standarda se razlikuje od zemlje do zemlje, pa imamo situacije da revizori koji krše etičke standarde mogu biti disciplinski kažnjeni (kako od strane profesionalne organizacije pod čijim okriljem radi, tako i po zakonima zemlje u kojoj posluje). Primjer: U SAD - u isključenje iz državnog društva ili Američkog instituta ovlašćenih računovođa (eng. *American Institute of Sertified Accountans*, AICPA), ne znači nužno da taj isključeni član ne može raditi kao javni računovođa (samo državna tijela

javnih računovođa imaju ovlašćenje da ponište licencu). Nasuprot tome, postoje države u kojima vlada preduzima službenu ulogu u sprovođenju standardna za etičko poslovanje računovođa i revizora, a među njima su Japan, Francuska i Njemačka.

Tabelarni prikaz br. 12: Standardi za etičko poslovanje računovođa i revizora

Zemlja	Meksiko	Holandija	Švajcarska	Velika Britanija	SAD
Etički standardi	Kodeks profesionalne etike važi za sve javne računovođe	Pravilo ponašanja koje se odnosi na sve ovlašćene računovođe i adminitrativne konsultante	Ne postoji opšti kodesk. Etički kodesk švajcarske komore važi samo za njene članove.	Etički priručnik i ICEV etički kodeks.	Kodeks profesionalne etike AICPA
Primjena	Lokalno Udruženje računovođa nadgleda primjenu standarda. Meksički institut za javne računovođe može izdati upozorenja ili suspenzije ili prijaviti nadležnim vlastima.	Nezavisni disciplinski odbor i Odbor za žalbe su nadležni za rješavanje žalbi.	Specijalni Komitet švajcarske komore može da kazni ili isključi svoje članove.	Svako profesionalno tijelo može svojim članovima nametnuti sankcije. Komitet za revizorsku praksu ima zajedničku disciplinsku komisiju.	Odjeljenje za profesionalnu etiku AICPA i društvo računovođa pojedinih država mogu da odrede disciplinske mjere, suspenduju ili isključe nekog člana. Državni odbori mogu da ponište licencu.
Zakonske obaveze	Odgovornost prema trećim stranama zbog nemara/postupanja sa nedovoljnom pažnjom.	Krivična i građanska odgovornost za krivični prestup, nemarnost i postupke koji diskredituju profesiju.	Firme mogu biti krivično gonjene zbog nanijete štete.	Odgovornost prema trećoj strani zbog nemara.	Odgovornost prema klijentima zbog kršenja ugovora, odnosno trećim stranama zbog velike nepažnje. Krivična odgovornost zbog prevare.
Odgovornost za otkrivanje prevare	Postoji odgovornost za nemar, ali revizor nije odgovoran ako je obaviještena uprava, ako je postojala neka kriminalna radnja koja nije bila povezanam sa finansijskim izvještajima.	Prevara se mora prijaviti nadležnim vlastima ako je otkrivena u toku revizije	Nema obaveze provjere postojanja prevare	Obavezan da ispita stvari sumnjive prirode	Mora da ispita postojanje grešaka ili nepravilnosti i da utvrdi da nije otkrivena prevara prema propisima GAAS-a (opšteprihvaćeni stadardi revizije).

Tabelarni prikaz br. 13: Uporedni prikaz okvira IFAC-ovih smjernica za etiku

Primjenjiva na sve profesionalne računovođe	Primjenjive na sve računovođe koje obavljaju javnu praksu
Integritet	Nezavisnost
Objektivnost	*finansijska veza sa klijentima i zaposlenim u kompanijama
Profesionalna kompetentnost i dužna pažnja	*usluge klijentima za koje se vrši revizija, lične i porodične veze,
Povjeljivost	*naknade, robe i usluge,
Profesionmalno ponašanje	*vlasništvo nad kapitalom u revizorskoj firmi
**poreska praksa	Odogovornost prema klijentima
**objavljivanje finansijskih izvještaja	*nakdnade i provizije
Tehnički standardi	*novac klijenata
	Odogovornost prema kolegama
	*odnosi sa drugim profesionalcima
	*reklamiranje
	*aktivnosti nespojive sa praksom i strukom.

Povjerljivost, pri čemu se misli prvenstveno na povjerljivost informacija dobijenih tokom obavljanja profesionalnih usluga. Naime, računovođe ne smiju upotrebljavati niti objavljivati nijednu dobijenu infromaciju bez odgovarajućeg i konkretnog ovlašćenja. Misli se na poštovanje povjerljivosti informacija o klijentima koje su dobijene tokom obavljanja profesionalnih usluga, pa se dužnost poštovanja povjerljivosti informacija širi čak i nakon prekida poslovnog odnosa. Pa ipak, određene finansijske informacije se smiju objavljivati, ali samo kada je objavljivanje odobreno ili kada to zahtjeva zakon, tj. objavljivanje je dozvoljeno kada postoji profesionalna dužnost ili pravo da se infromacija objavi. Kada je objavljivanje odobreno, tada se treba voditi računa o interesima svih strana pa i treće strane (ako postoji mogućnost da može biti ugrožena). [72] Dalje, osim navedenih obaveza čuvanja podataka postoji i obaveza poštovanja tehničkih standarda i etičkih pravila ponašanja, kojima se štite profesionalni interesi profesionalnih računovođa u sudskim postupcima, zajedno sa poštovanjem propisanog kvaliteta članskog tijela organizacije;

1.2. Opšteprihvaćeni standardi revizije GAAS

Može se reći da su standardi revizije spona između teorije i prakse revizije, pa predstavljaju osnov za mjerenje kvaliteta nezavisnih revizora. Standardi revizije su se prvo pojavili u SAD, a pod okriljem AICPA. Skraćenica GAAS predstavlja opšteprihvaćene standarde revizije (eng. Generally Accepted Auditing Standards), koji reprezentuju nacionalne stand-

72 U tabelama 1 i 2 su bili prikazani slučajevi kada je objavljivanje informaicja obavezno, na primjer SAD računovođe mogu predočavati dokaze na sudu, a u Holandiji i Velikoj Britaniji su računovođe dužne da da prevaru prijave nadležnim organima koji su imenovani od strane vlade.

arde revizije korišćene u SAD-u a razvijene od strane AICPA. Opšteprihvaćeni standardi revizije se dijele na:

- Opšte standarde;
- Standarde izvođenja revizije; i
- Standarde izvještavanja.[73]

Pod opštim standardima koji se koriste u reviziji podrazumijevaju se oni standardi koji zadovoljavaju sljedeće kriterijume:

- Reviziju treba obaviti osoba koja posjeduje odgovarajuću tehničku obučenost i stručnost (kontinuirano usavršavanje);
- Revizori trebaju uvijek u angažmanu zadržati nezavisnost (stvarna i formalna nezavisnost) stavova; i
- U postupcima revizije bi trebalo postupati s dužnom profesionalnom pažnjom (potrebno je pratiti propise i posao obavljati onako kako bi svi drugi revizori obavili taj isti posao).

Kada su u pitanju opšti standardi, najveći značaj se pripisuje konceptima dužne pažnje i nezavisnosti. Sama stručnost revizora se stiče kroz proces obrazovanja, kontinuiranu edukaciju i u praksi, pa se smatra da obrazovanje i iskustvo predstavljaju osnovu za razvijanje sposobnosti rasuđivanja (kompetentnost) revizora. Sa druge strane, nešto delikatiniji je poslovni odnos sa klijentima koji ponekad utiče na nezavisnost revizora i tako utiče na konačni ishod. Naime, revizor se mora pridržavati etičkog kodeska, pa će na takav način njegovati osobinu nezavisnosti. Takođe, jedan od rizika sa kojima se revizor susrijeće je i odstupanje od standarda dužne profesionalne pažnje i indiferentan odnos prema poslu, koji izlažu riziku revizora da napravi grešku u radu.

Za razliku od opštih standarda koji se mahom tiču ponašanja revizora, standardi izvođenja se odnose na potupke revizije, i zasnovani su na konceptu dokaza. Standardi izvođenja revizije se osnose na smjernice i mjere kvaliteta u izvođenju rezvije kod klijenta, pa se primjenjuju u skladu sa opštim standardima. Među njima ubrajamo sljedeće zahtjeve:

- Revizija treba biti adekvatno planirana, a rad revizorskog osoblja treba biti konstantno kontrolisan-supervizija;[74]
- Razmatranje strukture interne kontrole bi trebao biti jedna od prioriteta, uz pribavljanje pokazatelja o organizaciji interne kontrole; i
- Dok traje postupak revizije, potrebno je pribaviti dovoljno pouzdanih dokaza da bi se osigurala razumna osnova za formiranje konačnog mišljenja (izvještaja).

Pod adekvatnim planiranjem i supervizijom se određuje vremenski princip planiranja rada, pa se zahtjeva od revizora da svaki angažman bude adekvatno planiran bez obzira da li se izvodi prvi put ili predstavlja nastavak revizije. Planiranje revizije uključuje razmatranja koja su vezana za: djelatnost klijenta u oblast u kojoj radi, računovodstvenu politiku

73 Izvor: Andrić, M, Krsmanović, B., Jakšić, D., Revizija – teorija i praksa, Subotica, 2004.g., str. 96.

74 Pod supervizijom se podrazumijeva proces usmjeravanja napora saradnika saglasno ciljevima revizije, i utvrđivanje da li su ciljevi ostvareni.

i procedure, preliminarne procjene nivoa materijalnosti u revizijske svrhe, i djelove finansijskog izvještaja koji mogu biti kritično područje revizije i zahtijevaju određene izmjene i prilagođavanja. Dalje, ističe se veza između efikasnosti interne kontrole i nivoa suštinskih testova, jer standard zahtjeva da razumije klijentovu strukturu interne kontrole kako bi se revizija adekvatno sprovela. Na kraju, dokaz revizije se sastoji od računovodstvenih podataka i svih povezanih informacija koje ih potvrđuju, a revizoru su na raspolaganju.

Treća vrsta opšteprihvaćenih standarda revizije su standardi izvještavanja koji se tiču davanja mišljenja i konačnih izvještaja. Bazirana su na revizorskom konceptu poštene prezentacije i ukazuju na smjernice i mjere kvaliteta izvještavanja o rezultataima revizije. Standardi izvještavanja su sljedeći:

- Usklađenost finansijskih izvještaja sa opštim računovodstvenim standardima, odnosno navođenje da li su finansijski izvještaji objavljeni u skladu sa GAAP;
- Konzistentna primjena računovodstvenih standarda, odnosno objavljivanje informacija o finansijskim izvještajima se smatra razumno ispravnim osim ako nije drugačije navedeno;
- Adekvatno infromativno objelodanjivanje, pri čemu se misli i na upućivanje na slučajeve kada se nisu poštovala načela GAAP; i
- Izražavanje mišljenja, što jednostavno znači da izvještaj mora sadržati mišljenje revizora.[75]

Jedan od zahtjeva koje postavlja standard je da revizor mora identifikovati okolnosti u kojima računovodstveni standardi nijesu konzistentno primjenjeni u tekućem periodu u odnosu na prethodni. Pa ipak, može se reći da osnov za standard nije u običnoj konzistentnosti već se kao osnov uzima osnos između konzistentnogi i uporedljivosti. Dalje, pošto korisnici finansijskih izvještaja nijesu u poziciji da znaju da li su objelodanjivanja u finansijskim izvještajima adekvatna, potrebno je da se utvrdi da svi finansijski izvještaji uključuju sve neophodne informacije. Korisnik finansijskih izvještaja može pretpostavljati da su objelodanjivanja tačna, pa pri određivanju koji obim objelodanjivanja se može smatrati odgovarajućim – revizor koristi računovodstvene standarde.

Kako bi se revizor odlučio na adekvatno objelodanjivanje finansijskih infirmacija, pitanje koje služi kao reper je: Kakav uticaj će informacije imati na donosioca odluke? Cilj standarda koji se tiče mišljenja revizora je sprječavanje pogrešnih interpetacija nivoa odgovornosti koja se očekuje od nekog revizora. U praksi, pod nazivom „standardi revizije“ se podrazumijevaju i tumačenja i izvještaji, uz navedene standarde. Standardi koji se tiču opšteg dijela revizije, postupaka izvođenja revizije i izvještavanja pretpostavljaju veliku stručnog osoblja koje izvodi reviziju, pa njihovim poštovanjem se stavlja još veći akcenat na profesiju revizije zbog same kompleksnosti posla. Naime, efikasniji rad revizora zavisi od više faktora, ali osnov nalazi u poštovanju ovih standarda. Tumačenja, koja primjenu nalaze u praksi uz standarde u SAD se identifikuju po dva numerička sistema- SAS broj(numerički sistem po datumu izdavanja) i AU broj(sistem svrstavanja po temama).

75 Izvor: Hayes, R., Dassen, R., Schilder, A., Wallage, P., PRINCIPLES OF AUDITING – An Introduction to International Standards on Auditing, Prentice Hall, 2005.g., str. 25.

1.3. Potreba za etičkim kodeksom

Etika je već definisana u radu kao skup moralnih principa, pravila ponašanja i vrijednosti. Pa ipak, kada je u pitanju primjena etike u poslu profesionalnih računovođa i revizora, mora u obzir uzeti njena šira primjena. Naime, etika predstavlja jedan od stubova na kojima je utemeljeno cijelo moderno društvo, jer se svako uređeno društvo danas mora zasnivati na etičkom ponašanju članova. Ponašanje koje iziskuje etički kodeks je definisano tako da izgleda da je ono utemeljeno na principu moralnosti, a jedna od osnovnih izvora moralnosti je upravo pojam ograničenja. Ograničenja u ponašanju, zahtjevima, željama i težnjama koje postavljaju pojedinci nastaje upravo zbog osjećaja odgovornosti odnosno moralnosti. Dalje, moralno djelovanje proističe iz unutrašnjeg osjećaja obaveze da se djeluje na društveno prihvatljiv način.76 Može se izvući zaključak da je jedan od ciljeva navedenog moralnog djelovanja upravo u tome da pojedinac izbjegava zadovoljavanje lične koristi. Ograničenja u ponašanju, zahtjevima, željama i težnjama koje pojedinac uvede, tada spoljašnji pritisak postaje nepotreban, pa volja pojedinca postaje autonoman izvor dobra. Dokazano je da svaka osoba ima osjećaj za etiku, odnosno mogućnost da razazna šta je ispravo, a šta nije. Iako postoje različiti načini rješavanja etičkih dilema, jako je važno da se izbjegava tzv. racionalizacija neetičkog ponašanja koja ima sljedeće metode:

- Svi to rade, zašto ne bih i ja;
- Ako nije protivzakonito, onda nije neetički;
- Isplati se ponašati se neetčki, jer postoji mala vjerovatnoća oktivanja.

Pa ipak, kada su u pitanju profesionalne računovođe i revizori, najveća dilema vezana za etiku pripada ponašanju zaposlenih. Potrebno je naglasiti da je cilj revizije upravo razrješavanje nekih situacija, uključujući one do kojih se došlo neetičkim putevima, pa se može sprovoditi samo ukoliko postoji povjerenje u usluge koje pruža. U literaturi se izdvaja tzv.10 zapovijesti kojih svaki revizor treba da se pridržava, a to su:

- Služi samoj stvari, a ne ličnostima pa ni samome sebi;
- Stoj iznad zainteresovanih (nalogodavac-preduzeće koje revidiraš), kao i sudija kojim pomažeš;
- Ne dozvoli da te uticaji bilo koje vrste istjeraju iz granica stroge stvarnosti;
- Ne smatraj se nepogrešivim;
- Ne daji odgovore na pitanja koja ne spadaju u domen tvog stručnog obrazovanja i znanja uopšte;
- Prigovore učinjene tvojim stručnim mišljenjima iskoristi za iznalaženje i utvrđivanje stvare istine, i ne upuštaj se i ne nastoj da ih provjeravanja pobijaš;
- Izvijesti o svakoj greški, pa čak je i sam napravio;
- Budi istinit i jasan;
- Prvo shvati pitanje pa onda daj odgovor, jer se odgovor inače neće moći razumjeti;
- Čuvaj stalešku čast.[77]

76 Izvor: Andrić, M, Krsmanović, B., Jakšić, D., Revizija – teorija i praksa, Subotica, 2004.g., str. 117.

77 Izvor: Hayes, R., Dassen, R., Schilder, A., Wallage, P., PRINCIPLES OF AUDITING – An Introduction to International Standards on Auditing, Prentice Hall, 2005.g., str. 41.

Navedenih 10 zapovjesti su preteča modernog Kodeska revizorskog ponašanja, odnosno Kodeksa etike za računovođe kako je objavio IFAC 1996.[78] godine.

Osnovna svrha kodeska etike je da se članovima na koji kodeksi mogu uticati, daju smjernice za ponašanje odnosno smjernice za čuvanje profesionalnog položaja na način koji povećava ugled struke i odgovornost prema javnosti. Kodeksi zapravo prezentuju skupove pravila profesionalnog ponašanja kojih se potrebno pridržavati prilikom rješavanja stručnih zadataka i problema. Može se reći da kodeksi profesionalne etike pomažu u odlučivanju šta treba i ne treba raditi, na koji način nešto raditi i ujednačavaju načine i pristupe radu.

U nastavku će biti objašnjena detaljnije dva kodeksa etike jako značajna za računovodstvenu profesiju, i biće napravljena njihova paralela, a to su IFAC-ov kodes i Kodeks AICPA.

GLAVA III: Kodeksi etike AICPA u praksi

Kako bi kodeks bio objašnjen, potrebno je početi analizu od struktrue kodeksa i koje odnose on reguliše. Važno je napomenuti da se bavi ponašanjima revizora i principima ponašanja, jer sve to ima konačan uticaj na cilj – a to je finansijski izvještaj revizora, odnosno mišljenje. U nastavku je prikazana šema koja pokazuje elemente kodeksa.

Šematski prikaz br. 6: Kodeks profesionalne etike

Koncepti
Idealni standardi etičkog ponašanja iskazani na filozofski način. Ne mogu se nametati.

↓

Pravila ponašanja
Minimalni standardi etičkog ponašanja iskazani u vidu posebnih pravila. Mogu se nametati.

↓

Tumačenja
Tumačenja pravila ponašanja od strane organa koji propisuje kodeks profesionalne etike.

↓

Etičke odluke
Izdata objašnjenja i odgovori na pitanja o pravilima ponašanja koja su Američkom institutu ovlašćenih javnih računovođa podnela stručna i ostala lica koje zanimaju etički kriterijumi. Ne mogu se nametati, ali računovođa mora da opravda odstupanje od njih.

78 Izvor: Preston, A., Cooper, D., Scarbrough, D., P., Chilton, R., C., Changes in the code of ethics of the U.S. accounting profession, 1917 and 1988: The continual quest for legitimation;str. 22.

1.4. AICPA kodeks profesionalnog ponašanja

Prvi Kodeks Američkog instituta ovlašćenih javnih računovođa o profesionalnom ponašanju je donešen 1947.godine, i sastoji se iz sledeća dva dijela:

- Principi profesionalnog ponašanja, koji usmjeravaju članove na koje se Kodeks odnosi u izvršavanju profesionalnih obaveza, i daju smjernice z poštovanje etičkog ponašanja; i
- Pravila ponašanja, koja se primjenjuju na sve profesionalne usluge uključujući i usluge savjetovanja menadžmenta.

Defiinisanje principa profesionalnog ponašanja se izvodi na osnovu sljedeće podjele:

- Odgovornosti;
- Javnom interesu;
- Integritetu ili poštenju;
- Objektivnosti i nezavisnosti;
- Dužnoj pažnji; i
- Obimu i prirodi usluga.

Kada je u pitanju princip odgovornosti, misli se prvenstveno na izvršavanje svih profesionalnih obaveza uz osjetljivo profesionalno i moralno rasuđivanje. Naime, profesionalne računovođe i revizori imaju jako važnu ulogu u javnosti prema svim zainteresovanih stranama za njihov rad, pa kako bi osigurali nesmetan rad, imaju obavezu međusobnog potpomaganja i sarađivanja. Takođe, jedna od njihovih glavnih obaveza kojima teže je samosavladavanje, tj ograničavanje i samokontrola, uz već postojeću obavezu čuvanja i upraprjeđivanja tradiije revizorske profesije. Sa druge strane, kada je u pitanju pojam javnog interesa, profesionalne računovođe odnsno revizori bi trebalo da prihvataju obavezu da rade tako da služe javnom interesu, odnosno da poštuju javno povjerenje i pokažu privrženost profesiji.

U slučaju profesionalnih računovođa i revizora, pojam javnosti predstavlja zainteneresovane strane, a to su:[79]

- Klijenti;
- Kreditori;
- Povjerioci;
- Poslodavci;
- Dioničari;
- Investitori;
- Država i
- Ostali.

Dakle, zaniteresovane strane u javnosti su svi oni koji očekivaju benefite povjerenja i objektivne i poštene finansijske izvještaje i mišljenja profesionalnih računovođa, odnosno

79 Izvor: Aleksić, M., Revizija i kontrola, Banja Luka, 2012.g., str. 89.

revizora. Dalje, sve zainteresovane strane zahtijevaju da mišljenja i finansisjki izvještaji sadrže pošteni prostup, objektivnost, profesionalnost, kvalitet i potrebnu dužnu pažnju.

Princip integriteta se oslanja na osnovne moralne osobine svake ličnosti koja želi da se bavi pružanjem računovodstvenih usluga u najopštijem smislu te riječi. Ovaj princip je povezan sa čestitošću, poštenjem i istinoljubljivošću pri izvršavanju profesionalnih usluga.

Profesionalni računovođa treba da bude direktan i pošten u svim svojim profesionalnim i poslovnim vezama. Princip integriteta sve profesionalne računovođe obavezuje da postupaju ispravno i časno u profesionalnim i poslovnim odnosima. Integritet takođe podrazumijeva fer ponašanje i iskrenost. Profesionalni računovođa ne treba da bude povezan sa izvještajima, poreskim prijavama, komunikacijom ili drugim informacijama ukoliko vjeruje da te informacije:

- Sadrže suštinski netačnu ili obmanjujuću izjavu;
- Sadrže nepotvrđene izjave ili informacije;
- Izostavljaju ili prikrivaju informacije za koje se zahtijeva da budu sadržane i gdje takvo izostavljanje ili prikrivanje može da bude obmanjujuće.

U računovodstvu objektivnost kao profesionalni etički princip označava nepristrasnost, odnosno odsustvo predrasuda. Profesionalni računovođa ne treba da dozvoli da pristrasnost, sukob interesa ili pretjerani uticaj drugih nadjača profesionalno ili poslovno rasuđivanje. Princip objektivnosti sve profesionalne računovođe obavezuje da ne kompromituju profesionalno ili poslovno rasuđivanje zbog pristrasnosti, sukoba interesa ili neprimjernog uticaja drugih. Odnose koji ugrožavaju ili neprikladno utiču na profesionalno rasuđivanje profesionalnog računovođe treba izbjegavati. Zahtjevi principa objektivnosti se odnose i na sva lica koja je profesionalni računovođa angažovao u pružanju usluga. Obavezno i dosledno uvažavanje zahteva principa integriteta i objektivnosti podrazumeva odsustvo sukoba interesa bilo koje vrste. Međutim, u poslovnoj praksi se javljaju situacije u kojima se profesionalni računovođa može naći pred sukobom interesa. Takve situacije mogu biti potpuno trivijalane, ali mogu dovesti i do zloupotreba i sličnih nezakonitih aktivnosti. Iz tih razloga profesionalni računovođa mora uvek imati na umu moguće postojanje sukoba interesa i nastojati da prepozna situacije i okolnosti koje do njega dovode, kao i izbegavati uticajne faktore koji ga izazivaju. Naime, profesionalni računovođa mora na osnovu prepoznavanja situacija, činjenica i okolnosti, ali i uticajnih faktora izdiferencirati normalnu i uobičajenu razmjenu mišljenja od one koja obavezno vodi ka sukobu interesa.

Složenost pojma sukob interesa stvara obavezu za svakog poslodavca i klijenta, profesionalnog računovođu i profesionalnu organizaciju. Naime, poslodavac ili klijent su obavezni da ustanove politike rešavanja sukoba interesa. Profesionalni računovođa po prirodi posla ima obavezu da aktivno učestvuje u kreiranju i uspostavljanju politike rešavanja etičkih dilema, ali je takođe obavezan da, ukoliko mu okolnosti to ne dozvoljavaju, nađe način da utiče na uspostavljanje takve politike. Profesionalna organizacija ima obavezu da pruži savjete i konsultacije svakom računovođi koji se našao u situaciji sukoba interesa. Okvir za uspostavljanje politike rješavanja etičkih dilema između profesionalnog računovođe i neposrednog pretpostavljenog kod poslodavca podrazumijeva sljedeće postupke. Naime, prvo se sukob pokušava riješiti sa neposrednim rukovodiocem. Ukoliko rješen-

je konflikta ne uspije, profesionalni računovođa treba da se obrati neposrednom višem pretpostavljenom u hijerahiji, uz obavezno obavještavanje prvog neposredno pretpostavljenog. Eventualna veza tog pretpostavljenog sa konkretnim pitanjem sukoba interesa obavezuje profesionalnog računovođu da obavijesti sledeći viši nivo u hijerarhiji menadžmenta, koja bi mogla imati ovakav raspored: neposredni pretpostavljeni, izvršni organi, odbor menadžera, savjetnici i akcionari. Nakon iskorišćenja svih ovih mogućnosti, profesionalni računovođa treba da zahtijeva poverljive konsultacije i savjetovanja sa nezavisnim savjetodavcem ili savjetodavcem profesionalne organizacije, radi preduzimanja odgovarajućih mjera. Ukoliko se sukob interesa na navedenim nivoima ne riješi, a radi se o sumnji u postojanje kriminalne radnje, profesionalni računovođa treba da napušti poslodavca i podnese pisanu informacijiju odgovarajućem pretpostavljenom tog poslodavca.

Nezavisnost svakog profesionalca od izuzetnog je značaja, kako za njega lično, tako i za poslove kojima se bavi. U tom smislu je nezavisnost profesionalnog računovođe fundament računovodstvene i revizorske teorije i prakse. Nezavisnost revizora ne odnosi se samo na obavljanje revizorskih, već i nerevizorskih usluga, kao što su: procjena vrijednosti imovine, obaveza i kapitala, računovodstveni i poreski konsalting, konsalting u oblasti strateškog i finansijskog menadžmenta, razvoj i implementacija informacionih sistema za obradu računovodstveniz podataka i sl. Prema tome, nezavisnost je najvažniji etički princip za profesionalne računovođe. On je istovremeno i najkompleksniji etički princip, polazeći od pojmovnog određenja, preko prijetnji od njegovog ugrožavanja, do mjera zaštite. Princip nezavisnosti profesionalnih računovođa/revizora izveden je iz principa objektivnosti koji važi za sve profesionalne računovođe. Zapravo, nezavisnost je prvi uslov za objektivnost. U tom smislu se principi objektivnost i nezavisnosti stavljaju u temelje svih ostalih etičkih principa. Nezavisnost mora biti svojstvena svakom računovođi/revizoru i mora biti prisutna u svakom trenutku i u svakoj prilici ukoliko se želi obezbijediti i sačuvati opšte povjerenje računovodstvene javnosti u informacije koje sadrže finansijski izvještaji. Etički princip nezavisnosti podrazumijeva da računovođa/revizor donosi odluke bez pritisaka i bilo kojih drugih značajnih uticaja koji ga neposredno ili posredno mogu kompromitovati. Kompleks ovog principa obuhvata:

- a) nezavisnost uma- stanje koje omogućava davanje mišljenja na koje ne može biti uticaja koji dovodi u pitanje profesionalno rasuđivanje, što omogućava pojedincu da djeluje pošteno uz objektivnost i profesionalnu nepovjerljivost, i
- b) nezavisnost djelovanja- izbjegavanje činjenica i okolnosti koje su značajne u toj mjeri da na osnovu njih razumna i informisana treća strana, koja poznaje sve bitne informacije, uključujući sve primijenjene sigurnosne mjere, može razumno da zaključi da su poštenje, objektivnost i profesionalna nepoverljivost firme, odnosno članova tima angažovanja na osnovu koga se pruža uveravanje dovedeni u pitanje.

U praksi je identifikovano mnogo situacija i okolnosti u kojima nezavisnost profesionalnog računovođe može biti ugrožena, odnosno koje predstavljaju prijetnju njegovoj nezavisnosti.

Faktori koji umanjuju nezavisnost su:

- Revizor je akcionar ili ima direktan finansijski udio u kompaniji klijenta.
- Revizor ima indirektan značajni finansijski udio u kompaniji klijenta, nastao kao rezultat prava upravljanja bilo kakvom stvari ili novcem, ili nepokretnom imovinom sa finansijskim udjelom u kompaniji klijenta.
- Revizor ima finansijski udio u preduzeću koje nije klijent, ali je sa klijentom u odnosu davanja ili primanja ulaganja, ili primaoca investicija.
- Revizor ima finansijsku participaciju u zajedničkim poduhvatima klijenta;
- Revizor ima date ili uzete zajmove od kompanije klijenta, ili bilo kog direktora, ili većeg akcionara u kompaniji klijenta po povoljnim uslovima.
- Revizor ima rodbinski odnos sa nekim iz uprave kompanije klijenta.
- Revizor je u partnerskom odnosu sa nekim od šefova kompanije klijenta.
- Revizor je zaposlen od strane uprave, ili djeluje kao dio uprave u kompaniji klijenta, ili s njim povezanom kompanijom.
- Revizor je zaposlio rođaka u kompaniji klijenta.
- Naknade koje je klijent dužan da isplati na ime izvršenih profesionalnih usluga ostanu neplaćene u dužem vremenskom periodu.
- Profesionalne usluge su ponuđene ili pružene klijentu na bazi potencijalne nadoknade.
- Revizor prihvata robu ili usluge ili neprimerenu pažnju od kompanije klijenta.

U praksi postoje razni drugi oblici prijetnji, pa je zbog toga i rizik od ugrožavanja nezavisnosti vrlo veliki. U takvim uslovima sam profesionalni računovođa mora djelovati tako da nesigurnost i sumnje korisnika finansijskih izvještaja svede na minimum. Pored toga, moraju se obezbijediti odgovarajuće mjere zaštite nezavisnosti, primjerene raznovrsnim uslovima postojanja i nastanka prijetnji. Te mjere zaštite će kod korisnika finansijskih izvještaja i šire javnosti poboljšati subjektivan osjećaj, spriječiti profesionalnog računovođu da ne kompromituje profesiju i svoje profesionalne interese podredi drugim interesima, ali i taktički dovesti do smanjenja mogućnosti kršenja principa nezavisnosti. Opstanak računovodstava kao profesije zavisi upravo od mjere u kojoj su razvijene zaštitne mere, odnosno u kojoj meri su pretnje nezavisnosti otklonjene ili svedene na prihvatljivi nivo.

Nezavisnost bi se mogla poboljšati ako:

- je revizor dovoljno obučen i stručan da može da se nosi sa tehničkim ambijentom klijenta,
- se kvalitet procesa revizije nadgleda od nekog izvan samog procesa,
- se revizor imenuje sistemom rotiranja svakih par godina kako bi se izbjeglo preveliko zbližavanje sa klijentom,
- naknada za reviziju od jednog klijenta nije značajna u odnosu na revizorov ukupan prihod od izvršenih profesionalnih usluga,
- revizor ograniči davanje drugih usluga klijentu, osim usluga revizije (savjetovanje uprave, savjeti u vezi poreza, kompjuterske obrade itd...),i
- revizor neće biti značajno ekonomski ugrožen gubljenjem jednog klijenta.

Dužna pažnja upućuje računovođu da se pridžava svih tehničkih i etičkih normi koje zahtijeva profesija, pa je zahtjev koji obavezje ovaj princip – izvršavanje obaveza na najbolji mogući način. Profesionalni računovođa ima stalnu dužnost da održava profesionalno znanje i osposobljenost na zahtijevanom nivou sa ciljem obezbjeđivanja klijentu ili poslodavcu kompetentnih profesionalnih usluga zasnovanih na aktuelnim dostignućima u praksi, zakonodavstvu i tehnikama. Posjedovanje profesionalnih vrijednosti sa aspekta ovog etičkog principa podrazumijeva potpunu posvećenost računovođe sticanju kompetentnosti uz njeno stalno usavršavanje i učenje. Jednom stečena kompetentnost mora se održavati i usavršavati, jer je tržište računovodstvenih usluga veoma dinamično i na njega utiče veliki broj faktora. U tom smislu profesionalni računovođa nakon sticanja odgovarajućeg profesionalnog znanja ima obavezu da prati razvoj nauke i prakse iz oblasti računovodstva i poslovnih finansija, kao i drugih naučnih disciplina, potom razvoj međunarodne i nacionalne profesionalne i zakonske regulative. Jednom riječju, profesionalni računovođa se mora kontinuirano edukovati, odnosno programski usavršavati. Programsko usavršavanje mora da obuhvati i sadržaje vezane za kvalitet pružanja računovodstvenih usluga, kao i kontrolu tog kvaliteta. Ovi programi moraju biti usklađeni sa zahtijevima međunarodnih i nacionalnih standarda kontrole kvaliteta. Brigu o kontinuiranoj edukaciji preuzima profesionalna organizacija.

Princip koji se tiče obima i prirode usluge zahtijeva obavezu pridržavanja kodeksa pri samom određivanju obima i prirode usluga koje se pružaju. Postoji nekoliko zahtjeva koje revizor treba da ispuni kako bi se pridržavao ovog principa, a to su:[80]

- Potrebno je da se razmotre svi principi prije odlučivanja da li će se obavljati posebne usluge;
- Potebno je da po vlastitoj procjeni odrede da li će obim i priroda ostalih usluga koje obavljaju za klijenta uticati na eventualno stavaranje sukoba interesa pri poslu revizije; i
- Potrebno je da po vlastititoj procjeni utvrde da li se sve usluge obavljaju u skladu sa profesionalnom etikom.

1.5 Pravila ponašanja AICPA

Principi ponašanja su usko povezani sa pravilima ponašanjima koji imaju primjenu gotovo na sve profesionalne usluge (uključujući i usluge savjetovanja menadžemnta). Američki institut ovlašćenih javnih računovođa definisao je sljedeća pravila:

- Nezavisnost (pravilo 101);
- Poštenje i objektivnost (pravilo 102);
- Opšti standardi (pravilo 201);
- Poštovanje standarda (pravilo 202);
- Principi računovodstva (pravilo 203);
- Povjerljiva informacija o klijentu (pravilo 301);

80 Izvor: Stanišić, M., Revizija, Beograd, 2009.g., str. 143.

- Honorari za profesionalne usluge (pravilo 302);
- Nečasno ponašanje (pravilo 501);
- Reklamiranje i drugi oblici promocije (pravilo 502);
- Provizije i naknade za preporuke (pravilo 502); i
- Forma djelovanja i ime (pravilo 505).[81]

Pri definisanju pojma nezavisnosti se polazi od činjenice da je nezavisnost subjetivne prirode, pa se specificiraju situacije koje bi mogle da narušavaju nezavisnost. Pravilo nezavisnosti uključuje i integritet i objektivnost, pa reprezentuje obilježje koje se odnosi na lični karakter revizora i revizorske firme. Dio pravila glasi:

„...Član će biti nezavistan u izvođenju profesionalnih usluga onako kako se traži standardima..."[82]

Jednostavnije rečeno, nezavisnost u poslovima profesionalnih računovođa odnosno revizora znači da revizor samostalno planira, procjenjuje materijalnost i rizik i sakuplja dokaze po obimu i izvorima (a po vlastitoj procjeni), i samostalno izvodi zaključke. Dakle, nezavisnost znači da je revizor siguran u svoj stav na osnovu stručne kvalifikacije i prakse, i usklađen sa računovodstvenim standardima. Da bi stav bio nezavistan, moraju se obezbijediti stručna kompetentnost, praksa uz poštovanje kodeska profesionalnog ponašanja i drugo. Nezavisnost je teško mjerljivo pravilo ponašanja iz razloga što se motivi ponašanja ne mogu znati. Upravo iz ovog razloga, definisane su opšte smjernice kako nezavisnost može biti ugrožena ako su revizor ili njegova firma na primjer:

- Stekli bilo kakvu materijalnu korist od klijenta;
- Ukoliko su na bilo koji način bili opunomoćeni na dijelu imovine klijenata;
- Ukoliko su imali sa klijentom povezanu ili zajedničku investiciju;
- Ukoliko su davali ili uzimali zajam od klijenata ili glavnih dioničara društva; ili
- Ukoliko su bili povezani sa klijentom kao osnivači, direktori, članovi uprave i drugo.[83]

Pa ipak, ukoliko se nezavisnost jednog revizora i službenika ugrozi, nezavisnost cijele revizorske firme ne mora biti stavljena pod nak pitanja, jer takav problem ima jedostavno rješenje: zavisnom revizoru se dodijeli neki drugi posao, ili poslovi nerevizorskog karaktera. Nezavisnost može biti ugrožena onda kada klijent kasni sa isplatom obaveza prema revizorskoj firmi, odnosno ukoliko obaveze prethodnih godina nijesu plaćene. Osim navedenog, revizor se može smatrati zavisnim ukoliko od klijenta, menadžera ili vlasnika u toku posla primi skupocjene poklone. Takođe, konflikte situacije između klijenata i revizorskih kuća (zakonske, ili ne) mogu itekako ugroziti nezavisnost.

Pravilo koje se tiče rada revizora na pošten način i sa objektivnim stavovima, definisano je na sljedeći način:

81 Izvor: Aleksić, M., Revizija i kontrola, Banja Luka, 2012.g., str. 86
82 Izvor: http://www.aicpa.org/BecomeACPA/CPAExam/ForCandidates/HowToPrepare/Pages/literature.aspx;
83 Izvor: Isto;

„... U obavljanju bilo kakve profesionalne usluge, revizor će biti objektivan i održave integritet, neće se upuštati u konflikte interesa i neće svjesno pogrešno iskazivati mišljenje o drugima...“[84]

Pravilo gore definisano je na jednostavan način reprezentovalo posao revizora, ali je jako teško pridržavati ga se u praksi. U tom pravilu je naznačeno sve ono čega bi svaki profesionalac u bilo kojoj profesiji, a naročito revizor trebao da se pridržava. Pa je upravo u ovom pravilo, najviše dilema. Analizirajući stavku po stavku iz pravila, dolazi se do zaključka da je integritet skoro sinonim za poštenje, čestitost i iskrenost, dok je sa druge strane, objektivnost skoro sinonim za nepristrsnost. Dalje, opšti standardi pokrivaju sve obaveze revizora da budu kompetentni i da poštuju opšte i tehničke standarde profesije. Licenca ili serfitifakti koji se dobijaju od profesionalnog udruženja bi trebali biti osnova stručnog usavršavanja, i motiv za dalje unraprjeđenje znanja svakog revizora. Revizor bi se trebao pridržavati sljedećih standarda:

- Profesionalna kompetencija, odnosno zahtjev za obavljavanje samo onih poslova koji će biti urađeni sa profesionalnom kompetencijom;
- Dužna profesionalna pažnja u domenu pružanja profesionalnih usluga;
- Planiranje i supervizija, pod kojima se podrazumijevaju profesionalne usluge koje treba planirati unaprijed, a zbog zaposlenih kontrolisati; i
- Dovoljnost relevantnih podataka, što znači da prilikom obavljanja posla revizije bi trebalo prikupiti dovoljno relevantnih podataka i dokaza na osnovu kojih se stiče razumna osnova za donošenje odluka, zaključaka, preporuka i mišljenja.

Pravilo poštovanja odnosno usklađenosti standarda pretpostavlja da:

„... Revizor koji vrši reviziju, pregled, kompliaciju ili druge profesioalne usluge, dužan je da se pridržava standarda koji se javno proglase...“[85]

Američki institut javnih ovlašćenih računovođa zahtijeva od svojih članova da primjenjuju standarde koje je proglasila Komisija za pravila konsolidovanja,[86] Izvršna komisija za konsultantne usluge, Komisija za pregled i računovodstvene usluge, Komisija za pravila finansijskog knjigovođstva, i Komisija za vrijedonosne papire. Kada su u pitanju principi računovodstva, pravilo se odnosi na sve angažmane koji se primjenjuju na reviziju finansijskih izvještaja ili na specijalne angažmane koji su u skladu sa opšteprihvaćenim standardima revizije. Naime, nijedan finansisjki izvještaj ne bi trebao da odražava pogrešnu sliku stanja ili da dovodi korisnike finansijskih izvještaja u zablude.

Pravilo koje najviše utiče na povjerenje klijenata pa samim tim i odabir revizorske kuće koja će raditi posao je povjerljivost po pitanju informaicja. Povjerljiva klijentova informacija bi trebala revizora da obavezuje da bude pošten, nepristrasan i profesionalana i da informacija koje dobije radeći posao ne objavljuje. Tačnije, pravilo glasi:

„... Revizor ne smije iznositi u javnost ni povjerljivu informaciju o klijentu bez posebnog klijentovog odobrenja...“[87]

84 Izvor: AICPA Code of Professional Conduct, revidiran u oktobru 2015.g;
85 Izvor: Isto;
86 Izvor: AICPA Code of Professional Conduct, revidiran u oktobru 2015.g;
87 Izvor: Isto;

Zatim, pošto revizori rade svoj posao za određenu nadoknadu, profesionalne usluge se moraju naplaćivati po unaprijed utvrđenoj naknadi. Na ovo se pravilo može nadovezivati i pravilo nečanog ponašanja, po kom bi revizor trebao izbjegvati sve one akcije koje su nečsne za revizorski posao (pogrešno prikazivanje finansisjkih izvještaja u korist klijenta, prikazivnaje lažnih izvještaja o porezu, prikrivanje kriminalnih radnji). Revizorske firme imaju pravo reklamirati svoje usluge sve dok je reklamiranje tačno, i jasno.[88] Revizorima je zabranjeno da obavljaju poslove kod klineta ili plaćanje (mito) da bi pridobili klijente, jer se takvim postupcima gubi na objektivnosti i nezavisnosti izvještaja. Pa ipak, zbog različitih usluga koje nude revizorske firme, dozvoljeno je prihvatanje provizije ali ne za revizorski posao, već isključivo za dodatne poslove. Dakle, dozvoljeno je plaćanje ukoliko se kod njega naznači kolika je provizija u relativnom iznosu i apsolutnom i na koju vrstu usluga se odnosi. Pravilno djelovanje se odnosi na način organizovanja revizorskih firmi, i precizira ponašanje revizora na način da ograničava obavljanje revizorske usluge ukoliko postoji većinsko vlasništvo u firmi, ili partnerstvo. Dakle, revizorka firma može imati oblik partnerske ili korporacje. [89]

Navedeni stavove navode na zaključak da revizorske firme ne mogu biti članovi profesionalnih udruženja ukoliko vlasnici tih uruženja ili partneri nijesu i sami članovi profesionalnih udruženja. Pravilo o imenu je povezano sa pravilom o reklamiranju, i tiče se toga da revizor ne može raditi pod imenom koje vodi u prevaru. Odnosno, imena (vlasnika ili pratnera) mogu biti uključena u ime samo jedne revizorske firme.

88 Reklamiranje revizora u SAD je sve do 1978.bilo potpuno zabranjeno jer je smatrano neprofesionalnim za revizorske kuće.

89 U SAD do 1979.godine nije bilo dozvoljeno organizovanje revizorske firme kao tradicionalne organizacije.

Zaključak

Etički kodeksi predstavljaju niz principa i normi koje afirmišu moralne vrijednosti u radu profesionalnih računovođa i revizora i potenciraju obavezu kontinuiranog usavršavanja kako bi se ostvario visok kvalitet njihovih usluga.Time se postiže kredibilitet finansijskih izvještaja koji su produkt njihovog rada.Obaveza kontinuiranog usavršavanja doprinosi usvajanju i primjeni međunarodnih računovodstvenih i revizorskih standarda .

Standardi predstavljaju uputstvo za rad profesonalnim računovođama i revizorima i doprinose formiranju finasijskih izvještaja na osnovu standardizovanih postupaka ,a samim tim postiže se uporedivost bilo kog ekonomskog subjekta, u bilo kojoj djelatnosti u bilo kojoj zemlji. Za Crnu Goru je od izuzetnog značaja primjena međunarodne regulative i etičkih kodeksa računovođa i revizora jer se na taj način olakšava priliv inostranog kapitala,kao i investiranje u privredu naše zemlje.

Standardi i kodeksi su rezultat demokratske procedure koja je sprovedena u međunarodnim institucijama profesionalnih računovođa i revizora: IFAC (The International Federation of Accountants) ,međunarodno udruženje profesionalnih računovođa; INTOSAI (The International Organisation of Supreme Audit Institutions) međunaradna organizacija državnih revizorskih institucija; The Institute of Internal Auditors međunarodna organizacija internih revizora.Navedene organizacije usvojile su zasebne etičke kodekse ,koji su obavezni za članove tih organizacija .

U kodeksima se afirmiše princip integriteta profesionalnog računovođe i revizora,.nezavistan rad i objektivnost u radu ,.princip čuvanja poslovnih tajni i kontinuiranog profesionalnog usavršavanja profesionalnih računovođa i revizora,kao i obavljanja samo poslova za koji su osposobljeni..

Najširi opseg djelovanja imaju članovi međunarodnog udruženja profesionalnih računovođa IFAC (obuhvata profesionalne računovođe u privredi i javnom sektoru i revizore koji vrše reviziju za privredu).Sastavni dio kodeksa IFAC-a je konceptualni okvir koji pomaže računovođama da izvrše procjenu rizika sa kojima se suočavaju i preduzmu mjere zaštite.

Sve članice Međunarodnine federacije računovođa (IFAC-a) imaju obavezu primjenjivati Kodeks ili se moraju pridržavati vlastitog nacionalnog Kodeksa koji mora biti utemeljen i u skladu s Kodeksom etike za profesionalne računovođe IFAC-a.

Pred revizijskom profesijom u Republici veliki je izazov i neodložan zadatak prihvatanja i primjene predočenih etičkih pravila i smjernica jer je to jedini način zaštite interesa profesionalnih računovođa, njihovih korisnika te interesa javnosti.

Summary

Ethical codes are a series of principles and norms that affirm the moral values in the work of professional accountants and auditors, and emphasize the obligation of continuing training in order to achieve high quality of their services This ensures the credibility of financial statements that are a product of their work. The obligation of continuing professional development contributes to the adoption and implementation of international accounting and auditing standards. The standards are guidelines for working professional accountants and auditors and contribute to the formation of financial reports based on standardized procedures and therefore comparability is achieved by any economic entity, in any business in any country. The Montenegro is very important application of international regulations and codes of ethics of accountants and auditors because in this way facilitates the inflow of foreign capital investment in the economy of our country. Standards and codes are the result of democratic procedures carried out in international institutions: IFAC (the International Federation of Accountants) international association of professional accountants., INTOSAI (Organisation of Supreme Audit Institutions), The International Organization of state audit institutions and The IIA The Institute of Internal Auditors is an international organization of Internal Auditors. The above are separate organizations have adopted codes of ethics, which are mandatory for members of these organizations. The Code affirms the principle of professional integrity of professional accountants and auditors, independent work and objectivity in the work, the principle of keeping trade secrets and continuing professional development of professional accountants and auditors, and performing the tasks for which they are trained Widest range of action by the members of the international association of professional accountants ,IFAC (including professional accountants in business and public sector auditors to audit economy).An integral part of the IFAC Code of the conceptual framework that helps accountants to assess the risks they face and take precautionary measures .

All members Međunarodnine Federation of Accountants (IFAC) have an obligation to apply the Code and must adhere to our own national code, which must be established in accordance with the Code of Ethics for Professional Accountants IFAC.

Before the audit profession in the Republic is a major challenge and an urgent task acceptance and application of the presented ethical rules and guidelines because it is the only way to protect the interests of professional accountants, their users and the public interest.

PRILOZI

Sadržaj priloga

1. Kodeks poslovne etike 303
2. Etički kodeks udruženja sudskih vještaka Crne Gore 307
3. Etički kodeks državnih službenika i namještenika u Državnoj revizorskoj instituciji 313
4. Kodeks notarske etike 318
5. Kodeks profesionalne etike profesionalnih procjenjivača 325
6. Javna etika u lokalnoj samoupravi 328
7. Testovi za primjenu etike 333
7.1. Test poznavanja profesionalne etike 333
7.2. Test etike 335
8. Pitanja i odgovori 336
9. Revizija, poslovi uvjeravanja i srodne usluge 351
10. Međunarodni standardi edukacije – IES za profesionalne računovođe 354
11. Problemska pitanja i slučajevi iz etike 360
12. Pitanja i odgovori iz etike za profesionalne računovođe. 391
13. Pitanja iz etike i etičkih problema 407
14. Računovodstvena zakletva 418
15. Hipokratova zakletva 425
16. Deset božijih zapovijesti 430

1. KODEKS POSLOVNE ETIKE

("Sl. list Crne Gore", br. 45/11 od 09.09.2011)

1.1 OSNOVNE ODREDBE

Član 1

Ovim Kodeksom utvrđuju se osnovna načela etičkog ponašanja poslovnih subjekata u okviru crnogorske poslovne zajednice.

Određivanjem etičkih kriterijuma doprinosi se transparentnijem i efikasnijem poslovanju i kvalitetnijim vezama poslovnih subjekata u Crnoj Gori sa poslovnom sredinom u kojoj djeluju.

Cilj Kodeksa je da doprinese obavljanju poslovnih aktivnosti privrednih subjekata u duhu poslovnog morala, dobrih poslovnih običaja i načela poštenja i savjesnosti I da unaprijedi transparentnost poslovanja.

Obavljanje privrednih djelatnosti u skladu sa zahtjevima etike i standardima poslovnog morala, dio je poslovne politike svake članice Komore i njegov doprinos afirmisanju etičkog poslovanja.

Član 2

Sve članice Komore, privredna društva u Crnoj Gori, odgovorni su za poštovanje pravila ovog Kodeksa.

Podsticanje etičkog ponašanja u organizaciji postiže se definisanjem i publikovanjem pravila ponašanja, pozitivnim primjerom menadžera, otkrivanjem i rješavanjem potencijalnih etičkih problema u ranoj fazi, te sankcionisanjem neetičkog ponašanja.

Član 3

Članovi Komore su dužni djelovati u skladu sa načelima odgovornosti, istinitosti, efikasnosti, transparentnosti, kvaliteta, postupanja u dobroj vjeri i poštovanja dobrih poslovnih običaja prema poslovnim partnerima, poslovnom i društvenom okruženju i zaposlenima.

Dobra i usluge treba da budu proizvedeni i ponuđeni kupcima na društveno i ekološki odgovoran način.

Član 4

Obveznici primjene Kodeksa pridržavaće se dobrih poslovnih običaja u domaćim i međunarodnim okvirima, koji su izgrađeni na dobroj vjeri, korektnim odnosima, lojalnosti i tačnosti.

1.2. MEĐUSOBNI ODNOSI POSLOVNIH SUBJEKATA

Član 5

Načela etike u poslovanju zahtjevaju da se svaki poslovni subjekat strogo pridržava preuzetih obaveza u okviru zakona i dogovorenih ugovornih uslova, te da ne ometa ostale poslovne subjekte u izvršavanju njihovih obaveza.

Obveznik primjene Kodeksa neće preuzimati obaveze za koje je svjestan da ih neće moći ispuniti.

Član 6

Poslovni subjekti dužni su poslovnim partnerima, državnim organima i javnosti pružiti podatke o svojim aktivnostima kada za to postoji obaveza u skladu s zakonom, ugovorom, dobrim poslovnim običajima ili opravdanim javnim interesom.

Svjesno davanje lažnih podataka sa ciljem dovođenja poslovnog partnera ili javnosti u zabludu nije dopušteno.

Član 7

Poslovanjem se ne smije zloupotrebljavati povjerenje korisnika potrošača, poslovnih partnera ili drugih učesnika nekog poslovnog odnosa ili iskorištavati njihov nedostatak iskustva, znanja ili njihovu dobru vjeru.

Prilikom sklapanja ugovora, poslovni subjekti će formulisati odredbe na način da budu jasne i precizne, i tako da se ne mogu tumačiti suprotno stvarnoj volji stranaka.

Član 8

Proizvodi i usluge moraju posjedovati deklarisan kvalitet, te biti sigurni i zdravstveno prihvatljivi u svojoj namjeravanoj upotrebi.

Nedopušteno je prikrivanje od korisnika negativnih posljedica upotrebe određenih proizvoda, kao i bilo koji drugi oblik obmane korisnika u pogledu nekog od bitnih svojstava proizvoda.

Član 9

Nekorektnim se smatra davanje ponuda za sklapanje posla sa nedovoljnim podacima za donošenje odluke od strane korisnika.

1.3 UNUTRAŠNJI ODNOSI U POSLOVNOM SUBJEKTU

Član 10

Poslovni subjekti samostalno uređuju svoju organizaciju i pravila ponašanja. Pri tome su obavezni poštovati važeće propise, kolektivne i individualne ugovore te štititi ljudska i građanska prava, dostojanstvo i ugled svakog zaposlenog.

Član 11

Zaposleni, članovi uprave i nadzornog odbora, kao i drugi saradnici dužni su profesion-

alno obavljati poslove na koje su raspoređeni i promovisati poslovne interese poslovnog subjekta u kojem su zaposleni ili angažovani.

Navedeno uključuje zaštitu i brigu za materijalnu i nematerijalnu imovinu poslovnog subjekta, uključujući sve oblike vlasništva, čuvanje povjerljivih poslovnih informacija, te brigu za ugled i odnose s poslovnim partnerima, državnim organima, nevladinim organizacijama i javnošću u cjelini.

Član 12

Lica zaposlena u poslovnom subjektu, članovi organa upravljanja i sva druga lica koja na osnovu ugovora obavljaju neku djelatnost u ime i za račun poslovnog subjekta dužna su da čuvaju poslovnu tajnu do koje su došli prilikom rada.

Poslovnom tajnom iz stava 1 ovog člana smatra se svaka informacija ili podatak čije bi neovlašćeno otkrivanje trećim licima moglo nanijeti štetu interesima poslovnog subjekta ili bi moglo koristiti konkurentima.

Član 13

Poslovni subjekt je dužan da vodi poslovne knjige i sastavlja finansijske izvještaje u skladu sa zakonom.

Poslovne knjige moraju istinito i objektivno da prikazuju stanje imovine, kapitala i obaveza i rezultate poslovanja.

Poslovne knjige i finansijski izvještaji moraju biti pripremljeni u rokovima propisanim zakonom.

Član 14

Prilikom kreditiranja ili nekog drugog oblika finansiranja, privredni subjekt treba da potencijalnom finansijeru objektivno prikaže rezultate i plan poslovanja.

Nije dozvoljeno sastavljanje i dostavljanje izvještaja kojima se ispunjava obaveza iz prethodnog stave, ovog člana na način kojim se potencijalni finansijer može dovesti u zabludu u pogledu rezultata poslovanja poslovnog subjekta i mogućnosti servisiranja obaveza.

Član 15

Organi privrednog subjekta dužni su da poslovne funkcije obavljaju na odgovoran način prema vlasnicima, u cilju zaštite njihovih prava i ulaganja.

Akcionari i članovi privrednih društava imaju pravo na blagovremene, kvalitetne i tačne informacije o poslovanju.

Član 16

Svi akcionari, odnosno članovi poslovnog subjekta imaju pravo na jednak tretman.

Transakcije poslovnog subjekta sa većinskim akcionarima ili sa njima povezanim licima ne smiju imati za cilj ili posljedicu smanjenje vrijednosti kapitala poslovnog subjekta ili drugi oblik štete manjinskim akcionarima, odnosno članovima.

1.4 RJEŠAVANJE POVREDA KODEKSA

Član 17

Obveznici primjene Kodeksa će eventualne međusobne sporove, odnosno sporove sa zaposlenima, rješavati pregovorima i sporazumima odnosno dobrovoljnim ispunjenjem obaveze, a ukoliko to nije moguće spor mogu rješavati koristeći jednu od sljedećih mogućnosti za rješavanje sporova u okviru Komore:

- sporove zbog povrede dobrih poslovnih običaja i etičkih pravila u poslovanju rješavaće pred Sudom časti pri Privrednoj komori Crne Gore,
- u postupku mirenja ili u obliku sveobuhvatnog rješvanja spora pred arbitražom kod Stalnog izbranog suda pri Privrednoj komori Crne Gore.

Postupak za utvrđivanje odgovornost i izricanje mjera zbog povrede poslovnog morala i dobrih poslovnih običaja može da pokrene Komora, članice Komore, državni organ ili oštećeni građani.

1.5. ZAVRŠNE ODREDBE KODEKSA

Član 18

Odredbe ovog Kodeksa obavezuju sve poslovne subjekte koji su registrovani na području Crne Gore.

Član 19

Tekst Kodeksa će biti objavljen u „Službenom listu Crne Gore", Listu Komore Glasnik i na web stranici Privredne komore Crne Gore www.pkcg.org.

Član 20

Kodeks stupa na snagu danom objavljivanja u „Službenom listu Crne Gore".

Broj: 010-546
Podgorica 08. 04. 2011. godine
Skupština Privredne komore Crne Gore
Predsjednik
Velimir Mijušković, s.r.

2. ETIČKI KODEKS UDRUŽENJA SUDSKIH VJEŠTAKA CRNE GORE[90]

2.1. Opšta načela

Ona se odnose na to da su vještaci obavezni da poštuju odredbe Etičkog kodeksa koji određuje odnos vještaka prema radu na vještačenjima, prema sudu, prema strankama, prema drugim sudskim vjještacima i uopšte prema društvu u kojem živi radi.

Član 1

Sudski vještaci su obavezni poštovati odredbe Etičkog kodeksa koji određuje odnos i postupanje sudskog vještaka u sledećim domena njegovog rada i djelovanja:

- U samom postupku sudskog vještačenja;
- U odnosu prema radu i strankama u sudskim postupcima;
- Prema tijelu pred kojim se vodi postupak;
- Prema drugom naručiocu vještačenja;
- Prema strankama u postupku;
- Prema drugim sudskim vještacima i
- Prema javnosti

Član 2

Osnovna načela kojima se sudski vještak rukovodi u svom radu i vladanju su sadržana u zakletvi koju polaže.

Sudski vještak se zakletvom obavezuje svojom čašću da će povjerena vještačenja obavljati savjesno i po svom najboljem znanju i da će tačno i potpuno iznijeti svoje nalaze i mišljenja, kao i dati potrebne procjene, sve na temelju stvarnih činjenica, prikupljenim raspoloživim podacima u spisima predmeta, u skladu sa pravilima struke, nauke i vještine.

2.2. Odnos prema radu na vještačenjima

U svom radu vještak je dužan da se pridržava zakonskih propisa i pravila koja se odnose na vještačenje i savjesno i stručno da ispunjava sve dužnosti koje proizilaze iz njegovog poziva. Vještak je u obavezi da svojim radom i ponašanjem čuva ugled svoje struke i da opravda povjerenje pravosudnih, drugih organa i stranaka, koje mu jje ukazano povrenim mu vještačenjem. U dijelu Etičkog kodeksa koji se odnosi na radu na vještačenjima, obaveza je vještaka da mora stalno proširivati i obnavljjati svoja stručna znanja i neprekidno

90 Urađen je na osnovu Zakonao sudskim vještacima (“Sl, list Crne Gore br 054/16 od 15.08.2016)

pratiti razvoj svoje struke. Ukoliko vještak iz raznoraznih razloga, ne može izvršiti povjereno mu vještačenje, tada je obavezan o tome obavijestiti naručioca vještačenja. U obavljanju vještačenja, vještak je u dužnosti da sačuva nezavisnost i nepristrasnost u donošenju nalaza i mišljenja i to kako u odnosu na naručioca, tako i u odnosu na stranke.

Član 3

Odnos sudskog vještaka prema radu na povjerenim mu vještačenjima se temelji na sledećim načelima:

- Načelo ponašanja.
- Sudski vještak mora obavljati posao stručno, pošteno, instinoljubivo, angažovano-mora biti osoba u koju sud može imati puno povjerenje i pouzdanje.
- Načelo odgovornosti.
- Sudski vještak smije preuzeti samo one poslove za koje smatra da će ih obaviti na stručno besprekoran način.
- Načelo povjerenja.
- Sudski vještak treba da prihvata obaveze na način koji služi javnom interesu, poštovati povjerenje javnosti i biti predan svom zanimanju.
- Načelo besprekornosti
- Sudski vještaci moraju obavljati radne obaveze na što vjerodostojniji način kako bi zadržali I dodatno učvrstili javno povjerenje.
- Načelo profesionalne pažnje.
- Sudski vještak mora poštovati profesionalna i etička načela, standarde, mora neprekidno usavršavati svoja znanja, podizati kvalitet usluga i ulagati u svoje snage u obavljanju poslova.

Sudski vještak treba zadovoljavati sledeće osobine:

- Psifofizičke prirode: u smislu tjelesne prikladnosti i pristojnog izgleda, fizičke kondicije, postojanja zdravih i funkcionalno osjetljivih čula, dara dobrog zapažanja, dobrog pamćenja, sposobnosti kombinovanja, intelegencije, imaginacije, logičnog i razboritog načina razmišljanja koje omogućava pravilno rasuđivanje i odlučivanje, mirnoće i sposobnosti samosavladavanja i u nasloženijim i neočekivanim situacijama, stalne fizičko-tjelesne spremnosti (kondicije) i sposobnosti brzog refleksnog djelovanja, iskustva, ustrajnosti, strpljivosti, mentalne sposobnsoti itd.,
- Karakterne osobine: beskompromisno poštenje, bez upotrebe obmana i trikova, davanja lažnih obećanja ili obećanja koje ne može ispuniti, nekorumpiranost, prijateljstvo razumijevanje, energičnost, istrajnost, samokritičnost i sposobnost primanja konstruktivne i argumentovane kritike, nepostojanje predrasuda po bilo kom osnovu i sl.
- Emotivne prirode: sklonost i ljubav prema pozivu sudskog vještaka, i prema poslu koji zahtijeva izlaganje opasnosti i izlaganje kritici (opravdanoj i neopravdanoj).
- Poznavanje propisa: sudski vještak mora poznavati zakonske i pod zakonske propise koje primjenjue u svom radu, pravila struke iz koje vještači i drugih srod-

nih naučnih disciplina.Pravni propisi predstavljaju pravnu i procesnu osnovu za rad sudskih vještaka, a poznavanje postulata odgovarajućih nauka i drugih naučno-tehničkih disciplina stručnu osnovu za rad kriminalističkih vještaka.

U obavljanju svog poziva sudski vještaci su dužni da se pridržavaju svih zakonskih propisa kojima je regulisano područje sudskog vještačenja kao i drugih propisa i pravila struke i savjesno ispunjavati sve dužnosti koje proizilaze iz njegodvog poziva, čuvati ugled sudskih vještaka i svojim radom i ponašanjem nastojati opravdati povjerenje pravosuđa.

Član 4

Sudski vještaci dužni su izbjegavati sukob interesa koji uzrokuju naprimjer porodični odnosi, prijateljske veze, intimne veze, finansijski interesi i sl. kao i uzdržavati se od primanja naknada u bilo kojem obliku, za koje se može pretpostaviti da će posredno ili neposredno imati uticaj na objektivnost u obavljanju vještačenja.

Član 5

Tokom vještačenja sudski vještak mora primjenom naučnih dostignuća te primjenom pravila struke i vještine objektivno proučavati i utvrđivati činjenice, kritički ih ocjenjivati i s jednakom pažnjom razmatrati zahtjeve svih subjekata, te nepristrano izvesti zaključak.

Član 6

Sudski vještak mora biti oslobođen ličnih sklonosti, stavova, predrasuda, strasti i posebnosti, a prilikom donošenja zaključka (mišljenja) isto se mora temeljiti na nepristrasnom gledanju na osobe koje su uključene u dati predmet. Iznad svega sudski vještak ne smije da u svom radu iskaže ni malo sujete. Naime, ukoliko vještak imalo sumnja u svoj rad ili u metodu koju primjenjuje, tu sumnju mora iznijeti strankama u postupku i/ili organima pravosuđa. Svaki savjestan vještak je dužan to da uradi, jer ni naučna sujeta vještaka, ni njegov stručni dignitet, pa ni njegova egzistencija preko radnog mjesta nije vrijedno posljedice koje bi izazvalo nekorektno prezentovan rezultat vještačenja.

Član 7

Sudski vještak mora stalno proširivati svoja znanja, svoje stručno znanje i neprekidno pratiti razvoj svoje struke.

Član 8

Ako sudski vještak ne može izvršiti postavljeni zadatak vještačenja, dužan je o tome izvijestiti naručioca vještačenja.

Član 9

U obavljanju svojih dužnosti sudski vještak je dužan sačuvati nezavisnost i nepristranost u donošenju nalaza i mišljenja, i to kako u odnosu na naručioca vještačenja tako i u odnosu na stranke.

2.3. Dužnost čuvanja tajne

Ovaj dio Etičkog kodeksa sudskih vještaka obavezuje vještaka da ne daje obavještanja o onome što je saznao prilikom vještačenja iz spisa, na glavnoj raspravi ili na neki drugi način, nikome osim naručiocu vještačenja.

Član 10

Sudski vještaci dužni su tokom cjelokupnog postupka vještačenja i kasnije čuvati tajnost svih podataka iz sudskog spisa ili na drugi način prikupljenih podataka u postupku vještačenja.

Dužnost čuvanja tajne obvezuje vještaka da ne daje obavještenja o onom što je saznao prilikom vještačenja iz spisa, na raspravi ili na drugi način, nikome osim naručiocu vještačenja.

2.4. Odnos vještaka prema sudu

U ovom dijelu Etičkog kodeksa vještak se poziva na njegove dužnosti: da se odaziva na pozive suda, da povjereno mu vještačenje obavlja u roku koji je odredio sud, da se u toku rada na vještačenju mora držati postavljenih pitanja, odnosno zadataka vještačenja, da upozori sud na nove činjenice ili eventualne propuste u vezi sa izvršenim vlastitim vještačenjem, da je u vezi obračuna nagrade i troškova vještačenja dužan da se pridržava važećeg troškovnika.

Član 11

Sudski vještak dužan je odazvati se pozivu suda i dati svoj nalaz i mišljenje.

U slučaju kad postoje opravdani razlozi za izuzeće vještaka, sudski je vještak dužan na to upozoriti sud odnosno naručioca vještačenja.

Član 12

Sudski vještak dužan je upozoriti sud da je već ranije obavio vještačenje ili bilo koju radnju izvan postupka na zahtjev jedne od stranaka, ako mu je u tom predmetu povjereno vještačenje.

Član 13

Sudski vještak dužan je obaviti vještačenje u roku koji je odredio sud, a ukoliko ocijeni da neće moći održati zadati rok, mora izvijestiti sud o roku u kojem može obaviti vještačenje.

Član 14

Tokom rada na vještačenju sudski vještak mora se držati postavljenih pitanja i zadataka u vještačenju, te dati odgovore na postavljena pitanja, a ako uoči potrebu šireg proučavanja koje objektivno omogućuje ustanovljavanje relevantnih i novih činjenica, predložit će sudu proširenje zadatka vještačenja.

Član 15

Nalaz i mišljenje sudskog vještaka mora sadržavati tačan i potpun prikaz svih utvrđenih činjenica, primijenjenih metoda u postupku vještačenja, svih rezultata istraživanja i treba biti razumljiv.

Mišljenje mora dati jasan, cjelovit i jednoznačan odgovor na pitanja postavljena u zahtjevu za vještačenje.

Vještak je dužan obrazložiti i argumentovati svoje mišljenje i uvijek navesti izvor podataka kojima se služio.

Član 16

Vještak je dužan odazvati se pozivu na raspravu radi usmenog obrazloženja nalaza i mišljenja, a ako je u tome spriječen, mora o tome izvijestiti sud bez odlaganja, odnosno na vrijeme.

2.5. Odnos vještaka prema strankama

Ovaj dio Etičkog kodeksa opominje vještaka da svoj nalaz i mišljenje, odnosno svoje stručne i intelektulane sposobnosti posveti izvršenju povjerenog mu vještačenja, bez obzira nna rasu, narodnost, vjerska i politička uvjerenja, društveni ili ekonomski položaj stranaka. Takođe, vještak je dužan da izbjegava kontakte sa strankama, osim onih koje se odnose na naručeno vještačenje i radi određivanja i pribavljanja materijala potrebnih za vještačenje.

Član 17

Sudski vještak ima časnu dužnost da sve svoje stručne, intelektualne-i fizičke sposobnosti posveti izvršavanju zadataka vještačenja bez obzira na rasu, narodnost, vjerska ili politička uvjerenja, društveni ili ekonomski položaj stranaka.

Član 18

Sudski vještak treba izbjegavati kontakte sa strankama, osim onih koji se odnose na naručeno vještačenje i to samo radi određivanja i pribavljanja materijala i podataka potrebnih za vještačenje.

2.6. Odnos vještaka prema drugim vještacima

Prema drugim vještacima, vještak je dužan odnositi se drugarski i kolegijalno, odnosno na načina da u svemu čuva ugled sudskih vještaka, na način da takvi odnosi ne smiju uticati na savjesnost i objektivnost prilikom davanja nalaza i mišljenja. Vještaci se Etičkim kodeksom upućuju da se međusobno pomažu davanjem stručnih savjeta, pomaganjem mlađih kolega savjetima, upućivanjem na odgovarajuću stručnu literaturu i izvore podataka potrebnih za vještačenje. U predmetima u kojima je već obavljeno vještačenje, potrebno je da vještak uz obavljanje vlastitog istraživanja temeljno ispita rezultate rada predhodnog

vještaka i preispita svoje rezulatet u odnosu na rad predhodnog vještaka, pa da tek nakon toga da svoj nalaz i mišljenje.

Član 19

Prema drugim sudskim vještacima vještak je dužan odnositi se kolegijalno i s uzajamnim poštovanjem, te postupati u svemu tako da se očuva ugled sudskih vještaka.

Međusobni odnosi ne smiju utjecati ne smiju utjecati na savjesnost i objektivnost u davanju nalaza i mišljenja.

Član 20

Sudski vještaci se upućuju na saradnju, izmjenu stručnih znanja i iskustava, te davanja stručnih savjeta. Osobito se preporučuje da sudski vještaci pomažu mlađe kolege savjetima, upućivanjem na stručnu literaturu i izvore podataka potrebnih za vještačenje.

Član 21

U predmetima u kojima je već obavljeno vještačenje, potrebno je da sudski vještak uz obavljanje vlastitoga istraživanja temeljito ispita rezultate rada prethodnoga vještaka i preispita svoje rezultate u odnose na rad prethodnoga vještaka, pa tek potom izradi nalaz i mišljenje.

Saradnja između vještaka temelji se na prijateljstvu, otvorenosti i prenosu iskustava.

Član 22

Nadzor nad primjenom pravila ovog Etičkog kodeksa sprovode sva tijela Udruženja sudskih vještaka Crne Gore, dok vođenje postupka i izricanje mjera zbog povrede odredaba ovog Etičkog kodeksa provodi Sud časti na prijedlog bilo kojeg tijela upravljanja Udruženjem, u skladu sa važećim pravilima.

Član 23

Ovaj ETIČKI KODEKS sudskih vještaka stupa na snagu danom kada ga usvoji Skupština Udruženja sudskih vještaka Crne Gore.

Podgorica, 19. 09. 2011. godine
Predsjednik Udruženja sudskih vještaka Crne Gore
Doc. Dr Aleksandar Ivanović

3. ETIČKI KODEKS DRŽAVNIH SLUŽBENIKA I NAMJEŠTENIKA U DRŽAVNOJ REVIZORSKOJ INSTITUCIJI[91]

3.1. Uvod

Član 1.

Eticki kodeks državnih službenika i namještenika u Državnoj revizorskoj instituciji (u daljem tekstu: Kodeks) slijedi temeljne civilizacijske vrijednosti, eticka nacela, opšteprihvacena pravila ponašanja i profesionalne standarde, kojih ce se državni službenici i namještenici u Državnoj revizorskoj instituciji (u daljem tekstu: službenici) pridržavati u vršenju poslova.

Član 2.

Službenik je lojalan državi Crnoj Gori i poslove vrši na osnovu propisa i profesionalnih ovlašcenja, u skladu sa javnim interesom, cuvajuci svoj i ugled drugih, ugled zvanja i Državne revizorske institucije. Službenik bi trebao biti kompletna i kompetentna licnost, prepoznatljiva, prije svega, po cestitosti, strucnosti i radnosti. Službenik je dužan da poštuje i dosljedno primjenjuje Zakon o Državnoj revizorskoj instituciji („Službeni list RCG", br. 28/04), ostale normativne akte Državne revizorske institucije, medunarodne revizijske standarde (INTOSAI i drugi standardi), INTOSAI Eticki kodeks za revizore u javnom sektoru, Eticki kodeks državnih službenika i namještenika („Službeni list RCG", br. 81/05), i ovaj Kodeks.

Član 3.

Za tumacenje, primjenu i nadogradnju Kodeksa, uslovljenu praksom, zaduženi su predsjednik i clanovi Senata Državne revizorske institucije, ili lica koja oni za to ovlaste.

3.2. Odnos prema poslu l saradnicima

Član 4.

Svi službenici su ravnopravni bez obzira na prirodne i druge razlike medu njima, i one se moraju prihvatati i uvažavati.

91 Zakon o državnoj revizorskoj instituciji (Sl. list RCG, br 31/14 od 24.07.2014)

Član 5.

Poslovi, kao i prava, obaveze i ovlašcenja službenika su utvrdeni Zakonom o Državnoj revizorskoj instituciji i ostalim normativnim aktima Institucije, Zakonom o državnim službenicima i namještenicima („Službeni list RCG", br. 27/04), i opštim propisima o radu.

Član 6.

Službenik je dužan da poštuje organizacionu i hijerarhijsku strukturu Institucije i odgovoran je za zakonito, strucno, efikasno, savjesno, politicki neutralno i nepristrasno vršenje poslova. Službenik treba da ima u vidu da se kredibilitet Državne revizorske institucije gradi i njegovim zakonitim i odgovornim vršenjem poslova, i licnim doprinosom ostvarivanju njenog zadatka.

Član 7.

Rukovodioci organizacionih jedinica su odgovorni za pravilnu primjenu zakonskih normi, drugih propisa i pravila struke u vršenju poslova od strane službenika. Oni treba da stvaraju ambijent za timski rad i svojim ponašanjem pospješuju radnu atmosferu i korektne odnose kao preduslove dobre saradnje.

Rukovodioci organizacionih jedinica su dužni da kontinuirano prate rad službenika i da ga adekvatno vrednuju, kao i njegove reference i kompetencije, sve u cilju dalje profesionalne edukacije i pravilnog odlucivanja o napredovanju. Njihova je dužnost da odmjereno i ozbiljno, bez arogancije, službeniku ukažu na propuste i potrebu promjene odnosa prema poslovima koje vrši, kao i da pravovremeno i adekvatno reaguju kod nesporazuma, nicim ne vrijedajuci integritet službenika.

Poštovanje svom zvanju i licnosti, rukovodeca lica treba da obezbijede, prije svega, vlastitim primjerom – ponašanjem i radom u duhu etickih i profesionalnih standarda, i odnosom prema podredenim službenicima.

Ćlan 8.

Službenici ce održavati dobru komunikaciju i koordinaciju sa subjektima revizije, predstavnicima zakonodavne i izvršne vlasti u Republici Crnoj Gori, i drugim licima sa kojima stupaju u kontakt vršeci poslove. Komunikacija treba da bude konstruktivna, korektna i konkretna, a sve što se objavljuje provjereno, istinito i koncizno.

Član 9.

Prema saradnicima se treba odnositi humano, uljudno i obzirno, poštujuci njihovu licnost, dostojanstvo, uvjerenje i mišljenje, a kolegijalnu komunikaciju i saradnju temeljiti na uzajamnom povjerenju, dobroj volji i spremnosti da se pruži strucna pomoc i razmijene profesionalna iskustva. Drugacije postupanje, pogotovo ono opterecenо predrasudama, kao i sujetno velicanje vlastite uloge u timu ili površno i olako prosudivanje o saradnicima i njihovom radu, nije prihvatljivo, niti slijedi duh ovog Kodeksa u pogledu adekvatnog vrednovanja rada drugih i poštenog odnosa prema njima.

Član 10.

U radu na izvještajima, informacijama i uopšte kod pisane rijeci, kao i u svim oblicima komunikacije, službenik treba da jasno, sistematski i objektivno saopšti svoje nalaze, strucna mišljenja i stavove. Kvalitet vršenja poslova odreduje, pored ostalog, otvorena, argumentovana i svrsishodna komunikacija.

3.3. Odnos prema javnosti

Član 11.

Službenik ce na poslu, ali i u svim drugim aktivnostima i prilikama, voditi racuna o utisku koji ostavlja na okruženje i primjerenim odnosom cuvati i unapredivati javno povjerenje u Državnu revizorsku instituciju. Službenik nece ni u svoje, ni u bilo cije ime davati izjave i komentare, ciniti ustupke, ili iz bilo kojeg pragmaticnog razloga pristati na neka postupanja, niti vršiti poslove kojima bi se narušio njegov licni i profesionalni dignitet ili nanijela šteta i posljedice Državnoj revizorskoj instituciji.

Član 12.

Obavještavanje javnosti o radu Institucije putem saopštenja za javnost, intervjua, održavanja konferencija za štampu i na drugi nacin, vrši predsjednik Senata Državne revizorske institucije ili lice koje predsjednik za to ovlasti.

3.4. Profesionalno i licno napredovanje službenika

Član 13.

Službenik se mora, unutar Institucije i izvan nje, neprestano strucno usavršavati, upotpunjavati svoje opšte i strucno znanje prema licnom interesovanju i potrebama radnog mjesta, i tako stvarati uslove za licno i profesionalno napredovanje. Ovo ne samo radi što uspješnijekarijere, vec to namecu savremena državna uprava i zahtjevni službenicki poslovi.

Strucna znanja stecena profesionalnim usavršavanjem, službenik je dužan nenametljivo i strpljivo prenositi svojim saradnicima, a posebno pružati pomoc i podršku, tokom rada i obuke, novozaposlenim službenicima i pripravnicima.

3.5. Odnos službenika prema odredenim pitanjima

Član 14.

Službenik ce voditi racuna da se vršenjem poslova dobijeni podaci i informacije ne zloupotrijebe, vec da se koriste prema zakonskim propisima, aktima Institucije i datim ovlašcenjima.

Povjerljive informacije i podaci predstavljaju službenu tajnu, koju su svi službenici dužni da cuvaju, bez obzira kako su je saznali.

Član 15.

Službenik, ili neko njemu blisak, ne smije ucestvovati ni u kakvim poslovnim i finansijskim transakcijama ili radnjama koje mogu štetiti ugledu Institucije i javnom interesu, ili, pak, ostaviti utisak da u njima postoji konflikt licnog interesa i javnog, niti se služiti radnim mjestom i ovlašcenjima radi sticanja privilegija i koristi.

Član 16.

Službeniku za rad pripada zarada, dodatak na zaradu, i varijabilni dio zarade na osnovu kvaliteta obavljenog posla, a ima pravo i na naknade i druga primanja u skladu sa Zakonom o zaradama državnih službenika i namještenika. Primanje i davanje novca, poklona vece vrijednosti ili neke druge imovinske ili neimovinske koristi, koje je u vezi sa obavljanjem, odnosno neobavljanjem neke službene radnje ili vršenjem protivusluge od strane službenika, nije samo teško i necasno narušavanje standarda postavljenih ovim Kodeksom, vec i krivicno djelo.

Član 17.

Službenik treba da, kao dobar domacin, vodi racuna da se imovina Državne revizorske institucije (kompjuteri, telefoni i druga oprema), kao i sve drugo cime raspolaže na radnom mjestu, koristi zakonito, primjereno i racionalno, u mjeri koju zahtijevaju službene potrebe.

3.6. Pravila službenickog ponašanja

Član 18.

Od službenika se na radnom mjestu zahtijeva dosljedna primjena nacela službenicke etike i opšteprihvacenih pravila ponašanja :

- na posao i sastanke dolaziti na vrijeme, odsustvo sa rada uredno i u skladu sa propisima najaviti ili opravdati, poštovati radno vrijeme i vrijeme predvideno za odmor u toku rada, sve službene obaveze i utvrdene rokove;
- radno vrijeme provesti na radnom mjestu vršeći poslove u obimu i na nacin koji se redovno i objektivno ocekuju, ne ometati druge u njihovom radu (izazivanjem buke, povišenim tonom u razgovoru i dr.);
- s poštovanjem i kulturno se ophoditi prema pretpostavljenima, saradnicima i strankama;
- unapredivati radnu kulturu i uslove za rad u zdravoj životnoj i radnoj sredini, doprinositi urednosti radnog prostora, cuvati enterijer i opremu;
- uredno izgledati i pristojno se odijevati;
- izbjegavati uvredljive termine i kvalifikacije, nedorecenosti i sukobljavanja, ignorisati kao nepoželjnu i nedolicnu komunikaciju tipa: trac, ogovaranje, koja, u krajnjem, šteti višestruko - i svakom ponaosob i medusobnim odnosima.

3.7. Završne odredbe

Član 19.

Ponašanje u skladu sa Kodeksom je licna, moralna i profesionalna obaveza službenika.

Zbog povrede principa i pravila ovog Kodeksa, kao i na prava, dužnosti i disciplinsku odgovornost zaposlenih (clan 49. Zakona o Državnoj revizorskoj instituciji), shodno se primjenjuju odredbe Zakona o državnim službenicima i namještenicima.

Član 20.

Ovaj Kodeks stupa na snagu danom donošenja.

DRI – SR br. 01 - 201 PREDSJEDNIK SENATA
Podgorica, 04. april 2006. g. Dr Gordana Paovic - Jeknic

4. KODEKS NOTARSKE ETIKE

4.1. Opšta načela

Član 1

Kodeks notarske etike (u daljem tekstu : Kodeks) utvrđuje načela i pravila kojima se reguliše ponašanje notara u obavljanju notarske dužnosti i izvan nje, s'ciljem očuvanja i unapređenja dostojanstva i ugleda notarske službe i besprekornog vršenja poslova notarske službe kao javne službe.

Član 2

Načela i pravila Kodeksa zahtjevaju specifičnu profesionalnu etiku notara u radu i ponašanju sa najvećim stepenom usklađenosti sa pravnim poretkom i vladavinom prava.

Član 3

Osnovno načelo notarske etike je da notar kao individualni nosilac javne službe obavlja svoju službu savjesno, pošteno i nepristrasno u skladu sa Ustavom i Zakonom.

Svi notari kao dio notarske službe Crne Gore dužni su ujednačeno i istovjetno postupati u istim ili sličnim situacijama u obavljanju notarskih poslova i dužnosti. Dužnost notara je da primjenom Zakona, Pravilnika, Notarske tarife i drugih obavezujućih akata u notarskom postupku usklade proceduru i način rada na cijeloj teritoriji Crne Gore, čime se postiže najveći mogući stepen pravne sigurnosti, objektivnosti i povjerenja i izbjegava svaki vid nelojalne konkurencije i nanošenje štete ugledu notarske službe i kolegama notarima.

Član 4

Kodeksom se uređuje i postupak podnošenja prijave protiv notara u slučaju sumnje da je došlo do povrede odredbi Kodeksa, kao i način podnošenja prijave i rokovi i određuju se tijela Komore za sprovođenje postupka kao i način i rokovi postupanja nadležnih tijela i pravna sredstva protiv donešenih odluka.

Član 5

Svaki notar će u svom radu uvažavajući osnovni duh i pravila ovog Kodeksa, potpuno samostalno i nezavisno cijeniti situaciju i po svojoj savjesti odlučivati u svakom konkretnom slučaju.

Svaki notar individulano odgovara za svoje odluke i postupanja i dužan je da notarske poslove obavlja sa posebnom pažnjom i odgovornošću.

Član 6

Načela i pravila ponašanja i postupanja notara će se saglasno potrebama i vremenu mijenjati obezbijeđujući uvijek aktuelnost pravila savremenom trenutku. U tom pogledu se traži i očekuje od svih notara da ubuduće predlažu nova pravila ponašanja ili izmijene i dopune postojećih pravila sadržanih u ovom Kodeksu.

4.2. Osnovna načela kodeksa

Član 7

U obavljanju svoga poziva notar je dužan da svojim znanjem i ponašanjem zadobije i učvrsti povjerenje stranaka i svih institucija i tijela pred kojima postupa. Notar je dužan da u obavljanju službe i u svom privatnom životu svojim ponašanjem čuva čast i ugled notara i notarske službe kao javne službe. Svojim ponašanjem notar mora služiti kao primjer humanosti, poštovanja ljudskih prava i ljudskog dostojanstva.

Notar se mora starati da se i članovi njegove porodice trude da svojim ponašanjem i postupcima ne utiču na umanjenje ugleda notara i notarske službe kao javne službe.

Član 8

U svojim ispravama, obraćanju i govoru pri službenim radnjama i uopšte u društvenim, javnim ili privatnim nastupima notar mora voditi računa o profesionalnoj i opštoj kulturi.

Notar treba stalno obnavljati, proširivati i usavršavati svoje pravno i opšte obrazovanje i to ravnomjerno, tako da ne zanemaruje ni jedno pravno područije iz nadležnosti notarske službe.

Član 9

Notar ne smije isticati svoju raniju službu ili dužnost radi pridobijanja stranaka, niti na bilo koji način držati stranku u uvjerenju da joj zbog toga može uspiješnije pružiti traženu pravnu pomoć ili uslugu.

Član 10

Notar je dužan štiti interes stranaka nepristrasno, u skladu sa Zakonom i dostojanstvom notarskog poziva, rukovodeći se dobrim običajima, savješću i pravilima javnog morala.

Notar ne smije ugovoriti kao nagradu predmet ili dio predmeta na koji se odnose njegove službene radnje.

Sa obavljanjem dužnosti notara nespojivo je obavljanje posredičnih poslova kao i drugih poslova uz proviziju, a posebno onih poslova koji se odnose na promet nepokretnosti i prava na njima.

Notar ne smije davati garancije ili drugo obezbijeđenje za stranku.

4.3. Radnje i postupci protivne načelima kodeksa

Član 11

Svi oblici nelojalnosti u poslovanju notara kao i postupci protiv časti u ugleda notarijata kao javne službe ovim Kodeksom se smatraju nedopuštenim radnjama i postupcima i to: - pozivanje na dobre veze

- prepuštanje trećim licima punomoći ili reklamnog materijala
- obećavanje ili davanje provizije ili nagrade drugima za pridobijanje stranaka
- omalovažavanje drugih notara
- iznošenje u bilo kojem obliku kritike rada ili ponašanja kolega pred strankama osim primjedbi potrebnih za zakonito preduzimanje službenih radnji
- davanje ponuda za obavljanje službenih radnji u zemlji ili inostranstvu putem javnih servisa, pisama ili letaka
- naplata naknade za službene radnje u višem ili nižem iznosu od propisane tarife
- obavljanje službene radnje izvan kancelarije notara (u advokatskim kancelarijama, bankama, trgovačkim centrima i sl.) osim u Zakonom propisanim slučajevima
- sponzorisanje ili donatorstvo pojedinih događaja aktivnosti ili pojedinaca sa ciljem direktne ili indirektne reklama ili promocije pojedinog notara
- javni istupi u cilju posrednog i neposrednog reklamiranja
- notar o kome se u sredstvima javnog informisanja piše ili govori tako da se nanosi šteta ugledu tog notara i /ili notarske službe dužan je odmah zatražiti od Komore da se Komora na prikladan način bez odlaganja ogradi od takvih izvještavanja. Komora je dužna bez odlaganja zatražiti ispravke netačnih i nepotpunih informacija u skladu sa posebnim propisima.

4.4. Odnos prema strankama

Član 12

Notar je dužan obaviti službenu radnju na zahtjev stranke. Notar je ovalašćen uskratiti službenu radnju samo iz razloga propisanih Zakonom, Statutom i ovim Kodeksom.

Član 13

Notar je dužan službenu radnju preduzeti stručno, savjesno bez zastoja i odgađanja vodeći računa da radi preopterećenosti ne ugrozi pravne interese stranke.

Notar je u preduzimanju službene radnje dužan savjesno štititi interese svih stranaka i svojim odnosom iskazati najviši stepen kulture, humanosti i poštovanja dostojanstva svake osobe i institucije sa kojom dolazi u kontakt.

Notar je dužan da temeljno i potpuno utvrdi volju stranke, da odabere pravnu formu koja u najvećoj mjeri odgovara namjeri stranaka i osigura zakonitost i tačnost te forme vodeći računa o svim aspektima redovnog pravnog postupanja za koje je odgovoran.

Novac koji je primio za stranku notar ne smije zadržavati kod sebe duže nego što je nužno potrebno.

4.5. Čuvanje službene tajne

Član 14

Notar je dužan čuvati službenu tajnu u skladu sa Zakonom.

Notar je dužan da osigura čuvanje tajne organizacijom rada u svojoj kancelariji, a naročito u pogledu prepiske koju vodi u sredstvima javnog informisanja i u pogledu organizacije notarske arhive.

Notar ne smije iskazivati znatiželju u pogledu činjenica koje ga se ne tiču i ne smije ne primjereno komentarisati nečije ponašanje.

Notar mora stvoriti uslove za čuvanje privatnosti stranaka prilikom obavljanja službenih radnji, a naročito kada su u pitanju porodični i nasljedno - pravni odnosi.

Notar je ovlašćen proslijediti nadležnim organima najnužnije podatke o određenoj notarskoj aktivnosti bez saglasnosti stranke, ako je to potrebno radi otklanjanja opasnosti od sebe i lica koja su zaposlena u njegovoj kancelariji, od krivičnopravne, građanskopravne, upravne ili disciplinske odgovornosti.

Notar i svi zaposleni u notarskoj kancelariji jednako odgovaraju za obavezu čuvanja službene tajne.

4.6. Odnos prema sudovima, upravnim i drugim državnim tijelima i institucijama

Član 15

Notar je dužan da svojim odnosom i postupcima pred sudovima, upravnim i drugim državnim tijelima i institucijama opravda i potvrdi uvjerenje da je on saradnik u sprovođenju zakona i zaštiti osnovnih prava građana i njihovih Zakonom zasnovanih interesa.

Notar mora stalno nastojati da snagom svoje stručnosti i profesionalnosti osigura visoki stepen komunikacije sa kolegama pravnicima u pravosuđu, upravi, advokaturi i privredi izgrađujući zajednički stav o važnosti svih pravnih struka u funkcionisanju pravne države i zaštite ljudskih prava.

Notar mora notarske isprave sastavljati koristeći pravnu terminologiju kako bi komunikacija sa javnim organima, tijelima i drugim institucijama bila jasna, razumljiva i efikasna.

Notar ne smije davati uvrjedljive izjave i mišljenja o odlukama drugih javnih vlasti.

Notar mora stranke upućivati na dužno poštovanje prema sudovima i drugim tijelima javne vlasti, i ne smije stranke savjetovati i podučavati u davanju neprimjerenih izjava o organima vlasti i njihovim odlukama.

4.7. Odnos notara prema notarskoj komori Crne Gore i kolegama notarima

Član 16

Notar je dužan potpuno i na vrijeme ispunjavati sve obaveze prema Notarskoj Komori poštovati, čuvati i podizati ugled Notarske Komore i kolega notara i doprinositi što uspiješnijem zajedničkom radu.

Notar je dužan obavijestiti Komoru o problemima da opšte važnost za službu, naročito o odnsima sa javnim tijelima bez preduzimanja ličnih inicijativa do odluke tijela Komore.

Notar je dužan redovno prisustvovati sastancima tijela Komore, naroćito Skupštinama i edukacijama koje organizuje Komora i svojim aktivnim učešćem doprinositi njihovom što uspiješnijem radu. Izbor u bilo koje tijelo Komore je za svakog notara čast, pa notar ne može izbjeći izbor osim u slučaju ako mu zdravstveno stanje ne dopušta rad u tim tijelima ili ako je izabran ili imenovan na više funkcije u tijelu Komore, pa sam ocijeni da ih ne može kvalitetno izvršavati.

Notar mora nastojati da se razvijaju i njeguju kolegijalni odnosi među notarima, odnosi pune saradnje, povjerenja i solidarnosti.

4.8. Rješavanje međusobnih sporova

Član 17

Osnovno načelo u međusobnom ponašanju notara je međusobno uvažavanje i poštovanje i posebno pružanje pune saradnje u vršenju notarske djelatnosti u cilju efikasnosti notarskog postupka i zaštite interesa stranaka.

Član 18

Notar je dužan postupiti po zamolnici drugog notara koja mu je upućena u skladu sa zakonom, javnim interesom i iz potrebe da se strankama omogući efikasno i ekonomično pružanje notarskih usluga.

Uvažavanje i profesionalna solidarnost proizilazi iz potrebe čuvanja i podizanja ugleda notara i notarske službe i digniteta pravne profesije uopšte, kao i zajedničkih interesa notara.

Sve eventualne sporove između notara, notari su dužni nastojati riješiti na civilizovan i kulturan način kako to dolikuje osobama od javnog povjerenja i ugledu službe koju predstavljaju, lično ili putem tijela Komore.

Notari neće tražiti zaštitu ili intervenciju suda ili nadležnog Ministarstva dok ne pokušaju razriješiti sporno pitanje obraćanjem tijelima Komore.

Predsjednik Notarske Komore ovlašćen je da izriče usmena ili pismena upozorenja u slučaju zapažanja evidentnog neprofesionalnog i nekorektnog ponašanja notara prema drugim kolegama, tijelima Komore i zaposlenima.

Komisija za etička pitanja utvrđuje da li je u ponašanju notara u odnosima prema kolegama, tijelima Komore i zaposlenima postojao neprofesionalan, nekorektan i neodgovoran odnos.

Na osnovu utvrđenih činjenica Komisija za etička pitanja je dužna da sačini službenu zabilješku koju će u najkraćem roku dostaviti Predsjedniku Notarske Komore sa preporukom za izricanje pismenog upozorenja.

U slučaju izricanja pismenog upozorenja, upozorenje se unosi u personalni dosije notara kojem je mjera upozorenja izrečena. Ukoliko su notaru izrečena dva ili više pisana upozorenja, Komisija za etička pitanja je dužna podnijeti Zahtjev za pokretanje Disciplinskog postupka Disciplinskom tužiocu u skladu sa Zakonom.

4.9. Odnos prema notarskim saradnicima, pripravnicima i administrativnom osoblju

Član 19

Notar je dužan da notarskim saradnicima, pripravnicima i administrativnom osoblju omogući puno osposobljavanje i podsticanje na svestrano i temeljno sticanje potrebne prakse i znanja vodeći brigu o profesionalno sastavu zaposlenih.

Notar je dužan pažljivo u skladu sa Zakonikom i Poslovnikom rasporediti poslove zaposlenima, nadzirati njihov rad, brinuti o njihovom statusu, a naročito u obavljanju poslova i odnosima sa strankama.

Notar je dužan i obavezan da zaposlene u notarskoj kancelariji uputi i upozna sa načelimaNotarske etike i pravilima ponašanja i obavezati ih na primjereno ponašanje u svakodnevnom životu.

Notar je dužan i obavezan zaposlenima obezbijedti adekvatne uslove za rad i stručno osposobljavanje i legitiman status zaposlenog u skladu sa Zakonom o radu.

Notar je dužan ispunjavati sve materijalne obaveze prema zaposlenima u skladu sa pozitivnim propisima.

Notar je dužan svojim zaposlenima predočiti obavezu o pristojnom i primjerenom odijevanju za vrijeme rada u notarskoj kancelariji, a naročito o neophodnom kulturnom i strpljivom odnosu sa strankama.

4.10. Poslovanje u notarskoj kancelariji

Član 20

Notar mora nastojati da njegove radne prostorije i način rada u njima odgovaraju ugledu notarskog zvanja kao samostalne i nezavisne službe.

Notar je dužan službene radnje obavljati u odjeći koja je primjerena dostojanstvu notarske službe.

Notar je dužan uredno i na vrijeme voditi predmete, čuvati spise i voditi tačnu evidenciju rokova i rasprava, tako da on i stranka uvijek mogu uvidom u spis utvrditi podatke o stanju predmeta.

Notar je dužan u ispunjavanju svojih službenih radnji djelovati primjereno i konstruktivno i stalno voditi računa i davati do znanja da je on odgovoran za rad i očuvanje reda i mira u notarskoj kancelariji.

Notar je ovlašćen da radi uočljivosti lokacije notarske kancelarije pored natpisne table postavi i najviše dvije natpisne table uz tekst: Notar, putokaz i eventualnu naznaku adrese.

Notar je dužan u skladu sa zakonom i Pravilnikom obavezno i svakodnevno uredno voditi svoje finansijske knjige, evidencije i finansijsko knjigovodstvo tako da se svakog momenta može izvršiti uvid u poslovne knjige i ostalu dokumentaciju.

Notar je dužan i obavezan uredno plaćati sve obaveze u skladu sa zakonom koje ima prema trećim licima, obaveze prema Notarskoj Komori, obaveze prema zaposlenima, poreze , doprinose, premije osiguranja propisane zakonom i drugo.

4.11. Povrede kodeksa

Član 21

Obaveza notara je poštovanja odredaba Kodeksa Notarske Etike .

Svako ima pravo podnijeti zahtjev za davanje mišljenja o tome da li je ponašanjem, radnjom ili propustom notara povrijeđen Kodeks.

Zahtjev protiv notara podnosi se u roku od 30 dana od dana saznanja za povredu

Postupak povodm zahtijeva može se voditi bez obzira na protek navedenih rokova ukoliko se sa pokretanjem postupka saglasi notar.

Zahtjev se podnosi Predsjedniku Komisije za etička pitanja dostavljanjem Notarskoj Komori Crne Gore. Predsjednik Komisije za etička pitanja dužan je dostavljeni zahtjev izložiti članovima Komisije.

Komisija za etička pitanja će pozvati notara na koga se Zahtjev odnosi da se pismeno izjasni u roku od 15 dana od dana poziva za izjašnjenje. U pozivu za izjašnjenje notar će biti upućen da može tražiti usmeno ili pismeno izlaganje pred Komisijom kao i mogućnost da zahtijeva da se suoči sa podnosiocem Zahtjeva pred Komisijom. U koliko izjašnjenje ne bude dostavljeno u roku, Komisja će donijeti Mišljenje, prema podacima sa kojima raspolaže u trenutku donošenja mišljenja. Ukoliko se podnosilac Zahtjeva neopravdano neodazove na traženo suočenje, Zahtjev se smatra povučenim o čemu će podnosilac Zahtjeva u pozivu za suočenje biti izričito upozoren.

Komisija za etička pitanja u svom Mišljenju utvrđuje da li u konkretnom slučaju postoji ili ne postoji povreda Kodeksa.

Komisija je dužna Mišljenje donijeti najkasnije u roku od 30 dana od dana prijema Zahtijeva. Na Mišljenje Komisije nezadovoljna strana može položiti prigovor Upravnom odboru u roku od 8 dana od dana prijema pisanog otpravka Mišljenja.

Upravni odbor, o prigovoru odlučuje običnom većinom glasova. Upravni odbor je dužan odlučiti u roku od 15 dana računajući od dana prijema prigovora. U slučaju nastupanja zastare vođenja postupka protiv notara Upravni odbor će donijeti Odluku da je nastupila zastara vođenja postupka protiv notara i obustaviće postupak.

U slučaju ponavljanja kršenja načela i pravila Kodeksa ili učestalog neetičkog postupanja uprkos primljenom pravosnažnom Mišljenju Komisije za etička pitanja, Upravni odbor i Komisija za etička pitanja ovlašćeni su da protiv notara podnesu Zahtjev za pokretanje disciplinskog postupka zbog moguće povrede službene dužnosti za radnje koje su kao disciplinske povrede utvrđene Statutom Notarske Komore i Zakonom o notarima.

4.12. Stupanje kodeksa na snagu

Član 22

Ovaj Kodeks stupa na snagu osmog dana od dana objavljivanja u Službenom listu Crne Gore.

Predsjednik Notarske komore Crne Gore
Tanja Čepić

5. KODEKS PROFESIONALNE ETIKE PROFESIONALNIH PROCJENJIVAČA

Na onovu čl.12 Statuta Instituta ovlašćenih procjenjivača Crne Gore (IOPCG), Skupština je na sjednici održanoj 10. januara 2013. godine donijela:

KODEKS PROFESIONALNE ETIKE

5.1. Opšte odredbe

1. Kodeks profesionalne etike članova Instituta ovlašćenih procjenjivača Crne Gore „IOPCG " (u daljem tekstu: Kodeks) je skup pravila o dužnostima i pravima članova Instituta ovlašćenih procjenjivača Crne Gore, zasnovanih na posebnoj vrsti i visokom stepenu njihove profesionalne i moralne odgovornosti.

U obavljanju svoje profesije član Instituta ovlašćenih procjenjivača Crne Gore (u daljem tekstu IOPCG) se obavezuje da će se pridržavati međunarodnih načela profesionalne etike procjenjivača i Statuta ovog Instituta. Članovi će potvrditi svoju riješenost da zadrže najviše standarde i profesionalno ponašanje u obavljanju svoje djelatnosti u oblasti procjene.

5.2. Dobronamjernost i profesionalnost

1.1. Članovi će raditi u najboljem interesu subjekata i društva u cjelini čak i ukoliko je to u suprotnosti sa ličnim interesima člana.

5.3. Standardi procjene i objektivnost

2. Članovi IOPCG-a će sprovoditi svoje aktivnosti u saglasnosti sa nacionalnim standardima, a u nedostatku nacionalnih standarda, članovi će se voditi priznatim evropskim i međunarodnim standardima, objektivno i profesionalno. Oni će izvještavati objektivno o rezultatima procjene i neće falsifikovati rezultate. Članovi će se usavršavati i učestvovati u edukaciji kolega.

5.4. Integritet

3. Procjenjivač uvijek mora da nastupa nezavisno, kako bi zaštitio povjerenje koje su

izgradile njegove kolege, zaposleni, klijenti i svako kome je dodijeljena slična obaveza. Članovi IOPCG-a će čuvati kvalitet svog profesionalnog suda od neodgovarajućeg uticaja. Članovi neće lagati ili učestvovati u prevari ili sakrivanju informacija.

5.5. Kompetentnost i usavršavanje

4. Procjenjivači moraju da održavaju nivo profesionalnog znanja i tehničkih vještina koje su u skladu sa očekivanjima i zahtjevima IOPCG. Procjenjivači ne bi trebalo da prihvate instrukcije van svoje ekspertize.

5.6. Povjerljivost podataka

5. Procjenjivači koji imaju pristup privilegovanim ili povjerljivim informacijama ne smiju da ih koriste ili javno objave kako bi prigrabili korist za sebe ili druge.

5.7. Ostale odredbe

6. Uslovi za svaku pojedinačnu instrukciju za procjenu vrijednosti moraju biti dogovoreni i regulisani na jasan način, u pisanom obliku prije nego što se završi izvještaj o procjeni vrijednosti.

7. Procjenjivači ne smiju da ponude, obećaju, daju, traže ili prihvate ne-etičke privilegije ili mito, kako bi donijeli, zadržali ili dali poslovnu ili bilo kakvu drugu privilegiju.

8. Procjenjivač neće prihvatiti, direktno ili indirektno, bilo kakav popust, honorar, proviziju, rabat ili bilo kakvu drugu korist, novčanu ili bilo koju, koja bi mogla da se shvati kao sukob interesa klijenta ili zaposlenog, osim ukoliko klijent ili zaposleni prethodno, u pisanom obliku, ne obavijeste o potencijalnom sukobu interesa i jasno se slože sa takvom tvrdnjom. Ukoliko bilo kakva aktivnost dovede do konflikta između interesa zaposlenog i interesa klijenta, onda će interes klijenta imati prednost.

5.8. Povreda Kodeksa

9. Procjenjivač ima obavezu da IOPCG-u obezbijedi bilo kakvu značajnu faktičku informaciju koja na razuman način sugeriše da je drugi član tog tijela možda narušio svoj Kodeks ponašanja. Ako klijent ili poslodavac i dalje insistiraju na sprovođenju svojih namjera, član IOPCG-a mora se pridržavati Kodeksa bez obzira na posledice koje bi ovo moglo imati na njegov dalji angažman.

Odgovornost za ugled profesije nosi svaki njen pripadnik. Stručnjak u oblasti procjene ima dužnost ne samo da lično poštuje ovaj Kodeks već i da:

- Pomaže da šira javnost što bolje upozna i razumije ovakav Kodeks,
- Izvještava nadležna disciplinska tijela o svakoj povredi ili sumnji da postoji povreda ovog Kodeksa za koju sazna,

- Preduzme mjere koje su u njegovoj moći kako bi se odluke ovih tijela i sankcije sproveli u djelo.

Ovlašćeno lice IOPCG-a uočava i sankcioniše nepošteno ponašanje i nepridržavanje Kodeksa, na osnovu: prijave drugog člana, kolege, ili kada je povreda jasno uočljiva u praksi.

5.9. Odnos sa javnošću

Članovima IOPCG je zabranjeno davanje izjava za javnost ukoliko prethodno nisu dobili posebno odobrenje od Predsjednika. Za davanje izjava za javnost zadužen je isključivo Predsjednik IOPCG-a.

5.10. Završne odredbe

10. Na sve što nije regulisano ovim Kodeksom primenjivaće se odredbe Statuta IOPCG-a. Nepoštovanje odredbi ovog Kodeksa predstavlja povredu zbog koje se član može isključiti iz IOPCG-a.

INSTITUT OVLAŠĆENIH PROCJENJIVAČA CRNE GORE (IOPCG)
Predsjednik
mr Sanja Radović

6. JAVNA ETIKA U LOKALNOJ SAMOUPRAVI

Razvoj pravnih i etičkih normi o pravilima ponašanja i odgovornosti svih nosilaca javnih funkcija i lica koja obavljaju poslove od javnog interesa predstavlja jedno od ključnijih područja na planu reforme lokalne samouprave.

Uspostavljanje i njegovanje etičkog javnog života i etičke sredine uslov je za transparentnu, odgovornu i efikasnu lokalnu samoupravu i za razvoj lokalne demokratije.

Ovaj proces na lokalnom nivpu treba da pokreće rukovodeća i politička elita o lokalnoj samoupravi. Za promjenu kulture rada i ponašanja, jačanja principa transparentnosti i odgovornosti u radu, promjenu odnosa prema građanima i zajednici odgovorno je, prije svih, rukovodstvo u lokalnoj samoupravi i njeni izabrani predstavnici.

Svojim ličnim primjerima, promovisanjem odgovornosti, jačanjem profesionalizma i ponašanjem u skladu sa etičkih pravilima, oni mogu uvoditi nove vrijednosti unutar lokalne samouprave i inicirati promjene koje treba da dovede do pune afirmacije stava o tome da se jedna lokalna samouprava mora i treba voditi na ispravan, pošten i odgovoran način.

6.1. Etički kodeksi

Etički kodeks izabranih predstavnika i funkcionera i Etički kodeks lokalnih službenika i namještenika po prvi put su donešeni kod nas. Kao takvi, oni traže istinsku spremnost za uvođenje u život. Zbog toga je potrebno neposredno angažovanje lokalnih vlasti i najšire javnosti kako bi navedeni dokumenti unaprijedili i nametnuli moralno okvir za odgovorno ponašanje nosilaca javne funkcije na lokalnom nivou i zaposlenih u lokalnoj samoupravi.

Etički kodeksi definišu pravila i standarde ponašanja kojih treba da se pridržavaju izabrani predstavnici, funkcioneri i lokalni službenici u vršenju funkcija i obavljanju dužnosti javne službe.

Cilj donošenja kodeksa je da se upoznaju građani kakvo ponašanje imaju pravo da zahtijevaju i očekuju od nosilaca javnih funkcija i zaposlenih u lokalnoj samoupravi, jačanje javnog intresa, da se podrže lica na koje se odnose etički kodeksi u dostizanju i poštovanju određenih standarda, radi stvaranja uslova za izgradnju povjerenja i političkog ambijenta u kojem će se vrednovati učinak svakog nosioca javne funkcije i zaposlenog u lokalnoj samoupravi, kao i radi uspostavljanja efikasnog mehanizma u borbi protiv korupcije na lokalnom nivou.

Sa pravilima i standardima ponašanja nosioci javnih funkcija i zaposleni u lokalnoj samoupravi upoznaju javnost i na taj način iskazuju spremnost, da će se, u cilju istinske

demokratizacije političkog života na lokalnom nivou i stvaranja povjerenja građana, isti pridržavati u svom svakodnevnom radu u vršenju javne funkcije i obavljanju službe.

Prihvatanje pravila ponašanja kodeksa i potpisivanje izjave nosilaca javnih funkcija i zaposlenih da će se rukovoditi i ponašati u skladu sa kodeksima predstavlja akt njihovog samoobavezivanja. Pisana izjava o prihvatanju i pridržavanju pravila i standarda ponašanja utvrđenih kodeksom predstavlja moralni čin koji se očekuje od svakog nosioca javne funkcije i zaposlenog u lokalnoj samoupravi. Javnost treba da je na odgovarajući način upoznata o tome koji su nosioci javnih funkcija potpisali izjavu.

6.2. Etički kodeks izabranih predstavnika i funkcionera

Pravila ponašanja koja važe za izabrane funkcionere i predstavnike su: **poštovanje zakona; prvjenstvo javnog interesa; poštovanje izborne volje građana; čuvanje ugleda funkcije; savjesno, pošteno i nepristrasno donošenje odluka; otvorenost i odgovornost za odluke i postupke, poštovanje drugih.**

Kodeks propisuje niz pravila ponašanja za nosioca javne funkcije, kao što su: **zabrana sukoba interesa, ograničenja u vršenju obavljanja više funkcija, zabrana korišćenja funkcije i ovlašćenja po osnovu funkcije u cilju ostvarivanja ličnih interesa, javnost rada i preduzimanje mjera u borbi protiv korupcije na lokalnom nivou.**

6.3. Etički kodeks lokalnih službenika i namještenika

Kodeks utvrđuje pravila ponašanja za lokalne službenike i namještenike, daje smjernice i određuje proceduralna pravila za njegovu primjenu i na taj način promoviše uspostavljanje i održavanje demokratske administracije u lokalnoj samoupravi koja uživa povjerenje i opštu društvenu podršku.

Kodeks izražava vrline i vrijednosti kojih treba da se pridržava lokalni službenik i njegovu posvećenost javnim interesima i građanima.

Principi koji važe za lokalnog službenika i namještenika su: **integritet, pravičnost, odgovornost, profesionalnost, efikasnost, objektivnost, nepristrasnost, politička neutralnost, poštenje, poštovanje raznih uvjerenja i vrijednosti svih članova zajednice.**

6.4. Etičke komisije

Za praćenje primjene etičkih kodeksa osnivaju se etičke komisije.

Etičke komisije se osnivaju odlukom skupštine.

Za rad etičke komisije je od presudnog značaja da se obezbijedi:

- samostalnost i nezavisnost u radu,
- jasno definišu nadležnosti i procedure koje u radu primjenjuje,
- ocjenjivanje, o protoku određenog vremena, rada komisije u odnosu na utvrđene nadležnosti i poštovanje kodeksom utvrđenih pravila i standarda ponašanja, i drugo.

Izbor članova etičkih komisija, kao depolitizovanih tijela vrši se na osnovu javnog poziva. Članstvo u komisijama treba da bude iz različitih struktura i da obezbjeđuje širok krug

predstavnika lokalne zajednice. Članovi komisije treba da budu lica koja su poznata u javnosti po svojim visokim moralnim kvalitetima i koja uživaju ugled u sredini u kojoj žive i rade.

Kandidate za članove etičkih komisija mogu da predlažu: pojedinci, grupe građana, nevladine organizacije, naučne, obrazovne, kulturne, sportske i druge organizacije.

Prilikom izbora kandidata treba cijenjiti i sljedeće: zainteresovanost kandidata za standarde javnog života; želja da se služi lokalnoj zajednici, nezavisnost od bilo koje političke partije; objektivnost i nepristrasnost, znanje i vještine o procedurama i sprovođenju odluka, i drugo.

6.5. Efikasnost rada Komisija

Efikasnost rada Komisija ne zavisi samo od efikasnosti praćenja primjene Kodeksa i poštovanja utvrđenih pravila i procedura. Način rada i ponašanja članova komisije treba da bude dobar primjer inegriteta i nezavisnosti u radu.

Jedinice lokalne samouprave obezbjeđuju uslove za rad komisija: radni prostor, opremu i potrebna sredstva za funkcionisanje.

6.6. Funkcije Etičkih komisija

Ključne funkcije etičkih komisija su:

- preduzimaju aktivnosti radi upoznavanja izabranih predstavnika, funkcionera i zaposlenih sa odredbama etičkih kodeksa i na potpisivanju izjava o prihvatanju i pridržavanju odredaba istih;
- prate da li se lica na koje se odnose kodeksi pridržavaju njihovih odredaba;
- prikupljaju informacije i podatke koje se odnose na ponašanje izabranih predstavnika, funkcionera i zaposlenih u vezi sa etičkim kodeksima;
- postupaju po predstavkama, pritužbama i inicijativama građana, pravnih lica i drugih subjekata u zajednici i po sopstvenoj incijativi;
- prate i analiziraju događaje i pojave od značaja za uspješnu primjenu kodeksa,
- pokreću inicijative za donošenje novih propisa ili za izmjenu i dopunu propisa koji se odnose na prava i obaveze lica na koja se odnose kodeksi;
- informišu skupštinu i javnost o primjeni odredaba Etičkih kodeksa, i drugo.

6.7. Predstavka/pritužba

Svako može da podnese predstavku u slučaju povrede etičkog kodeksa od strane izabranog predstavnika i funkcionera lokalne samouprave i da podnese pritužbu zbog povrede odredaba etičkog kodeksa od strane lokalnog službenika i namještenika.

Predstavka/pritužba se podnosi etičkim komisijama.

O postupanjima po predstavkama i pritužbama etička komisija obavještava podnosionica, skupštinu, predsjednika opštine i javnost.

6.8. Standardi javne etike u lokalnoj samoupravi

Cilj standarda je da pomognu stvaranju efikasnije, transparentnije i odgovornije lokalne samouprave, a time i do razvoja demokratije na lokalnom nivou. Standardi pružaju mogućnost jedinicama lokalne samouprave da procijene svoju efikasnost u šest ključnih oblasti javne etike: (1) transparentno pružanje usluga, (2) odgovornost, (3) učešće građana, (4) profesionalizam, (5) transparentno donošenje odluka i (6) liderstvo.

Svrha standarda je da pruže podršku lokalnoj samoupravi da postane efikasan, jeftin i kvalitetan servis građana subjekata koji posluju na njenoj teritoriji, da je privlačna sredina za investicije i siguran partner i da stvara uslove za ekonomski razvoj. Da bi to mogla da postane lokalna samouprava treba da stvori uslove za veće informisanje i uključivanje građana i svih drugih grupa u zajednici u proces odlučivanja, preuzme odgovornost za stvaranje podsticajnog okruženja i veći uticaj organizacija građanskog društva (civilnog sektora), poveća transparentnost i odgovornost za svoj rad.

Standardi javne etike su:

1. Transparentno pružanje usluga

Izabrani predstavnici, funkcioneri i lokalni službenici su otvoreni za javnost u donošenju odluka i aktivnostima koje preduzimaju. Postoje informacije za korisnike usluga o svim procedurama, troškovima, žalbenom postupku i drugom. Iste su dostupne korisnicima usluga, a ograničenja postoje samo kada je to jasno utvrđeno zakonom (podaci koji su povjerljivi ili kada je u pitanju zaštita privatnosti).

Informacije za korisnike usluga se publikuju i dostupne su svima. Korisnici usluga su dobro informisani i dobijaju povratne informacije. Koriste se razni servisi za pružanje usluga / servis desk, građanski biro, informativni centri, pultovi i slično/.

2. Odgovornost

Opština je razvila i sprovodi kvalitetne procedure za borbu protiv korupcije, kojima se osigurava povjerenje javnosti i smanjuju mogućnosti za zloupotrebe i neetička ponašanja, i vrši njihovu reviziju u cilju unapređenja etičkog ponašanja u lokalnoj samoupravi.

Redovno se vrši procjena od rizika za moguće zloupotrebe i neetička ponašanja. Promovišu se aktivnosti opštine na ustanovljavanu procedura za podnošenje žalbi, predstavki i pritužbi.

3. Učešće građana

Utvrđeni su način i postupak za učešće građana, nevladinih organizacija, privatnog sektora i svih zainteresovanih grupa u proces odlučivanja opštine. Oni mogu da izraze stavove i mišljenja u procesu izrade i donošenja opštinskih odluka, planova, drugih akata ili utvrđivanju opštinskih politika i da dobiju povratnu informaciju.

Putem medija i drugih sredstava obezbijeđen je pristup informacijama o opštinskih odlukama, planovima i aktivnostima.

Lokalni službenici su otvoreni u svojim aktivnostima i donošenju odluka, osim u slučaju propisanih ograničenja u odnosu na pristup informacijama.

Identifikovani su ključni zainteresovani subjekti i grupe u opštini i održavaju se redovni sastanci i kontakti sa njima.

Opština je uspostavila strateške saveze sa svim grupama i zainteresovanih subjektima u zajednici. Redovno se koriste metodi za prikupljanje potreba korisnika usluga radi planiranja usluga.

4. Profesionalizam

Postoji jasan okvir, standardi i smjernice za zaposlene, o tome šta treba da rade i kako da obavljaju svoje poslove i zadatke, kao i njihova odgovornost u slučaju kada ih ne izvršavaju ili nekvalitetno vrše.

Zapošljavanje, obuka i unapređivanje se promoviše kako bi se obezbijedio visok nivo kompetentnosti u radu. Postoje procedure za zapošljavanje i unapređenje, jasan opis poslova i kriterijumi za izbor.

Sprovode se programi obuke na polju javne etike i borbe protiv korupcije.

5. Transparentno donošenje odluka

Opština pruža informacije građanima i drugim subjektima u zajednici o opštinskih prihodima i rashodima, planovima, programima i aktivnostima od značaja za lokalno stanovništvo. Odluke o raspodjeli sredstava i rashodima su fer i predmet su nadzora.

Procedure unutrašnje i eksterne revizije su nezavisne.

Izabrani predstavnici, funkcioneri i službenici moraju prijaviti postojanje sukoba interesa i povući se iz procesa odlučivanja kada takav sukob postoji.

6. Liderstvo

Za izabrane predstavnike, funkcionere i lokalne službenike i namještenike utvrđena su pravila i standardi ponašanja etičkim kodeksima koje je opština donijela.

Potpisane su izjave o prihvatanju etičkih kodeksa i pridržavaju se istih.

Opština ima plan za promovisanje etičkih kodeksa i standarda. Funkcioneri promovišu i podržavaju utvrđena pravila ponašanja kroz dobrovoljstvo i da daju primjer zaposlenima.

Liderstvo predstavlja proces kojim se inspirišu zaposleni da vrijedno rade na ostvarivanju zadataka opštine, razvijanju njihovih potencijala i timski rad: Lideri podržavaju nove ideje i inovativnost zaposlenih, doprinose jačanju zadovoljstva zaposlenih što rade u lokalnoj samoupravi i što doprinose dobrobiti građana i zajednice.

U praksi su jedinice lokalne samouprave na različitim nivoima u pogledu uspješnosti rada. Svaka od njih treba da teži da unaprijedi svoj rad i da dostigne najveće standarde. U okviru standarda daje se čitav niz aspekata rada u lokalnoj samoupravi, preko nivoa 1 (osnovni nivo), nivoa 3 (srednji nivo), do nivoa 5 (napredni nivo), za svaki od utvrđenih standarda. Na taj način, omogućava se da lokalna samouprava ocijeni rezultate svoga rada, u okviru datih nivoa i utvrđenih standarda, i u zavisnosti od toga, da utvrdi u kojim oblastima može da unaprijedi svoj rad.

7. TESTOVI ZA PRIMJENU ETIKE

7.1. Test poznavanja profesionalne etike

Journal of Accountancy povremeno objavljuje pitanja iz etike (računovodstvenih i revizorskih radnika) koja su pripremljena od strane američkog instituta CPA[92] *. Pitanja koja se ovdje obrađuju odnose se na Pravilo 202 – Nezavisnost.*[93]*.*

1. Otac člana grupe za reviziju posjeduje stan, u stambenoj zgradi u kojoj je svaki stan u svojini vlasnika koji rentiraju te stanove, što im donosi stalan godišnji prihod. Otac je pravno i finansijski nezavisan od sina. Ako je sin sopstvenika stana član tima za reviziju prihoda asocijacije sopstvenika stanova zgrade, da li je time narušena nezavisnost revizorske organizacije?
   Da Ne

2. Polazeći od istog stana kao u pitanju pod 1, u slučaju da stan oca člana revizorskog tima ne donosi prihod, da li sin treba da bude u timu za ocjenu prihoda asocijacije sopstvenika stanova zgrade?
   Da Ne

3. Direktor odjeljenja za takse i poreze u većoj organizaciji CPA posjeduje dionice organizacije klijenta, kod koga se vrši revizija, ali ih je prenio na nekoga. Ako se revizija vrši u trenutku kada direktor u revizorskoj organizaciji nije više sopstvenik dionica, da li će nezavisnost revizorske organizacije biti narušena, čak i ako direktor odjeljenja ne učestvuje u reviziji?
   Da Ne

4. Klijent revizorske organizacije traži da se izvrši pregled finansijskog stanja sa 30.06.1995. Klijent još uvijek nije platio revizorskoj organizaciji pregled finansijskog stanja, izvršen 30.06.1994. Da li će neplaćene konsultantske usluge, za prethodnu godinu, umanjiti nezavisnost revizorske organizacije pri ocjeni finnansijskog stanja tekuće godine?
   Da Ne

92 CPA (Certified Public Accountants) – Ovlašćenje računovođe

93 Kviz koji je pred nama zasnovan je na odgovorima stručnjaka odjeljenja za profesionalnu etiku AICPA (American Institute of Certified Public Accountants), a povod su mnogobrojna pitanja članova CPA iz oblasti profesionalne etike. Pitanja i odgovore ne treba smatrati kao oficijalan stav izvršnog komiteta za profesionalnu etiku, oficijelno mišljenje AICPA, ili državnih računovodstvenih institucija, već kao test koji je pripremila grupa profesionalaca. Test su pripremili Susan S. Coffey, stariji tehnički direktor i Catherine R. Zaita, tehnički direktor, iz odjeljenja za profesionalnu etiku AICPA. Članak preveo: Bogoljub Milojević, dipl.inž.

5. Revizorska organizacija je uzela kredit od svog klijenta, finansijske institucije, pod posebnim uslovima. Finansijska institucija traži od revizorske organizacije da izvrši pregled poslovanja i utvrdi finansijsko stanje, kao osnovu za odluku o mogućem proširenju kreditne linije revizorskoj firmi, pod novim kreditnim uslovima. Da li novi uslovi obezbjeđenja kredita utiču na nezavisnost revizorske organizacije?
   Da Ne

6. Partner (vodeći rukovodilac ilispecijalista, koji ima dionice u organizaciji, prim. prev.), u organizaciji koja je član CPA, je bio u upravnom odboru direktora nekog preduzeća tokom maja i juna 1995. Ako preduzeće želi da angažuje organizaciju partnera, da izvrši reviziju finansijskog stanja sa godinom koja se završava 30.06.1995, smije li revizorska organizacija da prihvati angažman, ukoliko partner da ostavku na članstvo u upravnom odboru prije revizije?
   Da Ne

Odgovori

1. Da. 2. Da. 3. Da. 4. Da. Međutim nezavisnost neće biti narušena ukoliko se konsultantske usluge u potpunosti isplate, prije nego što se preda izvještaj o reviziji. 5. Da. 6. Ne. Nezavisnost revizorske organizacije biće znatno umanjena, u slučaju kada je partner član upravnog odbora direktora za vrijeme perioda u kome se vrši revizija finansijskog stanja preduzeća.

7.2. Test etike

Pitanja:
Potrebno je odgovoriti sa Da ili NE i dati kratko obrazloženje

1. Da li se je profesionalni računovođa koji obavlja javnu praksu ogriješio o profesionalnu računovodstvenu etiku, ako falsifikuje podatke u sopstvenoj poreskoj prijavi?
2. Član je staratelj nad životnim osiguranjem dioničara klijenta i njegov izvršilac. Jedina aktiva starateljstva je polisa osiguranja i gotovina namijenjena djeci klijenta. Da li je nezavisnost člana umanjena u odnosu na klijenta?
3. Može li član da bude staratelj u vezi sa korišćenjem penzije klijenta ili profitnog udjela, a da pri tome nije umanjena nezavisnost u odnosu na klijenta?
4. Ako je član u Upravnom odboru direktora, da li je njegova nezavisnost umanjena u odnosu na nadzor nad fondovima penzijskog osiguranja i raspodjele prihoda?
5. Član i njegov klijent su se sporazumjeli da zajedno investiraju u neki posao. Član ulaže 25% a klijent 50%. Ako je ulaganje člana u posao neto vrijednost materijala, da li će njegova nezavisnost biti umanjena u odnosu na klijenta?

Odgovori:

1. **Da** - Jeste i to grubo, budući da se od njega više nego od drugih obveznika očekuje da poštuje zakon

2. **Ne** - Članu je dopušteno da bude staratelj životnog osiguranja dioničara klijenta i njegov izvršilac, sve dok starateljstvo nema, niti namjerava da ostvari, direktan ili indirektan finansijski interes kod klijenta, poslije smrti dioničara.

3. **Ne** - Nezavisnost će biti umanjena u odnosu na klijenta samo u slučaju kada je član jednovremeno staratelj u vezi sa korišćenjem klijentove penzije i profitnog udjela, tokom perioda ispitivanja finansijskog stanja klijenta, ili tokom perioda kada je neposredno angažovan kod klijenta, ili u vrijeme kada se od njega traži profesionalno mišljenje o finansijskoj poziciji klijenta.

4. **Da** - Nezavisnost člana biće umanjena u odnosu na nadzor nad fondovima penzijskog osiguranja i raspodjele prihoda, pošto kao direktor preduzeća učestvuje u funkcijama upravljanja koje realiziju plan.

5. Da - Ako je ulaganje člana u posao materijal čija vrijednost dostiže nivo neto uloga člana, nezavisnost će biti znatno umanjena zato što, prema definisiji u finansijsko-računovodstvenim standardima član i klijent mogu zajedno da kontrolišu posao samo pod istim uslovima.

8. PITANJA I ODGOVORI

Revizor koji sakupi informacije obavljajući svoj posao ne smije koristiti dobivene informacije za svoju ličnu korist ili korist treće strane. – IFAC-ov Kodeks etike – povjerljivost

1. AVENTURA INTERNATIONAL 36 min

Aventura International, kompanija koja se kotira na berzi, proizvodi i prodaje na veliko razne proizvode uključujući modernu odjeću i audio vizuelnu opremu. Reviziju je uradio Voest, kompanija ovlašćenih računovođa, a menadžer revizije je Darius Harken. Slijedi niz situacija koje su nastale tokom revizije grupa finansijskih iskaza za godinu do 30. juna 2004, koje su pri završetku:

1. Tokom godišnjeg fizičkog brojanja postojećih zaliha moderne robe u glavnom skladištu kompanije, revizijsko osoblje koje je prisustvovalo brojanju je imalo mogućnost kupovine bilo kojeg komada odjeće ili opreme po 30% od njihove preporučene maloprodajne cijene.
2. Izvršni director Aventura International, Armando Thyolo, posjeduje privatni avion. Armando dostavlja facture kompaniji, na mjesečnoj osnovi, za taj dio poslovnih troškova koji reflektuju poslovnu upotrebu. Jedna od ovih faktura pokazuje da je Darius Harken letio za Floridu u septembru 2003 i vratio se avionom nakon dvije sedmice. Ni Aventura niti Voest nemaju bilo kakve kancelarije ili poslovne partnere na Floridi.
3. Prošle nedelje je Armando najavio svoje zaruke sa jednom od njegovih ličnih pomoćnika, Kirsten Fennimore. Prije pridruženju Aventuri u martu 2004 god., Kirsten je bila računovođa Voest-a zadužena za reviziju Aventure.

Traži se da

Komentarišete etička pitanja koja su nastala i radnje koje bi revizor mogao preduzeti u odnosu na ove stvari. **(15 bodova)**

Napomena: Pretpostavite da je 7. decembar 2004.

Odgovori

1. Ponuda Proizvoda

Etičko pitanje koje se postavlja u vezi revizije preduzeća Aventura International

Priklikom obaveznog godišnjeg popisa, prisutnim revizorima data je mogućnost kupovine proizvoda koji su bili predmet popisa po cijenama koje iznose 30% od predloženih maloprodajnih cijena, t.j. uz popust od 70%.

Prema ACCA smjernicama u pogledu prihvatanja ponude kupovine robe, ovakve povlastice revizor može prihvatiti jedino pod uslovom "normalnih komercijalnih koristi" ili uz "umjerenu korist". Šta se smatra "umjerenom korišću" pitanje je procjene samog revizora.

Korist

Moguće je da je navedena ponuda približna onoj koja se uobičajeno daje zaposlenima u Aventuri, obzirom da se konfekcijski proizvodi obično prodaju uz maržu koja je procentualno visoka u odnosu na cijenu koštanja proizvoda. Nije neuobičajena situacija kada se zaposlenima u maloprodaji konfekcijskih proizvoda odobravaju popusti na "trošak". Na revizoru je da utvrdi da li se takve povlastice uobičajeno odobravaju i zaposlenima preduzeća koje je obuhvaćeno revizijom. Ukoliko to nije slučaj, ni revizor ne bi smio prihvatiti ponuđenu povlasticu.

"Umjerenu korist" treba razmatrati sa stanovišta materijalnosti revizora i sa aspekta materijalnosti za preduzeće. Ova ponuda nije materijalno značajna za Aventuru, u kojoj maloprodaja konfekcijskih prodaja čini samo dio ukupnog poslovanja. Međutim, ponuda kupvine neograničenog broja artikala po cijenama koje iznose 70% maloprodajnih cijena istih je materijalno veoma značajna za mlađe revizore i revizore pripravnike (obzirom da u većini slučajeva upravo mladi revizori budu određeni za vršenje popisa).

Pravovremenost

Prihvatanje ponude tokom popisa je neprikladno, naročito zbog toga što bi rezultiralo u premještanju robe tokom samog popisa, što je pogrešno.

Osim toga, mlađi revizori i revizori pripravnici ne bi smjeli prihvatiti ponudu prije konsultacije sa revizorom – partnerom (u našem primjeru, pretpostavka je da je ovo prvi put da je takva ponuda učinjena). Takođe, ukoliko dođe do greške prilikom popisa, revizija će najvjerovatnije biti predmet optužbi o nemarnosti, obzirom da su revizori bili zabavljeni "šopingom" u vrijeme kada su trebali obavljati popis.

Mjere koje se preduzimaju

Revizori ne smiju prihvatati ponudu za vrijeme trajanja popisa.

Revizor – partner treba da prodiskutuje ponudu sa menadžmentom, utvrdi da li je ista ponuda na raspolaganju i zaposlenima, te da odluči da li je prikladno da revizori prihvate ponuđene pogodnosti. Moguće je da ponudu ne treba odobriti, obzirom da bi Aventura od strane zaposlenih u revizorskoj kući mogla dobiti epitet "nagradnog angažmana". Alternativno, moguće je utvrditi limit do koga se ovakva povlastica može iskoristiti.

2. Gostoljubivost

Fakturom koja je ispostavljena preduzeću na ime troškova upotrebe aviona izvršnog direktora obračunati su troškovi putovanja direktora revizorske kuće do Floride i natrag, u

trajanju od dvije nedjelje.

Pitanja koja se postavljaju

- Ukoliko je fakturisana navodna upotreba sredstva u poslovne svrhe, o kakvim se poslovima radi (ni izvršni direktor Preduzeća, ni direktor revizorske kuće nemaju kancelarije na Floridi)?
- Ukoliko se ne radi o upotrebi sredstva u poslovne svrhe, onda faktura ne smije da glasi na Preduzeće. Da li je takvo fakturisanje čest slučaj?
- Ukoliko se zaista radi o poslovnom putu, trošak putovanja revizora ne treba fakturisati direktno Preduzeću, već faktura treba da glasi na revizorsku kuću, koja bi taj iznos, zatim, naplatila od Preduzeća. Da li je Darius Harken radio za vrijeme sporne dvije nedjelje, ili je dati period u evidenciji firme zaveden kao njegov godišnji odmor?
- Da li faktura reprezentuje visok nivo gostoljublja koji je revizor prihvatio?
- Da li je revizor putovao sam, sa porodicom ili sa izvršnim direktorom? Da li ovo indicira da između izvršnog direktora i revizora postoji prijazniji lični odnos?

Gostoljubivost / bliski lični odnosi

Moguće je da faktura oslikava slučajeve opisane pod stavkama (d) i (e).

U pogledu prihvatanja gostoljubivosti, ACCA smjernice su slične gore navedenim smjernicama u slučaju prihvatanja robne ponude. Nije vjerovatno da se plaćanje upotrebe aviona od strane reizora može podvesti pod " normalne komercijalne koristi", obzirom da bi normalnija situacija bila ona u kojoj revizorska kuća naplaćuje trošak službenog putovanja, što bi, u slučaju da je putovanje isključivo poslovne prirode, otklonilo eventualnu sumnju da je došlo do neprikladnog ponašanja / radnji.

Ukoliko se, pak, radi o privatnom putovanju / odmoru (a) trošak istog nije smio biti fakturisan Preduzeću, što otvara par spornih pitanja i (b) ovakva pogodnost ne podpada pod "normalne komercijalnie koristi".

Što se tiče bliskih ličnih odnosa, ACCA smjernice sugerišu da jedan takav odnos može imati direktan negativan uticaj na objektivnost revizora ili navoditi na sumnju u pogledu iste. Vjerovatno će u ovom slučaju zajedničko ljetovanje ili "zabava" izvršnog direktora i revizora sugerisati da je **moguće da je** objektivnost revizora ugrožena.

Aktivnosti koje treba preduzeti

- Revizorska kuća treba da provjeri radnu evidenciju, kako bi se utvrdilo da li je u relevantnom periodu Darius Harken radio ili je bio na godišnjem odmoru.
- Ukoliko se radi o službenom putovanju, revizor – partner treba da provjeri zašto je izvršni direktor fakturisao te troškove Aventuri, a ne revizorskoj kući.
- Ukoliko se radi o privatnom putovanju, onda je revizor ugrozio objektivnost revizije i, štaviše, obzirom da je privatno putovanje nastupilo u vrijeme kada su aktivnosti na poslu revizije prethodne poslovne godine bile u toku, prouzrokovao negativne efekte po samu reviziju.
- Dokumentacija koja se odnosi na prethodnu poslovnu godinu mora biti naknadno obuhvaćena objektivnom revizijom koja će, pak, biti predmet analize kontrole

kvaliteta.

- Sve fakture koje su ispostavljene Preduzeću na ime korišćenja aviona treba uzeti u uzorak i sačuvati kao revizijski dokaz privatnih troškova koji su fakturisani na ime troškova službenih putovanja.

3. Najavljeni brak izvršnog direktora

Postoje indicije da je zamjenik izvršnog direktora, koja ranije bila glavni računovođa u timu za reviziju Aventure, bila angažovana od strane revizorske kuće prilikom prošlogodišnje revizije Preduzeća. Ona je upravo objavila svoju vjeridbu sa izvršnim direktorom Aventure.

Pitanja koja se postavljaju

- Revizija u tekućoj godini – moguće je da dođe do gubitka nezavisnosti, obzirom da je zamjenik izvršnog direktora upoznat(a) sa revizijskim metodom.
- Revizija prethodne godine – postoje indikacije da je glavni računovodstva uz timu za reviziju imala privatni odnos sa izvršnim direktorom, što je možda imalo negativnog uticaja na njenu objektivnost kao člana tima.

Migracija zaposlenih

ACCA se ne bavi slučajem kada je određeno lice, koje je prethodno radilo u revizorskoj kući, u vrijeme vršenja revizije zaposleno kod klijenta. Međutim, jasno je da ovakav slučaj može negativno da utiče na objektivnost;toga,članovi koji su angažovan na takvim aktivnostima morali bi imati u vidu opšte smjernice o objektivnosti.

IFAC se, međutim, dotiče ovog pitanja u svojim etičkim smjernicama. Sugerišu se oddređene preventivne mjere, kao na primjer:

- Razmatranje mogućnosti da se primijeni modifikovani plan angažovanja,
- Dodjeljivanje revizijskog tima osobi koja ima iskustva najmanje koliko i njen prethodnik,
- Angažovanje još jednog računovođe koji nije bio ranije uključen u reviziju

Aktivnosti koje treba preduzeti

Iako glavni računovođa u revizorskom timu nije ključna osoba u revizijskom timu, ipak bi bilo smotreno modifikovati plan revizije prije otpočinjanja aktivnosti revizije u tekućoj godini. Međutim, izgleda da to nije učinjeno, a revizija se bliži kraju.

Stoga, važno e da Voest primijeni treću tačku iz odjeljka *Migracija zaposlenih,* te da sprovede analizu kontrole kvaliteta ove revizije.

U vezi sumnje da je objektivnost g-đice Fennimore protekle godine bila ugrožwna, možda bi bila dobra ideja i sprovesti sličnu analizu prošlogodišnjih aktivnosti revizije, dobijenih dokaza i izvedenih zaključaka. Međutim, obzirom da su navedeni atributi trebali biti ispitani od strane revizora – menadžera i revizora – partnera nakon što je g-đica Fennimore obavila svoj dio posla, rizik postojanja problema sa prošlogodišnjom revizijom sveden je na minimum.

2. POVJERLJIVOST (Pilot ispit) 27 min

a) Objasnite važnost povjerljivosti u odnosu između revizora i klijenta **(5 bodova)**

b) Vaša firma djeluje kao revizor i savjetnik kompanije Blake Seven i njena četiri direktora. Brad Capella posjeduje 50% kompanije, njegova supruga Minerva je vlasnik 25% i 10% kompanije posjeduje Janus Trebbiano. Brad je izvršni direktor a Janus je finansijski direktor. Janusova sestra, Rosella Trebbiano, je nedavno podnijela ostavku na mjesto u izvršnom odboru, nakon nesuglasica sa Capellas. Rosela je sada oformila novu kompaniju, Blake Heaven, koja je konkurencija Blake Seven.

Rosella je trenutno u pregovorima sa bivšim direktorima u vezi isplate dijela profita koji joj duguju i prodaje njenih 15% vlasničkih akcija kod Blake Seven jednom od njih ili svima njima.

Rosella Vas je kontaktirala da saznate trenutni sistem nadoknade za Brad-a pošto on odbija da ga njoj objelodani. Ona od Vas takođe traži da Vaša firma nastavi da radi kao njen lični savjetnik i postane revizor i savjetnik njenoj kompaniji Blakes Heaven.

Traži se da

Komentarišete stvari koje Vi smatrate da treba razmotriti kod odlučivanja o tome da li Vaša firma može udovoljiti Rosellinim zahtjevima ili ne. (10 bodova)

Odgovor:

a) Povjerljivost

Povjerljivost je **implicitan uslov** svakog ugovora između revizora i klijenta. Osim toga, povjerljivost je jedan od zahtieva ACCA-e (Pravila profesionalnog ponašanja) i IFAC-a (Etički kod za profesionalne računovođe).

Povjerljivost je od esencijalne važnosti za svaki odnos na relaciji revizor – klijent, obzirom da revizor ne može formirati svoje mišljenje a da ne ostvari usku saradnju sa onima koji su učestvovali u sastavljanju finansijskih iskaza i osvoji njihovo **povjerenje**. Ukoliko ovi uslovi nisu ispunjeni, klijent neće biti otvoren za saradnju, jer će se bojati da će određene informacije biti prenešene konkurentima, trećim licima ili regulatornim tijelima.

Povjerljivost koju revizor garantuje klijentu **nije apsolutna.** U određenim slučajevima revizor ima pravo ili dužnost da otkrije određene infomacije trećim licima bez znanja ili saglasnosti klijenta. Dužnost revizora u ovom kontekstu podrazumijeva pravnu obavezu izvještavanja o pitanjima od značaja za državnu bezbjednost kao što je, na primjer, sumnja u aktivnosti pranja novca, promet droga ili terorističke aktivnosti. U navedenim slučajevima postoji i *pravo* na otkrivanje povjerljivih informacija, ali *obaveza* je važnija.

Revizor, takođe, može upotrijebiti informacije koje bi ga oslobodile sumnje u eventualnoj disciplinskoj proceduri.

Nije neuobičajeno da regulatorna tijela, kao što su poreski organi ili policija, "neformalno" zatraže otkrivanje povjerljivih podataka. Takav zahtjev treba ispuniti jedino kada osoba koja zahtijeva otkrivanje informacija obezbijedi odgovarajući dokaz o posjedovanju ovlašćenja za takvo što.

Iako ne postoji opšta obaveza revizora da obavještavaju nadležne organe o ilegalnim aktvnostima, revizor ne bi trebao da nastavi poslovni odnos sa klijentom koji se bavi takvim aktivnostima jer bi, između ostalog, i revizor mogao biti upleten u takve poslove.

b) Blake Seven

Revizori bi uvijek kada je to moguće trebali da **izbjegavaju konflikte interesa**. Jedan od primjera konflikta interesa jeste slučaj kada se dvije zainteresovane strane koje su u međusobnom sporu obrate istom revizoru za savjet.

Ne postoji pravilo prema kojem ista firma ne može biti angažovana od strane oba klijenta u navedenom slučaju, međutim, morao bi postojati strog sistem kontrole kako bi se osiguralo da interest jednog klijenta ne ugrožava interese drugog; osim toga, podrazumijeva se da bi bilo potrebno dobiti odobrenje od oba klijenta, što najčešće neće biti slučaj. Ovo je naročito problem u malim revizorskim kućama koje, najčešće, nemaju dovoljno revizora kako bi formirali dva nezavisna tima koja bi bila dodijeljena klijentima.

Zahtjev – ukupne zarade

Neke informacije o ukupnoj zaradi direktora mogu se dobiti analizom finansijskih iskaza koji su podneseni nadležnim organima, međutim, tu će se najčešće raditi o istorijskim, a ne tekućim podacima. Takođe, članovi predzeća, kao što je Rosella, mogu upućivati preduzeću zahtjeve za omogućavanje uvida u ugovore o pružanju usluga , iako oni najčešće predstavljaju samo dio ukupne zarade.

Jasno je da bi bilo **neprikladno** da trenutni revizor preduzeća Blake Seven otkrije bilo kakve informacije Roselli pa čak i da joj pomogne u dobijanju informacija koje su inače dostupne u javnim evidencijama, bez prethodnog odobrenja od Blake Seven, što je obično nemoguće u praksi.

Lični savjetnik

Moguće je djelovati u svojstvu Rosellinog ličnog savjetnika samo **uz pristanak** svih direktora **Blake Seven** (što je malo vjerovatno), obzirom da se trenutni "pregovori" mogu lako pretvoriti u spor po pitanju procjene udjela u vlasništvu. Postojeće preduzeće bi, isto tako, moglo prikazati prihode i imovinu u umanjenim iznosima kako bi i vrijednost udjela bila potcijenjena, dok je Rosellin interes upravo suprotan. Moguće je da revizor istupi kao lični poreski savjetnik, iako vjerovatno postoje poreske implikacije na otkup, odn. prodaju udjela u vlasništvu od strane bivših zaposlenih, odn. vlasnika.

Revizor preduzeća Blakes Heaven

Postoje **potencijalno ozbiljni problemi** u vezi sa angažmanom revizora u novom pre-

duzeću, obzirom da su ova dva preduzeća **konkurenti** u borbi za trenutnog klijenta i obzirom da imaju **veoma sličan naziv.** Blake Seven čak može da tuži Rosselu i Blakes Heaven što pokušavaju da se predstave kao postojeće preduzeće (davanjem sličnog naziva firme) i time nanesu štetu goodwill-u postojećeg preduzeća. Činjenica da je Rosella ovo uradila i da zahtijeva otkrivanje informacija sa čijim je povjerljivim karakterom sigurno upoznata, ostavlja sumnju u pogledu njenog **ličnog integriteta**, što je još jedan dokaz u prilog mišljenju da ne treba uspostavljati saradnju sa njom.

Alternativno, ukoliko su informcije sadržane u pitanju nekompletne, možda ćemo zauzeti stav da je bolje djelovati kao revizor i savjetnik Roselle i novog preduzeća nego ostati u odnosu sa trenutnim, naročito ako su ugovorni uslovi povoljniji. Ne postoji posebno "pravilo" koje zabranjuje ovakav pristup, mada zahtjev za očuvanjem **integriteta** u svim poslovnim i profesionalnim angažmanima sugeriše da bi takva poslovna odluka bila neprikladna.

3. PRIPREMNO PITANJE: STYLOS 36 min

Stylos je kompanija srednje viličine koja se kotira na berzi sa obrtom od $12 miliona i radnom snagom od 150 zaposlenih. Frazer and Company su bili revizori Stylus-a četiri godine. Stylus je jedna od klijenata koji je Coultard bank uputila na Frazer and Company. Banka prima proviziju od Frazer and Company u iznosu od 10% revizorske naknade iz prve godine za preporuku.

Tokom rane faze konačne revizije za godinu koja završava 30 septembr 20X9 nastala su sljedeća pitanja.

Taylor, kompanija koja se kotira na berzi, je glavni klijent Stylus-a. Na dan 30 septembar 20X9 proizvodnja u toku i trgovačka potraživanja od Stylus-a su iznosi $1,2 miliona i $800.000 pojedinačno odnoseći se na ugovore sa Taylor-om. Frazer and Company su takođe revizori taylor-a i, djelujući u ovom smislu, oni su svjesni da je Taylor u ozbiljnoj finansijskoj situaciji i možda neće biti u mogućnosti da trguje još mnogo dugo. Kao posljedica toga može se desiti da taylor neće moći da isplati iznose koji duguje Stylus-u i možda meće moći da odradi posao koji je sa njima u toku. Materijalnost gore navedenih iznosa je takav da gubici koje Stylus može istrpjeti može dovesti u pitanje njegov status stalnosti poslovanja.

Do veoma nedavno, Stylos nije platio naknadu za reviziju i troškove za godinu koja završava 30. septembra 20X8. združena ompanija »Frazer Consulting« obezbjeđuje većinu osoblja odjeljenja interne revizije Stylos-a za potrebe konsultovanja. Ponovo, značajan iznos nadoknada za ovu vrstu posla nije plaćen. S obzirom na situaciju da sam Stylos može doći u nepovoljnu finansijsku situaciju uskoro, partneri Frazer and Company su insistirali da prije nego što se preduzme bilo koji drugi posao, svi neizmireni iznosi za praksu moraju biti plaćeni sa isplatom na račun za tekuću godinu. Sličnu su postupili i direktori Frazer Consulting. Čekovi su dobijeni od direktora Stylos-a i prezentirani su banci kao » posebna isplata duga« .

Zbog toga što su poznati kao stručnjaci, Frazer and Company ima broj klijenata u sektoru iznajmljivanja. Prihod po osnovu naknade od jednog klijenta je značajna proporcija ukupnog prihoda od prakse. Frazer and Company početnim pregovorima o spajanju sa Bradley and Company, revizorskom firmom slične veličine. Nažalost, drugi klijent Frazer and Company po imenu Toddy Property Management, je nedavno pod prinudnom upravom, nakon sumnjivih investicija koje su načinili direktori, koristeći novac klijenata, rezultirajući ogromnim gubicima. Stečajni upravnik kompanije Toddy Property Management je imenovao Bradley and Company da ispita uzroke kolapsa, a naročito ulogu revizora, Frazer and Company.

Traži se da

(a) Opišete etnička pitanja i probleme u vezi sa:

(i) Revizijom Stylos-a
(8 bodova)

(ii) predloženo spajanje Frazer and Company sa Bradley and Company
(5 bodova)

(b) Kao revizor Stylos-a, opišite koji biste rad obavili i radnje koje biste preduzeli u odnosu na proizvodnju u toku i potraživanja Stylos-a koji se odnose na Taylor.
(7 bodova)

Pristup pitanju

Ovo pitanje nije ispitnog stila ali **jeste** na **nivou** ispita, tako da je raspodjela bodova i vrijeme su navedeni da biste dobili predstavu koliko dugo traje ispit.

Odgovor:

(a) (i) Konflikt interesa između TAYLOR-a i STYLOS-a

Osnovni problem jeste da je firma Frazer&Co revizorska kuća i Taylor-u i Stylys-u, ali **ne smije otkrivati** direktorima Stylys-a informacije o Taylor-u bez **prethodnog odobrenja** Taylor-a. U nedostatku ovih informacija, postoji rizik da će direktori Stylys-a prirediti iskaze koji bi bili **materijalno obmanjujući** ili koji bi bili pripremljeni na osnovu principa **kontinuiteta u poslovanju** onda kada primjena tog principa nije odgovarajuća. Frazer **neće moći** da da **kvalifikaciju** iskaza iskazujući svoje poznavanje Taylor-a, niti će moći da da **ostavku** bez davanja adekvatnog obrazloženja. Ukoliko,međutim, Frazer ne da kvalifikaciju iskaza, mogao bi biti optužen za davanje obmanjujućeg revizorskog mišljenja.

Previsoke naknade

Naknade za usluge revizije su u dužem vremenskom periodu bile previsoke, dok su naknade za usluge koje nisu u vezi sa revizijom bile na razumnom nivou. Prema smjernicama ACCA, visoke naknade ugrožavaju nezavisnost, jer veoma podsjećaju na zajam. Frazer&Co su, međutim, preduzeli korake na rešavanju ovog problema putem insistiranja

na plaćanju prije nego se preduzmu dalje aktivnosti.

Međutim, ovaj bi se postupak mogao smatrati spornim, jer Frazer&Co ne zahtijeva avansnu uplatu kako bi djelovali u skladu sa zahtjevima etike, već zbog informacija koje posjeduje o Taylor-u. Iskorišćavanje **povjerljivih onformacija** u svrhu **ličnih koristi** računovođe je suprotno etičkim pravilima.

Plaćanje na račun

Gore navedena situacija dobija još više na značaju sa Frazer-ovim zahtijevanjem da se plaćanje izvrši na račun. Glavni razlog za to je definitivno strah od finansijskih problema koji prijete Stylys-u, a koji su rezultat informacija koje Frazer posjeduje kao Tayler-ov revizor.

Provizija

Ugovor o proviziji sa Coultard bankom je u koliziji sa etičkim kodeksom ACCA-e, prema kome ne treba ugovarati **nikakve naknade** sa trećim licima u zamjenu za nalaženje novog klijenta.

Konflikt interesa sa bankom

Još jedan problem javlja se povodom zahtjeva banci da banka omogući prevremenu naplatu potencijalno nenaplativih čekova; osim toga, očigledno je da je Frazer u poziciji da zahtijeva takav ustupak jer je ostvario određeni **odnos** sa Bankom.

Ne-revizijske usluge

Usluge koje Frazer Consulting pruža klijentu, a koje nisu iz domena revizije, mogle bi biti izvor problema. Revizori se obično u svom radu oslanjaju i na nalaze internih revizora, ali obzirom da su Frazer i revizorska kuća partneri, postoji opasnost da bi oslanjanje na izvještaj interne revizije u ovom slučaju bilo neprikladno. Frazer&Co bi trebao da osigura da se **adekvatno razmotri i dokumentuje obuhvat** interne revizije i **stručnost** internih revizora. U revizorski tim koji sprovodi **eksternu reviziju** ne bi trebalo uključiti interne revizore.

Ukoliko Frazer djeluje kao konsultantska kuća, vjerovatno su njegovi zaposleni, osim poslova utvrđivanja usklađenosti sa propisima, angažovani i prilikom **donošenja upravljačkih odluka**. To bi moglo značiti da Frazer&Co zapravo izvještava o odlukama koje je donijela njegova partnerska kuća (Frazer Consulting). Stoga, Frazer&Co mora osigurati situaciju u kojoj će sve **odluke upravnog odbora** biti evidentirane zapisnikom, kao i da direktori **u pismenoj formi potvrde svoje prihvatanje odgovornosti** u pogledu sadržine iskaza.

Preduzeće - partner

Frazer&Co može potpasti **pod uticaj** koji bi ugrozio njegovu objektivnost i nezavisnost u odnosu na **partnera**, obzirom na visoku proviziju koju partner naplaćuje Stylys-u. Frazer&Co stoga mora voditi preciznu evidenciju razloga za donošenje značajnijih odluka koje donese u poslovanju sa klijentom.

(ii) Revizorska kuća ispituje svoje sopstveno poslovanje

Ukoliko dođe do realizacije merdžera (poslovnog spajanja), onda imamo jasan slučaj **konflikta interesa** kroz situaciju u kojoj zaposleni i partneri preduzeća koje je integrisano **ispituju** svoje **kolege i revizore - partnere svoje firme.** Ovu situaciju je moguće izbjeći bilo na način da Bradley odustane od istrage, bilo da se odustane od merdžera.

Čak i ako bi Bradley odustao od posla, skorija iskustva, kao na primjer slučajevi Pannels i Lloyds, pokazuju da preduzeće koje je integrisano mora uspostaviti određena **ograničenja** tokom same analize. Ograničenja bi uključivala mjere prema kojima bi se zaposleni koji sprovode ispitivanje rasporedili na radna mjesta van zgrade u kojoj rade zaposleni koji su predmet ispitivanja, kao i izbjegavanje njihovih međusobnih poslovnih kontakata.

Visoke naknade

Merdžer bi trebalo da riješi ovaj problem, obzirom da prihod od određenog klijenta čini značajan dio ukupnog prihoda (zbog porasat prihoda). Međutim, i nakon realizacije merdžera, naknade mogu u znatnoj mjeri prevazilaziti preporučene iznose. Integrisano preduzeće bi trebalo da razmotri odustanak od revizije ukoliko naknada prevazlizazi 15% ukupnog prihoda po osovu pružanja usluga, odnosno 10% ukoliko se radi o klijentu čije se akcije prodaju na berzi ili koji obavlja javnu djelatnost. Ukoliko iznos prevazilazi 10% u prvom, odnosno 5% u drugom slučaju, rizik nezavisnosti treba konstantno **kontrolisati**.

b) Frazer mora pokušati da otkrije revizijske dokaze koji nisu rezultat njegovog poznavanja Taylor-a. U tom smislu, Frazer može preduzeti sledeće aktivnosti:

Potraživanja

(i) **Analizirati uzorke plaćanja** od strane Taylor-a kako bi se utvrdilo da li Taylor, eventualno, postaje manje redovan platiša, što podrazumijeva korišćenje dužih rokova plaćanja i parcijalna izmirivanja obaveza.

(ii) **Zahtijevati potvrdu** direktora Taylor-a o postojanju duga.

(iii) **Analizom poslovne korespondencije naći dokaze** za postojanje eventualnih sporova između Taylor-a i Stylys-a u pogledu naknada i procijeniti zakonska prava strana u sporu.

Pokušati iz **drugih izvora naći dokaze** Taylor-ove slabe finansijske situacije, što podraazumijeva i izvore kao što su relevantne kreditne institucije i sredstva javnog informisanja.

(iv) **Utvrditi** da li je **Taylor-ov dug** identifikovan kao sporan putem Stylys-ovih sistema kreditne kontrole.

Tekuće aktivnosti

(i) **Analizirati ostale prihode** Stylys-a i ocijeniti mogućnost da tekući poslovi, ukoliko sve aktivnosti teku u skladu sa planom, budu realizovani (prodati) prema drugim klijentima.

(ii) **Analizirati fazu dovršenosti** aktivnosti u toku i ocijeniti mogućnost da isti budu upotrijebljeni u projektima sa drugim klijentima i trošak eventualne modifikacije u tom pravcu.

(iii) **Razgovarati** sa direktorima o dokazima koji su dobijeni kao rezultat gore navedenih testova dužničkog salda i ukazati na **vezu** između **nerealizovanih naplata iznosa duga** i poljedične **nemogućnosti završetka tekućih aktivnosti.**

Ostale procedure

Gore navedeni testovi možda neće rezultirati u dokazima da bi bilo dovoljno ubijediti direktore Stylys-a da izmire salda dugovanja po osnovu zaostalog duga odnosno po osnovu tekućih aktivnosti, ili da je sa aspekta Frazer-a opravdano da izda kvalifikovano mišljenje ukoliko direktori Frazer-a ne postupe u skladu sa preporukom.

Preduzeti sve na **ubjeđivanju direktora Taylor-a** da Stylys upoznaju sa svojim problemima. Međutim, direktorimogu biti mišljenja da bi takav postupak ubrzao krizu.

Pokušati **odložiti potpisivanje revizorskog izvještaja** u nadi da će doći do otkrivanja dodatnih nalaza o problemima uTaylor-u koji bi, ipak, zahtijevali dodatne napore na njihovom dokazivanju, van dotadašnjih informacija o Tayler-u.

Frazer, osim toga, može dobiti i **pravni savjet**, međutim, jasno rešenje može izostati.

Konačno, Frazer se može suočiti sa dvije loše alternative, a to je da izda potencijalno obmanjujuć izvještaj ili prekrši zahtjev za očuvanjem povjerljivosti podataka, pri čemu bi morao da se odluči za varijantu koja nosi manje loših konsekvenci.

4. PRIPREMNO PITANJE: TURNALS 36 min

Turnals Co je proizvodna kompanija sa 120 zaposlenih, projektovani obrt od $12 milion i procijenjeni profit prije oporezivanja u iznosu od $1,5 miliona. Tokom tekuće godine pažnja direktora je bila usmjerena na nedavno otkrivenu prevaru koju je izvršio G-din Jones, menadžer nabavke. On je osnovao fiktivni posao koji je fakturisao Turnals Co robu koja nikada nije bila dostavljena. Prevara traje dvije godine. G-din Jones je odmah razriješen svih dužnosti i obaviještena je policija.

G-din Jones je bio zadužen za dobijanje konkurentnih kvota, provjeru i početno odobravanje novih dobavljača. Za konačno odobrenje je ovlašćen upravni direktor ali je u praksi ovo bila formalnost. G-din Jones je takođe podizao većinu naloga za nabavku zasnovano na informaciji koju dostavlja magacioner i odobrava bilo koje naloge koje načine drugi zaposleni.

Odgovornost magacionera je bila da uparuje svako obavještenje o isporuci sa kopijom naloga za nabavku prije nego što je roba skladištena. Dva dokumenta se zatim šalju G-dinu Jones-u koji ih uparuje sa fakturom nabavke prije nego što proslijedi fakturu u dnevnik nabavki blagajniku za isplatu. Dok je magacioner bio na odmoru, sistem interne kontrole navodi da zamjenik magacionera treba da radi postupak uparivanja obavještenja o isporuci. U praksi je ovo uvijek radio G-din Jones.

Prevara je urađena tokom odmora magacionera. Otkrivena je kada je blagajnik ispitivao jednu od prevarnih faktura sa magacionerom jer je G-din Jones bio poslovno odsutan.

Naredna istraživanja su otkrila da je približno $50.000 bilo pogrešno usmjereno od

strane G-dina Jones-a.

Garner and Company su revizori Turnals Co. Oni su firma sa 12 partnera i 60 revizora. Tokom privremene kontrole Turnals Co prošle godine oni su evidentirali i provjerili internu kontrolu sistema nabavki. Nisu dali komentar upravi.

Garner and Company su djelovali kao menadžment i sistemski konsultanti tokom implementacije sistema nabavki Turnals-a Co. Kao rezultat toga, direktori vjeruju da bi Garner and Company trebali biti odgovorni za gubitak koji ima Turnals Co pošto su angažovali revizorsku firmu u dvojnom svojstvu.

Traži se da

a) pišete regulativu i druge revizijske prakse koje postoje radi izbjegavanja konflikata interesa u odredbi o uslugama ne-revizijskih usluga revizijskom klijentu.
(5 bodova)

b) Diskutujte zašto sljedeći revizijski postupci možda nisu mogli da otkriju gore navedenu prevaru:
   i) Ocjena propisanog sistema kontrola
   ii) Kontrolni testovi kod autorizacije novih dobavljača
   iii) Analitički pregled procedura
   (10 bodova)

(c) Diskutujte osnovu na kojoj Turnals Co zasniva svoju tvrdnju da traže odštetu od revizora i vjerovatnost uspjeha.
(5 bodova)

Pristup pitanju

1. Slično kao i pitanju 5, ovo je izuzetno dobra praksa za Vaš ispit, mada ovo nije stil ispita.
2. Pokušajte da uradite ovo pitanje u ispitnim uslovima.

Odgovor:

a) Osnovni problemi su:

Pružanje ostalih usliga

Prema ACCA pravilu, objektivnost može biti ugrožena ili izgledati ugrožena u slučaju pružanja usluga koje nisu iz domena revizije. Jedna od većih opasnosti pri pružanju usluga van domena revizije jeste da rezultati tih usluga moraju biti obuhvaćeni revizijom. Situacija koju smo opisali je dobar primjer za to; društvo Garner&Co **pružalo je konsulting usluge** u pogledu **kreiranja** sistema koji je zatim **testiralo** kroz reviziju. Zbog svoje angažovanosti prilikom implementacije sistema, Garner&Co bi mogao biti manje objektivan pri davanju negativnih komentara u pogledu sistema.

Jedan od načina za prevazilaženje ovog problema jeste upozoravanje zaposlenih da se klone preuzimanja uloge **izvršnog menadžmenta** kod klijenta, što podrazumijeva da se zaposlenima u revizorkoj kući ne delegiraju zaduženja o kojima kasnije treba da izvještava

nalaz revizije. Osim toga, **objektivnost** je moguće povećati dodjeljivanjem različitih timova izvršenju revizijskih poslova i poslova koji su van domena aktivnosti revizije. Međutim, slučaj KPMG koji je skorijeg datuma pokazuje da sistem "Kineskog zida" (separacije funkcija unutar revizorske kuće) daje rezultate koji su svima vidljivi i nesumnjivo efikasni.

Neprikladna zavisnost o klijentu

Smjernice ACCA navode na zaključak da objektivnost može biti ugrožena ili izgledati ugrožena zbog neprikladne ovisnosti o određenom klijentu. Preporučuje se da prihod od usluga prema jednom klijentu ne pređe 15% ukupnih prihoda preduzeća, pri čemu su uključene i nerevizijske usluge. Iako se ova preporuka tiče rekurentnih poslova (koji se ponavljaju), naknade za povremene poslove, kao što su konsultantske usluge, takođe mogu uticati na nezavisnost, ukoliko su dovoljno visoke. Međutim, nije eidentno da li naknade u ovom primjeru prevazilaze iznos od 15% uk. prihoda ili ne.

b) Procedure revizije

i) Ocjena mehanizama kontrole

Revizori sprovode ocjenu mehanizama kontrole tako što prikupljaju dokaze o tome kako sistemi kontrole funkcionišu i putem **dobijanja potvrde** ispravnog funkcionisanja kroz **testove praćenja** (praćenje uzorkovanih pojava kroz sistem).

Ovakva bi provjera trebala pokazati postojanje **problema** u sklopu **sistema**, međutim, revizor možda neće biti realan u prikazivanju nedostataka, obzirom na njegovu angažovanost prilikom kreiranja sistema.

Međutim, ne čini se da greške koje su date primjerom potiču od grešaka u samom sistemu, već, naprotiv, u nekim drugim elementima, koje je teško otkriti jednim ograničenim uvidom u sistem. Analiza sistema bi pokazala da je **autorizacija** od strane višeg menadžmenta u preduzeću **obavezna** i da bi samo detaljnija analiza mehanizma kontrole mogla pokazati nepravilnosti u tom pogledu. Osim toga, postoji **podjela nadležnosti** u okviru sistema. Revizor bi mogao da primijeti da ova podjela ne funkcioniše kako bi trebalo samo ukoliko bi kao uzorak uzeo radnu nedjelju u kojoj je magacioner bio odsutan zbog korišćenja godišnjeg odmora.

ii) Testiranje mehanizama kontrole

Brevizor testira da li su **nabavke od novih dobavljača** bile **odobrene** od strane **službenika za nabavke** i da li je dobijeno ovlašćenje **direktora.** Efektivnost ovog testa je u znatnoj mjeri ograničena zbog toga što:

- u uzorak je moguće uključiti **samo određeni broj dobavljača** (ovo se, naravno, odnosi i na sve ostale vrste testova mehanizama kontrole koje revizori primjenjuju prilikom testiranja nabavki)
- Revizoru je **teško** da ocijeni da li se **ovlašćenja poštuju.** Ukoliko se utvrđene procedure dosledno primjenjuju, revizor bi u najboljem slučaju bio u mogućnosti da spekuliše u pogledu poštovanja ovlašćenja od strane upravljačkog organa (direktora) i to na bazi svog znanja o ličnosti dotičnog direktora.

Međutim, svaki bi revizor morao biti u poziciji da provjeri da autorizacija (ovlašćenje) nije dato bez prethodnog **dokaza o postojanju predmetnog dobavljača** (memorandum dobavljača, registrovan adresa). Revizor bi, takođe, trebao dobiti potvrdu da su primijenjene prethodno definisane procedure odabira dobavljača, kao na primjer, prikupljanje **preporuka**. Doduše, pametan varalica bi lako obezbijedio i ovu dokumentaciju; možda je jedini način otkrivanja fiktivnih dobavljača provjera njihovog postojanja kod trećih lica, npr. **kreditnih agencija.**

iii) **Analitički postupci**

Moguće je da su analitički postupci identifikovali **neobične promjene** u margini profita, što je navelo na potrebu sprovođenja dalje istrage. Međutim, moguće je, takođe, i da primijenjeni analitički postupci nisu bili dovoljno precizni da bi se identifikovale sporne cifre i to iz sledećih razloga:

- procenti bruto dobiti se možda nisu kretali prema **predvidivom trendu** koji je bio prisutan ranijih godina;
- **analitički podaci** koji su bili potrebni možda **nisu bili raspoloživi** u potrebnoj mjeri;
- prevare kao što je ova imaju tendenciju da budu otkrivene tek analizom promjena u ciframa tokom određenog niza godina, pri čemu **dvogodišnji period** vjerovatno **nije dovoljan** za **utvrđivanje** nematerijalne pronevjere.

c) Revizijska pažnja

Slučaj *Caparo* pdokazuje neophodnost postojanja **dužne revizorske pažnje** prema preduzeću. Međutim, dužna pažnja revizora ne znači uvijek i odgovornost revizora prema preduzeću, naročito iz sledećih razloga:

i) Uslovi angažovanja sa kojima se revizor saglašava trebali bi sadržati određenje da revizor sprovodi procedure uz razuman nivo očekivanja da će otkriti slučaj prevare koja ima materijalno značajan uticaj na iskaze. Postavlja se pitanje da li konkretna prevara ima materijalno značajan uticaj po račune / iskaze.

ii) Iako revizori u izvještaju prema menadžmentu ne iznose mišljenje o slabostima, svaki je revizor u mogućnosti da dokaže da je **reviziju sproveo** u skladu sa **standardima revizije**. Slučaj *Littlejohn* protiv *Llozd Cheyham* pokazuje kako temeljno sprovedena revizija u skladu sa revizijskim standardima predstavlja dobar argument u odbrani od optužbe za nemarnost prilikom sprovođenja revizije.

iii) U ugovoru o angažovanju koji se potpisuje sa direktorom treba predvidjeti odredbu po kojojsu rukovodoci preduzeća odgovorni za **obezbjeđenje imovine** preduzeća, kao i za **prevenciju i detekciju prevare**. Direktor koji odobrenje na izbor dobavljača smatra formalnošću sigurno nije u dovoljnoj mjeri razumio svoje obaveze i odgovornosti.

Konsultantska pažnja

Iz primjera je nemoguće zaključiti gdje su granice odgovornosti revizora. Slučaj *Fawkes-Underwood* protiv *Hamiltons and Hereward Philips* iz 1997, doduše kroz različite činjenice, pokazuje kako je moguće ustanoviti i odgovornost revizora. Sud je odlučio da

je preduzeće sebe proklamovalo kao konsultantsku koja, međutim, nije bila osposobljena da daje odgovarajuće savjete. Položaj tog preduzeća bio je potkopan i činjenicom da nije bilo poptpisanih ugovora o radau kojima bi se precizno definisale obaveze i odgovornost računovođa. U praksi, slučajevi kao što je navedeni mogu se svesti na pitanje **postojanja ugovora o angažovanju**, kao i na davanje ocjene od strane suda da li se postojeće **klauzule o izuzecima od određenih odredbi** mogu smatrati **razumnim.**

U svakom slučaju, teret dokazivanja nemara je na **preduzeću**. Sud bi uzeo u razmaranje: način na koji preduzeće koristi sistem, kao i da li su njegove mane rezultat nepažnje prilikom primjene procedura, a ne rezultat propusta u samim mehanizmima kontrole.

9. REVIZIJA, POSLOVI UVJERAVANJA I SRODNE USLUGE

Struktura saopštenja Međunarodnog odbora za standarde revizije i poslova uvjeravanja.
Međunarodni Odbor za standarde revizije i poslova uvjeravanja – projektni zadatak
Predgovor Međunarodnim standardima o kontroli kvaliteta, reviziji, poslovima uvjeravanja i srodnim uslugama.

Glosar izraza
MEĐUNARODNI STANDARDI O KONTROLI KVALIETA (ISQC)

- Kontrola kvaliteta za preduzeća koja vrše revizije i provjere istorijskih finansijskih inforamcija, te za druge poslove uvjeravanja i srodne usluge

OKVIR
Međunarodni okvir za poslove uvjeravanja

REVIZIJE I PROVJERE ISTORIJSKIH FINANSIJSKIH INFORMACIJA

100-999	Međunarodni standardi revizije – MSR (ISA)
100-199	UVODNA PITANJA
120	Okvir Međunarodnih standarda revizije – povučen u decembru 2004.
200-299	OPŠTI PRINCIPI I ODGOVORNOSTI
200	Cilj i opšti principi revizije finansijskih izvještaja
210	Uslovi angažmana na reviziji
220	Kontrola kvaliteta revizije
220R	Kontrola kvaliteta za revizije istorijskih finansijskih informacija
230	Dokumentacija
240	Odgovornost revizora da pri reviziji finansijskih izvještaja uzme u obzir moguću prevaru
250	Razmatranje zakona i propisa prilikom revizije finansijskih izvještaja
260	Komuniciranje sa upravljačkim strukturama o pitanjima iz revizije
300-499	PROCJENA RIZIKA I REAKCIJA NA PROCJENJENE RIZIKE
300	Planiranje revizije finansijskih izvještaja
310	Poznavanje poslovanja – povučeno u decembru 2004.
315	Razumijevanje subjekta i okruženja, kao i procjena rizika od značajnih netačnih tvrdnji
320	Materijalnost revizije
330	Postupci revizora kao reakcija na procjenjene rizike

400	Procjene rizika i interna kontrola – povučeno u decembru 2004.
401	Revizija u okruženju informacionih sistema – povučeno u decembru 2004.
402	Revizorksa razmatranja u vezi sa subjekta koji koriste uslužne organizacije
500-599	DOKAZI REVIZIJE
500	Dokazi revizije
501	Dokazi revizije – dodatna razmatranja konkretnih stavki.
505	Spoljne potvrde
510	Početni angažmani – početni bilansi
520	Analitičke procedure
530	Uzorkovanje revizije i drugi načini testiranja
540	Revizija računovodstvenih procjena
545	Revizija mjerila fer vrijendosti i objelodanjivanja
550	Povezana lica
560	Sljedeći događaji
570	Going Concern
580	Zastupanje rukovodstva
600-699	KORIŠĆENJE PRETHODNIH REVIZIJA
600	Korišćenje rada drugog revizora
610	Razmatranje rada interne revizije
620	Korišćenje rada eksperta
700-799	ZAKLJUČCI I IZVJEŠTAVANJE O REVIZIJI
700	Izvještaj revizora o finansijskim izvještajima
700 R	Izvještaj nezavisnog revizora o kompletu finansijskih izvještaja opšte namjene
701	Komparativi
720	Ostale informacije u dokumentima koji sadrže revidirane finansijske izvještaje
800-899	POSEBNA PODRUČJA
800	Izvještaj revizora o revizorskim angažmanima posebne namjene
1000-1100	Izjave o međunarodnoj revizorskoj praksi – IAPS (IAPS)
1000	Međubankarski postupci potvrđivanja
1001	IT okruženja – lični računari – povučeno u decembru 2004.
1002	IT okruženja – sistemi baza podataka - povučeno u decembru 2004.
1003	IT okruženja sistemi baza podataka – povučeno u decembru 2004.
1004	Odnos između nadzornih organa za banke i spoljnih revizora
1005	Posebna razmatranja pri reviziji malih subjekata...
1006	Revizija finansijskih izvještaja banaka
1007	Komuniciranja s rukovodstvom – povučeno u junu 2001
1008	Procjene rizika i interna kontrola – CIS (CIS) – karakteristike i razmatranja – povučeno u decembru 2004.
1009	Tehničke revizije uz pomoć kompjutera – povučeno u decembru 2004.

1010	Razmatranje ekoloških pitanja pri reviziji finansijskih izvješ'taja
1011	Implikacije problema 2000. godine za rukovodstvo i revizore – povučeno u junu 2001.
1012	Revizija finansijskih derivata
1013	Elektronska trgovina – uticaj na reviziju finansijskih izvještaja
1014	Izvještaji revizora o poštovanju međunarodnih standarda finansijskog izvještavanja

2000-2699	**Međunarodni standardi za poslove kontrole – ISPE (ISRE)**
2400	Poslovi kontrole finansijskih izvještanja (ranije MRS 920).

POSLOVI UVJERAVANJA, IZUZEV REVIZIJA ILI KONTROLA ISTORIJSKIH FINANSIJSKIH INFORMACIJA

3000-3699	**Međunarodni standardi za poslove uvjeravanja – ISAE (ISAE)**
3000-3399	PRIMJENJUJE SE NA SVE POSLOVE UVJERAVANJA
3000R	Poslovniuvjeravanja, izuzev revizja ili kontrola istorijskih finansijskih informacija
3400-3499	SPECIFIČNI STANDARDI
3400	Ispitivanje otencijalnih finansijskih informacija (ranije MSR 810)

SRODNE USLUGE

4000-4699	Međunarodni standardi za srodne usluge – ISPC (Isrs)
4400	Angažovanja za realizaciju ugovorenih postupaka u vezi finansijskih informacija (ranije MRS 920)
4410	SRODNE USLUGE
4000	Rezime radnog nacrta o revizorskoj profesiji i okruženju.

STUDIJE

Utvrđivanje i obavještavanje o poslovima uvjeravanja koji se ne zadovoljavaju zahtjevani visoki nivo.

Dodatne informacije o Međunarodnom odboru za standarde revizije i poslove uvjeravanja, skorašnjim dešavanjima, kao i aktuelni nacrti za diskusiju, dostupni su na veb sajtu IAASB-a,na adresi http://www.iassb.org.

1.

10. MEĐUNARODNI STANDARDI EDUKACIJE - IES ZA PROFESIONALNE RAČUNOVOĐE

IFAC-ov odbor za međunarodne računovodstvene standarde edukacije (IAESB) je kao najznačajnije djelove ovih standarda označio:

- Uvod u međunarodne standarde edukacije (Introduction to International Education standards)
- IAESB okvir za medjunarodne dokumente i objave o edukaciji (IAESB Framework for International Education Pronouncements)
- Medjunarodni standardi edukacije za profesionalne računovođe (IES)
- U uvodnom dijelu se opisuje djelokrug međunarodnih standarda edukacije koji su obavezujući za sve članice IFAC-a.

Ovi standardi se smatraju opšte prihvaćenim kao najbolja praksa u edukaciji i kontinuiranom profesionalnom razvoju,koja je medjunarodno priznata,prihvaćena i primjenjena.

- Cilj uvođenja ovih standarda je da se stvore kompetentne profesionalne računovođe, koji će tokom svog života biti u stanju da aktivno doprinose profesiji i društvu.
- Okvir za međunarodne dokumente i objave o edukaciji opisuje smjernice za primjenu međunarodnih standarda računovodstvene edukacije (IEPSs), izjave (Information Papers) i druga dokumenta koja pružaju informacije o obrazovanju kandidata prije uključenja u profesionalnu edukaciju,kao i dokumenta o kontinuiranoj profesionalnoj edukaciji.

Prema ovom okviru članice IFAC-a trebaju usmjeriti svoja nastojanja ka uključivanju ključnih elemenata sadržaja,procesa edukacije i razvoja na kojem su temeljeni IES u svoju nacionalnu edukaciju i razvojne potrebe računovodstvene profesije.

Od članica IFAC-a se takodje očekuje da pomažu nacionalnim edukacionim i razvojnim zahtjevima u uključivanju medjunarodnih standarda računovodstvene edukacije i implementaciji istih.

U skladu sa Uredbom Vlade Crne Gore (Sl.list 44/07 i 33/10) Institut SRCG je ovlašćen za utvrđivanje programa sertifikacije za računovodstvena zvanja i u skladu sa tim je 2007. godine objavljen je Crnogorski obrazovni računovodstveni standard (CORS-1) koji je usklađen sa IES 1-8.

IFAC-ov Komitet za edukaciju je do sada objavio Okvir i 8 Međunarodnih stand-

arda edukacije[94] kojim se propisuju zahtjevi edukacije i osposobljavanja profesionalnih računovođa:

Postoji 8 Medjunarodnih standarda edukacije (IES) za profesionalne računovođe:

- Okvir Međunarodnih standarda edukacije;
- IES 1, Uslovi pristupa programu profesionalne računovodstvene edukacije;
- IES 2, Sadržaj programa edukacije profesionalnih računovođa;
- IES 3, Profesionalne vještine;
- IES 4, Profesionalne vrijednosti, etika i stavovi;
- IES 5, Zahtjevi za praktičnim iskustvom;
- IES 6, Procjena profesionalne stručnosti i sposobnosti;
- IES 7, Kontinuirano profesionalno usavršavanje.
- IES 8, Zahtjevi osposobljenosti za profesionalne računovođe u reviziji .

U samom Okviru Međunarodnih standarda edukacije opisuju se namjena i način primjene standarda i daju precizne definicije određenih pojmova koji se koriste u standardima edukacije profesionalnih računovođa.

Profesinalni računovođa – lice koje je član profesionalne organizacije članice Međunarodne organizacije računoođa (IFAC).

Kvalifikacija – kvalifikacija profesionalni računovođa znači da je lice ispunilo i nastavlja kontinuirano da ispunjava zahtjeve predviđene za profesionalne računovođe.

Kontinuirana profesionalna edukacija – aktivnosti edukacije, usavršavanja i održavanja nivoa osposobljenosti profesionalnih računovođa u cilju kompetentnog rada u profesionalnom okruženju.

Međunarodni standard edukacije 1 – Uslovi pristupa programu profesionalne računovodstvene edukacije, propisuje uslove koje kandidat za sticanje zvanja profesionalnog računovođa mora da ispunjava. Osnovni zahtjev koji se postavlja u cilju zaštite javnog interesa i obezbjeđenja kvalitetnih računovodstvenih usluga je da kandidat za sticanje zvanja profesionalnih organizacija članica IFAC-a moraju kao minimum da imaju prethodno obrazovanje koje im omogućava upis na institucije visokog obrazovanja.

IES-1 Ulazni zahtjevi kod članica IFAC-a za program edukacije profesionalnih računovođa su ekvivalentni programima potrebnim za primanje na Univerzitetsku edukaciju. Pri tome se mora voditi računa da što je niži kriterijum na samom ulazu u program edukacije,da će program edukacije morati biti obuhvatniji.

Međunarodni standard edukacije 2 – Sadržaj programa edukacije profesionalni računovođa propisuje sadržaj programa edukacije i relevantna znanja koja kandidati za

94 Međunarodni standard edukacije 8 – *Zahtjevi osposobljenosti za profesionalne računovođe u reviziji* je u fazi pripreme i očekuje se da će stupiti na snagu početkom 2008. godine. Ovim standardom se razmatraju zahtjevi za dodatnom obukom i edukacijom profesionalnih računovođa koji se specijalizuju za pružanje usluga u oblasti revizije.

sticanje profesionalnog zvanja organizacije članice IFAC-a moraju steći kako bi mogli da stručno rade u svom okruženju. Sadržaj i znanja s epo oblastima mogu struktuirati na:

znanja iz oblasti računovodstva, finansija i srodnih oblasti
znanja iz oblasti organizacije i poznavanja poslovanja
znanja iz oblasti informacionih tehnologija.

Dio koji se odnosi na računovodstvo,finansije i povezane predmete kod članica IFAC-a mora da sadrži :

1. Finansijsko računovodstvo i finansijsko izvještavanje
2. Upravljačko računovodstvo i kontrolu
3. Poreski sistem
4. Finansije i finansijski menadzment
5. Poslovno pravo
6. Revizija i angažmani sa izražavanjem uvjerenja
7. Kodeks etike

Dio koji se odnosi na organizaciju i poslovanje mora da sadrži :

1. Korporativno upravljanje
2. Ekonomiju
3. Poslovno okruzenje i poslovnu etiku
4. Organizacijsko ponašanje
5. Finansijska tržišta
6. Kvantitativne metode u ekonomiji
7. Menadžment i strateško donošenje odluka
8. Marketing
9. Medjunarodno poslovanje i globalizacija

Dio koji se odnosi na informacione tehnologije (IT) mora da sadrži:

1. Opšte znanje o IT
2. Znanje o IT kontrolama
3. Kompetencije kako korisnika,tako i IT kontrole
4. Kompetencije dizajnera informacionih sistema

Po Crnogorskom obrazovnom računovodstvenom standardu (CORS-1) utvrđeni su programi/sadržaji edukacije za tri računovodstvena zvanja:

1. Knjigovođa – KG
2. Ovlašćeni računovođa – OR
2. Sertifikovani računovođa – SR

*

U standardu su definisana znanja i kompetencije za ova tri zvanja.

Međunarodni standard edukacije 3 – Profesionalne vještine, propisuje spoj vještina koje kandidati moraju posjedovati kako bi stekli kvalifikaciju profesionalnog računovođe. Cilj ovog standarda je da osigura da kandidati za članstvo u organizacijama članicama IFAC-a posjeduju odgovarajući spoj vještina (intelektualnih, stručnih, ličnih, komunikacijskih i organizacionih) neophodnih za vršenje funkcije profesionalnog računovođe. Ovo im omogućuje da tokom svoje karijere rade kao kompetentni profesionalci u okruženju rastuće kompleksnosti i zahtjevnosti.

Što se tiče IES-3 Profesionalne vještine i opšte obrazovanje se zasniva na sledećim vještinama:

1. Intelektualne vještine
2. Tehničke i funkcionalne vještine
3. Lične vještine
4. Medjuljudske i komunikacijske vještine
5. Organizatorske i menadzerske vještine

Međunarodni standard edukacije 4 – Profesionalne vrijednosti, etika i stavovi, propisuje profesionalne vrijednosti, etiku i stavove koje profesionalne računovođe treba da steknu tokom programa koji vodi ka sticanju profesionalnog zvanja. Cilj ovog standarda jeste da obezbijedi da kandidati za prijem u članstvo nacionalne organizacije-članice IFAC-a imaju odgovarajući nivo profesionalne vrijednosti, etike i stavove za obavljanje funkcija profesionalnog računovođe.

Budući da računovodtsvena profesija, širom svijeta, funkcioniše u različitim kulturnim i pravnim okruženjima, IFAC je ustanovio međunarono prihvaćeni *Etički kodeks za profesionalne računovođe* kojim se definišu strogi etički zahtjevi dosljedno visokog kvaliteta rada u javnom interesu.

Što se tiče IES-4 Profesionalne vrijednosti,etika i stavovi se temelje na IFAC-ovom Kodeksu etike za profesionalne računovođe.Težnja je da se ponašanje računovođa temelji na etici koja je u najboljem interesu društva i profesije.

Međunarodni standard edukacije 5 – Zahtjevi praktičnog iskustva, propisuje da zahtjev za posjedovanjem praktičnog iskustva prije sticanja kvalifikacije profesionalnog računovođe IFAC-ove organizacije-članice. Cilj ovog standarda jeste da obezbijedi da kandidati, koji teže da se kvalifikuju kao profesionalne računovođe, steknu neposredno praktično iskustvo koje se smatra prikladnim u vrijeme sticanja profesionalnog zvanja.

Kod IES-5 Potrebno praktično iskustvo za članice IFAC-a je najmanje 3 godine prije početka procesa edukacije za profesionalno zvanje.Članica IFAC-a koja sprovodi ovaj program edukacije mora utvrditi vjerodostojnost stečenog praktičnog iskustva kandidata.

Međunarodni standard edukacije 6 - Procjena profesionalne stručnosti i sposobnosti, propisuje zahtjeve finalne procjene profesionalne stručnosti i osposobljenosti kandidata pri sticanju kvalifikacije. U samom Okviru profesionalno znanje, profesionalne vješ-

tine, i profesionalne vrijednosti, etika i stavovi se definišu kao „stručnost". Sposobnosti su osobine koje posjeduju pojedinci, i koje im omogućuju da kompetentno izvršavaju svoje zadatke. IFA-ove organizacije-članice su odgovorne za obezbjeđivanje kvaliteta finalne procjene, u skladu sa zahtjevima datim u ovom standardu.

Kod IES-6 Procjena profesionalnih sposobnosti i kompententnosti se od članice IFAC-a zahtjeva da formalno procijeni profesionalnu sposobnost prije početka edukacije. Konačna procjena kandidatovih kompententnosti i profesionalnih sposobnosti treba da bude zapisana u pismenoj formi,da je pouzdana i valjana, da pokriva opseg profesionalnog zvanja.

Međunarodni standard edukacije 7 – Kontinuirano profesionalno usavršavanje, propisuje zahtjev da organizacije-članice IFAC-a primijene program kontinuiranog usavršavanja svojih članova profesionalnih računovođa kao jedan od integralnih uslova članstva. Na ovaj način se prvenstveno doprinosi visokom kvalitetu profesionalnih usluga, kao i zaštiti javnog interesa.

Prilikom usaglašavanja sa zahtjevima ovih standarda profesionalne organizacije-članice IFAC-a moraju obratiti pažnju na dinamičnost računovodstvene profesije. U skladu sa tim zahtijeva se kontinuirano praćenje u cilju obezbejđenje primjerenosti procesa edukacije i održavanja nivoa kvaliteta i profesionalnih vrijednosti. Naročito je naglašeno da, iako sticanje profesionalnog zvanja nacionalne organizacije-članice IFAC-a, predstavlja dokaz da je lice, u određenom trenutku, ispunilo propisane zahtjeve u smislu stručnosti, osposobljenosti i etičkih vrijednosti, usljed promjenljivog okruženja i dinamike rada neophodno je primijeniti sistem kontinuiranog usavršavanja i edukacije kako bi se na visoko kvalitetan način ispunili zahtjevi korisnika profesionalnih usluga.

Kada je u pitanju IES-7 Kontinuirana profesionalna edukacija članice trebaju naglašavati važnost kontinuiranog cjeloživotnog obrazovanja i profesionalnog razvoja. Članice IFAC-a trebaju olakšati pristup prilikama i izvorima za kontinuiranu edukaciju ili direktno organizovati programe edukacije, kako bi olakšali profesionalnim računovođama u ispunjavanju njihovih odgovornosti u pogledu ovog oblika edukacije.

Mjerenje ispunjenja zahtjeva kontinuirane edukacije (od minimum 40 časova godišnje) se može izvršiti koristeći najmanje tri različita pristupa:

1. Pristupi temeljeni na inputu – u smislu definisanja načina i opsega učenja kroz održavanje seminara,izdavanjem publikacija kako bi se postigao minimum potreban za kontinuiranu edukaciju.
2. Pristupi temeljeni na outputu– u smislu demonstriranja znanja kroz program kvaliteta i primjene znanja u praksi
3. Kombinovanjem prethodna dva pristupa

Po članu 1.42. CORS Profesionalni računovođa koji ne ostvari kontinuiranu edukaciju u potrebnom broju poena za tri godine, ima obavezu polaganja posebnog ispita po programu koji utvrđuje komisija za polaganje ispita.

Ukoliko ne položi predviđeni ispit, član gubi prava nosioca profesionalnog

zvanja i briše se iz Imenika profesionalnih računovođa.

Međunarodni standard edukacije 8 – *Zahtjevi osposobljenosti za profesionalne računovođe u reviziji* će stupiti na snagu početkom 2008. godine. Ovim standardom se razmatraju zahtjevi za dodatnom obukom i edukacijom profesionalnih računovođa koji se specijalizuju za pružanje usluga u oblasti revizije.

Kada je u pitanju IES-8 Zahtjevani nivo kompetentnosti za profesionalne revizore se odnosi na minimalne kompententnosti koje članice IFAC-a zahtjevaju od kandidata za zvanje revizor. Minimalni zahtjevi su da kandidat mora posjedovati:

- Sertifikat najvećeg računovodstvenog zvanja – Sertifikovani računovođa (CA)
- Visoku školsku spremu
- Ispunjenje ostalih zakonskih zahtjeva

Program edukacije revizora
(Sertifikovanih računovođa) mora sadržati:

- Napredni nivo revizije finansijskih izvještaja
- Napredni nivo finansijskog računovodstva i izvještavanja
- Naprednu informacionu tehnologiju
- Medjunarodne revizijske standarde
- Najbolju revizorsku praksu,uključujući i relevantne trendove
- MRS i MSFI
- Sve druge primjenjive zakone,propise i sl.

11. PROBLEMSKA PITANJA I SLUČAJEVI IZ ETIKE

11.1. ENRON – Neuspjeh objektivnosti i nezavisnosti

Rezime

Ispituje se istorijat i priroda skandala Enron, radi objašnjenja i štete nanijete pojedinačnim investitorima i stepena računovodstvenih kriminalnih radnji. Razmatra se uloga Andersena s ciljem pokazivanja katastrofalnih posledica koje uslijede kada se kompromituje nezavisnost i kada se može sumnjati u objetivnost.

Ciljevi učenja

- Razumjeti prirodu i stepen računovodstvenih nepravilnosti u skandalu Enron.
- Utvrditi specifične propuste integriteta, nezavisnosti i objektivnosti u internom računovodstvu i eksternoj reviziji u Enronu.
- Razumjeti na koji način skandal Enron predstavlja jasan primjer principa računovodstene etike i ilustruje njihovu nužnost.
- Napraviti komparativnu analizu drugih primjera računovodstvenih nepravilnosti.
- Pregledati manje dramatične propuste računovodstvene etike koji su po svojoj suštini slični nepravilnostima u Enronu.

„Gospodin Dilejni odlazi u kancelariju gospodina Kozija. Kaže 'Šta ćemo da radimo? Imamo gubitke od 200 miliona dolara. nema šanse da riješimo taj problem.' Računovođa predlaže da se svi ugovori u upravljanju rizikom prebace iz EES-a (Energy Dfficient Systems) na veleprodaju. Ovo ja zanimljiva stvar koju treba napomenuti, dame i gospodo. Predlog je, prema svjedočenju gospodina Dilejnija, u stvari došao od računovođa, a ne od ljudi koji su vodili preduzeće."

- Iz završnog izlaganja države u predmetu *U.S. vs. Jeffrey Skilling and Kenneth Lay* (15. maj 2006).

Istorijat

Iznenada i neoočekivana propast Enrona predstalvjala je finansijsku kataklizmu. Kompanija koja je na početku 2001. godine zapošljavala 25.000 radnika i bila sedma najveća američka kompanija po prihodima - za koju su čitaoci časopisa *Fortune* iz godine u godinu glasali kao za jednu od najcjenjenijih i najinovativnijih kompanija u zemlji – nakon prepravljanja finansijskih izvještaja od 8. novembra 2001. godine, u kojem je priznala 1,2 milijarde dolara do tada skrivenog duga, podnijela je molbu za pokretanje stečajnog pos-

tupka 2. decembra 2001. godine.

Propast Enrona prouzrokovana je računovodstvenim nepravilnostima. Kompanija je koristila oko 3.500 entiteta posebne namjene (SPE ili SPV - /Special Purpose Vehicle/) za manipulaciju zarada i transferisanje „van bilansa stanja" približno 40 milijardi dolara duga. Zbog toga što mnogi od ovih entiteta posebne namjene nijesu bili zaista nezavisni, bilo po pitanju kontrole, bilo po pitanju finansiranja, njima su upravljali, direktno ili indirektno, zaposleni u Enronu, a entiteti su bili finansirani, direktno ili indirektno, skoro isključivo akcijama Enrona – za računovodstvene svrhe, nije bio potrebno da oni budu tretirani kao vanbilansni već kao konsolidovani.

U svom prepravljanju finansijskih izvještaja, Enron daje korisno, jezgrovito objašnjenje jedne takve nepravilnosti.

Enronovo prethodno objavljeno smanjenje sopstvenog kapitala kompanije od 1,2 milijarde dolara prvenstveno obuhvata korekciju efekata računovodstvene greške napravljene u drugom kvartalu 2000. godine i u prvom kvartalu 2001. godine. Kako je detaljnije opisano u nastavku teksta, četiri entiteta posebne namjene pod imenom Raptor I-IV (zajednički: Raptor) oformljena su 2000. godine, što je Enronu omogućilo da izvrši hedžing tržišnog rizika u određenim svojim inveticijama. (LJM2 je investirao u ove entitete, ali priroda /misli se na povezanu stranu/ ove transakcije nije relevantna za računovodstvenu korekciju). Kao dio kapitalizacije ovih entiteta, Enron je emitovao obične akcije u zamjenu za mjenice za naplatu. Enron je uvećao mjenice za naplatu i neto vrijednost kompanije radi održavanja/ prikazivanja ove transakcije. U skladu sa opšteprihvaćenim računovodstvenim principima (Generally Accepted Accounting Principls – GAAP), Enron sada smatra da mjenica za naplatu treba da se prezentuje u izvještaju kao smanjenje neto vrijednosti kompanije (slično akcionarskom zajmu)...

... U prvom kvartalu 2001. godine Enron je sklopio ugovore sa Raptorom koji bi mogli da ga obavežu da emituje svoje obične akcije u zamjenu za mjenice za naplatu. Enron je računovodstveno obuhvatao ove transakcije koristeći računovodstveni postupak opisan u prethodnom stavu. To je dovelo do dodatno preuveličanih iznosa mjenica za naplatu i neto vrijednosti kompanije za 828 miliona dolara. Kao rezultat ovih grešaka, neto vrijednost kompanije i mjenice za naplatu iskazane su u preuveličanom iznosu od ukupno jedne milijarde dolara u finansijskim izvještajima Enrona od 31. marta i 30. juna 2001. godine, za koje revizija nije izvršena...

Činjenica da je 1,2 milijarde dolara dodatnog duga priznato u prepravljanju izvještaja nije sama po sebi poražavajuća za Enron – mada je, priznajemo, Enronov koeficijent zaduženosti u to vrijeme bio skoro 50 odsto. Prepravljanje izvještaja je dovelo do kraha Enrona jer je doprinijelo tome da izgubi kredibilitet kod prevodilaca i investitora. – Koliko je drugog duga možda skriveno pomoću entiteta posebne namjene? Koje će druge neregularnosti možda tek biti otkrivene? Koliko će se još povjerenja investicione javnosti u Enron pokazati neosnovanim? – Ovaj kredibilitet je bio upravo ona stvar koja je održavala poslovanje Enrona.

Mada je konfiguracija Raporta izuzetno složena, osnovna ideja je bila jednostavna – i pogrešna. Zbog toga što Raptori nijesu zaista bili različiti entiteti, Enronove transakcije sa njima predstavljale su transakcije u koje je kompanija ušla radi izbjegavanja plaćanja

poreza (lažne transakcije). „Isplata“ od Raptora, ili sličnog entiteta posebne namjene, nije se u suštini računala kao prihod; Raport, ili sličan entitet posebne namjene, nije u suštini mogao da služi za kontrolu rizika, smanjenje duga ili hedžihg gubitka – ništa više nego što bi neki pojedinac mogao da „plati“ sebi za usluge ili „izvrši hedžing“ sopstvenih investicija. Kao što je zapaženo u Pauersovom izvještaju: „Osnovna greška u ovim transakcijama nije bila niska cijena (to jest, Enron prihvata za sebe nepovoljne uslove, jer je jedan od njegovih službenika zastupao Raptor). Umjesto toga, kao suštinsko ekonomsko pitanje, nije jasno da li je bilo št azaista bilo kupljeno ili prodato“ (Pauersov izvještaj, str. 171)[95] raptori i drugi entiteti posebne namjene nijesu imali legitimnu poslovnu namjenu; njihova namjena je jednostavno bila to da se poboljša *izgled* finansijskog zdravlja kompanije.

Imajući u vidu da su ti aranžmani entiteta posebne namjene bili poput začaranog kruga, kao i da su poslovi Enrona sa njima predstavljali lažne transakcije, kako je bilo koja inteligentna osoba u Enronu, ili njegovi revizori, mogla da pomisli da bi mogli u ovom da uspiju? Da „uspiju“ – u smislu skrivanja Enronovog stepena zaduženosti, do trenutka kada bi se on vjerovatno popravio – da je vrijednost akcija Enrona nastavila da raste. Da je vrijednost akcija Enrona nastavila da raste, onda bi entiteti posebne namjene ostali dobro „finansirani“ i vjerovatno bi se dug, koji je trebalo da entiteti prikriju, smanjio, tokom vremena, pravnim plaćanjima, ili bi se jednostavno pokazao beznačajnim u odnosu na Enronovu sve veću kapitalizaciju. Ali kada se, u stvari smanjila vrijednost akcija Enrona i kada su one pale ispod određenih granica potrebnih da bi lažne transakcije bile izvodljive (oko 45 dolara po akciji za Raptor, što je bilo oko polovine cijene akcije Enrona na početku 2001. godine), ona je trebalo pozabaviti se pitanjem začaranog kruga entiteta posebne namjene – i to je ono što je dovelo do prepravljanja finansijskih izvještaja Enrona.

Postojalo je i nešto što je imalo karakter proročanstva koje se ispunjava samo od sebe kod entiteta posebne namjene – oni bi funkcionisali, u slučaju da su funkcionisali. Entiteti posebne namjene su prikrivali dug Enrona i omogućavali priznavanje zarada od lažnih transakcija; to je, za uzvrat,

„Postojalo je i nešto što je imalo karakter proračunstva koje se ispunjava samo od sebe kod entiteta posebne namjene – oni bi funkcionisali, u slučaju da su funkcionisali.“

dovelo do toga da Enron nastavi i dalje da djeluje kao kompanija privlačna za investitore; ono što je činilo privlačnom bile su visoke ili sve veće cijene akcija; visoka ili sve veća cijena akcija ukazivala je na to da bi dug, koji su prikrivali entiteti posebne namjene, mogao biti uspješno prikriven – što je, za uzvrat, činilo Enron privlačnim. Nasuprot tome, da su cijene Enrona počele da padaju, onda bi se odgonetnula misterija entiteta posebne namjene; dug koji su oni prikrivali bio bi otkriven; to bi učinilo da Enron ne izgleda privlačno za invetitore, što bi doprinijelo većem padu cijene akcija, i tako dalje. Pošto bi investitorima koji su posjedovali akcije u Enronu prividno pomogao rast cijena akcija, a pad bi im naškodio, normalno je da bi „uspjeh“ ovih entiteta posebne namjene u prikrivanju Enronovog duga (pogrešno) djelovao kao veoma dobra stvar, pa čak i kao ozbiljna dužnost onih koji su ih izmislili. Možda ovo pomaže u objašnjavanju zašto su izvršni direktori Enrona, baš kao i generalni direktor Ken Lej (Ken Lay), nastavljali da predstavljaju Enron na konferenci-

95 Powers, Jr., W.C.: Report of the Special Investigative Committee of the Board of Directors of Enron Corp., 2002.

jama analitičara kao profitabilnu kompaniju, čak i kada je generalni direktor znao za sve zloslutnije interne izvještaje o finansiranju Enrona: možda mu je izgledalo da je jedini način da sačuva kompaniju to da održi bespredmetno povjerenje investitora u akcije Enrona.

Enronovo korišćenje entiteta posebne namjene često se naziva, metaforički, „šibicirenje". Međutim, to je neadekvatna metafora. „Šibicarenje" je izizgravanje povjerenja – onaj ko izvodi trik brzo pomjera lopticu iz kutijice u kutijicu i onda je u stvari skloni, majstorskim trikom, i stavi namjerno u neku kutijicu koja nije „odabrana". Ali izigravanje povjerenja u slučaju Enronovih entiteta posebne namjene sličnije je „planu Ponci" (Ponzi schemete). Plan Ponci, koji je dobio ime po Čarlsu Ponciju (Charles Ponzi), italijanskom imigrantu u Sjedinjene Države, podrazumijeva protivpravno investiranje koje obuhvata isplatu prihoda invetitorima novcem sledećih investitora. U periodu između 1919. i 1920. godine Ponci je tvrdio da nudi prihode i do 400 odsto koristeći arbitražu koja je tada postala u međunarodnim poštanskim kuponima. Vrijednsot njegovog posla porasla je od 5.000 dolara u martu 1920. goidne, preko 420.000 dolara u maju, do 1.000.000 tokom ljeta, dok nije na kraju postalo jasno da Ponci uopšte nije kupovao i prodavao poštanske kupone već je koristio višak investiranih sredstava koja su se uvećavala za otplatu poslednjih investicija (zaista je većina njegovih klijenata i izabrala da reinvestira svoje prihode). Poncijev „biznis" je propao skoro preko noći nakon niza kritika objavljenih u Boston Postu krajem ljeta 1920. godine, u kojima je istaknuto da čak i ne postoji dovoljno poštanskih kupona da bi se opravdali iznosi koje su ljudi u njih investirali! Kada su federalni agenti kasnije izvršili pretres Poncijevih kancelarija, nijesu ni pronašli kupone. Profitabilnost Poncijevog „biznisa" bazirala se samo na izgledu profitabilnosti, a ne na stabilnoj poslovnoj praksi. A takva je umnogome bila i situacija osamdeset godina kasnije sa Enronom.

Sa gledišta investitora

Ponci je bio okorjeli prevarant koji je prije započinjanja svog „biznisa" povremeno radio kao konobar i bankarski službenik i čak je proveo neko vrijeme u zatvoru zbog falsifikovanja i sitnih krađa. Nije imao pravne savjetnike; nije objavio nijedan izvještaj ili prospekt kompanije; nije nikada izvršena revizija njegovog poslovanja. Njegov posao vjerovatno ne bi ni izdržao državnu reviziju. Za razliku od toga, Enron je bio javna kompanija i njegovo poslovanje je redovno pregledala i o njemu izvještavala jedna od najprestižnijih i najpouzdanijih računovodstvenih firmi u istoriji, Arthur Andersen. Kako je firma Andersen mogla da odobri Enronov Poncijev plan? U stvari, ne samo da su ga odobrili, već su pomogli i u njegovom koncipiranju i ispostavili su Enronu račun od 1,3 miliona dolara za to. Da bismo shvatili pogrešnost svega ovoga, pristupimo cijeloj stvari sa gledišta investitora, čije je interese, kako smo vidjeli, firma Andersen bila dužna da čuva.

Zamislite investitora u srednjoj Americi početkom marta 2001. godine, malo bijesnog zbog dot.com. bankrota i umornog od dugog perioda tržišta sa tendencijom pada kurseva („tržišta medvjeda"), koji je unovčio mnoge od svojih pozicija u kapitalu, ali koji je do tog trenutka povratio malo samopouzdanja i želi da kupi akcije čija vrijednost raste brže nego što je uobičajeno. Uzima poslednje izdanje časopisa *Fortune* (5. mart 2001) i tamo pronalazi članak Betani Meklin (Bethany McLean), naslovljen sa „Da li je Enron precjenjen?"

U podnaslovu članka je stajalo: „Nalazi se usred složenih poslova. Skoro je nemoguće dospjeti do njegovih finansijskih izvještaja. Zašto onda Enron posluje sa tako ogromnom višestrukom dobiti?“ Naš pretpostavljeni investitor za sada nije kupio akcije Enrona i one su skupe, ali se on pita da li propušta priliku. Da li treba da zauzme poziciju u Enronu? Iako cijena akcije, koja je skoro 90 dolara, ima odnos cijene i prihoda od oko 55, krajem januara 2001. godine izvršni direktori Enrona sastali su se s analitičarima Vol strita i tvrdili, ubjedljivo za mnoge, da vrijednost njihovih akcija treba da se procijeni na 126 dolara.

Razmišljajući o tome, imajte na umu klasičnu definiciju „materijalnosti“ – naime, da je informacija o kompaniji materijalna i da o njoj treba da se izvještava, ukoliko bi investitor na osnovu te informacije razumno donio odluku da li da investira ili ne.

Članak započinje priznavanjem Enronove popularnosti među investitorima, umnogome zbog njegovih izuzetnih prihoda u relativno tromom investicionom periodu. Ali tada Betani Mekli

„Nalazi se usred složenih poslova. Skoro je nemoguće dospjeti do njegovih finansijskih izvještaja. Zašto onda Enron posluje sa tako ogromnom višestrukom dobiti?“

izražava neke zabrinutosti. Iznad svih, postoji problem Enronovog duga: u prvih devet mjeseci 2000. godine Enronov dug se dramatično povećao za 3,9 milijardi dolara, što je učinilo da njegov koeficijent zaduženosti sada bude 50 odsto, za razliku od 39 odsto na kraju prethodne godine. Međutim, postoji očigledan probelm sa tokovima gotovine: tokom istog perioda kompanija je prikazala skoro negativne tokove gotovine. Ali još fundamentalniji problem jeste to što izgleda da skoro niko ne razumije psolovanje Enrona: „Kako tačno Enron zarađuje svoj novac?“, pita se Betani Meklin, “KT Keško da ćemo otkriti detalje pošto Enron mnoge od ovih specifičnih informacija smatra povjerljivim usled onoga što naziva ‚konkurentnim razlozima’“.

Kada je Betani Meklin izrazila ove zabrinutosti pred izvršnim direktorima Enrona, oni su dali naizgled uvjerljivo objašnjenje.

Enron tvrdi da donošenje opštih zaključaka na osnovu njihovih finansijskih izvjetšaja navodi na pogrešno mišljenje. Činjenica da su tokovi gotovine Enrona ove godine bili oskudni, bar u poređenju sa zaradama, djelimično je rezultat njegovog poslovanja u veleprodaji. Računovodstveni standardi obavezuju da se sredstva i obaveze iz poslovanja u veleprodaji „namjenjuju tržištu“ – uz procjenu njihove vrijednosti po tržišnoj cijeni u datom trenutku. Promjene u procjeni vrijednosti pokazuju se kroz zarade. Ali ove zarade nijesu nužno gotovina u trenutku njihovog evidentiranja. (Džef) Skiling (generalni direktor Enrona) navodi da Enron može da pretvori ove ugovore u gotovinu kad god to hoće što će ih sekjuritizovati“, ili ih rasprodati finansijskoj sinstituciji. Enron tada dobija naknadu za servisiranje“, ali Skiling kaže da se sve rizici (na primjer, promjene vrijednosti sredstava i obaveza) tada prenose na kupca. To je razlog zbog kog će, navodi on, Enronovi tokovi gotovine dramatično porasti, dok će se dug značajano smanjiti“ kada kompanija objavi svoje ukupne rezultate na kraju godine, što uskoro i treba da se dogodi.

U prethodnom pasusu, čini se, Skiliing kao da indirektno ukazuje na Enronovo korišćenje entiteta posebne namjene za rasprodaju rizičnih investicija i tvrdi da su, u stvari, ove strukture u stanju da riješe sve očigledne teškoće sa kojima se Enron suoči, a koje su u vezi sa zaduženošću i gotovinom. Odnosno, efektivno se oslanja na entitete posebne nam-

jene u argumentu da investitori treba da kupe akcije Enrona.

Podsjećamo da je riječ o martu 2001. godine. To je lice Enrona za javnost. Ali kako je finansijsko zdravlje kompanije izgledalo iznutra? Najbolji dokaz za ovo predstavlja čuveno pismo „alarmiranja" koje je uputila Šeron Votkins (Sherron Watkins), interni revizor Enrona. Pismo je upućeno novom generalnom direktoru Enrona, Kenu Leju, u avgustu 2001. godine, dan nakon Skilingove iznenadne ostavke. „Za običnog laika", piše Votkinsova izražavajući zabrinutost za istinsku prirodu Enronovih entiteta posebne namjene, „izgledaće kao da smo priznali finansijske tokove od 800 miliona dolara od prodaje imovine za trgovanje 1999. godine time što smo ih prodali entitetu (condor) koji smo kapitalizovali uz obećanje Enronovih akcija tokom kasnijih godina. Da li su to zaista finansijski tokovi ili je to gotovina od emitovanja kapitala?"Što se tiče Raptora. „Običnom laiku sigurno se čini da krijemo gubitke u kompaniji o kojoj je riječ da ćemo

„Običnom laiku sigurno se čini da krijemo gubitke u kompaniji o kakoj je riječ... Izuzetno strepim da ćemo se uplesti u talas računovodstvenih skandala?"

Kompenzovati tu kompaniju Enronovim akcijama u budućnosti... Raptor izgleda kao veliki ulog, ako osnovne akcije prođu dobro, onda niko neće biti pametniji. Ako Enronove akcije prođu dobro, emitovanje akcija ovim entitetima opalo bi i transakcije bi bile manje uočljive. Sve se okrenulo protiv nas". Ona dodaje: „Izuzetno strepim da ćemo se uplesti u talas računovodstvenih skandala... Shvatam da je mnogo naših pametnih ljudi ovo analizoralo i da je mnogo računovođa, uključujući i AA & Co., ‚dalo blagoslov' ovom računovodstvenom postupku. Nijedan od njih neće zaštititi Enron ako ove transakcije ikada izađu na vidjelo."

Votkinsova je nagovjestila svoja zapažanja širem krugu ljudi u kompaniji, ali se većina onih koji su znali za postojanje entiteta posebne namjene nijesu izjasnili po tom pitanju. „Čula sam zaposlenog iz jednog nivoa rukovodstva koji radi u grupi za najveće (sic) investicije kako kaže: ‚Znam da bi bilo razorno za sve nas, ali želim da nas uhvate. Mi smo jedna tako nepoštena kompanija'. Grupa za najveće investicije vršila je hedžing velikog broja svojih investicija sa Raptorom. Ovi ljudi su mnogo znali i mnogo toga vidjeli. Kada biste ih upitali o ovim poslovima, dobijali ste mnog sličnih objašnjenja". Sjetite se ponovo Skilingovog reklamiranja prodaje za Enron u razgovoru sa Meklin iz časopisa *Fortune.*

Prikriveni dug Enrona, treći kvartal 2001. godine

Izvještavani dug za treći kvartal 10Q	$ 12,9 b
Stvari dug za treći kvartal	$ 38,0 b
Gdje je prikriven:	
Nekonsolidovane podružnice	$ 10,7 b
Transfer robe na finansijske institucije	$ 4,8 b
Akcijski tustovi	$ 3,4 b
Finansiranja manjinskih učešća	$ 1,7 b
FAS 140 transakcije	$ 2,1 b
Strukturisana sredstva	$ 1,5 b
Lizing	$,6 b
Kapitalni forvard ugovori	$,3 b

Izvor: Accounting Malpractice.com

11.2 ANDERSEN, nezavisnost i objektivnost

Sasvim je prirodno da izvršni direktor kompanije promoviše interese svoje kompanije, čak i ako je svjestan ozbiljnih probelma sa kojima se kompanija suočava, sve dok ne pređe granice poštenja. U određenom smislu, to je njegov posao. Ali šta je sa revizorima kompanije, koji su u teoriji nezavisni i imaju odgovornost prema javnom interesu? Njihov posao je da daju objektivni izvještaj o svemu što u njegovom vidokrugu može biti „materijalno" za razumno donošenje odluka investitora. Čovjek bi očekivao da su, mnogo prije ljeta 2001. godine, revizori iz firme Andersen rekli izvršnim direktorima Enrona: „Slušajte, ovi entiteti posebne namjene u stvari pretvaraju Enron u veliki plan Ponci. Nećemo odobriti finansijski izvještaj koji ne konsoliduje dug koji prikrivaju ovi entieti posebne namjene".

U stvari, izgleda da je u Andersenu interno pokrenuto pitanje da li zauzeti ovakav stav, tokom konferencijskog razgovora u kome je učestvovalo 14 službenika, 6. februara 2001. godine, a koji se u internoj dokumentaciji Andersena vodi pod nazvom Sastanak vezan za zaduživanje Enrona. (Imajte na umu to da su mnoga Andersenova dokumenta koja se odnose na Enron uništena u toku dogovorenog plana uništavanja dokumentacije krajem 2001. godine. Ono što je ostalo vjerovatno predstavlja samo mali predznak onoga što se stvarno dešavalo.) Na osnovu bilježaka, jasno je da su revizori iz Andersena diskutovali i dijelili zabrinutos u pogledu Enronovih entiteta posebne namjene koji su bili upravo onakvog karaktera kako su i opisani (kasnije) u pismu Votkinsove.

Značajna diskusija je vođena u pogledu transakcija povezane strane sa LJM (opšti naziv za dva Enronova entiteta posebne namjene, od kojih je jedan imao vlasništvo u Raptor entitetima posebne namjene), uključujući i materijalnost tih iznosa za Enronov bilans uspjeha i iznos zadržan „van bilansa stanja".

... Diskutovali smo o Enronovoj zavisnosti od izvršenja transakcije radi ispunjavanja finansijskih ciljeva...

... Na kraju je postignut zaključak da se Enron zadrži kao klijent uz napomenu da izgleda da imamo odgovarjauće ljude i procese potrebne za pružanje usluga Enronu i za upravljanje rizicima našeg angažovanja. Raspravljali smo o tome da li bi se mogao uočiti problem u vezi sa našom nezavisnošću imajući u vidu samo visinu naših nadoknada. Razgovarali smo o tome da zabrinutosti ne treba da podstiču od visine nadoknada, već od njihove prirode. Neobavezno smo razgovarali o tome da li se moglo predvidjeti da će naknade dostići iznos od 100 miliona dolara godišnje uzimajući u obzir multidisciplinarne usluge koje se pružaju. Taj iznos ne bi trebalo da zabrinjava učesnike sve dok priroda usluga ne predstavlja problem.

Očigledno, grupa je donijela odluku da stvari treba da se nastave kao i ranije, pošto se među stavkama „uraditi" na kraju dokumenta nije nalazilo ništa što se ticalo dovošenjau pitanje

„Raspravljali smo o tome da li bi se mogao uočiti problem u vezi sa našom nezavisnošću imajući samo u vidu visinu naših nadoknada."

računovdostvenog postupka entiteta posebne namjene ili prepravljanja prethodnih finansijskih izvještaja. Umjesto toga, obuhvaćene stavne ticale su se obezbjeđivanja da se

kod SEC-a ne javi zabrinutost u pogledu kontrole entiteta posebne namjene (a ne računovostva entiteta posebne namjene), stavljanja veće odgovornosti na upravni odbor Enrona, i prebacivanja veće odgovornosti na upravni odbor Enrona, i prebacivanja veće odgovornosti na njegove službenike. Sve stavke su proceduralne. Nijedna se ne bavi, ali ne pokazuje znake preuzimanja odgovornosti za suštinske probleme koji su očevidno pokrenuti i razmatrani tokom sastanka.

Uraditi

Istražiti da li bi se Endi Festou (Andy Fastow), finansijski direktor Enrona, koji je u stvari kontrolisao LJM entitete, i/ili LJM mogli smatrati „filijalom" iz perspektive SEC-a, što bi zahtjevalo ispitivanje transakcija i njihovo tretiranje kao da se nalaze u okviru konsolidovane grupe.

Predložiti ustanovljavanje posebnog komiteta upravnog odbora radi pregleda ispravnosti LJM transakcija...

Fokusiranje na to da Enron priprema sopstvenu dokumentaciju i zaključke o emisijama i transakcijama.

A. A. (Arthur Andersen) da se fokusira na blagovremeno dokumentovanje finalnih transakcijskih struktura radi obezbjeđivanja postizanja konsenzusa o finalnoj strukturi.

Napomenimo da je 2000. godine Andersen dobio 25 miliona dolara kao revizijsku nadoknadu od Enrona i dodatnih 27 miliona za konsultantske usluge. Kao što je već pomenuto, Andersen je pomogao u struktuiranju entiteta posebne namjene Raptor i LJM i za taj rad plaćeno mu je više od milion dolara. Štaviše, mnoge interne računovođe u Enronu bili su bivši radnici Andersena. Džek Skiling (Jeff Skilling) je, u stvari, poznat po tome štoje primjetio da je najbolji razlog za korišćenje firme Andersen kao revizora bio to što oni predstavljaju dobar izvor talenata koje bi Enron mogao da regrutuje. (Šeron Votkins je bila računovođa u Andersenu, a Enron je zaposlio 1993. godine.)

R**ječ mudrih: Don l. Kri**

„Nezavisnost ne dopušta preciznu definiciju, ali predstavlja izraz profesionalnog integriteta pojedinca. Član ili saradnik, prije izražavanja svog mišljenja o finansijskim izvještajima, ima odgovornost da ocijeni svoj odnos sa preduzećem radi utvrđivanja da li bi, pod tim okolnostima, mogao da očekuje da neko ko je upoznat sa svim činjenicama njegovo mišljenje smatra nezavisnim, objektivnim i nepristrasnim."

S obzirom na te činjenice, bilo bi opravdano smatrati da Andersen nije bio u stanju da održi nezavisnost koja se zahtjeva od revizora. Kao što smo vidjeli, ova zabrinutost je izražena tokom telefonske konferencije: „Raspravljali smo o tome da li bi se mogao uočiti problem u vezi sa našom nezavisnošću imajući u vidu samo visinu naših nadoknada". Ostavite po strani činjenicu da su postojali problemi nezavisnosti koji su proizilazili iz pitanja različitih od onog koje se ticalo visine nadoknada. Za naše svrhe, primjetiti nejasnoću čak i u ovom izrazu, „uočiti problem u vezi sa našom nezavisnošću" moglo bi da znači bilo šta od sledećeg:

a) shvatanje, odnosno misao ili sud, da firmi Andersen nedostaje nezavisnost;
b) izgled (za razumnog posmatrača, svjesnog svih relevantnih činjenica) nedostataka nezavisnsoti.

Dvosmislenost je važna jer se (a) može pobiti, a (b) ne može. Neko bi mogao da prosudi ili pomisli: „Andersen nije nezavisan u angažovanju u Enronu" i da pogriješi u vezi sa tim – što je i bio način razmišljanja koji su zauzele računovođe Andersena tokom telefonske konferencije. Sjetite se: „Raspravljali smo o tome da zabrinutosti ne treba da se tiču visine nadoknada, već njihove prirode. Neobavezno smo razgovarali o tome da bi se moglo predvidjeti da će nadoknade dostići iznos od 100 miliona dolara godišnje uzimajući u obzir multidisciplinarne usluge koje se pružaju. Taj iznos ne bi trebalo da zabrinjava učesnike sve dok priroda usluga ne predstavlja problem." Andersenove računovođe su, u stvari, govorile: *Mada bi neko mogao da pomisli da iznos nadoknada kompromituje našu nezavisnost, to u stvari nije slučaj jer je priroda tih nadoknada ono što je važno – te stoga ne postoje etičke zabrinutosti i treba da nastavimo kao i ranije.*

Tu je riječ o primjeni pogrešnog etičkog standarda. Ispravan standard prije se tiče onoga što je navedeno pod (b) u prethodnom tekstu: praktičar ne treba da prihzvati angažovanje, ako za razumnog posmatrača postoji čak i najmanja mogućnost za kompromitovanu nezavisnost. A ova zabrinutost ne može se pobiti na sličan način: ako se samo čini da postoji nedostatak nazavisnosti (razumnoj osobi), onda nije relevantno to da li u stvarnosti postoji nedostatak nezavisnosti. Tako je irelevantna razlika povučena između „iznosa" i „prirode" nadoknada. Trebalo je da Andersen prizna – zaista, oni to očigledno i jesu priznavali, u konferencijskom razgovoru – da postoji najmanja mogućnost za kompromitovanu nezavisnsot, i trebalo je da to bude dovoljno za donošenje odluke o prestanku angažovanja.

Rječ mudrih: Tmas G Hgins Tomas G Hggins)

„Postoje, zapravo, dvije vrste nezavisnosti koje ovlašćeni javni računovođa mora posjedovati – nezavisnost u *stvari* i nezavisnost *naizgled*. Prva se odnosi na objektivnost ovlašćenog javnog računovođe, na osobinu da se na njega ne može uticati po pitanju lične dobiti. Druga označava njegovu oslobođenost od *potenicjalnih* sukoba interesa koji bi mogli imati tendenciju da poljuljaju povjerenje koje javnost ima u njegovu nezavisnost *u stvari*."

Jedan od razloga zašto je pukiizgled odlučujući (za razumnog posmatrača) jeste to što smo mi loše sudije u sopstvenom slučaju. Nismo podesni, u sopstvenom slučaju, da procijenimo da li je naš sud zaista kompromitovan, kada izgleda da bi to mogao biti – upravo zbog toga što, ako je kompromitovan, nedostaje nam rasuđivanje da prepoznamo da je to slučaj. Izgleda da je to ono što se desilo sa Andersenom u pogledu Enrona. Andersen je sebe smatrao kompetentnim da odluči da razumna tvrdnja o kompromitovanom sudu u stvari nema suštinu. Analizirajući događaj možemo vidjeti da je tvrdnja bila tačna, a da je Andersen pogriješio što je odbacio. I analizirajući, snažno sumnjamo u to da je upravo taj nesvjesni, iskrivljujući motiv snažne ekonomske zainteresovanosti za samog sebe, bilo ono što je korumpiralo rasuđivanje Andersena.

Nezavisnost predstavlja neophodnu zaštitu objektivnosti, koja se može podjeliti na objektivnost u mislima i objektivnost u izražavanju (ili „verbalnu objektivnost"). Objektivnost u izražavanju ekvivalentna je transparentnosti: ona implicira predstavljanje finansijskog stanja kompanije koje je takvo da ova predstava prirodno navodi ciljanu publiku da formira sud o kompaniji koji odgovara stvarnom stanju kompanije. Andersenov ne-

dostatak objektivnosti u izražavanju očigledan je i u internom zapisniku. U dokumentu se navodi: „Značajna diskusija je vođena u pogledu transakcija povezane strane sa LJM uključujući i materijalnost tih iznosa za Enronov bilans uspjeha i iznos zadržan 'van bilansa stanja'". Ako neko uzme u razmatranje samo to zapažanje, mogao bi da pomisli da je Andersen zaključio da je dug prikriven u entitetima posebne namjene tako mali da je nematerijalan za kompaniju veličine Enrona. Taj sud ne bi bio u potpunosti neopravdan. Međutim, sjetite se da objektivnost u izražavanju implicira razmišljanje o efektu nečije predstave na ciljanu publiku. A u vezi s tim, naknadno zapažanje počinje riječima: „Diskutovali smo o Enronovom oslanjanju na njegov trenutni kreditni rejting da bi se održao kao strana transakcije sa visokim kreditnim rejtingom". To jest, Andersen direktno priznaje da su predstavnici Enrona održavali povjerenje u kompaniju, što u suštini nije bilo opravdano. Enronovim finansijskim prikazima stoga je nedostajala objektivnsot u izražavanju, ali je Andersen ipak nastavio da im daje potvrde.

Rječ mudrih: Samjuel Dž Broud

„... mi zaista preuzimamo odgovornost za adekvatno računovodstveno ispitivanje i za objavljivanje direktnih i poštenih izvještaja ili mišljenja o onome što smo otkrili. Mi (računovođe) takođe prihvatamo odgovornost da budemo objektivni i nezavisni u svojim rasuđivanjima."

Napomenimo da je Enronovo protivljenje da u svojim godišnjim izvještajima objelodani detalje o transakcijama entiteta posebne namjene, kao i vrijeme i pažnja uložena u to da o tome kaže što je manje moguće, trebalo da uzrokuje zabrinutost kod Andersena, imajući u vidu njegovu odgovornost prema javnom interesu. zaista, trebalo je da Andersen ima namjeru da drugima razjasni upravo te nejasne oblasti: „Taj nagon da se izbjegne izlaganje u javnosti, zajedno sa značajem transakcija za Enronove bilanse uspjeha i bilanse stanja, trebalo je da upozori više rukovodstvo, kao i eksterne revizore i advokate Enrona. Nažalost, to očigledno nije bio slučaj" (Pauers izvještaj, 201).

ANDERSEN, integritet i javni interes

Objektivnost i zabrinutost za nezavisnost jesu „vrline" računovođe, koje u velikoj mjeri slijede direktno iz „distinktivnog posla" računovođe, što obuhvata pružanje usluga stvarnim i potencijalnim povjeriocima i investitorima u kompaniji. Ova orijentacija ka uslugama naziva se briga za javni interes.

Zabrinutost za javni interes isprva izgleda da je prikazana u pismu Votkinsove: „Za običnog laika, izgledaće kao da smo priznali finansijske tokove od 800 miliona dolara od prodaje imovine za trgovanje 1999. godine time što smo ih prodali entitetu (Condor), koji smo kapitalizovali uz obećanje Enronovih akcija tokom kasnijih godina... Običnom laiku sigurno se čini da krijemo gubitke u kompaniji o kojoj je riječ i da ćemo kompenzovati tu kompaniju Enronovim akcijama u budućnosti." A ipak izgleda da Botkinsova, koju su nazivali 2ona koja alarmira", nije pokrenula zabrinutost za javni interes. Čini se da se njene primjedbe više tiču toga „kako će izgledati", a ne toga da li postupci Enrona nanose štetu drugima.

Na primjer, kasnije u pismu, tamo gdje iznosi moguće scenarije za rješavanje problema, ona piše:

Razraditi plan otklanjanja problema:

a) Najbolji slučaj: Otkloniti problem što je neprimjetnije moguće.

b) Najgori slučaj: Izvršiti kvantifikaciju, razviti pi-ar i i-ar kompanije (kampanje za odnose sa javnošću i za odnose sa investitorima), planove pomoću klijentima (ne žele da prođete kao i Solomonova prodavnica), zakonske mjere, kaznene mjere, objelodanjivanje.

Votkinsova je zaposlena u Enronu, ali je i profesionalni ovlašćeni javni računovođa, i ima odgovornost za javni interes, koju joj nameće njeno zaposlenje. Međutim, nije jasno da se njena zabrinutost za sopstveni položaj ikada mogla uzdići iznad nivoa profesionalnog inegriteta; izgleda da je ona više zabrinuta za svoju karijeru: „Mojih osam godina rada u Enronu neće ništa vredjeti u mom si-viju", ona piće Leju, „poslovni svijet će prethodne uspjehe smatrati ničim drugim do smišljanja računovodstvenih podvala."

Suština ovih napomena nije toliko kritika Vokinsove, koja je pokazala neosporno poštenje zato što je pisala Leju i koja je, radeći to, sigurno izložila riziku svoj posao imajući u vidu poslovnu kulturu Enrona po kojoj je, a to je notorna činjenica, 10 odsto radnika otpušteno svake godine, bez obzira na njihov učinak.Prije želimo da ustanovimo predmet poređenja. Votkinsova je generalno posmatrana kao „dobar pojedinac" u skandalu Enron, i to s pravom, ali ipak njene izražene primjedbe ne zadovoljavaju standarde koji se očekuju od ovlašćenog javnog računovođe. (Napomena: to je zapažanje koje dajemo n a njene primjedbe upućene Leju. Narvno, ne može se prosuditi u kojoj mjeri su se razlikovala njena razmišljanja, kao ni to da li je način opisivanja problema Leju bio oblikovan „taktičkim" razmatranjima).

U ispitivanju Andersenove dokumentacije čak ni ne vidimo stepen zabrinutosti Votkinsove u pogledu toga kako bi Enronovi entiteti posebne namjene izgledali obavještenom investitoru. Kao što smo vidjeli, u dokumentu se vrlo kratko pominje materijalnost Enronovog prikrivenog duga. Ali preokupacija je uglavnom usmjerena na firmu Andersen i njene inerese, a ne na javni interes. Koliko angažovanje u Enronu izlaže Andersen riziku? Koje su potencijalne izloženosti riziku? Koliko se ipak može dobiti od nastavka odnosa? Koliko se odgovornosti, te stoga i rizika, može prebaciti na Enron ili njegov upravni odbor? U Andersenovoj dokumentaciji ne pokazuje se ni najmanja zabrinutost u pogledu javnog interesa.

U vezi s tim, još jednom se prisjetite članka Meklinove u časopisu Fortune i razmotrite vrstu korekcije ili prepravljanja finansijskih izvještaja na kom mora da je Andersen insistirao u februaru 2001. godine, imajući u vidu oslanjanje investitora na njihove revizije. Nakon konferencijskog razgovora, nijedna stavka „uraditi" nije imala nikakve veze s odgovornošću firme Andersen za javni interes.

Andersenova uloga u neekonomskim hedžing transakcijama

- Davanje savjeta za uspostavljanje Enronovih entiteta posebne namjene.
- Odobravanje ovih transakcija kao transakcija koje ispunjavaju GAAP.
- Davanje savjeta komitetu za reviziju o tome da su transakcije ispravno evidentirane.
- Revizija transakcija u pogledu njihove pravičnosti.

Izvor: AccountingMalpractice.com.

Pravila nasuprot principa

Dominacija principa nad pravilima. Ovo se može vidjeti na primjeru Enrona, gdje se pridržavanje pravila smatra nedovoljnim za ispravnost. To je jasno iz načina na koji je Andersen postupao sa Enronovim entitetima posebne namjene. Relevantno računovodstveno pravilo u to vrijeme propisivalo je da entiteti posebne namjene, da ne bi bili zaista nezavisni, moraju da imaju bar tri odsto spoljnog kapitala. Ali ovim se propisuje „neophodan uslov", a ne „dovoljan uslov" nezavisnosti. Ako entitet ne može da se smatra nezavisnim ukoliko nema tri odsto kapitala, iz toga ne slijedi da će uvijek biti nezavisan ako posjeduje tri odsto kapitala. Pravilo se mora tretirati kao dobra polazna tačka, koja služi kao smjernica, ali ne i kao zamjena za profesionalni sud. Korišćenjem dobrog razuma i dobrog profesionalnog rasuđivanja – umjesto da se samo obraća pažnja na pridržavanje pravila – firma Andersen je možda mogla da donese sud da Enronovi entiteti posebne namjene nijesu zaista nezavisni i da su stoga, da bi se izbjeglo pogrešno iskazivanje, morali da se konsoliduju u Enronovom bilansu stanja.

Napominjemo da je, kako je priznato prilikom prepravljanja finansijskih izvještaja, firma Andersen u stvari odobravala Enronove entitete posebne namjene i tamo gdje je spoljni kapital bio manji od tri odsto. Ono što se ovim pokazuje jeste to da kada neko ne pokušava da slijedi princip koji leži u osnovi pravila, onda taj neko neće čak ni pouzdano poštovati pravilo. Neophodno je posmatrati pravila kao izraze ili primjene principa i poštovati ih u tom duhu. Ako su pravila u službi principa, onda se transakcijski izvještaj kompanije. Za razliku od ovoga, Enronova praksa bila je takva da unaprijed odredi št aje cjelishodno i da onda nađe neki način da učini da računovodstvena pravila to omoguće.[96]

Način na koji je firma Andersen tretirala Enronove entitete posebne namjene takođe potvrđuje maksimu da dobar karakter i dobra kultura zahtjevaju poštovanje visokih standarda ponašanja u malim stvarima i u novim okolnostima. Ljudi se s pravom pitaju kako je Andersen mogao sebi da dozvoli ovakvu korumpiranost prikazanu u dokumentaciji iz februara 2001. godine, a čak i više od toga prilikom stvarnog uništavanja dokumentacije kasnije te godine, pošto je SEC objavila svoju namjeru da pokrene istragu. Ali male nepromišljenosti vodile su ka velikim. Možda je fatalan pogrešan korak koji je preduzeo Enron bilo korišćenje jednog entiteta posebne namjene početkom devedesetih godina za prebacivanje obaveza van bilansa stanja za njegovo sjedište u Hjustonu. Ovaj plan je imao neko opravdanje tada, ali bi se konzervativna primjena principa koji leže u osnovi kombnovanih entiteta posebne namjene odlučila protiv toga.Ipak, onda kada se vidjelo da to sumnjivo

96 Vidjeti Baker, R. C. and R. Hayes: „Reflecting Form over Substance: The Case of Enron Corp", *Critical Perspectives on Accounting* 15, 2004, 767-785.

sredstvo „funkcioniše“, i kasnije su se oslanjali na njega, u neodložnijim okolnostima, kada je Enronu bilo očajnički potrebno da prikrije svoj dug koji se povećavao. Firma Andersen kasnije nije mogla da iznosi tvrdnje protiv ovog izuma a da time implicitno ne osudi sebe kao nedogovornu u odobravanju njegove ranije upotrebe. A do 2001. godine firma Andersen je rado sarađivala s Enronom na osmišljavanju još složenijih entieta posebne namjene da bi se, u stvari, prikrili neuspjesi ranijih entiteta. Pri svakom kasnijem koraku postojalo je teže i skuplje da se promjeni pravac djelovanja. Na kraju je firma Andersen preduzela nepromišljen korak i uništila dokumenta koja su se odnosila na Enron, umjesto da jednostavno prizna svoju sve veću odgovornost za kriminalnu radnju Enrona.

Pretpostavke firme Andersen o Enronovim funkcijama interne revizije

Već smo pomenuli veoma velike nadoknade koje je firma Andersen dobijala od Enrona, koje su 2000. godine dostigle sumu od oko 27 miliona dolara, što je otprilike jednako onome štoje firma dobijala kao nadoknade za reviziju. Podsticaji koji bi se prirodno javili od ovakvog aranžmana, kao što smo vidjeli, već su bili dovoljni da bar podstaknu pitanje o tome da li je firma održavala privid nezavisnosti.

Međutim, ono što je još bilo problematično jeste bliska saradnja Enrona i Andersena, koja je bila takva da je firma Andersen, u pogledu finansijskih struktura Enrona, imala neku vrstu uloge partnera i saradnika, a ne objektivnog sudije i kritičara. Ovaj bliski odnos je u to vrijeme rukovodstvo Enrona predstavljalo kao hvale vrijednu inovaciju. Na primjer, evo kako retroaktivno Kenet Lej objašnjava tu sardnju, u svom svjedočenju od 24. aprila 2006. godine, prilikom direktnog ispitivanja od strane svog pravnog zastupnika, na suđenju za zavjeru radi kriminalne radnje u trgovini hartijama od vrijednosti i sistemu elektronskih komunikacija.

Da li je komitet za reviziju nadgledao i način na koji je kompanija sastavljala finansijske izvještaje, kao i način na koji je vršila usklađivanja sa zahtjevima SEC-a i slično?

- Da, I, štaviše – Enron je bio jedna od prvih kompanija – bio je jedna od malobrojnih kompanija koje su to rano počele da rade, ali – mi smo, u suštini, prenosili sve naše funkcije interne i eksterne revizije (i ja ih tako zovem; ponekad ih revizori nazivaju drugačije) – revizijske funkcije eksternoj revizorskoj firmi; i prenosili smo ih na Arthur Andersen.

U tom procesu, mi-oni, imali su preko stotinu revizora u jednom od Enronovih zgrada. I zaista im je dato do znanja, i stalno im je davano do znanja, da imaju pristup bukvalno svemu što im je potrebno u Enronu.

Dakle, jedan od razloga zbog kojih smo ovo činili bio je to što smo željeli da budu u dovoljnoj mjeri u toku sa svim što radimo, tako da ako, u stvari, postoji problem ili glasine o problemu, što se i dešavalo s vremena na vrijeme, u našoj – naročito u našoj – veleprodaji, oni budu u dovoljnoj mjeri u toku, tako da sigurno brzo, ili za nekoliko sati, mogu da daju odgovor na to da li problem postoji ili ne postoji.

Tako da su oni, odnosno mi, u suštini, stalno imali reviziju u realnom vremenu od strane Arthura Andersena.

Zanimljivo je filozofsko pitanje da li je pojam „revizije u realnom vremenu“ moguć ili da li u stvari ima smisla. Da li je moguće nešto kontinuirano prosuđivati ili procjenjivati uz održavanje adekvatne distance od onoga što se ocjenjuje. Obično mišljenja i ocjene dolaze

u intervalima i obuhvataju jasno definisane ciljeve mišljenja: profesor daje test jednom sedmično, ili završni ispit na kraju semestra; statističar u sportu evidentira i procjenjuje samo određene igre koje nagovještavaju da predstavljaju rezultate. Štaviše, zar ne bi stepen saradnje potreban za „reviziju u realnom vremenu" pokrenuo pitanje da li je od revizorske firme, uprkos uspostavljanju takozvanih kineskih zidova, nekad traženo da izvrši reviziju sopstvenog rada? Ponavljamo, stepen saradnje potreban za reviziju sopstvenog rada? Ponavljamo, stepen saradnje potreban za „reviziju u realnom vremenu" mogao bi lako da dovede do povezivanja interesa između revizora i klijenta, kako reečito prikazuje činjenica da Lej dva put atokom svog svjedočenja naziva firmu Andersen „mi", kao da ne postoji razlika između Enrona i Andersena. Na osnovnom nivou, moglo bi se postaviti i pitanje da li su Andersenovi zaposelni u „internoj reviziji" bili čak i kompetentni za pružanje neophodnih usluga interne revizije. Izgleda prilično razumno da je korišćenjem Andersenovog kadra za pružanje svih usluga interne revzije, kada kome je nedostajala snažna etička orijentacija, stvarno čak još više barijera za uočavanje kriminalnih radnji. Niže računovođe u Andersenu morale su da prekorače ne samo ovlašćenja Enronovih izvršnih direktora već i Andersenovih. Kasnije je bar, što se tiče WorldComa, postojao način da interni revizori podstaknu zabrinutost za računvodstvena pitanja, uglavnom nezavisnih partnera iz Andersena, u pogledu revizije WorldComa.

Enronov „inovativni" odnos sa Andersenom predstavljao je ekstreman primjer onoga što se dešavalo u cijelom poslovnom svijetu. To je dovelo do toga da SEC 2000. godine predloži pravilo o nezavisnosti revizora, koje je bilo motivisano sledećim razmatranjima:

Komisija najprije pregleda da li odnos ili pružanje usluge:

a) stvara međusobni ili sukobljavajući interes između računovođe i klijenta revizije;
b) Stavlja računovođu u poziciju da vrši reviziju sopstvenog rada;
c) ima za rezultat to da računovođa vrši funkciju rukovodioca ili zaposlenog kod klijenta revizije; ili
d) stavlja računovođu u poziciju da bude zastupnik klijenta revizije.

Odnos između Andersena i Enrona bio je problematičan u pogledu ova četiri razmatranja.

Kako se obično dešava. Ken Lej je poslao komentar kao odgovor na predlog o nezavisnosti revizora u pismu predsjedniku SEC-a, Arturu Levitu (Arthur Levitt), datiranom na 20. septembar 2000. godine:

Tokom nekoliko poslednjih godina Enron je uspješno koristio ekspertizu svoje nezavisne revizorske firme i profesionalni skepticizam s ciljem unapređenja cjelokupnog kontrolnog okruženja u kompaniji. Pored rada koji se odnosio na njihove finansijske izvještaje, postupci nezavisnih revizora u Enronu uključivali su u posebne revizije i izvještaje o kritičnim kontrolnim procesima. Rezultat ovog aranžmana bilo je kvalitativno i sveobuhvatno izvještavanje namjenjeno rukovodstvu i Enronovom komitetu za reviziju, što se pokazalo izuzetno korisnim. Takođe, smatram da su nezavisne revizije internog kontrolnog okruženja korisne za investicionu javnost, naročito imajući u vidu rizike i složenosti Enronovog poslovanja i izuzetno dinamično poslovno okruženje u kom Enron i drugi sada rade.

... Predloženo pravilo sprječavalo bi da nezavisni revizori finansijskih izvještaja vrše „određene usluge interne revizije". Opis neprikladnih aktivnosti uključenih u vaš aktuelni predlog toliko je širok da bi to moglo da ograniči Enron u angažovanju nezavisnih revizora finansijskih izvještaja na izvještavanju o kontrolnim procesima kompanije koje se ponavlja, kako je to sada organizovano u kompaniji. Nalazim da je ovo zabrinjavajuće, ne samo zbog toga što smatram da nezavisnost i ekspertiza nezavisnih revizora poboljšavaju ovaj proces već i zato što Enron smatra svoju „integrisanu reviziju" efikasnijom i rentabilnijom od tradicionalnijih uloga zasebnih funkcija +interne i eksterne revizije. Iskreno, ne uspjevam da shvatim kako proširivanje djelokruga onoga čija se nezavisna revizija vrši može da bude bilo kakvo osim pozitivno.

Lej ovdje netačno karakteriše odnos između Enrona i Andersena, predstavljajući Andersenov rad na internoj reviziji kao periodičan i „specifičan", kao da je to jednostavno bilo češće i detaljnije ispitivanje, iste vrste kao i eksterna revizija. Na kraju je SEC odbacila zabrinutosti Leja i ostalih, i isključia mogućnost da revizor pruža usluge interne revizije (osim za male kompanije i pad ograničenim okolnostima) – što predstavlja restrikciju koja odražava pravila o nezavisnosti koja su mnoga profesionalna udruženja već usvojila i koja su, 2002. godine, uvršćena u federalni zakon putem Sarbancs-Oxley zakona.

Etika i legalnost

Ponekad se misli da u poslu i profesionalnom radu etička razmatranja predstavljaju neku vrstu „uređivanja izloga", luksuz, dok su, za razliku od toga, razmatranja zakona (obaveza, rizik) i profitabilnosti neizbježna i od presudnog značaja. Ali prvi redosled stvari takav je da zakonitost i profitabilnost prirodno proističu iz čvrste i postojane posvećenosti etičkim idealima. Poštenje je najbolja politika na duge staze; a najbolji način da se izbjegne da se uradi nešto nelegalno jeste imati za cilj da se izbjegne da se uradi nešto neetički. Kao rezultat, onda kada osoba ili firma usvoji prakse koje su sumnjive sa etičkog gledišta, često se dešava da odmah nakon toga uslijede kriminal, pa čak i nedostatak profitabilnosti i prave poslovne vrijednosti. Ovaj slijed događaja veoma je jasan u slučaju Enrona. Njegovo rukovodstvo i neki od računovođa počeli su s nepoštovanjem osnovnih etičkih principa računovodstva, kao što je prioritet suštine nad formom, te je to veoma brzo dovelo do nepoštenog i kriminalnog ponašanja. Jedan od razloga je to što davanje prednosti formi nad suštinom već favorizuje određenu vrstu prevare ili lažnog prikaza; a prevara predstavlja suštinu kriminalne radnje. Na taj način neko ko prikazuje ovo nekorektno opredjeljenje u računovodstvu može, malom promjenom okolnosti i samo u nekoliko koraka, da počne da učestvuje u pravoj kriminalnoj radnj. Taj prelaz jasno je prikazan, na primjer, u postupcima Enronovog blagjanika, Bena Glisana, koji je ovlašćeni javni računovođa i bivši radnik Andersena. Razmotrite ovu izjavu koju daje u svom prigovoru (*U. S. v. Glisan,* 10. septembar 2003.), u kome priznaje zavjeru za vršenje kriminalnih radnji u trgovini hartijama od vrijednosti i sistemu elektronskih komunikacija:

Bio sam blagajnik Enron korporacije od proljeća 2000. do oktobra 2001. godine. Počev od proljeća 2000. godine, ja i drugi u Enronu bili smo uključeni u zavjeru sa ciljem lažnog krivotvorenja njegovih finanijskih izvejštaja. LJM je omogućio Enronu da falsifikuje svoju finansijsku predstavu javnosti; za uzvrat, LJM je dobijao unaprijed dogovreni profit.

Naroito, ja i ostali prouzrokovali smo stvaranje i korišćenje entiteta posebne namjene nazvanog Talon radi učešća u nelegalnim transakcijama, uključujući i korišćenje Talona kao vanbalansnog entiteta za koji sam,u stvari, znao da se ne kvalifikuje za takav postupak i koji je trebalo da bude uključen u Enronove knjige.

Talon, koji je stvoren u aprilu 2000. godine, koncipirao sam ja i ostali radi zaštite Enronovog bilasna stanja od smanjenja vrijednosti određenih investicija. Talonovih finansija došao je od „investicije" iz LJM vrijedne 30 miliona dolara. Ovo navodno finansiranje od treće strane služilo je kao tobožnjih tri odsto spoljnog kapitala za koji sam znao da je bio potreban da Talon ne bi bio prikazan u Enronovim finansijskim izvještajima, za koje sam znao da su bili javno evidentirani kod SEC-a i da se javnost na njih oslanjala.

Kao što sam i znao, ova transakcija je kršila postojeće računovodstvene principe, jer je po svojoj formi navodila na pogrešne zaključke i računovodstveno je obuhvatana na način koji nije bio konzistentan s ekonomskom suštinom. Znao sam i to da Talon nije bio na ispravan način neiskazan u bilansu stanja. Ja i ostali uredili smo da Enron isplati 41 miliona dolara LJM-u prije nego što je Talon zaključio „prodajnu opciju", to jest transakciju koja je navodno služila za hedžing Enrona od smanjenja vrijednosti njegovih sopstvenih akcija. Mada nije bilo stvarne poslovne potrebe, Enron je kupio „prodajnu" opciju za 41 miliona dolara. prodajnu opciju koncipirao sam ja i ostali, kao tobožnji razlog za distribuciju 41 milion dolara LJM-u, što je ekonomski obezbjeđivalo prihod i prihod od kapitala. Pošto prodajna opcija nije imala pravu poslovnu namjenu, Talon nije zadovoljio test u pogledu minimuma kapitala, kako su zahtjevala primjenjiva računovodstvena pravila. Kao rezultat ovog neuspjeha, LJM nije imao suštinsku kontrolu nad Talonom. Ovaj neuspjeh je, za uzvrat, doveo do suštinske kontrole Talona od strane Enrona.

Kao dio ovog plana, shvatio sam da bi korišćenje međudržavne komunikacione opreme bilo izvršeno u obliku, između ostalog, Enronovih plaćanja i zavođenja u registar kod regulatornih tijela finansijskih izvještaja koji navode na pogrešne zaključke.

11.3. Otkud sad poslovna etika?

Pod naslovom „Otkud sad poslovna etika?" Laura Neš daje izvanredan uvod u ovu temu. Ona se bavi važnim razlozima koji podstiču sve veće interesovanje za ovu oblast i daje definiciju termina „poslovna etika". Ona primjećuje da: „Poslovna etika nije poseban moralni standard, već studija o tome kako poslovni kontekst postavlja sopstvene jedinstvene probleme moralnoj ličnosti koja djeluje kao predstavnik ovog sistema."

Čitalac će možda poželjeti da uporedi ovu definiciju sa onom sa str. 89 iz naše knjige *Dobro poslovanje (Good, Business)* /1/: „Etika ličnosit predstavlja osnovna temeljna pravila po kojima ta ličnost djeluje. Često dajemo kompleksna objašnjenja svojih akcija, ali zapravo djelujemo iz jednostvanih razloga. Ova temeljna pravila su okvir za definisanje djelovanja koje je lično dopušteno, i onog koje nije."

Većina kompanija koje su pomenute u knjizi Laure Neš mogu se naći svogdje u svijetu. Tvrdnju tih kompanija da su visoki lični standardi ponašanja glavna vrijednost koja ima

istu ekonomsku vrijednost kao dobra volja[97] treba razmotriti uporedo sa stavovima Alberta Kara u narednom poglavlju.

Čitaoci, posebno oni iz Velike Britanije, prepoznaće poslovne situacije iz ovog poglavlja i možda će poželjeti da razmisle o činjenici da se smatra da su propisi u Sjedinjenim Američkim Državama, posebno u oblasti finansijsih usluga , stroži nego u drugim zemljama.

Pitanje je koliko se poslovnim ljudima dopada opis etosa slobodnog tržišta kao „kontrolisane pohlepe". Ovo pitanje dobija na pikanteriji i zbog sloma komunističkog sistema u većem dijelu svijeta.

Za većinu direktora će veoma značajna biti rasprava o tri osnovne oblasti poslovne etike – izbori u okviru zakona, izbori u okviru ekonomskih i socijalnih pitanja neobuhvaćenih zakonom i izbori koji podrazumijevaju davanje prednosti sopstvenom interesu. To su upravo oni izbori sa kojima se rukovodioci suočavaju u svakodnevnom poslovanju.

Na primjer, izbori u okviru zakona odnose se na raspravu o radu prodavnica nedeljom u Engleskoj i Velsu i na dilemu sa kojom se suočavaju direktori onih kompanija koji donesu takvu odluku, jer može da se dogodi da ona bude u sukobu sa lokalnim zakonima.

Ekonomska i socijalna pitanja izvan okvira zakona odnose se na način na koji se rješavaju problemi viška radne snage i, na primjer, na to šta se događa sa onima koji ostanu bez posla posle spajanja firmi ili kupovine firme od strane druge kompanije.

Sve veća raznolikost radnih mjest azahtjeva i veću svijest o etici. Kompanije koje se ponose dobrim međupersonalnim odnosima moraju da objašnjavaju kako se ovaj prioritet poklapa sa ciljem da se poveća broj žena-rukovodilaca. Oba cilja su za pohvalu, ali u glavama mnogih zaposlenih, posebno sredovječnih muškaraca, ostaje pitanje kako postići odjednom oba ova ponekad i suprostavljena cilja.

Izbor koji određuje jdavanje prednosti sopstvenom interesu, takođe izaziva sve veću zabrinutost rukovodilaca. Rasprava o upravljanju koropracijom oštrije je istakla ulogu kompanija u društvu. Sve više direktora i menadžera na svim nivoima suočava se sa teškoćama u određivanju kojoj interesnoj grupi dati prednost. Donošenje odluke o tome kako pomiriti sopstveni interes direktora sa interesima glavnih interesnih grupa može da predstavlja izuzetan izazov.

Tvrdnja iz ovog poglavlja da je erozija povjerenja ključni faktor u organizacionom životu danas, potkrijepljena je našim istraživanjem koje upozorava na to da postoji mogućnost da lojalnost prema korporaciji postane rijetkost. Naša iskustva pokazuju da je u većini slučajeva najbolja odbrana od erozije povjerenja uvođenje zdravog etičkog procesa.

U svijetlu ovih promjena, Laura Neš se zalaže za „sporazumnu poslovnu etiku", prema kojoj korporacijski lični interes streba da bude podređen drugim motivima, kao što su stvaranje vrijednosti i pružanje usluga drugima. Ona primjećuje da je ovaj stav u skladu sa razmišljanjem Toma Petersa (Tom Peters) i Rozabet Mos Kanter (Rosabeth Moss Kanter), iako njihove preporuke proističu prvenstveno iz perspektive promjena unutar organizacije.

97 *Goodwill* – (1) Koristi koje kompanija ima zato što je poznata kod kupaca, ili zato što se nalazi na dobrom mjestu (na primjer, u prometnoj ulici), ili zato što je poznata kao ekspert u određenom aspektu poslovanja (na primjer, proizvođač visokokvalitetnih proizvoda); *Business English Dictionary*, Michael J. Wallace and Patrick J. Flynn – *prim.prev.*

Čitaoče, pretpostavimo da si Ti poslovni čovjek. Sad pretpostavimo da si beskrupulozan i pohlepan karakter. Ali, ponavljam se.

Zarađivanje novca je uvijek bilo u pomalo neprijatnoj vezi sa ličnim osjećajem za moralnost. Šale o poslovnoj etici – navedeni epigraf je parafraza opisa političara Marka Tvena (Mark Twain) – redovno se obavljaju u popularnim novinama već dva vijeka. Mnogi menadžeri će i danas pokazati sličan cinizam prema vezi između morala i prakse rukovođenja. Iz mnogih razloga, od vječite pohlepe do brojnih načina na koje težimo da razmišljamo o rukovođenju i moralu, često je izgledalo da su etika i poslovanje udaljeni jedno od drugog bar nekoliko svijetova, ako ne i da su apsolutno kontradiktorni. Čak i oni koji se čevrsto drže shvatanja da je integritet u poslovanju dostižan ideal nikad nijesu pokazali volju da prepuste istraživanje etičkih dilema ličnom savjesti svakog direktora.

U proteklih deset godina poslovanje u Americi je probilo „kineski zid" koji je tradicionalno postojao između rasprave o problemima u rukovođenju i lične moralnosti. Dok je razgovor o etičkim standardima u prošlosti bio briga nekoliko izuzetnih lidera, danas se priznaje da se tema poslovne etike proširila na sve oblasti unutar jedne korporacije, kao i da se prenijela u medije. Kodeksi ponašanja unutar korporacije sada su sve više pravilo, a sve manje izuzetak /1/. Lideri korporacija sve više govore o svojoj posvećenosti etičkim standardima. Ugledne poslovne grupe, kao okrugli sto o poslovanju (Business Roundtable) i konferenijski odbor (The Conference Board) postali su sponzori vodećih etičkih programa. U svijetu konsaltinga, seminari i konferencije o poslovnoj etici uključuju i novu „domaću radinost". Mnoge ugledne korporacije pokušavaju da na organizovan način ohrabre etično ponašanje svojih zaposlenih.

Razlozi koji su doveli do poboljšanja pozicije etike u poslovnom razmišljanju su brojni. Direktori su sagledali troškove koji su nastali kao posledice skandala u koje su bivale umješane njihove korporacije: visoke novčane kazne, remećenje uobičajene rutine, nizak moral zaposlenih, protok radne snage, teškoće u zapošljavanju novih snaga, prevare unutar korporacije i gubitak povjerenja javnosti u ugled kompanije. Povećao se obim literature koja se bavi problemom troškova nastalih zbog narušenog ugleda. Poslovni lideri istaknutih kompanija kao što su Johnson & Johnson, IBM, goldman Sachs, Hewlett-Packakrd, Ford, 3M ... i mnoge druge, naglašavaju da su visoki standardi u ponašanju osoblja ona glavna imovina koja ima istu ekonomsku vrijednost kao i drugi, jednako apstraktan, pojam „dobre volje".

Iako mnogi direktori veoma drže do visokih etičkih stanarda, mnogo je i onih koji nijesu ubjeđeni da se etika može pomiriti sa ekonomijom ili smatraju da je moralnost isključivo pitanje ličnog karaktera. Nedavno je od studenata poslovne politike na MBA zatraženo da se kritički izjasne o impresivnom korporacijskom kredu koji kombinuje praktične poslovne funkcije i etičke ideale. Jedan student je istakao da je taj dokument manjkav, jer pokušava da kombinuje dvije sasvim različite stvari. On je u suprotnosti sa osjećajem za red. „Konačno", rekao je, „ne postoji nikakva direktna veza između etike i tržišta i zarade. To bi trebalo da budu posebni dokumenti. Znate, etika je veoma lična, to je nešto što se tiče vas".Većina studenata je na ovo klimala glavom u znak odobravanja. Nekoliko dana kasnije, slušao sam sličnu grupu studenata kako izražava svoje slaganje sa klasičnim člankom Alberta Kara, u kome on govori da je laganje u poslu moralno prihvatljivo sve dok igrate u

granicama nepisanih pravila igre /2/.

Izazovi današnjeg tržišta i ozbiljni etički propusti koji se događaju u gotovo svim oblastima zahtjevaju sofisticiraniji pristup etičkim dilemama, pristup koji prevazilazi proto igranje igre ili potiskuje umišljenu predstavu o samom sebi. Korjen riječi „integritet" znači „držati se zajedno". Integritet u poslovanju danas zahtjeva nevjerovatnu integrativnu snagu: snagu da se zajedno drži veliki broj važnih i često suprostavljenih vrijednosti i snagu da se lični moral i rukovodeći interesi dovedu u istu ravan. Nijedan direktor ne može sebi dozvoliti, bilo sa ekonomskog bilo moralnog stanovišta, da svoje stavove o moralu drži u posebnom odjeljku, rezervisane samo za najočiglednije slučajeve.

Suočavanje sa greškama

Ideja da je etično ponašanje u poslovanju prilično jasan pojam na prvi pogled je ubjedljiva. Kao potvrda ove tehe moglo bi se riječi da je većina, ako ne i sve, vrijednosti koje sačinjavaju etično ponašanje u poslovanju – iskrenost, poštenje, poštovanje drugih, uslužnost, držanje obećanja, četitost i povjerenje – sastavni dio vaspitanja gotovo svakog menadžera. Međutim, nesrećna je činjenica da ove zdravorazumske vrijednosti često iščeznu na tržištu. Novinski stupci ispunjeni skandalima korporacija i zluradi šapat koji prenosi kancelarijske tračeve dokazuju da poslovni rukovodioci – kao i ostatak ljudskog roda – nijesu uvijek u stanju da uvedu visoku etiku u poslovno ponašanje.

Kada se spoji neosporna ljudska pogrešivost sa prastarim iskušenjima što ih nameću novac i moć, postaje jasna ptoreba za promišljenim istraživanjem moralnih izazova kojima su izloženi menadžeri. Dodate li tome organizacione faktore koji podrazumijevaju raspoređivanje izvršenja odluka i obavezu pokoravanja višim autoritetima, realnost moralnog sloma će, poput bumeranga, udariti svom snagom gubitka zarade na kraju godine.

Sama činjenica da je osoba vaspitana na ispravan način ne obezbjeđuje dovoljno municije za borbu protiv sveprisutnih iskušenja da se zanemare osnovni moralni standardi, osim ako je osoba jedini vlasnik kompanije koja ne proizvodi nikakav proizvod i ne zapošljava nijednog radnika i ne stvara nikakav otpad. Svaki direktor se redovno suočava sa odlukama koje su problematične sa moralnog stanovišta i nad kojima nema potpunu kontrolu. To su odluke koje će neizbježno povrijediti ljude; koje podrazumijevaju ustupke između jednako poželjnih vrijednosti i ograničenja; gdje su posvećenost organizaciji i direktorsko izvršenje u raskoraku sa ličnim potrebama nekih radnika ili klijenata. U takvim slučajevima može ili ne mora biti ispravan određen kompromis kada su u pitanju profesionalni standardi, ali je jasno da neizbježni kompromis povodom moralnih vrijednosti, koji prati takve odluke, treba sagledati kao istinski problematičan. Ogroman je jaz između dobro promišljene politike na najvišem nivou i nesređenog, bolnog okruženja u kome vladaju ljudski problemi. Dobar lider ne smije da kreće od pretpostavke da će zapošljavanjem pristojnog čovjeka jednostavno postići da svjetlost moralnosti, poput svjetionika, zasija i pokaže pravi smjer u kojem treba da se kreću sve aktivnosti u kompaniji.

Istinsko dostizanje i održavanje poslovnog inegriteta je teže i podrazumijeva manje automatizma. Štaviše, svaki direktor mora da vodi računa o tome da ne dođe u situaciju da mu se prigovori već da ga zaposleni vide kao osobu koja nikad ne zaslužuje prigovor i da očekuje da iste standarde poštuju i drugi izvršioci politike kompanije. U suprotnom će di-

rektor, bez obzira na svoje dobre namjere i činjenicu da je on sasvim ispravna ličnost, ak i nenamjerno doprinijeti atmosferi „skreni pogled na suprotnu stranu" koja priziva kršenje etičkih normi. Dakle, ako se posmatra sa stanovišta upravljanja velikom organizacijom, direktor nije moralno autonomno biće. On mora da bude moralni lider, odgovoran za ponašanje drugih ljudi i same institucije kao i za sopstveni karakter.

Problem te odgovornosti zahtjeva, u najmanju ruku, eksplicitno istraživanje i zauzimanje stava o etičkim aspektima korporacijskih aktivnosti, od strategije do kompenzacije.

Kako se definiše poslovna etika

Šta tu, zapravo, ima da se istražuje? Zar nije izvjesno da je većina direktora uvjerena kako već podstiče iskrenost, poštenje i red? Šta tu još može da se kaže? Kao prvo, da bi se razumjela priroda etički zasnovanog donošenja poslovnih odluka – kao i razlozi moralnog pada – važno je da se usaglase opšti uslovi ispitivanja.

Šta je poslovna etika? *Poslovna etika proučava primjenu loših normi na aktivnosti i ciljeve komercijalnih preduzeća. To nije poseban moralni standard, već studija o tome kako poslovni kontekst postavlja svoje jedinstvene probleme pred moralnu ličnost koja djeluje kao predstavnik tog sistema.*

Aristotel je definisao vrlinu kao stvar navike ili naučene sposobnosti izbora (*Etika,* II, 6). Poslovna etika odražava navike i izbore koje čine direktori kada su posrijedi njihove aktivnosti i aktivnosti ostalih članova organizacije. Te aktivnsoti i izbori su uobličeni u skladu sa sistemom moralnih vrijednosti pojedinca, ali taj sistem je često izložen promjeni prioriteta ili osjetljivosti, kada dejstvuje u institucionalnom kontekstu oštrih ekonomskih prinuda i pritisaka i kao mogućnost za sticanje moći.

Iako postoji veliki broj različitih moralnih aspekata poslovanja, poslovna etika, uopšte, može se podjeliti u tri osnovne oblasti odlučivanja:

- *izbori u okviru zakonskih propisa* – kakvi oni treba da budu i da li ih poštovati ili ne;
- *izbori u okviru ekonomskih i socijalnih pitanja izvan granica zakona* – obično se nazivaju „siva područja" ili „ljudske vrijednosti". Oni se tiču konkretnih i apstraktnih načina na koje jedna ličnost tretira druge i uključuju, ne samo moralne pojmove iskrenosti, date riječi i poštenja nego i izbjegavanje nanošenja povrede i svojevoljnu nadoknadu za učinjenu štetu;
- *izbori koji podrazumijevaju davanje prednosti sopstvenom interesu* – stepen do kojeg sopstvena dobrobit pojedinca ima prednost nad interesima kompanije ili drugih ljudi unutar i van kompanije. Ovdje spadaju i odluke u vezi sa pitanjima prava vlasništva i o tome koliko novca treba da se zadrži ili distribuira u drugim pravcima.

Način na koji se ovakvi izbori određuju, analiziraju i zadržavaju, ili napuštaju, formira osnova za istraživanje poslovne etike. Vrednovanje *poslovne etike,* koliko god da je ovaj izraz nepopularan, jeste način da se potvrdi kako i u oblasti poslovanja zaista postoje izbori koji u sebi suštinski sadrže moralni elemenat.

Promjena tema

Diskusija o izborima često proističe iz opšteg kolapsa moralnih standarda u specifičnoj poslovnoj aktivnosti. Pitanja kojima se posvećuje opšta pažnja spadaju u oblasti u kojima su se raspala uobičajena pravila. To znači da se tokom vremena mijenjaju udarne teme kojima se bavi poslovna etika. Pedesetih godina, dva aktuelna pitanja su bila dogovaranje cijena[98] i dehumanizacija radne snage (na primjer *Smrt trgovačkog putnika /Death of a Salesman/* Artura Milera /Arthur Miller/ i *Čovjek u sivom flanelskom odijelu /The Man in the Gray Flannel Suit/* Sloana Vilsona (Sloan Willson/. Šezdesetih godina rat u Vijetnamu je pokrenuo opšte negodovanje sa moralnog stanovišta, u vezi sa političkom i vojnom agresivnošću vojnoindustrijskih kompleksa i multinacionalnih konglomerata. Možda kao reakcija na ispoljenu destruktivnost poslovanja u inostranstvu, direktori su bili suočeni i sa novim ograničenjima u oblasti zaštite životne okoline i u pogledu socijalne destruktivnosti. Unutar korporacija i unutar zakonodavne arene institucionalizovan je niz reformi socijalne svijesti – od kontrole zagađenja, do standarda koji određuju jednake mogućnosti zapošljavanja.

Sedamdesetih godina korporacijski internacionalizam i nova tržišta u Aziji i na Srednjem istoku usmjerili su nacionalnu korporacijsku svijest na pitanja mita u zemlji i inostranstvu. Afera Votergejt (Watergate) izazvala je protest zbog umješanosti politike u poslovanje i dovela do snažnog oživljavanja obaveze podnošenja izvještaja i unutrašnje kontrole poslovnih knjiga. Opipljiv odgovor na to bili su korporacijski kodeksi ponašanja. Istovremeno, sve snažniji pokret potrošača je skretao pažnju na prevare i/ili uvredljivu praksu u oblastima razvoja, oglašavanja, pakovanja i označavanja robe.

Osamdesetih godina, u poslovnoj etici bila su dominantna pitanja potrošača i kulturnih razlika u stranim zemljama. Međutim, u drugoj polovini decenije, centralna pitanja koja su zaokupljala pažnju kolektivnog morala dobila su novi oblik. Dok je tokom protekle dvije decenije većina etičkih pitanja bila usredsređena na probleme *institucionalne* odgovornosti i *institucionalnih* mehanizama, kako bi se ohrabrilo prilagođavanje visokim standardima, fokus je sada pomjeren na *moralnu sposobnost pojedinca*. Unutrašnja trgovina[99] gruba preuzimanja kompanija i slom poznatih i stabilnih korporacijskih entiteta kao što su veliki maloprodajni lanci, ponovo su usmjerili pažnju javnosti na dugogodišnje probleme lične pohlepe i nepoštenja. Bahato ponašanje izuzetno bogatih pojedinaca u unutrašnjoj trgovini i pri (štedno-kreditnim) poslovima probilo je tananu membranu bezličnosti koja je ranije pratila većinu rasprava o poslovnoj etici.

Lične vrijednosti is naga karaktera jednog direktora postali su urgentna pitanja korporacije. Istraživanje, koje su izvršili Korn/Ferry International i Viša poslovna škola Univerziteta Kolumbija (Columbia University Graduate School of Business), pokazuje da preko 1.500 rukovodilaca iz dvadeset zemalja vidi ličnu etiku kao karakeristiku broj jedan idealnog rukovodioca u 2000. godini /3/. Kao što je primjetio Delbert Bad Stejli (Delbert „Bud" Staley), bivši predsjednik NYNEX-a, suština poslovnog liderstva je lični integritet: „Kada

98 *Price fixing* – Sporazumno određivanje cijene među kompanijama koje prodaju istu vrstu proizvoda ili usluga (veoma često nezakonito)

99 *Insider-trading* – Kupovina ili prodaja akcija i vrijednosnih papira od strane ljudi koji posjeduju saznanja o nekom događaju koji utiče na vrijednost tih akcija (dok ta informacija nije poznata širokoj javnosti). *Isto.*

je u pitanju ugled ove firme, zavisimo od svakog svog pojedinačnog radnika." Džim Burk (Jim Burke) iz korporacije Johnson & Johnson takođe je ptvrdio da većina pojedinaca u njegovoj kompaniji odobrava naglašavanje pojedinaca u njegovoj kompaniji odobrava naglašavanje visokih etičkih standarda koji predstavljaju njihov kredo. „Konačno", rekao je on „svako želi da vjeruje u nešto".

Čak i najbolji ljudi imaju etičke probleme

Mada se mnogi slažu da danas u svijetu poslovanja postoji potreba za etičnim ljudima, pojedinci još teško mogu da osjete da su lično suočeni sa etičkim problemima. Ovo je istaknuto u primjedbi sadašnjeg predsjednika NYNEX-a Vilijama Fergusona (William Ferguson), da nikad nije doživo Seksofon („grb-line") kao sopstveni etički problem, jer njegovo moralno stanovište je jasno: on, lično, jeste protiv pornografije. prvi amandman i zakonske obaveze zahtjevaju da kompanija pruži usluge i za ove aktivnosti. Gledajući unazad, kaže Ferguson, imao je moralnu obavezu d se agresivnije pozabavi ovih pitanjem. Ova usluga je ponovno razmotrena i NYNEX je napravio prodor u tehnologiji selektivnog blokiranja, čime je korisnicima pružena mogućnost izbora.

Poznate etičke nedoumice

Ovakve pojave su svakodnevne. Tržišna pravila i pluralizam našeg društva otvaraju mogućnosti i potrebu za akcijom koja, na prvi pogled, ne podstiče lične moralne dileme, ali posle detaljnijeg razmatranja, predstavlja važne moralne probleme za pojedinca. Jedna brza anketa bi najvjerovanije pokazala da se većina direktora nađe u najmanje dvadeset od trideset situacija koje su navedene u daljem tekstu, čak ih direktno izazove. Sve one su važne sa stanovišta upravljanja i sve uključuju moralna pitanja iskrenosti, poštenja, poštovanja drugih ili ispunjenja obećanja. Ja sam sastavio spisak na osnovu komentara direktora sa kojima sam radio. Čitalac može provjeriti sa koliko ovakvih dilema se i sam suočio u poslednje dvije godine:

- pohlepa;
- prikrivanje i netačno prikazivanje stanja u izvještajima i prilikom kontrolnih postupaka;
- tvrdnje koje navode na pogrešne zaključke o kvalietu proizvoda i usluga;
- izbjegavanje održavanja date riječi ili varanje u pogledu dogovorfenih uslova i rokova;
- usvajanje poslovne politike koja će najvjerovatnije druge dovesti u situaciju da moraju da lažu da bi se završio posao;
- pretjerana uvjerenost u sopstveni sud na rizik korporacijskog entiteta;
- nedovoljna lojalnost prema kompaniji čim dođu teška vremena;
- loš kvalitet;
- ponižavanje ljudi na radnom mjestu ili putem reklamnih stereotipa;
- slijepo pokoravanje autoritetu bez obzira na to koliko je neetičan ili nepošten;
- uzdizanje samog sebe iznad obaveza korporacije (sukob interesa);
- favorizovanje;

- dogovaranje cijena;
- žrtvovanje nevinih i bespomoćnih da bi se postigli određeni ciljevi;
- potiskivanje osnovnih prava: slobode govora, izbora i ličnih odnosa;
- propuštanje da se ukaže na neetične postupke;
- zanemarivanje porodice ili ličnih potreba;
- donošenje odluka o prizvodu čija primjena može ugroziti sigurnost drugih;
- nevraćanje uzetog iz okruženja, iz sredstava zaposlenih ili korporacije;
- svjesno preuveličavanje prednosti nekog plana da bi se dobila potrebna podrška;
- dodvoravanje ljudima koji se nalaze više na hijerarhijskoj lestvici, umjesto savjesnog obavljanja posla;
- uspinjanje korporacijskom lestvicom gazeći druge;
- unapređivanje destruktivnog nametljivca koji opravdava svoje greške prije nego što one isplivaju na površinu;
- propuštanje saradnje sa drugim djelovima kompanije – neprijateljski mentalitet;
- laganje zaposlenih davanjem nepotpunih informacija, navodno zbog poslovanja;
- sklapanje saveza sa sumnjivim partnerima, čak i kad je posrijedi dobar razlog;
- odbijanje prihvatanja odgovornostiza škodljivu praksu – namjernu ili nenamjernu;
- vreijeđanje korporacijskih razmetljivaca koji traće i vrijeme i novac ili prihatanje njihovih postupaka;
- korumpiranje javnog političkog procesa zakonskim sredstvima.

Meni je najzanimljivija dužina ovog spiska. To nijesu rijetki problemi koji se događaju jednom u karijeri – to su poznate dileme. U jednoj kompaniji se svakodnevno sreću sa barem njih dvadeset. Jedan direktor mora da riješi bar dvadeet godišnje. Jednako me zadivljuje i njihova neuhvatljiva priroda. Posmatrano sa distance, to su one situacije koje su očigledno pogrešne, ali su one tako ukorijenjene u glavama drugih i u uslovima koji vladaju u njihovom okruženju da su granice između ispravnog i pogrešnog potpuno zamagljene. Mnogi direktori smatraju da ni dogovaranje cijena nije baš toliko značajno sa moralnog stanovišta /4/.

Izuzmajući, možda, jedino dogovaranje cijena, svaki primjer nudi izbor – preći granicu moralnog ili ne. Etičko rješenje ovih situacija zahtjeva lični sud o stepenu, cjelokupnim ciljevima, neposrednim logističkim problemima, drugim pogodbama, izgledima na uspjeh itd. Ne postoji recept ili magični štapić koji će pomoći da se odredi šta je ispravno a šta pogrešno.

Ovakve dileme su u srži svakog menadžerskog posla, a njihovo rješenje je djelimično u osnovama vrijednosti koje sam direktor unosi u rješavanje tog zadatka, ali ono isto tako zavisi i od mnogih uslova na koje direktor ne može direktno da utiče. Ispravno vaspitanje obezbjeđuje mogući temelj za moralno ponašanje. No, koliko direktora sa dobrim bekgraundom, ipak, završe kao učesnici u komercijalnim poduhvatima opasnim po živote drugih ljudi /5/? Koliko njih podlegne kulturi čiji je moto „svako za sebe“, jer se čini kao da pohlepni i nepošteni dobijaju sve? Koliko zaposlenih, nezadovoljnih ponašanjem svog nadređenog, uopšte ne osjećaju grižu savjesti kada odluče da radije slažu klijenta nego da

riješe njegov problem?

Ili, recimo, imate proizvod sa nekim nedostatkom koji neće fizički povrijediti kupca, ali će ga sigurno stajati i vremena i novca. Treba da odlučite da li i dokle da odložite njegovo uvođenje na tržište da bi se izvršila ispitivanja, koja zahtjevaju dosta vremena, i eliminisali nedostaci. Istovremeno, kompanija je vašem odjeljenju postavila visoke i teško dostižne ciljeve za taj kvartal, nalazite se na tržištu koje opada, sa manje osoblja od konkurencije koja ne mari za etiku, a vaš šef ne može da diše od investitora koji su mu za vratom.Kako pravilno vaspitanje može da pruži automatsko rješenje, makar na teorijskom nivou, kada se čovjek suoči sa mnogim etičkim izborima između obaveza prema klijentima, vlasnicima akcija, šefu i organizaciji?

Nasuprot ovim mnogobrojnim kofliktnim pritiscima, dobro vođenje poslovanja i sudbina kapitalizma zavise od svjesnog održavanja kompleksne mreže etičkih vrijednosti. Ni jedna moralna vještina, poput zakona ili korporacijske politike, ne može mehanički riješiti teške kompromise i bolne odluke sa kojima se odgovoran menadžer neprestano suočava.

Moralni kalkulus kojim će direktor procijeniti trenutnu vrijednost akvinosti svoje koropracije mora da uključuje više od onoga što smo naučili od roditelja. Kavaljerski je podrazumijevati da je očuvanje etičkih standarda lako, sve dok je čovjek dovoljno jak. Svako se ponekad suoči sa teškim pitanjima čija rješenja nijesu uvijek očigledna. Pomirenje motova vezanih za profit ietičkih imperativa je nesigurno i veoma zamršeno.

Teorijski okviri za pomirenje su važni, ali očigledno nijesu sami po sebi dovoljni. Stara poslovica kaže: „Put do pakla popločan je dobrim namjerama“. Mnogi analitičari poslovne etike su primetili da su većinu poslovnih grehova počinili ljudi koji nikada namjerno ne bi počinili neetično djelo /6/. Mogućnost greške nije rezervisana samo za poslovne ljude, ali je, isto tako, poslovni ljudi ne mogu izbjeći. Sjetimo se otrežnjujućih zaključaka Hane Arend (Hannah Arendt) i Prima Levija (Primo Levi) da holokaust nijesu izvršili satanski zli ili neprilagođeni ljudi, već obični, prosječni ljudi, koji bi se u drugačijim okolnostima uklopili u standardnu definiciju dobrote.

U svojoj dirljivoj analizi prosječnog naciste iz sastava SS Levi je napisao:

Oni su načinjeni od istog materijala kao mi, to su prosječna ljudska bića, prosječno inteligentna, prosječno zla. Osim izuzetaka, oni nijesu bili monstrumi, imali su naša lica, ali su bili loše vaspitani. U većini su bili vrijedni sledbenici i činovnici ... mnogi nezainteresovani ili u strahu od kazne ili željni dobre karijere ili previše poslušni.

Istorija i razvojna psihologija pokazale su da članovi gotovo svake grupe, mada su pojedinačno dobronamjerni, mogu da utonu u dubine nemorala u koje kao pojedinci nikada ne bi ni pokušali da zarone.

Menadžer danas treba da bude naoružan sviješću o tome koje će misli i akcije iz navike vjerovatno podriti moralni „zdrav razum“, kao i o ontelektualnim sredstvima za uklanjanje ovih moralnih prepreka.

Sistemu prijeti rizik

Potreba da čovjek još jednom razmisli o sopstvenom pristupu poslovnoj etici postala je u devedesetim godinama veoma važna. U prošlosti je pažnja pridavana etici bila u velikoj mjeri usmjerena na pitanja novca. Standardi korporacija su se prvenstveno odnosili na

proceduralna pravila o ostvarivanju sopstenog interesa i uputstva države blagostanja o odgovornoj raspodjeli sredstava. Ako se pojednostavljeno obrnu jevrejske zapovijedi, ovi standardi sadrže i obećanje i klevetu: „Učini to, uspješeć; ne učini to tako, bićeš proklet". „To", prevedeno na jezik slobodnog tržišta, znači ostvarivanje sopstvenog interesa u granicama zakona i običaja.

Ovaj sporazum o ponašanju formira osnovne motivacione i alokacione mehanizme unutar korporacije poslednjih četrdeset godina. Pretpostavka tog sporazuma, da će lična dobrota lako uslijediti, zasniva se na četiri važna uslova:

- stabilan ekonomski rast;
- nada u zaposlenje u istoj kompaniji do kraja života;
- homogena radna snaga;
- nacionalni obrazovni sistem koji naglašava pismenost, (matematičku) sposobnost i osnovne jevrejsko-hrišćanske vrijednosti.

Neposredno i stabilno nagrađivanje u gotovini, ljudi sličnih nazora, efikasno obrazovanje i izgledi da će pojedinac raditi sa manje-više istom grupom ljudi tokom radnog vijeka, bili su dovoljni da stimulišu timski rad i produktivnost. U trenutku kada su završavali visoko školovanje, ljudi su bili relativno kompetentni, spremni na aradnju i samopožrtvovan i predan rad, jer e to isplatilo. Njihovo ponašanje se kretalo unutar prihvatljivih granica, jer: učesnici su imali slične stavove; kolač je bio dovoljno veliki za sve i rasta je; zakonodavstvo je bilo relativno blagonaklono. Opis slobodnog tržišta kao humanog, koji je dao Džordž Gilder (George Golder), generalno bi se mogao prihvatiti kao tačan, mada pomalo pretrjeran.

Neki padovi ove etike su bili prihvaćeni – prikriveni konformizam, ponižavajuća poslušnost u odnosu na hijerarhijski socijalni sistem, pad tržišne odgovornosti, koja je nešto skorijeg datuma – ali poslovanje je moglo da se osloni na neformalne kulturne mehanizme i formalnu kontrolu i motiviše uspjeh u prihvatljivim granicma ponašanja, koristeći i dalje profit kao osnovni koncept. Direktor je mogao neformalno da postavi pitanje ispravnog načina poslovanja i da očekuje da će ga drugi razumjeti, bez bojazni da je ugrozio nečiju privatnost ili izložio poslovanje neprihvatljivom riziku.

Menadžer je, takođe, mogao da ima direktan uvid u ponašanje drugih ljudi. Robert Boldvin (Robert Baldwin), bivši predsjednik Morgan Stanleyja, ispričao je kako su, kada se on tek bio zaposlio u kompaniji, trgovci sjedeli u krugu, dok je gospodin Morgan (Morgan) zauzimao istaknuto mjesto, sjedeći na podijumu na jednom kraju kancelarije. „Vjerujte mi", reako je Boldvin, „to je snažan podsticaj da se ponašate u skladu sa etičkim pravilima."

Početkom osamdesetih godina, još je bila uobičajena reakcija na skandal da se pojača mehanizam kontrole unutar kompanije, sprovede zakon ili postave restrikcije kompaniji – bilo da je u pitanju zagađenje čovjekove okoline, povreda potrošača bilo podmićivanje u stranoj zemlji. I to je bilo to. Suštinski motivacioni modeli i pristupi rješavanju problema bili su duboko ukorijenjeni u orijentaciju „prvo i najvažnije – moj profit/profit moje kompanije".

Jedan mudri menadžer je izjavio 1989. godine: „U suštini, dajte motiv za pohlepu, a uspostavljate jak sistem kontrole da biste bili sigurni da će svako, ako pređe granicu, biti

uhvaćen i kažnjen."

Iako je ova formula za postizanje etičnosti i uspješnosti još ukorijenjena u razmišljanjima pojedinih menadžera o poslovnoj moralnosti, okruženje koje je podržavalo ovakav stav neprestnao je ugrožavano još od 1970. godine, Devedesetih godina, ono je skoro nestalo. Ekonomska recesija u mnogim oblastima poslovanja i multipolarna četa jakih konkurenata umanjile su izglede na univerzalno i neposredno gotovinsko nagrađivanje među ljudima sličnih stavova. Smanjenje broja zaposlenih, spajanje kompanija i izuzetna mobilnost radne snage uništili su sve preostale iluzije o zaposlenju do kraja radnog vijeka. Homogenost i podudarni sistemi vrijednosti su gotovo nestali. Radna snaga je sada internacionalna, čine je pripadnici vieš rasa i oba pola, i postaje sve raznovrsnija u svakom pogledu. Zakonodavstvo redefiniše (uz uobičajene poteškoće) svaki standard korporacijskog ponašanja, od uvoznih kvota do ispitivanja lijekova. Škole su odavno napustile obrazovanje o vrijednostima, pa čak i predsjednik slobodnog tržišta govori o krizi vrijednosti u ovoj zemlji i poziva naciju na veću obzirnost i plemenitost. Što se tiče napornog rada i žrtvovanja, lična štednja u Americi je između 1973. godine i 1989. godine spala sa 10% prihoda na ispod 2%.

Ukratko, poznati duh kontrolisane pohlepe slobodnog tržišta oteo se kontroli. Sa sve ređom materijalizacijom nagrada u gotovini, na tržištu brzo nestaju ionako krhke veze među ljudima, a tradicionalni metodi liderstva, kao što su lični kontakti i komunikacija sa vrhom, postaju sve zastarjeliji, dok korporacije postaju sve veće i geografski razuđenije.

Situacija još pogoršava snažno razaranje tradicije kompanija zbog promjene vlasništva i sve veće depersionalizacije rada usled prodiranja tehnologije u sve, i najmanje, segmente poslovanja. Velike razlike u platama ljudi na najvišoj i najnižoj tački hijerarhijske lestvice dodatno povećavaju i „hrane" nezadovoljstvo. Ozlojeđen radnik će prije opljačkati kompaniju ili će u najmanju ruku odustati da napravi još kilometar-dva da bi izašao u susret klijentu. Štaviše, bez osjetnih ulaganja i reedukacije veliki broj radnika ne bi mogao da odgovori na mogućnosti koje nudi preduzetništvo, čak i kada bi to željeli.

Ove promjene u okruženju predstalvjaju problem za uspješno poslovanje mnogih kompanija jer timski rad, saradnja i samopožrtvovanje sve manje podstiču odnos i ponašanje menadžera. Pad povjerenja koji prati ove promjene sve više otežava motivisanje zaposlenih na saradnju unutar kompanije i usluženost prema klijentima. U međuvremenu, klijenti mogu da istražuju sve veću ponodu mogućnosti i biraju.

Uticaj ovih promjena nije samo ekonomski. One, takođe, proizvode opasnost za moralnu sposobnost poslovanja i ljudi koji u njemu učestvuju. Tehnologija i kompleksnost finansija stvorili su mnoge mgućnosti za prevaru i mnoge uglove za skirvanje. nove brige koje nameće okruženje i viši nivo obrazovnja klijenata unose dodatnu dozu zbunjenosti kada su u pitanju proizvodi, tržišta, proizvodnja i finansiranje. Kada je rast relativno stalan i kada je osigurano doživotno članstvo u korporacijskoj porodici, zaposlenom je lakše da uloži vrijeme, novac i ugled u rješavanje tih problema. Ali današnje okruženje, u kome je važno preživjeti, stimuliše poslovnu etiku zasnovanu na stavu „prvo ja", koji kao da opravdava eksploataciju i prevaru, jer je u čamcima za spasavanje sve manje mjesta. Neizbježni rezultati ovakve situacije su igranje igre i ravnodušnost prema drugima. Faktor povjerenja je opao na svim nivoima korporacijskih aktivnosti. Spontanost, entuzijazam i lično preu-

zimanje rizika, karakteristično za mlade firme koje se brzo razzvijaju, gube se u ekonomskim i socijalnim previranjima koja izazivaju pometnju u većini velikih korporacija danas.

U ovakvom okruženju stari modeli motivisanja, usmjereni na sopstveni interes, prepuštajući druge vrijednosti slučaju i spoljnim regulativama, jednostavno više ne mogu biti efikasan moralni ili tržišni motivator. Osamdesetih godina bili smo svjedoci pojave materijalističkog „brzo se obogati", praznog i bjednog" etosa koji stvara autdestruktivni jaz u povjerenju u korporacijama i na tržištu. On je i kod mnogih rukovodilaca prouzrokovao određenu krizu identiteta, pošto se njihova materijalna dostignuća, suočena sa ekonomskim padom, i sama smanjuju, ili ne uspjevaju da zadovolje njihove duhovne potrebe.

Oni koji izražavaju povjerenje u sposobnost privatnog sektora da, bez obzira na te promjene, nastavi da posluje kao do sada, ne bi smjeli da zaborave da je poslovanje hartijama od vrijednosti, koje počiva na samoregulisanju i regulativnom nadzoru po izvršenju, često navođeno kao model za podsticanje visokih etičkih standarda u poslovanju. Kako se kasnih osamdesetih godina osipala moralna građa u ovom poslovanju, svi faktori okruženja koje smo ranije pominjali okomili su se na su se na kompanije u kojima su se nepravilnosti: dramatično nagle promjene u modelima vlasništva i liderstva, raznovrsnija radna snaga sa ličnije usmjerenim vrijednostima, složenije transakcijske procedure koje nude više prostora za prikrivanje, globalizovano tržište na kojem se ubrzava ritam i zakonska pravila koja nijesu održala korak sa praksom koja se stalno mijenja i sve većim obimom aktivnosti.

Više od brige o poštovanju pravila

Tragedija je u tome što su mnoge kompanije koje posluju hartijama od vrijednosti, prepustivši da usmjere pažnju na rješavanje problema ličnih standarda, što bi bilo neizbježno nusprodukt tih uslova, završile žrtvujući, ne samo javnost, već i od same sebe. Kao što reče jedan direktor, sistem je funkcionisao i neki ljudu su na kraju bili uhvaćeni, ali šta dalje? Mnogi, čiji je pristup poslovanju formiran na osnovu ovog sistema, rukovode se jedino pitanjima: da li ostajemo u okvirima proceduralnih pravila i da li ćemo zaraditi. U ovim pitanjima nema dubljeg utemeljenja za vrijednosti koje bi pomogle da se obuhda sve veći naglasak na pohlepi.

Teolog Pol Tilih (Paul Tillich) opisao je istinitost vjere kao njenu sposobnost da adekvatno izrazi najveću brigu. On adekvatnost izraza definiše kao nešto što „stvara odgovor, akciju i komunikaciju" /8/.

Etika laissez-faire[100], odnosno etika koja se oslanja na kućno vaspitanje svakog pojedinca ili stvara mnoštvo prutova kojima se on kažnjava zbog učinjenog djela, više nije u stanju da stvori odgovor, komunikaciju i akciju zajednice koji bi bili adekvatni za izražavanje najveće brige o profitu i moralu, too jest da li postoji stvaranje stvarne vrijednosti i kako standardni način poslovanja utiče na ljude u sistemu i na one koji su objekti njegove aktivnsoti.

Glavno pitanje za poslovnu etiku i menadžere koji žele da održe visoke korporacijske standarde ponašanja nije da se pronađu svi neetični poslovni ljudi. Nadzor nad poštovanjem pravila je potreban, ali ne predstavlja cjelokupan odgovor na pitanje obezbješenja

100 *Laissez-faire* – 1) Princip da ljude treba pustiti da se ponašaju onako kako im se dopada; 2) Princip da trgovina, poslovanje,industrija itd., treba da posluje uz minimalnu primjenu regulativa i umješanost od strane vlade. *Isto*.

etičnog ponašanja u poslovanju. Zadatak svakog lider akorporacije jeste da se usredsredi ne samo na ono što *ne* treba da se čini, već i na ono što etičan direktor *treba* da misli sa moralnog i ekonomskog stanovišta. Na ovaj način će se ostariti istinski moralno liderstvo u korporacijama.

Prosvećeni lični interes?

Da bismo načeli ovu temu, mora se usvojiti da standardni pristupi menadžera rješavanju problema i motivisanju ne uspijevaju da održe u životu osnovne moralne standarde i sveobuhvatne ciljeve kapitalističkog društva u današnjem društvenom okruženju i okruženju izmjenjene konkurentnosti. Tradicionalni modeli rješavanja problema i motivisanja na osnovu sopstvenog interesa ne stimulišu adekvatno ni moral ni rezultate izvršenja za koje su razvijani. Više ne pokreću istinski prosvećen sopstveni interes, koji podrazumijeva odlaganje sopstvenog interesa zarad dugoročnog samoprosvjećenja. Oni su prije izokrenuti u pravdanje onog što ja nazivam etikom prećivljavanja, odnosno svako za sebe zarad preživljavanja kompanije. Dok sve strašnije slike izumiranja američkog poslovanja prate pozivi na kršenje pravila, etika preživljavanja postaje sve ubjedljivija i jednako nekontrolisana. To je očigledno rezultiralo odnosom prema poslovanju koji ne prihvata nikakva pravila, što onemogućava željeno ograničavanje otimačkog ponašanja. On u sistem uvodi sakriveni i smrtonosni „virus eksploatacije", koji izaziva samouništenje pozitivnih napora za stvaranje timskog rada i zajedničkih poduhvata.

Nove vrste konkurentskih saveza, novi modeli organizovanja radne snage i stari problemi nedostataka odgovora zahtjevaju više društveno orijentisan pristup rukovođenju koji podstiče etičke vrijednosti koje kao prvi cilj imaju izgradnju, umjesto ometanja saradnje, predan rad, lični uspjeh i stvaranje vrijednosti. Ako poslovanje i društvo hoće da napreduju, potrebna nam je jača moralna osnova za poslovanje od misli o samounapređenju.

Vrijeme je da se napravi nova pogodba za kapitalizam koja priznaje da se voljna razmjena, zdravlje pojedinca i društva i saradnja velikih grupa ljudi zasnivaju na nečemu što je veće od ličnog interesa. Sve dok se ne uzdignu iznad pozivanja na lični interes, važeći okviri za postavljanje ciljeva i drugi motivacioni okviri za rješavanje problema predstavljaće uzrok moralnog i finansijskog neuspjeha kompanija. Potrebne su nove pretpostavke za temelj koji nudi niz etičkih vrijednosti uprkos trenutnim ekonomskim i socijalnim poremećajima. Bez ovih vrijednosti, koje bi uključivale iskrenost, povjerenje, stvaranje vrijednosti, poštenje i samopožrtvovanje, potencijalno destruktivne etičke dileme poput trideseet prethodno nabrojanih mogu postati bezvredna norma. Ukoliko bi se to dogodilo, sadašnja težnja korporacija za inovacijama, predusretljivošću i timskom radu urodiće plodom. Konačno, ugled kompanije – odnosno integritet našeg ekonomskog sistema – ne počiva na samouzdizanju, nego na njezi zaposlenih koji posjeduju istinsko samopoštovanje, u čiji je sistem vrijednosti duboko usađena dobrobit drugih. Legitimitet kapitalizma zavisi od menadžera koji posjeduju neophodno razumijevanje i sposobnost da održe ove standarde orijentacije ka drugima, u vrijeme sve jačeg pritiska da se oni napuste.

Pravo etičko pitanje devedesetih godina će zasigurno biti potraba za skupom pretpostavki u rukovođenju za stimulisanje ličnog integriteta i predusretljivost na tržištu u promjenljivom takmičarskom kontekstu u većini oblasti poslovanja. da bi uspjela, ova potraga

ne može ostati izolovana od drugih pitanja poslovanja. Ako je cilj sticanje i održavanje vrline, mora se razumjeti moralno utemeljenje teorije uspjeha.

Neki poslovni lideri i korporacije sa dugom tradicijom već su pronašli poslovnu filozofijfu koja može odgovoriti na etičke kompleksnosti komercijalnih napora. Oni sve više odbacuju tradicionalno neprijateljstvo koje je podrazumijevala uloga visokog rukovodioca, u korist eksplicitnije potvrde etičkih standarda. Taj novi način liderstva, čiji su predstavnici ljudi poput Dejvida Glasa (David Glass) iz Wal-Marta, Džejmsa Burka (Jemes Burke) iz kompanije Johnson & Johnson i Dejvida Kernsa (David Kearns) iz Xeroxa, naglaio je važnost individualnog integriteta i značaj privatnih moralnih vrijednosti za dostizanje odličnog učinka /9/. Tom Peters (Tom Peters) ponavlja razmišljanja mnogih menadžera kojima se divi kada u svojoj knjizi *Napredovanje na talasima haosa (Thriving on Chaos)* govori o „integritetu" kao prvoj stavci na svojoj listi od četrdeset pet atributa konkurentnosti. Ovi ljudi nijesu privrženi etičnom ponašanju samo teorijski, nego su već uspješno primjenili poznate etičke vrijednosti poput isrenosti, pouzdanosti, lojalnosti, poštenja, samospoznaje na oblast „pravljenja novca" i rukovođenja, i iskusili njihove blagotvorne rezultate. Knjige Džona Kejsija (John Casey) *Etika na finansijskom tržištu (Ethics in the Financial Market/place)* /10/ i Maksa Deprea (Max Depree) *Liderstvo je umjetnost (Leadership is on Art)* /11/ dva su istaknuta primjera te liderske filozofije. Namjeravam da, koristeći opšti pravac iz ovih radova, izgradim i sistematski istražim glavne teme o vrlini u smislu moralnih premisa koje predstavljaju osnovu i motiv za izuzetno izvršenje.

Sporazumna etika

Najvrednija karakteristika kreda kompanije Johnson & Johnson, ili pristupa rukovođenju koji primjenjuje Maks Depre, jeste način na koji se preusmjerava lični interes. Ovi lideri ne zanemaruju motive koji se zasnivaju na profitu – daleko od toga. No, oni podređuju sopstveni interes drugim motivima, od kojih je najistaknutiji stvaranje vrijednosti i pružanje usluga drugima. Njihovo iskustvo, način na koji definišu ciljeve i kako opisuju rješavanje problema, pružaju osnovu za ono što ću nazvati „sporazumna poslovna etika". Ovaj naziv je svjesni eho društvenih ugovora koji su postajali u zajednicama u Novoj Engleskoj, da bi bilo obezbijeđeno opšte blagostanje njihovih članova. Sporazumna etika pruža usklađen spoj motiva zasnovanih na profitu i vrijednosti drugih orijentacija koje pomažu stvaranje povjerenja i saradnje među ljudima. Ona posjeduje tri suštinska aspekta:

- kao primarni cilj vidi stvaranje vrijednosti u njenim brojnim oblicima;
- profit i druge socijalne nagrade vidi više kao rezultat drugih ciljeva, nego kao najvažniji cilj;
- problemima poslovanja pristupa više u smislu odnosa nego opipljivih proizvoda;

Nadgrađujući ovaj okvir sporazumna etika naglašava pružanje usluga drugima i svjesno koristi neke neracionalne impulse kao što su briga koja osigurava posvećenost ljudi organizaciji i zadacima čak i kada njihovo izvršenje ne vodi očigledno njihovoj trenutnoj prednosti. Kao takva, ova etika se razlikuje od tradicionalnih pristupa ne samo po fokusu, već i po načinu na koji moralno ponašanje postaje aktivni dio rukovođenja. Emotivno je najčešće bilo iskjučeno iz rječnika i teorijskih okvira koje su poslovni ljudi primjenjiva-

li na moralne probleme. Moralnost je bila pitanje pravne obaveze, odmjeravnaje prava, troškovno povoljna kalkulacija posledica. Sporazumna etika ne isključuje ovakav način razmišljanja, ali koristi i ono što kaže srce. Ona predstavlja radikalno odstupanje od teorija poput „pojedi ili ćeš biti pojeden", „muči se ili priznaj poraz" koje su motivisale za naporan rad i inovacije o kojima se često govori na seminarima za direktore i u analizama o tome zašto zaostajemo, recimo, za Japanom.

Sporazumna etika obezbjeđuje ne samo više prostora za opštu moralnost u poslovnom razmišljanju, već i priliku za jačanje osjećaja sopstvene vrijednosti kod menadžera. Osnova sporazumnog razmišljanja je uvjerenje da je *svaki* pojedinac vrijedan poštovanja i uslužnosti i da se njegova vrijednost ne mjeri samo troškom ili zaradom koju proizvodi. Jednostavno rečeno, ona je potvrda humanizma jer smatra da je svaki život vrijednost, čak i u ekonomskom kontekstu služenja korporacijskom entitetu. Na ovaj način, sporazumna etika, kao, uostalom, svaka druga poslovna etika, predstavlja izjavu o uzajamnom značaju pojedinaca i društva kojem su posvećeni.

Ja taj značaj vidim ne samo u smislu produktivnosti, mada je ona važna, već i u smislu vitalnosti. Sporazumna etika stavlja energiju suštinske vrijednosti pojedinaca iznad mehanizama sistema organizacije i njene, unaprijed određene, finansijske strategije. Kao takva, etika direktno upotpunjuje argumente koji su nedavno iznijeli Tom Peters /12/ ili Rozber Mos Kanter (Rosabeth Moss Kanter) /13/ o potrebi za većom individualizacijom i autonomijom u današnjem takmičarskom okruženju.

Iako se slažem sa njihovim tezama, mislim da ova potreba nije nova, izazvana nužnošću za novim strukturama organizacije u suočenju sa promjenljivom konkurencijom. Pedesetih i šezdesetih godina tvrdilo se da korporacije treba da posvete više pažnje individualizmu zbog samog uspjeha svoje hijerarhijske birokratije. Sada se tvrdi da korporacije moraju posvetiti pažnju individualizmu, zbog njegovog kraha.

Čini se vjerovatnije da je individualizam, jednostavno, uvijek prisutna ljudska potreba, nezavisna od ekonomije. Vitalno i moralno društvo mora biti sastavljeno od vitalnih i moralnih pojedinaca.

To posebno važi za poslovanje. Na početku ovog istraživanja, važno je primjetiti da sporazumna etika koja se predlaže ovdje nije teorijska lista želja o pitanjima o korporacijskom liderstvu, nego zaista postoji u mnogim najuspješnijim organizacijama. Razmišljanje zasnovano na principima sporazumne etike posjeduje i ekonomske i moralne potvrde što pokazuje legendarni rast godišnje zarade i kvalitet proizvoda Herman Miller Company i što ilustruje stalna i uspješna saradnja Dži Si Penny sa njenim kupcima.

Na moje zadovoljstvo dobar menadžer može prenijeti svoje moralne vrijednosti iz sfere dobrih namjera i stvarno ih primijeniti u postizanju ekonomskog uspjeha. Pristup koji ovdje predlažem je u saglasnosti sa onim što bi se moglo nazvati „dobro poslovno rasuđivanje". Njim se pokušava unaprijediti način na koji direktori razmišljaju o tom konceptu, sistematski analizirajući moralne i humane dimenzije dobrog poslovno rasuđivanje". Njim se pokušava unaprijediti način na koji direktori razmišljaju o tom konceptu, sistematski analizirajući moralne i humane dimenzije dobrog poslovnog prosuđivanja.

Ova perspektiva je suštinska za sprječavanje zastarjevanja moralnih ciljeva kapitalizma koji se očituju u socijalnom dobru i dobroti pojedinca. Ja čvrsto vjerujem da je većina

američkih menadžera poštena, ali se prečesto događa da takvim postavljanjem ciljeva i mjerenjem uspjeha ne mogu na odgovarajući način pokrenuti taj potencijal. U američkom poslovnom okruženju izazov broj jedan devedesetih godina je preobražaj pretpostavke o dobroj namjeri u čvrst ozakonjeni sporazum sa klijentima, zaposlenima i opštom javnošću. Nijedna od ovih grupa nije ograničena samo na američki kontinuitet. Globalna priroda ovog sporazuma samo pojačava njegovu urgentnost jer od njegovog dobrog izvršenja zavisi da li će slabo uporište, koje kapitalizam danas uživa u mnogim nacijama, biti uništeno ili osigurano.

12. PITANJA I ODGOVORI IZ ETIKE ZA PROFESIONALNE RAČUNOVOĐE

12.1. Etika za profesionalne računovođe

1. Šta je to etika uopšte i u čemu su njena svrha i značaj?

Postojanje poštovanja normalnog sistema vrijednosti u okvirima društvene zajednice kako bi međuljudski odnosi mogli biti što zdraviji i kako bi se mogao razvijati napredak u svakom pogledu, pa i privrednom, uz što manje trzavica, dilema i kontraverzi.

2. Čemu služi u okviru etike uopšte konkretna profesionalna etika formulisana u odgovarajućem kodeksu?

Predstavlja pravila ponašanja prilikom upražnjavanja izvjestne profesije kako bi se povećala njena odgovornost u svakom pogledu, a posebno prema javnosti uopšte i time njen ugled.

3. Šta je primarno u okviru profesionalne etike računovođa i posebno ovlašćenih računovođa u javnoj praksi, odnosno nezavisnih ovlašćenih računovodstvenih revizora i zašto?

Da tokom obavljanja svojih zadataka uvijek i potpuno ostvaruju i ispunjavaju kredibilitet, tj. da im se vjeruje da savjesno rade, zatim profesionalizam, tj. odgovarajuću stručnu osposobljenost za posao koji obavljaju i posvećenost njemu, nadalje kao i da je kvalitet njihove usluge besprekoran i da potpuno zadovoljavaju princip povjerljivosti, tj. da savršeno poštuju poslovnu tajnu, što se tiče svih saznanja tokom rada. Pored ovih opštih smjernica, koje važe i primjenjuju se na rad svih profesionalnih računovođa, tj. svih zaposlenih ili koji se na neki drugi način bave upražnjavanjem poslova iz djelokruga računovodstva, postoje i dodatne koje se odnose jedino na računovođe koje obavljaju javnu praksu, tj. na nezavisne ovlašćene računovodstvene revizore što podrazumijeva pored njihove lične odgovornosti i odgovornost što se tiče rada njihovih saradnika.

Pri tome je primarna i ključna upravo njihova istinska nezavisnost. Ovo zbog toga što bi sve drugo zahtijevano trebalo, moglo i moralo da bude zastupljeno i kod svih drugih profesionalnih računovođa, pa čak i kod onih koji se samo djelimično bave poslovima povezanim sa računovodstvom, kakvi su interni revizori. Zahtjev za nezavisnošću je vrhunski i bezuslovan iz razloga što se isključivo tako može dovoljno obezbijediti uvjerljivost i pouzdanost njihovog mišljenja da li su i koliko su godišnji računovodstveni iskazi, odnosno finansijski izvještaji konkretnog ekonomskog entiteta istiniti i fer, te kao takvi mogu biti

iskorišćeni radi poslovnog odlučivanja od strane bilo kog zainteresovanog. A sve to izvorno i normalno ima za svrhu što potpuniju zaštitu privatne svojine vlasnika kapitala i druge imovine u okviru ekonomskog entiteta i njihovo što uspješnije iskorišćavanje.

4. Šta predstavlja i kako se ostvaruje javni interes u vezi sa poštovanjem i primjenjivanjem profesionalnog etičkog kodeksa od strane računovođa?

Što potpunija zaštićenost prava privatne svojine i druge imovine i njihova što uspješnija iskorišćenost, kao materijalna osnova kapitalističkog društvenog poretka predstavljaju ne samo osnovni interes svakog pojedinačnog vlasnika, već i osnovni javni interes. On se ostvaruje od strane profesionalnih računovođa obezbjeđivanjem što istinitijeg i fer računovodstvenog informisanja kroz njihovo sadejstvo u tom procesu, zatim kroz što efikasnije, savjesnije i beskonfliktno ponašanje i postupanje i u odnosu na korisnike njihovih profesionalnih usluga, od započete pripreme za računovodstveno informisanje, kao i cijelim tokom svakog obavljanja nezavisne računovodstvene revizije.

5. Šta uslovljava potrebu da uopšteni opšte ljudski etički principi budu prilagođeni i bliže formulisani u skladu sa shvatanjima i potrebama na primjer u okvirima pojedinačnih država i kako se ovaj problem razrješava u praksi?

Religijske i nacionalne razlike, istorijski razvoj i druge okolnosti djeluju na nastojanje i postojanje razlike i u etičkim shvatanjima. Kada je riječ o profesionalnoj etici računovođa utiče posebno nivo privrednog razvoja i tradicionalna uloga države, pa se to ispoljava kroz i državno, a ne isključivo profesionalno regulisanje iz djelokruga profesionalne etike, što se posebno odnosi na propisano kažnjavanje od strane državnog organa ogrješenja o izvjesne norme iz djelokruga profesionalne etike računovođa.

6. Koje dvije vrste smjernica postoje kada je riječ o primjeni principa profesionalne etike računovođa i razrješavanju problema u konkretnim slučajevima i zašto?

One koje se odnose na sve profesionalne računovođe i one namijenjene isključivo vrhunskim računovođama koji obavljaju javnu praksu tj. upražnjavaju slobodnu profesiju nezavisnih ovlašćenih računovodstvenih revizora. Ovo stoga što je neophodno pored ispoštovanih svih etičkih principa i normi, koji su zajednički za sve profesionalne računovođe, dodatno neophodno da mišljenje da li su i koliko godišnji računovodstveni iskazi ekonomskog entiteta istiniti i fer bude zasnovano na zaista osiguranoj nezavisnosti, kao najvažnijem preduslovu.

7. Šta reguliše smjernice Međunarodne federacije računovođa (IFAC) koje su važeće za sve profesionalne računovođe i šta im je svrha?

- Integritet
- Objektivnost
- Profesionalnu kompetentnost i dužnu pažnju
- Povjerljivost
- Profesionalno ponašanje:
    - u slučaju poreza

- u slučaju objavljivanja podataka o sebi
- Tehničke standarde

Vrhunska savjesnost i adekvatna stručnost kako bi godišnji računovodstveni iskazi ekonomskog entiteta i drugi njihovi finansijski izvještaji bili zaista istiniti i fer.

8. Šta se podrazumijeva pod integritetom profesionalnog računovođe?

Iskrenost i poštenje tokom obavljanja svake profesionalne usluge, bilo u svojstvu zaposlenog u ekonomskom entitetu ili drugdje, bilo kao njen spoljnji realizator. Konkretno pri tome ništa ne prikriva i čini na najbolje mogući način u skladu sa svojom savješću.

9. Šta se podrazumijeva pod objektivnošću profesionalnog računovođe?

Da se njegove sve profesionalne činidbe ostvaruju nepristrasno i bez podlijeganja ičijem pritisku, kao i bez uticaja bilo kakvog neposrednog i/ili posrednog sukoba interesa ili predrasude.

10. Šta se podrazumijeva pod profesionalnom kompetentnošću svakog računovođe i dužnom pažnjom u poslu?

Čvrsta opredijeljenost da se prihvata pružanje samo i isključivo one profesionalne usluge u okviru firme u kojoj je zaposlen ili kao njen eksterni realizator za koju je po osnovu svog stručnog obrazovanja i stečenog radnog iskustva u datim okolnostima u stanju da je izvrši na najbolji mogući način, a po potrebi uz konsultaciju i u saradnji sa drugim takođe potpuno profesionalno kompletnim licem, a sve uz razumnu pažnju i marljivost. Takođe se dodatno podrazumijeva stalna obaveza održavanja i unapređivanja profesionalne kompetentnosti odgovarajućim neprekidnim i sistematskim praćenjem razvoja svega za to relevantnog i to na organizovan način, prije svega od strane priznate profesionalne organizacije računovođa.

11. Šta se podrazumijeva pod povjerljivošću profesionalnog računovođe?

Pripadnici računovodstvene profesije, zbog same njene informativne prirode, kao najznačajnijeg i najpouzdanijeg oblika informisanja o finansijskoj situaciji i finansijskom rezultatu ekonomskog entiteta, bilo da kreiraju finansijske podatke i informacije, bilo da ih pripremaju za objelodanjivanje i objelodanjuju, dolaze do maksimalnih poslovnih saznanja često veoma povjerljive prirode, za šta su mnogi zainteresovani, a što bi moglo da nanese ogromnu štetu vlasniku ili vlasnicima ekonomskog entiteta, ukoliko bi doprlo do poslovnih konkurenata ili koga drugog osim vlasnika.

Zbog toga je posao profesionalnog računovođe pored visoke stručnosti, oduvijek bio veoma povjerljive prirode i povjeravan isključivo ličnostima za koje se razumno može pretpostaviti da ne bi zloupotrijebili ukazano povjerenje vlasnika. Upravo,dvije iznesene karakteristike doprinijele su da u kapitalističkim zemljama, naročito privredno razvijenim, računovođe posebno sa vrhunskim profesionalnim zvanjem prodru u sam društveni vrh jedne zemlje i budu uporedo sa vrhunskim advokatima, sudijama, pronalazačima. Međtim, ovo podrazumijeva i iziskuje striktnu obavezu čuvanja kao poslovne tajne

svih stečenih saznanja tokom obavljanja svog posla i to ne samo dok su zaposleni u datom ekonomskom entitetu ili mu pružaju spolja uslugu, nego neograničeno i poslije toga, izuzev uz izričitu i neiznuđenu saglasnost sopstvenika firme klijenta. Shodno iznešenom izgrađeno je pravo ali i obaveza na poslovnu tajnu od čijeg čuvanja u većini zemalja profesionalni računovođa može biti razriješen isključivo po zahtjevu i odluci suda.

12. Šta se podrazumijeva pod profesionalnim ponašanjem računovođe u slučaju poreske prakse?

Fiskalni suverenitet, tj. pravo da zavodi poreze i druge dažbine predstavlja materijalnu osnovu koja omogućava postojanje državnih organa i njihovo funkcionisanje. Savremena demokratska država, povezano i sa nivoom dostignutog privrednog razvoja, ima posebno brojne potrebe zadovoljenja zadataka u oblasti socijalne zaštite, obrazovanja i prevazilaženja regionalnih razlika u privrednoj razvijenosti. Pored toga, u nekima zbog osjetljive prirode korišćenja nuklearne energije postoji neophodnost državnog uplitanja, a da se ne govori o čak zajedničkim projektima država u osvajanju stratosfere, a pojedine imaju ogromne izdatke za naoružavanje i vojsku. To je razlog postojanja, ponekad vrlo visokih poreza i drugih dažbina, što za njihove obveznike predstavlja neposredno samo neproduktivne rashode. Zbog toga, profesionalne računovođe, kao vrhunski upućene u finansijske podatke, ali i u poreske i slične propise jesu po samoj prirodi stvari najpozvaniji kako bi po tom osnovu mogli doći do rasterećenja, bez formalnog ogrešenja o državne propise.

Ovakva savjetodavna usluga je uređena podjednako neophodno vrhunski stručna, ali i višestruko osjetljiva, zbog lojalnosti prema klijentu, uporedo sa odgovornošću prema profesiji i javnosti uopšte.

13. Šta se podrazumijeva pod profesionalnim ponašanjem računovođe u slučaju objavljivanja podataka o sebi?

Vjerovatno ne slučajno u mnogim zemljama se uvriježilo kako bi bilo neprilično u slučaju pružanja nemanuelnih, tj. intelektualnih usluga, pribjegavati njihovom reklamiranju u svrhu pridobijanja klijenata u konkurentskom takmičenju sa svojim profesionalnim kolegama. Naime, čak kada se pružanje nekih takvih usluga i ne upražnjava kao slobodna profesija već kroz zapošljavanje u bilo kom poslovnom entitetu ili drugoj organizaciji smatra se da to ne samo nije tečevinska svrha, već i da ima elemente realizovanja javnog interesa, te da prema tome nije primarna niti konkurencija sa drugima u struci niti bilo kakvo samoreklamiranje, osim objavljivanja kada je u pitanju jasan interes javnosti da se nešto sazna. U okviru potonjeg, tada na primjer, omogućavanje da zainteresovani poslodavac ili drugi pronađe profesionalnog računovođu čija mu je trajnija ili ad hoc usluga potrebna. Ali podaci u javnosti o onom koji može pružiti jednu takvu uslugu morali bi biti tako sročeni kako ne bi išli na uštrb drugih takvih.

U svakom slučaju grubo ogrešenje bilo bi svako moguće obmanjivanje, a sve drugo stvar je u krajnjoj liniji dobrog ukusa, što bi se podrazumijevalo i u onim zemljama u kojima ne postoji bilo državno bilo profesionalno formalno limitiranje kada je riječ o oglašavanju

profesionalnih računovođa.

14. Šta bi se podrazumijevalo pod profesionalnim ponašanjem računovođe u vezi sa poštovanjem tehničkih standarda?

Vrhunski profesionalni etički imperativ računovođa jeste nesumnjivo da računovodstveno informisanje bude istinito i fer. Ovo inicijalno podrazumijeva da se prilikom obrade podataka u ovu svrhu potpuno i dosledno primjenjuju svi relevanzni tehnički standardi prihvaćeni od nacionalne profesionalne organizacije kojoj pripada računovođa. Ukoliko je bila prestala djelimična ili potpuna primjena nekog standarda ovo mora biti jasno ukazano i objašnjeno i obrazloženi razlozi za to. Ako je u pitanju etički sukob postupa se na za to predviđen način.

15. Zašto se i kako postupa prilikom nastojanja etičkog sukoba u toku obavljanja poslova profesionalnog računovođe?

S obzirom na ključnu ulogu koju zbog prirode posla ima i zbog odnosa prema poslodavcu i/ili klijentu, ali i zbog odnosa prema javnosti uopšte i izvan zainteresovanosti finansijera, kreditora i potencijalnih investitora puna i dosljedna primjena svog etičkog kodeksa za svakog profesionalnog računovođu osnovna je i ključna da se nijedan nastali etički sukob ne smije prikriti i mora razriješiti. S tim u vezi prvo se pokušava da raščisti problem sukoba sa direktnim pretpostavljenim, a ukoliko ovo nije uspješno na svim postojećim sljedećim upravljačkim nivoima do najvišeg. Ukoliko se ovo ne uspije konsultuje se na povjerljiv način sa nezavisnim savjetnikom i/ili sa nadležnim organom u okviru profesionalne organizacije kojoj pripada računovođa učesnik u etičkom sukobu. Ako čak ni ovo ne dovede do prevazilaženja etičkog sukoba takav računovođa, uvjeren u ispravnost svog gledišta može da se opredijeli da da otkaz uz odgovarajuće pismeno obrazloženje.

Osim toga kada se radi o zaposlenosti na poslovima računovodstva ili pružanju usluga spolja izvan zemlje matice, a postoje između te dvije zemlje razlike što se tiče etičkih principa vrijedi pravilo da se uvijek primijene oni etički principi koji su striktniji.

16. Zašto postoje dodatne smjernice što se tiče poštovanja i primjene profesionalne etike od strane računovođa koji obavljaju javnu praksu i koje su?

Zbog toga što se od svakog profesionalnog računovođe očekuje da njegovi sačinjeni godišnji računovodstveni iskazi, odnosno uopšte njegovi finansijski izvještaji budu istiniti i fer, dok profesionalni računovođa u javnoj praksi treba kroz svoje dato mišljenje o tome uvjerljivo iskaže da li to stoji i koliko. Za tako nešto pored nivoa obrazovanja, koji je ispod uobičajenog za druge profesionalne računovođe, uključivo i sve ono predviđeno u kodeksu za ovlašćene računovođe u vezi sa obavljanjem javne prakse i posebnog relevantnog iskustva, od vrhunske važnosti je potpuno i dosljedno ispunjavanje svega što ubjedljivo obezbjeđuje stvarnu nezavisnost.

Dodatne smjernice za profesionalne računovođe koji obavljaju javnu praksu, prije svega za ovlašćene računovodstvene revizore, jesu:

- Nezavisnost sa gledišta finansijske veze sa klijentima i zaposlenim u kompanijama;

- Nezavisnost sa gledišta lične i porodične povezanosti u vezi sa uslugama revizije klijentima;
- Nezavisnost sa gledišta plaćanja naknade i/ili primanja robe i usluga;
- Nezavisnost sa gledišta vlasništva nad kapitalom u revizorskoj firmi kojoj pripada;
- Odgovornost prema klijentima u vezi sa naknadom od njih i/ili provizije u vezi s njima;
- Odgovornost prema klijentima u vezi sa držanjem njihovog novca i raspolaganja njime;
- Odgovornost prema drugim profesionalnim računovođama koji obavljaju javnu praksu i uopšte profesionalnim računovođama u vezi sa profesionalnim međusobnim odnosom;
- Odgovornost prema drugim profesionalnim računovođama koji obavljaju javnu praksu u vezi sa reklamiranjem;
- Odgovornost profesionalnog računovođe koji obavlja javnu praksu u vezi sa njegovim uporednim aktivnostima koje su nespojive sa praksom i reputacijom profesije

Dodatne smjernice za profesionalne računovođe ističu nezavisnost kao neophodan prvi preduslov za obavljanje javne prakse od strane profesionalnog računovođe. Iako je ovo potpuno jasno postoji objektivno problem što se u raznim zemljama u manjoj ili većoj mjeri različito tretira kako se osigurava nezavisnost. Najvažnije razlike nastaju da li se to osim odredbama profesionalne računovodstvene regulative uređuje i državnom i onda odgovarajuće sankcioniše ukoliko je narušena od strane nadležnog državnog organa. Pored toga, podrazumijeva se da mora biti ispunjen preduslov i suštinske nezavisnosti i pojavne ili na izgled nezavisnosti.

Da li i kako postoji suštinska nezavisnost zavisi od činjeničnog ispunjavanja konkretnih uslova, znači postoje dokazi koji se cijene, tj. činioci nju ili jačaju ili slabe. Međutim, pojavna nezavisnost predstavlja stvoreni utisak kod klijenta, drugih zainteresovanih i javnosti uopšte da li je i koliko pojedinačni profesionalni računovođa koji obavlja javnu praksu zaista nezavisan, kao i takvo viđenje u odnosu na cjelinu ovog segmenta računovodstvene profesije.

Suštinski nezavisnost ojačava rotiranje ovlašćenog računovodstvenog revizora poslije nekoliko uzastopnih godina, čime se postiže ne samo prevelika prisnost između njih i klijenta, nego i uvid drugog nezavisnog ovlašćenog računovodstvenog revizora u učinak svog prethodnika. Zatim, u ukupnom prihodu jedne revizorske računovodstvene firme učešće bilo kog pojedinačnog klijenta moralo bi biti koliko toliko približno, tj. ničije izrazito značajnije i preovlađujuće, čime se izbjegava moguća zavisnost, uključivo i od gubitka pojedinačnog klijenta. Takođe je za isto značajna mogućnost nadgledanja kakav je kvalitet usluge pružene od strane nezavisnog ovlašćenog računovodstvenog revizora, kao i da li je i koliko osposobljen da se snalazi u sofisticiranijem tehničko-tehnološkom ambijentu klijenta.

Naizad, nezavisnost pri pružanju usluge od strane profesionalnog računovođe koji obavlja javnu praksu nesumnjivo se ojačava ograničavanjem jedino na ovu uslugu, odnosno uskraćivanjem drugih usluga istom klijentu.

17. Kako se u praksi osigurava što potpunija jednoobraznost standardizacije?

Tako što je autentičan tekst međunarodnih standarda na engleskom jeziku i što prevod na druge jezike podrazumijeva odobravanje autentičnosti. Osim toga postoji kontinuirani proces poboljšavanja i unapređivanje međunarodne profesionalne računovodstvene regulative i njeno prilagođavanje zadovoljavanje novoiskrslih potreba u skladu sa razvojem privrede i društva. Takođe postoji obavezan kontinuirani proces edukacije za sve nivoe profesionalnih zvanja računovođa kao i redovno sastajanje na regionalnom i svjetskom nivou radi pružanja prilike za razmjenu iskustava i prihvatanje zaključaka o novim zadacima.

18. Šta je svrha kontinuiranog unapređivanja računovodstvenog informisanja u svjetskim razmjerama?

Doprinos stabilnosti uslova poslovanja kako bi se osigurao što ravnopravniji privredni razvoj i zadovoljile što više potrebe ljudi u svijetu, posebno kroz mogućnosti koje pruža zaštita i što bolje iskorišćavanje kapitala i imovine na bazi njihove prije svega privatne svojine, kroz pojednostavljenje što pouzdanijeg poslovnog komuniciranja u svjetskim razmjerama.

19. Šta se i zašto podrazumijeva pod nezavisnošću sa gledišta finansijske veze sa klijentom i zaposlenima u njegovoj kompaniji?

Kako svaka neposredna i posredna povezanost i/ili finansijska zainteresovanost između profesionalnog računovođe koji obavlja reviziju i klijenta potencijalno ugrožava njegovu nezavisnost, to ga eliminiše kao onoga koji bi joj mogao da pruži zaista nezavisnu uslugu. Isto to vrijedi i za takvu pojedinačnu povezanost sa zaposlenim na bilo kom značajnijem položaju u firmi sa nezavisnim ovlašćenim računovodstvenim revizorom ali kada je u pitanju akcionar sa iole značajnijom participacijom kao suvlasnikom firme klijenta.

Razlog je jednostavan zbog moguće pretrpljene finansijske štete u zavisnosti od sadržine mišljenja profesionalnog računovođe koji obavlja javnu praksu. Njegovo mišljenje u takvim okolnostima ne bi moglo smatrati nezavisnim.

20. Šta se i zašto podrazumijeva pod nezavisnošću sa gledišta ličnih i porodičnih veza između ovlašćenog računovodstvenog revizora i određenih pojedinaca iz okvira klijenta kome se pruža njegova usluga?

Iako je očigledno da svaki prisniji odnos može biti uzrok ugrožavanja nezavisnosti mišljenja koje prema profesionalnim računovođama u javnoj praksi problem je što nije uvijek formalizovano ništa očigledno. Zbog toga bi bilo jedino cjelishodno da prije svega lično on bude taj koji sa gledišta profesionalne etike obavezan da otkrije da li i koliko postoji razlog po ovoj smjernici neprihvatanja pružanja revizorske usluge.

21. Šta se i zašto podrazumijeva pod nezavisnošću sa gledišta primanja naknade od strane ovlašćenog računovodstvenog revizora i/ili njegovo prihvatanje robe i usluga od strane klijenta?

Od nezavisnog ovlašćenog revizora očekuje se da formuliše svoje mišljenje da li su i

koliko su godišnji računovodstveni iskazi i/ili drugi finansijski izvještaji istiniti i fer i kao takvi kvalitetni i pouzdani izvor informisanja svih potencijalno zainteresovanih. Za ovakvo vrhunski stručno, savjesno i nezavisno mišljenje prirodno pripada i odgovarajuća naknada. Upravo zbog toga, ukoliko oko veličine ovakve naknade ili njene isplate dolazi do nekog odstupanja od onoga što bi bilo prirodno i normalno, nastaje nedoumica da li je sama učinjena usluga u vidu mišljenja zadovoljila, prije svega, zahtjev za potpunom i istinskom nezavisnošću. Samo pomenuta odstupanja koja izazivaju nedoumicu, pa i sumnju mogu biti bilo u vidu manje ili upadljivo veće naknade od one koja bi bila fer, zatim isplate naknade unaprijed prije završene ili čak započete revizije i formulisanog mišljenja ili nasuprot tome neisplaćena u dužem periodu poslije pruženog mišljenja i revizorskog izvještaja. Isto je podložno podozrenju što se tiče nezavisnosti i kao takvo neprihvatljivo opet zbog odsustva nezavisnosti svako uslovljeno plaćanje naknade sadržinom mišljenja. Ovakvom neprihvatljivom potencijalnom naknadom smatra se i svaka naknada utanačena u vidu procenta.

Prihvatanje robe ili usluga od strane ovlašćenog revizora od njegovog klijenta pod povlašćenim uslovima i/ili svaka druga slična neuobičajena ljubaznost predstavlja ozbiljnu opasnost ugrožavanja nezavisnosti. Ovo se odnosi i na takva i slična činjenja članovima porodice i srodnicima profesionalnog računovođe u javnoj praksi.

22. Zašto i kako učešće u kapitalu računovodstvene revizorske firme može biti uzrok ugrožene nezavisnosti?

Sve softiciranija oruđa i oprema koja se koristi u knjigovodstvu i računovodstvu u svrhu istinitog i fer informisanja svih potencijalno zainteresovanih prirodno ima za posljedicu povećane zahtjeve ove vrste i procesu obavljanja nezavisne računovodstvene revizije u svrhu dolaženja do mišljenja da li je i koliko prethodno pomenuto očekivanje ostvareno. Uz to, naročito kod većih računovodstveno-revizorskih firmi postoje velika neophodna ulaganja i u poslovne prostore, transportna sredstva i drugo, a neophodan je i značajan obrtni kapital na ime plata zaposlenih i drugih tekućih troškova i rashoda. Otuda nije uvijek objektivno ostvarivo optimalno finansiranje kroz isključivo vlasništvo ili suvlasništvo revizorske firme od strane starijih i drugih partnera i u liku profesionalnog računovođe koji obavlja javnu praksu. Učešće u tome suvlasnika izvan reda ovlašćenih računovodstvenih revizora potencijalno objektivno ugrožava nezavisno ovlašćenog računovodstvenog revizora pripadnika takve firme, utoliko više ukoliko je značajnije i ukoliko se takođe mora pribjegavati uzajmljivanju.

23. Šta se podrazumijeva pod odgovornošću profesionalnog računovođe koji obavlja javnu praksu prema svom klijentu u vezi sa naknadom?

Normalno između profesionalnog računovođe koji obavlja javnu praksu i klijenta postoji ugovorni odnos ravnopravnih strana nastao inicijativom klijenta. I kao što davalac usluga ima pravo na pravednu naknadu na ime kvalitetno pružene usluge, tako ima i obavezu prema klijentu da pruži takvu uslugu, ali ne i da do njenog pružanja dođe uz plaćanje ili primanje provizije kojom bi bila ugrožena njegova nezavisnost.

24. Kakva je u pitanju sa gledišta profesionalna etika računovođe u javnoj praksi njegova odgovornost prema klijentu kada mu je povjeren novac klijenta?

Ukoliko, s obzirom da to nije svuda slučaj, profesionalnom računovođi bude od strane njegovog klijenta povjerena gotovina ili neki finansijski derivat na raspolaganje, on se o tome mora starati sa vrhunskom savjesnošću, što podrazumijeva razdvajanje povjerenog od sopstvenog i raspolaganje isključivo prema instrukcijama klijenta, ali i da vodi računa da ne postoji ništa nelegalno u vezi sa tim novcem, kao i da u vezi s njim ne stvara svoje potraživanje prema klijentu, uz to vodeći računa da ga ukamaćuje, kada duže vrijeme nema potrebe za njegovim korišćenjem.

U suštini radi se o testu međusobnog povjerenja koje je inače od bitnog značaja za njihov odnos.

25. Šta je sadržina sa gledišta profesionalne etike odgovornost računovođe koji obavlja javnu praksu prema svojim drugim kolegama, kao i uopšte sa profesionalnim računovođama u vezi sa njihovim međusobnim profesionalnim odnosom?

Generalno, s obzirom da su po samoj prirodi stvari profesionalne računovođe koji obavljaju javnu praksu vrhunski pripadnici računovodtsvene profesije od njih se prirodno očekuje da budu u svemu uzor, svim ostalim pripadnicima računovodstvene profesije, što predodređuje i odnos prema njima prilikom upražnjavanja profesije.

Dodatno u međusobnom profesionalnom odnosu sa ostalim profesionalnim računovođama koji obavljaju javnu praksu očekuje se maksimalna kolegijalnost, lojalnost, predusretljivost od strane svakog nezavisnog ovlašćenog računovodstvenog revizora, bilo da je prethodnik, sledbenik i/ili po drugom osnovu konsultovan. Ipak ulogu u tome ima bilo ovlašćenje, bilo ograničenje od klijenta u pitanju.

U svakom slučaju od izuzetne važnosti je u ovim odnosima do krajnje linije očuvati povjerljivost što se tiče svih saznanja i u okviru toga radi predupređivanja svakog mogućeg nesporazuma sve značajnije informacije obezbijediti u pisanom okviru uz potpuno ispoštovanu poslovnu tajnu.

26. Odgovornost profesionalnog računovođe koji obavlja javnu praksu prema svojim kolegama, a na osnovu profesionalne etike u vezi sa reklamiranjem

Iako načelno nije uobičajeno da lica koja upražnjavaju slobodnu profesiju dolaze do klijenata putem reklamiranja, ono je u nekim zemljama dozvoljeno, pod pretpostavkom da nije agresivno, zatim da je bez ikakvog preuveličavanja samo činjenično nikako na uštrb drugih nezavisnih ovlašćenih računovodstvenih revizora i jednostavno uvijek odmjeren i u granicama dobrog ukusa.

Ne smatra se reklamiranjem upoznavanje javnosti da je neko započeo sa upražnjavanjem svoje računovodstvene slobodne profesije, niti ako se podaci nalaze na spisku grupe ili svih profesionalnih računovođa koji obavljaju javnu praksu u jednoj zemlji.

27. Odgovornost prema profesionalnoj računovodstvenoj etici ovlašćenog računovodstvenog revizora u vezi sa njegovim eventualnim uporednim aktivnostima koje su nespojive sa praksom i reputacijom profesije

S obzirom da je potpuna nezavisnost ključna pretpostavka za prihvatanje i uvažavanje mišljenja ovlašćenog računovodtsvenog revizora, da li su i koliko računovodtsveni iskazi, kao i drugi finansijski izvještaji klijenta istiniti i fer svako neposredno, ali i posredno njeno ugrožavanje jeste nespojivo i ugrožava reputaciju profesijom prema profesionalnom etičkom kodeksu računovođa koji obavljaju javnu praksu.

Nesumnjivo da se radi o neposrednom ugrožavanju ukoliko nezavisni ovlašćeni računovodstveni revizor pruža klijentu konsultantske usluge koje utiču na rezultat njegovog poslovanja i/ili njegovu finansijsku situaciju, dok bi se posrednim moglo smatrati ukoliko bi ih pružao neko drugi iz iste revizorske firme, što je čest slučaj kod većih ovakvih firmi. S obzirom da je to veoma lukrativno, pa doseže u nekim slučajevima učešće oko polovine u njenom ukupnom prihodu. Savjeti kako bi se mogle otkloniti i prevazići slabosti i nesuglasice u organizaciji i funkcionisanju računovodstva klijenta moglo bi se smatrati takvim posrednim ugrožavanjem revizorske nezavisnosti, kao i konsultantske usluge u vezi sa obračunom dažbina od strane klijenta, iako ne utiču na izvorno utvrđivanje rezultata poslovanja firme klijenta.

Ipak ostaje bitno da nezavisno od eventualno savjeta od strane nezavisnog ovlašćenog revizora uvijek ostaje odgovornost za njegovo djelimično i/ili u cjelosti prihvatanje na samom klijentu

28. Kakve i zbog čega postoje nedoumice u vezi sa zakonskom odgovornošću profesionalnog računovođe koji obavlja javnu praksu?

Prva bi bila da li ima uopšte mjesta zakonskoj odgovornosti za mišljenje, a ne tvrdnje nezavisnog računovodstvenog revizora da li su i koliko su godišnji računovodstveni iskazi i drugi finansijski izvještaji izvjesnog ekonomskog entiteta istiniti i fer. Međutim, kako zainteresovani, pogotovu ako je takvo mišljenje bez ograde pozitivno, mogu donijeti svoju poslovnu odluku iz kojih proizađe ogroman gubitak, pa se pokaže da nije odgovaralo realnosti dato mišljenje kako je računovodstveno informisanje bilo uistinu istinito i fer, podliježe zakonskom preispitivanju kako je i zbog čega moglo doći do previda ili čak do zloupotrebe od strane nezavisnog ovlašćenog računovodstvenog revizora tako da i on uz svog klijenta podliježe odgovornosti za nastali gubitak, ukoliko tako presudi sud.

Kako su mogući basnoslovni gubici, to su i premije na ime osiguranja profesionalnog računovođe koji obavlja javnu praksu od zakonske odgovornosti izuzetno visoke. Što više da bi one bile koliko toliko u skladu sa mogućnošću osiguranika uobičajeno je da se limitira maksimalni iznos koji plaća osiguravajuće društvo, preko koga se uprkos postajanja osiguranja, dosuđena odšteta naplaćuje od nezavisnog ovlašćenog računovodstvenog revizora.

Pored toga, ovaj revizor izložen je i krivičnoj zakonskoj odgovornosti u zavisnosti od utvrđenog stepena nemarnosti od obične do ozbiljne, zatim da li je bila neuobičajena nepažnja ili je postojalo neko još veće ogrešenje tokom obavljanja revizije.

12.2. Pitanja i odgovori – Profesionalna etika revizije

1. Metode racionalizacije dovode do neetičkog ponašanja:

a) isplati se ponašati neetično, ako nije protivzakonito, onda nije neetično
b) ako nije protivzakonito onda nije neetično, svi to rade zašto ne bih i ja
c) isplati se ponašati neetično, ako nije protivzakonito onda nije neetično, svi to rade zašto ne bih i ja

2. Principi profesionalnog ponašanja definisani su kao:

a) integritet, objektivnost i nezavisnost, dužna pažnja
b) obim i priroda usluga, dužna pažnja, objektivnost i nezavisnost, integritet, javni interes i odgovornost
c) javni interes, dužna pažnja, obim i priroda usluga, odgovornost

3. Nezavisnost u poslovima revizije znači:

a) da revizor nesamostalno planira reviziju, procjenjuje materijalnost i rizik
b) da samostalno izvodi zaključke, da samostalno planira reviziju, procjenjuje materijalnost i rizik, sakuplja dokaze
c) sakuplja dokaze, samostalno planira reviziju, procjenjuje materijalnost i rizik

4. Pravilo: Opšti standardi su definisali da će se revizor pridržavati sljedećih standarda:

a) planiranje i supervizija, profesionalne kompentencije, dužna profesionalna pažnja, dovoljnost relevantnih podataka
b) dužna profesionalna pažnja, planiranje i supervizija, profesionalne kompentencije
c) dovoljnost relevantnih dokaza, dužna profesionalna pažnja, profesionalna kompentencija

5. Profesionalna revizija ima za cilj da njeni članovi:

a) vovladaju intelektualnim sposobnostima, opšteg kodeksa vrijednosti
b) prihvate obaveze prema društvu u cjelini, pridržavaju se opšteg kodeksa, ovladavaju posebnim intelektualnim sposobnostima
c) pridržavaju se opšteg kodeksa, prihvate obaveze prema društvu u cjelini

6. Profesionalni računovodstveni ekspert pruža usluge u skladu sa relevanznim tehničkim standardima koje donosi:

a) Odbor za MSR i uvjeravanje i IFAC
b) profesionalni organi organizacije članica IFAC-a, Odbora za MSR i uvjeravanje i relevantni zakonodavni organi
c) relevantni zakonodavni organi, IFAC, Odbora za MSR i uvjeravanje

7. Osnovni principi Kodeksa IFAC-a su:

a) poštenje, povjerljivost, tehnički standardi
b) profesionalna osposobljenost i dužna pažnja, poštenje, objektivnost, povjerljivost, profesionalno ponašanje, tehnički standardi
c) profesionalno ponašanje, tehnički standardi, povjerljivost, poštenje, objektivnost

8. Reklamiranje i pristup potencijalnim klijentima imaju za cilj da:

a) na objektivan način pristojno, pošteno, istinito i sa dobrim ukusom informišu javnost
b) reklamiranje treba da utvrdi profesionalna organizacija
c) reklamiranje da je utvrđeno od strane nacionalne organizacije u skladu sa kodeksom etike nacionalne organizacije

9. U reviziji finansijskih izvještaja
revizori se susreću sa povbjrljivim klijentovim informacijama

a) plate osoblja, nelansirani reklamni spotovi, licence
b) patenti, licence, plate osoblja, nelansirani reklamni spotovi, informacije o troškovima po proizvodima
c) informacije o troškovima po proizvodima, patenti, licence, plate osoblja

10. Kodek etike IFAC-a koji se odnosi na zaposlene u reviziji ima pravila:

a) podrška kolegama, profesionalno osposobljavanje
b) prezentiranje informacija i konflikt lojalnosti, podrška kolegama
c) profesionalna osposobljenost, prezentiranje informacija, podrška kolegama i konflikt lojalnosti

11. Revizor kome su povjerena tuđa novčana sredstva treba:

a) da drži novac odvojeno, da bude spreman da podnese račun, da ga koristi namjenski
b) da ga koristi za svrhe namjene i da ga drži odvojeno
c) da podnese račun o tim sredstvima i da ih drži odvojeno

12. Šta sadrži dio IFAC-ovog kodeksa primjenljiv za računovođe u javnoj praksi:

a) raspolaganje novcem klijenta, naknade i provizije, nezavisnost, profesionalna opreznost, odnosi sa drugim ekspertima, reklamiranje, aktivnosti nespojive sa javnom praksom
b) raspolaganje novcem klijenta, naknade i provizije, profesionalna opreznost
c) nezavisnost, odnosi sa drugim, profesionalna opreznost, naknade i provizije

Tačni odgovori: 1.c, 2.b, 3.b, 4.a, 5.b, 6.b, 7.b, 8.a, 9.b, 10.c, 11.a, 12.a.

12.3. Primjeri za vježbe

Napomena: Svaki od primjera mogao bi biti još konkretniji tako što bi se kvantificirali do kraja hipotetički primjeri kako je to učinjeno radi ilustracije u prvom.

1. Da li je i zašto neprihvatljivo sa gledišta profesionalne etike ako profesionalni računovođa u javnoj praksi za obavljenu reviziju godišnjih računovodstvenih iskaza od ekonomskog entiteta primi na naknade neosiguranu mjenicu na 5.000 € sa kamatom od 15% godišnje?

Odgovor

- Ugrožena je nezavisnost na više načina:
- Umjesto isplatom koja predstavlja gotovinu i tako poštovanje vrijednosti usluge za neposredni novčani ekvivalent potcijenjena je vrijednost usluge,
- Neosigurana mjenica predstavlja pritisak da se može očekivati naplata ako je klijent zadovoljan dobijenim mišljenjem
- Veća stopa kamate od uobičajene predstavlja podmićivanje

2. Da li i zašto banka A, koja je firmi Š odobrila veliki dugoročni zajam, poslije uvida u njen završni račun za prethodnu godinu i bezrezervno mišljenje nezavisnog ovlašćenog revizora da je istinit i fer ima pravo poslije njenog bankrotstva u tekućoj godini da tuži tog revizora zbog pretrpljenog gubitka nastalog padom pod stečaj zajmoprimca?

Odgovor

- Ima zbog toga što osim svojih obaveza prema ugovoru sa klijentom za obavljenu računovodstvenu reviziju postoji obaveza i prema svima potencijalno zainteresovanim trećim licima ukoliko bi se na sudu dokazalo da je postajala i kolika nemarnost, ili možda čak zloupotreba u postupanju tokom obavljanja revizije.

3. Da li se može smatrati nezavisnim profesionalni računovođa koji obavlja javnu praksu da izvrši reviziju društva Crvenog krsta čije je knjigovodstvo vodio i koje bi bile druge analogne okolnosti?

Odgovor

- Ne može se smatrati nezavisnim, pošto bi subjektivno cijenio da li je on što je sam uradio istinito i fer računovodstveno informisanje, a isto bi bilo i u slučaju da cijeni urađene računovodstvene iskaze članova svoje porodice, svojih rođaka ili po nekom drugom osnovu bliskih ličnosti.

4. Da li je u koliziji sa svojom ulogom nezavisnog ovlašćenog revizora ukoliko prima savjete u vezi sa popunjavanjem podataka u svrhu obračuna poreza od strane svog klijenta?

Odgovor

- Nije pod uslovom da pri tome poštuje poreske propise i prikrivanjem ne stvara

mogućnost nezakonite evazije dažbine, tj. ima pozitivno bezrezervno mišljenje.

5. Da li u slučaju Galati, Brombila i Galore bilo kršenje profesionalnog računovodstvenog etičkog kodeksa, a ako koja su? Opis problema:

Galati i Brambila su formirale društvo pod nazivom Financial Fitnees Systems, pri čemu je svaka žena uzela 50 posto ovlašćenih redovnih akcija Galati je *Dottore Commercial*-ista (CONSOB), javni računovođa, a Brambila je garant osiguranja. Društvo pruža revizorske i poreske usluge prema uputstvima Galatijeve, odnosno usluge osiguranja prema uputstvima Brambile. Ostvarenje kancelarije društva je objavljeno u 15 cm dugom oglasu u dvije kolone, u lokalnim novinama.

- Jedan od prvih revizorskih klijenata društva je bila Galore kompanija. Galore je imala ukupna sredstva od 923.820,000 funti, a ukupne obaveze od 415.719,000 funti. U toku ispitivanja, Galati je pronašla da je Galoreova zgrada knjigovodstvene vrijednosti 369,528,000 založena na ime garancije obveznice sa desetogodišnjim rokom dospijeća na iznos od 307.940,00. Međutim, pošto neobjavljivanje prava zaplijene (imovine do isplate duga) nije uticalo ni na vrijednost sredstava, ni na iznos obaveza, a njeno ispitivanje u svim ostalim aspektima je bilo zadovoljavajuće, Galati je dala pozitivno mišljenje finansijskim izvještajima Galorea. Oko dva mjeseca nakon datog mišljenja, Galati je saznala da je jedna osiguravajuća kompanija planirala da posudi Galoreu 230.955,000 funti u formi prve hipotekarne mjenice na zgradi. Galatijeva je rekla Brambili da obavijesti osiguravajuće društvo o činjenici da je zgrada Galorea data u zalog kao garancija za oročenu mjenicu.
- Ubrzo nakon gore opisanih događaja, Galatijeva je bila optužena za kršenje profesionalne etike.

Potrebno je:

Navesti i opisati etičke implikacije onih postupaka Galatijeve koji su bili u suprotnosti, odnosno značili kršenje *Kodeksa profesionalne etike za profesionalne računovođe IFAC-a.*

Odgovor

- Postoje dva ozbiljna problema

  - Kada je Galore dala bezrezervno pozitivno mišljenje o godišnjem bilansu stanja Galati, prećutkujući njen bitno umanjen kapacitet potencijalnog zajmoprimca, zalaganjem skoro cijele iskazane knjigovodstvene vrijednosti zgrade za izdate obveznice sa desetogodišnjim otplatnim rokom;

  - Kad je Galore zloupotrijebio povjerljivo, inače svojevremeno prećutno saznanje o postojanju zaloge informišući o tome Brambilu kao zainteresovanog poreskog savjetodavca da obavijesti potencijalnog zajmodavca na osnovu hipotekarne mjenice kao osiguranja, a na istu stambenu zgradu.

6. Da li postoji ogrešenje nezavisnog ovlašćenog računovodstvenog revizora o profesionalnu računovodstvenu etiku kada je na svoje postavljeno pitanje svom klijentu zašto su njegovi iskazani profesionalni troškovi prilično veliki dobio odgovor: «Ako me pitaš nećeš čuti ono što ne želiš da čuješ», pa ipak nastavio popunjavanje poreske prijave klijenta na osnovu takvog odgovora.

Odgovor

- Postoji ogrešenje, s obzirom da je ne samo formalno prećutana istina, nego postoji jasna aluzija kakva je, a uprkos toga revizor na osnovu neopravdano velikog troška popunjava prijavu pomažući klijentu u pokušaju obmane poreske vlasti.

7. Da li se je profesionalni računovođa koji obavlja javnu praksu ogriješio o profesionalnu računovodstvenu etiku, ako falsifikuje podatke u sopstvenoj poreskoj prijavi?

Odgovor

- Jeste i to grubo, budući da se od njega više nego od drugog obveznika očekuje da poštuje zakon.

8. Da li se je profesionalni računovođa koji obavlja javnu praksu ogriješio o profesionalnu etiku ukoliko klijentu uskrati povraćaj godišnjih finansijskih izvještaja i/ili druge dokumentacije zbog neisplaćene naknade za obavljenu računovodstvenu reviziju?

Odgovor

- Jeste se ogriješio, zbog toga što umjesto da tužbom sudu ostvaruje svoje ugovorno pravo, prepuštajući sudu da utvrdi da ono i koliko postoji, pribjegava ucjeni klijenta.

9. Ukoliko se profesionalno shvatanje ovlašćenog računovodstvenog revizora ne slaže sa takvim shvatanjem njegovog pretpostavljenog u okviru jedne revizorske firme, kako bi trebalo da postoji u skladu sa profesionalnom računovodstvenom etikom?

Odgovor

- Načelno ne bi trebalo da ostane nerazriješeno, pa ukoliko ne bi bilo moguće u okviru firme, trebalo bi na povjerljiv način da takav zaposleni pokuša da provjeri svoje profesionalno osporeno shvatanje u okviru profesionalne računovodstvene organizacije čiji je član. Ako problem ni tako ne bi bio prevaziđen, ostaje mu mogućnost da da otkaz svojoj firmi uz pisani memorandum sa objašnjenjem i obrazloženjem zašto to čini.

10. Da li prihvatanje nekog ponuđenog posla od strane profesionalnog računovođe koji obavlja javnu praksu za koji po svom obrazovanju i iskustvu nije dovoljno kompetentan predstavlja ogrešenje o profesionalnu računovodstvenu etiku i da li bi moglo biti izbjegnuto, ili bar ublaženo?

Odgovor

- Bez obzira na formalnu ispunjenost uslova bilo bi ogrešenje, s obzirom da se uvijek očekuje da njegova usluga bude vrhunskog kvaliteta. Međutim, ako je u pitanju samo neki detalj u vezi sa, na primjer, revizijom prekomorske komercijalne transakcije ili neke transakcije u vezi sa finansijskim instrumentima i njihovim derivatima, to bi moglo biti prevaziđeno uz konsultovanje zaista kompetentnog stručnjaka od strane revizora.

11. Da li svaki poklon učinjen nezavisnom ovlašćenom računovodstvenom revizoru ili bilo kom od njegovih saradnika predstavlja njihovo ogrešenje o profesionalnu računovodstvenu etiku i zašto?

Odgovor

- Da ukoliko je iole preko vrijednosti koja bi bila izraz uobičajene sitne pažnje, isključivo kurtoaznog karaktera, a zbog opasnosti da ugrožava nezavisnost prilikom formiranja mišljenja.

12. Da li suvlasnički odnos u nečemu profesionalnog računovođe koji obavlja javnu praksu može uticati na njegovo pružanje profesionalne usluge nekom od drugih suvlasnika i zašto?

Odgovor

- Svaki suvlasnički odnos uslovljava pretpostavku o postojanju izvjesnog zajedničkog interesa suvlasnika, što samo po sebi predstavlja potencijalno ugrožavanje nezavisnosti kada je u pitanju pružanje profesionalne usluge bilo kom od drugih suvlasnika. Jedino zanemarljivo suvlasničko učešće revizora i/ili beznačajna priroda njegove profesionalne usluge, mogli bi biti izuzetak od ogrešenja o profesionalnu računovodstvenu etiku, polazeći od toga da ne predstavlja kao takvo ugrožavanje nezavisnosti.

13. Kada ponuđena profesionalna usluga nezavisnog ovlašćenog računovodstvenog revizora klijentu po standardnoj cijeni ne predstavlja ogrešenje o profesionalnu računovodstvenu etiku, a kada je obratno?

Odgovor

- Ukoliko je to na osnovu oglašavanja zainteresovanog klijenta i/ili čak na inicijativu klijenta kod revizora, to bi bilo u skladu sa profesionalnom etikom, sama ponuda bez inicijalnog zahtjeva klijenta bila bi ogrešenje zbog toga što se podrazumijeva da bi to bilo strano samoj prirodi upražnjavanja bilo koje slobodne profesije, pa i nezavisne računovodstvene revizije.

13. PITANJA IZ ETIKE I ETIČKIH PROBLEMA

13.1. Pitanja iz etike

1. Šta je etika?
2. Koji etički principi obuhvataju karakteristike koje društvo smatra dobrim moralnim ponašanjem?
3. Šta je glavna karakteristika nezavisnog javnog računovođe?
4. Koji su to osnovni principi koje računovođa mora poštovati da bi postigao ciljeve računovodstvene profesije, prema IFAC-ovim etičkim smjjernicama?
5. Povjerljive informacije klijenta se generalno mogu objaviti samo uz dozvolu klijenta. Koje su izuzeci tog pravila?
6. Može li računovođa tvrditi da su poreske prijave koje on pripremi, uvijek prihvatljive poreskim vlastima? Zašto?
7. Ukratko, navedite ograničenja u pogledu publiciteta prihvatljivog za javne računovođe.
8. Kakva je razlika između suštinske i pojavne nezavisnosti?
9. Navedite neke oblike finansijske veze sa klijentom koja bi mogla uticati na nezavisnost.
10. Kakva je razlika između direktnog i indirektnog finanijskog interesa? Objasnite na koji način računovođa može imati indirektan finansijski interes u kompaniji u kojoj obavlja reviziju.
11. Može li član porodice ugroziti nezavisnost? Objasnite.
12. Da li bi dobitak velikog postotka ukupnih naknada za izvršene profesionalne usluge od jednog konkretnog klijenta, narušio nezavisnsot računovođe koji obavlja javnu praksu? Koje su okolnosti pod kojima je to dopustivo, ili nije dopustivo?
13. Šta su potencijalne naknade za profesionalne usluge? Dajte dva primjera i objasnite zašto javni računovođa treba, ili ne treba da ih primi.
14. Ako računovođa drži novčane iznose klijenta, pod kojim uslovima on može dizati novac s tog računa i u kom iznosu?
15. Objasnite šta je revizijska etika.
16. Objasnite namjeru kodeksa profesionalne etike.
17. Objasnite otkuda različito shvatanje etike u svijetu.
18. Objasnite funkciju IFAC-ovog Kodeksa profesionalne etike

(Code of Professional Ethics).
19. Izložite osnovne etičke principe kako su opisani u IFAC-ovim smjernicama.
20. Navedite etičke dileme i objasnite kako se one mogu razriješiti
21. Objasnite koncept nezavisnosti i njegovu narušenost prema IFAC-ovom etičkom kodeksu.
22. Protumačite revizorsku odgovornost prema njihovim klijentima i kolegama.
23. Komentarišete osnove zakonske odgovornosti za računovodstvene i revizorske usluge.
24. Zašto je etičko pitanje za reviziju izuzetno značajno? Pojasnite to sa stanovišta služenja interesu javnosti.
25. Koji su najznačajniji etički kodeksi revizije danas u svijetu?
26. Zašto kodeks etike donose revizijske profesionalne organizacije, a ne pojedinačne revizijske firme?
27. Koja su najznačajnija pitanja uređena etičkim kodeksima?
28. Koji su osnovni principi Kodeksa AICPA i IFAC-a?
29. Kako se može vršiti racionalizacija neetičkog ponašanja?
30. Objasnite osnovne principe Kodeksa profesionalnog ponašanja AICPA?
31. Navedite i objasnite osnovna pravila Kodeksa profesionalnog ponašanja AICPA?
32. Kako je strktuiran IFAC-ov Kodeks profesionalne etike računovodstvenih eksperata?
33. Šta sadrži dio IFAC-ovog Kodeksa koji primjenjuju računovodstveni eksperti u javnoj praksi?
34. Objasnite šta je revizijska etika.
35. Objasnite namjenu kodeksa profesionalne etike.
36. Objasnite otkuda različito shvatanje etike u svijetu.
37. Objasnite funkciju IFAC-ovog Kodeksa profesionalne etike (Code of Professiona Ethics).
38. Izložite osnovne etičke principe kako su opisani u IFAC-ovim smjernicama:
39. Navedite etičke dileme i objasnite kako se one mogu razriješiti.
40. Objasnite koncept nezavisnosti i njegovu narušenost prema IFAC-ovom etičkom kodeksu.
41. Protumačite revizorsku odgovornost prema njihovim klijentima i kolegama.
42. Komentarišete osnove zakonske odgovornosti za računovodstvene i revizorske usluge
43. Koja bi teškoća postojala da je Sarbanes-Oxley zakon donijet samo kao odgovor na Enron, WorldCom i druge primjere velikih računovodstvenih nezakonitih tijela?
44. Koja su četiri glavna razloga zbog kojih etika predstavlja suštinski aspekt računovodstvene profesije?
45. Kakva je uloga računovođa u modernoj tržišnoj ekonomiji?
46. Šta predstavlja „strukturni problem“ modernog računovodstva?
47. Koja su tri razloga zbog kojih pravila nijesu adekvatna za rješavanje „strukturnog problema“ modernog računovodstva?

48. Objasnite razliku između intrinzinzičke i ekstrinzičke motivacije.
49. Koja su tri razloga zbog kojih pravila i propisi mogu biti samopotraživajući i kontraproduktivni?
50. Koje su tri tradicionalne profesije?
51. Navedite bar pet sociioloških obilježja profesije.
52. U čemu je razlika između uporedivog i neuporedivog dobra?
53. Šta je „časno“ ili „plemenito“ dobro?
54. Navedite tri „časna“ dobra pomenuta u ovom poglavlju.
55. Kakav je karakter isplate koju računovođa dobija?
56. Koja su dva razloga zbog kojih računovodstvo ima više prava da bude profesija nego medicina i pravo?
57. Šta je potrebno da bi postojalo povjerenje između strana?
58. Koje su tri dužnosti računovođe koje je iznio R. Montgomeri?
59. Da li je važnije tragati za istinom ili poštovati pravila i propise? Ukratko obrazložite svoj odgovor.
60. U čemu je razlika između pohlepe i pohlepnosti?
61. Ko, osim računovođe, treba da postupa sa integritetom i vodi računa o javnosti?
62. Sa kojom profesijom je upoređeno računovodstvo u pravnom predmetu United States v. Arthur Young i zbog čega je ova analogija na kraju odbačena?

13.2. Vježbe i primjeri

Vježbe

1. *Etičke smjernice.* Zašto postoji potreba za etičkim smjernicama za profesionalne računovođe? Objasnite. Na koji način etički kodeks za računovođe treba da se razlikuje od etičkog kodeksa za druge profesije, kao recimo, advokate ili ljekare?

2. *Etički kodeks*. Ko propisuje kodeks profesionalne etike za profesionalne računovođe treba da se razlikuje od zemlje do zemlje? Navedite pet primjera.

3. *Nezvisnost.* Lahaia Yacht kompanija duguje javnom računovođi neplaćenu naknadu za izvršene profesionalne usluge i ponudila je da mu izda neosigurane mjenice s kamatom.

Potrebno je:

Da li bi prihvatanje ovih mjenica od strane računovođe imalo nekakvog uticaja na nezavisnost u odnosima sa Lahaina Yacht kompanijom?

4.*Revizori ne smiju samo izgledati nezavisani*; oni i istinski moraju biti nezavisni.

Potrebno je:

Objasniti koncept nezavisnosti revizora sa stanovišta oslanjanja trećih strana na finansijske izvještaje.

1) Šta je to na osnovu čega se utvrđuje da li je revizor zaista nezavisan ili nije?

2) Šta je to na osnovu čega se utvrđuje da izgleda da je revizor nezavisan ili nije nezavisan?

Objasnite kako revizor može da bude zaista nezavisan, ali može da izgleda da nije nezavisan.

Da li bi računovođa koji obavja javnu praksu bio smatran nezavisnim u reviziji finansijskih izvještaja:

1. crkve u kojoj taj računovođa vodi finansije bez naknade; i
2. kluba u kome računovođina žena vodi finansije i knjigovodstvo, ako računovođa neće primiti naknadu za obavljenu reviziju?

5. *Nezavisnost.* Obavili ste reviziju početnog bilansa stanja Ruiz Rug kompanije i dali pozitivno mišljenje o bilansu. Mjesec dana nakon što ste predali izvještaj, ponuđeno vam je mjesto sekretara upravnog odbora kompanije, zbog potreba za cijelim nizom službenika i zbog vaše podobnosti za potpisivanje raznih dokumenata. Vi nećete imati nikakvog finansijskog interesa u kompaniji putem akcija u vlasništvu ili na neki drugi način, nećete primati platu, nećete voditi poslovne knjige, nećete imati nikakvog uticaja na finansijsko poslovanje, osim što ćete povremeno davati savjete u vezi s porezom na dobit, kao i slične savjete koji se normalno daju klijentu od strane profesionalnog računovođe u javnoj praksi.

Potrebno je:

Pretpostavimo da ste prihvatili ponudu, ali planirate da napustite to radno mjesto prije nego što počnete godišnju reviziju, s tim što namjeravate da ponovo preuzmete dužnost na tom radnom mjestu, nakon što predate izvještaj o reviziji, odnosno date mišljenje o finansijskim izvještajima. Da li vi možete da date nezavisno mišljenje o finansijskim izvještajima? Obrazložite.

Pretpostavimo da ste privremeno prihvatili ponudu dok preduzeće ne bude u mogućnosti da zaposli sekretaricu. U svakom slučaju, trajno ćete napustiti to radno mjesto prije nego što počnete da radite godišnju reviziju. Možete li da obavite nezavisnu reviziju finansijskih izvještaja? Obrazložite.

6.*Nezavisna preduzeća:* Galati i Brambila su formirale društvo pod nazivom Financial Fitnees Systems, pri čemu je svaka žena uzela 50 posto ovlašćenih redovnih akcija Galati je *Dottore Commercial*-ista (CONSOB), javni računovođa, a Brambila je garant osiguranja. Društvo pruža revizorske i poreske usluge prema uputstvima Galatijeve, odnosno usluge osiguranja prema uputstvima Brambile. Ostvarenje kancelarije društva je objavljeno u 15 cm dugom oglasu u dvije kolone, u lokalnim novinama.

- Jedan od prvih revizorskih klijenata društva je bila Galore kompanija. Galore je imala ukupna sredstva od 923.820,000 funti, a ukupne obaveze od 415.719,000 funti. U toku ispitivanja, Galati je pronašla da je Galoreova zgrada knjigovodstvene vrijednosti 369,528,000 založena na ime garancije obveznice sa desetogodišnjim rokom dospijeća na iznos od 307.940,00. Međutim, pošto neobjavljivanje prava zaplijene (imovine do isplate duga) nije uticalo ni na vrijednost sredstava, ni na iznos obaveza, a njeno ispitivanje u svim ostalim aspektima je bilo zadovoljavajuće, Galati je dala pozitivno mišljenje finansijskim izvještajima Galorea. Oko dva

mjeseca nakon datog mišljenja, Galati je saznala da je jedna osiguravajuća kompanija planirala da posudi Galoreu 230.955,000 funti u formi prve hipotekarne mjenice na zgradi. Galatijeva je rekla Brambili da obavijesti osiguravajuće društvo o činjenici da je zgrada Galorea data u zalog kao garancija za oročenu mjenicu.
- Ubrzo nakon gore opisanih događaja, Galatijeva je bila optužena za kršenje profesionalne etike.

Potrebno je:
Navesti i opisati etičke implikacije onih postupaka Galatijeve koji su bili u suprotnosti, odnosno značili kršenje *Kodeksa profesionalne etike za profesionalne računovođe IFAC-a.*

7. *Nezavisnost.* Za svaku od navedenih situacija uključujući i konsalting koji nije vezan za reviziju, navedite da li postoji kršenje pravila profesionalnog ponašanja prema IFAC-ovim *etičkim smjernicama za profesionalne računovođe* i obrazložite razloge za primjenu određene smjernice.

1 Marco Silves, *Contador Publico* (CP) je individualni računovođa. Za neke klijente on obavlja i računovodstvene i revizorske funkcije.
2 Prilikom pripreme poreske prijave za Mariju Hugeira, Carmen Goendusa, *Revisor Official de Contas* (ROC), ovlašćeni javni revizor, je primjetila da je odbitak za profesionalne troškove prilično veliki. Kada je pitala Hugeru za taj odbitak, Marija je rekla: „Ako me pitaš, nećeš čuti ono što ne želiš da čuješ“. Genduza je nastavila rad na poreskj prijavi na osnovu dobijene informacije.
3 John Ortberg. *Auktoriserad Revisor* (AR), ovlašćeni revizor je uvrstio i usvojio naziv Tax Refunds – povrat novca od poreza.
4 Aki Watanabe, Konin Kaikeisshi, je nedavno osuđen zbog falsifikovanja vlastitih poreskih prijava.
5 Jons Hummel, revizor nije primio nikakve naknade za profesionalne usluge od Phi kompanije, zadnjih šest mjeseci. Zbog toga je Hummel zadržao finansijske izvještaje klijenta dok mu naknada ne bude isplaćena.
6 Jennie Lazaris, *Statuatoriseret Revisor,* je prihvatila angažman da ispita sistem obrade podataka kompanije Newbre Hospial Supply. Lazaris ima veoma skromno iskustvo u radu sa kompjuterima i nema potrebno stručno znanje da potpuno obavi preuzeti posao.

8. *Nezavisnost i pokloni.* Samantha Seekineau, *Soma Orkoton Logiston* (SOL) je zadužena za reviziju kompanije Olympic Fashions. S njom rade pomoćnici, 5 mladih računovoša a nekoliko njih su strastveni surferi. Olimpik Fešns posjeduje dvije vile na Mikonosu koje koristi za zabavu klijenta. Direktor Olimpik je rekao gđi Sikino da su ona i njeni ljudi koji rade na reviziji dobrodošli u vile i da ih mogu koristiti besplatno kada god su slobodne. Kako Sikino treba da odgovori na ponudu? Objasnite.

9. *Kršenje etičkog kodeksa*. Za svaku od slijedećih situacija, uključujući i odnose između revizora i kompanija čiju reviziju vrše, navedite da li je došlo do kršenja Kodeksa profe-

sionalne etike prema IFAC-ovim smjernicama i obrazložite razloge za primjenljive smjernice.

1. Jame Alosta, *Contador Publicb Nacional* (CPN) posjeduje veliki udio u stambenoj zgradi u Cruz del Eje, u Argentini.

Sandor Muller je 100 postao vlasnik Muller Maritime. Muler, takođe, ima značajan udio u istoj stambenoj zgradi kao i Alosta. Alosta je revizor Muler Maritime.

2. Elita Belfour, Chartered Accountant (CA), ovlašćeni računovođa, je viši revizor kompanije Dickson & Co., CA u Barbarosu. Ona ima u vlasništvu deset akcija kompanije klijenta Diksona. Mešutim, ona ne učestvuje u reviziji tog klijenta, niti je iznos akcija značajan u odnosu na njeno ukupno bogatstvo.
3. Yaping Lei, CPA je objavio povjerljive informacije pri ispitivanju kontrolnih postupaka firme od strane druge revizorske firme.
4. Frank Smith, CPA je ponudio revizorsku naknadu potencijalnom klijentu na bazi standardne cijene po satu rada.
5. Sadegh Kashani, CA je dobio kredit za auto od Rawalpindi banke. Kashani nije revizor Ravalpindi banke.
6. Orvil Saring, *Diplomietter Busherexperter*, je dao otkaz na mjesto pomoćnika finansijskog direktora kompanije Poule, SA od 1. januara. On planira da prihvati obavljanje revizije za Pul kompaniju za tu godinu, zaključno sa 31. julom.

10. *Nezavisnost*. Atribut nezavisnost se tradicionalno povezuje sa nezavisnom revizorskom funkcijom revizije i izražavanja mišljenja o finansijskim izvještajima.

Potrebno je:

- Šta podrazumijeva „nezavisnost“ kada se primijeni na nezavisnu revizorsku funkciju vršenja revizije i izražavanja mišljenja o finansijskim izvještajima?
- Dajte obrazloženje.
- Environpro, SA, duguje Commissaire aux Comptes (revizoru) neisplaćene naknade za izvršene profesionalne usluge i ponudila je da mu izda neosigurane mjenice s kamatom. Da li bi prihvatanje takvih mjenica od strane Commissairea imalo nikakvog uticaja na njegou nezavisnost u odnosima sa Environpro, SA? Obrazloženje.

Vježbe

11. *Zakonske odgovornosti revizora.*

Pogledajte ilustracije 3.1 i 3.4. Odaberite pet zemalja. pretpostavite da ste vi šef međunarodne komisije koja treba da utvrdi zakonske odgovornosti računovođa u razlčitim zemljama.

Potrebno je:

A. Navedite zemlju, koncept nezavisnosti i funkcije koje generlano nisu dozvoljene.
B. Navedite etičke standarde, primjenu, zakonske obaveze i odgovornosti za otkrivanje prevare.

C. Napišite kratak opis poredeći neki noviji sudski spor i etičke standarde revizora u svakoj zemlji.

12. *Etička pitanja.* U slijedećoj situaciji učestvuju Kevin Smit, (Kevin Smith) niži računovođa u lokalnoj CPA firmi Hobb, Mary and Khang (HM&K). Knjigovođa kompanije Mirage Manufacturing je dao otkaz prije tri mjeseca i još nije dobio zamjenu. Zbog toga transakcije Miraža nisu bile evidentirane, a knjige nisu ažurirane. Miraž mora da pripremi finansijske izvještaje za međuperiod, kako bi ispunio uslove ugovora o zajmu, ali to ne može dok ne prenese knjiženja ju knjige. Miraž se radi pomoći obraća firmi Kevin Smit i traži da njihovi revizori ažuriraju poslovne knjige, pošto je prošle godine Kevin obavio njihovu reviziju.

Potrebno je:

A. Navesti o kojim etičkim pitanjima se ovdje radi.

B. Objasniti da li jeste, ili nije bilo kršenja normi profesionalne etike.

(Napisali Khing Tran, Mary Horton i Hob Chen).

Profesionalna etika u javnom računovodstvu

Kako Vi definišete etiku?

Etika u suštini predstavlja smjernice prema kojima računovođa obavlja svoj posao. Osnovni elementi etike su: profesionalna kompetentnost (koja uključuje tehničku obučenost, znanje i sposobnost primjene znanja), profesionalna marljivost, nezavisnost, povjerljivost i propisi, koji mogu biti regulisani zakonom u različitim zemljama.

Kakva je razlika u shvatanju etike s međunarodnog aspekta'

Dali se profesionalna etika računovođa razlikuje od zemlje do zemlje?

Zaista, postoje razlike u shvatanju etike u pojedinim zemljama zbog toga što su računovodstvene profesije i regulatorna tijela razvijali različita pravila u skladu sa potrebama njihovog okruženja.

Na primjer, u Italiji, uvođenje uloge revizora u zakon datira još od kraja 1930-tih godina. Međutim, ovo zakonodavstvo i kasnija stručna literatura su pružili malo uputstava o načinu na koji treba obavljati zakonsku reviziju. Na primjer, nisu postojali standardi za rad na terenu, postojali su samo rudimentarni zahtjevi za nezavisnošću, a bilo je i vrlo malo zahtjeva u pogledu profesionalnih kvalifikacija. U svjetlu sadašnjih profesionalnih pravila može izgledati neobično, ali tržište hartija od vrijednosti, u ranom poslijeratnom periodu u Italiji, jnije bilo dovoljno razvijeno, pa su prema tome bile nedovoljno definisane i mnoge uloge u upravljanju preduzećima, tako i uloga revizora.

Sedamdeetih godina, nakon serije skandala u korporacijama, novo zakonodavstvo u Italiji je uvelo reviziju u skladu s međunarodnim standardima, za javne kompanije i razne druge kategorije. To novo zakonodavstvo je zahtijevalo da novi tip revizora bude adekvatno kvalifikovan i da se striktno pridržava pravila nezavisnosti.

Uloga zakonskog revizora, onako kako je ustanovljena još zakonodavstvom 1930-tih, još uvijek postoji, ali je ograničena na privatne kompanije. novo zakonodavstvo koje je predvidjelo sprovođenje Osme direktive Evropske unije sve više ulogu zakonskog revizora dovodi u istu ravan s ulogom revizora prema GAAS-y.

Ukratko, u mnogim zemljama, revizorska profesija se razvijala kao odgovor na evoluciju ekonomije i stepena usavršenosti tržišta hartija od vrijednosti.

Zbog čega Kodeks profesionalne etike?

Zašto je važno da računovođe imaju kodeks profesionalne etike?

Za bilo koju vrstu ljudske aktivnosti, postoje pravila ponašanja. Ta pravila definišu posao. Ako pogledate IFAC-ov Kodeks profesionalne etike u kontekstu onoga šta radi jedan računovođa, možete vidjeti da on stvara definiciju računovođe. On kaže „Računovođa je to i to".

Na primjer, vezano za profesionalnu kometentnost, Kodeks profesionalne etike zahtjeva od računovođe da pokaže svoje tehničke sposobnosti polaganjem stručnih ispita, ali id a neprekidno ide u korak s novim dostignućima i usavršava svoje znanje praćenjem programa stalne profesionalne edukacije (SRE).

Nezavisnost

Koji problemi psotoje kod angažovanja nezavisnosti?

Vjerujem da je najveći problem u pokušaju da se predvidi bilo koja situacija u kojoj bi nezavisnost mogla biti ugrožena ili narušena. IFAC-ov etički kodeks propisuje mnoga pravila koja pokrivaju čitav niz situacija. Ipak, ečsto se dešavaju nove situacije koje je teško klasifikovati. Te situacije se moraju protumačiti u svjetlu postojećih pravila.

Većina velikih računovodstvenih firmi ima svoje vlastite resurse kao pomoćno sredstvo za interpretiranje pravila nezavisnosti, kao što to imaju i profesionalna računovodstvena tijela. Na primjer, AICPA ima specijalnu Komisiju za profesionalnu etiku, kojoj se firme mogu obratiti s pitanjima vezanim za nezavisnost kada za to postoji potreba zbog nastale situacije. Iako IFAC nema poseban komitet, može postaviti pitanje vezano za tumačenje IFAC-ovih pravila.

Kakve poklone može da primi revizor?

Kakve poklone može da primi revizor kada radi na terenu, a da pri tome ne ugrozi nezavisnost?

IFAC koristi frazu da „poklon" mora da bude u okviru normalnog društvenog običaja zemlje. Na primjer, ako klijent revizoru da božićni poklon u vidu boce jeftinog vina, u većini zemalja bi zaista bilo teško zakljuiti da je takav jedan poklon toliko značajan da utiče na mišljenje, a otuda i na nezavisnsot revizora. međutim, ako revizor primi poklon u vidu automobila ili zlatnog sata, bilo bi teško pokazati da taj poklonnije uticao na njegov nezavisan stav.

U zaključku je Bob Frankini ponudio ovaj komentar:

Etička pravila, bez obzira da li ih je ustanovila profesija, ili su ustanovljena putem zakona, postoje zato što se u svakodnevnoj praksi računovođa mogu pojaviti određena pitanja ili situacije koje ih mogu dovesti u sukob s ciljevima njihovog rada.

Visokokvalitetni revizor: intervju sa Karel van Hulleom, EC i Johnom Hegartyjem, FEE

Profesor Karel Van Hule je šef jedinice za finansijsko računovodstvo pri Evropskoj

komisiji (Head of Unit of Financial Information Accounting Standards Directore-General XV of the European Commission), John Hegarty je generalni sektretar FEE (Federation des experts Comptables Europeens) – Saveza evropskih računovođa.

Opišite vaše poimanje visokokvalitetnog revizora

Van Hulle

Visokokvalitetni revizor je neko ko treba da kaže ono u šta vjeruje, a to što vjeruje treba da bude rečeno, i na to ne treba previše da utiče ono što klijent ćeli da on kaže. To treba da je osoba koja je u stanju da ostane nezavisna od uticaja nadležnih organa koji nadgledaju određene sektore, a posebno u slučaju kompanija, ili banaka, ili osiguravajućih društava za koje su nadležni.

Ako ti organi zatraže od direktora neke kompanije da ispita određene situacije, revizor treba da bude osoba koja ne postupa kao rob svog klijenta, već neko ko zaista, na osnovu svog iskustva, kaže koji bi trebao biti pravi način rješavanja nekih od datih računovodstvenih pitanja.

Pored toga, u današnjim okolnostima, visokokvalitetni revizor je osoba koja treba da poznaje više od bar jednog okruženja.Danas ne možete biti ozbiljan revizor, ako vam nisu poznati nacionalni ambijenti u kojima treba da se obavi revizija. Vjerujem da svaki student računovodstva koji danas izađe sa univerzitetskom diplomom, treba da posjeduje određena saznanja o situaciji u računovodstvu u barem tri do četiri zemlje, članice Evropske unije, u svakom slučaju treba da poznaje Međunarodne računovodstvene standarde (MRS), vjerovatno i US GAAP. US GAAP je nešto što oni uvijek uče u školi, ali oni treba poznaju i međunarodne standarde. Dakle, to treba da bude osoba koja je spremna da se suoči sa svijetom koji je sve više evropski i međunarodni.

Hegarty

To je veoma prosta definicija. To je osoba koja je sposobna i kojoj je dozvoljeno da pruži usluge koje bi željeli i njeni klijenti i korisnici tih usluga. Visokokvalitetni revizor je onaj koji nije sputan glupim zakonom ili zastarjelim propisima. On je taj koji može da identifikuje nastala očekivanja. On je taj koji je spreman, ima sposobnost da identifikuje probleme s kojima se suočava preduzeće. on je taj koji može da upravlja globalnim timom koji je potreban da bi odgovorio tim izazovima i on je taj koji je tehnički ekspert, dobra poslovna žena-muškarac, neko ko reaguje radi zadovoljavanja javnog interesa. Ali, to je bio dobar profesionalac prije 150 godina. Ti izazovi su konstantne prirode. Tehničko umijeće stalno napreduje. Kada je u pitanju profesionalizam, to je ohrabrujuće.

13.3. Pitanja za razmatranje

1. Razmotrite odnos između investitora i preduzeća i u kojim okolnostima bi taj odnos zahtjevao računovođu. Za koje svrhe bi bio potreban računovođa? Zašto su računovođe naročito važne u „tržišnoj“ ekonomiji?
2. Uopšteno razmotrite prirodu pravila. Da li sama pravila mogu da uzrokuju da

neko djeluje iz ispravnih razloga? Mogu li ona da podstaknu postupanje na ovakav način? Koji je opšti odnos između pravila ietike? Uopšteno, koji su neki od efekata postojanja previše računovodstvenih pravila? Ili, naročito, postojanja previše računovodstvenih pravila koja se bave etikom?

3. Razmotrite zbog čega je „profesija, u idealnom slučaju, samoregulatorna"? Koje su prednosti samoregulacije? Koji su njeni nedostaci? Da li postoji nešto u prirodi profesije što je čini prikladnom za samoregulaciju?
4. Razmotrite odnos između uporedivog i neuporedivog dobra. Šta je ono što neuporedivo dobro u ovom poglavlju razlikuje od uporedivog ili instrumentalnog dobra? Na kraju način su sva neuporediva dobra međusobno slična?
5. Razmotrite razliku između transakcije u kojoj (1) obje strane dobijaju punu nadoknadu za ono što daju i transakcije u kojoj (2) se daje stipendija ili honorar. Koje su druge transakcije takve, osim usluge koju pruža računovođa?
6. Razmotrite da li bi bilo smisla u tome da svaki ljudski rad, obavljen sa pažnjom i duhom pružanja usluge, sa sobom nosi dimenziju neuporedivosti, tako da neko ko kupi nešto od drugog još duguje i neku vrstu zahvalnosti ili poštovanja? Na primjer, ako unajmite stolara da vam napravi lijep ormar i ako on to radi sa uživanjem nekoliko nedelja, da li ste potom, kada mu platite, slobodni (etički, moralno) da taj ormar uništite ako to poželite? Ili ste obavezni nekom vrstom poštovanja i zahvalnosti?
7. Razmotrite način na koji se povjerenje zasniva na istinitosti. Kako ovo utiče na zadatak računovođe? Ako je njegov primarni zadatak traganje za istinom, na koji način se on razlikuje od profesora?
8. Razmotrite posebnu potrebu da se računovođa oduprije pohlepi. Zašto je ovaj porok toliko poseban da se on od njega mora štititi? Da li postoje drugi poroci koji napadaju računovodstvenu profesiju? Šta je sa kukavičlukom kada neko ne kaže istinu iz straha da će izgubiti posao?
9. Razmotrite razloge koje je dao Staubus za stavljanje velikog dijela tereta reforme na profesore računovodstva? Da li su njegovi razlozi jaki?
10. Ramotrite pravni predmet *United States v. Arthur Young*. Zašto Vrhovni sud naziva računovođe „javni budni čuvari"? Kakav je odnos između prava i računovodstva koji je sud uočio? Zbog čega se oni razlikuju? Šta ovo govori o prirodi računovodstva i odnosa koji treba da postoji između računovođe i javnosti?

Teme za istraživanja

1. Koje je porijeklo „strukturnog problema" u modernom računovodstvu? Kako je, istorijski, došlo do toga da revizori služe javnosti, ali da ih plaćaju preduzeća čiju reviziju vrše? Na koji način bi odnos između strana mogao bolje da se uredi? Na primjer, kako je razmatrano u ovom poglavlju, mogao bi da se uredi tako da vlada ima kontrolu nad revizorima. Da li su dobre kritike upućene protiv ovog sistema? Kako bi se mogla izmjeniti struktura podsticaja za računovodstvo da bi bolje ukazivala na to da računovođa služi javnosti, a ne preduzeću?

2. Koji su bili uslovi (ekonomski, sociološki itd.) koji su utrli put za osnivanje računovodstvene profesije? Zašto se tek nedavno knjigovodstvo razvilo u profesiju? U kakvom je odnosu računovodstena profesija sa drugim profesijama, i po prirodi i po istoriji?
3. Istražite odnos između poslova i profesija kroz istoriju. Šta se smatralo profesijama? Šta se smatralo poslovima? Kakvi su bili opšti stav i mišljenje javnosti prema poslovima? Prema profesijama? Kakvo je bilo mišljenje preduzeća i profesionalaca o sopstvenom radu?
4. Napravite razliku između „egoističnog" i „idealističkog" tumačenja profesija i obrazloženje ispravnost jednog ili drugog stava. „Egoistično" tumačenje smatra da su se profesije razvile kao način da klas akoja posjeduje vještine ili tehniku dobije privilegije za sebe i zaštiti svoje interese. Prema ovom tumačenju, ljudi se organizuju u profesije da bi unaprijedili sopstvene interese. Prema „idealističkom" tumačenju, pretpostavlja se da početak djelovanja profesije u osnovi ima karakter usluge koja se pruža drugima, što je altruistično po svom duhu. Prema ovom tumačenju, profesije su se razvile kao način na koji je klasa koja posjeduje vještine mogla da pruži ove usluge društvu uopšte na efektivniji način. Koje tumačenje najviše odgovara prirodi slučaja i stvarnoj istoriji profesija?
5. „Ova gospoda žele istinu i ništa više; u duhu je profesionalnog računovodstva da traga za istinom i otkriva je njima." – Č. V. Haskins (C. W. Haskins). Istražite ovo mišljenje koje su osnivači računovodstvene profesije imali o svom poslu. Uporedite ga sa modernim poimanjem onoga što računovodstvo predstavlja.U čemu se ona razlikuju? Imajući u vidu očigledne razlike, na koji način su ona slična?
6. Otkrijte ispravnu podjelu odgovornosti za: 1. reformu u računovodstvenoj profesiji, 2. podsticanje i zahtjevanje integritetea i 3. vođenje računa o javnom dobru. Koje kriterijume koristite? Na koji način se razlikuje dužnost računovođe od dužnosti rukovodioca? A od profesora računovodstva?
7. Istražite sudske slučajeve, poput United States v. Arthur Young, u kojima je iskrsla priroda računovodstva. Kakvo je zvanično mišljenje zakona u pogledu rada računovođe? Da li je ovo mišljenje dosledno? Da li sudsko mišljenje predstavlja dovoljno potpun opis ačunovodstva? Da li bi ikada moglo da predstavlja? Zašto?

Roberts, A. R.: *Robert H. Montgomery: A Pioneer Leader of American Accounting*, Georgia State University Press, Georgia, 1975.

14. RAČUNOVODSTVENA ZAKLETVA

Posted by Aleksandra na novembar 6, 2012

I još jednom o licenci koju izdaje Uprava za sprečavanje pranja novca, uz prigodan tekst koji je objavljen na sajtu infobilans.com.

O ovoj temi je pisano više puta, ali izgleda da još nismo prestali da se čudimo i da budemo u neverici. Iskreno, još uvek se nadam „nekako" da će neko doći pameti i da će naprasno ukinuti ovu uredbu, ali izgleda džabe.

Pre 53 godine da bi obavljao poslove računovođe, računovođa je morao da položi zakletvu, odnosno da se zaklinje svojom čašću da će dužnost računovođe savesno obavljati, i to je bilo dovoljno i svako mu je verovao.

Danas računovođi niko ne veruje, sada Uprava za sprečavanje pranja novca traži od računovođe da položi za licencu jer, bože moj, on nije više stručan, sutra će Poreska uprava tražiti licencu za poreskog savetnika da bi mogli obračunavati porez, Fond PIO će tražiti licencu za prijavu i odjavu radnika i obračun plata, Ministarstvo trgovine će tražiti licencu za unos robe i pazara i listanje KEPU knjige i kalkulacija, Fond zdravstva će tražiti licencu za obračun bolovanja preko 30 dana, Narodna banka će tražiti licencu za platni promet, … Gde su se izgubila ta stara dobra vremena, pa sada na jadnog računovođu i zec diže k…

Ovako razjedinjene jadne računovođe ćuška ko god stigne.

Šta mislite zašto Uprava za sprečavanje pranja novca ne traži licencu od advokata, verovatno zbog advokata, a pre će biti zbog jake advokatske komore.

Preko ovde istaknutog linka možete videti kako je izgledala zakletva računovođe davne 1959. godine.

14.1. Računovodstvo: Etika i integritet

Na temelju članka III Kalifornijskog društva CPAs Kodeksa profesionalnog ponašanja, integritet se definira kao vrijednost, koja je izvor javnog povjerenja i standard po kojem član kraju treba ocijeniti sve zaključke.Tijekom Enron, WorldCom, Global Crossing i drugim sličnim događajima, povjerenje ljudi u računovodstvenoj profesiji je razorena. Međutim, računovodstvene profesije javni image za 2003 je postao još bolji s ocjenom pozitivan 31 posto.Ovaj popis je prema anketi galop.

Osnovana računovodstvene smjernice pomoći CPA napraviti računovodstvenih odluka ispravno.Međutim, to će biti CPA koji će pravomoćna presuda kako bi bili sigurni da je računovodstvo management je ispravan, a to će ovisiti o okolnostima.Presuda ZKP-a bi trebao biti izrađen na temelju nekoliko faktora, što uključuje i znanje u profesionalne etike.Drugim riječima, CPA i druge financijske ili računovodstvene profesionalci trebali

koristiti integritet i objektivnost da bi presuda i druge financijske odluke.Međutim nije svatko radi uspostavljene etike, ali Schreiber vjeruje da samo mali postotak od tih profesionalaca rade je neetično ponašanje.

Promatrajući etičke smjernice znači očuvanje vlastitog integriteta;Primjer tih smjernica nalaze u Sarbanes-Oxley iz 1992. Ove smjernice su jedan od utvrđenih računovodstvenih smjernica kako bi se pomoglo CPA u izradi odgovarajuće prosudbe.Sarbanes-Oxley iz 1992 ne samo da pomaže ZKP-u donošenju odluka.Ove smjernice također su potrebne pojedinosti koje treba sadržavati ili ne bi trebala sadržavati u financijskom izvješću. Na primjer je Sekcija Zakon Sarbanes-Oxley 302 Poglavlje 302 sadrži financijske politike, kao što su:. Prije potpisivanja financijskih izvješća, oni moraju pregledati izvješće pažljivo prvi;Financijski izvještaj praktički trebao predstaviti stvarnu situaciju u poduzeću i te izjave ne smije sadržavati bilo kakve lažne informacije koje će dovesti u zabludu druge korisnike financijskih izvještaja.

Mali neetično pitanje također može stvoriti značajne rezultate naročito ako se obično radi za dugo vremena.Ako integritet organizacija je bila ugrožena, jer im se nije ispravno promatrati etičke smjernice, oni ne samo da će izgubiti svoje investitore, ali i lojalnost svojih zaposlenika;primjerice stvara lažne informacije.Produktivnost zaposlenika imaju tendenciju da će odbiti i krađe će početi rađati.Oni će izgubiti svoje klijente, zbog pada produktivnosti zaposlenika i mogući krajnji rezultat će biti stečaja i ako ništa nije učinjeno kako bi se riješio taj problem.Ovi negativni rezultati će se spriječiti ako se kontinuirano pridržavali etičke smjernice.

Još nema komentara.

14.2. Uredbe o knjigovodstvu privrednih organizacija i jedinstvenog osnovnog kontnog plana za privredu FNRJ

SLUŽBENI LIST
FEDERATIVNE NARODNE REPUBLIKE JUGOSLAVIJE

Subota, 25. jun 1955.
BEOGRAD
BROJ 27, GOD. XI

276.

PREČIŠĆENI TEKST

UREDBE O KNJIGOVODSTVU PRIVREDNIH ORGANIZACIJA I JEDINSTVENOG OSNOVNOG KONTNOG PLANA ZA PRIVREDU FNRJ

Na osnovu člana 20 tač. 1 Zakona o sprovođenju Ustavnog zakona, Savezno izvršno vijeće donosi

UREDBU
O KNJIGOVODSTVU PRIVREDNIH ORGANIZACIJA

1. Osnovne odredbe

Član 1.

Privredne organizacije vode knjigovodstvo prema odredbama ove uredbe. Kao privredne organizacije u smislu prethodnog stava smatraju se privredna preduzeća i radnje.

Odredbe ove uredbe shodno će se primjenjivati na banke štedionice, osiguravajuća društva i zadružne organizacije, ako posebnim propisima nije drukčije određeno.

Savezni državni sekretar za poslove narodne privrede propisaće za ustanove samostalnim finansiranjem koje u svom poslovanju obavljaju i privrednu djelatnost uputstvo za vođenje knjigovodstva za tu djelatnost, shodno odredbama ove uredbe.

Član 2.

Privredna organizacija dužna je da obezbijedi putem knjigovodstva ostvarenje društvene kontrole nad svojim poslovanjem i da omogući periodično utvrđivanje rezultata svog poslovanja.

U cilju ostvarenja zadatka iz prethodnog stava, privredna organizacija je dužna da evidentira stanje i kretanje svih sredstava kojima rukuje, kao i njihovih izvora, da vodi i

raspoređuje troškove po mjestima njihovog nastajanja (pogonima) i po proizvodima, s tim da obezbijedi podatke za njihovu analizu.

Član 3.

Knjiženje poslovnih promjena privredne organizacije vrši se u poslovnim knjigama, po načelima dvojnog knjigovodstva.

Poslovne knjige koje privredna organizacija obavezno vodi jesu: dnevnik, glavna knjiga i one pomoćne knjige koje su potrebne za ostvarenje društvene kontrole nad poslovanjem privredne organizacije.

Ovlašćuje se savezni državni sekretar za poslove narodne privrede da može propisati koje se pomoćne knjige moraju voditi.

Poslovne knjige imaju značaj javne isprave.

Član 4.

Privredna organizacija dužna je da na početku svoga poslovanja utvrdi stvarno stanje svih sredstava i njihovih izvora i da na osnovu tako utvrđenog stanja sastavi početni bilans.

Na osnovu sastavljenog početnog bilansa privredna organizacija itvara poslovne knjige.

Član 5.

Na kraju poslovne godine privredna organizacija obavezno vrši usklađivanja stanja, iskazanog u knjigovodstvu sa stanjem utvrđenim popisom (inventarisanjem).

Izuzetno od odredaba prethodnog stava, oslobođavaju se od obaveznog naturalnog popisa materijalnih vrijednosti velika preduzeća koja imaju organizovano kontinuirano intervenisanje, s tim da se ono obavi najmanje jedanput godišnje.

Trgovinska preduzeća i radnje, izuzev tehničkih servisa i veletrgovinskih preduzeća, koji vode evidenciju nabavki i prodaje robe u novcu i po količini i artiklima, vrše popis (inventarisanje) zaliha robe na kraju svakog tromjesečja.

Na kraju pojedinih obračunskih perioda u toku poslovne godine privredna organizacija sastavlja periodične obračune, a na kraju poslovne godine – završni račun.

Godišnji bilans, kao dio završnog računa, sa kratkim izvodom iz izvještaja o poslovanju u odnosnoj godini, privredna organizacija objavljuje u republičkom službenom listu.

Republički državni sekretar za poslove privrede može propisati obavezu objavljivanja i drugih dokumenata iz završnog računa, kao i bliže propise o odredbama iz prethodnog stava.

Za radnje i druge manje privredne organizacije narodni odbor sreza (grada) utvrđuje da li će se i na koji način vršiti objavljivanje godišnjeg bilansa.

Član 6.

Privredne organizacije vode knjigovodstvo prema kontnim planovima koji su sastavni dio ove uredbe. Izmjene i dopune kontnih planova donosi Savezno izvršno vijeće u skladu sa odredbama Uredbe o raspodjeli ukupnog prihoda privrednih organizacija („Službeni list FNRJ“, br. 54/54).

Velike i srednje privredne organizacije vode svoja knjigovodstva prema jedinstvenom

osnovnom kontnom planu.

Manje privredne organizacije vode svoja knjigovodstva prema skraćenim kontnim planovima.

Preduzeća i radnje za koje je narodni odbor sreza (grada, gradske opštine sa posebnim pravima) odlučio da plaćaju paušalni iznos na ime učešća sreza (grada, gradske opštine sa posebnim pravima) u dobiti i stalnih doprinosa društvenoj zajednici, po pravilu, vode knjigovodstvo po načelima prostog (jednostavnog) knjigovodstva.

Poljoprivredne organizacije koje se smatraju kao probni pogon, vode svoje knjigovodstvo po odredbi st. 3 ili st. 4 ovog člana.

VII. Popis (inventarisanje)

Pored obaveznog popisa (utvrđivanja stvarnog stanja) svih sredstava i njihovih izvora na početku svog poslovanja, i na kraju poslovne godine (čl. 4. i 5. uredbe), privredne organizacije su dužne da izvrše obavezni popis (inventarisanje) i prilikom svake primopredaje dužnosti lica koja rukuju materijalnim vrijednostima, za one materijalne vrijednosti koje su predmet primopredaje.

Član 47.

Popis vrši komisija koju odredi upravni odbor privredne organizacije.

Popisom rukovodi rukovodilac knjigovodstva, nađeno stanje unosi u popisne liste, koje zatim potpisuju svi članovi popisne komisije koji su vršili popis.

Popisne liste materijalnih vrijednosti potpisuje, pored članova popisne komisije, i rukovodilac materijalnih vrijednosti koje su predmet popisa.

Član 48

Bliža uputstva o popisu (inventarisanju) u privrednim organizacijama donosi savezni državni sekretar za poslove narodne privrede.

VIII, Periodični obračuni i završni račun

Član 49.

U cilju utvrđivanja rezultata poslovanja na kraju pojedinih perioda u toku poslovne godine privredne organizacije sastavljaju periodične obračune, a na kraju poslovne godine završni račun.

Periodični obračuni su privremeni obračuni u toku poslovne godine, dok je završni račun konačan obračun poslovanja privredne organizacije za period od jedne poslovne godine.

Završni račun sastoji se od godišnjeg bilansa sa prilozima i izvještaja o poslovanju.

Propise o načinu sastavljanja i elementima periodičnih obračuna, kao i rokove u kojima se ti obračuni imaju sastavljati, donosi Savezno izvršno vijeće.

Način sastavljanja završnih računa i rokova u kojima se oni imaju sastavljati, propisuje

uredbom za svaku poslovnu godinu Savezno izvršno vijeće.

Član 50.

Završni račun privredne organizacije odobrava radnički savjet privredne organizacije.

Završni račun zadružne organizacije odobrava najviši organ zadruge.

Saglasnost na završni račun daje nadležno vijeće, proizvođača sreza (grada).

Na završne račune komunalnih preduzeća koja vrše svoje usluge na području gradske opštine sa posebnim pravima, kao i na završne račune zadružnih organizacija, trgovinskih, ugostiteljskih i zanatskih radnji sa sjedištem na području gradskih opština sa posebnim pravima, daje saglasnost narodni odbor gradske opštine.

Nadležnost za davanje saglasnosti na odobrene završne račune privrednih organizacija čiji su osnivači Savezno ili republičko izvršno vijeće, propisuje Savezno odnosno republičko izvršno vijeće.

Prije odobrenja od strane radničkog savjeta privredne organizacije odnosno skupštinske zadruge, završni račun pregleda ovlašćeni revizor.

Član 51.

O saglasnosti na završni račun privrednih organizacija ili o odbijanju davanja saglasnosti, nadležni organ izdaje rješenje.

Protiv rješenja iz prethodnog stava može se podnijeti žalba izvršnom vijeću narodne republike odnosno autonomne jedinice preko državnog sekretarijata za poslove privede narodne republike odnosno, autonomne jedinice.

Savezno odnosno republičko izvršno vijeće odredićе organ koji će rješavati po žalbama protiv rješenja iz st. 1 ovog člana za privredne organizacije čiji je ono osnivač.

Rok za podnošenje žalbe za privredne prganizacije iznosi 15 dana od dana prijema rješenja od nadležnih organa.

Član 52.

Privredne organizacije dužne su da u roku od 15 dana po dobivenoj saglasnosti na završni račun dostave svoj godišnji bilans sa kratkim izvodom iz izvještaja o poslovanju u odnosnoj godini u smislu odredba čl. 5 ove uredbe radi objavljivanja.

IX. Rukovodilac knjigovodstva

Član 53.

Rukovođenje knjigovodstvom privredne organizacije može se povjeriti samo licu sa potrebnom stručnom spremom, a za koje se sa osnovnom može pretpostaviti da će te poslove savjesno vršiti.

Manje privredne organizacije mogu povjeriti vođenje svog knjigovodstva posebnim privrednim organizacijama koje vrše uslugu vođenja knjigovodstva.

Član 54.

Rukovodilac knjigovodstva (direktor privredno-računskog sektora, šef računovodstva

ili šef knjigovodstva) postavlja se, po pravilu, na osnovu, konkursa, prema odredbama čl. 95 Uredbe o osnivanju preduzeća i radnji.

Ako rukovodilac knjigovodstva nije postavljen na osnovu izvršenog konkursa prema odredbama prethodnog stava, bez obzira da li je on stalan ili honorarni službenik, privredna organizacija mora za postavljanje takvog rukovodioca da dobije saglasnost savjeta za privredu narodnog odbora sreza (grada, gradske opštine sa posebnim pravima).

Savjet za privredu narodnog odbora sreza (grada, gradske opštine sa posebnim pravima) dužan je da rješenje o saglasnosti ili o odbijanju saglasnosti za postavljanje rukovodioca knjigovodstva izda u smislu prethodnog stava u roku od 15 dana od dana podnošenja zahtjeva za saglasnost. Ako u tom roku, rješenje ne bude izdato, smatra se da je data saglasnost.

Rukovodilac knjigovodstva (direktor privredno-računskog sektora, šef računovodstva ili šeg knjigovodstva) prilikom stupanja na dužnost polaže pred predsjednikom narodnog odbora sreza (grada, gradske opštine sa posebnim pravima) ili odbornikom koga on za to ovlasti, zakletvu da će svoju dužnost savjesno obavljati i starati se da se privredno-finansijski propisi pravilno primjenjuju, kao i da će u toku svoga rada stalno voditi računa o zaštiti interesa privredne organizacije i društvene zajednice.

Privredna organizacija dužna je da prilikom stupanja na dužnost rukovodioca knjigovodstva, a najdalje u roku od 3 dana poslije njegovog stupanja na dužnost, zatraži od narodnog odbora sreza (grada, gradske opštine sa posebnim pravima) da se u smislu odredbe prethodnog stava obavi zakletva rukovodioca knjigovodstva. Organ iz prethodnog stava dužan je da obavi zakletvu rukovodioca knjigovodstva u roku od 5 dana od traženja od strane privredne organizacije.

Prilikom svakog stupanja na dužnost rukovodioca knjigovodstva polaže se zakletva, bez obzira da li je već lice koje stupa na tu dužnost ranije položilo takvu zakletvu.

15. HIPOKRATOVA ZAKLETVA

15.1. Hipokrat

Izvor: Wikipedia

Corpus Hipocraticum je nastao u Staroj Grčkoj između 5. i 3. stoljeća pr. Kr., te je on u našoj kulturi izvorna točka svih liječničkih zakletvi i kodeksa. Radi se o 59 djela u kojima se govori o tadašnjim etičkim aspektima medicinskog rada. Njihovu okosnicu, kao i uzor za sastavljanje budućih liječničkih zakletvi čini ***Hipokratova zakletva***:

"Kunem se Apolonom liječnikom, Asklepijem; Higijejom i Panakejom, svim bogovima i božicama, zovući ih za svjedoke, da ću po svojim silama i savjesti držati ovu zakletvu i ove obveze. Stoga ću učitelja ovoga umijeća štovati kao svoje roditelje, njegovu ću djecu držati svojom braćom, a budu li htjeli učiti ovu umjetnost, puočavat ću ih bez ugovora i bez plaće. Puštat ću da sudjeluju kod predavanja i obuke i u svem ostalom znanju moja djeca i djeca moga učitelja. Učit ću i đake koji se budu ugovorom obvezali i ovom zakletvom zakleli, ali nikoga drugoga. Svoje propise odredit ću po svojim silama i znanju na korist bolesnika i štitit ću ga od svega što bi mu moglo škoditi ili nanijeti nepravdu. Nikome ne ću, makar me za to i molio, dati smrtonosni otrov, niti ću mu za nj dati savjet. Isto tako ne ću dati ženi sredstvo za pometnuće ploda. Isto ću i pobožno živjeti i izvršavati svoju umjetnost. Ne ću operirati mokraćne kamence, nego ću to prepustiti onima koji se time bave. U koju god kuću stupim, radit ću na korist bolesnika, kloneći se hotimičnog oštećivanja, a osobito zavođenja žena i muškaraca, robova i slobodnih. Što po svojem poslu budem saznao ili vidio, pa i inače, u saobraćaju s ljudima, koliko se ne bude javno smjelo znati, prešutjet ću i zadržati tajnu.[101] Budem li održao ovu zakletvu i ne budem li je prekršio, neka mi bude sretan život i ugled ljudi do u daleka vremena; prekršim li ovu zakletvu i zakunem li se krivo, neka me zadesi protivno."

ΙΠΠΟΚΡΑΤΟΥΣ
ΟΡΚΟΣ
HIPPOCRATIS
IVSIVRANDVM

Izvor: Wikipedia

101 https://hr.wikipedia.org/wiki/Hipokratova_zakletva Corpus Hipocraticum je nastao u Staroj Grčkoj između 5. i 3. stoljeća pr. Kr.,

Tijekom povijesti ova se zakletva često mijenjala, ali je na kongresu Međunarodnog saveza liječničkih društava u Ženevi 1948. godine ustanovljena konačna zakleta koja se danas koristi, ***Ženevska zakletva***:

"U času kada stupam među članove liječničke profesije, svečano obećajem da ću svoj život staviti u službu humanosti. Prema svojim učiteljimasačuvat ću dužnu zahvalnost i poštovanje. Svoje ću zvanje obavljati savjesno i dostojanstveno. Najvažnija će mi briga biti zdravlje mojega pacijenta. Poštovat ću tajne onog tko mi se povjeri. Održavat ću svim svojim silama čast i plemenite tradicije liječničkog zvanja. Moje kolege bit će mi braća. U vršenju dužnosti prema bolesniku neće na mene utjecati nikakvi obziri vjere, nacionalnosti, rase, političke ili klasne pripadnosti. Apsolutno ću poštovati ljudski život od samog začetka. Niti pod prijetnjom neću dopustiti da se iskoriste moja medicinska znanja suprotno zakonima humanosti. Ovo obećajem svečano, slobodno, pozivajući se na svoju čast."

Originalna Hipokratova zakletva sadrži sljedeće najvažnije principe :

- Zaklinjanje da će se pridržavati ove zakletve.
- Poštovanje i zahvalnost svojim učiteljima.
- Prihvaćanje obaveze plaćanja školarine.
- Obaveze da svoj život podredi u korist bolesniku.
- Odbijanje davanja abortivnih sredstava ženama.
- Obaveza na čist i pobožan život.
- Odbija bavljenje onim za što nije osposobljen.
- Ravnopravnost bolesnika bez obzira na spol i klasu.
- Čuvanje kao tajne sve što vidi i dozna pri liječenju bolesnika.

Prihvaća nagradu za uspješno ispunjenje ove zakletve i kazne ako pristupi suprotno

Objavio MEDICAL

15.2. Komentar Hipokratove zakletve

Živimo u doba u kojem su mnogi civilizacijski standardi, pa i standardi morala, ozbiljno dovedeni u pitanje, od zabrinjavajućih do, katkad, zastrašujućih razmjera, zahvatajući sve oblasti u kojima ljudi žive i rade. Ta i takva erozija morala zahvatila je, nažalost, ponegdje i zdravstvene radnike.

Korupcija i zdravstvo

Velika većina zdravstvenih radnika, na čelu sa ljekarima, časni su ljudi koji savjesno, stručno i odgovorno obavljaju svoj humani poziv.

Živimo u doba u kojem su mnogi civilizacijski standardi, pa i standardi morala, ozbiljno dovedeni u pitanje, od zabrinjavajućih do, katkad, zastrašujućih razmjera, zahvatajući sve oblasti u kojima ljudi žive i rade. Ta i takva erozija morala zahvatila je, nažalost, ponegdje i zdravstvene radnike. Uprkos činjenici da se u zdravstvo ulažu znatna materijalna sredstva, da je sve kvalitetnije, dostupnije i bolje, uprkos dostizanju nivoa zdravstvene zaštite koji zaslužuje respekt i uvažavanje, zdravstvo je opterećeno i brojnim, veoma ozbiljnim problemima. Jedan od najozbiljnijih je, bez sumnje, korupcija (podmićivanje, potkupljivanje,

pokvarenost). Tako se u medijima može pročitati, čuti i vidjeti, a i priča se o famoznim „plavim kovertama", za liječenje „preko reda", slobodan bolnički krevet, sumnjiva ljekarska uvjerenja, za bolovanja ili invalidske penzije, tarife za određene intervencije i ko zna šta još. Da sve te pojave nijesu bez osnova potvrđuju činjenice da neki ljekari dolaze u situaciju da se protiv njih podnose krivične prijave, da ih privode u nadležne institucije da im se sudi i da ih hapse.

Šta je to što se stvarno događa sa ljudima u bijelim mantilima? Da li je baš tako kako se piše, govori, priča? Da li neki ljekari stvarno dovode u pitanje časni i dostojanstveni poziv svoje profesije? Šta se uistinu događa sa Hipokratovom zakletvom, tim svetim moralnim kodeksom svih doktora, koju je još u petom vijeku prije nove ere postavio ovaj nenadmašni grčki ljekar, prirodnjak, mudrac i filozof, koga su još za života s pravom nazvali Božanskim?

Možda je dobro baš u ovom tekstu citirati tu Hipokratovu zakletvu, da široka čitalačka publika MEDIKAL-a vidi šta je to sadržano u tom vječnom dokumentu starom više od 2.500 godina, koji se tako često pominje u javnosti. Nekim zdravstvenim radnicima, ovo podsjećanje ne bi trebalo da bude na odmet.

Hipokratova zakletva glasi:

Kunem se Apolonom, ljekarom Asklepijem, Higijom i Penekejom i svim bogovima i božicama, zvaću ih za svjedoke, da ću se po svojim silama i svojom savješću držati ove zakletve i ove obaveze. Stoga ću učitelja svoga umjenja poštovati kao svoje roditelje, davaću mu što mu u životu bude potrebno. Njegovu ću djecu smatrati svojom braćom, A ako budu željeli učiti ovu umjetnost, učiću ih bez ugovora i bez plate. Učiću i đake koji se budu ugovorom obavezali i ovom zakletvom, ali nikoga drugoga. Svoje propise odrediću po svojim silama i znanju na koristi bolesnika i štitiću ga od svega što bi mu moglo škoditi ili nanijeti nepravdu. Nikome neću, makar me za to i molio, dati smrtonosni otrov, niti ću mu za njega dati savjet. Isto tako, neću dati ženi sredstvo za pometnuće poroda. Čisto ću i pobožno živjeti i izvršavati ovu umjetnost. U koju god kuću stupim, radiću na korist bolesnika, kloneći se nehotičnog oštećenja, a osobito zavođenja žena i muškaraca, robova i slobodnih. Što u svom poslu budem saznao i vidio, ukoliko se ne bude smjelo javno znati, prećutaću i zadržati kao tajnu. Budem li održao ovu zakletvu i ne budem li je prekršio, nek mi bude srećan život i uspješna umjetnost, nek steknem slavu i ugled ljudi do u daleka vremena: Prekršim li ovu zakletvu i zakunem li se krivo, nek me zadesi protivno.

U Hipokratovoj zakletvi sadržani su najvažniji, sveti principi ljekarskog poziva, održivi, aktuelni i savremeni i za prošlo i za ovo naše doba. Hipokrat je sve podredio bolesniku, čak i svoj život, uz obavezu da će ga „štititi od svega što bi mu moglo škoditi ili nanijeti nepravdu".

Gdje smo to danas, sa tim „ svetim principima ljekarskog poziva"? Ima li ih, poštuju li se? Naravno da ih ima i da se poštuju jer je sasvim sigurno da velika većina zdravstvenih radnika časno, savjesno, odgovorno i stručno obavlja svoj posao. Neke ocjene koje se mogu pročitati ili čuti, kao što su „korumpirano zdravstvo", „zdravstvo u vrhu korupcije", „korumpirani zdravstveni radnici" i slično, atak su na profesiju, a posebno na onu većinu koja s ljubavlju i entuzijazmom obavlja svoj humani poziv. Zašto se onda, kada je to tako, zbog

malog broja ljekara, pojedinaca koji nijesu uspjeli da podnesu teret svoje profesije i da se odupru iskušenju ovog vremena u kojem je novac, čini se više nego ikad, nadvladao gotovo sve moralne norme, nerijetko, i ova časna većina nađe na mjestu koje joj ne pripada? Istina, i ta manjina jeste realan problem koji nagriza biće medicinske profesije, problem tako bolan za svakog čovjeka, jer je zdravstveni radnik – ljekar prije svih, ličnost, biće kod kog se dotiču najdragocjenije vrijednosti svakog pojedinca – život i zdravlje.

Hipokratova zakletva je, očito, opstajala i opstala kroz vjekove jer su je ljekari nosili i nose časno, profesionalno i dostojanstveno. Upravo zbog toga jedan drugi, takođe čuveni, rimski ljekar SKRIBONIJUS LARGUS (živio zadnjih 25 godina stare i prvih 50 godina nove ere), inače ljekar rimskih imperatora, napisao je i ovjekovječio najljepšu odu ljekaru i njegovom uzvišenom pozivu. Evo te ode:

Ja nemam ni ambicije, ni lakomosti; ja imam ljubav samo za moju vještinu; ja poštujem najljepšu među vještinama, vještinu skoro nadčovječansku, vještinu koja dozvoljava da se olakša bolesnicima i da se povrati zdravlje. U tome je njen cilj, njen jedini cilj. Nekorisni su, i dostojni preziranja sve egoiste, ali su najviše za preziranje i dostojni mržnje ljudi i bogova oni ljekari čija duša nije ispunjena saosjećanjem i čovječnošću. Ljekar ne treba da odmjerava svoj interes prema bogatstvu i prema položaju svojih pacijenata. Čak i neprijatelji otadžbine imaju pravo na saučešće. Kao vojnik, i kao građanin on je dužan da se protiv njih bori bez milosti; ali kao ljekar, on treba da ih njeguje, da ih liječi, i, ostajući vjeran svojim obavezama, koje mu nalaže njegovo zanimanje, on ne treba nikada da im da rđav lijek. Ako se ne stavlja sva u službu bolesnika, medicina iznevjerava obećanja koja je dala ljudima, da bude milosrdna.[102]

Eto kako je grčki ljekar Hipokrat svojom Zakletvom ovjekovječio moralni kodeks ljekara, a rimski Skribonijius Largus odao vječno priznanje ljekarskom pozivu.

Piše: prim. mr sci dr Slobodan V. Radonjić

102 - See more at: http://www.medicalcg.me/broj-28/hipokratova zakletva/#sthash.l3xBc0W1.dpuf

16. DESET BOŽJIH ZAPOVIJESTI

Iz Vikipedije, slobodne enciklopedije

Deset Božjih zapovesti ili Dekalog je skup zakona koje je na planini Sinaj, prema biblijskom predanju, Bog saopštio Izraelcima preko njihovog proroka Mojsija, nakon 103prelaska preko Crvenog mora i izlaska iz egipatskog ropstva oko 1200. p. n. e. One su deo zbirke zakona poznate pod nazivom Zakon (heb. Topa) ili Mojsijev zakon.

Izvor: Wikipedia Tekst Deset zapovesti

103 https://hr.wikipedia.org/wiki/Deset_Božjih_zapovijedi Deset Božjih zapovijedi ili Dekalog je skup zakona

Deset Božjih zapovesti na hebrejskom na papirusu iz 2. veka.

Prevod sa hebrejskog jezika (preveo Silvije Grubišić) glasi ovako (Izlazak 20, 2-17; vidi i Ponovljeni zakon 5,6-21):

Ja sam Jahve, Bog tvoj, koji sam te izveo iz zemlje egipatske, iz kuće ropstva. Nemoj imati drugih bogova uz mene.

Ne pravi sebi lika ni obličja bilo čega što je gore na nebu, ili dolje na zemlji, ili u vodama pod zemljom. Ne klanjaj im se niti im služi. Jer ja, Jahve, Bog tvoj, Bog sam ljubomoran. Kažnjavam grijeh otaca - onih koji me mrze - na djeci do trećeg i četvrtog koljena, a iskazujem milosrđe tisućama koji me ljube i vrše moje zapovjedi. Ne uzimaj uzalud imena Jahve, Boga svoga, jer Jahve ne oprašta onome koji uzalud izgovara ime njegovo. Sjeti se da svetkuješ dan subotni. Šest dana radi i obavljaj sav svoj posao. A sedmoga je dana subota, počinak posvećen Jahvi, Bogu tvojemu. Tada nikakva posla nemoj raditi: ni ti, ni sin tvoj, ni kći tvoja, ni sluga tvoj, ni sluškinja tvoja, ni živina tvoja, niti došljak koji se nađe unutar tvojih vrata. Ta i Jahve je šest dana stvarao nebo, zemlju i more i sve što je u njima, a sedmoga je dana počinuo. Stoga je Jahve blagoslovio i posvetio dan subotni.

Poštuj oca svoga i majku svoju, da imadneš dug život na zemlji koju ti dâ Jahve, Bog tvoj.

Ne ubij!

Ne učini preljuba!

Ne ukradi!

Ne svjedoči lažno na bližnjega svoga!

Ne poželi kuće bližnjega svoga!

Ne poželi žene bližnjega svoga; ni sluge njegova, ni sluškinje njegove, ni vola njegova, ni magarca njegova, niti išta što je bližnjega tvoga!

Deset zapovesti do danas čine temelj jevrejske i hrišćanske vere.

Budući da u hebrejskom tekstu ne postoji numeracija ni neka druga jasna podela zapovesti, te nije lako odrediti njihov broj, do tradicionalnog broja od deset zapovesti u različitim se predajama dolazi na različite načine.

Osobito je ta raznolikost prisutna među raznim hrišćanskim zajednicama.

Deset zapovesti u Pravoslavnoj crkvi

Sažeti, ali drugačije raspoređeni tekst zapovesti, donosi i Pravoslavna crkva:

1. Ja sam Gospod Bog Tvoj; nemoj imati drugih bogova osim mene.
2. Ne pravi sebi idola niti kakva lika; nemoj im se klanjati niti im služiti.
3. Ne uzimaj uzalud imena Gospoda Boga svojega.
4. Sećaj se dana odmora da ga svetkuješ; šest dana radi i svrši sve svoje poslove, a sedmi dan je odmor Gospodu Bogu tvojemu.
5. Poštuj oca svojega i majku svoju, da ti dobro bude i da dugo poživiš na zemlji.
6. Ne ubij.
7. Ne čini preljube.
8. Ne kradi.
9. Ne svedoči lažno na bližnjega svojega.
10. N e poželi ništa što je tuđe.

Umesto izraza „subota“ ima izraz „dan odmora“, što je u stvari prevod hebrejske reči šabat. Pravoslavna crkva, iako zadržava zabranu izrade likova, ipak poštuje ikone, ali ne drži da u njima stanuje božanstvo.

Deset zapovesti u Katoličkoj crkvi

Varijanta koja se nalazi u katoličkom katihizisu, ali i kod nekih drugih crkava, donosi drugačiji, sažeti, tekst. U tom se tekstu umesto spomena „subote“ spominje „dan Gospodnji“. Za zapovest koja pominje zabranu izrađivanja likova Katolička crkva drži da je sadržana u prvoj zapovesti (prema njenom nauku, likovi se ne štuju kao da su Bog ili sami sveci, nego samo kao podsećanje na njih, dok se zabrana iz Deset zapovesti odnosi na uverenje da božanstvo prebiva u izrađenom liku). Ove Crkve takođe imaju poslednje dve koje su sadržane u poslednjoj zapovesti, prema gornjem tekstu. Tako ovaj tekst Deset zapovesti glasi:

1. Ja sam Gospodin, Bog tvoj, nemoj imati drugih bogova uz mene!
2. Ne uzimaj imena Gospodina, Boga svoga, uzalud!
3. Seti se da svetkuješ dan Gospodnji!
4. Poštuj oca i majku da dugo živiš i dobro ti bude na zemlji!
5. Ne ubij!
6. Ne sagreši bludno!
7. Ne ukradi!
8. Ne reci lažna svedočanstva na bližnjega svoga!
9. Ne poželi žene ni muža bližnjega svoga!
10. Ne poželi nikakve stvari bližnjega svoga!

Deset zapovesti u Evangelističkoj crkvi

Tekst Deset zapovesti Evangelističke ili Luteranske crkve, poput Katoličke crkve, nema zabranu izrađivanja likova i poslednju zapovest deli na dve, a poput onog Pravoslavne crkve, umesto „subote“ ima „dan odmora“:

1. Ja sam Gospod Bog tvoj, nemoj imati drugih Bogova uz mene.
2. Ne uzimaj uzalud imena Gospoda Boga svojega.
3. Sećaj se dana odmora, da ga svetkuješ.
4. Poštuj oca svoga i majku svoju, da ti se produlje dani na zemlji.
5. Ne ubij.
6. Ne čini preljub.
7. Ne kradi.
8. Ne svedoči lažno na bližnjega svojega.
9. Ne poželi kuće bližnjega svojega.
10. Ne poželi žene bližnjega svojega, ni sluge njegova, ni sluškinje njegove, ni vola njegova, ni magarca njegova, niti išta, što pripada bližnjemu tvom.

Deset zapovesti kod drugih hrišćanskih zajednica

Adventisti sedmog dana, Baptisti sedmog dana i neke druge manje crkve zameraju ostalim hrišćanima što izričito ne pominju subotu, držeći da se tako menjaju izvorne Božje zapovesti, a Katoličkoj crkvi izostavljanje druge, menjanje četvrte i drugačiji raspored zapovesti.

Jehovini svedoci smatraju da hrišćani više nisu pod Mojsijevim zakonom, time ni Deset zapovesti, ali da su od vrednosti principi Mojsijevog zakona u hrišćanskom životu (2.Korinćanima 3,7-11, Kološanima 2,13-17). Ne svetkuju subotu.

Literatura:

[1] IFAC-ov Kodeks etike Međunarodno udruženje računovođa (International Federation of Accountants),New York,USA Savez RR Srbije 2012.
[2] Priručnik s kodeksom etike za profesionalne računovođe izdanje 2010. (IESBA-ov Kodeks)
[3] Kodeks poslovne etike („Sl. list Crne Gore", br. 45/11 od 09.09.2011)
[4] Handbook of The Code of Ethics for Professional Accountant – 2012, Edition-International Ethics Standards Board for Accuntants – IFAC, New York, 2012
[5] Soltani B. Revizija, međunarodni pristup, prevod "MATE", Zagreb 2010.godine
[6] Mark Sefers, Majkl Pakaluk – Razumijevanje računovodstvene etike – primijenjena etika, Službeni glasnik, Beograd, 2009.
[7] Zakon o računovodstvu i reviziji Crne Gore ("Sl. list RCG", br. 69/05 od 18.11.2005, "Sl. list Crne Gore", br. 80/08 od 26.12.2008, 32/11 od 01.07.2011)
[8] www.isrcg.org
[9] www.ifac.org
[10] www.ethicsboard.org
[11] Boško Telebaković (2001), *Uvid u filozofiju*, Fakultet političkih nauka, Čigoja štampa, Beograd;
[12] Boško Telebaković (2002): *Antička filozofija I*, Zavjet, Beogad
[13] Boško Telebaković (2003): *Antička filozofija II*, Zavjet, Begorad
[14] Boris Kalin (1985): *Povijest filozofije*, Školska knjiga, Zagreb;
[15] Fridrih Jodl (1963): *Historija etike – I i II,* „Veselin Masleša", Sarajevo;
[16] Miloš Šurić (1961): *Istorija helenske etike*, Zavod za izdavanje udžbenika NR Srbije, Beograd
[17] Vuko Pavićević (1974*): Osnovi etike*, BIGZ, Beograd
[18] Hegel G.W.F. (1962): *Istorija filozofije I,* Kultura, Beograd
[19] Hegel G.W.F. (1964): *Istorija filozofije I,* Kultura, Beograd
[20] Džon Dramond i Bil Bein: *Poslovna etika,* Beograd, Clio 2001.godina
[21] Prof.dr.Savo Trifunović: *Poslovna etika*, Fakultet za industrijski menadžment, 2005. godina
[22] AICPA Code of Professional Conduct, revidiran u oktobru 2015.g;
[23] Aleksić, M., Revizija i kontrola, Banja Luka, 2012.g.;
[24] Andrić, M, Krsmanović, B., Jakšić, D., Revizija – teorija i praksa, Subotica, 2004.g.;
[25] Bedeković, M., Računovodstvna etika i njena važnost u računovodstvenoj profesiji, Hrvatska, 2013.g.;
[26] Crnković, L., Mijoč, I., Mhaček, D., Osnove revizije, Osijek, 2010.g.;
[27] Ćalija, N., Regulatorna osnova revizije javnog sektroa, časopis "Revizor" br 29/2005, izdanje Instituta za ekonomiku i finansije, Beograd, 2005.g.;
[28] Dragojević, D., Milojević, M., Nezavisnost i objektivnost internih i eksternih revizora u funkciji sprečavanja finansijskog kriminala i korupcije, Izvorni naučni članak UDK : 657.6 – 051 : 005.25 : 657.635 JEL : M42, 2012.g.;

[29] Hayes, R., Dassen, R., Schilder, A., Wallage, P., PRINCIPLES OF AUDITING – An Introduction to International Standards on Auditing, Prentice Hall, 2005.g.;
[30] International GAAP 2011 – Generally Accepted Accounting Practice under 2011 IFRS, International Financial Reporting Standards, Volume 1 and Volume 2, Edited: The International Financial Reporting Group of Ernst Young and Willey, London 2011.;
[31] Kapić, J., Načela etike računovodstvene profesije i nezavisnost revizora, j un 2014., Vol. 6 Issue 37.;
[32] Mihajlović, D., Stojanović, D., Poslovna etika i moral u biznisu, Niš, 2010.g., str. 71.
[33] Preston, A., Cooper, D., Scarbrough, D., P., Chilton, R., C., Changes in the code of ethics of the U.S. accounting profession, 1917 and 1988: The continual quest for legitimation, članak dostupan na: http://www.sciencedirect.com/science/article/pii/036136829400033R, 1995.g.;
[34] Stanišić, M., Revizija, Beograd, 2009.g.;
[35] Stojanović, T., Interna revizija, Akademska misao, Beograd, 2015.g.;
[36] Zečević, S., Privredna etika kao socijalni kapital, Nikšić, 2007.g.;
[37] Mark Šefers, M. Pakaluk, Razumijevanje računovodstvene etike, JP Službeni glasnik 2009. godine

Internet linkovi

[1] Compass Solutions Ethic Links http://www. compassolutions.biz/id6.html
[2] International Association for Business and Society http://www.iabs.net/
[3] Harvard University Center for Ethics and Professions http://www.ethics.harvard.edu/
[4] Sorking Ethics http://www.workingethics.com/
[5] www.wikipedia.org
[6] www.ekonomist.co.yu
[7] www.netnovinar.org
[8] www.pretraga.com
[9] www.e-trgovina.co.yu
[10] http://www.gov.me/biblioteka
[11] http://www.aicpa.org/BecomeACPA/CPAExam/ForCandidates/HowToPrepare/Pages/literature.aspx;
[12] http://www.sciencedirect.com/science/article/pii/036136829400033R;